

მეუღლე
შაჰინა

ჰარპერ ლი

ჰარპერ ლი
ნუ მოკლავ ჯაფარას

„ყველა ვექილი ოდესღაც ბავშვი იყო“
ჩარლზ ბლუმი

1

ცამეტი წლის სრულდებოდა ჩემი ძმა ჯემი, მკლავი რომ მოსტეხეს იდაყვთან. როცა ჭრილობა შეუხორცდა და იმის შიშიც გაუქრა — ვაითუ თამაში ველარ შევძლოო, ნაჭრილობევი დიდად აღარ ანალვლებდა. თუმცა მარცხენა მკლავი მარჯვენასთან შედარებით ოდნავ დაუმოკლდა. როცა იდგა ან დადიოდა, ხელის გულიც უკუღმა უტრიალდებოდა და ცერიც განზე მიუდიოდა, მაგრამ რაკილა ბურთის ართმევა და გადაწოდება შეეძლო, სხვა აღარაფერს დაგიდევდათ.

გავიდა ხანი. მეც და ჩემმა ძმამაც წარსული სხვა თვალით დავინახეთ და არაერთხელ ვიმსჯელებთ, თუ რამ გამოიწვია ეს შემთხვევა. ჩემი აზრით, ყველაფერი იუველების ბრალი უნდა ყოფილიყო. მაგრამ ჯემმა, რომელიც ოთხი წლითაა ჩემზე უფროსი, მითხრა: ყველაფერი გაცილებით ადრე დაიწყო, იმ ზაფხულს, როცა დილი გვესტუმრა და აგვტეხა, რედლი-ბუა სახლიდან გამოვიტყუოთო. მე მივუგე: — თუ მაინცდამაინც გინდა, ეგ საკითხი მთელი სიღრმით განჭვრიტო, მაშინ ენდრიუ ჯეკსონიც არ უნდა დაივიწყო: გენერალ ჯეკსონს ხეობიდან ინდიელები რომ არ განედევნა, არც საიმონ ფინჩი გადმოლახავდა თავისი ნავით მდინარე ალაბამას და ჩვენი ასავალ-დასავალი სრულიად გაურკვეველი გახდებოდა-მეთქი, ბავშვობაში ამგვარ დავას უთუოდ მუშტი-კრივით გადავწყვეტდით, მაგრამ ამჯერად რჩევისათვის მამაჩვენს, ატიკუსს მივმართეთ. მან კი გვითხრა, ორივენი მართლები ხართო.

როგორც ყველა სამხრეთელი, საგვარეულო წარსულს ფინჩელებიც უდიდეს მნიშვნელობას ვანიჭებთ. ჩვენი გვარის ზოგიერთ წარმომადგენელს ძალიან აკლია გულს, რომ ჰეისტინგზთან ბრძოლაში ფინჩების არც ერთ წინაპარს არ უსახელებია თავი. მეტი რაღა დაგ-

ვრჩენია, საიმონ ფინჩს უნდა დავჯერდეთ — კორნუელელ მეთაფთი-ქესა და საკუთარი ნანადირევის ბეწვით მოვაჭრეს, რომლის ღვთის-მოსაობას ვერაფერმა სძლია სიხარბის გარდა. თურმე საიმონი ვერ შეჰგუებია იმას, რომ ინგლისში ეგრეთ წოდებულ მეთოდისტებს გა-საქანს არ აძლევდნენ მათივე უფრო ლიბერალი თანამოძმენი და რაკი თავს მეთოდისტად მიიჩნევდა, საიმონს სამშობლო მიუტოვე-ბია და ოკეანე გადმოულახავს. ჯერ თურმე ფილადელფიაში ჩავიდა, მერე გზა იამაიკისაკენ გაიკვლია, მობილი უკან მოიტოვა და სენტ სტივენსში ამოყო თავი. რადგან კარგად ახსოვდა ჯონ უესლის მკაც-რი გაფრთხილება ყიდვაგაყიდვის დროს ზედმეტი ლაყობის თა-ობაზე, ჯერ ბუასილის მალამოს კეთებას მიჰყო ხელი, მაგრამ ვერა და ვერ მოისვენა, შფოთავდა, ვაითუ ამ საქმიანობისას სულმა წამ-ძლიოს, ვცდუნდე და ღვთის საძრახისი სხვა რამ ჩავიდინო, როგო-რიცაა ძვირფასი სამოსისა თუ ოქროს სამკაულების ტარებაო. თუმ-ცა მალე საიმონს სრულებით გადაავიწყდა როგორ ილაშქრებდა მი-სი სულიერი მამა ადამიანების ყიდვა-გაყიდვის წინააღმდეგ — შე-იძინა სამი მონა და მათი შემწეობით სენტ სტივენსიდან ორმოციო-დე კილომეტრის დაშორებით — მდინარე ალაბამას სანაპიროზე, სა-კუთარ ვარ-მიდამოსა და მეურნეობას ჩაუყარა საფუძველი. მას მე-რე სენტ სტივენსში მხოლოდ ერთხელღა მიბრუნდა და ისიც იმისათ-ვის, რომ ცოლი შეერთო. იქორწინა და მეუღლის შემწეობით ამჯე-რად საგვარეულო შტოს ჩაუყარა საფუძველი; შტოს, რომელშიც ქა-ლების რიცხვი მუდამ აღემატებოდა მამაკაცებისას. საიმონმა ღრმა სიბერეს მიაღწია და ფუფუნებაში დალია სული.

ამ ოჯახის მამაკაცებისათვის წესად იქცა მამაპაპეულ მამულში, როგორც მას ეძახდნენ „ფინჩების მამულში“ ცხოვრება. შემოსავ-ლის წყაროს უმთავრესად ბამბა შეადგენდა, საკარმიდამო ნაკვეთი კი დამოუკიდებელი არსებობის საშუალებას იძლეოდა. მართალია, თვალუწვდენელ სამფლობელოებთან შედარებით, მას გარს რომ ერთყა, ფინჩების მამული შეიძლება უბადრუკად მოგჩვენებოდათ,

მაგრამ რაც არსებობისთვისაა აუცილებელი, იქ ყველაფერი მოიპოვებოდა; თუ არ ჩავთვლით ყინულს, ხორბალსა და მზა ტანსაცმელს, რომელიც მობილიდან ნაგებით ჩამოჰქონდათ.

საიმონი უსათუოდ გაგულისდებოდა, სამხრეთსა და ჩრდილოეთს შორის ჩამოვარდნილ განხეთქილებას რომ მოსწრებოდა, რადგან ამან მისი მემკვიდრეები ცარიელი სამოსახლოს ამარა დატოვა. და მაინც, მამულში ცხოვრების ადათმა აგერ მეოცე საუკუნემდე მოატანა, სანამ მამაჩემმა არ დაარღვია იგი და იურისპრუდენციის შესასწავლად მონტგომერიში არ გაემგზავრა. მისი ძმა კი ბოსტონში დაეუფლა მედიცინას. ამგვარად, ერთადერთი ფინჩი, რომელიც საიმონისეულ მამულში დარცა საცხოვრებლად, გახლდათ მამიდაჩემი, ალექსანდრა. იგი ცოლად გაჰყვა ერთ მეტად სიტყვაძუნწ კაცს, რომელიც ცხოვრების უმეტეს დროს მდინარის პირას ჰამაკში ნებიერად რწევასა და წყალში გადაგდებული ანკვესების თვალთვალში ატარებდა.

როცა მამაჩემმა ვექილის წოდება მიიღო, სამოღვაწეოდ მეიკომში დაბრუნდა. მეიკომი საოლქო ცენტრია და ფინჩების მამულიდან ოცდაათი ოდე მილით იქნება დაშორებული. ატიკუსს სასამართლოში ერთი თთახი გამოუყვეს, რომლის მთელ ავლადიდებას, ქუდების საკიდი, საფურთხებელი, ჭადრაკის დაფა და ალაბამას შტატის თითქმის უხმარი საკანონმდებლო წიგნი შეადგენდა. მამაჩემის პირველი ორი კლიენტი მკვლელობისათვის ჩამოახრჩვეს საოლქო ციხეში. მას შემდეგ მეიკომში სიკვდილით აღარავინ დაუსჯიათ. თურმე ატიკუსი მათ დაჟინებით ურჩევდა — აღიარეთ ჩადენილი დანაშაული, ამით სასჯელის ზომა შეგიმსუბუქდებათ და სიკვდილით დასჯას გადაურჩებითო, მაგრამ არაფერი გაუვიდა. საქმე ისაა, რომ მისი კლიენტები გვარად ჰევერფორდები ყოფილან, ჰევერფორდები კი მეიკომში ხეპრე, უტეხი ხალხის სახელით სარგებლობდნენ. მკვლელობის მსხვერპლი მეიკომის საუკეთესო მჭედელი გამხდარა, რომელსაც თითქოსდა უსაფუძვლოდ დაეკავებინა ჰევერფორ-

დების ცხენი. ეს ორნი იმდენად გასულან თავს, რომ მჭედელს სამი კაცის თანდასწრებით გააფრთხობინეს სული. მერე კი არათუ აღიარეს ჩადენილი დანაშაული, პირიქით, საჯაროდ გაიძახოდნენ: ეგრე მოუხდება იმ ოხრის შვილსო, და თავის გასამართლებლად უკეთესი საბუთი თუ არსებობდა, ვერც წარმოედგინათ. ბოლომდე არ გამტყდარან და წინასწარ განზრახულ მკვლელობაზე — არა ვართ დამნაშავეო, გაიძახოდნენ. ასე მოუჭრეს ვეჭილს მათი ხსნის ერთადერთი გზა, ატიკუსს ისლა დარჩენოდა, თავნება კლიენტები უკანასკნელ გზამდე მიეცილებინა. ალბათ ამიტომაც იყო, რომ მამა ვერ იტანდა სისხლის სამართლის საქმეებს.

მეიკომში გატარებული პირველი ხუთი წლის განმავლობაში ატიკუსი ყველაზე მეტად ოჯახის ეკონომიურ მდგომარეობაზე ზრუნავდა: გარკვეული თანხა დააგროვა და მთელი დანაზოგი ძმის განათლებას მოახმარა. ჯონ ჰეილ ფინჩი (იგივე ძია ჯეკი) მამაზე ათი წლით იყო უმცროსი და სწორედ მაშინ მოუხდა მედიცინის შესწავლა, როცა ბამბის მრეწველობას არავითარი მოგება აღარ მოჰქონდა, მაგრამ შას შემდეგ, რაც ბიძაჩემი ჯეკი ფეხზე დააყენა, ატიკუსმა თავისი საქმით რიგიანი შემოსავალი დაიმკვიდრა, ქალაქს სისხლითა და ხორციტ შეეთვისა და შეიყვარა: იცნობდა ხალხს, ხალხი კი მას იცნობდა, ხოლო საიმონის „უხვწარმოების“ გამოსობით ყოველი მეიკომელი მისი სისხლით ნათესავი თუ არა, მოყვარე მაინც იყო.

მეიკომი ძველი ქალაქია, ჩემს ადრეულ მოგონებებში იგი დაღლილ ძველ ქალაქად აღიბეჭდა: წვიმიან ამინდში ქუჩები მოწითალოდ იტბორებოდა, ტროტუარებზე ბალახი იზრდებოდა, მოედანზე საცოდავად ჩაწოლილიყო სასამართლოს გადაბრეცილი შენობა, მაშინ თითქოს უფრო ცხელოდა კიდევ... მახსოვს, როგორ დაძრწოდა ქუჩებში ზაფხულის სიცხისაგან აქასქასებული მურია; როგორ იგერიებდნენ ბუბებს ჰუვერის ურიკებში შებმული დასიცხული ჯორები, მუხებქვეშ რომ შეეფარებინათ თავი. ქალაქელ კაცებს გახა-

მებუღი საყელოები ცხრა საათისათვის უკვე მოემჩვარებოდათ ხოლმე, ხოლო მათი ქალბატონები, მართალია, ჯერ დილაუთენია, მერე კი ნაშუადღევს გამოძინებულნიც ბანაობდნენ, მიმწუხრისათვის მაინც ოფლითა და სურნელოვანი ტალახით იჟღინთებოდნენ და ჩაიში ჩაბუჭებულ მომინაქრებულ ფუნთუშებს ემსგავსებოდნენ.

მაშინ ადამიანებიც თითქოს უფრო ნელა დადიოდნენ: დარონინებდნენ მოედანზე, ყველა სავაჭროს დაივლიდნენ, მშვიდად, გულდინჯად მოძრაობდნენ. და თუმცა დღე-ღამე მაშინაც 24 საათს შეიცავდა, მაინც რატომღაც უფრო გაწელილი გვეჩვენებოდა, არავინ არსად მიიჩქაროდა — წასასვლელი არსად იყო; ვერც ყიდვით იყიდდი რამეს და არც ფული იყო საამისო; სანახავიც მეიკომს გარეთ არაფერი გვეგულებოდა... მიუხედავად ამისა, ზოგისთვის ეს იყო ბუნდოვანი ოპტიმიზმის ხანა. იმ წლებში მეიკომელებს ჩააგონეს: „თუ არ თავად შიშისა, სხვა ნურაფრისა გეშინიათ“.

ატიკუსი, ჯემი, მე და ჩვენი მზარეული ქალი — კელპურნია ქალაქის მთავარ ქუჩაზე ვცხოვრობდით. ჯემსა და მე მამას სასაყვედურო არაფერი გვექონდა: ის არც ჩვენთან თამაშს თაკილობდა და არც წიგნის კითხვას დაგვზარდებოდა ხოლმე. გულთბილი და მოსიყვარულე იყო.

კელპურნია კი სულ სხვა ყაიდის ადამიანი გახლდათ: გეგონებოდათ, ძვალზე ტყავი აქვს გადაკრულიო, ბეცი იყო და თან ელამიც. საოცრად ფართო, გატყლაპული, მაგრამ ქვასავით მაგარი ხელის მტევნები ჰქონდა. სამზარეულოდან წამდაუწუმ გარეთ მისტუმრებდა და მსაყვედურობდა — რატომ არა ხარ შენს ძმასავით დამჯერიო; ვითომ არ იცოდა, ჯემი ჩემზე უფროსი რომ იყო! ჩემი დაძახება კი მაინცდამაინც იმ დროს მოუნდებოდა, როცა მისთვის სულაც არ მეცალა. ვჩხუბობდით ხშირად და ცხარედ, მაგრამ ჩვენი შეტაკებების ბედი ყოველთვის წინასწარვე იყო გადაწყვეტილი. საქმე ისაა, რომ ატიკუსი მუდამ კელპურნიას ემხრობოდა და ამიტომაც დამარცხებული მუდამ მე გამოვდიოდი. რაც თავი მახსოვს, ამ ქალის სასტიკი

მეთვალყურეობით ვიზრდებოდი: კელპურნია ჩვენს ოჯახში ჯემის გაჩენის დღიდან მსახურობდა.

როცა დედაჩემი გარდაიცვალა, ორი წლისა ვყოფილვარ, ამიტომ დაობლება არ განმიცდია. დედა მონტგომერელი ყოფილა, გვარად გრემი. ჩემს მშობლებს ერთმანეთი მაშინ გაუცნიათ, როცა ატიკუსი პირველად აირჩიეს შტატების საკანონმდებლო ორგანოში. მამა შუახნისა ყოფილა, დედა კი თხუთმეტი წლით მასზე ახალგაზრდა. ჯემი მათი ცოლქმრული ცხოვრების პირველი წლის ნაყოფია, ოთხი წლის შემდეგ კი მე დავიბადე, ორ წელიწადში დედა ყველასთვის მოულოდნელად გარდაიცვალა – გული გაუსკდა. ამბობდნენ – გრემებს ეს გვარში აქვთო. დედის დაკარგვა მე არ განმიცდია. აი, ჯემს კი ძალიან აკვდა. დედა კარგად ახსოვდა და ზოგჯერ, გახურებული თამაშის დროს მწარედ ამოიოხრებდა, გავიდოდა განზე და გარაჟის უკან მარტოკა იწყებდა თამაშს. მაშინ ვიცოდი – ჯობდა, მისთვის ხელი არ შემეშალა.

იმ ზაფხულს, როცა მე ჯერ ექვსისაც არ ვიყავი, ხოლო ჯემი ათისა სრულდებოდა, შეგვეძლო გვესეირნა ყველგან, სადაც კი კელპურნიას ხმა მოგვეწვდებოდა. ამ ფართობს ჩვენგან ჩრდილოეთით, ორი ებოს გადაღმა, მისის ჰენრი ლაფაეტ დუბოუზის კარმიდამო საზღვრავდა; სამხრეთით კი სამ სახლს იქით – რედლების ღობე. უფრო შორს წასვლის სურვილი არც არასდროს გავგჩენია: რედლების სახლში ბინა დაელო უცხო ჯურის არსებას, რომლის უბრალო აღწერაც კი იმდენად გვაფრთხილებდა, რომ კარგა ხნით გვიკარგავდა ყოველგვარი ცელქობის ხალისს; ხოლო ორაც შეეხება მისის დუბოუზს, ის გამოცხადებული ჯოჯოხეთის მაშხალა გახლდათ.

დილი სწორედ იმ ზაფხულს გვეჩვია.

ეს იყო დილაადრიან, როცა მე და ჯემმა ჩვეულებისამებრ სახლს უკან დავაპირეთ თამაში. უცებ მის რეიჩელის ბოსტანში რაღაც გაფაჩუნდა. მაშინვე წამოვცვივდით და ღობეს მივაწყდით; ქალბატონ რეიჩელის ფოქსტერიერს დღე-დღეზე ლეკვები უნდა დაეყარა, მაგ-

რამ ლევკის მაგივრად სულ სხვა რამ დავინახეთ: პაწია არსება კომბოსტოებში ჩაცუცქულიყო და მოგვჩერებოდა. ჩამჯდარი კომბოსტოზე მაღალი არც ჩანდა. ჩვენც მივაშტერდით, სანამ მან პირველმა არ გაგვცა ხმა.

— გამარჯობა! — გაგიმარჯოს! — მიაგება ჯემმა.

— მე ჩარლზ ბეიკერ ჰარისი ვარ, — გვაცნობა მან, — კითხვა ვიცი.

— მერე რა? — გავიკვირვე მე.

— არა, ისე... ვიფიქრე, კარგი იქნებოდა, გცოდნოდათ, კითხვა რომ ვიცი. რამის წაკითხვა თუ დაგჭირდეთ, აქა ვარ.

— რამდენი წლისა ბრძანდები, ოთხ-ნახევრისა? — ჰკითხა ჯემმა.

— სადაცაა შვიდის გავხდები.

— შენც იტყვი, რალა! — ჩაიცინა ჯემმა და ცერით ჩემკენ მიუთითა; — აგერ ჭყიტა ჯერ არც სკოლაში დადის, არც არაფერი, მაგრამ დაბადებიდანვე იცის კითხვა. შვიდი წლისთვის რო პატარა ჩანხარ?

— ეგ ტანადა ვარ პატარა, თორე ისე დიდი ვარ.

ჯემმა შუბლზე თმა უკან გადაიყარა და ყურადღებით შეხედა.

— ჩვენკენ ხომ არ გადმოხვიდოდით, ჩარლზ ბეიკერ ჰარისი? უიმეე, ეგ რა სახელი გქვია!

— ვითომ რითია შენსაზე სასაცილო? დეიდა რეიჩელმა მითხრა, რაც გქვია — ჯერემი ატიკუს ფინჩ!

ჯემმა კოპები შეკრა და უპასუხა:

— სამაგიეროდ ჩემს სახელს წლოვანებით მე უფრო შევეფერები! შენი სახელი შენზე უფრო გრძელია, თავს დავდებ, ერთი ფუტით გრძელი მაინც იქნება.

— შინ დილს მეძახიან, — გვითხრა დილმა და ღობის ქვემოდან დააპირა გამოძრომა.

— ჯობია, ზემოდან გადმოხვიდე, ქვემოდან გაგიძნელდება, — ვურჩიე მე, — აქ საიდან გაჩნდი?

დილი დეიდამისთან, მის რეიჩელთან ბაფხულის გასატარებლად ჩამოსულიყო. ისე კი, მდინარე მისისიპიზე მდებარე ქალაქ მერიდი-

ანში ცხოვრობდა და ამიერიდან ყოველი ზაფხულის გატარებას მე-
იკომში აპირებდა. მისი მშობლებიც მეიკომელები ყოფილან, მაგ-
რამ დედამისს მერიდიანში ფოტოგრაფად დაუწყია მუშაობა და იქ
გადასულან. მას ბავშვთა სილამაზის კონკურსზე დილის ფოტოსუ-
რათი გაუგზავნა. ჯილდოდ ხუთი დოლარი მიუღია და მთელი ფული
შვილისათვის უჩუქებია. დილს ხუთ დოლარად ოცი კინოფილმი
ენახა.

— ჩვენთან ფილმებს არ უჩვენებენ. იშვიათად სასამართლოს შე-
ნობაში იესო ქრისტეზე თუ გაუშვებენ რამეს, — უთხრა ჯემმა,

— რამე კარგი თუ გინახავს?

დილს „დრაკულა“ ენახა. ამ აღმოჩენამ ჯემი დილისადმი პატი-
ვისცემით განმსჭვალა.

— მოგვიყევი, რა! — სთხოვა დილს.

დილი ნამდვილი საოცრება გამოდგა. მას პერანგზე ღილებით
მიბნეული ლურჯი ტილოს მოკლე შარვალი ეცვა, თოვლივით თეთ-
რი ქოჩორი იხვის ღინღლივით ამობრდოდა თავზე. ჩემზე ერთი
წლით იყო უფროსი და მანინც ზემოდან დავცქეროდი. სანამ ზღაპარს
გვიყვებოდა, ლურჯი თვალები უციმციმებდა, ხან ჩაუმუქდებოდა, ხა-
ნაც გაუბაცდებოდა. დროდადრო მოულოდნელად და უდარდელად
გადაიხარხარებდა. შუბლზე თმა ალოკილივით ჰქონდა და წამდაუ-
წუმ თითით იგრეხდა.

ბოლოს, როცა დილმა დრაკულას სძლია და მტვრად აქცია, ჯემ-
მა უთხრა: — ნაამბობი წაკითხულზე უფრო მომეწონაო. მე კი ვთხოვე
— მამაშენზე მოგვიყევი რამე, არც ერთხელ არ გიხსენებია-მეთქი.

— მამა არა მყავს.

— მოგიკვდა?

— არა...

— თუ არ მომკვდარა, აბა ცოცხალი ყოფილა, არა?

დილი გაწითლდა. ჯემმა კი მომიდუდღუნა, მოკეტეო. ეს იმას ნიშ-
ნავდა, რომ დილი უკვე კარგად გაიცნო და თავისიანად იგულა.

იმ დღიდან მოყოლებული მთელ ზაფხულს ერთი და იმავე თამაშით ვიქცევდით თავს: სახლს უკან, ორ ვეებერთელა ჭადარს შორის აშენებული გვექონდა პატარა ქოხი, რომელსაც ყოველ დილით ვაწესრიგებდით. ვფუსფუსებდით და ვდგამდით ჩვენთვის ცნობილ წარმოდგენებს – ოლივერ ოპტიკის, ვიქტორ ეპლტინისა და ედგარ რაის ბეროუზის პიესებს. ამ მხრივ დიღმა გაგვიმართლა. სახასიათო როლებს, რომელთა შესრულება ადრე მე მიხდებოდა, ახლა ის ასრულებდა: მაიმუნს „ტარზანში“, მისტერ კრებტრის „ძმები როუვერებში“, მისტერ დეიმონს „ტომ სვიფტში“... ასე მოგვევლინა დილი სასწაულმოქმედ ქონდრისკაცად, რომელსაც მუდამ საოცარი გეგმები, უცნაური ზრახვები და უჩვეულო წარმოდგენები უტრიალებდა თავში.

მაგრამ აგვისტოს მიწურულისათვის ერთი და იმავე პიესების დაუსრულებლად გადათამაშება ყელში ამოგვივიდა და ის იყო, ყურები ჩამოვყარეთ, რომ დიღს რედლი-ბუას სახლიდან გამოტყუების აზრი დაეხადა.

რედლების სახლი დიღზე ჯადოსავით მოქმედებდა. ჩვენს გაფრთხილებებსა და დარიგებას აინუნშიაც არ აგდებდა. სახლი ისე იზიდავდა, როგორც მთვარე ოკეანეს, მაგრამ არც იმდენად, რედლების ღობიდან საკმაოდ უსაფრთხო მანძილზე – ქუჩის კუთხეში მდგომ შუქფარნის ბოძს რომ გასცილდებოდა. შემოხვევდა მსხვილ ბოძს მკლავებს და ფიქრებში ჩაძირული გასცქეროდა სივრცეს.

ქუჩის გადაღმა რედლების ეზო მკვეთრ მოსახვევს ქმნიდა. ჩვენი სახლიდან სამხრეთით თუ წახვიდლოდი, რედლების აივნის წინ ამოყოფდი თავს. მორკალულ ღობეს გარედან ტროტუარი გასდევდა. თვითონ სახლი დაბალი იყო და შეღრმავებული სადარ-ბაზო ჰქონდა. ოდესღაც ქათქათა კედლები და მწვანედ შეღებილი დარაბები გახუნებოდა და რუხი, მოჟამული ბაღისაგან, მას რომ გარს ერტყა, ფერით ვედარც გამოარჩევდით. აივნის სახურავიდან ჩამპალი ყავარი ჩამოწოლილიყო; მუხის ტოტებში მზის სხივი ვერ ატანდა. მესრის

უბადრუკი ნაშთი — მთვრალეზივით აყანყალეზული სარეზი გარს ევ-
ლებოდა წინა ეზოს, რომელიც, წესით, სუფთა უნდა ყოფილიყო, მაგ-
რამ უხსოვარი დროიდან აღარავის გაეწმინდა და ერთიანად სარე-
ველა ბალახით დაფარულიყო.

იმ სახლში უკეთური საფრთხოებელა ბინადრობდა. ხალხს აჩე-
მებინა, იქ არისო, თორემ მე და ჯემს თვალითაც არ გვენახა. ასე ამ-
ბობდნენ: მთვარე რომ ჩავა, სასეირნოდ გამოდის და ფანჯრებში იჭ-
ყიტებაო. თუ ბალებში ყინვა იელის ბუჩქებს დააზრობდა, მაშინვე იტ-
ყოდნენ: იმ უკეთურმა სული შეუბერა და გაყინაო. ყველა იდუმალ
წვრილმან ბოროტმოქმედებას, რაც კი მეიკომში მოხდებოდა, მას
აბრალეზდნენ. ერთი პირობა ქალაქს ამაზროზენი ღამეული შემთხვე-
ვები დასჩემდა: შინაურ ცხოველებსა და ქათმებს დილით დასახიჩ-
რებულს პოულობდნენ. და თუმც დამნაშავე გიჟი ედი აღმოჩნდა,
რომელმაც მოგვიანებით მორევეში დაიხრჩო თავი, მაინც ყველას
რედლებისაკენ ეჭირა თვალთ. ეჭვი იმდენად გასჯდომოდათ ძვალსა
და რბილში, მზის ჩასვლის შემდეგ ვერც ერთი შავკანიანი ვერ ბე-
დავდა მათი ღობის გვერდით ჩავლას, აუცილებლად მოპირდაპირე
ქუჩაზე გადავიდოდა და სტვენა-სტვენით გაუყვებოდა გზას. მეიკო-
მის სკოლის ეზო რედლების ბოსტანსა და საქათმეს ემიჯნებოდა. იქ
ჯიშინი კაკლის ხეები იზრდებოდა, ნაყოფი სკოლის ეზოში ცვიოდა,
მაგრამ ბავშვები ახლოსაც არ ეკარებოდნენ: ვაი იმას, ვინც რედლე-
ბის კაკალს შეჭამდა! მათ ეზოში გადავარდნილ ბეისბოლის ბურ-
თსაც არავინ მოიკითხავდა, უკვე თავისთავად დაკარგულად ით-
ვლებოდა.

უბედურებამ იმ ოჯახში ბევრად ადრე მოიკიდა ფეხი, ვიდრე მე და
ჯემი დავიბადებოდით. რედლებისათვის მეიკომში ყველა სახლის
კარი ღია იყო, მაგრამ ისინი არსად დადიოდნენ. ეკლესია ქალა-
ქელთა უმთავრესი თავშესაქცევი გახლდათ, მაგრამ რედლები შინ
ლოცულობდნენ. ეს ორი თვისება სრულიად უცხო და მიუღებელი
იყო მეიკომელისათვის. მისის რედლი ათასში ერთხელ თუ გასცდე-

ბოდა თავის ეზოს და ნაშუადღევს მეზობლისას ყავის დასალევად გადავიდოდა, მისიონერთა შეკრებას კი ნამდვილად არასოდეს დასწრებია. ბატონი რედლი ყოველდღე თორმეტის ნახევარზე გადიოდა სახლიდან და ზუსტად თორმეტზე ბრუნდებოდა შინ. ზოგჯერ ხელში ქალაღდის პარკი ეჭირა. მეზობლები ფიქრობდნენ – ალბათ ოჯახში სურსათი თუ მიაქვსო. მისი საქმიანობის შესახებ არაფერი მსმენია. მართალია, ჯემმა ამიხსნა, – ბამბით ვაჭრობსო, მაგრამ იმ დროს „ბამბით ვაჭრობა“ არაფრის კეთებას ნიშნავდა. ასეა თუ ისე, ბატონი რედლი და მისი მეუღლე ორ ვაჟიშვილთან ერთად უხსოვარი დროიდან ცხოვრობდნენ მეიკომში.

რედლებს კიდევ ერთი უცნაურობა სჭირდათ: კარ-ფანჯარას ვკირადღესაც არ გამოაღებდნენ, მეიკომელები კი მხოლოდ ყინვის ან ავადმყოფობის დროს თუ ჩაირაზებოდნენ ხოლმე. ქალაქში ვკირადღის ნაშუადღევი ბრდილობიანი ვიზიტების დროდ ითვლებოდა: ქალები კორსეტებში გამოიწვიპებოდნენ, ვაცები საგარეო პიჯაკებს იცვამდნენ, ვერც ერთ ფეხშიშველა ბავშვს ვერ შეხვდებოდით. მაგრამ რედლები არც ამ ადათს იცავდნენ. მათ სახლს მწერებისაგან დასაცავი ბადიანი კარიც არა ჰქონდა. ერთხელ მამას ვკითხე, ოდესმე თუ ჰქონიათ ბადიანი კარი-მეთქი და მიპასუხა: ჰქონდათ, ოღონდ შენს დაბადებამდეო.

მეზობლებში გავრცელებული ლეგენდის მიხედვით, როცა რედლების უმცროსი ვაჟი 16-17 წლისა ყოფილა, კანინგემებს დაახლოვებია. კანინგემები ოლქის ჩრდილოეთის მკვიდრი მრავალრიცხოვანი და მეტად შფოთიანი ხალხია. მართალია, ბევრს არაფერს აშავებდნენ, მაგრამ ის ცოტაც საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ სამ სხვადასხვა საეკლესიო კათედრას საჯაროდ გაეფრთხილებინა და ქალაქი ალაპარაკებულყო. ეს ბიჭ-ბუჭები ჯგროდ დაყიალობდნენ სადალაქოსთან; ვკირაობით ავტობუსით ჩადიოდნენ ებოტსვილში ფილმების სანახავად; ესწრებოდნენ ცეკვებს სანაპიროზე გაშენებულ საოლქო საბანქო სახლში, რომელსაც „ციური ცვარი და

მეთევზის თავშესაფარი“ ერქვა და არც ვისკის ერიდებოდნენ. მაინც ვერავინ იკისრა, ბატონი რედლისათვის შეეტყობინებინა მისი ვაჟიშვილის საექვო ყოფაქცევის ამბავი.

ერთ მშვენიერ საღამოს ეს ავარა ბიჭები სულ მთლად გავიდნენ თავს: ნაქირავები მანქანით მოედანზე რამდენჯერმე უკუსვლით და-არტყეს წრე და როდესაც მეიკომის უხუცესმა ეკლესიის მეთვალყურემ, ბატონმა კონერმა მათი დაკავება განიზრახა, გაუძალიანდნენ, სასამართლოს შენობაში ჩაამწყვდიეს და კარი გარედან ჩაუკეტეს. მოქალაქეებმა იმსჯელეს და გადაწყვიტეს, რომ ამჯერად გაჩუმება აღარ შეიძლებოდა. საქმის მიფუჩჩებას არც ბატონი კონერი აპირებდა. ირწმუნებოდა: ყველა მაგ ყალთაბანდის ვინაობა ვიცი და სათანადო ზომებსაც მივიღებ მათ დასასჯელად. ამგვარად, ბიჭები კანონიერი მოსამართლის წინაშე წარდგნენ. მათ ბრალად ედებოდათ სიმშვიდის დარღვევა, სიტყვიერი შეურაცხყოფა, პიროვნების ფიზიკური ხელყოფა და მანდილოსნების თანდასწრებით ბილწსიტყვაობა. როდესაც მოსამართლემ გაიკვირვა, — ეს ბოლო ბრალდება საიდანღა გაჩნდაო, — ბატონმა კონერმა უპასუხა: ისე ხმამაღლა იგინებოდნენ, შეუძლებელია, მთელ მეიკომში ერთ ქალს მაინც არ გაეგონაო. სასამართლომ დაასკვნა, რომ ბიჭები სახელმწიფო პროფტექნიკურ სასწავლებელში უნდა მიებარებინათ, სადაც ზოგჯერ ახალგაზრდებს მხოლოდ იმ მიზნით გზავნიდნენ, რომ საკვებითა და ცხოვრების ნორმალური პირობებით უზრუნველყეთ; ასე რომ, ახალგაზრდები დაპატიმრებასა და სირცხვილს გადარჩებოდნენ. მაგრამ ბატონმა რედლიმ სხვაგვარად განსაჯა. მან მოსამართლეს სთხოვა: ოღონდ არტური გაათავისუფლეთ და თავდებად დავუდგები, რომ სიმშვიდეს აღარავის დაურღვევსო. მოსამართლე ენდო ბატონ რედლის სიტყვას და გულდამშვიდებულმა გამოუშვა არტური.

დანარჩენი ბიჭები პროფტექნიკურ სასწავლებელში ჩარიცხეს. უკეთეს საშუალო განათლებას მაშინ შტატებში ვერც მიიღებდით.

ერთმა მათგანმა შემდგომში ობერნის უმაღლესი საინჟინრო სასწავლებელიც კი დაამთავრა. რედლების კარი კი მას მერე არა თუ ისე, უქმეებზეც არ გაღებულა: არტური მთელი ამ თხუთმეტი წლის განმავლობაში თვალით აღარავის უნახავს.

მაგრამ დადგა დღე (ის დღე ბუნდოვნად ჯემსაც ახსოვდა), — როცა რამდენიმე კაცმა რედლი-ბუას ხმა გაიგონა და თვალის კი მოჭკრა მას. ჯემმა მითხრა, ატიკუსს რედლებზე ლაპარაკი მაინცდამაინც არ უყვარსო; როცა რამეს ვკითხავ, მეტყვის: შენს საქმეს მიხედვით, რედლებმა კი თავისი საქმე თვითონ იციან და არავისა აქვს უფლება, ჩაერიოსო. მაგრამ თურმე, როცა ის ამბავი მომხდარა, ატიკუსმა თავი გადააქნია და თქვა: მმ, მმ, მმ-ო.

ამგვარ ცნობებს ჯემს უმთავრესად მის სტეფანი კროუფორდი აწვდიდა, ერთი ავყია მეზობლის ქალი, რომელიც გვარწმუნებდა: მაგ ხალხისა ყველაფერი დაწვრილებით ვიცისო. მისი ნაამბობის მიხედვით, იმ დღეს ბუა თურმე მისაღებ ოთახში იჯდა და „მეიკომ ტრიბუნიდან“ ამოჭრილ ცნობებს ალბომში აკრავდა. ამ დროს ოთახში მამამისი შევიდა და როცა შვილს მიუახლოვდა, ბუამ თურმე ფეხში მაკრატელი ჩაასო, მერე ამოაძრო, სისხლი შარვალზე შეიწმინდა და საქმიანობა განაგრძო.

ქალბატონი რედლი კვილით გამოვარდნილა გარეთ — არიქა, გვიშველეთ, თორემ არტური ყველას დაგვხოცავსო; მაგრამ როცა შერიფი მისულა, ბუა იმავე მდგომარეობაში დახვედრია: იჯდა თავისთვის სასტუმრო ოთახში და ამონაჭრებს მშვიდად აკრავდა ალბომში. ბუა მაშინ ოცდაცამეტი წლისა ყოფილა.

მის სტეფანიმ ისიც გვითხრა, რომ როდესაც რედლებს ურჩიეს, კარგი იქნება, ბუამ ერთი სეზონი ტასკალუზას ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გაატაროსო, ბატონმა რედლიმ ქვა ააგდო და თავი შეუშვირა: სად რედლი და სად საგიჟეთიო! ბუა კი არ გაგიჟდა, უბრალოდ ხანდახან მეტისმეტად აღიგზნება ხოლმეო. მისი აზრით, ურიგო არ იქნებოდა, თუ ბუას დააპატიმრებდნენ, მაგრამ ყოველ-

გვარი გამოძიების გარეშე. ის ხომ ბოროტმოქმედი არ იყო! შერიფ-საც გულმა არ უქნა, ზანგების გვერდით საერთო ციხეში ჩაეგდო არტური. ასე ამოყო ბუამ თავი სასამართლოს შენობის სარდაფში.

ჯემს ისიც ახსოვდა ბუნდოვნად, თუ როგორ დააბრუნეს ბუა სარდაფიდან შინ. მის სტეფანიმ გვითხრა: ქალაქის თავკაცებმა ბატონ რედლის ურჩიეს – თქვენი ვაჟი იმ ორმოდან დროზე ამოიყვანეთ, თორემ ნესტისაგან ობი მოეკიდება და დაიღუპებაო. თანაც, ხომ არ შეიძლება ბუამ გაუთავებლად იცხოვროს ოლქის ხარჯზე!

არავინ უწყის, დაშინების რა ხერხი იხმარა ბატონმა რედლიმ შვილის ოთხ კედელში გამოსამწყვდევად. ჯემის ვარაუდით, ბუა მამამისს საწოლზე ჰყავდა თოკით მიბმული. მაგრამ ატიკუსი არ დაეთანხმა და გვითხრა – ადამიანის აჩრდილად გადაქცევისათვის უამრავი სხვა საშუალებაც არსებობსო.

მეხსიერებაში ცოცხლად აღმებეჭდა მისის რედლის სახე, იშვიათად რომ გამოაღებდა სახლის კარს და ყვავილების მოსარწყავად აივანზე გამოვიდოდა. ბატონ რედლის კი მე და ჯემი ყოველდღე ვხედავდით ქალაქისაკენ მიმავალს, ან ქალაქიდან უკან მომავალს. ამ ტანხმელსა და მოუხეშავ მამაკაცს საოცრად უფერული, სხივჩამქრალი თვალები ჰქონდა, მისი სახე კი გამოკვეთილი ყვრიმალეობითა და ფართო პირით გამოირჩეოდა. ქვედა ტუჩი სქელი ჰქონდა, ზედა – თხელი. მის სტეფანი გვარწმუნებდა: ეგ ისეთი მაღალი ზნეობის ადამიანია, მხოლოდ ღვთის სიტყვას ემორჩილებაო, და ჩვენც გვჯეროდა, რადგან ბატონი რედლი მუდამ ანძასავით გაჯგიმული დადიოდა.

თუმცა ეს კაცი დალაპარაკებული არასოდეს გვენახა: როცა ჩვენს ეზოსთან ჩავლილს მივესალმებოდით ხოლმე, პასუხად მხოლოდ ჩაახველებდა. მისი უფროსი ვაჟი პენსაკოლაში ცხოვრობდა და მშობლებთან საშობაოდ თუ ჩამოვიდოდა. იგი იმ იშვიათ ადამიანთა რიცხვს მიეკუთვნებოდა, რომელიც ჩვენ თვალწინ დადიოდა რედლების სახლში. მაგრამ იმ დღიდან, როცა ბატონმა რედლიმ არ-

ტური შინ დააბრუნა, ამბობდნენ – რედლების სახლში სიცოცხლე ჩაკვდაო.

ერთ მშვენიერ დღეს ატიკუსმა გამოგვიცხადა: თქვენი ხმა-კრინტი რომ გავიგონო, შავ დღეს დაგაყენებთო. მერე კელპურნიას სთხოვა, მის არყოფნაში ჩვენთვის კარგად მოეხედა – თურმე ბატონი რედლი კვდებოდა.

ეს ამბავი კარგა ხანს გაგრძელდა: ჯერ იყო და, რედლების კარმიდამოსაკენ მიმავალი გზა თავსა და ბოლოში ხარხხათი გადაკეტეს, მერე ბილიკი ჩალით მოფინეს და მოძრაობა უკანა ქუჩაზე გადაიტანეს. ექიმი რეინოლდსი ყოველ გამოძახებაზე ჩვენს ჭიშკართან აყენებდა მანქანას და მომაკვდავთან ფეხით მიეშურებოდა. მე და ჯემი მთელ დღეს გარს ვუტრიალებდით მათ ებოს. ბოლოს და ბოლოს, ხარხხა მოხსნეს და დავინახეთ, უკანასკნელ გზაზე მიმავალი ბატონი რედლი როგორ ჩაატარეს ჩვენი ებოს წინ.

– ჩვენი ჭირიც წაგიღია, შე უკეთურო, შენა, – ჩაიბუტბუტა კელპურნიამ და ფიქრმორეულმა ებოში გადააფურთხა.

მე და ჯემმა გოცებისაგან თვალი ვჭყიტეთ – კელპურნიას თეთრკანიანებზე აუგის თქმა არ სჩვეოდა!

მეზობლები მოელოდნენ, რომ ბუა მამამისის გასაცილებლად მაინც გამოვიდოდა გარეთ, მაგრამ ნურას უკაცრავად: პენსაკოლადან არტურის უფროსი ძმა ჩამოვიდა და ოჯახში მამის ადგილი დაიკვიდრა. ბატონ რედლისაგან ის მხოლოდ ასაკით განსხვავდებოდა. ჯემმა მაცნობა, ნათან რედლიც ბამბით ვაჭრობსო. თუმცა, მამისგან განსხვავებით, ბატონი ნათანი სალამზე სალმით გვპასუხობდა და დროდადრო ქალაქიდან მობრუნებულს ხელში ჟურნალიც კი ეჭირა ხოლმე.

რაც უფრო მეტს ვუამბობდით დილს რედლებზე, მით უფრო უცხოველდებოდა ინტერესი, მით უფრო დიდხანს ყურყუტებდა შუქფარნის ბოძთან და მით უფრო ცნობისმოყვარე თვალებით შეჰყურებდა რედლების სახლს.

— ნეტავი გამაგებინა, რას აკეთებს ოთახში! — იტყოდა ხოლმე, — ასე მგონია, რომ სადაცაა, თავი უნდა გამოყოს კარიდან!

ჯემმა უთხრა:

— შენ რა, გგონია, გარეთ საერთოდ არ გამოდის?! გამოდის, ოღონდ უკუნ ღამეში! მის სტეფანი კროუფორდმა მითხრა: ერთხელ შუალამისას გამომეღვიძა და დავინახე, ფანჯრიდან მომჩერებოდა, ოღონდ ადამიანის სახე არ ჰქონდა, ცარიელი თავის ქალააო. შენ რა, ღამით არასოდეს გაგღვიძებია და არ გაგიგონია მისი ფეხის ხმა? — ჯემმა ხრეშზე ფეხი გაახახუნა და განაგრძო:

— რა გგონია, რატომ იკეტება ღამღამობით მის რეიჩელი ეგრე საგულდა-გულოდ? იცი, რამდენჯერ მინახავს ბუას ნაკვალევი ბოსტანში? ერთხელ ღამით გავიგონე კიდევაც, ჩვენი ბალიდან კარზე რომ აფხაჭუნებდა, მაგრამ ატიკუსის მისვლამდე დაიმალა...

— ნეტა მაინც როგორია, ჰა? — ჰკითხა დილმა.

ჯემმა მეტად დამაჯერებლად აგვიწერა ბუა: ბოსტანში აღმოჩენილი ნაკვალევის მიხედვით, იგი ექვს-ნახევარი ფუტი სიმაღლისა უნდა ყოფილიყო. იკვებებოდა ნანადირევი ციყვისა და კატის უმი ხორცით, ამიტომ ხელები ყოველთვის სისხლში ჰქონდა ამოთხვრილი: ვინც ხორცს უმად ჭამს, ხელებიდან სისხლს ხომ ვერასოდეს გაიბანს. ბუას სახეზე გარდიგარდმო გასდევდა გრძელი, ნაწიბურებიანი ნაჭრილობევი. ორიოდე კბილი შერჩენია და ისინიც ჩაყვითლებული-ჩამპალი, დორბლიანია და თვალებგადმოკარკლულიო.

— მოდი, როგორმე გარეთ გამოვიტყუოთ, — თქვა დილმა, — ძალიან მინდა ვნახო, როგორია.

ჯემმა მიუგო: სიცოცხლე თუ მოგბებრებია, მიდი და კარზე მიუკაკუნეო.

დილი რომ არა, რედლების ეზოში შესვლას ალბათ ვერასოდეს გავბედავდით. მან ჯემს სანაძლეო დაუდო — ერთ „რუხ აჩრდილში“ ორ „ტომ სვიფტს“ მოგცემ, თუ რედლების ეზოში შეხვალაო. რაც მართალია, მართალია, ჯემს სიმხდალეს ვერ დასწამებდით, მაგრამ სამ

დღეს მაინც იფიქრა. მე მგონია, მამაკაცური ღირსება თავსაც ერჩინა, რადგან დილს მისი დაყოლიება არც ისე გასჭირვებია.

— გეშინიაო, — უთხრა პირველ დღეს. ჯემმა მიუგო — არაფრისაც არ მეშინია, უბრალოდ თავხედი არა ვარო. — არა კი არა! ფეხის ცერსაც ვერ დააკარებ რედლების ებოსო, — არ ცხრებოდა დილი. — რო მეშინოდეს, ყოველდღე რედლების ებოს გავლით სკოლაში როგორღა წავიდოდით?

— კი არ მიდიხარ, სულ თავქუდმოგლეჯილი გარბიხარ-მეთქი, — ჩავერიე მე.

მესამე დღეს ჯემი საბოლოოდ გატყდა. დილმა უთხრა, მეიკომელები მერიდიანელებზე ბევრად მშიშრები ყოფილან, ასეთი მხდალი ხალხი ჩემს სიცოცხლეში არ მინახავსო!

მაშინ კი იკადრა ჯემმა და ქუჩის კუთხემდე ჩაბრძანდა. შუქფარნის ბოძს მიეყრდნო და მონჯღრეულ ანჯამებზე ჩამოკონწიალებულ ჭიშკარს მიაშტერდა.

— დილ ჰარის, იმედი მაქვს, შევიდა შენს თავში, რომ ბუა არც ერთს არ დაგვინდობს, — უთხრა ჯემმა, როცა ჩვენც მივეუახლოვდით, — ჰოდა, თვალეხს რო დაგთხრის, შენს თავს დააბრალებ!

— ახლაც გეშინია, — აუღელვებლად მიუგო დილმა.

ჯემმა გადაწყვიტა, დილისთვის ერთხელ და სამუდამოდ დაემტკიცებინა, რომ არაფრისაც არ ეშინოდა: — ისე, როგორ გამოვიტყუო გარეთ, რო ჩვენ თვითონ ხელში არ ჩავეუვარდეთო? — გარდა ამისა, ჯემს თურმე უმცროს დაიკოზე უნდა ებრუნა...

ეს თქვა თუ არა, მივხვდი, რომ ძალიან ეშინოდა: ერთხელ, კარგა ხნის წინათ წავაქებე, — აბა, სახურავიდან თუ გადმოხტები-მეთქი და მაშინ მითხრა: მე რომ მოვკვდე, შენ რაღა გეშველებაო? მერე ისკუპა, მშვიდობიანად დახტა მიწაზე და უმცროსი დის მიმართ პასუხისმგებლობის გრძნობაც მანამ აღარ გაღვიძებია, სანამ ახლა რედლების ჭიშკარს არ გაუსწორდა.

— ჰა, გაურბიხარ სანაძლეს? — ჰკითხა დილმა, — თუ გაურბიხარ, მაშინ...

— დამაცადე, ვიფიქრო, დილ, — არ თმობდა ჯემი, — ეს იგივეა, კუს გამოტყუება რო სცადო ჯავშნიდან.

— ეგ როგორ? — ჰკითხა დილმა.

— როგორ და, ასანთს შევუნთებ ქვემოდან. —

მე მაშინვე გავაფრთხილე ჯემი: რედლების სახლის გადაწვას თუ აპირებ, იცოდე, ატიკუსთან დაგაბეზღებ-მეთქი. დილმა კი თქვა: კუსთვის ცეცხლის შენთება საზიზღარი საქციელიაო.

— საზიზღარი რატომაა?! — აღშფოთდა ჯემი, — უბრალოდ გარეთ გამოიტყუებ, კი არ დაწვავ!

— მერე ვინ მოგახსენა, რომ არ ეტკინება?

— ჩერჩეტო, კუ ვერაფერსაც ვერ გრძნობს, — უპასუხა ჯემმა.

— რაო, რაო? შენ, ბატონო, ოდესმე კუ ხომ არ იყავი?

— კარგი რა, დილ, გეყოფა! მაცადე, იქნებ რამე უკეთესიც მოვიფიქრო...

ჯემმა იმდენ ხანს იფიქრა, რომ დილი მცირე დათმობაზე წავიდა: „ლაჩარს აღარ დაგიძახებ და რაც დაგპირდი, იმასაც მოგცემ, ოღონდ სახლის კედელს მიაღე ხელიო“.

ჯემს სახე გაუნათდა.

— სახლს შევეხო, სულ ეგაა?

დილმა თავი დაუქნია.

— არა, მართლა, სულ ეგაა? რო მოვბრუნდები, მერე რო სხვანაირად აჭიკჭიკდე?

— ხო გითხარი, სულ ეგაა-მეთქი, — არწმუნებდა დილი, — ეზოში შესულს რო დაგინახავს, ალბათ გამოვარდება. მაშინ მე და ჭყიტა ვეცემით და დავაკავებთ. სანამ არ შეიგნებს, რო არაფერს დავუშავებთ.

ჩვენ ქუჩა გადავჭერით და რედლების ჭიშკარს მივადექით.

— ჰე, მიდი, რა, — წააქეზა დილმა, — მე და ჭყიტა აქ არა ვართ?

— მივდივარ, ნუ მაჩქარებ, — უთხრა ჯემმა.

მან ღობის გასწვრივ ჩაისეირნა და უკან გამობრუნდა. ეზოს აკვირდებოდა. ალბათ უნდოდა, სახლამდე უმოკლესი გზა შეერჩია, თან შუბლშეკრული კეფას იქექავდა.

უცებ მე დავეჭყანე.

ჯემმა მაშინვე მოშვლილა ჭიშკარი და შურდულივით გავარდა რედლების სახლისაკენ. ხელის გული კედელს მიატყა და სირბილითვე გამობრუნდა. იმის გასაგებად, ვაჟკაცობა ჩაითვალა თუ არა, ჩვენთან არც კი შეჩერებულა; დიღმა და მე ფეხდაფეხ მივდიეთ, სანამ სახლს არ მივაღწიეთ. მხოლოდ იქ გავბედეთ შეჩერება და აქოშინებულებმა უკან მივიხედეთ.

ძველი სახლი კვლავინდებურად მოქაშული და უსიცოცხლო ჩანდა. მაგრამ აქედან მოგვეჩვენა, თითქოს ერთ ფანჯარაში შიდა დარბაზი ოდნავ შეირხა. წამიერი და თითქმის შეუმჩნეველი იყო ეს მოძრაობა, მერე კი ყველაფერი ძველებურად გაირინდა.

2

ზაფხული მიიწურა და დადგა დღე, როცა დილი მერიდიანში უნდა დაბრუნებულიყო. მისი ავტობუსი მეიკომიდან ხუთ საათზე გადიოდა. მე და ჯემმა სადგურამდე მივაცილეთ. არ ვიცი, დიღთან განშორებას რა გადამატანინებდა, ბედზე სკოლა რომ არ გამხსენებოდა! ერთი კვირაც და მოსწავლე გავხდებოდი, ეს კი ჩემი ცხოვრების სანუკვარი ოცნება იყო. ვინ მოთვლის, ზამთრობით რამდენჯერ მოვკალათებულვარ ჩვენს ხის ქოხში, სკოლის ეზოსთვის რომ მეთვალთვალა. მოვიმარჯვებდი ჯემის ნაჩუქარ ჭოგრიტს და საათობით ვუჭვრეტდი ჭიანჭველებივით აფუსფუსებულ მოსწავლეებს. ვეცნობოდი მათ გასართობებს; დახუჭობანას თამაშით გართული გოგო-ბიჭების მწკრივებში გაფაციცებული ვადევნებდი თვალს ჯემის წითელ ქურთუკს... ასე უჩინრად ვიზიარებდი ჩემი ძმისა და მისი მეგობრების

მარცხსა თუ პატარ-პატარა გამარჯვებებს. ერთი სული მქონდა, მათთან ერთად მეთამაშა!

ჩემი სკოლაში წაყვანა პირველ დღეს დიდსულოვნად იკისრა ჯემმა. მართალია, საერთოდ ეს მშობლების საქმეა, მაგრამ ატიკუსმა ამიხსნა, — ჯემი სიხარულით მიგაცილებს საკლასო ოთახამდე. ისე კი, არა მგონია, ჯემს მთლად უანგაროდ ეკისრა ეს მოვალეობა: როცა სკოლისაკენ გავემურეთ და რედლების სახლთან ნაბიჯს ჩვეულებისამებრ ავუჩქარეთ, ჩემი ძამიკოს ჯიბეებიდან უჩვეულო ჩხრიალი მომესმა... როცა სკოლის ებოსთან ნაბიჯს ისევ ვუკელით, ჯემმა წინდახედულად გამაფრთხილა, როგორ უნდა მოვქცეულიყავი შესვენებაზე: იცოდე, ჭყიტა, გაკვეთილი რო დაგიმთავრდება, შენებურად არ მომვარდე, „ტარზანი და ჭიანჭველა-კაცუნებიდან“ ნაწყვეტი დავდგათო, ჩემს პირად საქმეებშიც ნუ ჩაყოფ ცხვირს და საერთოდ, დასვენებებზე ფეხებში ნუ გამებლანდები, შენ პირველკლასელებთან უნდა დარჩე, მე კი მეხუთეკლასელებთანო. მოკლედ, ჯემის სიტყვებიდან ისე გამოდიოდა, რომ შესვენებებზე ახლოსაც არ უნდა გავკარებოდი.

— მაშ, მორჩა, აღარასოდეს მეთამაშები, არა? — ვკითხე მე.

— როგორ არა. შინ ძველებურად ვითამაშებთ, ოღონდ სკოლა სულ სხვა რამეა, ჭყიტა, — მიპასუხა მან.

მალე დავრწმუნდი, რომ სკოლა მართლაც სულ სხვა რამ ყოფილა. ჩემმა მასწავლებელმა, მის კეროლაინ ფიშერმა სასწავლო წლის პირველსავე დღეს მთელი კლასის წინ ფეხზე დამაყენა და ხელისგულზე სახაზავი დამკრა, მერე კი დიდ შესვენებამდე კუთხეში მაყურყურა.

მის კეროლაინი ოცდაერთ წელზე მეტისა არ იქნებოდა. მუქი წითელი თმა და ღაჟღაჟა ლოყები ჰქონდა, ფრჩხილები ალისფრად შეეღება. მაღალქუსლიანი ვიწრო ფეხსაცმელი და თეთრი წითელბოლიანი კაბა ეცვა. საერთო იერით კოწახურის კანფეტს მოგაგონებდათ. იგი ოთახს ქირაობდა მის მოდი ეტკინსონის სახლში, მეორე

სართულზე. ერთხელ მის მოდიმ თავისი მდგმური მე და ჯემს გაგვაცნო. ამ ნაცნობობამ ჯემზე ისე ძლიერ იმოქმედა, რომ მერე კარგა ხანს რეტდასხმული დადიოდა.

მის კეროლანმა თავისი სახელი და გვარი დაფაზე დაგვიწერა და აგვიხსნა: „აქ წერია, რომ მე მის კეროლან ფიშერი მქვია. წარმოშობით ჩრდილო ალაბამიდან ვარ, უინსტონის ოლქიდან“. ბავშვები შეჩოჩქოლდნენ — ნეტა ხასიათიც ისეთი ხომ არა აქვს, როგორც მის მშობლიურ კუთხეს შეეფერებაო. საქმე ისაა, რომ 1861 წლის 11 იანვარს, როცა ალაბამა სამხრეთის შტატებს გამოეყო, უინსტონის ოლქიც, თავის მხრივ გამოეყო ალაბამას. ყველამ ვიცოდით, რომ ეს მხარე ალკოჰოლურ სასმელთა ქარხნის, საქსოვი ფაბრიკის, ფოლადსახმელი კომპანიის, პროფესორებისა და საერთოდ, საექვო ხალხის სამშობლო იყო.

ამის შემდეგ მის კეროლანმა აიღო წიგნი და წაგვიკითხა ზღაპარი კატებზე: კატებს უცნაური ტანსაცმელი ეცვათ და დაუსრულებლად რაღაცას ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს. ცხოვრობდნენ მყუდრო, თბილი სახლის ღუმელქვეშ. იმ დროისათვის, როცა ქალბატონმა კატამ შოკოლადში ამოვლებული წრუწუნების საყიდლად აფთიაქში შეიარა, პირველკლასელები აწრიალებულ ჭიალუებს უფრო ჰგავდნენ, ვიდრე მოსწავლეებს. მის კეროლანს, ეტყობა, არ ესმოდა, რომ ჩითის პერანგებსა და ჯვალოს შარვლებში გამოწყობილი ბავშვები, რომელთა უმრავლესობა, რაც თავი ახსოვდათ, უფროსებს ბამბის შეგროვებაში, ან კიდევ საქონლის მოვლაში ეხმარებოდნენ, მხატვრულ კითხვას ჩვეული არ იყვნენ. როცა მოთხრობა ბოლომდე ჩაიკითხა, მასწავლებელმა ამოგვხედა და გვითხრა:

— რა მშვენიერი იყო, ბავშვებო, არა?

შემდეგ დაფისაკენ გაემართა, ზედ უზარმაზარი ბექდური ასობით ჩამოგვიწერა ანბანი მოგვიტრიალდა და გვკითხა — აბა, მითხარით, ვინ იცის, რაც დავწერეო?

ყველამ იცოდა: მოსწავლეთა უმეტესობა მეორედ იჯდა პირველ კლასში.

ალბათ იმიტომ, რომ ჩემი სახელი ახსოვდა, მის კეროლაინმა მე ამირჩია. მეც შევუდექი ანბანის კითხვას. შუამდე რომ ჩავედი, შევნიშნე, მასწავლებელს შუბლი ოდნავ შეეჭმუხნა. ხოლო როცა „ჩემი პირველი წიგნი“ და ნაწყვეტები „მობაილ რეჯისტერიდან“ თითქმის თავიდან ბოლომდე წამაკითხა, დაასკვნა, რომ წიგნიერი ვიყავი და — არც მეტი, არც ნაკლები — ზიზღით აღსავეს მზერა მომაპყრო. შემდეგ მითხრა — გადაეცი მამაშენს ნულარ გასწავლის, თორემ კითხვაში ეგ ძალიან შეგიშლის ხელსო.

— მამა? — გავიკვირვე მე, — მამას ჩემთვის არაფერი უსწავლებია, პატივცემულო. ატიკუსს სულ არა აქვს დრო, — დავძინე მე, როცა მის კეროლაინმა გამიღიმა და და თავი გადააქნია, — სამსახურიდან ისეთი დაღლილი ბრუნდება, რომ ჩემთვის აღარ სცალია. დაჯდება ხოლმე მისაღებ ოთახში და გაზეთებს კითხულობს.

— მაშ ვინ გასწავლა? — ამჯერად გულთბილად მკითხა მის კეროლაინმა, — ცხადია ვიღაცამ გასწავლა, აბა, გაზეთების კითხვის უნარი დაბადებით ხომ არ დაგყვებოდა.

— ჯემი ეგრე ამბობს. იცით, სადღაც წაიკითხა, რომ მე ფინჩი კი არა, ბულფინჩი ვარ და რო ჩემი ნამდვილი სახელი ჯინ ლუიზა ბულფინჩია. თურმე, როცა დავიბადე, გამომცვალეს, სინამდვილეში კი...

ეტყობა მის კეროლაინმა იფიქრა, რომ ვატყუებდი და მითხრა:

— კმარა გენაცვალე, ეგ ზღაპრები სად წაგიყვანს! მაშ, გადაეცი მამას, რომ აჯობებს, შინ აღარ გასწავლოს. უთხარი, რომ შენს სწავლა-განათლებას ამიერიდან მე ვკისრულობ. ვეცდები, როგორმე გამოვასწორო უკვე გაფუჭებული საქმე.

— ბატონო?

— რა და, მამაშენმა არ იცის, როგორ უნდა გასწავლოს. ახლა კი შეგიძლია შენი ადგილი დაიკავო.

— ძალიან ვწუხვარ-მეთქი, — ავიდუდღუნე, მერხისკენ მიმავალი კი ჩადენილ დანაშაულს ჩავუფიქრდი.

კითხვა შეგნებულად არ მისწავლია. რაც მართალია, მართალია, დროდადრო ვცოდავდი და გაზეთებში ვიქექებოდი, მაგრამ იქნებ ეკლესიაში საათობით ჯდომისას ვისწავლე ანბანი? ან კი იყო ისეთი დრო, „ლოცვანის“ კითხვა რომ არ შემეძლო? ახლა, როცა მაიძულეს ამაზე მეფიქრა, მეგონა, რომ კითხვა უნებლიეთ ავითვისე, ისევე თავისთავად, როგორც კაბის ზურგზე ღილების შებნევის, ან კიდევ ფეხსაცმელზე ჩახვეული ზონრის ორად გამონასკვის ხელოვნება. ვერაფრით მოვიგონე, თუ როდიდან გადაიქცა მამაჩემის საჩვენებელ თითს ზემოთ გავლებული საგაზეთო სტრიქონები ცალკეულ სიტყვებად. თუმცა ერთი რამ დანამდვილებით მახსოვდა: არ ყოფილა საღამო, მამასთან ერთად გაზეთში ცხვირჩარგულს ახალი ამბებისათვის რომ არ მესმინა, იქნებოდა ეს „ახალი კანონპროექტის“ გამოცხადება, თუ „ლორენცო დოს დღიურები“. ყოველღამ, ძილის წინ, ატიკუსს მუხლებზე ავაცოცდებოდი და ყურს ვუგდებდი ყველაფერს, რასაც მამაჩემი კითხულობდა. კითხვა რომ მყვარებია, მხოლოდ ახლავა მივხვდი, როცა მისი აკრძალვა დამიპირეს — განა ფიქრობ იმაზე, გიყვარს თუ არა სუნთქვა?

ვგრძნობდი, მის კეროლაინი გავალიზიანე და ამიტომ წყნარად ჯდომა და ფანჯრიდან ეზოში ცქერა ვარჩიე. ამ მდგომარეობიდან საბოლოოდ ჯემმა გამომიყვანა, როცა შესვენებაზე პირველკლასელების „ფარას“ მომწყვიტა და მკითხა, — როგორ შეეგუე სკოლასო. ყველაფერი ვუამბე.

— აუცილებელი რომ არ იყოს, წუთსაც აღარ დავრჩებოდი აქ, ჯემ. იცი, იმ საძაგელმა ქალმა მითხრა, ატიკუსს გადაეცი, კითხვას ნუ გასწავლისო!

— დაწყნარდი, ჭყიტა, — დამამშვიდა ჯემმა, ჩვენმა მასწავლებელმა გვითხრა, მის კეროლაინი წერა-კითხვას ახალი მეთოდით ასწავლისო. მისთვის თურმე ეგ კოლეჯში უსწავლებიათ. მალე ყველა

კლასში ასე იქნება. ეს მეთოდი როგორია, იცი... აი, მაგალითად, ძროხებზე რომ მოგინდეს რალაცის გაგება, უნდა წახვიდე და თვითონ მოწველო, წიგნში კი არ წაიკითხო, გესმის?

— კი მაგრამ, ძროხებზე არაფრის გაგება რომ არ მინდა?

— როგორ თუ არ გინდა?! ძროხებზე სწორედ რო ყველაფერი უნდა იცოდე! მეიკომის ოლქი უძროხებოდ რა იქნებოდა?!

მე ისღა ვიკმარე, რომ ვკითხე — შენ რა, ჭკუიდან ხომ არ შეიშალე-მეთქი! მან კი მომიგო:

— ჯიუტო, მინდა გაგაგებინო, რომ პირველკლასელებს ახლებურად ასწავლიან და მეტი არაფერი. ამ მეთოდს „დიუსის ათწილადი სისტემა“ ჰქვია.

ჯემის განცხადებები ჩემთვის ყოველთვის ეჭვიშეიშვითი გახლდათ. არც ახლა მქონდა რაიმე საფუძველი, მისთვის არ დამეჯერებინა.

ალბათ ისიც „დიუსის ათწილადი სისტემის“ გამოძახილი იყო, რომ მის კეროლაინი წამდაუწუმ გვიფრიალებდა თვალწინ რალაც ბარათებს, რომლებზეც ბეჭდური ასოებით გამოეყვანათ: „ია“, „თათი“, „თითი და „შენ“. როგორც ჩანს, ამ პროცესში მონაწილეობის მიღება ჩვენთვის სრულებით არ იყო სავალდებულო. თვალსაჩინოების ამგვარ გამოვლინებას კლასი სრული სიჩუმით ეგებებოდა. მალე მოვიწყინე და ვიფიქრე — მოდი, დილს წერილს მივწერ-მეთქი. სწორედ ამ საქმიანობისას შემნიშნა მის კეროლაინმა და ამჯერად დამაბარა:

— გადაეცი მამას, წერას ნუ გასწავლის. სხვათა შორის, პირველ კლასში საერთოდ არ ვწერთ, ვბეჭდავთ. წერას მესამე კლასში დავიწყებთ.

რაც შეეხება წერას, ამაში კი ვიცოდი, ვისაც ელო ბრალი: რა თქმა უნდა, კელპურნიას! წვიმიან ამინდში, იმის შიშით, რომ ჩემი გადამკიდე ჭკუიდან არ შემცდარიყო, ასე მიშორებდა თავიდან: მომცემდა საწერ ქაღალდს და დამავალებდა: ჯერ ანბანი ჩამოწერე, მერე კი

ბიბლიიდან ერთი თავი გადაწერეო. თუ ჩემი „სუფთა წერა“ დააკმა-
ყოფილებდა, შექარბოყრილი კარაქიანი პურით დამაჯილდოებდა.
ისე კი, ამგვარი „გაკვეთილების“ დროს კელპურნია ხასიათის სიმ-
ტკიცეს იჩენდა: ჩემი ნამუშევარი იშვიათად მოსწონდა და იშვიათა-
დაც მაჯილდოებდა.

ვინ იცის, რამდენ ხანს ვიქნებოდი კელპურნიაზე გულმოსული,
მის კეროლაინს რომ არ გამოეცხადებინა: ვინც სასაუბმოდ შინ მი-
დიხართ, ხელი ასწიეთო!

სად იყო და სად არა, მერხებზე ბადაგიანი პაწია თუნუქის ქილები
გაჩნდა და ჭერზე ათინათი აციმციმდა. მის კეროლაინმა რიგებს შო-
რის ჩამოიარა და ყველას საუბმე შეათვალიერა. დროდადრო კმა-
ყოფილების ნიშნად თავს დააქნევდა, ხან კი სახე მოელუშებოდა. ბო-
ლოს უოლტერ კანინგემის მერხთან შედგა და ჰკითხა:

— შენი საუბმე სადღაა?

უოლტერ კანინგემს სახეზე ეტყობოდა, რომ მუცლის ჭიები ჰყავ-
და. ეს ყველა პირველკლასელისათვის ცხადზე ცხადი იყო. უოლტე-
რი ფეხსაცმელს არ იცვამდა, მუცლის ჭიები კი სწორედ ბოსელსა და
ღორების წუმპეში ფეხშიშველა ტანტალმა იცის. მას რომ ფეხსაცმე-
ლი ჰქონოდა, შეიძლება სასწავლო წლის პირველ დღეს ჩაეცვა კი-
დეც, მაგრამ დღის ბოლოს უეჭველად გაიხდიდა და დაზამთრებამდე
აღარ იხმარდა. სამაგიეროდ, გაქათქათებული პერანგი და საგულ-
დაგულოდ დაკემსილი შარვალი ეცვა.

— ამ დილით საუბმის წამოღება დაგავიწყდა? — ჰკითხა კეროლა-
ინმა.

უოლტერი თვალგამტერებული იჯდა. გაძვალტყავებულ ლოყაზე
კუნთი შეუტოკდა.

— საუბმე შინ დაგრჩა? — ჰკითხა მის კეროლაინმა და უოლტერს
ისევ შეუტოკდა ლოყა.

— დიახ, — ამოილულლულა ბოლოს.

მის კეროლაინი მაგიდისაკენ გაემართა და საფულე გახსნა:

— გამომართვი ეს ოცდახუთცენტისანი, — უთხრა უოლტერს, — წადი და დღეს ქალაქში ისაუბმე. ფულს ხვალ დამიბრუნებ.

უოლტერმა უარის ნიშნად თავი გაიქნია:

— არ მინდა, მაასწ, გმადლობთ...

მის კეროლაინს ხმაში მოუთმენლობა შეეპარა:

— უოლტერ, მოდი აქ და გამომართვი ფული, გესმის?

უოლტერმა ისევ გააქნია თავი.

როცა მან მესამედაც გააქნია თავი, ვილაცის ჩურჩული მომესმა: ჭყიტა, მიდი, უთხარიო.

უკან მივიხედე და დავინახე — ქალაქელი ბავშვების უმეტესობა და უკლებლივ ყველა გარეუბნელი ბავშვი მე მომჩერებოდა. ამგვარი არჩევანი ალბათ იმან განაპირობა, რომ მის კეროლაინს უკვე ორჯერ გავესაუბრე, ჩემს თანაკლასელებს კი გულუბრყვილოდ მი-აჩნდათ, რომ ნაცნობობა ურთიერთგაგების საწინდარია. მეც აღარ დავაყოვნე და დიდსულოვნად გამოვიდე თავი უოლტერის დასაცავად:

— ისაა... მის კეროლაინ!

— რა იყო, ჯინ ლუიზა?

— მის კეროლაინ, ეგ ხომ კანინგემია, — ვთქვი და დავჯექი.

— რაო, რა თქვი?

ჩემი აზრით, ყველაფერი გასაგებად ავუხსენი. მასწავლებლის გარდა, ყველას გვესმოდა, რომ უოლტერ კანინგემი ტყუილს ჩმახავდა: მას საუბმე შინ არ დარჩენია, საერთოდაც არ გააჩნდა. არც დღეისათვის ჰქონდა, არც ხვალ და არც ზეგ ექნებოდა. არც ოცდახუთი ცენტი ექნებოდა ოდესმე თვალთ ნანახი. მე კიდევ ერთხელ გავუმეორე:

— მის კეროლაინ, უოლტერი გვარად ხომ კანინგემია.

— მერე, ჯინ ლუიზა, მაგით რისი თქმა გსურს?

— არა უშავს, პატივცემულო, მალე ოლქში ყველას კარგად გაიცნობთ. იცით, კანინგემები ისეთს არაფერს გამოგართმევენ, რასაც

უკან ვერ დაგიბრუნებენ. არც ეკლესიის და არც მთავრობისაგან არ იღებენ მოწყალებას. არავის არაფერს ართმევენ. ისე, მდიდრები კი არ არიან, მაგრამ ცდილობენ, რაც აქვთ, ის იმყოფინონ.

კანინგემების საგვარეულოს, უფრო სწორად, მათ ერთ შტოს, ასე კარგად შარშანდელი ზამთრიდან ვიცნობდი. უოლტერის მამა ატიკუსის კლიენტი იყო. ერთ საღამოს იგი მამას ეწვია და დიდხანს ესაუბრა მისაღებ ოთახში. საქმე სამემკვიდრო მიწა-წყალზე დაწესებულ გადასახადებს ეხებოდა, რასაც თურმე კანინგემების ხელმოკლეობა გამოუწვევია. უსიამოვნო საუბრის შემდეგ ბატონი უოლტერი მამას ამ სიტყვებით დაემშვიდობა: არ ვიცი, მისტერ ფინჩ, ოდესმე თუ შევძლებ თქვენი პატივისცემის გადახდასო. მამამ კი უპასუხა:

— სხვა სადარდელი ნუ მოგცათ ღმერთმა, ჩემო უოლტერ.

მე ჯემს ვკითხე, თუ რას ნიშნავდა ხელმოკლეობა და მანაც ამიხსნა: აი, როცა ხელი დაგიმოკლდებაო. მერე კი ატიკუსს ვკითხე: მისტერ კანინგემი ვალს თუ გადაგიხდის-მეთქი, და მანაც მომიგო: რა თქმა უნდა, გადამიხდის, ოღონდ ფულით არა; დააკვირდი და თვითონ დაინახავ, ერთი წელიც არ იქნება გასული, რომ ვალს გაისტუმრებსო.

მე და ჯემი ვაკვირდებოდით: ჯერ იყო და ერთ დილას სახლსუკანა ეზოში შეშის გროვა გაჩნდა. მერე უკანა კიბეზე კაკლით სავსე ტომარა ვიპოვეთ, საშობაოდ კი ბაძგის კალათა; ხოლო, როცა გაზაფხულზე ნორჩი თალგამით სავსე ტომარაც აღმოვაჩინეთ, ატიკუსმა გვითხრა: ბატონმა კანინგემმა ვალი გადაჭარბებით გადაიხადაო.

— მამა, ასე რატომ იხდის? — დავინტერესდი მე.

— იმიტომ, რომ სხვაგვარად არ შეუძლია, ფული არა აქვს.

— ატიკუს, ჩვენ გვიჭირს?

ატიკუსმა თავი დამიქნია:

— მართლაც რომ გვიჭირს.

ჯემი დაიჭყანა და კანინგემებივით გვიჭირსო? — იკითხა.

— არც იმდენად. კანინგემები სოფლელი ხალხია, კრიზისს კი ფერმერები ყველაზე მწვავედ განიცდიან, — გვითხრა ატიკუსმა.

მან აგვისხნა: პროფესიის მქონე ხალხს სწორედ იმიტომ უჭირს, რომ სოფელი გადატაცდა. ექიმებისა და ვექილების გაჭირვებაც იმით აიხსნება, რომ მეიკომი სასოფლო-სამეურნეო ოლქია. სამემკვიდრეო მიწა-წყალზე დაწესებული ბეგარა კანინგემების გასაჭირის მხოლოდ ნახევარია: იმ მიწებში, რაც ბატონ უოლტერს პირადად არ ეკუთვნის, სახელმწიფოს უამრავი გადასახადი და პროცენტი უნდა უხადოს, ხელზე კი თითქმის აღარაფერი რჩება. მერე კიდევ, მისტერ კანინგემს არ შეუძლია ენას კბილი დააჭიროს, ასეთ შემთხვევაში ქალაქში რაიმე სამსახურს გამოუძებნიდნენ. მაგრამ მიწა უმისოდ დაიღუპება. ამიტომაც ურჩევნია, მშვიერ კუჭზე მიწა-წყალს მიხედოს, სამაგიეროდ არჩევნებში ხმა, ვისაც მოესურვება, იმას მისცეს. ბატონი კანინგემი უტეხი და ქედუხრელი მამაკაციაო.

რადგან ვექილისათვის გადასახდელი ფული არ ჰქონდათ, კანინგემები იმას გვაძლევდნენ, რაც მოეპოვებოდათ.

— იცით, თუ არა, — გვკითხა ატიკუსმა, — რომ ექიმ რეინოლდსაც ამგვარად უხდიან? ქალის მშობიარობაში ზოგი ოჯახი მოზრდილ ტომარა კარტოფილს უხდის. მის ჭყიტა, გულისყურს თუ მომაპყრობთ, აგისნით, რასაც ნიშნავს ხელმოკლეობა. ჯემი ზოგჯერ მეტისმეტად მიახლოებით განმარტებებს იძლევა.

ყოველივე ეს მის კეროლანისათვის გასაგებად რომ ამეხსნა, არც თავს ჩავიგდებდი უხერხულ მდგომარეობაში და არც ახალგაზრდა მასწავლებელს მოუვკლავდი გულს. მაგრამ აბა, სად შემეძლო, ატიკუსივით კარგად განმემარტა ყველაფერი... ჰოდა, ვუთხარი:

— მის კეროლანს, ნუ არცხვენთ უოლტერს, მას თხუთმეტცენტია-ნიც არ ექნება სახლში და როგორღა დაგიბრუნებთ? თქვენ კი შეშა არაფერში გამოგადგებათ...

მის კეროლანის დიდხანს გახევებული იდგა, მერე საყელოში ჩამავლო ხელი და თავის მაგიდასთან მიმათრია:

— ჯინ ლუიზა; მთელი დილაა შენგან მოსვენება არა მაქვს, ძალიან ცუდად იწყებ, გენაცვალე. აბა, გაშალე ხელი!

ვიფიქრე, ალბათ ხელის გულზე უნდა დამაფურთხოს-მეთქი. მე-იკომში ხელს მხოლოდ ამისათვის თუ გაუშვებდნენ ერთმანეთს; ეს სიტყვიერი მოლაპარაკებების დამადასტურებელი გამოცდილი ადათია. ოღონდ ის კი აღარ ვიცოდი, თუ რა პირობას ვკრავდით და პასუხის მოლოდინში თანაკლასელებს გადავხედე. მაგრამ ბავშვები გაოგნებული სახეებით შემომცქეროდნენ. მის კეროლაინი კი სახაზავს დასწვდა და რამდენჯერმე მსუბუქად დამკრა ხელზე, შემდეგ კუთხეში დამაყენა. როცა ბავშვები ბოლოს და ბოლოს მიხვდნენ, რომ მის კეროლაინმა დამსაჯა, თავშეუკავებლად ახარხარდნენ. ხოლო როცა მის კეროლაინი დაემუქრა — თქვენც იგივე მოგელითო, ხელმეორედ ახარხარდნენ. არ ვიცი, ამჯერად რაღა დააწყნარებდათ, უცებ მის ბლაუნტი რომ არ დაგვტყდომოდა თავს. მის ბლაუნტი მკვიდრი მეიკომელი იყო და ეტყობა, ჯერ ვერ მოესწრო „დიუის ათწილად სისტემაში“ გარკვევა; იგი კარის ზღურბლზე შემოდგა, დონიჯი შემოირტყა და განაცხადა:

— ამ ოთახიდან კრინტი-ხმა რომ გავიგონო, იცოდეთ, ერთიანად ამოგბუგავთ! მის კეროლაინ, აქედან ისეთი გნიასი გამოდის, რომ მეექვსეკლასელებს ვერ იქნა და ვერ ავუხსენი პირამიდები!

კუთხეში დგომა დიდხანს არ მომიწია. ზარმა მის კეროლაინსაც სულზე მოუსწრო: ოთახიდან სულ ბოლო მე გავედი და დავინახე, მასწავლებელმა როგორ გააყოლა თვალი კლასიდან გამავალ ორ—ორად დაწყობილ ბავშვების მწკრივს, შემდეგ კი უღონოდ დაესვენა სკამზე და თავი მკლავებში ჩარგო. ცოტა უფრო გულთბილად რომ მომპყრობოდა, უსათუოდ შემეცოდებოდა — მომხიბვლელობას მის კეროლაინს ვერ წაართმევდით...

შესვენების დროს ეზოში უოლტერ კანინგემს ჩავაფრინდი, ვიფიქრე, ცოტას მაინც მოვიფხან გულს-მეთქი, მაგრამ ვინ გაცალა! ის იყო ცხვირი მიწაზე მივარტყმევი, რომ ჯემმა მომისწრო და შემაჩერა:

— შენ ხომ უფროსი ხარ, — მითხრა მან...

— უფროსი არა! თითქმის შენხელაა, — ვუპასუხე გაგულისებულმა, — სულ ამის ბრალია, სწავლა რო ცუდ ფეხზე დავიწყე!

— თავი გაანებე, ჭყიტა. რა დაგიშავა ასეთი?

— რა და, საუბმე არ ჰქონდა, — ვუთხარი ჯემს და ავუხსენი, თუ რა მესაქმებოდა უოლტერის კვების რეჟიმთან.

ამასობაში უოლტერი წელში გაიმართა და უხმოდ გვიგდებდა ყურს. მუშტები ისე შეეკუმშა, თითქოს ეშინოდა — ახლა ორთავენი არ დამესხან თავსო. მე ფეხი დავუბაკუნე, აქაოდა, თავიდან მომწყდი-მეთქი. მაგრამ ჯემმა ისევ დამაკავა, მერე უოლტერი ყურადღებით შეათვალიერა და ჰკითხა:

— უოლტერ კანინგემი ძველი სარუმიდან, მამაშენია?

უოლტერმა თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

უოლტერის შემხედვარე იფიქრებდით, ეს ბავშვი ჩიტის საკენკით იკვებებაო. თვალები დილ ჰარისავით ლურჯი, მაგრამ წყლიანი და ჩაწითლებული ჰქონდა. სახეზე ადამიანის ფერი არ ედო. მხოლოდ ცხვირის ნამიანი წვერი შევარდისფრებოდა. თითებით მოუსვენრად აწვალებდა შარვლის შესაკრავებს.

უცბე ჯემმა გაუღიმა და უთხრა:

— უოლტერ, ძალიან გვასიამოვნებ, სადილზე თუ დაგვეწვევი.

უოლტერს სახე ჯერ გაებადრა, მერე მოელუშა.

ჯემმა უთხრა:

— მამაშენი მამაჩემის მეგობარია. ჭყიტა ნამდვილი ალქაჯია, ნუ გეშინია, ხელს აღარ დაგაკარებს.

— მაგაში შენსავით დარწმუნებული არ ვარ, ბატონო, — ვუთხარი მე. სულ არ მეპიტნავა, რომ ჯემი ჩემ მაგივრად დაჰპირდა, მაგრამ

„სამხრობისათვის“ განკუთვნილი უძვირფასესი წუთები ილეოდა, ამიტომ უკან დავიხიე:

— კაი, უოლტერ, აღარ დაგახტები ხოლმე. ლობიო ხო გიყვარს? იცი, ჩვენი კელი რა მაგარი მზარეულია!

უოლტერმა ფეხი არ მოიცივალა ადგილიდან, იდგა და ტუჩს იკვნეტდა. მაშინ მე და ჯემმა თავი გავანებეთ და გზას გავუდექით. ის იყო, რედლების ეზოს გავუსწორდით, რომ უოლტერის ხმა მოგვესმა: ჰეი, მეც მოვდივარო.

როცა წამოგვეწია, ჯემმა დარბაისლური საუბარი გაუბა:

— იქ რომ მოჩვენება ცხოვრობს, გაგიგონია? — ჰკითხა მეგობრულად და რედლების სახლისკენ მიუთითა.

— გამიგონია რომელია! — უპასუხა უოლტერმა, — პირველ წელს რო მივედი სკოლაში, მაგათი კაკალი შევჭამე და კინაღამ ფეხი გავფიკე! ბიჭებმა მითხრეს, კაკალს წამლავს და ღობის იქით, სკოლის ეზოში ყრისო.

რადგან უოლტერი და მე იქვე ვეგულებოდით, ჯემს, როგორც შევატყვე, რედლი-ბუას შიში ცოტა არ იყოს განელეობდა. ის კი არა, დაიტრაბახა კიდევ:

— იცი, ერთხელ რა ვქენი? მაგათ ეზოში შევედი!

ვინც ერთხელ იმ სახლთან მისულა, ის მერე ღობესთან თავეჭუდ-მოგლეჯილი აღარ უნდა გარბოდეს-მეთქი, — ვთქვი ღრუბლების მისამართით.

— მერედა, ვინ გარბის ხოლმე, ანჩხლო ქალბატონო?

— შენ გარბიხარ, როცა არავინ არ გახლავს თან.

ჩვენი სახლის კარს რომ მივადექით, უოლტერს აღარც ახსოვდა, კანინგემი რომ იყო. ჯემი მაშინვე სამზარეულოში შექანდა და კელპურნიას აცნობა: სტუმარი მოვიყვანეთ და სუფრაზე ერთი თეფშით მეტი დადეო. ატიკუსი უოლტერს მიესალმა და ჩემთვის და ჯემისთვის სრულიად გაუგებარ თემაზე გაუბა საუბარი. საქმე ხორბლის მოსავალს ეხებოდა.

— მისტერ ფინჩ, შარშან სკოლაში იმიტომ ვერ ვიარე, რომ ჯერ იყო და თიბვაში ვეხმარებოდი მამას, მერე კიდევ — ბამბის შეგროვებაში. წელს ჩემი უმცროსი ძმა შეძლებს მიხმარებას.

— ის რო გაჩნდა, ექიმს ტომარა კარტოფილი მიუტანეთ? — ვკითხე მე.

ატიკუსმა შემხედა და თავი უკმაყოფილოდ გადააქნია.

სანამ უოლტერი თეფშზე საჭმელს იხვავებდა, ჩემი და ჯემის გასაკვირად, მან და ატიკუსმა ორი მოზრდილი მამაკაცის შესაფერი სჯა-ბაასი გამართეს. ატიკუსი სოფლის მეურნეობის საჭირობოროტო საკითხებს განიხილავდა, როცა უოლტერმა სიტყვა გააწყვეტინა და ჰკითხა, სახლში ბადაგი ხომ არა გაქვთო. ატიკუსმა კელპურნიას უხმო. მალე კელპურნია ბადაგიანი დოქით შემობრუნდა და ადროვა, სანამ სტუმარი გადაიღებდა. უოლტერმა კი არც აცია, არც აცხელა და ტკბილი წვენი ბოსტნეულითა და ხორციტ სავსე თეფშზე უხვად მოისხურა. მე რომ არ მეკითხა, ეს რა დომხალი გააკეთე-მეთქი, ეჭვიც არ მეპარება, რძიან ჭიქასაც ბადაგით აივსებდა.

ჩემი შენიშვნის მერე უოლტერმა დოქი ჭახანით დადგა ვერცხლის ლანგარზე, ხელები მუხლებზე დაიწყო და თავი ჩაქინდრა.

— ატიკუსმა ისევ უკმაყოფილოდ გააქნია თავი და შემომხედა.

— კი მაგრამ, მთელი სადილი ტკბილ წვენში ჩაიღობო და!... — აღვშფოთდიმე, — ნახე, მთლად ჩაძირა ბადაგში!

აი, მაშინ კი კელპურნიამ დამიძახა, სამზარეულოში მჭირდებიო.

კელპურნია გაცეცხლებული დამიხვდა. როცა გაცეცხლებოდა ხოლმე, მისი ლაპარაკი გრამატიკულად გაუმართავი ხდებოდა. თუ მშვიდად იყო, მეტყველებაში წუნს ვერ უპოვიდით. ატიკუსმა ერთხელ გვითხრა, კელპურნია ადგილობრივი ბანგებიდან ერთ-ერთი ყველაზე წიგნიერიო.

თვალეებმოწკურული დამაცქერდა ზემოდან, როცა თვალეებს ტუტავდა, ქუთუთოებთან წვრილი ნაოჭები უღრმავდებოდა.

— შენ რა, არ იცი, რომ ყველა კაცი ერთნაირად არა ჭამს? მერე კი არ უნდა გამოდგე და სუფრასთან კი არ უნდა ასწავლო ჭკუა! — ჩურჩულით მომახალა განრისხებულმა, — ეგ ბიჭი შენი სტუმარია და ახლა სუფრაც რო დაგიღეჭოს, ხმა არ უნდა გასცე! გასაგებია?!

— სტუმარი კი არა, კელ, ეგ კანინგემია.

— ხმა ჩაიკმინდე! რა მნიშვნელობა აქვს, ვინაა? ხო შემოდგა შენს სახლში ფეხი? ხოდა შენი სტუმარია და მეტი აღარ გავიგონო, შენიშვნას რო აძლევდე; თან ისეთი ამბით, გეგონება, დიდი ვინმე ბრძანდებოდე! შენიანები კანინგემებზე უკეთესები თუ არიან, ეს იმის უფლებას კი არ გაძლევს, შეარცხვინო! რახან არ გცოდნია, სუფრასთან როგორ მოიქცე, დაბრძანდი აგერ და სამზარეულოში ისადილე!

კელპურნიამ ერთი მწარედ წამითაქა და სასადილო ოთახის კარისკენ მიბიძგა. მეტი რა გზა მქონდა, წამოვიღე ჩემი თეფში და სადილი სამზარეულოში მოვამთავრე... კიდევ კარგი, ასე რომ მოხდა, თორემ არ ვიცი, ამგვარი დამცირების მერე სუფრის დანარჩენ წევრებს თვალს როგორღა გავუსწორებდი. კელპურნიას კი დავემუქრე — დამაცა, მე შენ ჭკუას გასწავლი-მეთქი: ამ დღეებში გაგექცევი და მორევში დავიხრჩობ თავს; მაშინ კი იტაცებ თავში ხელს, მაგრამ გვიანლა იქნება-მეთქი.

— თანაც, — არ ვცხრებოდი მე, — დღეს უკვე მეორედ ჩამაგდე შავ დღეში. ის არ გეყოფოდა, წერა რო მასწავლე და მაგისტვისაც დამსაჯეს?

კარგი ახლა, გეყო ბუზღუნო, — მომადახა კელპურნიამ.

ჯემი და უოლტერი სკოლისაკენ ჩემზე ადრე წავიდნენ. მე განზრახ ჩამოვრჩი. მინდოდა, კელპურნიას უმსგავსო საქციელის ამბავი მამაჩემსაც სცოდნოდა. ეს იმადაც კი ღირდა, რედლების ეზოსთან მართოს რომ ჩამეველო!

— სხვას რომ თავი დავანებოთ, ჯემი ჩემზე მეტად უყვარს, — დავასკვნენი მე და იმედი გამოვთქვი, რომ მამა დაუყოვნებლივ დაითხოვდა კელპურნიას.

— ოდესმე თუ დაფიქრებულხარ, რომ ჯემი იმის ნახევარსაც არ აშავებს, რასაც შენ? — ატიკუსს ხმაში სუსხი შეეპარა, — კელპურნიას არც ახლა და არც არასდროს დავითხოვ. დაფიქრდი და შეეცადე, მისი ამაგი დააფასო. იცოდე, კელს უნდა დაუჯერო. გასაგებია?

სკოლაში მიბრუნებულს კელპურნიასადმი სიძულვილის გრძნობა მანამ მიღრღნიდა გულს, სანამ უცებ კვილმა არ გამომაფხიზლა. თავი ავწიე და დავინახე, რომ ოთახის შუაგულში მდგომ მის კეროლანს შიშისაგან ერთიანად მოღრეცოდა სახე. როგორც ჩანს, დრო უქმად არ დაეკარგა და პედაგოგიური საქმიანობის გასაახლებლად შესვენებაზე ძალების მოკრება მოესწრო.

— ცოცხალია! — კიოდა განწირული.

მთელი კლასის ბიჭები უმალ მასთან გაჩნდნენ.

ღმერთო ჩემო, — გავიფიქრე, — თავვისა შეეშინდა! ერთ-ერთმა ბიჭუნამ, მეტსახელად წრიპამ, რომელიც გასაოცარი სულგრძელობითა და მოთმინებით გამოირჩეოდა, ჰკითხა:

— საით გაიქცა, მის კეროლანს? გვითხარით, ჩქარა, საით გაიქცა! ჰეი, შენ, — და ზურგსუკან მდგომ ბიჭუნას მიუბრუნდა: ჩაკეტეთ კარი და დავიჭიროთ. აბა, ჩქარა, გვითხარით საით წავიდა?

მის კეროლანმა აკანკალებული თითი გაიშვირა — არც იატაკისკენ, არც დაფისკენ, არამედ ერთი ზორბა ბიჭისაკენ, რომელსაც ჯერ არ ვიცნობდი. წრიპას სახე დაემანჭა და ხმადაბლა იკითხა:

— ამაზე ამბობდით, პატივცემულო? ჰოო, ეს კია ცოცხალი. ამან როგორ შეგაშინათ?

სასოწარკვეთილმა მის კეროლანმა ამოილულულა:

— გვერდით რომ ჩავუარე, დავინახე, როგორ ამოაცოცდა თმაზე... ზედ თმაზე ამოაცოცდა!

წრიპას სახე გაებადრა:

— ნუ გეშინიათ, მასწ, ეგ ხომ ტილია. არასოდეს გინახავთ?

დამშვიდდით, პატივცემულო, მიდით თქვენს მაგიდასთან და განაგრძეთ გაკვეთილი.

წრიპაც მოსახლეობის იმ ფენას ეკუთვნოდა, ვისაც ლუკმაპური საძებნელი გახდომოდა, მაგრამ ბუნებით ნამდვილი ჯენტლმენი გახლდათ: მის კეროლაინს მკლავში ხელი გამოსდო და მაგიდამდე მიაცილა.

- ნუ გეშინიათ, მასწ, დამშვიდდით, – გაუმეორა თავაზიანად,
- ტილი საშიში არაა. ახლავე მოგართმევთ წყალს.

ტილის „მფლობელმა“ მის გამო დატრიალებულ აურზაურის დროს თავი მშვიდად მოიქეცა, დაუპატიჟებელი სტუმარი მოიძია და საჩვენებელ თითსა და ცერს შორის მოიქცია.

მის კეროლაინი ამ საქმიანობას შიშნარევი ცნობისმოყვარეობით შესცქეროდა. წრიპამ მასწავლებელს ქაღალდის ჭიქით წყალი მიართვა და მადლიერმა ქალმაც ერთბაშად გადაჰკრა. როგორც იქნა, ენა ამოიდგა და იკითხა:

- შვილო, რა გქვია?

ბიჭმა თვალები დაახამხამა და თქვა:

- ვისა,მეე?

მის კეროლაინმა თავი დაუქნია.

- ბარის იუველი.

მის კეროლაინმა ბლოკნოტში ჩაიხედა.

- იუველი კი მიწერია, მაგრამ სახელი აღნიშნული არ მქონია.

ხომ ვერ მეტყვი, როგორ იწერება შენი სახელი?

- არ ვიცი, მასწ. სახლში ბარისს მეძახიან.

– კარგი, ბარის, – უთხრა მას კეროლაინმა, – მე მგონია, უკეთესი იქნება, თუ დღეს შინ წახვალ, თავი უნდა დაიბანო.

მის კეროლაინმა თავისი მერხიდან სქელტანიანი წიგნი ამოაძვრინა და ფურცვლას მოჰყვა. ბოლოს რაღაცა ამოიკითხა და ხმა-მადლა გვიტოხრა:

– „კარგი შინაური წამალი“... ბარის, გთხოვ, შინ წადი და თავი კუპრიანი საპნით დაიბანე. მერე თმის ძირებში ნავთი შეიზილე.

- ეგ რისთვის, ქალბატონო?

— იმისთვის, რომ... მმმ... ტილები რომ მოიშორო, გენაცვალე. ხომ შეიძლება, სხვა ბავშვებს გადასდო, განა ეს კარგი იქნება?

ბიჭი ადგა. მასავით გაზინტლული ჩემს სიცოცხლეში არაფერი მენახა: კისერი — გამურული, ხელის კანი — გახევებული და აქერცლილი, ფრჩხილები — ჭუჭყით გამოტენილი. მის კეროლაინს თვალებთან შერჩენილი მუშტის ოდენა სუფთა ნაწილიდან უჭვრეტდა. მისთვის ყურადღება აქამდე არავის მიუქცევია, რადგან მის კეროლაინი და მე მთელი დილა წარმატებით ვართობდით კლასს.

— გარდა ამისა, ბარის, ხვალ სკოლაში მოსვლამდე ტანიც უნდა დაიბანო.

ბიჭმა უტიფრად ჩაიქირქილა.

— ხომ არ გგონიათ, რახან თქვენ მითხარით, იმიტომ მივდივარ შინ. ჰეჰ, სწორედ ახლა ვაპირებდი წასვლას. წელს რაღაც გამიგრძელდა სკოლაში ყოფნა.

მის კეროლაინი აფორიაქდა:

— მაგით რისი თქმა გინდა?

ბიჭმა პასუხი არ გასცა. გამქირდავად ჩაიფრუტუნა.

მის ნაცვლად უფროს ბავშვთაგან ერთ-ერთი ადგა და მასწავლებელს აუხსნა:

— ეგ იუველია, მასწ. — და მე ვიფიქრე, ნუთუ ამასაც, ჩემი არ იყოს, ვერ გაუგებენ-მეთქი, მაგრამ მის კეროლაინი ყურადღებით უსმენდა:

— სკოლაში მაგათგან მოსვენება აღარაა. მარტო პირველ დღეს მოდიან, მერე კი აღარ დადიან. ზედამხედველი შერიფით ემუქრება და აიძულებს, გამოცხადდნენ, თორემ სულაც არ მოვიდოდნენ. რახან პირველ დღეს მოდიან და სიაში ეწერებიან, ვითომ კანონიც აღარ ირღვევაო. უფრო დიდხანს მაგათ გაჩერებას უკვე აღარ ცდილობენ. აი, ნახავთ, მასწ, თქვენც „არას“ ჩაუწერთ მთელი წლის განმავლობაში.

— კი მაგრამ, მათი მშობლები რას შვრებიან ამ დროს? — იკითხა გულწრფელად შეწუხებულმა მის კეროლაინმა.

— დედა არა ჰყავთ, მამა კი ერთი ახირებული ვინმეა.

ამგვარი დახასიათებით ბარის იუველი აშკარად ნასიამოვნები ჩანდა.

— წელს უკვე მესამედ ვესწრები პირველი კლასის პირველ გაკვეთილს, — აღიარა მან, — თუ ასე ვიყოჩაღებ, შეიძლება მეორე კლასშიც გადამიყვანონ!

მის კეროლაინმა უთხრა:

— კარგი, ბარის, დაჯექი ახლა, — როგორც კი ეს თქვა, მივხვდი, დიდი შეცდომა დაუშვა: ბიჭის მოწყალებითი კილო ზიზღით შეიცვალა:

— აბა, ერთი სცადე და დამსვი, ქალბატონო!

წრიპა წამოხტა და მასწავლებელს მიმართა:

— გაუშვით შინ, პატივცემულო, ეგ ისეთი უზნეო და თავბეხელაღებული ვინმეა, რას არ ჩაიდენს! ჩვენ კი აქ პატარა ბავშვებიცა გვყავს.

წრიპა კლასში ყველაზე პატარა იყო ტანად, მაგრამ, როცა იუველი მიუტრიალდა, ბიჭმა ჯიბეში ჩაიცურა ხელი და უთხრა:

— ჰა, ფრთხილად, ბარის! ფეხი არ მოიცვალო, თორემ თვალსაც არ დავახამხამებ, ისე გაგაფრთხოვინებ სულს!

ბარისს, მგონი, შეეშინდა მასზე ორჯერ პატარა ბიჭისა, ხოლო მის კეროლაინმა ამ შეფერხებით ისარგებლა და უთხრა:

— წადი შინ, ბარის, თორემ ახლავე დავუძახებ დირექტორს. ასეა თუ ისე, მაინც უნდა შევატყობინო.

ბიჭმა ჩაიქირქილა და ზღაბუნით გაემართა კარისკენ. კართან რაკილა თავი უსაფრთხო ადგილას იგულა, მასწავლებელს მიუტრიალდა და შეუყვირა:

— მიდი, მიდი, მოახსენე! ფეხებიც არ მომჭამო! შენნაირმა ცხვირმოუხოცავმა ნეტა რა უნდა მასწავლოს?! კარქა დაიხსომე: ეს შენ კი

არ გამაგდე, ეგეთი ხოში მაქ და იმიტო მივდივარ. გაიგე?! ხოში მაქ და მივდივარ!

ერთხანს იდგა და მხოლოდ მაშინლა გაფრატუნდა, როცა დარწმუნდა, მასწავლებელი ქვითინებდა.

მალე მთელი პირველი კლასი მის კეროლაინის მერხს გარს შემოეხვია. ყველა თავისებურად ცდილობდა, ნუგეში ეცა მისთვის:

— მართლა უზნეო ყოფილა... ეგ თავხედი, ეგა... ეგეთებს არც უნდა ასწავლოთ... მეიკომელები მაგას კი არ ჰგვანან, მასწ. მართლა გეუბნებით... ნუ ღელავთ, დაწყნარდით... მის კეროლაინ, მოდი, ზღაპარი წაგვიკითხეთ, ჰა?... დილით კატაზე რომ გვიაბნეთ, რა კარგი იყო...

მის კეროლაინს გაეცინა, ცხვირი მოიხოცა და გვითხრა:

— გმადლობთ, ჩემო კარგებო.

მერე ადგილებზე დაგვსხა, გადაშალა წიგნი და თავბრუ დაგვახვია გრძელზე გრძელი ზღაპრით ერთ გომბეშობე, რომელიც რატომღაც სასახლეში ცხოვრობდა.

როცა იმ დღეს რედლების ებოს მეოთხედ ჩავუარე (უფრო სწორად, აქედან ორჯერ კი არ ჩავუარე, ჩავუქროლე), ჩემს გულდამძიმებულ გუნებას ყველაზე უკეთ იმ მოჟამული სახლის იერი ესადაგებოდა. რა, მეშველება, თუ სასწავლო წლის დანარჩენი დღეები დღევანდელივით მძიმე იქნება-მეთქი, გავიფიქრე, ცოტათი შეიძლება გავერთო?! მაგრამ როგორი საქმეა, ცხრა თვე არც ვწერო და არც ვიკითხო?! ამას ვერ გავუძლებ! ავდგები და გავიქცევი-მეთქი, გადაწყვიტე.

დღის ბოლომდე გაპარვის მრავალი ხერხი მომივიდა თავში და როცა ატიკუსის შესაგებებლად ტროტუარისკენ გავიქეცი, არც კი ვცდილვარ, ჯემისათვის ჩვეულებისამებრ გადამესწრო: საერთოდ, ფოსტის კუთხესთან ამომავალ ატიკუსს თვალს რომ მოვკრავდით, მე და ჯემი მის შესახვედრად გავრბოდით ხოლმე. ატიკუსს თავი ისე ეჭირა, თითქოს აღარც ახსოვდა, როგორ შევირცხვინე სადილზე

თავი, და უამრავი შეკითხვა მომაცარა. მე ერთმარცვლიანი სიტყვებით ვპასუხობდი და ისიც აღარ ჩამცივებია.

კელპურნიამ ეტყობა იგრძნო, მძიმე დღე რომ გადავიტანე და ნება დამრთო, მეცქირა, როგორ ამზადებდა ვახშამს. ბოლოს, აბა, თვალები დახუჭე, პირი გააღე და ნახე, რას მოგცემო, — მითხრა.

ხრაშუნა კვერებს იშვიათად აცხობდა. სულ იმას ჩიოდა — დრო არა მაქვსო, მაგრამ, როგორც ჩანს, იმ დღეს შინ მართო დარჩენილს მეტი თავისუფალი დრო დარჩა. თანაც იცოდა, როგორ მიყვარდა ხრაშუნა კვერები.

— მთელ დღეს მაკლდი, — მითხრა კელპურნიამ, — სახლმაც ისე მოიწყინა, რომ ორი საათისათვის რადიო ჩავრთე.

— რატომ? მე და ჯემი ხო მაინც არასოდეს არა ვართ სახლში, როცა კარგი ამინდია?

— მართალია, — მიპასუხა მან, — მაგრამ ყოველ წუთს შემძლია დაგიძახოთ. ნეტა გამაგებინა, რამდენი დრო მეკარგება ხოლმე თქვენს დაძახებაზე? ყოველ შემთხვევაში იმდენი კია, ხრაშუნა კვერების დაცხობა რომ მოასწროს კაცმა. მიდი ახლა, გაცუნცუდი, სუფრის გაშლაში მომეხმარე.

კელპურნია დაიხარა და მაკოცა. მე გავიქეცი, თან ვფიქრობდი: „ნეტა ამ ქალს რა დაემართა? ალბათ უნდა, რომ შემირიგდეს. ჰო, ნამდვილად ასე იქნება: ყოველთვის მეტისმეტად მკაცრად მექცეოდა. ახლა კი, როგორც იქნა, მიხვდა და ნანობს. მაგრამ ჯიუტია და არ უნდა, რომ გამოტყდეს...“ ერთი დღისთვის მეტისმეტად გადავიტვირთე, მეტის ატანა აღარ შემეძლო...

ნავახშმევს ატიკუსმა გაზეთით ხელში სავარძელში მოიკალათა და დამიძახა:

— ჭყიტა, საკითხავად მზადა ხარ?

მაშინ კი საბოლოოდ ამევსო მოთმინების ფიალა და გასასვლელისაკენ გავემართე. ატიკუსი გამომყვა.

— რა მოხდა, ჭყიტა?

ვუთხარი, რაღაც ვერა ვარ კარგად და თუ საწინააღმდეგო არაფერი გაქვს, სკოლაში აღარ ვივლი-მეთქი.

ამის თქმა იყო და ატიკუსი სარწეველა სკამში მოკალათდა, ფეხი ფეხზე გადაიღო და თითებით ჯიბის საათს წაეპოტინა (ერთხელ გვითხრა, ასე ჯდომა ფიქრში მეხმარებაო). ერთი სიტყვით, მოსასმენად მოემზადა და მეც შევეცადე, ჩემი ნათქვამისათვის დამაჯერებლობა შემემატებინა.

— შენ სკოლაში ხომ არ გივლია? მაგრამ მაგით არაფერი დაგაკლდა. ჰოდა, მეც შინ დავრჩები. როგორც პაპა გასწავლიდათ შენ და ძია ჯეკს, შენც ისე მასწავლე.

— არ შემიძლია, — მიპასუხა მან, — მე შემოსავალზე უნდა ვიზრუნო. გარდა ამისა, სკოლაში თუ არ მიგაბარებ, ციხეში ჩამსვამენ. ამაღამ დასამშვიდებელ წვეთებს დაგალევინებ, ხვალ კი სკოლაში წახვალ.

— რად მინდა წვეთები, კარგად ვარ.

— მეც ასე მგონია. აბა, ახლა მითხარი, რა მოხდა.

თავიდან ბოლომდე დაწვრილებით ვუამბე, რაც გადამხდა თავს.

— ასე მითხრა, ყველაფერი არასწორად გასწავლაო. ასე რო, ველარასოდეს ვერ წავიკითხავთ მე და შენ, გესმის, ველარასოდეს! მამა, ძალიან გთხოვ, ნუ გამიშვებ სკოლაში! — ამ სიტყვებით დავამთავრე ჩემი ამბავი.

ატიკუსი წამოდგა და ბოთლის ცემას მოჰყვა. დერეფნის ბოლოში შედგა, დაკვირვებით დააცქერდა გლიცინიის შტოს, მერე ისევ ჩემკენ გამოემართა და მითხრა:

— იცი რა, გენაცვალე, შენ ერთი პატარა ოინი უნდა ისწავლო. მაშინ ბევრად უფრო გაგიადვილდება ხალხთან ურთიერთობა. ადამიანს ვერასოდეს ვერ გაუგებ, თუ არ შეეცდები, მისი თვალით შეხედო გარემოს.

— ბატონო?

— ესე იგი, უნდა შეეცადო, რომ მის ტყავში ჩაძვრე, მერე კი ასე ცოტა გაიარ-გამოიარო.

ატიკუსმა განაგრძო:

— დღეს შენც ბევრი რამ ისწავლე და დარწმუნებული იყავი, რა-ღაც-რაღაცეებს მის კეროლაინიც მიხვდებოდა. პირველ ყოვლისა, მან გაიგო, რომ კანინგემს მოწყალება არ უნდა შესთავაზოს, მაგრამ შენ და უოლტერს მის ტყავში ჩაძრომა რომ გეცადათ, მიხვდებოდით, რომ ეს მასწავლებლის ბრალი არ იყო. მითხარი, ერთ დღეში ყველა მეიკომელის გაცნობას ხომ ვერ მოასწრებდა? მაშ, აბა, როგორღა უნდა მოსთხოვო ადამიანს ის, რაც მან არ იცის?!

— ფუ,რა შტერი ვარ! — წამოვიძახე მე, — ნეტა, რა ძალა მადგა, რო ვუკითხავდი! რა ტყუილად შემარცხვინა! დამიჯერე, ატიკუს, სკოლაში არ უნდა ვიარო! — უცებ თავში ბრწყინვალე აზრმა გამი-ელვა: — ბარის იუველი ხომ გახსოვს? ის სკოლაში მხოლოდ სასწავ-ლო წლის პირველ დღეს გამოცხადდება ხოლმე. ზედამხედველი ქა-ლიც კმაყოფილია — სიაში წერია და კანონიც არ ირღვევაო. მერე კი ის ვაჟბატონი მთელ წელიწადს არხეინად ზის სახლში.

— ეგ კი ასეა, ჭყიტა, მაგრამ შენ მასავით ვერ მოიქცევი, — მითხრა ატიკუსმა, — ზოგ შემთხვევაში, კანონს ოდნავ თუ არ გადაუხვიე, არაფერი გამოვა. მაგრამ შენ სხვა ხარ. აქ კანონის ყოველგვარ დარღვევაზე ლაპარაკი ზედმეტია. ასე რომ, სკოლაში წასვლა მაინც მოგიწევს.

— არ მესმის, რატომ უნდა ვიარო მე, როცა ის არ დადის?

— მაშინ მომისმინე.

ატიკუსმა მიაბო, რომ იუველების საგვარეულო თაობიდან თა-ობამდე სახელს უტეხს ქალაქს. მამას არ ახსოვდა ისეთი დღე, რო-მელიც იუველებს პატიოსან შრომაში გაეტარებინოთ. ატიკუსი შემ-პირდა: ნაახალწლევს, როცა ნაძვის ხეს მოვხსნით, წაგიყვან და იუ-ველების კარ-მიდამოს გაჩვენებო. ადამიანის სახელს კი ატარებენ, მაგრამ პირუტყვებივით ცხოვრობენ. სკოლაშიც მაშინ წავლენ, რო-

ცა მოეპრიანებათ, ოღონდაც კი მოინდომონო, — რა თქმა უნდა, შეიძლება იძულების წესითაც ატარო სკოლაში. სამწუხაროდ, იუველებისთანა ხალხს გარემოს შეცვლა ვერ გამოასწორებს, — დაასრულა მამამ.

— მე რო ხვალ სკოლაში არ წავიდე, ძალით წამიყვან?

— მოდი, მოვრჩეთ ამაზე ლაპარაკს, — მშრალად მითხრა ატიკუსმა, — თქვენ, ქალბატონო ჭყიტა, ჩვეულებრივი ადამიანი ბრძანდებით და ამიტომ კანონს უნდა დაემორჩილოთ.

მან განმიმარტა, რომ იუველები საზოგადოების რიგით წევრებად არ ითვლებიან; რომ მოქალაქეები იშვიათად განსაკუთრებულ გამონაკლისებს უშვებენ, ანუ ხანდახან თვალს ხუჭავენ იუველების ზოგიერთ საქციელზე. ამ გამონაკლისთაგან პირველი ისაა, რომ ბარისის მამას წელიწადის ოთხივე დროს დაუბრკოლებლად შეუძლია ინადიროსო.

— ატიკუს, ეგ ხომ ძალიან ცუდია!

მეიკომის ოლქში აკრძალულ ზონაში ნადირობა კანონით ისჯებოდა და ხალხის თვალში სისხლის სამართლის დანაშაულად ითვლებოდა.

— რა თქმა უნდა, ეს უკანონობაა და ძალიანაც ცუდია, — დამიდასტურა მამამ, — მაგრამ როცა ადამიანი მთელ თავის ფულს სასმელებში ხარჯავს და შვილებს შიმშილით უხმობს კუჭს, აქ ვედარაფერს გააწყობ: არ მეგულება ჩვენს ოლქში თუნდაც ერთი ისეთი მიწათმფლობელი, რომელიც იმ უბედურ ბავშვებს ნანადირევს დაამადლიდა.

— ბატონი იუველი ასე არ უნდა იქცეოდეს...

— მართალი ხარ, ჩემო კარგო, მაგრამ მას ვედარ შეცვლი. აბა, ახლა მითხარი, რალა უნდა მოსთხოვო ასეთი კაცის შვილებს?

— არაფერი, ბატონო, — ჩავიდუდღუნე და უკანასკნელად ვცადე ბედი, — მაგრამ თუ სკოლაში ვივლი, მაშინ ერთად ვედარ წავიკითხავთ...

— მაშ ეგაა, რაც გაწუხებს, ხომ?

— დიახ.

როცა ატიკუსს ავხედე, მივხვდი, რაღაც საინტერესოს მეტყოდა და მომლოდინედ მივაჩერდი.

— შენ თუ იცი, კომპრომისი რა არის? — მკითხა მან.

— კანონიდან გადახვევა?

— არა, ესაა ორმხრივი დათმობის შედეგად მიღებული შეთანხმება. ახლავე აგისსნი, როგორ უნდა ვიმოქმედოთ, — მითხრა მან, — თუ შენ დათმობაზე წახვალ და სკოლაში ივლი, ჩვენ ყოველ საღამოს ჩვეულებისამებრ დავსხდებით და ვიკითხავთ, რამდენსაც გვინდა, მოვრიგდით, თუ არა?

— მოვრიგდით, აბა რა!

— მოდი, ოღონდ ამ ერთხელ მაგ ფორმალობის გარეშე დავამტკიცოთ გარიგება, — მითხრა ატიკუსმა, როცა დაინახა, რომ ხელზე დასაფურთხებლად მოვემზადე.

მერე ბადიან კარს რომ ვაღებდი, ატიკუსმა მითხრა:

— ისე, ჭყიტა, იცოდე, აჯობებს, თუ ჩვენს პირობას სკოლაში არ გაამხელ.

— ვითომ რატომ?

— იცი რა, შეიძლება ჩვენი გადაწყვეტილება ვინმე მეტად გათვითცნობიერებულმა პირმა მიზანშეწონილად არ სცნოს.

ჯემსა და მე ანდერძებისა და სასამართლო პროცესების ენას ყური შეჩვეული გვექონდა და ნებისმიერ დროს შეგვეძლო ატიკუსისათვის გვეთხოვა, გაუგებარი ადგილი განემართა:

— ჰა, რა თქვი?

— მართალია, მე სკოლაში არ მივლია, — მითხრა მან, — მაგრამ გული მიგრძნობს, თუ მის კეროლაინი გაიგებს, რომ მე და შენ ღამ-ღამობით ვკითხულობთ, აუცილებლად გადაამეტერება. მე კი სულაც არ მინდა, რომ გადაამეტეროს.

ატიკუსმა იმ საღამოს სიცილით დაგვხოცა: გულგრილი სახით გვიკითხავდა ამბავს ვიღაც კაცზე, რომელიც სრულიად გაუგებარი მიზეზების გამო საალმე ანძაზე ამძვრალიყო და აღარ ჩამოდოდა. ჯემსაც მეტი კი არ უნდოდა — მთელი მეორე დღე, შაბათი, ჩვენს ხის ქოხში გაატარა. იჯდა იქ ღილის საუბმიდან შეღამებამდე და ალბათ ღამითაც არ ჩამოვიდოდა, ატიკუსს რომ არ შეეწყვიტა მისი მომარაგება: მე მთელი დღე აღმა-დაღმა დავრბოდი და ჯემის ყველა დავალებას ვასრულებდი — ვამარაგებდი ლიტერატურით, სანოვავით; მაგრამ როცა ძილის წინ მისთვის საბნის მიტანა დავაპირე, მამამ მითხრა: ყურადღებას თუ არ მიაქცევ, ჩამოვალ.

ატიკუსი მართალი გამოდგა.

4

ისევე, როგორც პირველ დღეს, სასწავლო წლის დანარჩენ დღეებსაც არ უჩანდა სასიკეთო პირი. სინამდვილეში ეს იყო ერთი უკიდევანო გეგმა, რომელიც სკოლაში ახალი სასწავლო პროგრამის დანერგვას ითვალისწინებდა. კეთილი მიზნებით ამოძრავებული ალაბამის მთავრობა ამ საქმისათვის უხვად ხარჯავდა ქალაქსა და ფანქარს, მაგრამ ეგრეთ წოდებული „ჯგუფური დინამიკის“ არსი ჩემთვის მაინც გაუგებარი რჩებოდა. ის, რასაც ჯემი „დიუის ათწილად“ სისტემად“ იხსენიებდა, წლის ბოლოსთვის მთელ სკოლაზე გავრცელდა. ასე რომ, სწავლების სხვა მეთოდებთან მისი შედარების საშუალება არ მომცემია. ისღა დამრჩენოდა, ჩემივე ოჯახის წევრებს დავკვირვებოდი: მამაჩემმა და ბიძაჩემმა სკოლა საკუთარ სახლში გაიარეს და ყველაფერი მშვენივრად იცოდნენ. ყოველ შემთხვევაში, თუ იყო ისეთი რამ, რაც ერთმა არ იცოდა, მეორეს უსათუოდ ეცოდინებოდა. ამას გარდა, მამაჩემი უკვე კარგა ხანია, შტატების საკანონმდებლო ორგანოში მუშაობდა და პირველ არჩევნებზე ერთსულოვნად იღებდა ხმებს. მას კი, როგორც მოგახსენეთ, საერ-

თოდა არ გაევილო „შეგუების სკოლა“, რასაც ცემი მასწავლებლები ყველა ჭეშმარიტი მოქალაქის აღზრდისათვის სავალდებულოდ მიიჩნევდნენ. ჯემს კი, მართალია, „ათწილადი სისტემითაც“ მოუწია სწავლება და ჩვეულებრივითაც, ის მაინც ერთნაირი წარმატებით მოქმედებდა როგორც ჯგუფში, ისე მართლ. თუმცა, ჯემის მაგალითი ამ შემთხვევაში არ გამოგვადგება: კაცობრიობას არ შეუქმნია ისეთი აღმზრდელობითი სისტემა, რომელიც ჯემს ძმას წიგნების კითხვაზე ხელს ააღებინებდა. მოსაწყენი სასოლო ცხოვრების უღელში შებმულს კი დღითი დღე მიღრმავდებოდა ეჭვი, რომ მახრივებდნენ. როგორ და რატომ — არ ვიცოდი. მაგრამ ძალიან არ მინდოდა, მერწმუნა, ხელისუფლებამ თორმეტივე ასეთ მოსაწყენ სასწავლო წელიწადზე უკეთესი ჩემთვის ვერაფერი გაიმეტა.

დღე დღეს მისდევდა. გაკვეთილები მე ჯემზე ნახევარი საათით ადრე მიმთავრდებოდა (ჯემი სამ საათზე ამთავრებდა სწავლას), ამიტომ რედლების ღობიდან მოყოლებული ჩვენი სახლის კარამდე თავქუდმოგლეჯილი გავრბოდი. ერთ შუადღეს, როცა ჩვეულებისამებრ მოვკურცხლე, გზად რაღაცამ მომტაცა თვალი. სუნთქვა შემეკრა, ჯერ მიმოვიხედე, მერე კი უკან მივბრუნდი.

რედლების კარმიდამოს განაპირას ორი მუხა იდგა. მათი ფესვები გზაზე გამოდიოდა და პატარა ბორცვებს წარმოქმნიდა. ერთ-ერთმა ხემ მიიპყრო ჩემი ყურადღება — ფულუროდან დაახლოებით ჩემი თვალის სიმაღლეზე ვერცხლის ქალაღდი გამოჩრილიყო და შუადღის მზეზე ალაპლაპებული თვალს მჭრიდა. კიდევ ერთხელ მივიხედ-მოვიხედე და ვერცხლისფერ ქალაღდს დავწვდი. ხელში ორი საღეჭი რეზინა შემრჩა. პირველი, რაც დავაპირე, მათი დაღეჭვა იყო, მაგრამ მაშინვე მომაგონდა, სადაც ვიმყოფებოდი და სახლისკენ გავქანდი. ჩვენს აივანზე მონაპოვარი უკეთ შევათვალიერე: კევი ახალი ჩანდა. დავყნოსე — სუნსაც არა უშავდა, გავლოკე და ცოტა ხანს ვადროვე. როცა დავრწმუნდი, რომ არაფერი დამემართა, პირში ვიტაკე. „ვრიგლის ორმაგი პიტნა“ გამოდგა.

მალე ჯემიც დაბრუნდა სკოლიდან და მკითხა, პირი რითა გაქვს გამოტენილიო. მეც ვუთხარი, სად ვიპოვე.

— ჭყიტა, რასაც იპოვი, ყველაფერი პირში კი არ უნდა იტაკო!

— მიწაზე კი არ ეგდო, ხეზე ვიპოვე!

ჯემმა უნდობლად შემომიბღვირა.

— იცი, სად ვიპოვე? ისა... აი... სკოლიდან რომ მოვდივართ და გზაზე ხეები რო დგას, ხომ გახსოვს? იმაზე ვიპოვე.

— ახლავე გადმოაფურთხე!

მეც გადმოვაფურთხე. გემო მაინც გასული ჰქონდა...

— რამდენი ხანია, ვღეჭავ. მაგრამ როგორც ხედავ, ცოცხალი ვარ, გულიც კი არ ამრევია!

ჯემმა ფეხი დამიბაკუნა და მითხრა:

— არ იცი, რომ იმ ხეებს თითი არ უნდა დააკარო? მოკვდები, შე უბედურო!

— აბა, შენ რო სახლს მიაღე ხელი?

— სად ის და სად — ეს, ახლავე წადი და ყელი გამოირეცხე, გესმის?

— აბა კი! გინდა პირიდან გემო გამივიდეს, არა?

— ახ, არა?! ეხლავე დაგაბეზღებ კელპურნიასთან!

კელპურნიასთან საქმის დაჭერას ვამჯობინე ისევ ჯემისთვის დამეჯერებინა. მას შემდეგ, რაც სკოლაში დავიწყე სიარული, კელპურნიას ვეღარ იცნობდით: თუ ადრე სასტიკად და უსამართლოდ მეპყრობოდა და წამდაუწუმ ჩემს საქმეში ყოფდა ცხვირს, ახლა უკმაყოფილებას აღერსიანი ბუზღუნითღა გამოხატავდა. მეც საკმაოდ ხშირად მიხედებოდა თავის შეკავება, რომ ტყუილუბრალოდ არ გამეღიზიანებინა.

ზაფხული ახლოვდებოდა. მის დადგომას მე და ჯემი მოუთმენლად ველოდით. ზაფხული წელიწადის ყველა დროს გვერჩია: ეს იყო მწერებისაგან დასაცავი ბადით შემოღობილ ღია აივანზე ძილი, ხის ქოხში თამაში; ათასგვარი გემრიელი საჭმელი თუ სიცხისა-

გან ალაპლაპებული, ნაირფერებად მორთული ბუნება; მაგრამ ყველაზე მეტად მაინც დილთან შეხვედრა გვახარებდა.

სკოლის ხელმძღვანელობამ სასწავლო წლის ბოლო დღეს ადრე დაგვიტოვა და მე და ჯემი სახლისკენ ერთად გავეშურეთ.

— მე მგონი, დილი ხვალ ჩამოვა, — ვუთხარი გზად.

— ანდა ზევ, — მიპასუხა ჯემმა, — მისისიპიზე არდადეგები ერთი დღით გვიან ეწყებათ.

როცა რედლების ეზოსთან მუხებს მივუახლოვდით, ალბათ მე-ასეჯერ მივუთითე ჯემს ფულუროსაკენ იმ იმედით, იქნებ ბოლოს და ბოლოს დავარწმუნო, კევი მართლა აქ ვიპოვე-მეთქი. და რას ვხედავ, ისევ არ ბრჭყვიალებს ვერცხლისფერი ქალაღდი?!

— დავინახე, ჭყიტა, დავინახე!

ჯემმა მიმოიხედა, ხელი ასწია და ფრთხილად ჩაიჯიბა პაწაწინა ბრჭყვიალა შეკვრა. მერე სახლისაკენ მოვკურცხლეთ და აივანზე დავიწყეთ თვალიერება. ეს იყო პატარა კოლოფი, რომელიც ვილაცას შესაფუთი ვერცხლისფერი ქალაღდის ნაკუწებით შეეკოწიწებინა. საქორწინო ბეჭდებს რომ აწყობენ, იმგვარი კოლოფი იყო, წითელი ხავერდით ამოფენილი. პაწაწინა საკეტიც კი ჰქონდა. ჯემმა ციცქნა საკეტი გახსნა. შიგ ერთმანეთზე შემოდებული გაცრეცილ-გაპურიანებული ორი პენიანი ეწყო. ჯემი მათ კარგად დააკვირდა და მითხრა:

— ვაა, ინდიელის თავია! ცხრაას ექვსი წლისაა, ჭყიტა, მეორე კი ათასცხრაასიანია! რა ძველებია!

— ათას ცხრაასი, — გავიმეორე მე, — იქნებ...

— მაცალე ერთ წამს. ვფიქრობ.

— იქნებ ეს ვილაცის სამალავი ადგილია, ჰა, ჯემ?

— არა... იქ ცოტა ვინმე დადის. უფროსი ადამიანი თუ არაა...

— უფროსებს სამალავი ადგილები არა აქვთ. როგორ გგონია, ჯემ, რა მოხდება რო შევინახოთ?

— არ ვიცი, როგორ უნდა მოვიქცეთ. რო დავუბრუნოთ, ვის დავუბრუნებთ? ნამდვილად ვიცი, მაგ გზით არავინ დადის. სესილი სახლში უკანა ქუჩით მიდის ხოლმე.

სესილ ჯეიკობსი ჩვენი ქუჩის ბოლოს, ფოსტის მეზობლად ცხოვრობდა და იმისათვის, რომ რედლებისა და მისის ჰენრი ლათაეტ დუბოუმის სახლთან არ ჩაევლო, დღეში ერთ ზედმეტ, მილს გადიოდა სკოლიდან შინ და უკან. მისის დუბოუმიც ჩვენს ქუჩაზე, ჩვენგან ორი სახლის გადაღმა ცხოვრობდა. მეზობლები ერთხმად აღიარებდნენ: მისის დუბოუმისთანა საძაგელი მოხუცი ქვეყნიერებას არ მოსწრებიანო. ჯემი მის ეზოსთან არასდიდებით არ ჩაივლიდა, თუ თან ატიკუსი არ ახლდა.

— ჯემ, აბა რა უნდა ვუყოთ?

მართალია, ხანდახან მეზობლის ბაღში კამელია მოგვიწყვეტია, გაგანია ზაფხულში მის მოდი ეტკინსონის ძროხასაც დავსესხებივართ ყლუპ რძეს, ზოგჯერ მეზობლის ვენახში ყურძნის მტევნითაც ჩაგვიტკბარუნებია პირი, მაგრამ სინდისის, ქენჯნას არ განვიცდიდით. აი, ფული კი სულ სხვა იყო.

— იცი, რას გეტყვი, — მითხრა ჯემმა, — სანამ სწავლა დაიწყება, შევინახოთ, მერე კი ყველა სათითაოდ დავიაროთ და გავიგოთ, ვისია. იქნებ რომელიმე გარეუბნელი ბავშვისაა და დღეს რო ადრე დაგვითხოვს, იმ ფაციფუსში წაღება დაავიწყდა? ვილაცის რომაა — ნამდვილად ვიცი. ხედავ, როგორ გაუპრიალებიათ? ვილაცა ძალიან უფრთხილდებოდა!

— კი მაგრამ, კვებს ვილა გადაინახავდა ასეთნაირად? კევი ხო დიდხანს ვერ ძლებს.

— ეგ არ ვიცი, ჭყიტა. მაგრამ ის კი ვიცი, რომ ამას ვილაცა ძალიან უფრთხილდებოდა.

— რა იცი?

— რა ვიცი და ინდიელის თავი ახატია, ესე იგი ინდიელებისგან მოდის. ამათ ნამდვილი ჯადო აქვთ, ბედნიერების მოტანა შეუძლით!

ოღონდ ისე კი არა, თვალს რო დახუჭავ, ინატრებ და შემწვარი ქათამი გაჩნდება. არა, აი, ვთქვათ... ჯანმრთელობას, დიდხანს სიცოცხლეს... ჰო, კიდევ, საკონტროლოების კარგად ჩაბარებას და ეგეთ რამეებს აგისრულებს. ვიცი, ამას ვიღაცა ზალიან უფრთხილდებოდა... მოდი, ჩემს სკივრში შევიწინახავ.

სანამ თავის ოთახში შევიდოდა, ჯემი კარგა ხანს გასცქეროდა რედლების ეზოს და ეტყობა, ისევ დაძაბულად ფიქრობდა.

ორ დღეში დილიცი ჩამოვიდა. ძალიან დიდ გულზე იყო და გაბრწყინებული სახით გვიამბობდა თავისი მგზავრობის ამბავს: თურმე, ნუ იტყვით, მარტომ იმგზავრა მერიდიანიდან მეიკომის გზაჯვარედინამდე (ასე იმ ადგილს მეზობელი ოლქის პატივსაცემად დაარქვეს, თორემ მეიკომის გზაჯვარედინი სინამდვილეში ებოტის ოლქში მდებარეობს), სადაც მესხიერებას კარგავდა და მხოლოდ ბოლოსდა გამოჩნდებოდა, როცა ალასკაში იპოვიდნენ. ამიტომ ვუთხარი:

- ეგ მომბებრდა, რამე ახალი მოიგონე რა, ჯემ!
- ამდენი გამოგონება აღარ შემიძლია.

თავისუფლების ორიოდ დღე და — მოვიწყინეთ; ნეტა ეს ზაფხული რას გვიქადის-მეთქი, გავიფიქრე. წინა ეზოში რომ გავედით, დილი შედგა და ქუჩის გადაღმა რედლების ეზოსაკენ გააპარა თვალი.

— სიკვდილის სუნი მომდის! — თქვა მან. როცა ვუთხარი, მოკეტე-მეთქი, მიპასუხა: — მართლა გეუბნები.

— ესე იგი, როცა ვინმე კვდება, შენ სუნი გცემს, არა?

— არა, მე იმას ვამბობ, რო ვინმეს თუ დავყნოსავ, შემიძლია ვუთხრა, როდის მოკვდება. ერთმა მოხუცმა ქალმა მასწავლა.

დილი ჩემკენ გადმოიხარა და ცხვირი გააცმაცუნა:

- ჯინ ლუიზ ფინჩ, თქვენ სამ დღეში მოკვდებით!
- თუ არ გაჩუმდები, ყურებს დაგაწიწკნი!

— ჰა, გეყოფა, — შემომიბღვირა ჯემმა, — ისე იქცევი, ვინმეს ეგონება, მაჯლაჯუნებისა სჯერაო.

— ვითომ შენ არა გჯერა, აი! — ვუთხარი მე.

— მაჯლაჯუნა რაღაა? — იკითხა დილმა.

— შუალამებზე უკაცრიელ ქუჩაზე მარტოს არასოდეს გაგივლია? იქ დაძრწიან მაჯლაჯუნები. მაჯლაჯუნა ისეთი ვინმეა, ვინც სამოთხეში ვერ მოხვდა, დახეტილობს უკაცრიელ გზაზე და თუ გვერდით ჩაუვლი, სიკვდილის მერე შენც ისეთი გახდები — იბოდიანებ ღამდამობით, ხალხს გულზე დააწვები და სულს შეუხუთავ.

— კი მაგრამ, გვერდს ვერ აუვლი?

— ვერა, — უთხრა ჯემმა, — ხანდახან მთელ გზაზე ჩამწკრივდებიან ხოლმე. ხოდა, რომ ჩაუვლი, პირჯვარი უნდა გადაიწერო და სამჯერ თქვა: „ანგელოზო უფლისავ, სახიერო, პირმნათეო, შემიწყალე, ნუ გამწირავ, ბნელ ღამეში მინათეო!“ ამას თუ იტყვი, სულს აღარ შეგიხუთავენ.

— არ დაუჯერო, დილ! კელპურნია ამბობს ხოლმე, ეგ სულ ზანგების მონაჩმახიაო, — ვუთხარი მე.

ჯემმა გამანადგურებელი მზერა მომაპყრო, თქმით კი ესლა თქვა:

— ჰა, ვთამაშობთ რამეს, თუ გადაიფიქრეთ?

— მოდი, საბურავით ვიგორაოთ! — შევთავაზე მე.

ჯემმა ამოიოხრა:

— მე რო ძალიან დიდი ვარ...

მაშინ შენ მოგვაწექი-მეთქი, ვუთხარი და უკანა ეზოსკენ გავიქეცი. სახლსქვემოდან ძველი საბურავი გამოვაძვრინე და წინა ეზოში გამოვათრიე.

პირველი მე ვარ-მეთქი, — განვაცხადე. დილის აზრით კი პირველი ის უნდა ყოფილიყო, რადგან ახალი ჩამოსული იყო.

ჯემმა განსაჯა, პირველი ჭყიტა დაგორდება, სამაგიეროდ დილი მეტხანს იგორავებსო. მეც აღარ დავაყოვნე და საბურავში ჩავძვერი.

მოგვიანებით მივხვდი — ჯემმა ეს განზრახ მომიწყო: სამაგიეროს მიხდიდა იმისთვის, რომ მისი მონაჩმახი მაჯლაჯუნებზე დილთან მასხრად ავიგდე. მოთმინებით იცდიდა, სანამ სამაგიეროს გადახ-

დისათვის ხელსაყრელი შემთხვევა არ მიეცა და აი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, ხელი ჰკრა საბურავს. სახლები, ცა და დედამიწა გამოგნებელი სისწრაფით დატრიალდა თვალწინ. ყურები მიწიოდა. ვიგუდებოდი. მკლავები მკერდსა და ფეხებს შორის მქონდა ჩაჭეცილი, ამიტომ შესაჩერებლად ხელს ვერ გამოვყოფდი. ერთადერთ იმედს ჯემზე ვამყარებდი — იქნებ გადამასწროს და საბურავს წინ დაუხვდეს, ან იქნებ ტროტუარის კიდესთან შეჯახებამ შემაჩეროს-მეთქი. ჯემი უკან მომდევდა და რაღაცას მომყვიროდა.

საბურავი ხრეშზე დაცურდა, ქუჩის მოპირდაპირე მხარეს გადაგორდა, მოაჯირს მიეხეთქა და საცობივით მომისროლა ტროტუარზე.

ცემენტზე გაშოტილს გული მერეოდა და თავბრუ მესხმოდა. გამოსაფხიზლებლად თავს ვიქნევდი და ყურებზე ვირტყამდი ხელებს, ამ დროს ჯემის ყვირილი მომესმა.

— ჩქარა, ჭყიტა, გამოდი მაქედან!

თავი ავწიე და ცხვირწინ რედლების სახლის აივანი არ დავინახე? ტანში გამცრა.

— ჭყიტა, გამოიქეცი, რაღას უყურებ! — ღრიალებდა ჯემი, — ადექი, არ შეგიძლია?!

როგორც იქნა, ავდექი. მთელი ტანით ვცახცახებდი, მაჟრჟოლებდა.

— საბურავი წამოიღე! — ღრიალებდა ჯემი, — რას შვრები, ხომ არ გაგიჟდი! თან წამოიღე!

რის ვაივავლახით დავიმორჩილე ფეხები და სახლისაკენ მოვკურცხლე. გზადაგზა მუხლები მეკვეთებოდა.

— რატო თან არ წამოიღე, ჰა? — შემომიღრინა ჯემმა.

— მიდი და შენ წამოიღე! — დავჭყვივლე მე.

ჯემმა არაფერი მიპასუხა.

— ჰე, მიდი, მიდი, ჭიშკრიდან არც ისე შორს გდია. რა დაგემართა? აღარ გახსოვს, სახლის კედელს რომ მიადე ხელი?

ჯემმა ერთი კი შემომიბღვირა, მაგრამ ვერაფერი მიპასუხა და ტროტუარისაკენ გაიქცა. გზად ტლაპოში ჩატოპა, მერე ერთბაშად შევარდა ეზოში და საბურავი გამოათრია.

— დანახე? — მითხრა გამარჯვებული ღიმილით, — დიდი რამეც ეგ იყო! ხანდახან ნამდვილ გოგოსავით იქცევი ხოლმე, ჭყიტა, აუტანელი ხარ პირდაპირ!

საქმე არც ისე უბრალოდ იყო, როგორც მას ეგონა, მაგრამ გადაწყვიტე, არაფერი მეთქვა.

ამ დროს კელპურნია კარის ზღურბლზე გამოდგა და შემოგვძახა:

— ლიმონათი მომაქვს! რას უდგახართ მაგ მზეში, ხომ არ გინდათ, ცოცხლად დაიხრუკოთ?!

ლიმონათი შუადღით ჩვენი საბაფხულო რიტუალი გახლდათ. კელპურნიამ აივანზე დოქი და სამი ჭიქა გამოდგა და თვითონ შინ შებრუნდა. უკვე აღარ მენაღვლებოდა, ჯემი რომ ჩემზე გაბრაზებული იყო, — ლიმონათი მოიყვანდა გუნებაზე.

ჯემმა მეორე ჭიქაც რომ გამოცალა, მკერდზე მჯილი მიირტყა და გამოგვიცხადა:

— ახლა კი ვიცი, რასაც ვითამაშებთ, სულ ახალ, სულ სხვანაირ რაღაცას!

— რას? — შეეკითხა დილი.

— „რედლი—ბუას“.

იყო წუთები, როცა ბუსტად ვიცოდი, ჯემს გულში რა ედო. ეს თამაში იმისათვის მოიფიქრა, რომ ჩემთვის დაემტკიცებინა — რედლებისა სულაც არ მეშინიაო და ამით საკუთარ გულადობას ჩემს სიმბდალეს დაუპირისპირებდა.

— რედლი-ბუა? ეგ როგორ? — ჰკითხა დილმა.

ჯემმა მითხრა:

— ჭყიტა, შენ მისის რედლი იქნები...

— არაფერი შეგეშალოს! არა მგონია...

— შენ რა, ისევ გეშინია?! — მკითხა დილმა.

— ხომ შეიძლება, ღამე გამოვიდეს გარეთ, როცა ყველას გვიძინავს... — ვთქვიმე.

ჯემმა დაუსტვინა.

— ჰეე, ჭყიტა! საიდან გაიგებს, ჩვენ აქ რას ვაკეთებთ? მერე კიდე, მე მგონი, ცოცხალიც აღარ იქნება. ალბათ დიდი ხანია, მოკვდა და ღუმელში შეჩურთეს.

— ჯემ, მაშინ მე და შენ ვითამაშოთ, ჭყიტამ კი გვიყუროს, რახან ეშინია.

დანამდვილებით ვიცოდი, რედლი-ბუა არ მომკვდარა და ახლაც იმ სახლში იყო; მაგრამ საბუთი არ გამაჩნდა და ვგრძნობდი, ჯობდა, ხმა არ ამომეღო, თორემ კიდევ დამაბრალებდნენ — მაჯლაჯუნების გეშინიაო.

ჯემმა როლები გაგვინაწილა: მე მისის რედლი ვიყავი და ერთადერთი, რაც მევალებოდა, აივანზე ჯდომა და ტირილი იყო, დილი მოხუცი ბატონი რედლი იყო: დააბოტებდა ტროტუარზე და თუ ჯემი ხმას გასცემდა, ჩაახველებდა ხოლმე; ჯემი კი, რა თქმა უნდა, თვით ბუას განასახიერებდა: კიბის ქვეშ შეძვრებოდა და ხან ყმუოდა, ხანაც კიოდა.

ღროის გასვლასთან ერთად ჩვენი თამაშიც ეშხში შედიოდა: დღითიღღე ვხვეწდით, ვაუმჯობესებდით, ვამდიდრებდით დიალოგებითა და შინაარსით. ისე რომ, ბოლოს და ბოლოს, ერთი პატარა პიესა გამოგვივიდა, რომელსაც ყოველდღე ჩვენს ნებაზე ვცვლიდით.

დილი ნამდვილი ოინბაზი იყო: საოცარი ოსტატობით მოირგებდა ხოლმე ნებისმიერ სახასიათო როლს. თუ საჭირო გახდებოდა, უფრო მაღალსაც კი მოგაჩვენებდა თავს. ბრწყინვალედ ასრულებდა ყველაზე უარყოფით გმირებსაც; ისინი მართლაც რომ შემადრწუნებელნი გამოსდიოდა. მე კი საკმაოდ უხალისოდ ვთამაშობდი ყველა იმ ქალის როლს, ვინც წარმოდგენაში უნდა გამოჩენილიყო. ამ დადგმას გაცილებით მერჩია „ტარზანი“. რამდენს არ ჩამჩინებდა

ჯემი — რედლი-ბუა მკვდარია და საშიში არაფერიაო, თანაც დღისით კელპურნიას სახლში, დამე კი ატიკუსიო, მაინც არ მაძლევდა მოსვენებას ავი წინათგრძნობა.

ჯემი გმირად იყო დაბადებული!

ასე შეიქმნა პატარა სევდიანი დრამა, რომელიც მეზობლებში გავრცელებული ლეგენდის ყურმოკრული ნაწყვეტებისაგან შევაკო-წიწეთ: მისის რედლი, რომელიც გათხოვებამდე ლამაზი ქალი იყო, გათხოვების შემდეგ ყველაფერს კარგავდა: ქონებას, კბილებს, თმას და საჩვენებელ თითსაც კი (ეს დილის გამოგონება გახლდათ — ერთ ღამეს ბუამ თურმე ციყვები და კატები ვერ დაიჭირა და დედამისს მოაკვნიტა თითი). ეს ქალი დილიდან დაღამებამდე მისაღებ ოთახში იჯდა და გაბმით მოთქვამდა, ამასობაში ბუა მოდგებოდა და დანით გულმოდგინედ ჩორკნიდა ხის ავეჯს.

შემდეგ სამი ავარა ბიჭის როლს ვასრულებდით. ხანდახან მოსამართლეს ვთამაშობდი. დილი ჯემს გაათრევდა, კიბის ქვეშ შეაგდებდა და იატაკის საწმენდ ჯოხს უჩხიკინებდა. საჭიროების შემთხვევაში ჯემი გარდაიქმნებოდა ან შერიფად, ან რომელიმე მოქალაქედ, ან კიდევ მის სტეფანი კროუფორდად, რომელსაც რედლეების ავან-ჩავანი მეიკომში ყველაზე უკეთ მოეხსენებოდა.

როცა საკვანძო სცენის გათამაშების დრო მოახლოვდებოდა, ჯემი სახლში შეიძურწებოდა: კელპურნიას რომ არ დაენახა, ისე მოიტაცებდა საკერავი მანქანის უჯრიდან მაკრატელს, საქანელაზე მოიკალათებდა და გაზეთების ჭრას შეუდგებოდა. მაშინ დილი ხველებ-ხველებით მიუახლოვდებოდა და ჯემი თეძოში ჩაასობდა მაკრატელს... ყოველ შემთხვევაში იქიდან, საიდანაც მე ვუცქერდი, მართლაც ასე გეგონებოდათ!

როცა ქალაქისაკენ მიმავალი ბატონი ნათან რედლი ყოველდღიური მარშრუტით ჩვენს ეზოსთან ჩამოივლიდა, ერთ ადგილზე გაქვავდებოდით და სანამ თვალს არ მიეფარებოდა, ხმაამოუღებელი ვიდექით. მერე კი ვფიქრობდით: რომ მიხვდეს, რასაც ვთამა-

შობთ, ნეტავი რას გვიზამსო. თამაშს მაშინაც შევწყვეტდით ხოლმე, როცა რომელიმე მეზობელს მოვკრავდით თვალს. ერთხელ დავინახე, მის მოდი ეტკინსონს როგორ გაუჩერდა ხელში ბუჩქის გასაკრეჭად გაწვდილი მაკრატელი და მონუსხულივით მოგვაჩერდა ქუჩის მხრიდან.

ერთ მშვენიერ დღეს ისე ჩაგვითრია „ერთი კაცის ოჯახის“ II ტომის XXV თავის გათამაშებამ, რომ ატიკუსის მოსვლაც კი ვერ შევამჩნიეთ. ის ტროტუარზე იდგა, დაგრაგნილ შურნალს მუხლზე იცემდა და გვიყურებდა. ჩრდილის მიხედვით შუადღის თორმეტი საათი იქნებოდა.

— ეგ რა თამაში მოგიგონებიათ? — გვკითხა მან.

— არაფერი, — მიუგო ჯემმა.

რადგან ჯემმა არ გაუმიხილა, მივხვდი — ჩვენი დადგმა საიდუმლოდ უნდა შეგვენახა და ხმა აღარ ამომიღია.

— მაშ მაკრატელი რაღად გინდა, ჯემ? გაზეთს რისთვის ჭრი? იცოდე, დღევანდელი თუა, ვერ გადაამირჩები.

— არაფერი, ისე...

— რა არაფერი? — ჰკითხა ატიკუსმა.

— არაფერი, ბატონო.

— მომეცი აქ ეგ მაკრატელი! — უთხრა ატიკუსმა, — ეს სათამაშო არაა. მითხარი, თქვენ თამაშს რედლებთან ხომ არა აქვს რამე საერთო?

— არა, სერ, — უპასუხა ჯემმა და გაწითლდა.

— იმედი მაქვს, რომ მართლა ასეა, — ცივად მოუჭრა მამამ და სახლში შევიდა.

— ჯემ...

— მოკეტე! სასტუმრო ოთახში შევიდა, იქიდან კი ყველაფრის გაგონება შეუძლია.

როცა ეზოში გავედით, დიღმა მხოლოდ მაშინ გაბედა ხმის ამოღება და ჰკითხა, ჯემ, ამის მერე შეიძლება ჩვენი პიესა დავდგათ, თუ არაო.

— რა ვიცი... ატიკუსს არ უთქვამს, ნუ ითამაშებთო და...

— ჯემ, — ვუთხარი მე, — მე მგონი, ატიკუსი ისედაც ყველაფერს მიხვდა.

— ვერაფერსაც ვერ მიხედა. მაშინ კიდევაც გვეტყოდა.

მე სხვა აზრისა გახლდით, მაგრამ ჯემმა მითხრა — ნამდვილი გოგოსავით ლაპარაკობ, გოგოები კი სწორედ იმიტომ ეჯავრება ყველას, რადაცეებს რომ მიედ-მოედებიანო და გამაფრთხილა: იცოდე, თუ ასე გააგრძელებ, მიბრძანდი და ვისაც გინდა, იმას ეთამაშეო.

— ეგრე იყოს, ოღონდ კარგად დაიხსომე, რაც გითხარი, — მივუგე მე, — მალე მიხვდები, რომ მართალი ვარ.

ატიკუსის მოსვლა მეორე მიზები იყო, რომელიც თამაშის სამუდამოდ შეწყვეტისკენ მიბიძგებდა. პირველი კი ის გახლდათ, რომ რედლების წინა ეზოში მოვადინე ზღართანი: მართალია, გულიც მერეოდა, ყურიც მიბჟუოდა და ჯემიც მომყვიროდა, მაგრამ მაინც გავარჩიე ყრუ ხმა, რომელსაც ტროტუარიდან ვერასდიდებით ვერ გავიგონებდი: იმ სახლში ვიღაცა იცინოდა.

5

ბოლოს სწორედ ისე მოხდა, როგორც მე მინდოდა და შვებით ამოვისუნთქე: ჯემმა ველარ გაუძლო ჩემს გაუთავებელ ღრტიტს და პიესის დადგმა შეწყვიტა. ისე, იხტიბარს მაინც არ იტეხდა — გვარწმუნებდა, ატიკუსს არ უთქვამს — ნუ ითამაშებთო, მაშასადამე, შეგვიძლია ვითამაშოთო. და თურმე, მამას რომც აეკრძალა, ჯემს უკვე გამონახული ჰქონდა გზა: მოქმედ პირებს სახელებს შეუცვლიდა და მაშინ შარს ველარავინ მოგვდებდა.

დიღმა გულითა და სულით მოიწონა მისი სამოქმედო გეგმა. ისე კი, დიღის ატანა დღითი დღე მიძნელდებოდა: სულ კუდში დასდევდა ჯემს! მართალია, ზაფხულის დამდევს ხელი მთხოვა, მაგრამ ორიოდ დღეში გადაავიწყდა. ჯერ იყო და, როგორც საკუთრებას ისე მექცეოდა — შენს მეტს ვერავის შევიყვარებო, მეფიცებოდა. ახლა კი ზედაც არ მიყურებდა! ერთი-ორჯერ კარგა მაგრად შემომელახა. მაგრამ ამანაც არ გაჭრა, პირიქით, კიდევ უფრო მიეკედლა ჯემს. შეთქმულებივით შეიყუჩებოდნენ ხოლმე ჩვენს ხის ქოხში და მთელ დღეებს ერთად ატარებდნენ. მე მხოლოდ მაშინ თუ მიხმობდნენ, როცა მესამე პირი დასჭირდებოდათ. ისე, მართალი გითხრათ, მერჩინვა კიდევ, მათი თავზეხელაღებული გეგმებისაგან განზე ვმდგარიყავი. და თუმცა შიშისაგან გული მეკუმშებოდა, „გოგო, გოგო“ არ მომადახონ-მეთქი, მაინც თითქმის მთელი საღამოები იმ ზაფხულს მის მოდი ეტკინსონის აივანზე გავატარე.

საერთოდ, მის მოდი ეტკინსონის ეზოში მე და ჯემს თავისუფლად შეგვეძლო გვენავარდა, ოღონდ იელებს არ უნდა გავკარებოდით. თვითონ დიასახლისთან თითქმის არავითარი ურთიერთობა არ გვექონია. სანამ ჯემისა და დიღის გეგმებს განზე არ — გავუდექი, მის მოდი ჩემთვის ისეთივე მებობელი ქალი იყო, როგორც ყველა დანარჩენი; თუმცა თითქმის სხვებზე უფრო კეთილგანწყობილი ჩანდა.

უსიტყვოდ შეკრული პირობის თანახმად, შეგვეძლო ჩვენს ნებაზე გვეთამაშა მისი ეზოს კონინდარზე, გვეჭამა ხილი, თუკი ხეებზე ძროშიალს არ მოვყვებოდით. სახლსუკანა ვრცელი ფართობი ხომ მთლიანად ჩვენს განკარგულებაში იყო... ეს წარმოუდგენელი სულგრძელობა გახლდათ და იმის შიშით, ჩვენს ურთიერთობაში დამკვიდრებული ფაქიზი წონასწორობა არ დარღვეულიყო, მის მოდისთან დალაპარაკებასაც კი ვერიდებოდი. მაგრამ ჯემისა და დიღის საქციელმა მასთან ძალაუნებურად დამაახლოვა.

მის მოდის თავისი სახლი სძულდა, შინ გატარებულ დროს დაკარგულად თვლიდა. იგი ქვრივი იყო, ქალი-ქამელეონი: ყვავილე-

ბის კვლებს გაცრეცილ ჩალის ქუდსა და მამაკაცის შარვალ-ხალათ-ში გამოწყობილი ამუშავებდა; მაგრამ დღის ბოლოს აბაზანას რომ მიიღებდა და დედოფალივით გამობრძანდებოდა თავის აივანზე, მისი ყურება ერთ რამედ ღირდა!

მის მოდის უყვარდა ყველაფერი, რაც კი მიწაზე ხარობს, თვით სარეველა ბალახიც. ოღონდ რატომღაც მრავალძარღვა ჰქონდა ამოჩემებული. ეზოში ამოსულს თუ წააწყდებოდა, ისეთ ამბავს დააწევდა, გეგონებოდათ — მოსისხლე მტერს შებშია სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაშიო. თუნუქის ჯამით ხელში დააცხრებოდა მცენარეს და შხამიან სითხეს შეასხურებდა ძირში. თან გვაფრთხილებდა — გაიწიეთ, თორემ თქვენც დაიწამლებითო.

— არ ჯობია, ამოგლიჯოთ? — ვკითხე ერთხელ, როცა შევესწარი, რამდენ ხანს ებრძოდა მის მოდი მრავალძარღვას ახლად ამოწვერილ ღეროს, რომელიც სიმაღლეში ორ დუიმზე მეტისა არც იქნებოდა.

— ამოგლიჯო, გენაცვალე, ამოგლიჯო? — მან ნორჩი ღერო მოწყვიტა და ყუნწი ცერით მოუსრისა. ყუნწიდან თვალით ძლივს შესამჩნევი წვრილი თესლები გადმოყარა, — წარმოიდგინე, მრავალძარღვას ერთმა ასეთმა ღერომ შეიძლება მთელი ბაღი დაღუპოს! იცი, როგორ? აი, როცა თესლები გადმოიყრება და გახმება, ქარი მათ მთელ ჩვენს ოლქზე მიმოაბნევს, — მითხრა ისეთი გამომეტყველებით, თითქოს ბიბლიური შავი ჭირის ამბავს მიყვებოდა.

მეიკომელის პირობაზე ამ ქალმა უჩვეულოდ სხარტი, პირდაპირი სიტყვა-პასუხი იცოდა. ჩვენ სამს სახელითა და გვართ მოგვმართავდა. გაღიმებულს ორი ოქროს კბილი გამოუკრთებოდა ხოლმე. ერთხელ აღტაცებულმა ვუთხარი — რომ გავიზრდები, ალბათ მეც მექნება ეგეთი კბილები-მეთქი; მან კი მიპასუხა: აბა შემომხედო, — ენა გააწკლავუნა და კბილების „ხიდი“ გამოიღო. ასეთმა უშუალობამ საბოლოოდ შეადუღაბა ჩვენი მეგობრობა.

ზაფხულობით გრძელი, წყნარი საღამოები იცის. ვინ მოთვლის, რამდენი ასეთი საღამო გაგვიტარებია მე და მის მოდის მისი სახლის აივანზე. დავსხდებოდით და ვტკბებოდით ბუნების ჭვრეტით. ჩამავალი მზის სხივებში ცა ჯერ გაყვითლდებოდა, მერე ვარდისფრად შეიფაკლებოდა. მეზობელ სახლებს გუნდ-გუნდად გადაუფრენდნენ მერცხლები, მერე კამარას შეკრავდნენ და სკოლის შენობის სახურავს უკან მიეფარებოდნენ.

— მის მოდი, — ვუთხარი ერთ ასეთ საღამოს, — როგორ ფიქრობთ, რედლი-ბუა ცოცხალია?

— მას არტური ჰქვია და ცოცხალია, — მომიგო მან. და ნელა დარწია ვეება მუხის სკამი, — მითხარი, ჩემი მიმოზების სუნი არ გცემს? რა ღვთაებრივი ჰაერია ამ საღამოს!

— დიახ. და საიდან იცით?

— რა საიდან ვიცი, გენაცვალე?

— რა და, რედლი-ბუ... არტური რო ცოცხალია?!

— რა შემადრწუნებელი კითხვაა! თუმცა რა, თვითონ ამბავია შემადრწუნებელი... ცოცხალი რომაა, იქიდან ვიცი, ჰინ ლუიზა, რომ სახლიდან გამოსვენებული ჯერ არ დამინახავს.

— იქნება მოკვდა და ღუმელში შეჩურთეს?

— ასეთი აზრი თავში როგორ მოგივიდა?

— ჯემმა მითხრა, მე მგონი, ასე ქნესო.

— სს-სს-სს! დღითი დღე ჯეკ ფინჩს ემსგავსება!

მის მოდი ჯეკ ფინჩს, ანუ ბიძაჩემს ბავშვობიდან იცნობდა. ისინი თითქმის ტოლები იყვნენ და ფინჩების მამულში ერთად იზრდებოდნენ: მის მოდი მეზობელი მემამულის — ფრენკ ბუფორდის ქალიშვილი იყო. ბუფორდს სამედიცინო განათლება ჰქონდა მიღებული, მაგრამ მიწათმოქმედების გარდა არაფერი იტაცებდა. იმიტომაც გალატაკდა. ხოლო ბიძაჩემის, ჯეკ ფინჩის შემთხვევაში კი პირიქით მოხდა — მისი მიწათმოქმედებით გატაცება ნეშვილში საკუთარი სახლის ფანჯრებიდან გადმოკიდებული ყვავილების ქოთნების მოვ-

ლით შემოიფარგლა და აკი გამდიდრდა კიდევ. ძია ჯეკს ყოველ შობადღეს ვხედავდით და ყოველ შობადღეს გვესმოდა, როგორ უყვიროდა ქუჩის გადაღმა მცხოვრებ მის მოდის, ცოლად გამომყევით. მის მოდის კი ღრიალითვე უპასუხებდა ხოლმე: ცოტა უფრო ხმამაღლა იყვირე, ჯეკ ფინჩ, და ბარემ შენს ხმას საფოსტო განყოფილებაში გაიგონებენ, თორემ მე ხომ ჯერაც არ გამიგონიაო! მე და ჯემს, ცოტა არ იყოს, გვიკვირდა — ხელის თხოვნის რა თავისებური ხერხი მოუგონია ბიძაჩვენსო. ისე, ვერაფერს იტყვი, ძია ჯეკი საერთოდაც თავისებური კაცი გახლდათ... მან აგვისხნა: „ამას იმიტომ ვშვრები, რომ ძალიან მინდა, მის მოდი როგორმე მოთმინებიდან გამოვიყვანო, მაგრამ ორმოცი წელია, ვცდილობ და არაფერი გამომდის: ვისვის და, ჩემ ცოლობას აზრადაც არასოდეს გაივლებს. სამაგიეროდ, ყველაზე მეტად ჩემი წვალება უყვარს. ამ ქალს რომ გაუმკლავდე, წინასწარ უნდა დაიზღვიო თავი და პირველი უნდა გადახვიდე შეტევაზე. მეც ასე ვიქცევი“. აი, ეს კი მე და ჯემმა შესანიშნავად გავიგეთ.

— არტურ რედლი სახლიდან არ გამოდის, ეგაა და ეგ, — მითხრა მის მოდიმ, — აბა, წარმოიდგინე, რატომ უნდა გახვიდე გარეთ, თუკი შინ ჯდომა გირჩევნია?

— რას ამბობთ, სახლში რა გამაჩერებს! ნეტა, ის როგორღა ჩერდება?

მის მოდიმ თვალები მოჭუტა:

— ეგ ამბავი შენც კარგად მოგეხსენება.

— ჩემთვის არავის მოუყოლია. რა ვიცი, რატომაა ასე.

მის მოდიმ ოქროს „ხიდი“ ენით გაისწორა და მითხრა:

— ხომ იცი, მოხუცი რედლი ბაპტისტი იყო, ოღონდ ისეთი, ვინც საბანელში ფეხის განბანვის რიტუალს აღიარებს.

— თქვენც ხომ ბაპტისტი ხართ?

— კი, მაგრამ არც ისეთი მტკიცე. მე ჩვეულებრივი ბაპტისტი ვარ.

— თქვენ ფეხის განბანვა არა გწამთ?

— მწამს, ოღონდ შინ, ჩვეულებრივ აბაზანაში.

— ესე იგი, ჩვენი და თქვენი რწმენა სხვადასხვანაირია, არა?

ეტყობა, მის მოდიმ განიზრახა, ბაპტიზმი გასაგები ერთ განემართა ჩემთვის, გვერდი აუარა რელიგიური აღმსარებლობის ჩაკეტილობის თემას და ზიარების წესით კი არ დაიწყო, მითხრა:

— მათ ყოველგვარი სიამოვნება ცოდვად მიაჩნიათ. იცი, ერთ შაბათ დღეს ბაპტისტები ტყიდან გამოვიდნენ. ჩემს სახლთან ჩამოიარეს და მომაცვირეს — შენ და შენი ყვავილები ჯოჯოხეთში ერთად წახვალთო.

— თქვენი ყვავილებიც?

— დიახ, ბატონო! თურმე ნუ იტყვით, ისინიც ჩემთან ერთად დაიხრუკებიან. მათი აზრით, ღმერთს ვცოდავ, რომ მთელ დროს ღია ცის ქვეშ ვატარებ და არა სახლში — ბიბლიის კითხვაში!

როგორც კი წარმოვიდგინე, რა საშინელი წამება ელოდა მის მოდის სხვადასხვაგვარ პროტესტანტულ ჯოჯოხეთში, საერთოდ შემერყა რწმენა ეკლესიის ამბიონიდან ნაქადაგები სახარების მიმართ. მართალია, მის მოდის საკმაოდ მწარე ენა ჰქონდა და მის კროუფორდით კარდაკარ საქველმოქმედოდაც არ დადიოდა, სამაგიეროდ, მის კროუფორდის ლაპარაკში ტყუილსა და მართალს თუ ვერ გაარჩევდით, მის მოდის მე და ჯემი სავსებით ვენდობოდით: მას არც არასოდეს დაუბუბღლებივართ, არც კატა-თავგობანას გვეთამაშებოდა ხოლმე და არც ჩვენ ოჯახურ საქმეებში უყვარდა ჩხრევა. იგი ჩვენი მეგობარი იყო. ამიტომაც არ მესმოდა, რანაირად შეიძლებოდა ასეთ გონიერ არსებას დღენიადაგ სამარადისო წამების შიშით ეცხოვრა...

— ეგ არ არის სწორი, მის მოდი, თქვენ ყველაზე კარგი ქალი ხართ, ვისაც მე ვიცნობ.

მის მოდიმ გაიღიმა.

— გმადლობთ, ქალბატონო. მაგრამ საქმე ისაა, რომ „ფეხის განმბანველები“ ყოველგვარი ცოდვის სათავედ ქალს მიიჩნევენ. მათ ბიბლიის ყოველი სიტყვა პირდაპირ ესმით, გამიგე?

— მაშ, არტურიც იმის შიშით არ გამოდის გარეთ. ვინმე ქალს არ გადავეყარო?

— წარმოდგენა არა მაქვს.

— ვერაფერი გავიგე... მე მგონი, თუ არტურს უნდა, რომ სამოთხეში მოხვდეს, სწორედ გარეთ უნდა გამოვიდეს. თუნდაც აივანზე. ატიკუსმა გვითხრა, ღმერთი ადამიანის სიყვარულს გვასწავლისო.

მის მოდიმ რწევა შეწყვიტა და პირქუშად მითხრა:

— ამის გასაგებად ჯერ ძალიან პატარა ხარ, მაგრამ იცოდე, ზოგი ადამიანის ხელში ბიბლიას მეტი ზიანის მოტანა შეუძლია, ვიდრე ვისკის საფხე ბოთლს... აი, თუნდაც მამაშენისთანა კაცის ხელში.

თავზარი დამეცა.

— ატიკუსი ვისკის არ სვამს, — ვუთხარი მაშინვე, — თავის სიცოცხლეში ერთი წვეთი არ დაუღევია!.. თუმცა კი... ერთ დროს თურმე ცოტ-ცოტას სვამდა, მაგრამ სულ არ მოსწონდა!

მის მოდის გაეცინა.

— მამაშენზე კი არ ვამბობ, — მითხრა მან, — მე იმას ვამბობდი — ატიკუს ფინჩმა მთელი ბოთლიც რომ გამოცალოს და კარგა მაგრადაც გამოთვრეს, ისეთი აუტანელი მაინც არ გახდება, როგორც ზოგიერთი კაცი სიფხიზლეში შეიძლება იყოს. იცი, არიან ადამიანები, რომლებიც იმდენს ფიქრობენ საიქიოზე, რომ ნამდვილი ცხოვრებისა არაფერი გაეგებათ. ამის მაგალითს შენ თვითონაც დაინახავ, თუ ჩვენს ქუჩას გადაავლებ თვალს.

— როგორ ფიქრობთ, მართალია, რასაც არტურზე ჰყვებიან?

— რას ჰყვებიან?

მეც, რაც ვიცოდი, ვუამბე.

— შენ რაც მითხარი, იქიდან სამი მეოთხედი ზანგების მონაჩმახია, ერთი მეოთხედი კი სტეფანი კროუფორდისა იქნება, — მითხრა სახემოღუშულმა მის მოდიმ, — სტეფანი კროუფორდმა ისიც კი მითხრა: ერთხელ შუალამისას გამომეღვიძა და დავინახე, არტური როგორ მომჩერებოდა ფანჯრიდანო. ვკითხე: მერე, სტეფანი შენ რაღა

ქენი-მეთქი? ალბათ ჩაიჩოჩე და შენს საწოლში ადგილი დაუთმე-
მეთქი, არა? მაშინ კი ჩაიკმინდა ცოტა ხნით ხმა...

ეჭვი არ მეპარება, ასეც იქნებოდა: ოღონდ მის მოდის მოენდო-
მებიანა და ვის არ ჩააკმედინებდა ხმას!

— ეგ ასე არაა, ჩემო პატარავ, — განაგრძო მან, — ეს ძალიან სევ-
დიანი ამბავია... არტური პატარა ბიჭი მახსოვს: ყოველთვის ისე
ზრდილობიანად მესაუბრებოდა... ხალხის ლაყბობას ყურს ნუ დაუგ-
დებ. საოცრად თავაზიანი ბავშვი იყო.

— როგორ გგონიათ, გიჟია?

მის მოდიმ თავი დამიქნია.

— რომც არ ყოფილიყო, აქამდე ნამდვილად გაგიჟდებოდა. კაცმა
არ იცის, რა ემართებათ ადამიანებს ჩარაბულ კარს მიღმა, ოთხ კე-
დელშუა გამომწყვდეულებს. ვინ იცის, რა საიდუმლოება...

— ატიკუსი სახლში ისეთს არაფერს გვიშვება მე და ჯემს, რასაც
გარეთ არ გვიზამდა, — ვთქვი მე: თავი მოვალედ ჩავთვალე, ჩემი
მშობელი დამეცვა.

— რას ამბობ, ბავშვო, მე განა მამაშენზე ვამბობდი, უბრალოდ
კვანძის გახსნა მინდოდა! მაგრამ რადგან მომაგონე, აი, რას გეტ-
ყვი: ატიკუსს ფინჩი სახლში ისეთს არაფერს ჩაიდენს, რასაც საჯა-
როდ ვერ იზამდა. გინდა, ახალი გამომცხვარი ტორტი სახლში გაგა-
ტანო?

მინდოდა, აბა, არ მინდოდა?!

მეორე დილით გამოღვიძებულს დილი და ჯემი უკვე სახლსუკან
ეზოში გასულები დამიხვდნენ. რაღაცაზე გაცხარებით ლაპარაკობ-
დნენ. როცა მივუახლოვდი, როგორც ყოველთვის, მითხრეს, აქედან
წადიო.

— არსადაც არ წავალ, ჯემ ფინჩ, ეს ბალი ისევეა შენი, როგორც
ჩემი და მეც ზუსტად ისევე შემიძლია აქ თამაში, როგორც შენ.

ხანმოკლე მოლაპარაკების შემდეგ დიღმა გამაფრთხილა:

— თუ დარჩები, მაშინ ის უნდა გააკეთო, რასაც გეტყვით.

— ოჰო, ერთი ამას დამიხედეთ, როგორ გადიდგულეებულა!

— თუ პირობას არ მოგვცემ, რო რასაც დაგავალებთ, იმას შეასრულებ, არაფერსაც არ გეტყვით.

— ისე იქცევი, კაცი იფიქრებს, ერთ ღამეში ერთი-ორი გოჯით სიმალლეში გაიზარდაო!

ჯემმა აუღელვებლად მომიგო:

— გადავწყვიტეთ, რედლი-ბუას ბარათი გადავცეთ.

— ეგ როგორ? — ვკითხე და შევეცადე, უნებლიე შიშს მოვრეოდი.

მის მოდის რა ენაღვლება, რასაც უნდა, იმას იტყვის! ჯერ ერთი, ბავშვი აღარაა, მერე კიდევ — ვისი შიში უნდა ჰქონდეს საკუთარი სახლის აივანზე მყუდროდ მოკალათებულს! ჩვენი ამბავი იკითხეთ, თორემ იმას რა უჭირს...

თურმე ჯემს ანკესის წვერზე წამოცმული ბარათი რედლების დარბაზებს შორის ღრიჭოში უნდა შეეგდო და თუ იმ დროს ვინმე ჩამოივლიდა, დილი ზარს დარეკავდა.

დიღმა მარჯვენა ხელი ასწია და დედაჩემის ნაქონი ვერცხლის ზანზალაკი დამანახვა, რომელსაც ადრე ოჯახის წევრების სადილზე მოსახმობად იყენებდნენ.

— მე სახლს გვერდიდან მოვუვლი, — მითხრა ჯემმა, — გუშინ ქუჩიდან დავაკვირდით და ერთი ღრიჭოდ დარჩენილი დარაბა შევნიშნეთ. იქნებ როგორმე მოვახერხო და ფანჯრის რაფაზე მაინც შევჩხირო:

— ჯემ...

— ახლა გვიანაა, კაპასო ქალბატონო! პირობა ხომ არ დაგავიწყდა?

— ხო, კაი, კაი, მაგრამ რო არ გიყუროთ, არ შეიძლება? ჯემ, იცი, მაშინ ვილაც...

— დიახაც, რომ არ შეიძლება. შენ ეზოს უკან დადგები, დილი კი სახლის წინ დადგება და ქუჩას უთვალთვალავს. ვინმე თუ გამოჩნდება, ზარს დარეკავს, გაიგე?

— ეგრე იყოს... რა მისწერეთ?

დიღმა მითხრა:

— ძალიან თავაზიანად ვთხოვთ, ხანდახან გამოვიდეს და გვითხრას, რას აკეთებს სახლში. თანაც ვეუბნებით — ჩვენი ნუ გემინიაო, თუ გინდა, ნაყინსაც გაჭმევთო.

— თქვენ ორივენი გაგიჟებულხართ! გინდათ, რომ დაგვხოცოს არა?!

— ეს მე მოვიგონე, — მითხრა დიღმა, — ასე ვფიქრობ, ცოტა ხნით ჩვენთან თუ გამოვა, თავს უკეთესად იგრძნობს.

— მერე და ვინ მოგახსენა, რომ თავს ცუდად გრძნობს?

— კარგი რა! ნეტა როგორ იგრძნობდი თავს, ვინმემ ასი წლით რო ჩაგკეტოს სახლში და კატების მეტი საჭმელი არაფერი გქონდეს? თავს დავდებ, წვერი კოჭებამდე ექნება ჩაზრდილი.

— მოკეტეთ ეხლა, — გვითხრა ჯემმა, მერე სახლის ქვეშ შეძვრა და ყვითელი ბამბუკის ანკესი გამოაძვრინა, — როგორ გგონია, ამით ტროტუარიდან სახლს მივწვდებით?

— რაში სჭირდება ანკესი ადამიანს, რომელმაც ერთხელ ხელი მიაღო სახლს? — ვუთხარი მე, — არ ჯობია, მიხვიდე და კარზე მიაკაკუნო?

— სად ეს და სად ის?! რამდენჯერ უნდა აგისხნა?

დიღმა ჯიბიდან ქალაღლის ნაგლეჯი ამოიღო და ჯემს გაუწოდა. სამივე ფეხაკრეფით გავემართეთ ძველი სახლისაკენ. დილი რედლების კარ-მიდამოს წინ კუთხეში აღმართულ შუქფარნის ბოძთან დადგა, მე და ჯემი ღობის გასწვრივ ტროტუარს გავუყევით. მერე იქ დავდექი, საიდანაც დავინახავდი, რა ხდებოდა მოსახვევს იქით.

— მიდი, ჯემ, არავინ მოჩანს, — ვუთხარი მე.

ჯემმა დიღს გახედა და იმანაც კვერი დაუკრა.

მაშინ ჯემმა ბარათი ანკესის წვერს წამოაცვია, ეზოში გადაყო და შერჩეული ფანჯრისაკენ მიმართა. ანკესს სიგრძეში რამდენიმე გოჯი დააკლდა. ჯემი მთელი ტანით გადაეყუდა ღობეზე. იმდენ ხანს ვუ-

ყურე, როგორ უჩივიანებდა ანკესით ფანჯარას, რომ გულმა ველარ მომითმინა, სათვალთვალ პოსტი მივატოვე და მიუუახლოვდი.

— ანკესს ბარათი ვერაფრით ვერ მოვაშორე, — ჩაიბურტყუნა მან, — და თუ გამოვაძრობ, ერთ ადგილზე ველარ გავაჩერებ. ადგილზე დაბრუნდი, ჭყიტა!

მეც დავბრუნდი და მოსახვევს იქით უკაცრიელ გზას მივაშტერდი. დროდადრო ჯემს გავხედავდი, რომელიც მოთმინებით ცდილობდა, ბარათი ფანჯრის რაფაზე მოეთავსებინა. წამდაუწუმ მიწაზე უვარდებოდა და დაუბარებლად იღებდა ანკესის წვერით. ეს იმდენჯერ განმეორდა, რომ გავიფიქრე — ბუამ ეს წერილი რომც მიიღოს, ვერაფერს გაარჩევს-მეთქი. ისევ გავხედე ქუჩას და უცებ „სადილის“ ზარმა დაიწვრიალა.

ერთბაშად მოვიკუნტე და წავბარბაცდი, მეგონა, სადაცაა რედლი-ბუას სისხლიანი კლანჭები ჩამესობა-მეთქი. მაგრამ თვალი რომ გავახილე, დილი დავინახე, რომელიც გამალებით აწვრიალებდა ზარს ატიკუსის ცხვირწინ.

ჯემი ისეთი საცოდავი შესახედავი იყო, ველარც ვუთხარი — ხომ გაფრთხილებდი-მეთქი. ძლივს მოათრევდა ფეხებს, ზურგსუკან კი ანკესს მოახოხიალებდა.

ატიკუსმა ბრძანა:

— გააჩერე ეგ ზარი!

დიღმა ზანზალაკი ხელით ჩაბლუჯა. ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა, ვინატრე, ნეტა კიდევ დარეკოს-მეთქი. ატიკუსმა ქუდი კეფაზე გადაიწია და დოინჯი შემოირტყა.

— ჯემ, — თქვა მან, — რას აკეთებდი?

— არაფერს, სერ.

— ეგ აღარ გამაგონო! სიმართლე მითხარი...

— მე... ჩვენ გვინდოდა, ერთი რაღაცა მიგვეცა ბატონი რედლის-თვის.

— რის მიცემა გინდოდათ?

— წერილის.

— აბა, მაჩვენე.

ჯემმა გაბზუნული ქალაქის ნაფლეთი გაუწოდა. ატიკუსმა გამოართვა და წაკითხვა სცადა.

— რად გინდათ, რომ ბატონი რედლი გარეთ გამოვიდეს?

დიღმა უპასუხა: ვიფიქრეთ, ჩვენთან გაერთობოდაო... — მაგრამ როცა დაინახა, როგორ უყურებდა ატიკუსი, ხმა ჩაუწყდა.

— შვილო, ახლა რაღაცას გეტყვი და ერთხელ და სამუდამოდ დაიხსომე: ნუ აწვალვებთ იმ ადამიანს, ეს თქვენ ორსაც გეხებათ... მისტერ რედლი თავისი თავის ბატონ-პატრონია და როგორც უნდა, ისე მოიქცევა: თუ მოისურვებს, გარეთ გამოვა, თუ არადა, სახლში დარჩება, რაც, თავაზიანად თუ ვიტყვით, თქვენისთანა ცნობისმოყვარე ბავშვებთან ურთიერთობისაგან იხსნის. ხომ არ მოგეწონებოდათ, რომ ავდგე და ღამით ოთახში დაუკაკუნებლად შემოგივარდეთ? ჰოდა, თქვენ ზუსტად იმავეს უკეთებთ ბატონ რედლის. თუ თქვენ ბატონი რედლის ცხოვრების ნირი გაკვირვებთ, თქვენ წარმოიდგინეთ, მე ვერაფერს ვხედავ გასაკვირს. და ყველაფერს თავი რომ გავანებოთ, განა არ იცით, რომ ადამიანები ურთიერთობის დასამყარებლად ფანჯრებს კი არ მიმართავენ, კარზე აკაკუნებენ?! ერთხელ და სამუდამოდ დაიხსომეთ — სანამ თვითონ მასპინძელი არ მიგიპატიუებთ, იმ სახლთან არაფერი გესაქმებათ. მეტი აღარ დაგინახოთ, იმ ბრიყვულ თამაშს თამაშობდეთ, ან აბუჩად იგდებდეთ ვინმეს ან ამ ქუჩაზე, ან ამ ქალაქში!

— ჩვენ აბუჩად კი არ ვიგდებდით, — უთხრა ჯემმა, — კი არ დავცინოდით, უბრალოდ...

— ესე იგი, სწორედ ამას აკეთებდით, მაშინ, ხომ?

— აბუჩად ვიგდებდით?

— არა, მთელი მეზობლების დასანახად დგამდით სცენებს მისი ცხოვრებიდან.

ჯემი გაიფხორა:

— კი მაგრამ, მე არ მითქვამს, მაგას რო ვაკეთებდით, არაფერიც არ მითქვამს!

ატიკუსს მშრალად გაეღიმა და უთხრა:

— აი, ახლა მითხარი. ახლავე შეწყვიტეთ ეს სისულელე, გესმით თუ არა ჩემი?

ჯემი პირდაღებული მისჩერებოდა მამას.

— შენ გინდა, ვექილი გამოხვიდე, ასე არაა? — მამამ აქ ისე მაგრად მოკვმა ტუჩები, თითქოს უნდოდა, პირი სწორ ხაზად დაეყენებინა.

ჯემი მიხვდა — თავს მაინც ველარ დაიძვრენდა და აღარაფერი უპასუხა. ატიკუსს საქალაქის სამსახურში წაღება დავიწყნოდა და იმის გამოსატანად ოთახში შევიდა. ჯემმა იგრძნო — გამოცდილი ვექილის ოსტატურად დაგებულ მახეში გავებო და როცა სამსახურისაკენ მიმავალი ატიკუსი იმდენად გაგვშორდა, რომ ველარაფერს გაიგონებდა, მხოლოდ მაშინლა გასძახა:

— აქამდე მეგონა, ვექილი გამოვიდოდი, მაგრამ შეიძლება გადავიფიქრო!

6

როცა ჯემმა ატიკუსს სთხოვა — დილი ხვალ მიემგზავრება და თუ შეიძლება ამ საღამოს მასთან ერთად მის რეიჩელის გუბურასთან გავატარებთო, მამამ მიუგო: — კი, ბატონო, ჩემ მაგივრადაც დაემშვიდობეთ და უთხარით, მომავალ ზაფხულს გელოდებითო.

მე და ჯემი ჩვენ სამანქანო გზასა და მის რეიჩელის ეზოს შორის გამავალ დაბალ მესერს გადავახტით. ჯემმა დილს სტვენით ანიშნა, მოვედითო. ისიც მაშინვე გამოეხმაურა სიბნელიდან.

— რა დახუთული ჰაერია! ერთი იმას შეხედეთ! — გვითხრა ჯემმა და აღმოსავლეთისაკენ მიგვითითა.

მის მოდის კაკლის ხეების თავზე უზარმაზარი მთვარე ამოსულიყო.

— მაგას რო ვუყურებ, კიდევ უფრო მცხელა, — თქვა ჯემმა.

დილს თავი არ აუწევია, ისე იკითხა:

— აბა, მოჩანს ჯვარი მთვარეზე? — თან გაბეთითა და კანაფით სიგარეტის გაკეთებას ცდილობდა.

— არა, ქალია. მაგას ნუ დაანთებ, დილ, თორემ მთელ უბანს აახრჩოლებ.

მეიკომში მთვარეს ეხატა ქალი, რომელიც სარკის წინ თმას ივარცხნიდა.

— როგორ მოგვენატრები, ბიჭო! — ვუთხარი დილს, — რას ფიქრობთ, მისტერ ეივერის ხომ არ შევხედოთ, ჰა?

ბატონი ეივერი მისის ჰენრი ლაფაეტ დუბოუზის სახლის პირდაპირ ქირაობდა ბინას. რაც თავი მახსოვს, იგი კვირაობით ეკლესიაში შესაწირ ხურდა ფულს აგროვებდა, საღამოობით კი იჯდა თავის აივანზე ცხრა საათამდე და აცემინებდა.

ერთ საღამოს მე, ჯემსა და დილს ბედმა გაგვიღიმა: ისეთი სანახაობას შევესწართ, რომელიც, მგონი, მეტი არც აღარასოდეს განმეორებულა (ყოველ შემთხვევაში, იმ დროს, როცა ჩვენ ვუთვალთვალავდით). მე და ჯემი მის რეიჩელის აივანზე დილს ვემშვიდობებოდით. უცებ დილმა გვითხრა: — აბა, ერთი იქით გაიხედეთო! ჩვენც მაშინვე მის ხელს გავაყოლეთ თვალი. თავდაპირველად ქუჩის გადაღმა ყვავილებში ჩაფლული სახლის გარდა, ღირსშესანიშნავი ვერაფერი დავინახეთ. მაგრამ როცა უკეთ დავაკვირდით, შევნიშნეთ, რომ აივნის ყვავილებიდან ყვითელ რკალად იღვრებოდა ქუჩის შუქფარნის შუქზე მბზინავი სითხე, ასე, ათი ფუტის სიმაღლიდან ქვემოთ, მიწაზე. ჯემმა თქვა, მისტერ ეივერიმ მიზანში ვერ გაართყაო; დილმა კი განაცხადა: ეგ ეტყობა დღეში სულ ცოტა ერთ ბოცას მაინც სვამსო. ამის შემდეგ ჯემმა და დილმა გადაწყვიტეს, მისტერ ეივერის მიბაძვით თვითონაც მოესინჯათ ძალები: გაიმართა შეჯიბრი — „ვინ

უფრო შორს და ვინ უფრო მარჯვედ“, რომელმაც კიდევ ერთხელ გამომთიშა ბიჭური გართობებიდან და ისევ მიტოვებულად მაგრძობინა თავი, რადგან ამ სფეროში დახელოვნებული ვერ გახლდით...

დილი წელში გაიზნია, გაიზმორა და ვითომც აქ არაფერიაო, განაცხადა:

— მე ვიცი, რა უნდა ვქნათ. ახლა გავისეირნოთ.

არ მომეწონა მისი ნათქვამი: მეიკომში ტყუილუბრალოდ არავინ დასეირნობდა.

— სადა, დილ?

დილმა თავი სამხრეთისაკენ აიქნია. ჯემი დაეთანხმა, ხოლო როცა მე უარი ვუთხარი, ტკბილი ხმით მომიგო:

— თქვენი წამოსვლა სრულებითაც არაა სავალდებულო, ჩემო უმწიკვლო ქალწულო!

— არც თქვენი წასვლაა აუცილებელი. აღარ გახსოვს...

წარსულში განცდილი მარცხი ჯემს ვერ დააბრკოლებდა: ატიკუსთან ამასწინდელი საუბრისას, როგორც ჩანს, მასზე მხოლოდ ვექილის გამჭრიახმა გონებამ და ჯვარედინი დაკითხვის უტყუარმა ალღომ მოახდინა შთაბეჭდილება.

— ჭყიტა, ჩვენ არაფრის გაკეთებას არ ვაპირებთ. შუქფარნამდე ჩავისეირნებთ და უკან გამოვბრუნდებით.

უხმოდ ჩამოვუყვევით ტროტუარს. დროდადრო მეზობლის აივანზე გაჭრიალებული საქანელის ხმას ან უფროსების წყნარ საუბარს მოვკრავდით ყურს. რამდენჯერმე მის კროუფორდის კისკისი გავიგონეთ.

— აბა, მიდი, — უთხრა დილმა ჯემს.

— ახლავე, — უპასუხა ჯემმა, — ჭყიტა, სახლში რატომ არ წახვედი?

— რას აპირებთ, ჰა?

დილი და ჯემი თურმე რედლების გამოღებული დარაბიდან თანჯარაში შეჭვრეტას აპირებდნენ — იქნებ ბუას მოვკრათ თვალიო. და თურმე, თუ მე გაცოლას არ მოვისურვებდი, შემეძლო, სახლში წავ-

ბრძანებულიყავი, ოღონდ ჩემი მოუსვენარი მსუქანი პირი მაგრად უნდა დამემუწა, ეგ იყო და ეგ.

— კი მაგრამ, აქამდე რა ჯანდაბას უცდიდით, რაღა მაინცდამაინც ამაღამ მოგინდათ ამის გაკეთება?

თურმე ღამეს იმიტომ უცდიდნენ, რომ სიბნელეში მათ ვერავინ დაინახავდა: ატიკუსიც ისე იქნებოდა კითხვით გართული, ქვეყანა რომ დაქცეულიყო, ვერაფერს შეიტყობდა; და თუ რედლი-ბუა მათ დახოცავდა, თურმე სკოლის გაცდენა მოუწევდათ და არა არდადეგებისა. გარდა ამისა, თურმე ბნელ ბინაში ღამით უფრო ადვილია რამის გარჩევა, ვიდრე დღისით.

— შეიგნე? — მკითხა ჯემმა ბოლოს.

— ჯემ, გთხოვ...

— ჭყიტა, იცოდე, უკანასკნელად გიმეორებ: რას დაგიღია ხახა! დამუწე პირი და წადი სახლში! ღმერთო ჩემო, გეფიცები, რაც დრო გადის, სულ უფრო მეტად ემსგავსები გოგოს!

მეტი რა ჩარა იყო, უნდა გავყოლოდი...

რედლების კარ-მიდამოში შესვლა უკანა მხრიდან გადავწყვიტეთ: მავთულის ღობის ქვეშ გავძვრებოდით, იქიდან ისე ადვილად ვერავინ დაგვინახავდა. ის ღობე ხის წაგრძელებულ მინაშენსა და უზარმაზარ ბალს ევლებოდა გარს.

ჯემმა ღობის ქვედა მავთული ასწია და დილი შეაძვრინა, მე დილს მივყევი უკან და მერე ჯემს დავუჭირე მავთული. ძალიან კი გაუჭირდა გაძრომა, ვერ ეტეოდა.

— იცოდეთ, კომბოსტოს კვლებში არ შეხვიდეთ, თორემ ისეთი შარიშური ატყდება, მკვდარსაც კი გააღვიძებს, — გაგვაფრთხილა ჯემმა.

ამით დამფრთხალი, მგონი, თითო ნაბიჯის გადადგმას თითო წუთს ვანდომებდი, როცა მთვარის შუქზე დავინახე, როგორ დაწინაურებულიყო ჯემი, ნაბიჯს ვუმატე. ბოლოს ჭიშკარს მივადექით,

რომელიც ბაღს უკანა ეზოსაგან გამოყოფდა. ჩაავლო თუ არა ჯემმა ხელი, ჭიშკარმა დაიჭრიალა.

— ჯემ, ნამდვილ კუბოში შემოგვიტყუე, — ვუთხარი ჩურჩულით.

— ჩუ! დააფურთხე, ჭყიტა! — ჩურჩულითვე მითხრა დიღმა.

იმდენი ვაფურთხეთ, სანამ პირი არ გაგვიშრა. მერე ჯემმა ჭიშკარი ფრთხილად გამოაღო, წამოსწია და ღობეზე მიაყუდა. უკანა ეზოში შევედით.

რედლების სახლი უკანა მხრიდან უფრო ამაზრბენი იყო, ვიდრე წინიდან. მას მთელ სიგრძეზე გასდევდა ძველი, დანჯღრეული აივანი. აივანზე ორი კარი გამოდიოდა, მათ შორის ორი ჩაბნელებული ფანჯარა იყო ჩატანებული. სვეტის მაგივრად სახურავს ერთგან გაურანდავი ბოძი იჭერდა. კუთხეში ძველისძველი ღუმელი იდგა. მის თავზე, ქუდების საკიდთან სარკე ეკიდა; ავად ელავდა სარკეში არეკლილი მთვარის შუქი.

— ვაი, — ჩუმად თქვა ჯემმა და ფეხი ასწია.

— ჰა, რა არი?

— წიწილები! — ძლივს ამოილულულა მან.

როცა დიღმა ჩურჩულით წარმოთქვა — ღმერთო! — მივხვდით, რომ იმ სიბნელეში ყოველი მხრიდან უხილავი მტრებით ვიყავით გარშემორტყმული. ფოფხვა-ფოფხვით მივადექით სახლს გვერდიდან. იმ ფანჯარასთან შევდექით, რომლის დარაბა ოდნავ იყო გამოღებული. რაფა ჯემზე რამდენიმე გოჯით მაღალი აღმოჩნდა.

— მე და ჭყიტა ხელით აგწევთ. ოღონდ ერთ წუთს მაცალე, — უთხრა ჯემმა დიღს.

ჯემი მარცხენა ხელით თავის მარჯვენა მაჯას ჩააფრინდა, მერე მე ჩამავლო მარჯვენა მაჯაში ხელი. ჩავიცუცქეთ და დილი „უნაგირზე“ შევისვით. ავწიეთ. დილი ფანჯრის რაფას ჩააფრინდა.

— ჩქარა, თორე დიდხანს ვერ გავიძლებთ, — ჩურჩულით უთხრა ჯემმა.

დიღმა ხელი დამკრა მხარზე: ჩამოვსვით.

— რა დაინახე?

— ვერაფერი. ფარდებია. სადღაც შორს კი ბჟუტავს სინათლე...

— წავედით აქედან, — გვიჩურჩულა ჯემმა, — უკნიდან მივადგეთ. ჩჩ-ჩჩ! — გამაფრთხილა, როცა შედავება დავაპირე.

— უკანა ფანჯარა მოვსინჯოთ, — დაეთანხმა დილიც.

— დილ, არ გვინდა, — ვუთხარი მე.

დილმა წინ ჯემი გაუშვა. როცა ჯემმა ფეხი კიბის ქვედა საფეხურზე შედგა, საფეხური გაჭრაჭუნდა. ჯემი ჯერ გაირინდა, მერე თანდათანობით გადაიტანა სიმძიმე ფეხზე. კიბე მეტი არ გაჭრიალებულა. მაშინ ჯემმა ორი საფეხური გამოტოვა და ცალი ფეხი პირდაპირ აივანზე შედგა. მეორე ფეხი რომ წამოსწია, წაბარბაცდა. ძლივს აღიდგინა წონასწორობა და მუხლი მოიყარა; ხოხვით მივიდა ფანჯარასთან, თავი ასწია და შიგ შეიხედა.

სწორედ ამ დროს ჩრდილი დავლანდე: ქუდიანი კაცის ჩრდილი იყო. ჯერ ვიფიქრე — ხე ხომ არ არის-მეთქი, მაგრამ ჰაერი ოდნავადაც არ იძვროდა, ხე კი ფეხს ვერ აიდგამდა. აივანზე მთვარის შუქი დაღვრილიყო. მოჩვენებასავით წაგრძელებული ჩრდილი სწრაფად დაიძრა ჯემის მიმართულებით. ახლა ის დილმაც შეამჩნია და სახებზე ხელები აიფარა. ჯემმა მხოლოდ მაშინ დაინახა, როცა ჩრდილი უშუალოდ მას დაეცა, თავი მკლავებში ჩარგო და ადგილზე გაქვავდა.

ჩრდილი ჯემისაგან ასე, ერთი ფუტის მანძილზე შედგა: ხელი ასწია, მერე დაუშვა და გაირინდა. შემდეგ შეტრიალდა, ჩაუარა ჯემს, გაიარა აივანი და სახლს უკან იმავე გზით გაუჩინარდა, რომლითაც მოვიდა.

ჯემმა აივნიდან ისკუბა და ჩვენკენ გამოვარდა. ჭიშკარი გაგვიღო, მე და დილი წინ გაგვიშვა და კომბოსტოს კვლებისკენ გვიბიძგა. ცოტა რომ გავიარე, წავიბორძიკე. სწორედ მაშინ იგრიალა თოფმა. მთელი უბანი შეზანზარდა

ჯემი და დილი ჩემ უკან მიწაზე გაიშოტნენ.

— სკოლის ღობისკენ! ჩქარა, ჭყიტა! — გვიჩურჩულა გულამომჯდარმა ჯემმა.

მან მავთულის ღობე ასწია. მე და დილი გავძვერით და მოვკურცხლეთ. განცალკევებით მდგარ მუხამდე სავალი გზა სანახევროდ გავლილი გვექონდა, როცა მივხვდით, რომ ჯემი ჩამოგვრჩა. მაშინვე უკან გავქანდით. ჯემი მავთულის ღობესთან დაგვხვდა: ამოდ ცდილობდა გახლართული შარვლის გამოთავისუფლებას. ბოლოს საცვლების ამარა გამოიქცა მუხისაკენ. ხეს რომ გამოვცილდით, ხმის ამოდების თავი აღარ გვექონდა. ჯემი კი ვერ ისვენებდა.

— სახლში უნდა მივიდეთ, თორე გაუკვირდებათ, სად არიანო.

სკოლის ეზო გადავჭერით, ღობის ქვეშ გავფოფხვით, გადავლახეთ ჩვენი სახლის უკან მდებარე „ირმის საბალახო“ და ღობეზე გადავძვერით. სანამ ჩვენი სახლის კიბეს არ მივადექით, ჯემმა ამოსუნთქვის საშუალება არ მოგვცა.

ბოლოს, როგორც იქნა, სული მოვითქვით და რამდენადაც შეგვეძლო მშვიდად შევაბიჯეთ წინა ეზოში. ქუჩას რომ გავხედეთ, რედლების ჭიშკართან შეგჯუფებული მეზობლები დავინახეთ.

— ჩვენც უნდა მივიდეთ, — გვითხრა ჯემმა, — რომ არ გამოვჩნდეთ, გაუკვირდებათ.

ბატონი ნათან რედლი ჭიშკრის პირას თავის ეზოში იდგა. გადახსნილი თოფი მკლავზე გადაედო. ატიკუსი, მის მოდი და მის სტეფანი კროუფორდი გვერდიგვერდ იდგნენ. ცოტა მოშორებით მის რეიჩელი და მისტერ ეივერი დავინახეთ. ისე მივუახლოვდით, ვერც ერთმა ვერ შეგვნიშნა. მის მოდის ამოვუდექით გვერდში. მან გამოგვხედა და გვკითხა:

— სად იყავით? ვერ გაიგეთ, რა ამბავი დატრიალდა?

— რა მოხდა? — ჰკითხა ჯემმა.

— ბატონმა რედლიმ თავის ბოსტანში თოფი ესროლა ვიღაც ზანგს.

— მართლა? მერე, მოარტყა?

— არა, ჰაერში უსროლია, — უპასუხა მის სტეფანიმ, — მაგრამ კი დააფრთხო და... ასე ამბობს, შიშისაგან მთლად გათეთრდა და თუ სადმე თეთრ ბანგს გადაეყაროთ, იცოდეთ, ნამდვილად ის იქნებაო! ამბობს, მეორე საფანტიანი თოფიცა მაქვს დატენილი და თუ ბოსტანში კიდევ ერთხელ გაფანჯნდება რამე, ჰაერში კი აღარ ვისვრი, მიზანში ამოვიღებ, ვინც გინდა იყოს — ძაღლი, ბანგი თუ ჯემ ფინჩი, სულერთიაო!

— ბატონო? — თვალეები გაუფართოვდა ჯემს.

ამ დროს ატიკუსმა ჰკითხა:

— შენი შარვალი სადაა, შვილო?

— შარვალი?

— ჰო, შარვალი.

რალა უნდა ექნა?! საცვლების ამარას ცა და დედამიწა მას შეჰყურებდა! ამოვიოხრე.

— ისა... მისტერ ფინჩ!

დიღს გავხედე, შეუფარნით განათებულ სახეზე შევატყვე — მორიგი ტყუილი გამოეცხო! თვალეები გაფართოვებოდა, პუტკუნა სახე კიდევ უფრო საყვარლად ჩამრგვალებოდა.

— აბა, რა ხდება, დიღ? — ჰკითხა ატიკუსმა.

— ისა... შარვალი მე მოვუგე, მისტერ ფინჩ, — გაისმა გაუგებარი პასუხი.

— მოუგე?! როგორ?

დიღმა ხელი კეფისკენ წაიღო, მერე შუბლზე ჩამოისვა და თქვა:

— იცით, პოკერს ვთამაშობდით გახდაზე, ზემოთ, ჩვენს გუბურასთან.

ჯემსა და მე გულზე მოგვეშვა. მისმა პასუხმა, ეტყობა, მეზობლებიც დააკმაყოფილა: ყველა გაისუსა, მაგრამ ეს „პოკერი გახდაზე“ რალაა?

ამის გარკვევა აღარ დაგვცალდა: მის რეიჩელი საქალაქო საყვირით ჩაერთო:

— რაო-რაო?! ეს რა მესმის, დილ ჰარის! აზარტული თამაშები ჩემს გუბურასთან?! ერთი ამას დამიხედეთ! მე შენ გაგაპოკერებ!

ატიკუსი რომ არ ჩარეულიყო, დილი ცოცხალი ვერ გადაურჩებოდა:

— მოითმინეთ, ქალბატონო. ასეთი რამ პირველად მესმის. ყველანი თამაშობდით ბანქოს?

დილის შეთხზული ტყუილი ჯემმა კობტად მოარგო შექმნილ ვითარებას და ისე, რომ თვალის არ დაუხამხამებია, განაცხადა:

— არა, სერ, ასანთის ღერებით ვთამაშობდით.

იმ წუთას ჩემს ძმას ვაღმერთებდი: ასანთი — სახიფათოა, მაგრამ პოკერი — საბედისწერო!

— ჯემ, ჭყიტა, მეორედ არ გავიგონო თქვენგან სიტყვა „პოკერი“! ახლა წადი, ჯემ და დილს შენი შარვალის გამოართვი, თვითონ მოავარეთ ეს საქმე!

— ნუ გეშინია, დილ, — უთხრა ჯემმა, როცა ტროტუარს გაუყევით, — აღარაფერს არ გიზამს. მამაჩემი მალე მოარჯულებს, ისე, რა ხოშინანად მოიფიქრე, ბიჭო! აბა, ყური მიუგდე... გესმის?

გავჩერდით და ატიკუსის ხმა მოგვესმა:

— არაფერია სერიოზული... ეს პერიოდი ყველა ბავშვმა უნდა გაიაროს, მის რეიჩელ...

დილი კი დამშვიდდა, მაგრამ მე და ჯემს რა დაგვაწყნარებდა: მაინც რომელ შარვალს ვუჩვენებდით ატიკუსს დილით?

ჩემს რამეს მოგცემო, — უთხრა ჯემს დილმა, როცა მის რეიჩელის სახლს მივადექით. ჯემმა უპასუხა — გმადლობთ, მაგრამ ვერ ჩავეტევიო. დილს დავემშვიდობეთ. ის სახლში შევიდა, მაგრამ, როგორც ჩანს, უცებ გაახსენდა, დანიშნულები რომ ვიყავით. სახლიდან გამოვარდა, ჩემკენ გამოიქცა, ჯემის თვალწინ ნაჩქარევად მაკოცა და მომადახა:

— იცოდე აუცილებლად მომწერე, გესმის?

ჯემს შარვალი რომც არ დაეკარგა, მშვიდად მაინც ვერ დავიძინებდით. აივანზე, გასაშლელ საწოლზე მოკალათებულს ყოველი ჩქამი გრუხუნად მეჩვენებოდა, ყოველი გაფაჩუნება — შურის საძიებლად გამოვარდნილ რედლი-ბუას ფეხის ხმად; ყოველი ზანგი, სიცილით რომ მიუყვებოდა ქუჩას, ჩვენს კვალდაკვალ დადევნებულ რედლი-ბუად მესახებოდა, ბადიან კარზე მომწყდარი მწერების შარიშური — რედლი-ბუას სისხლიანი, შეშლილი თითების ფხაჭუნად, მავთულხლართის ნაკუწებად ქცევას რომ ლამობდნენ; ჭადრებს ცოცხალ არსებებად აღვიქვამდი... ასე ვიტანჯებოდი ძილ-ღვიძილში, სანამ ჯემის ჩურჩული არ ჩამესმა:

— გძინავს, პატარა ცხრათვალავ?

— გაგიჟდი?

— შშშ. ატიკუსმა სინათლე ჩააქრო.

მთვარის მკრთალ შუქზე დავინახე, როგორ გამოყო ჯემმა საბნოდან ფეხები.

— იმის მოსატანად მივდივარ, — მითხრა მან.

მაშინვე წამოვსკუპდი საწოლზე.

— არ შეიძლება, არ გაგიშვებ!

ჯემი უკვე პერანგს იცვამდა:

— უნდა წავიდე.

— არ გაბედო, თორემ ატიკუსს გავაღვიძებ.

— აბა, ერთი სცადე! მოგკლავ.

საწოლზე მოვისვი და ვცადე, გონზე მომეყვანა:

— მისმინე, ჯემ. მისტერ ნათანი დილით ხომ იპოვის. ჰოდა, რა თქმა უნდა, მიხვდება, ვისიცაა. მერე ატიკუსს აჩვენებს. აქ სასიამოვნო არაფერია, მაგრამ რაღას იზამ?! ჩაწექი საწოლში.

— ახალი არაფერი გითქვამს, — მითხრა ჯემმა, — სწორედ მაგითომ ვაპირებ წასვლას.

გულის რევა დამეწყო: იმ ადგილზე მარტო როგორ უნდა მივიდეს! მის სტეფანის ნათქვამიც მომაგონდა — მისტერ ნათანს მეორე

დატენილი თოფი აქვს გამზადებული და რაც უნდა გაფაჩუნდეს მის ბოსტანში — ზანგი, ძაღლი თუ... — მაგრამ ჯემმა ეს ჩემზე უკეთ იცოდა.

სასოწარკვეთილებაში ჩავვარდი.

— მისმინე, ჯემ, შარვლის გულისათვის არ ღირს იქ წასვლა. დიდი ამბავი, ერთხელ თუ გაგტყეპენ, გეტკინება და გაგივლის! იქ კი მოგკლავენ, როგორ; არ გესმის?! ჯემ, გე-ხვე-წე-ბი!

ჯემმა მოთმინებით ამოიხვნეშა.

— იცი რა, ჭყიტა... ატიკუსს ჩემს სიცოცხლეში არ ვუცემივარ და სულაც არ მინდა, რომ რამე შეიცვალოს.

ამაზე მართლა ღირდა დაფიქრება. ისე გამოდიოდა, რომ ატიკუსი დღემდე მხოლოდ და მხოლოდ მუქარას სჯერდებოდა.

— ესე იგი, არაფერი დაგიშავებია ისეთი.

— შეიძლება, მაგრამ მინდა, ისე დარჩეს, როგორც აქამდე იყო, ჭყიტა. ამაღამ კი მაგრად მივქარეთ.

მე მგონი, ჩვენს ურთიერთობას პირველად მაშინ გაუჩნდა ბზარი; რა თქმა უნდა, ხანდახან ადრეც ყოფილა ისეთი შემთხვევა, როცა ჯემის არ მესმოდა, მაგრამ გაუგებრობა მალევე გაფანტულა. ახლა კი თავს ვერ ვერეოდი.

— ჯემ, გეხვეწები, რა! ნუთუ შენ თვითონ ვერ ხვდები, ერთ წუთს წარმოიდგინე შენი თავი იმ ადგილას...

— მოკვტე ახლა!

— ნუ გეშინია, მამა არც გაგებუტება და არც არაფერი... ახლავე გავალვძიებ. შენ თავს გეფიცები, გავალვძიებ!

ჯემმა ღამის პერანგის საყელოში ხელი ჩამავლო და მაგრად წამიჭირა.

მაშინ მეც წამოგყვები-მეთქი, — ესლა ამოვლერღე.

— შენ არა. ზედმეტი ხმაური საჭირო არაა.

არაფერი გამომივიდა. უკანა კარი გავუღე და დაველოდე, სანამ კიბეს ჩაივლიდა. ღამის ორი საათი იქნებოდა. მთვარე ჩადიოდა და

ჩრდილები თანდათან კარგავდა სიმკვეთრეს, ჯემის პერანგის თეთრი კალთები ხან იბერებოდა, ხან იჩუტებოდა. გეგონებოდათ, განთიადის მოახლოებით დამფრთხალი ჯუჯა აჩრდილი მიფარფატებსო. უცებ ნაზმა სიომ დაუბერა და ვიგრძენი, როგორ ჩამეღვარა ტანზე გაგრილებული ოფლი.

ჯემი უკანა გზით წავიდა. იმედია, სკოლის ეზოდან მოუვლიდა და ისე მიადგებოდა ღობეს... ამას კარგა ხანი დასჭირდება-მეთქი, ვფიქრობდი. ასე რომ, ასალეღვებელი ჯერ არაფერი მქონდა. ველოდებოდი წუთს, როცა ბატონ რედლის თოფი უნდა ესროლა. მერე მომეჩვენა, თითქოს ჩვენი უკანა ღობე გაჭრიალდა, მაგრამ მოვტყუვდი. მერე გავიგონე, როგორ ჩაახველა ატიკუსმა. გავიტრუნე. ზოგჯერ, როცა შუალამისას სააბაზანოში გასვლა დამჭირვებია, შემინიშნავს, რომ მამა ისევ კითხულობს. ერთხელ გვითხრა: ღამღამობით ხშირად მეღვიძება, დაგხედავთ ხოლმე და მერე კითხვას ვიწყებ, რომ ჩამეძინოსო. მეც ვუთვალთვალედი — აბა, სინათლეს თუ დაანთებს-მეთქი. თვალი ვჭყიტე, მაგრამ სადარბაზოში სინათლე არ გამომპკრთალა. მშვიდად ამოვისუნთქე.

ღამეული მწერები მიწყნარდნენ. მაგრამ როგორც კი დაუბერავდა, ჭადრის ხეები მძიმედ უბაგუნებდნენ დახუნძლულ ტოტებს სახლის სახურავს. შორეული ძაღლების ყეფა კი შიშისმომგვრელად გაისმოდა სიბნელეში.

და აი, როგორც იქნა, დამიბრუნდა! თეთრმა პერანგმა ღობეზე ისკუპა და თანდათანობით მომიახლოვდა. უკანა კიბიდან ამოვიდა, ზურგსუკან კარი გაიხურა და რკინის საწოლზე ჩამოჯდა. უსიტყვოდ დამანახა შარვალი. მერე დაწვა. ერთხანს მესმოდა, როგორ ცახცახებდა მისი საწოლი, ცოტა ხანში კი დამშვიდდა და გათენებამდე აღარ განძრეულა.

მთელი ერთი კვირა ჯემი უგუნებოდ იყო, ხმას არავის სცემდა. ატიკუსის რჩევისამებრ შევეცადე, ცოტა ხნით ჩემი ძამიკოს ტყავში ჩავმძვრალიყავი: მე რომ მასავით ღამის ორ საათზე რედლების — ებოში მებორიალა, გათენებამდე ნამდვილად საპანაშვიდოდ გამიხდებოდა საქმე. ამიტომ ჯემს თავი გავანებე და ვცდილობდი, არ შემეწუხებინა.

დაიწყო სასწავლო წელი. პირველი კლასი ხომ მოსაწყენი იყო. მეორე უარესი გამოდგა: ცხვირწინ ისევ ბარათებს გვიფრიალებდნენ და ისევ გვიკრძალავდნენ წერა-კითხვას. რაც შეეხება მის კეროლაინს, მეზობელი ოთახიდან გამომავალი სიცილ-ხარხარი ნათელ წარმოდგენას გვიქმნიდა მის წარმატებებზე. თუმცა, ჩარჩენილი პირველკლასელები წელსაც ეშველებოდნენ წესრიგის დამყარებაში. მეორე კლასში ერთადერთი ის მომწონდა, რომ გაკვეთილები ჯემივით სამ საათზე მიმთავრდებოდა და შინ მარტო დაბრუნება აღარ მიწევდა.

ერთ შუადღეს, როცა სკოლიდან სახლში წამოსასვლელად გავეშვადეთ, ჯემმა მოულოდნელად მითხრა:

— იცი, ერთი რამე არ მითქვამს შენთვის.

ბოლო დღეების განმავლობაში ეს იყო პირველი დასრულებული წინადადება, რომელიც ჯემმა წარმოთქვა, ამიტომ გავამხნევე:

— რის შესახებ?

— იმ ღამის შესახებ.

— იმ ღამეზე საერთოდ არ გითქვამს არაფერი, — ვუთხარი მე.

ჯემმა ჩემი ნათქვამი ერთ ყურში შეუშვა და მეორედან გამოუშვა: ერთხანს დუმდა, მერე კი მითხრა.

— როცა შარვლისათვის მივბრუნდი... ხო გახსოვს, მავთულებში აიბურდა-და ვერაფრით ვერ გამოვაძრე... ხოლო როცა მივბრუნდი... — ჯემმა ღრმად ჩაისუნთქა: — რო მივბრუნდი, ღობეზე გადაკიდებული დამიხვდა, გადაფენილი...ისე, თითქოს ვიღაცამ წინასწარ გამიმზადა...

— ლობეზე გადა...

— და კიდევ რაღაცას... — ჯემმა მშვიდი ხმით განაგრძო, — გაჩვენებ, სახლში რო მივალთ. ვიღაცამ დამიკემსა, ოღონდ ქალის ნახვლავს არა ჰგავს, როგორია, იცი, აი, მე რო დამეკერებინა

— ოკრობოკროთ... გეგონება...

— ვიღაცამ იცოდა, რო მიაკითხავდი.

ჯემი შეკრთა.

— თითქოს ვიღაცამ ჩემს ფიქრებში ჩაიხედა. თითქოს ვიღაცამ წინასწარ იცოდა, როგორ მოვიქცეოდი! რანაირად შეიძლება კაცმა გამოიცნოს, რას ვიზამ, კარგად თუ არ მიცნობს, ჰა, ჭყიტა?

ჯემის კითხვაში მუდარა ისმოდა, მეც დავამშვიდე:

— არაფრით არ შეიძლება ადამიანმა, რომელიც შენთან ერთად არ ცხოვრობს, იცოდეს, რის გაკეთებას აპირებს. ის კი არა, ხანდახან მეც ვერ ვხვდები ხოლმე!

ამასობაში ჩვენს ხეს მივადექით. ფულუროში რუხი ბაწრის გორგალი იდო.

— არ აიღო ჯემ, — ვუთხარი მე, — ეს ვიღაცის სამალავი ადგილია.

— არა მგონია, ჭყიტა.

— დიახაც, რომ არის! ვიღაცა ბავშვი, ვინ იცის, უოლტერ კანინგემივით გაჭირვებული, ყოველ შესვენებაზე მოდის აქ და რაღაცებს ინახავს, ჩვენ კი მიგვაქვს! იცი, რა გითხრა, მოდი დავტოვოთ და ერთ-ორ დღეს ვაცალოთ. თუ მანამდე არ წაიღებენ, ჩვენ ავიღოთ. მოსულა?

— მოსულა, შეიძლება ეგრეც იყოს... — მითხრა ჯემმა, — უფროსებმა რო არ წაართვან, აქ ინახავს. ხედავ, მარტო მაშინ ვპოულობთ რაღაცეებს, როცა სკოლა იწყება.

— ხო, მაგრამ ზაფხულში ამ გზით საერთოდ არ დავდივართ, და... — ვუთხარი მე.

სახლში წავედით. მეორე დილით ბაწარი იქვე დაგვიხვდა, სადაც დავტოვეთ. როცა მესამ დღესაც ადგილზე დაგვიხვდა, ჯემმა ამოიღო

და ჯიბეში ჩაიდო. იმ დღიდან მოყოლებული ყველაფერს, რასაც ფულუროში ვიპოვიდით, ჩვენს საკუთრებად მივიჩნევდით.

მეორე კლასი უბოძოდ მოსაწყენი გამოდგა, თუმცა ჯემი მარწმუნებდა: გაიზრდები და სკოლა უფრო მოგეწონება; თავიდან მეც შენსავით ვიყავი, მაგრამ მეექვსე კლასიდან ყველაფერი შეიცვალა. მეექვსე კლასში მართლა ისწავლი რაღაცასო. როგორც შევატყვე, მეექვსე კლასი ჯემს პირველივე დღიდან მოეწონა. სულ მოკლე ხანში ძველი ეგვიპტის ისტორია გაიარა (რაშიც მე სრულებით ვერ ვერკვე-ოდი): ცალ ხელს წინ გაიშვერდა, მეორე უკან და ცდილობდა, ტერფის ტერფზე მიდგმით გაშეშებულს ევლო სწორ ხაზზე. მარწმუნებდა — ეგვიპტელები ასე დადიოდნენო. მე მიკვირდა — ასე როგორ ახერხებდნენ რამის გაკეთებას-მეთქი, მან კი მითხრა — მათ ბევრად მეტს მიაღწიეს, ვიდრე ამერიკელებმა: ტუალეტის ქაღალდი გინდა, თუ მარადიული ბალზამირება, ყველაფერი ეგვიპტელებმა მოიგონეს; ისინი რომ არა, ვინ იცის, რანი ვიქნებოდით ახლათ. ატიკუსმა მირჩია — ზედსართავები ჩამოაცილე და მაშინ ჯემის ნათქვამი სიმართლეს დაემსგავსებაო.

სამხრეთ ალაბამაში წელიწადებს დროებს შორის მკვეთრი განსხვავება არ იგრძნობა. ზაფხული შემოდგომას ერწყმის, შემოდგომა ზოგჯერ ზამთრის დაუდგომლად ხანმოკლე გაზაფხულში გადაიზრდება, რომელსაც მალე ზაფხული ენაცვლება ხოლმე. იმ წლის შემოდგომამ დიდხანს გასტანა, მაგრამ იმდენად თბილოდა, თხელი ქურთუკების ჩაცმაც კი არ დაგვჭირვებია.

ოქტომბრის ერთ თბილ დღეს მე და ჯემი სახლისაკენ ჩვეული გზით მივდიოდით. ჩვენი ყურადღება ისევ ნაცნობმა ფულურომ მიიპყრო. ამჯერად შიგ რაღაც თეთრი დავინახეთ.

ჯემმა პატივი მომაგო — ფულუროდან ორი პაწია საპნის ქანდაკება მე ამომადებინა. ერთი ბიჭი იყო, მეორეს კი უხეში ჯვალოს კაბა ეცვა.

სანამ იმას გავიაზრებდი, რომ ჯადო და ავი თვალი არ არსებობს-მეთქი, შევკვივლე და საპნის ბავშვებს ხელი ვუშვი.

ჯემმა მაშინვე წამოკრიფა და შემომიყვია:

— რა დაგემართა? — მერე თოჯინებს მტვერი შემოაცალა და მითხრა: — ძალიან კარგებია, ასეთი კარგი არასოდეს მინახავს, — და ფიგურები ისევ მე გამომიწოდა.

ეს იყო ორი ბავშვის თითქმის უნაკლო მინიატურა. ბიჭს შორტები ეცვა და შუბლზე ბლუჯად ეყარა თმა. ჯემს შევხედე: იმ ადგილიდან, სადაც თმა ორად ეყოფოდა, შავი თმის ბლუჯა შუბლზე სცემდა. ადრე ეს არასოდეს შემინიშნავს.

ჯემმა გოგო-თოჯინას შეხედა და მერე მე დამაკვირდა. გოგო-თოჯინას ჩემსავით ჩამოყროდა ქოჩორი.

— ეს ჩვენა ვართ, — მითხრა ჯემმა.

— როგორ გგონია, ვინ გააკეთა?

— ჩვენს ნაცნობობაში ვის უყვარს რაღაცეების გამოთლა?

— მისტერ ეივერის.

— არა, ეგეთ თლაზე კი არ ვამბობ, ვის ეხერხება ქანდაკებების კეთება?

მისტერ ეივერი კვირაში საშუალოდ ერთ შემის ნაჭერს ხარჯავდა: თლიდა და თლიდა, სანამ კბილის საჩიჩქნი არ გამოუვიდოდა, მერე კი ღეჭავდა.

— მის სტეფანის შეყვარებულს, — ვუთხარი მე.

— ჰოო, ის კი აქანდაკებს, მაგრამ აქედან შორს ცხოვრობს, სოფელში. ჩვენ როგორღა შეგვამჩნევდა?

— ალბათ აივანზე რომ ზის ხოლმე, მის სტეფანის კი არ უყურებს, ჩვენ გვითვალთვალებს, მის ადგილზე მე სწორედ ასე მოვიქცეოდი.

ჯემი იმდენხანს მიყურებდა გაშტერებული, რომ ბოლოს ვკითხე, რა დაგემართა-მეთქი, მაგრამ მხოლოდ — არაფერი, ჭიტაო, მიპასუხა. სახლში რომ მივედი, თოჯინები სკივრში შეინახა.

ამ ამბიდან ორი კვირაც არ იყო გასული, რომ ფულუროში მთელი შეკვრა კევი ვიპოვეთ, რამაც ძალიან გაგვახარა. რედლების ეზოში ყველაფერი რომ მოწამლულია, ჯემს, როგორც ჩანს, საბოლოოდ ამოუფრინდა თავიდან.

ერთი კვირის მერე ხვრელში გაცრეცილი სამკერდე ნიშანი დაგვხვდა. ჯემმა ატიკუსს უჩვენა. მამამ გვითხრა:

— ეს მართლწერაში მიღებული სამკერდე ნიშანია. თქვენს დაბადებამდე მეიკომის ოლქში მართლწერაში შეჯიბრებები იმართებოდა და გამარჯვებულს სწორედ ასეთი მედლებით აჯილდოებდნენ.

ატიკუსმა თქვა: ალბათ ვიღაცას დაეკარგა, გაიკითხეთ და გაიგეთო. მე დავაპირე მეთქვა, სადაც ვიპოვეთ, მაგრამ ჯემმა, ატიკუსს რომ არ შეენიშნა, ისე ფეხზე ფეხი მაგრად დამაჭირა და თვითონ ჰკითხა: ხომ არ გახსოვს, ვის მიუღია ასეთი მედალიო? — ატიკუსს არ ახსოვდა.

საუკეთესო საჩუქარი ოთხი დღის შემდეგ მივიღეთ. ეს იყო ძეწკვზე დაკიდებული საათი, რომელიც არ მუშაობდა, და ერთი პატარა ალუმინის დანა.

— როგორ გგონია, თეთრი ოქროსი იქნება, ჯემ?

— არვიცი. ატიკუსს უნდა ვაჩვენოთ.

ატიკუსმა გვითხრა: ეს საათი, ძეწკვი და ჯაყვა ახალი რომ იყოს ასე, ათი დოლარი მაინც ეღირებოდაო.

— ვინმეს ხომ არ გაუცვალე სკოლაში? — ჰკითხა ჯემს.

— აჰ, არა, ბატონო! — იუარა ჯემმა და ბაბუამისის ნაქონი საათი წაიძრო (ატიკუსმა ჯემს ნება დართო, თუ ფრთხილად მოეპყრობოდა, კვირაში ერთხელ ბაბუას ნაქონი საათი ეხმარა). როცა ჯემს ეს საათი ეკეთა, მთელ დღეს თითის წვერებზე დადიოდა.

— ატიკუს, საწინააღმდეგო თუ არაფერი გექნება, დღეიდან ამ საათს ვიხმარ, იქნებ შევაკეთო კიდევ.

როცა ახალმა საათმა ძველის ადგილი დაიკავა და მისი ტარება ყოველდღიურობად იქცა. ჯემი აღარ ცდილობდა ყოველ ხუთ წუთში დროის დადგენას.

ჯემმა დიდის ამბით დაშალა საათი, ყველა ნაწილი გამოიღო და ხელახლა ააწყო; მხოლოდ ერთი პატარა ზამბარა და ციცქნა ნაწილი დარჩა გარეთ, მაგრამ სამწუხაროდ არაფერი გამოუვიდა: საათი არ ამუშავდა!

— ოოხ, ამის ამუშავებას საშველი არ დაადგება, — მითხრა მან:

— ჭყიტა...

— ჰა?

— როგორ გგონია, იმას, ვინც ფულუროში საჩუქრებს გვიწყობს, წერილი ხო არ მივწერთ?

— ნამდვილად კარგი იქნება, ხო იცი, ჯემ. მაღლობას გადავუხდით, ვინც უნდა იყოს. რა არის აქ ცუდი?

ჯემმა ყურებზე წაივლო ხელები და თავი გაიქნ-გამოიქნია.

— არ მესმის, არ მესმის... არ ვიცი, რატომ, ჭყიტა, არ ვიცი, რატომ მგონია, რო... — ჯემმა მისაღები ოთახისაკენ გააპარა თვალი, — კარგი იქნებოდა, ატიკუსისთვის შეთქვა... არა, მე მგონია, არ ღირს.

— თუ გინდა, მე ვეტყვი.

— არა, არ მინდა, ჭყიტა. ჭყიტა?

— რაა?

ჯემი მთელი საღამო ჩემთვის რაღაცის თქმას აპირებდა: რამდენჯერმე სახე გაეხადრა და ჩემკენ გადმოიხარა, მაგრამ ისევ გადაიფიქრა: არაფერი, არაფერი... — შეუბნებოდა.

— აჰა, მივწერთ წერილი, — ვუთხარი და სუფთა ფურცელი და ფანქარი ცხვირწინ დავუწყვე.

— ეგრე იყოს. მისტერ...

— რა იცი, რო კაცია? დაგენადღევეები, მის მოდი იქნება, დიდი ხანია, ასე მგონია...

— ეე... მის მოდი კევს არ ღეჭავს, — ჯემს უცებ სიცილი წასკდა: — იცი, ხანდახან ისეთ მაგარ რამეს იტყვის ხოლმე... ერთხელ შევთავაზე — კევი ხომ არ გნებავთ-მეთქი, მის მოდომ კი მიპასუხა: „არა, კევი სასაზე მეკრობა და ენას ველარ ვიბრუნებ ხოლმეო“, — დამარცვლით წარმოთქვა ჯემმა, — კარგად თქვა, არა?

— ხო. ზოგჯერ კარგი რამეების თქმა იცის, თანაც საათი და ჯაჭვი საიდან ექნებოდა...

— ძვირფასო ბატონო, — თქვა ჯემმა: „ჩვენ ძალიან მოგვწონს ის...“ არა, „ჩვენ ყველაფერი მოგვწონს, რასაც თქვენ ფულუროში გვიწყობთ. ღრმა პატივისცემით, ჯერემი ატიკუს ფინჩი“.

— ჯემ, საიდან მიხვდება, ვინა ხარ, ასე თუ მოაწერ ხელს?

ჯემმა თავისი სახელი ამოშალა და ჩაწერა: „ჯემ ფინჩი. ქვეშ მეც მივაწერე „ჯინ ლუიზა ფინჩი (ჭყიტა)“. ჯემმა ბარათი კონვერტში ჩადო.

მეორე დღით სკოლაში რომ წავედით, ჯემმა გამისწრო და ფულუროსთან შედგა. როცა გამომხედა, სახეზე მკვდრისფერი ელო.

— ჭყიტა!

მაშინვე მისკენ მოვკურცხლე.

ჩვენი ფულურო ვილაცას თაბაშირით ამოევსო.

— ნუ ტირი ახლა... გეყოფა, არა უშავს, ჭყიტა... — მამშვიდებდა — მთელი გზა სკოლამდე.

როცა სადილად სახლში წავედით, ჯემმა თავისი წილი საჭმელი ერთბაშად შესანსლა, მერე აივანზე გავარდა და კიბესთან შედგა. მეც მივყევი.

— ჯერ არ ჩაუვლია, — მითხრა მან.

მეორე დღეს ჯემი ისევ გავიდა სათვალთვალოდ და იმედიც გაუმართლდა:

— გამარჯობა, ბატონო ნათან, — თქვა მან.

— დილა მშვიდობისა, ჯემ, ჭყიტა, — გვითხრა ბატონმა რედლიმ და გზა განაგრძო.

— ბატონო რედლი! — დაუძახა ჯემმა.

ბატონმა რედლიმ უკან მოიხედა.

— ბატონო რედლი, ჰმ... აი, იქ, ქვემოთ რომ ხე დგას, იმას ფულურო თქვენ ამოულესეთ თაბაშირით?

— დიახ, — გვითხრა მან, — მე ამოვავსე.

— რატომ, სერ?

— ხე კვდება. როცა ხე ავადაა, თაბაშირით უნდა ამოულესო ხვრელები. მე მეგონა, შენ ეს იცოდი, ჯემ.

ჯემს ამის თაობაზე შუადღემდე კრინტი აღარ დაუძრავს, როცა ჩვენს ხეს ჩავუარეთ, მან ხელი მოუთათუნა ამოლესილ ფულუროს და ფიქრებში ჩაიძირა. შევატყვე — გუნებაზე ვერ იყო და აღარ შემიწახებია.

როგორც ყოველთვის, სამსახურიდან მომავალი ატიკუსის შესაგებებლად იმ საღამოსაც ქუჩაში გავედით. კარის ზღურბლთან ჯემმა მამას ჰკითხა:

— თუ შეიძლება ატიკუს, აი იქ, ქვემოთ რომ ხე დგას, იმას შეხედე, რა!

— რომელ ხეს, შვილო?

— აი იმას, რედლების კარმიდამოს განაპირას, კუთხეში რომ დგას.

— მერე?

— ის ხე კვდება?

— რატომ? არა, შვილო, არა მგონია, ხედავ, ფოთლები მწვანე და ჯანსაღი აქვს. არც ერთი არ დამტყვნარა.

— ავადაც არაა?

— ეგ ხე ისეთივე ჯანსაღია, როგორც შენ, ჯემ, რატომ მეკითხები?

— ბატონმა ნათანმა გვითხრა, კვდებაო.

— რადგან ასე თქვა, ალბათ მართალია. ბატონ ნათანს თავისი ხეების ამბავი ჩვენზე უკეთ მოეხსენება.

ატიკუსი სახლში შევიდა, ჩვენ აივანზე დავრჩით. ჯემი მოაჯირს დაეყრდნო და ზურგით გაეხახუნა.

— რა იყო, გეფხანება, ჯემ? — ვკითხე რაც შეიძლება რბილად. პასუხი არ მიმიღია, — წამო, შევიდეთ, — ვუთხარი მე.

— ცოტა ხნის მერე, — მიპასუხა მან.

დადამებამდე აივანზე დარჩა, მეც იქვე ველოდებოდი. როცა შინ შევედით, ისეთნაირად ჰქონდა სახე მოთხუპნილი, შევატყვე, ნამტი-რაღვევი იყო: მაგრამ ძალიან გამიკვირდა — ხმა როგორ ვერ გავიგე?!

8

მეიკომის ყველაზე სარწმუნო წინასწარმეტყველებიც კი საგონებელში ჩაყარა იმ წლის შემოდგომამ: იგი ზამთარში გადაიზარდა! ორი ისეთი სუსხიანი კვირა დაგვიდგა, რომლის მსგავსი, ატიკუსის სიტყვებით, მეიკომს 1885 წლის შემდეგ აღარ უნახავს. მისტერ ეივერიმ კი გვითხრა: „როზეტის ქვაზე“ [1] ამოვიკითხე — როცა ბავშვები მშობლებს არ უჯერებენ, ჩხუბობენ და სიგარეტს ეწევიან, ამინდი მაშინ ფუჭდებაო“. ასე რომ, ამინდის მოულოდნელ ახირებაში, მოსახლეობას ამდენი თავსატეხი რომ გაუჩინა და ჩვენც უსიამოვნება მოგვაყენა, თურმე მე და ჯემს გვედებოდა ბრალი.

იმ ზამთარს მოხუცი მისის რედლი გარდაიცვალა, მაგრამ ამ ამბავმა ისე უხმაუროდ ჩაიარა, თითქოს არაფერი მომხდარაო; მეზობლები მას ისედაც ხომ იშვიათად ხედავდნენ, მხოლოდ მაშინ, როცა ყვავილების მოსარწყავად აივანზე გამოვიდოდა. მე და ჯემმა მაშინვე გადავწყვიტეთ, რომ ეს ბუამ მოულოდნელად დედამისს ბოლო, მაგრამ იმედი მალე გაგვიცრუვდა: რედლებისაგან მობრუნებულმა ატიკუსმა გვამცნო: ქალბატონი რედლი ბუნებრივი სიკვდილით გარდაიცვალაო.

— ჰკითხე, რა, — ჩამჩურჩულა ჯემმა.

— შენ თვითონ ჰკითხე, უფროსი შენა ხარ.

— სწორედ მაგიტომ უნდა ჰკითხო შენ!

— ატიკუს, — ვუთხარი მამას, — მისტერ არტური ნახე?

ატიკუსმა გაბეთი განზე გასწია, პირქუშად გამომხედა და მიპასუხა:

— არა, არ მინახავს.

ჯემმა აღარ მაცალა კიდევ რამის კითხვა და მიჩურჩულა: ჩვენი და რედლი-ბუას ამბავი ატიკუსს ჯერაც ვერ მოუნელებია და ტყუილად ნუ შეუჩინხინებო. მისი აზრით, ატიკუსი მშვენივრად ხვდებოდა, რა პოკერსაც ვთამაშობდით გასულ ზაფხულს. მართალია, არავითარი საფუძველი არა მაქვსო, მითხრა ჯემმა, მაგრამ გული მიგრძნობს — ასე უნდა იყოსო.

მეორე დილით გამომეღვიძა თუ არა, ფანჯარაში გავიხედე და შიშისაგან კინალამ გული გამისკდა. ჩემს კივილზე სააბაზანო ოთახიდან ნახევრად გაპარსული ატიკუსი გამოვარდა.

— ატიკუს, სამყაროს აღსასრული დგება! უშველე რამე, რა! — მამა ფანჯარასთან მივათრიე და გავახედე.

— არა, ჭყიტა, სამყაროს აღსასრული კი არა, თოვლი მოვიდა, — გაიღიმა მან.

ჯემმა ჰკითხა — თუ დადებსო. თოვლი მასაც არ ენახა, მაგრამ ჩემგან განსხვავებით, იცოდა მაინც, რა იყო. ატიკუსმა უპასუხა — შენზე უკეთ თოვლისა არც მე გამეგება რამე, მაგრამ ისეთი სველი ჩანს, მე მგონი, წვიმაში გადაიზრდებაო.

ამ დროს ტელეფონმა დარეკა. ატიკუსმა საუბმე მიატოვა და ყურმილი აიღო. მერე მაგიდასთან მობრუნდა და გვითხრა:

— იულა მეი მელაპარაკა. სიტყვასიტყვით გიმეორებთ მის ნათქვამს: ვინაიდან მეიკომის ოლქში 1885 წლის შემდეგ თოვლი აღარ მოსულა, ბავშვებს დღეს სწავლა არ ექნებათო.

იულა მეის, მეიკომის ტელეფონისტ ქალს, მოსახლეობისათვის ყოველგვარი ცნობების, განცხადებებისა და მიპატიჟების შეტყობი-

ნება ევალეობდა. ხანძრის დროს განგაში უნდა აეტეხა, ექიმ რეინოლდის არყოფნისას კი პირველად სამედიცინო დარიგებებს იძლეოდა.

ბოლოს ატიკუსი იძულებული გახდა, წესრიგისაკენ მოეწოდებინა და გვთხოვა — ფანჯარაში ცქერის მაგივრად, თქვენს თეფშებს დახედეთო. ჯემმა ჰკითხა: თოვლის კაცი როგორ კეთდება?

— წარმოდგენა არა მაქვს, — მიუგო ატიკუსმა, — სულ არ მინდა გული გაგიტეხოთ, მაგრამ მე მგონია, ეს თოვლი თოვლის კაცის კი არაა, ერთი გუნდის გასაკეთებლადაც არ გეყოფათ.

ამ დროს კელპურნია შემოვიდა და გვახარა: მგონი, თოვლმა დება იწყოს.

— იცოდე, ზედ არ უნდა დავაბიჯოთ, — მითხრა ჯემმა, — ხედავ, ფეხის დადებით დნება.

უკან მივიხედე და ატალახებული ნაკვალევი შევამჩნიე. ჯემმა მითხრა, ცოტასაც თუ დადებს, მოვფხეკო, შევაქუჩებო და თოვლის კაცს გავაკეთებო. მე პირი დავალე და ენის წვერით მომსხო ფანტელი დავიჭირე. დამწვა!

— ჯემ, ცხელია!

— ცხელი კი არაა, იმდენად ცივია, რომ გწვავს. ოღონდ არ შეჭამო, ტყუილად გააფუჭებ. გაუშვი, დაეცეს.

— ძალიან რო მინდა თოვლში სეირნობა?

— მოვიფიქრე! მის მოდის ეზოში ვისეირნოთ.

ჯემმა ხტუნვა-ხტუნვით გადატრა ეზო. მე მის ნაკვალევში ვადგამდი ფეხს. მის მოდის სახლთან ტროტუარზე მისტერ ეივერი შემოგვხვდა. სახე უღაჟღაჟებდა, ქამარს ქვემოდან უზარმაზარი ღიპი გამობერვოდა.

— ხედავთ, რა ჩაიდინეთ? — გვითხრა მან, — მეიკომში თოვლი ათადან-ბაბადან არავის ახსოვს. სულ თქვენსავით საძაგელი ბავშვების ბრალია, ამინდი რომ შეიცვალა!

მე გავიფიქრე: „ნეტა, მისტერ ეივერიმ თუ იცის, გასულ ზაფხულს როგორ გვინდოდა, ერთხელ კიდევ მოგვეკრა თვალი იმ სანახაობისათვის მის ბაღში?“ და დავასკვენი: თუ განგებამ თოვლი სასჯელად მოგვივლინა, მაშინ ცოდვის ჩადენაც ღირს-მეთქი. ის კი კარგად ვიცოდი, თუ საიდან იღებდა მეტეოროლოგიურ ცნობებს მისტერ ეივერი — უშუალოდ როზეტის ქვიდან!

— ჯემ ფინჩ! ეი, ჯემ ფინჩ!

— ჯემ, მის მოდი გეძახის.

— ეზოს შუაგულში იარეთ, აივანთან ყვავილები მაქვს დარგული და არ გათელოთ!

— გავიგე! — დაუძახა ჯემმა, — რა ლამაზია არა, მის მოდი?

— რა ჩემი ფეხებია ლამაზი! ამაღამ თუ მოყინავს, მთელი იელები დამელუპება!

მის მოდის ჩაღის ქუდზე თოვლის ფიფქები ციმციმებდა. წელში მოხრილი ქალი პატარა ბუჩქებს ჯუთის ტომრებში ფუთავდა. ჯემი დაინტერესდა: ამას რისთვის აკეთებთო.

— თბილად რომ იყვნენ, — უპასუხა მის მოდომ.

— როგორ შეიძლება ყვავილები თბილად იყვნენ? მათ ხომ სისხლის მიმოქცევა არა აქვთ? — ჰკითხა ჯემმა.

— მაგ კითხვაზე პასუხს ვერ გაგცემ, ჯემ ფინჩ. მე მარტო ის ვიცი, რომ თუ ამაღამ ყინვა იქნა, ნერგები გამეყინება. ამიტომ უნდა შევფუთო, გაიგე?

— დიახ. მის მოდი!

— ბატონო?

— შეიძლება მე და ჭყიტამ თქვენი ეზოდან ცოტა თოვლი გავიტანოთ?

— ღმერთო დიდებულო! სულ წაიღეთ! სახლის ქვეშ ძველი კალათა აგდია, იმით გაზიდეთ, — მის მოდომ თვალეები მოჭუტა, — ჯემ ფინჩ, რა უნდა გააკეთო ჩემი თოვლით, ჰა?

— მალე ნახავთ, — უპასუხა ჯემმა და ჩვენც მაშინვე საქმეს შევეუდეთ. მის მოდის ეზოდან ჩვენს ეზოში იმდენი თოვლი გადავზიდეთ, რამდენიც შესაძლებელი იყო. ჭუჭყიანი და სახლაფორთო საქმე კი გამოდგა.

— ჯემ, რას გავაკეთებთ? — ვკითხე მე.

— მალე გაიგებ, — მიპასუხა მან, — აიღე კალათა, მოხვეტე თოვლი და რამდენსაც შეძლებ, უკანა ეზოდან წინა ეზოში გადმოიტანე. ოღონდ იცოდე, ფეხი ძველ ნაკვალევებში ჩადგი ხოლმე!

— თოვლის ბავშვი უნდა გავაკეთოთ, ჯემ?

— არა, ნამდვილი თოვლის კაცი. რაღას უდგახარ, უამრავი საქმე გვაქვს.

ჯემმა ბოსტნისკენ მოკურცხლა, საიდანღაც თოხი გააჩინა და ცოცხლად შეუდგა მიწის თხრას შეშის დგმულის უკან. მიწის ტიებს განზე ყრიდა. მერე სახლში შევარდა, საკუჭნაოდან კალათა გამოარბენინა, მიწით აავსო და წინა ეზოში გაიტანა.

როცა ხუთი კალათა მიწა და ორი კალათა თოვლი დაგვიგროვდა, ჯემმა მითხრა — დროა დავიწყოთო.

— ჯემ, ამ ტალახით რა უნდა გამოვიდეს?

— ეს ახლაა ტალახი, თორემ ცოტა ხანში ნახავ, რაც იქნება, — მომიგო მან.

ჯემმა ტალახი ააგუნდავა, ზემოდან კიდევ ტალახის გორა დააყენა. ამატებდა და ამატებდა, სანამ ადამიანის ტანს არ დაამსგავსა.

— ჯემ, ზანგი თოვლის კაციც თუ არსებობდა, აღარ მეგონა, — ვუთხარი.

— ცოტა მაცალე და გათეთრდებო, — ბუზღუნით მომიგო მან.

მერე ბოსტნიდან ატმის ხის ფიჩხი მოიტანა, გალუნა და გადაგრიხა. ეს კიდურები იყო, რომლებიც ტალახით უნდა შეეღესა.

— სტეფანი კროუფორდს არა ჰგავს, დოინჯით რომ იცის ხოლმე დგომა? — ვუთხარი მე, — შუაში მსუქანია, ხელები კი გაჩხიკინებული აქვს.

— ცოტას გავუსქელებ.

ჯემმა ტალახის კაცს წყალი დაასხა და მიწა დაუმატა. ცოტა ხანს ჩაფიქრებული უცქეროდა. მერე კაცუნას წელს ქვემოთ მოზრდილი ღიპი დაადო. აციმციმებული თვალები შემომანათა და მითხრა:

— მისტერ ეივერი ცოტა არ იყოს თოვლის კაცს წააგავს, არა?

მერე ცოტაოდენი თოვლი მოფხიკა და კაცუნას შეაგლისა. მე მარტო უკანა ნაწილის „შელესვა“ მომანდო, თვალსაჩინო ნაწილები კი თავისთვის მოიტოვა. მისტერ ეივერი თანდათან გათეთრდა.

თვალეების, ცხვირის, პირისა და ღილების გასაკეთებლად ჯემმა ნაფოტები გამოიყენა და იმდენი ქნა, რომ მისტერ ეივერის მკაცრი გამომეტყველებაც კი მიაღებინა. ქანდაკება ჯოხმა დაასრულა. ჯემმა ერთი ნაბიჯით უკან დაიხია და თავისი ნახელავი შეათვალიერა.

— ძალიან კარგია, ჯემ, — ვუთხარი მე, — გეგონება პირი უნდა დააღოს და დაგელაპარაკოსო.

— მართლა, ხო? — მითხრა მან მორცხვად.

სადილობამდე გულმა ველარ მოგვითმინა, ატიკუსს სამსახურში დაფურეკეთ და ვახარეთ — სახლში სიურპრიზი გელოდებო. როცა მამა ეზოში შემოვიდა და დაინახა, რომ სახლსუკანა მთელი თოვლი წინა ეზოში გადმოგვეტანა. ცოტა არ იყოს, გაუკვირდა და გვითხრა: ეს რამდენი გიმუშავიათო! მერე ჯემს მიუბრუნდა:

— ვერაფრით ვერ მოვიფიქრე, როგორ უნდა გაგვეკეთებინა თოვლის კაცი, მაგრამ დღეიდან იმაზე აღარ ვიდარდებ, ჩემი შვილისაგან რა კაცი დადგება-მეთქი. შენ გამოსავალს ყოველთვის მონახავ!

ატიკუსის შექებას ჯემს ყურები წამოუწითლა, მაგრამ როცა მამამ უკან დაიხია, მაშინ კი შეცბა. ატიკუსმა ერთხანს ცერად უყურა თოვლის კაცს, მერე გაეღიმა, ბოლოს გადაიხარხარა.

— ბიჭოს! აღარ ვიცი, რა უნდა გამოხვიდე — ინჟინერი, ვექილი თუ პორტრეტისტი! საჯაროდ ბოძზე გამოგიკრავს ერთი კაცი და ეგაა! სხვა გზა არა გვაქვს, ამ ჯეელს როგორმე იერი უნდა შევუცვალოთ.

ატიკუსმა ჯემს ურჩია — წინა ნაწილს ცოტა მოათაღე, ხელში ჯოხის ნაცვლად ცოცხი დაატერინე და წინსაფარიც გაუკეთეო.

ჯემმა აუხსნა — მაგას თუ ვიზამ, თოვლის კაცი ტალახად იქცევა და რალა თოვლის კაცი იქნებაო?!

— ჩემთვის სულერთია, რას უზამ, ოღონდ კი შეცვალე, — უთხრა მამამ, — მეზობლების კარიკატურების კეთებას ხომ ვერ დაიწყებ!

— ეს რა კარიკატურაა, — შეედავა ჯემი, — უბრალოდ ჰგავს და მეტი არაფერი.

— რალაც არა მგონია, მისტერ ეივერიც მაგ აზრისა იყოს.

— მოვიფიქრე! — თქვა ჯემმა, სირბილით გადატრა ქუჩა, მის მოდის სახლსუკან გაუჩინარდა და გამარჯვებული იერით მობრუნდა უკან, თოვლის კაცს თავზე მის მოდის მზის ქუდი ჩამოაფხატა და მოღუნულ მკლავზე მებალის მაკრატელი ჩამოაცვა. ატიკუსმა შეაქო — აი, ახლა მშვენიერიაო.

მის მოდიმ თავისი სახლის კარი გამოაღო, აივანზე გამოვიდა და გადმოგვხედა, მერე ჩაეცინა და დაიძახა:

— ჯემ ფინჩ, შე ეშმაკის ფეხო, ახლავე მომიტანე ჩემი ქუდი!

ჯემმა ატიკუსს ახედა, მამამ კი თავი გააქნია და უთხრა: გეხუმრება, სინამდვილეში მართლა აღფრთოვანებულია შენი ნახელავითო.

ამის შემდეგ ატიკუსი მის მოდის სახლისაკენ გაემართა. იქ გაცხარებული საუბარი გააჩაღეს, თან ხელებს იშველიებდნენ. ერთადერთი, რასაც ყური მოვკარი, ეს იყო: „...ნამდვილი კაცქალა დაუდგამთ ეზოში. ატიკუს, ასე ბავშვებს ვერასოდეს აღზრდი.“

შუადღისას თოვა შეწყდა და ტემპერატურა დაეცა, ხოლო ღამით მისტერ ეივერის წინასწარმეტყველებაც აგვიხდა: მიუხედავად იმისა, რომ კელპურნიამ ყველა ღუმელი ააგიზგიზა, მაინც ვიყინებოდიო. საღამოს შინ მობრუნებულმა ატიკუსმა კელპურნიას შესთავაზა, თუ გინდა, ამაღამ ჩვენთან დარჩიო. კელპურნიამ თვალი შეავლო მაღალ ჭერს, ფართო ფანჯრებს და უთხრა: — მე მგონია, ჩემს

სახლში უფრო თბილად ვიქნებო. მაშინ ატიკუსმა მანქანით წაიყვანა შინ.

სანამ დავიძინებდი, მამამ ჩემს ოთახში ღუმელს ნახშირი შეუკეთა და მითხრა, — თერმომეტრი მინუს თექვსმეტ გრადუსს უჩვენებს. ასეთ ცივ ღამეს ჩემს სიცოცხლეში არ მოვსწრებივარ, თოვლის კაციც მაგრა გაყინულაო.

სულ რამდენიმე წუთის ჩაძინებული ვარ-მეთქი, მეგონა, როცა ვიღაცამ შემანჯღრია. ატიკუსის ხალათის კალთა ჩემს საბანზე დაფენილიყო.

— უკვე გათენდა? ვკითხე თვალების ფშვნეტით.

— ადექი, ჩემო პატარავ, — ჩემი საბანაო ხალათი და პალტო ეჭირა ხელში, — ჯერ ხალათი გადაიცვი...

მამას ზურგსუკან ჯემი ედგა, ნამძინარევი და თმაგაბურძგნილი. ცალი ხელით ხალათის საყელო ჩაებლუჯა, მეორე კი ჯიბეში ედო. უჩვეულოდ დამძიმებული მეჩვენა.

— იჩქარე, საყვარელო, — მითხრა ატიკუსმა, — აი, შენი ფეხსაცმელი, აი, წინდები.

უაზროდ შევუდექი ჩაცმას.

— გათენდა?

— არა, ღამის ორი საათია დაწყებული. იჩქარე, გესმის?

როგორც იქნა, მივხვდი, რომ რაღაც უბედურება ხდებოდა.

— რა მოხდა?

თუმცა, თქმა აღარც მჭირდებოდა, როგორც ჩიტუნებმა იციან, სად შეაფარონ წვიმის დროს თავი, მეც უმაღლ ვგრძნობდი უბედურებას ჩვენს ქუჩაზე. ყრუ შარიშურისა და მოგუდული ფაცი-ფუცის ხმამ შიშის ბარი დამცა.

— ვისი სახლია?

— მის მოდის, გენაცვალე, — ალერსიანად მითხრა ატიკუსმა.

გასასვლელი კარიდან დავინახეთ, როგორ ავარდნილიყო ცეცხლის ალი მის მოდის სასადილო ოთახის ფანჯრებიდან. თითქოს

იმის დასტურად, რაც დავინახეთ, ქალაქის სახანძრო საყვირით ჩაერთო, ხმას აუწია და ცივი ხმით აკივლდა.

— უკვე წამოვიდა, არა? — ამოიგმინა ჯემმა.

— იმედია, — გვითხრა ატიკუსმა, — ახლა ორივემ კარგად დამიდეთ ყური, ჩადით ქვემოთ და რედლების ეზოს წინ დადექით. ხალხს გზიდან ჩამოეცალეთ, გესმით ჩემი? ხედავთ, საიდან უბერავს ქარი?

— ვაი! — წამოიძახა ჯემმა, — ატიკუს, ჩვენი ავეჯის გატანა ხომ არ დავიწყეთ?

— ჯერ არა, შვილო. ისე მოიქეცით, როგორც გითხარით. აბა, მოუსვით. ჭყიტას მოუარე, გესმის? თვალი არ მოაშორო!

ატიკუსმა რედლების ჭიშკრისკენ გვიბიძგა ხელით. ვიდექით და ვუყურებდით. როგორ ივსებოდა ქუჩა მანქანებით და მამაკაცებით. მის მოდის სახლს კი ამასობაში უხმაუროდ შთანთქავდა ცეცხლი.

— რატომ არ ჩქარობენ, რატომ არ ჩქარობენ... — ბუტბუტებდა ჯემი.

მალე დავინახეთ, რატომაც — ძველისძველი სახანძრო მანქანები გაყინულიყო და მამაკაცების ჯგუფი ძლივს მოათრევდა ჩვენი ქუჩისკენ. ხოლო როცა სახანძრო ჰიდრანტს შლანგი მიამაგრეს, შლანგი გასკდა და წყალმა პირდაპირ ტროტუარზე გადმოხეთქა.

— ვაიმე, ჯემ!

ჯემმა მხარზე მომხვია ხელი.

— გაჩუმდი, ჭყიტა, საშიში ჯერ არაფერია, როცა იქნება, გაგაფრთხილებ, ნუ გეშინია.

მეიკომელი მამაკაცები — ღმერთმა უწყის, ვინ როგორ ჩაცმული მის მოდის სახლიდან ავეჯს ეზოში ებიძებოდნენ, ეზოდან კი ქუჩაში გამოჰქონდათ. დავინახე, როგორ გამოიტანა ატიკუსმა მის მოდის მძიმე მუხის სარწეველა სკამი და გავიფიქრე, რა ჭკვიანურად იქცევა, ყველაზე ძვირფასი ნივთი რომ გამოაქვს-მეთქი.

დროდადრო ყვირილიც გვესმოდა. მერე მეორე სართულის ფანჯარაში მისტერ ეივერი გამოჩნდა. მან ფანჯრიდან ლეიბი გადმოაგ-

ლო, მერე ავეჯის გადმოყრას შეუდგა და მხოლოდ მაშინ შეჩერდა, როცა ქვემოდან დაუყვირეს: ჩამოძვერი, დიუ, კიბე ინგრევა! მაქედან ჩამოდით, მისტერ ეივერი! მისტერ ეივერიმ ფანჯრიდან გადმოძრომა დააპირა.

— ჭყიტა, გაიჩხირა... — ამოიგმინა ჯემმა, — ვაიმე, ღმერთო!

მისტერ ეივერი გაიჭედა, ადგილიდან ვერ იძვროდა. თავი ჯემის მკლავში ჩავრგე და აღარც ამიწევია, სანამ ჯემმა არ შეჰყვირა:

— გამოძვრა, ჭყიტა! ყველაფერი რიგზეა!

როცა თავი ავწიე, მისტერ ეივერის უკვე ზედა სართულის აივანი გადმოეჭრა და ფეხები მოაჯირზე გადმოეკიდა. მერე ჩამოცოცება სცადა, მაგრამ უცებ ფეხი დაუცდა, გადმოვარდა და ღრიალით დაეხეთქა მის მოდის ნარგავებზე.

ცოტა ხნის შემდეგ დავინახე, რომ კაცებმა მის მოდის სახლიდან უკან იწყეს დახევა და ქუჩას ჩვენკენ გამოუყვნენ. აღარავინ აღარ ეზიდებოდა ავეჯს. ხანძარი ზედა სართულზე გავრცელდა, სახურავსაც მოედო და გზად ყველაფერი შთანთქა. ზაფრანისფრად გაღვივებული სახლის ფონზე შავად მოჩანდა ფანჯრის ღრმულები.

— ჯემ, კვახივით არაა...

— ნახე, ჭყიტა!

ჩვენი სახლის და მის რეიჩელის სახლის სახურავზე ისე დამდგარიყო კვამლი, როგორც ნისლი — მდინარეზე. წყალს ახლა ამ სახლებს ასხამდნენ. მოსახვევში ებოტსვილის მხრიდან კივილით შემოგრიალდა სახანძრო მანქანა და ჩვენს სახლთან შედგა.

— ის წიგნი... — დავიწყე მე.

— რა? — მკითხა ჯემმა.

— ის „ტომ სვიფტი“ ჩემი კი არაა, დილისაა...

— ნუ ღელავ, ჭყიტა, ასაღელვებელი ჯერ არაფერი გაქვს, — მითხრა ჯემმა და თითო მანიშნა: — აგე, უყურე!

ჯიბებში ხელეხაწობილი ატიკუსი ისე არხეინად ჩამდგარიყო მეზობლების წრეში, თითქოს სტადიონზე ფეხბურთის მატჩს უყურებ-სო. გვერდით მის მოდი ედგა...

— ხო ხედავ, ჯერ არ ღელავს, — მითხრა ჯემმა.

— რატომ არ აძვრა რომელიმე სახლის სახურავზე?

— მოხუცია, კისერს მოიტეხს.

— როგორ ფიქრობ, ჩვენი ბარგი-ბარხანა ხომ არ გამოვატანი-ნოთ უკვე?

— მოდი, ნუ შევაწუხებთ. მამამ უკეთ იცის, რა როდის გავაკე თოთ, — მითხრა ჯემმა.

ებოტსეილის სახანძრო მანქანამ წყლის ნაკადი ჩვენს სახლს მი-ასხურა. სახურავზე კაცი იდგა და ანიშნებდა, სად იყო უფრო საჭი-რო. დავინახე, როგორ გაშავდა და ჩაიშალა ჩვენი თოვლის კაცი, მის მოდის ქუდი მის ნაშალზე მოექცა, მაკრატელს კი ვედარ ვხედავ-დი. მის რეიჩელის, მის მოდისა და ჩვენს სახლს შორის სიცხისაგან სუნთქვა ჭირდა. მამაკაცები კარგა ხანია, ღამის პერანგებისა და ქვედა საცვლების ამარა მუშაობდნენ, ხალათები და პალტოები იქვე მიწაზე მიეყარათ. მათი არ ვიცი და, მე კი საცაა გავიყინებოდი. ჯემი ცდილობდა, გავეთბე, მაგრამ მისი მკლავები რას მეყოფოდა. ხელი გავაშვებინე და ადგილზე ცეკვით როგორც იქნა, მოვითბე გათოში-ლი ფეხები.

მალე კიდევ ერთი სახანძრო მანქანა შემოემატა და მის სტეფანი კროუფორდის სახლთან შედგა. მაგრამ მეტი სახანძრო ჰიდრანტი არ ჰქონდათ და კაცები ხანძარს ხელის ცეცხლსაქრობებით შეებ-რძოლნენ.

მის მოდის სახლის თუნუქის სახურავმა წამით შეანელა ხანძარი, მერე კი შენობა ერთბაშად გრიალით ჩაიქცა. ცეცხლის ალი ყველა მიმართულებით ავარდა. ამას საბნების წვიმა მოჰყვა — მათ მეზობე-ლი სახლების სახურავებზე ამძვრალი მამაკაცები აყრიდნენ ნაპერ-წკლებსა და აღმოვიდებულ ნაფოტებს.

უკვე თენდებოდა, როცა კაცები სახლებში წავიდ-წამოვიდნენ. ჯერ თითო-თითო მიდიოდნენ, მერე ჯგუფ-ჯგუფად მეიკომის სახანძრო მანქანას მიაწვნენ და ქალაქში ისე დააბრუნეს. ებოტსვილის სახანძროც წავიდა. მხოლოდ მესამე მანქანა დარჩა. მეორე დილით შევიტყვეთ, ეს მანქანა კლარკ ფერიდან წამოსულიყო და მეიკომამდე სამოცი მილი გაეწვლო.

მე და ჯემი ქუჩაზე ჩავსვრივით. მის მოდი თავის ებოში წარმოქმნილ მხრჩოლავ ორმოს მიშტერებოდა. ატიკუსმა უსიტყვოდ გვანიშნა, ლაპარაკის გუნებაზე ვერააო და სახლისკენ გაგვიძღვა. მოყინულ ქუჩაზე მე და ჯემს მხრებზე გვეყრდნობოდა. გვითხრა: მის მოდი დროებით მის სტეფანისთან გადასახლდებაო.

— ვის უნდა ცხელი შოკოლადი? — გვკითხა ატიკუსმა. შევკრთი, როცა მამამ სამზარეულოს ღუმელი დაანთო.

კაკაოს რომ შევექცეოდით, შევამჩნიე, ატიკუსი უცნაურად მაკვირდებოდა. ჯერ ცნობისმოყვარეობით, მერე მკაცრად.

— განა არ გაგაფრთხილეთ შენ და ჯემი ადგილიდან არ დაიძრათ—მეთქი? — მითხრა მან.

— მერედა, არ დაგიჯერეთ?

— მაშ ეგ ვისი საბანი მოგიხურავს?

— საბანი?

— დიახ, დიახ, საბანი. ეგ ჩვენი არაა.

ტანზე დავიხედე და რას ვხედავ: ხელით ჩამიბლუჯავს ყავისფერი შალის საბანი, ინდიელების საბნების მსგავსი, რომელიც თურმე მხრებზე მქონია მოხურული!

პასუხის მოლოდინში ჯემს გავხედე, მაგრამ ის ჩემზე უფრო დაბნეული ჩანდა და თქვა:

— წარმოდგენა არა მაქვს, ეგ საბანი ჩვენთან როგორ მოხვდა... ზუსტად ისე მოვიქეცით, როგორც შენ დაგვიბარე, ქვემოთ, რედლუბის ჭიშკართან ვიდექით ყველასაგან განცალკევებით, ფეხი არ მოგვიცვლია ადგილიდან... — ჯემი დადუმდა.

— მისტერ ნათანი ხანძართან ტრიალებდა, — აბუტბუტდა ისევ, — ჩემი თვალით დავინახე, როგორ მიათრევდა რაღაც ლეიბს... ატიკუს, გეფიცები.

— არა უშავს, შვილო, — ატიკუსმა დინჯად გაიღიმა, — რა ვიცი, თითქოს ყველა, ვისაც გარეთ გამოსვლა შეეძლო, იქ ტრიალებდა... ჯემ, მე მგონი, საკუჭნაოში შესაფუთი ქალაღი უნდა გქონდეს, წადი, მოიტანე და...

— ატიკუს! არა, სერ!

ჯემი მგონი ჭკუიდან შეცდა: დაუფიქრებლად მოჰყვა მთელი ჩვენი საიდუმლოებების გაცემას. მის თავს ვიღა ჩივის, მეც გამწირა! არაფერი არ გამორჩენია — არც ფულურო, არც თავისი შარვალი, არც არაფერი.

— ...მისტერ ნათანმა ფულურო ცემენტით ამოავსო. ეს იმიტომ გააკეთა, რომ შიგ ადარაფერი არ გვეპოვა. მისი ძმა, როგორც ამბობენ, ალბათ მართლა გიჟია, მაგრამ ატიკუს, გეფიცები, ჩვენთვის არასდროს არაფერი დაუშავებია. სულ არაფერი! ვინ უშლიდა იმ ღამეს ჩემთვის ყელი გამოეჭრა, მაგრამ ხომ ნახე, ამის მაგივრად შარვალი დამიკემსა... ჩვენთვის არაფერი დაუშავებია, ატიკუს...

— ჰოო, შვილო, — უთხრა ატიკუსმა ისე ალერსიანად, რომ გული მომეცა: აშკარა იყო, ჯემის ნალაპარაკებიდან ერთი სიტყვაც ვერ გავგო, თორემ მართლ ამას როგორ აკმარებდა?! — მართალი ხარ. ნივთები და საბანიც ჩვენ უნდა შევინახოთ. იქნებ ის დღევ დადგეს, როცა ჭყიტა ამ საბნისთვის მადლობას გადაუხდის.

— ვის გადაუხდის მადლობას? — ვკითხე მე.

— რედლი—ბუას. შენ ისეთი გაფაცვიცებით უყურებდი ხანძარს, რომ ვერც კი იგრძენი, როდის მოგახურა საბანი.

როცა ჯემმა საბანი აიღო და ჩემკენ ფეხაკრეფით გამოემართა, მუცელი ამიყურყურდა და კინაღამ გული ამერია.

— ის სახლიდან გამოიძურწა, მერე შებრუნდა და აი, ასე შეიძურწა უკან!

ატიკუსმა მშრალად უთხრა:

— ამის გამო ახლა ძალიან კი ნუ გადიდგულდები, ჯერემი.

ჯემი მოიღუმა: არაფერს არ დავუშავებთო, უთხრა, მაგრამ მე კი შევამჩნიე, როგორ ჩაუქრა თვალებში ახალი თავგადასავალის მოლოდინში გამკრთალი სხივი...

კელპურნიამ შუადღისას გამოგვადვიდა. ატიკუსმა გვითხრა: დღეს თქვენს სკოლაში წასვლას აზრი არა აქვს, მაინც ვერაფერს ისწავლითო. კელპურნიამ კი გვთხოვა: კარგს იზამთ, წინა ეზოს თუ დაასუფთავებთო.

მის მოდის მზის ქუდი ისე გაჩხერილიყო ყინულის თხელ ფენაში, როგორც ბუზი — სქელ აბლაბუდაში. მაკრატლის მოსაძებნად ტალახის თხრას შევუდექით. მის მოდი თავის ბაღჩაში ვიპოვეთ, გადაბეგულ, მოყინულ იელებს ჩაშტერებოდა.

— მის მოდი, თქვენი ნივთები უნდა დაგიბრუნოთ, — უთხრა ჯემმა, — ძალიან ვწუხვართ.

მის მოდიმ მოიხედა და სახეზე ნაცნობი ღიმილი გაუკრთა.

— ყოველთვის ვნატრობდი უფრო პატარა სახლი მქონოდა, ჯემ ფინჩ. მაშინ ეზოსთვის მეტი ადგილი მომრჩებოდა. აბა, შეხედე, რამდენად მეტი ფართობი მაქვს ახლა იელებისთვის!

— მის მოდი, ესე იგი, არ განიცდით? — ვკითხე გაოცებულმა,

— ატიკუსმა გვითხრა, მის მოდის სახლის მეტი არაფერი ებადაო.

— განვიცდი, გენაცვალე? ის დანჯღრეული ბოსელი ჭირივით მძულდა! ვინ მოთვლის, რამდენჯერ მინატრია — ცეცხლს მოვუკიდებ-მეთქი, მაგრამ მეშინოდა, საგიჟეთში არ ამომაცოფინონ-მეთქი თავი.

— კი მაგრამ...

— ჩემზე ნუ წუხხარ, ჯინ ლუიზა ფინჩ, ქვეყანაზე ბევრი ისეთი რამ ხდება, რის შესახებ ჯერ წარმოდგენაც არა გაქვს. აი, ავიშენებ ერთ კოხტა სახლუკას, ერთ ან ორ მობინადრესაც ავიყვან და რა გინდა

უკეთესი! ალაბამაში ჩემნაირი ბალი არავის ექნება. თუ მოვინდომებ, ისეთ ბალს გავაშენებ, ბელინგრათებსაც კი თვალი დაუდგებათ.

მე და ჯემმა ერთმანეთს გადავხედეთ.

— ცეცხლი როგორ მოეკიდა, მის მოდი? — ჰკითხა ჯემმა.

— არ ვიცი, ჯემ, ალბათ სამზარეულოს საკვამურის ბრალი თუ იყო. ქოთნებში ყვავილები რომ არ გამყინვოდა, მთელი ღამე ღუმელი მენტო... გავიგე, უჩვეულო ნაცნობები შეგიძენიათ, მის ჯინ ლუიზა.

— საიდან იცით?

— ატიკუსმა მითხრა ამ დილით, სამსახურში რომ მიდიოდა. მართალი გითხრა, ვნანობ, გვერდით რომ არ გედექი. გეფიცები, ასეთ შემთხვევას შენსავით ხელიდან არ გავუშვებდი და დროზე მივიხედავდი უკან.

მის მოდის საქციელმა დამაფიქრა. თითქმის მთელი ქონება გაუჩანაგდა, მისი უსაყვარლესი ბალი სასაკლავოდ იქცა... მაინც, საიდანა აქვს იმის თავი, ჩემი და ჯემის თავგადასავალის მიმართ ასეთ ცხოველ ინტერესს რომ იჩენს?

ეტყობა, დაბნეულობა შემატყო და მითხრა:

— გუშინ ღამით მართო იმან შემაწუხა, რომ ამდენი ხალხი შევაშფოთე და დავაწიოკე. შეიძლება მთელი უბანი დამწვარიყო. მისტერ ეივერი ერთ კვირას საავადმყოფოში უნდა იწვეს, ძლიერი დამწვრობა მიიღო, ასეთი რამეებისთვის ძალიან ბებერია, ასეც ვუთხარი პირში. ცოტა ხანში ვიბანავებ და „ლეინ ქეიქს“ გამოვუცხობ, ოღონდ ისე, რომ სტეფანი კროუფორდმა ვერ დამინახოს: ოცდაათი წელია, ჩემს რეცეპტებზე ნადირობს, მაგრამ თუ ჰგონია, აქაოდა რახან ჩემთან ცხოვრობს, მასწავლისო, ძალიანაც შემცდარა.

გავიფიქრე, მის მოდი რომც მოლბეს და რეცეპტი გაუმხილოს, მის სტეფანის მაინც არაფერი გამოუვა-მეთქი. მის მოდიმ ერთხელ მაჩვენა, როგორ კეთდება ეს ნამცხვარი: სხვათა შორის, ამ რეცეპტის მიხედვით ცომს ერთი მოზრდილი ჭიქა შაქარი უნდა უქნა.

წყნარი დღე იდგა. ჰაერი ისეთი ცივი და კრიალა იყო, რომ გავიგონეთ, როგორ გაჟღერიალდა საათი სასამართლოს შენობის თავზე, მერე ზამბარის დაჭიმვის ხმაც მოგვესმა და საათმა ოთხჯერ ჩამოჰკრა.

მის მოდის ცხვირზე ისეთი ფერი ედო, ადრე არასოდეს რომ არ შემინიშნავს და ჩემი გაოცება ხმამაღლა გამოვთქვი.

— დილის ექვსი საათიდან აქა ვარ, — მიპასუხა მან, — წესით უკვე გაყინული უნდა ვიყო.

მის მოდიმ ხელები ასწია. შემხმარი სისხლის და ტალახის წვრილ ღარებს აბლაბუდასავით დაესერა მისი ხელისგულები.

— როგორ გაგიფუჭებიათ ხელები! რატომ არ იქირავებ ვინმე შავკანიანი? — ჰკითხა ჯემმა, — ან მე და ჭყიტა, ჩვენ ვერ დაგეხმარებოდით? — ჯემმა ეს ყოველგვარი პათოსის გარეშე წარმოთქვა.

მის მოდიმ უპასუხა:

— გმადლობთ, ბატონო, მაგრამ საქმე არც თქვენ გაკლიათ, — და ჩვენი ეზოსკენ მიგვიითითა.

— თოვლის კაცს გულისხმობთ, არა? — ვკითხე მე, — მაგას რა უნდა! ერთ წამში მოვფხეკთ.

მის მოდიმ ერთი ამხედ-დამხედა, ტუჩები ოდნავ აუკანკალდა, მერე ხელები თავზე შემოიღო და გულამომჭდარი ახარხარდა. ჩვენ წამოვედით. გზაშიც გვესმოდა მისი ხითხითი.

ვერ გამოვიგია, რა სჭირს, მაინც რა უცნაური ქალია ეს მის მოდიო, მითხრა ჯემმა.

9

— სანამ დროა, ეს სიტყვები უკან წაიღე, ბიჭო! — ვუყვირე სესილ ჯეიკობსს და იმ დღიდან წავიდა ჩემი და ჯემის საქმე ცუდად. ცოტაც და მოკუმულ მუშტებს გასაქანს მივცემდი. რამდენიმე დღის წინ ატიკუსი დამემუქრა: „იცოდე, ვინმესთან ჩხუბი რომ გაბედო, გაგტყი-

პავ! რაღა დროს შენი ეგეთებია, ასაკითაც დიდი ხარ და ტანითაც, რაც უფრო მალე ისწავლი თავის შეკავებას, მით უფრო კარგი იქნება ყველასთვის“. მაგრამ ვილას ახსოვდა ეს გაფრთხილება, როცა სესილ ჯეიკობსმა სკოლის ეზოში საჯაროდ გამოაცხადა: ჭყიტა ფინჩის მამა მურიანებს იცავსო. შედავებით კი შევედავე, მაგრამ შინ რომ მივედი, ჯემს ვკითხე, ხომ არ იცი, ამით რისი თქმა უნდოდა-მეთქი? არაფრის, ატიკუსს ჰკითხე და გეტყვისო, — მიპასუხა.

— ატიკუს, შენ მურიანებს იცავ? — ვკითხე მამას იმ საღამოსვე.

— რა თქმა უნდა, ვიცავ, ოღონდ მურიანებს ნუ ეძახი, შვილო, უხამსობაა.

— სხვათა შორის, სკოლაში ყველა ასე ამბობს.

— ჰოდა, დღეიდან იმ ყველას ერთი ვილაც გამოაკლდება.

— თუ ასე არ მოგწონს, როგორ ვლაპარაკობ, სკოლაში რაღატომ მიშვებ?

მამამ გაკვირვებით შემომხედა. იმ „ორმხრივი კომპრომისის“ მიუხედავად, სკოლაში სიარულისაგან თავის დასაძვრენად ისევ ათასგვარ ხრიკებს მივმართავდი. სექტემბრის პირველი რიცხვებიდან მოყოლებული, ხან თავბრუსხვევა შემომიტევდა, ხანაც კუჭის ტკივილი. ისე ღრმად შევტოპე, რომ მის რეინჯელის მზარეულის ვაჟიშვილს, რომელსაც თავზე მკრეჭელი ლიქენი ჰქონდა მოდებული, ატცენტიანი ვაჩუქე, ოღონდ კი ნება დაერთო, მის თავზე თავი მეხახუნებინა, ამანაც არ გაჭრა.

მაგრამ ახლა ამისთვის აღარ მცხელოდა.

— ატიკუს, მურ... შავკანიანებს ყველა ვეჩილი იცავს?

— რა თქმა უნდა, ჭყიტა.

— მაშინ რატომ განაცხადა სესილმა, მამაშენი მურიანებს იცავსო ისეთი ამბით, გეგონება, კონტრაბანდით ვაჭრობდე?

ატიკუსმა ამოიხვნეშა.

— უბრალოდ, ერთ შავკანიან კაცს ვიცავ, ტომ რობინსონს, მეტი არაფერი. ეს კაცი ქალაქის გადაღმა, სანაგვის უკან შავკანიანთა და-

სახლებაში ცხოვრობს. კელპურნია და ტომი ერთ ეკლესიაში დადიან. კელი მის ოჯახს კარგად იცნობს და ამბობს, ძალიან წესიერი ხალხიაო. ჭყიტა, შენ ჯერ პატარა ხარ და ბევრი რამ არ გესმის, მაგრამ ზოგი ჩვენი ოლქიდან გაჰყვირის — მაგ კაცის დასაცავად თავი არ უნდა შეიწუხო. ეს საქმე სრულიად განსაკუთრებულია, საქმის განხილვას სასამართლო საგაზაფხულო სესიამდე არ შეუდგება. ამას ჯონ ტეილორს უნდა ვუმაღლოდეთ — მის დაუხმარებლად საქმეს ვერ გადავდებდით...

— თუ არ უნდა შეიწუხო თავი, მაშინ რატომ იწუხებ?

— რამდენიმე მიზეზის გამო, — მომიგო ატიკუსმა, — პირველი ისაა, რომ თუ არ დავიცავ, მაშინ ქალაქში თავი აღარ მექნება გამოსაყოფი; მერე კიდევ, უარი უნდა ვთქვა ჩვენი ოლქის წარმომადგენლობაზე შტატების საკანონმდებლო ორგანოში. ამას გარდა, შენ და ჯემსაც ველარ დაგარიგებთ ჭკუას.

— გამოდის, იმ კაცს თუ არ დაიცავ, მე და ჯემს შეგვიძლია აღარაფერი არ დაგიჯეროთ?

— დაახლოებით ასეა...

— რატომ?

— იმიტომ, რომ არავითარი უფლება არ მექნება, მოგთხოვოთ — დამიჯერეთ-მეთქი. ჩვენი პროფესია ასეთია, ჭყიტა: ყოველ ვეცილს ცხოვრებაში ერთხელ მაინც უწევს საქმის წარმოება, რომელიც უშუალოდ მის პიროვნებას ეხება. სწორედ ტომ ბინსონის საქმე უნდა იყოს ჩემთვის ასეთი. სკოლაში ალბათ ბევრ საძაგლობას გაიგონებ ამასთან დაკავშირებით, მაგრამ თუ ჩემი ხათრი გაქვს, ერთი თხოვნა შემისრულე: თავი მაღლა გეჭიროს, მუშტები კი ძირს დაუშვი. რაც უნდა გაიგონო, მოთმინებას ნუ დაკარგავ. მუშტების ნაცვლად თავი გაანძირე. მართალია, სწავლა არ უნდა, მაგრამ ეგ თავი მაინც კარგად მუშაობს.

— ატიკუს, პროცესს მოვიგებთ?

— ვერა, გენაცვალე.

— მაშინ რატომ...

— აბა, მითხარი, ასი წლის წინათ რომ გაგვანადგურეს, განა ამიტომ გამარჯვება აღარასოდეს არ უნდა გვეცადა? — მითხრა მამამ.

ახლა ზუსტად ძია აიკ ფინჩივით ლაპარაკობ-მეთქი, — ვუთხარი. აკი ფინჩი მეიკომის ოლქში უკანასკნელი წარმომადგენელი გახლდათ სამხრეთის არმიის ვეტერანთაგან. ის გენერალ ჰუდის ყაიდაზე ატარებდა წვერს და უზომოდ ამაყოფდა ამით. ატიკუსი, ჯემი და მე სულ ცოტა წელიწადში ორჯერ მაინც დავდიოდით მის მოსანახულებლად. შეხვედრისას იძულებული ვიყავი, მოხუცისათვის ლოყაზე მეკოცნა. ეს საშინელება იყო. გარდა ამისა, მე და ჯემს მოწიწებით უნდა გვეგლო ყური ყოველ ჯერზე ახლებურად გაშუქებული ომის ამბებისათვის.

— რა გითხრა, იცი, ატიკუს, — ეტყოდა ხოლმე ძია აიკი მამას, — მართალია, ჩვენი დამარცხება მისურის კომპრომისმა განაპირობა, მაგრამ ახლა ყველაფერი თავიდან რომ დამაწყებინა, მაინც არ მოვიცვლიდი ფეხს, ზუსტად იმავე გზას დავადგებოდი და მერე მოგეცა ლხენა — კუდით ქვას ვასროლინებდით მაგათ!.. 1864 წელს, როცა სტონუოლ ჯექსონი გამოჩნდა... თუმცა მომიტევეთ, ყმაწვილებო... ის ხომ უკვე ცოცხალი აღარ იყო, ღმერთმა აცხონოს მისი ნათელი სული..

— მოდი აქ, ჭყიტა, — მითხრა ატიკუსმა. მეც მაშინვე მუხლებზე ავაცოცდი და თავი ნიკაპზე მივაბჯინე. მამამ ხელები მომხვია და ოღნავ დამარწია: — დღეს სულ სხვა რამ ხდება, დღეს იანკებს კი აღარ ვეომებით, ჩვენს მეგობრებს ვებრძვით. ოღონდ არ დაივიწყო — რაგინდ დიდი სიმწარე განგვაცდევინონ, ისინი ჩვენი მეგობრები არიან, მეიკომი კი ჩვენი მშობლიური ქალაქი.

მამასთან საუბარი დავიწყებული არ მქონდა, როცა მეორე დღეს სკოლის ეზოში პირისპირ შევეფეთე სესილ ჯეიკობსს.

— მიგაქვს თუ არა შენი სიტყვები უკან?

— მეტი საქმე არა მაქვს! — შემომიტია მან, — ჩვენები ამბობენ, ატიკუს ფინჩი გვარცხვენსო, ის ვილაც მურიანი კი საჯაროდ უნდა ჩამოახრჩონო.

ის იყო, დავაპირე მუშტი-კრივზე გადასვლა, რომ ატიკუსის ნათქვამი მომაგონდა — ხელები ძირს დაუშვი და ზურგი შევაქციე.

— ჭყიტა ლაჩარი, ჭყიტა ლაჩარი! — ჩამესმა გზად. ეს პირველი შემთხვევა იყო, როცა ჩხუბს თავი ავარიდე.

ასეა თუ ისე, სესილთან შეტაკება ატიკუსის ლალატს ნიშნავდა. ატიკუსი კი ძალიან იშვიათად გვთხოვდა რამეს მე და ჯემს. ამიტომ მისი გულისთვის ასეთ დამცირებასაც გადავცლაპავდი. სიტყვა რომ არ გავტეხე, დიდსულონებისა და სიამაყის გრძნობით განვიმსჭვალე. ეს გრძნობა კიდევ სამ დღეს გამყვა. მერე კი შობა დადგა და ყველაფერი აირ-დაირია.

შობის დადგომას მე და ჯემი შერეული გრძნობით მოველოდით: ერთი მხრივ, სიხარულს გვგვრიდა ფიქრი ნაძვის ხესა და ბიძაჩვენზე — ჯეკ ფინჩზე; მას ყოველი შობის წინა დღეს ვხვდებოდით „მეიკომის გზაჯვარედინზე“ და დღესასწაულის მთელ კვირას ერთად ვატარებდით. მაგრამ ყოველთვის უცვლიდა ელფერს მამიდაჩემის — ალექსანდრას შეუწყნარებელი სახის ნაკვთები და... ფრენსისი.

ალბათ აქ ბიძაჩემი ჯიმი, მამიდაჩემის ქმარი უნდა მოვიხსენიო, მაგრამ ის შეიძლება სათვალავში არც მივიღოთ (სხვათა შორის, მამიდაჩემიც ამავე აზრისა გახლდათ), რადგან მისი ნათქვამი სიტყვაც არ მსმენია, გარდა ერთადერთი შემთხვევისა, როცა ჩემდა გასაოცრად მომმართა: ჩამოდი ლობიდანო. დიდი ხნის წინათ გულთბილი გრძნობებით აღტკინებულმა ძია ჯიმომ და მამიდაჩემმა გააჩინეს ვაჟიშვილი, სახელად ჰენრი. როგორც კი ჰენრი წამოიჩიტა, დაკრა ფეხი და სახლიდან გაიქცა. შეერთო ცოლი და ეყოლა ვაჟიშვილი, ფრენსისი. ჰენრი და მისი მეუღლე ფრენსისს საშობაოდ ბებია-ბაბუას მიაბარებდნენ ხოლმე. თვითონ კი თავიანთ გემოზე ატარებდნენ დროს.

ვერავითარი ოხვრა-მუდარა ვერ გადაათქმევინებდა ატიკუსს თავისას: საშობაოდ შინ არასდიდებით არ დაგვტოვებდა. რაც თავი მახსოვს, შობადღეს ყოველთვის მამიდაჩემთან ვატარებდით. მამიდაჩემის სანაქებო მზარეულობა რომ არაა, ამ მშვენიერი დღესასწაულის ფრენსისის საზოგადოებაში აღნიშვნას არავითარი გამართლება არ ექნებოდა. ერთი წლით იყო ჩემზე უფროსი. მე მას შეგნებულად ვარიდებდი თავს: რაც ფრენსისს მოსწონდა, მე არ მომწონდა, ჩემს მოგონილ გულუბრყვილო გასართობებში კი ის ვერაფერს ხედავდა კარგს.

მართალია, მამიდა ალექსანდრა მამაჩემის და იყო, მაგრამ როცა ჯემისაგან გავიგე, რომ მიგდებული და აყვანილი ბავშვებიც არსებობენ, ასეთი დასკვნა გამოვიტანე: უეჭველია, მამიდაჩემი დაბადებისას სხვა ბავშვში აერიათ და სავსებით შესაძლებელია, ფინჩის ნაცვლად მის მშობლებს კროუფორდი შერჩათ-მეთქი ხელში. ზოგიერთ ცრუმორწმუნესავით რომ მეწამა, თითქოს ვექილები და მოსამართლეები მოჯადოებულ მთებთან არიან დაკავშირებულები, მაშინ მამიდა ალექსანდრას ანალოგია მწვერვალი ევერესტი უნდა ყოფილიყო. სწორედ ასეთი შორეული და ცივი მახსოვს მამიდა ჩემს ბავშვობაში.

ძია ჯეკი ჩვეულებისამებრ შობის წინა დღეს ჩამოვიდა. მატარებლიდან ძირს ისკუპა და ერთხანს გვალოდინა, სანამ — ვაგონის გამყოლი ორ გრძელ ფუთას გადასცემდა. მე და ჯემი ძალიან ვერთობოდით იმით, რომ ძია ჯეკი შეხვედრისას ატიკუსს ლოყაზე კოცნიდა: ამ ორი მამაკაცის გარდა, არავინ გვენახა, ერთმანეთისათვის რომ ეკოცნათ! ძია ჯეკმა ჯემს ხელი ჩამოართვა, მე კი ხელში ამიტაცა, თუმცა არც ისე მაღლა: ძია ჯეკი ატიკუსზე ერთი თავით დაბალი იყო. ის ხომ ნაბოლარა იყო, მამიდა ალექსანდრაზე უმცროსი. მამიდაჩემი და ბიძაჩემი ერთმანეთს ჰგავდნენ, მაგრამ ძია ჯეკმა თავის ნაკვთებს რაღაც ისეთი მოუხერხა, რომ მის წაწვეტებულ ცხვირსა და ნიკაპს არასოდეს დავუფრთხივართ.

ბიძაჩემი ნასწავლ ადამიანთა იმ იშვიათ რიცხვს მიეკუთვნებოდა, ვის წინაშე არასოდეს ვძრწოდი. ალბათ ეს იმით აიხსნება, რომ ძია ჯეკი არასოდეს გვექცეოდა ექიმივით. როცა ჩემთვის და ჯემისათვის მცირე სამსახურის გაწევა მოუხდებოდა ხოლმე — ვთქვათ, ქუსლიდან ამოგვაძრობდა ხიწვს — ზედმიწევნით ავიხსნიდა, რის გაკეთებას აპირებდა; გავგაფრთხილებდა, რამდენად გვეტკინებოდა ეს პროცედურა და დაგვიხასიათებდა ყოველ ხელსაწყოს, რომელსაც მოიხმარდა. ერთ შობადღეს ფეხში გაღუნული ხიწვი შემესო. კუთხეში შევიყუჩე და არავინ გავიკარე სიახლოვეს. ძია ჯეკმა ბოლოს მაინც ჩამავლო და კინაღამ მომკლა სიცილით: მიყვებოდა ამბავს ვიღაც მღვდელზე, რომელსაც ისე სძაგდა ეკლესიაში სიარული, რომ ყოველდღე გამოდიოდა ხალათში გამოწყობილი თავისი ტიშკრის წინ, საკმეველს აკმევედა და ყველას, ვისაც სურდა სულიერი საზრდოს მიღება, იქვე უკითხავდა ხუთწუთიან ქადაგებას. მე შევაწყვეტინე და ის იყო ვუთხარი — ძია ჯეკ, ამოძრობას როცა დააპირებ, გამაფრთხილე-მეთქი, რომ დავინახე — სისხლიანი ხიწვი პინცეტით ეჭირა! როცა იცინოდი, მაშინ ამოგაძრეო, მითხრა.

— იმ ფუთებში რა არის? — ვკითხე ბიძაჩემს და მოგრძო, ვიწრო შეკვრებისკენ მივუთითე, რომლებიც მატარებლის გამყოლმა გადასცა.

— შენი საქმე არ არის, — მომიგო მან.

ჯემმა ჰკითხა: როუმ ეილმერი როგორ ბრძანდებაო.

როუმ ეილმერი, ბიძაჩემის კატა, უმშვენიერესი წითური მანდილოსანი, ძია ჯეკის სიტყვით, იმ იშვიათ ქალთა რიცხვს მიეკუთვნებოდა, ვისი საზოგადოებაც მომაბებრებელი არ იყო. ძია ჯეკმა ჯიბეში ჩაიყო ხელი და რამდენიმე ფოტოსურათი ამოიღო. ამან ჩვენი აღტაცება გამოიწვია.

— გასუქებულა, არა? — ვთქვი მე.

— რაც მე მაგისტვის მოჭრილი ყური და თითი მომაქვს საავადმყოფოდან, აბა რა მოუვიდოდა? ყველას მიირთმევს.

— უი, ჯანდაბა მაგის თავს! — შევცახე მე.

— რაო, რა ბრძანე?

ჩემ მაგივრად ატიკუსმა უპასუხა:

— ნუ მიაქცევ ყურადღებას, ჯეკ. შენი გამოცდა უნდა. კელმა მითხრა, ერთი კვირაა, განუწყვეტლივ ილანძლებო.

ძია ჯეკმა წარბები აზიდა, თქმით კი არაფერი უთქვამს. უწმაწური სიტყვები თავისთავად ხომ მხიბლავდა, მაგრამ თან ერთი ბუნდოვანი მოსაზრებითაც ვხელმძღვანელობდი: როცა ატიკუსი მიხვდება, რომ ამგვარ სიტყვებს სკოლაში ვითვისებ, სკოლაში აღარ გამიშვებს-მეთქი.

მაგრამ როცა იმავე საღამოს ვახშამზე მამას ვუთხარი — ეგ შამხია თუ რაღაც ოხრობა, მომაწოდე-მეთქი, ძია ჯეკმა თითო მომიშვირა და მითხრა:

— მოგვიანებით მნახეთ, ქალბატონო.

ვახშმობის მერე ძია ჯეკი მისაღებ ოთახში გავიდა და სავარძელში მოკალათდა. ხელებით მანიშნა — კალთაში ჩამიჯექიო. ძალიან მიყვარდა მისი სუნი: სპირტიანი ბოთლის და კიდევ რაღაც სასიამოვნო სურნელი სდიოდა.

შუბლიდან თმა გადამიწია, შემომხედა და მითხრა:

— ისე, ატიკუსს უფრო ჰგავხარ, ვიდრე დედაშენს. ეგ შარვალი ცოტა არ იყოს დაგპატარავებია...

— მე მგონი, ძალიანაც კარგად მაქვს.

— მითხარი, მოგწონს ასეთი სიტყვები: „ჯანდაბა, ოხრობა, ეშმაკს წაუღია“, ჰა?

მგონი, კი-მეთქი, ვუპასუხე.

— მე კი არ მომწონს, — მითხრა მან, — ასეთი სიტყვები მხოლოდ და მხოლოდ უკიდურესი გაღიზიანების შემთხვევაში თუ შეიძლება წამოსცდეს კაცს. მე თქვენთან ერთ კვირას დავრჩები და სანამ აქა ვარ, სულაც არ ვაპირებ მსგავსი სიტყვა-პასუხის მოსმენას. ჭყიტა,

ასეთ ლაპარაკს თუ არ გადაეჩვევი, უსიამოვნებას გადაეყრები. შენ რა, არ გინდა, ნამდვილი ლედი გაიზარდო?

მე ვუთხარი, არც ისე-მეთქი.

— რა თქმა უნდა, გინდა, — მიპასუხა მან, — ახლა კი მოდი, ნაძვის ხე მოვროთო.

სანამ ძილის დრო არ მოახლოვდა, ნაძვის ხეს ვრთავდით, ღამით კი ძილში ჩემთვის და ჯემისთვის განკუთვნილი ყუთები მესიზმრა. დილით თვალი გავახილეთ თუ არა, იმ ფუთებს ვეტაკეთ: ატიკუსმა ისინი ჩვენთვის დააბარა ძია ჯეკს. ყუთებში სწორედ ის აღმოჩნდა, რაც მამას ვთხოვეთ.

— სახლში სროლა არ გაბედოთ, — გაგვაფრთხილა ატიკუსმა, როცა ჯემმა კედელზე სურათს დაუმიზნა.

— სხვა გზა არა გაქვს, სროლა უნდა ასწავლო, — უთხრა ჯეკმა.

— ეგ შენ უფრო შეგეფერება, — მიუგო ატიკუსმა, — რას იზამ, ბედისწერას ვერ გაექცევი.

მამას ჩვენთვის სასამართლო დარბაზისთვის შესაფერისი კილოთი რომ არ მოემართა, ნაძვის ხეს ალბათ ვერასდიდებით ვერ მოგვეწყვეტდნენ. მან არც იმის ნება დაგვრთო, საჭაერო თოფები ფინჩების მამულში წაგვეღო (მე უკვე კარგად მქონდა მოფიქრებული, როგორ მოვკლავდი ფრენსისს) და გაგვაფრთხილა: თუ არ დამიჯერებთ და ეშმაკობას დაიწყებთ, მაგ თოფებს თვალით ვეღარ ნახავთო.

ფინჩების სამოსახლო ციცაბო კლდეზე მდებარეობდა, საიდანაც ქვემოთ, ნავსაყუდელისაკენ სამას სამოცდაექვსი საფეხური ეშვებოდა. თუ მდინარის დინებას თავდაღმა ჩაუყვებოდით, კლდის გაღმა ძველი ბამბის ნავსაყუდელის კვალს შენიშნავდით. აქ ფინჩების ზანგები ოდესღაც ტომრებითა და სანოვაგით ტვირთავდნენ ნავებს, ნაპირზე კი გადმოჰქონდათ ყინულის ლოდები, ფქვილი, შაქარი, სამიწათმოქმედო იარაღი და ტანსაცმელი ქალებისთვის. მდინარის ნაპირთან სათავეს იღებდა შარაგზა, რომელიც დაბურულ ტყეში

უჩინარდებოდა. გზის მეორე კიდეში იდგა ორსართულიანი სახლი, ყოველი მხრიდან აივნებით გარშემოვლებული. ჩვენს წინაპარს, საიმონ ფინჩს ეს სახლი უხასიათო მეუღლის საამებლად აეშენებინა. შენობას იმ ეპოქის არქიტექტურისთვის დამახასიათებელი მხოლოდ აივნები ჰქონდა, ოთახების განლაგება კი იმ გულუბრყვილო და ბრმა ნდობაზე მეტყველებდა, რომლითაც საიმონი თავის შვილებს ეკიდებოდა.

მეორე სართულზე ექვსი საწოლი ოთახი იყო, აქედან ოთხი — მდებარეობითი სქესის რვა წარმომადგენლისათვის, ხოლო მეხუთე — გელოდი ფინჩისთვის, ერთადერთი და დიდი ხნის ნანატრი ვაჟიშვილისთვის. მეექვსე ოთახში სტუმრად ჩამოსულ ნათესავებს იღებდნენ. თითქოს ყველაფერი რიგზე იყო გაწყობილი, მაგრამ გოგონების ოთახში თუ ერთი კიბე ადიოდა, გელოდი ფინჩისა და სტუმრების ოთახში სხვა კიბით უნდა ასულიყავით. გოგონების ოთახის კიბებზე ასასვლელად ჯერ მშობლების საძინებელში უნდა გაგველოთ, ისე, რომ საიმონმა ყოველთვის ზუსტად იცოდა თავისი ქალიშვილების ღამეული მისვლა-მოსვლის დრო და საათი.

განცალკევებით მდგომ სამზარეულოს სახლთან გადახურული ფიცარნაგი აკავშირებდა. სახლის უკან ბოძზე დაჟანგული ზარი ეკიდა. მას ადრე საველე მუშახელის მოსახმობად ან განგაშის ასატეხად იყენებდნენ. სახლის ბანს „ქვრივების სასეირნო“ ადგილს უწოდებდნენ, თუმცა იქ არც ერთ ქვრივს არ უსეირნია. საიმონი ბანიდან თავის ზედამხედველს უთვალთვალებდა, გაცქეროდა სამდინარო ხომალდებს და ნავეებს ან მეზობელ მიწათმფლობელთა ყოფას აკვირდებოდა.

როგორც ყველა ძველ სახლს, ამ სახლსაც ჰქონდა იანკებთან დაკავშირებული ლეგენდა: თურმე ფინჩების ერთ-ერთმა ქალიშვილმა, რომელიც ცოტა ხნის დანიშნული ყოფილა, შეიტყო, რომ იმ მხარეში ყაჩაღები დაძრწოდნენ. შეშინებულს მთელი თავისი მზითე-

ვი ტანზე ჩამოუცვია, მაგრამ კარში გაჩხერილა და სანამ თავიდან ფეხამდე წყლით არ გაჟლინთეს, ადგილიდან ვერ დაძრულა.

ფინჩების მამულში ჩასულებს მამიდა ალექსანდრა შემოგვეგება და ძია ჯეკს აკოცა. ძია ჯეკს ფრენსისმაც აკოცა, ძია ჯიმიმ კი უსიტყვოდ ჩამოართვა ხელი. მე და ჯემმა ჩვენ-ჩვენი საჩუქარი გადავაციტ ფრენსისს, მანაც თავის მხრივ რაღაცა გვაჩუქა. რვა წლის ფრენსისს თმა შუბლიდან უკან ჰქონდა გადაგლესილი.

— საშობაოდ რა მიიღე? — ვკითხე თავაზიანად.

— რაც მოვიტხოვე, ის, — მიპასუხა მან.

ფრენსისმა თურმე ერთი წყვილი ბრიჯები, წიგნის წითელი ტყავის ყდა, ხუთი ხელი პერანგი და ერთი „ჰალსტუხი-პეპელა“ მოითხოვა. ეს უკანასკნელი რატომღაც არ ეკეთა.

— ძალიან კარგია, — ვიცრუე, — ჯემმა და მე საჭაერო თოფები მივიღეთ. ჯემმა კიდევ ქიმიური ხელსაწყოების ყუთი.

— რა თქმა უნდა, სათამაშო.

— არა, ნამდვილი. იცი, უჩინარი მელანი უნდა გამიკეთოს და დილს იმ მელნით წერილს მივწერ!

ფრენსისმა მკითხა — ეგ რაღა საჭიროაო.

— როგორ თუ „რაღა“! აბა, წარმოიდგინე, რა სახე ექნება დილს, როცა მიიღებს წერილს, რომელშიც არაფერი ეწერება! რა თავსატეხს გავუჩენ!

ფრენსისთან საუბრისას ისეთი გრძნობა მეუფლებოდა, თითქოს ოკეანის ფსკერზე ვეშვებოდი. მასზე მოსაწყენი ბავში არასოდეს შემხვედრია. კიდევ კარგი, მობილში ცხოვრობდა, თორემ წარამარა სკოლის მასწავლებლებთან დამაბეზლებდა: ყველაფერს, რასაც ჩემგან შეიტყო, მაშინვე მამიდა ალექსანდრას უკაკლავდა, მამიდა თავის მხრივ ატიკუსს უშლიდა გულს, ხოლო ატიკუსს ეს ამბავი ან ავიწყდებოდა, ან კარგა მაგრა გამომლანძღავდა ხოლმე; გააჩნია, როდის რა გუნებაზე ბრძანდებოდა. ისე კი, მისგან ხმამაღალი სიტყვა არასოდეს მსმენია, მხოლოდ ერთხელ აუწია ხმას, როცა მა-

მიდაჩემს მიმართავდა: „გაიგე, რომ მაგათი აღზრდისთვის არაფერს ვიშურებ! არაფერს!“ ამ სიტყვებს რაღაც კავშირი ჰქონდა ჩემს ჩაცმულობასთან: იმხანად სულ შარვალში გამოწყობილი დავდიოდი.

მამიდა ალექსანდრა ჭკუას კარგავდა ჩემი ჩაცმა-დახურვის გამო — თუ ბრიჯებს არ გავიხდიდი, ჩემგან თურმე ლედი არასდიდებით არ დადგებოდა. როცა ვუთხარი: კაბაში არაფრის კეთება არ შემიძლია-მეთქი, მიპასუხა: ისეთ რამეს არც უნდა აკეთებდე, რისთვისაც შარვლის ჩაცმა აუცილებელია. აი, როგორ უნდა მჭეროდა თავი მამიდა ალექსანდრას აზრით: უნდა მეთამაშა პაწაწინა — ქურებით, სათამაშო ჩაის სერვიზებით; უნდა მეტარებინა ის მარგალიტის ყელსაბამი, რომელიც მან დაბადებისას მახუქა... უფრო მეტიც: „მამაჩემის მარტოხელა ცხოვრებაში მზის სხივივით უნდა მეკიაფა“. მე კი მიმაჩნდა, რომ მზის სხივი თავისუფლად შეიძლება ვყოფილიყავი ბრიჯებშიც, მაგრამ მამიდაჩემს დაეუინებინა — გინდა თუ არა მზის სხივივით უნდა მოიქცეო. როცა დაიბადე, კარგი გოგონა იყავი, მაგრამ წლიდან წლამდე სულ უფრო უარესი ხდებო. მამიდაჩემმა ძალიან მატკინა გული და კინაღამ მოთმინება დამაკარგვინა, მაგრამ როცა ამის თაობაზე ატიკუსს ვკითხე აზრი, მითხრა: ამ ოჯახში უშენოდაც საკმარისად მოინახება მზის სხივები; ასე რომ, ჯობია, შენს საქმეს მიხედო. მე კი სწორედ ისეთი მომწონხარ, როგორიცა ხარო.

საშობაო სუფრა მე ცალკე, პატარა მაგიდაზე გამიწყვეს, ხოლო ჯემი და ფრენსისი უფროსებთან ერთად მიუსხდნენ დიდ სასადილო მაგიდას. რახანია, ჯემმა და ფრენსისმა დიდ მაგიდასთან გადაინაცვლეს, ჩემს იზოლაციას კი რატომღაც ისევ განაგრძობდა მამიდაჩემი. ხშირად მიფიქრია: „ნეტა რა ჰგონია, მაინც რას ვიზამ? ავდგები და რამეს მოვისვრი?“ რამდენჯერმე ისიც გავიფიქრე: „მოდი, ვთხოვ, დიდ მაგიდასთან ერთხელ მაინც დამსვას და ვანახებ, რა კარგად შემიძლია მოქცევა. განა შინ ყოველდღე მშვიდობიანად არ შევექცევი სადილს?“ ერთხელ ატიკუსსაც შევეხვეწე: იქნებ შენი

ხათრით დამსვას-მეთქი დიდ მაგიდასთან, მაგრამ ატიკუსმა მიპასუხა: არავითარი „ჩემი ხათრით“ არ გამოვა; ჩვენ სტუმრები ვართ და სადაც დავსვამენ, იქ უნდა დავსხდეთო. ამას გარდა, მამამ მითხრა: მამიდა ალექსანდრას გოგონების კარგად არ ესმის, რადგან თვითონ ქალიშვილი არ ჰყოლიაო.

მაგრამ ვერაფერს იტყვი, მისი მომზადებული კერძები კი ერთ რამედ ღირდა: სამნაირად შეკმარებული ხორცი, საკუჭნაოში გადანახული ზაფხულის სალი მწვანილი და ბოსტნეული, ატმის კომპოტი, ორნაირი ღვებელი და ამბროზია მოკრძალებულ საშობაო სადილს შეადგენდა. ამას რომ შეექცნენ, დაბანგული უფროსები სასტუმრო ოთახში გადავიდნენ, ჯემი იატაკზე წამოწვა, მე კი სახლის უკან ეზოს მივაშურე. პალტო ჩაიცვიო, — მომაცხა ატიკუსმა ძილნარევი ხმით, ასე რომ, შემეძლო ყური მომეყრუებინა.

კიბის თავზე ფრენისი გვერდით მომიჯდა. ასე გემრიელად ჯერ არასდროს მიჭამია-მეთქი, ვუთხარი.

— ბებიაჩემი ბრწყინვალე მზარეულია, — მომიგო ფრენისმა, — მეც მასწავლის მზადებას.

— ბიჭები რომ არ ამზადებენ საჭმელს? — ვუთხარი მე და გუნებაში ჩამეცინა. როგორია, ჰა, — ჯემი წინსაფარში?

— ბებია მეუბნება, ყველა მამაკაცმა უნდა იცოდეს საჭმლის მომზადებაო. კაცები თავის ცოლებს უნდა უფრთხილდებოდნენ და როცა ისინი თავს ცუდად იგრძნობენ, უნდა უვლიდნენ კიდევაცო.

— მე სულაც არ მინდა, რომ დიღმა მომიაროს, — ვუთხარი, — მირჩვენია, იქით მოვუარო.

— დიღმა?

— ჰოო. ჯერ ნურავის ეტყვი, მაგრამ როგორც კი გავიზრდებით, ჯვარი უნდა დავიწეროთ. წინა ზაფხულს დიღმა ხელი მთხოვა.

ფრენისმა დამცინავად დაუსტვინა.

— რაო, ვითომ რითი არ მოგწონს? — ვკითხე მე, — არაფერი არ სჭირს დასაცინი.

— შენ იმ ჯუჯაზე ლაპარაკობ, ბებია მითხრა, ყოველ ზაფხულს მის რეიჩელთან ატარებსო?

— სწორედ იმაზე გეუბნები.

— მაგაზე ყველაფერი ვიცი, — ჩაიციხა ფრენსისმა.

— მაინც რა იცი?

— ბებია მითხრა, უსახლკაროაო.

— არაფერიც! მერიდიანში ცხოვრობს.

— ხან ერთ ნათესავთან ცხოვრობს, ხან მეორესთან, მის რეიჩელთან კი ზაფხულობით ჩამოდისო.

— ფრენსის, ეგ არ არის მართალი.

ფრენსისი დამეჭყანა.

— ზოგჯერ კაცი ვერაფერს შეგაგნებინებს, ჯინ ლუიზა, თუმცა ეგ რა შენი ბრალია?

— რას გულისხმობ?

— რასა და იმას, რომ თუ ძია ატიკუსი ნებას გაძლევს, მაწანწალა ძაღლივით საცა გინდა, იხეციალო, ეგ შენი ბრალი სულაც არაა, ასე თქვა ბებია. ან ის რაღა შენი ბრალია, თუ ატიკუსი მურიანებს დაუძმაკაცდა? ისე, როცა იცოდე, ამ ამბავმა ჩვენი ოჯახის წევრებს ლამის გულები დაუხეთქოს.

— ჯანდაბა და დოზანა! გამაგებინე ერთი, რას მიედ-მოედები?

— რაც გითხარი, იმას. ბებია ამბობს: ესღა გვაკლდა! ჯერ იყო და, ველურებივით გაზარდა ბავშვები, ახლა კიდე ვიღაც მურიანებს დაუმეგობრდაო. საქმე ისე მიდის, მგონი, მალე მეიკომის ქუჩებშიც აღარ გაგვესვლებაო. ოჯახს ღუპავს, აი, რას შვრება მამაშენი.

ფრენსისმა ისკუპა და ძველი სამზარეულოს მიმართულებით გაექანა. როცა საკმაოდ გამშორდა, დამიყვირა — დიახაც, მურიანების მოყვარულია!

— ტყუილია! — ვუღრიალე მე, — არ ვიცი, რას როშავ, მაგრამ თუ მაგ სიტყვებს ამ წამშივე უკან არ წაიღებ, ცუდი დღე დაგადგება!

კიბიდან ძირს ვისკუბე და დავედევნე. ფრენსისის ჩავლება არ გამჭირვებია. ახლავე უკან წაიღე-მეთქი შენი სიტყვები, — დავჭყვი-ლე.

ფრენსისი დამისხლტა და ახლა ძველ სამზარეულოში შევარდა.

— მურიანების მოყვარული! მურიანების მოყვარული! — ღრი-ალეზდა და მეჭყანებოდა.

სანამ მსხვერპლს ჩაავლებ, ჯობია, არ იჩქარო: ნურაფერს ეტყვი — დღესავით ნათელია, ცნობისმოყვარეობა წასძლევს და თვითონ გამოყოფს თავს. ფრენსისი სამზარეულო კარში გამოჩნდა:

— ჯერ ვერ მოხვედი აზრზე, ჯინ ლუიზა? მკითხა გამომცდელად.

სალაპარაკოდ არც ღირს-მეთქი, — ვუპასუხე.

ფრენსისი გარეთ გამოვიდა.

— მიგაქვს თუ არა უუ-კან შენი სიტყვები! — ვუთხარი და მაშინვე მიხვდი, ვიჩქარე: ცოტაც უნდა მეცლია. ფრენსისი ტყვიასავით შე-ვარდა სამზარეულოში. მე კი ისევ კიბეზე დავბრუნდი — არაფერია, მოგიცდი-მეთქი, გავიფიქრე გუნებაში. ხუთიოდე წუთს ასე ვიჯექი, მერე კი მაშიდა ალექსანდრას ხმა მომესმა.

— ფრენსისი სადაა?

— გარეთაა, აგერ, სამზარეულოში.

— კი მაგრამ, ხომ იცის, რომ იქ თამაში არ შეიძლება. !

ფრენსისი კარში გამოდგა და იყვირა:

— მაგან ჩამამწყვდია და გარეთ აღარ მიშვებს!

— რას ნიშნავს ეს, ჯინ ლუიზა?

მაშიდაჩემს ავხედე:

— მე არ დამიმწყვდევია, მაშიდა!

— დიახაც რომ დამამწყვდია! — იღრიალა ფრენსისმა, — გარეთ არ მიშვებს!

— იჩხუბეთ თუ რა?

— ჯინ ლუიზა გავაბრაზე, — დაიძახა ფრენსისმა.

— ფრენსის, გამოდი მაქედან! ჯინ ლუიზა, კიდევ ერთი სიტყვა და მამაშენს ვეტყვი! წელან შენა თქვი, ჯანდაბა და დოზანაო?

— არა.

— მე მეგონა, შენა თქვი. მეორედ არ გავიგონო ასეთი რამ!

მამიდა ალექსანდრას კარს უკნიდან უყვარდა ყურის გდება. როგორც კი თვალს მიეფარა, ფრენსისმა თავი გარეთ გამოყო და გაიკრიჭა.

— იცოდე, ჩემთან მაიმუნობა არ გაგივა!

ფრენსისი ეზოში ჩახტა. ცდილობდა, ახლოს არ გამკარებოდა, შორიახლო დასეირნობდა, ბალახს წიხლს სცემდა და დროდადრო გაღიმებული გამომხედავდა. სახლიდან ჯემი გამოვიდა, ერთი კი შეგვავლო თვალი და წავიდა. ფრენსისი მიმოზის ხეზე აძვრა, მერე ჩამოძვრა, ხელები ჯიბეებში ჩაიწყო და ეზოში ბოლთის ცემას მოჰყვა.

მე ვუთხარი, მაინც ვინა გგონია შენი თავი, ძია ჯეკი ხომ არა-მეთქი? ფრენსისმა კი მომიგო: თუ არ ვცდები, გაგაფრთხილეს, წყნარად იჯდე და მე თავი გამანებო.

— არაფერს დაგიშავებ, — ვუპასუხე.

ფრენსისმა გამომცდელად შემხედა, დაასკვნა, რომ ბედს დავმორჩილდი და ხმადაბლა წაიღიღინა:

— მუ-რი-ანე-ბის მოყ-ვა-რუ-ლიი!

ამჯერად კი მივაფშვნიტე ჩემი თითის სახსარი მის წინა კბილს და მარცხენა ხელი მწყობრიდან გამომივიდა. მარჯვენათი შევუტეე, მაგრამ დიდხანს არ დამცალდა: ძია ჯეკმა მკლავები ტანზე მიმილურსმა და მიბრძანა:

— არ გაინძრე!

მამიდა ალექსანდრა ფრენსისის მოსავლელად გაექანა: თავისი ცხვირსახოციტ ცრემლები შეუშრალა. თმა დაუვარცხნა, ლოყაზე ხელი მოუთათუნა... როცა აივანზე ატიკუსი, ჯემი და ძია ჯიმიც გამოვიდნენ, ფრენსისმა მაშინლა ამოუშვა ღრიალი.

— ვინ დაიწყო ყველაფერი? — იკითხა ძია ჯეკმა.

მე და ფრენსისმა ერთმანეთისკენ ვანიშნეთ.

— ბებია, — დაიკნავლა ფრენსისმა, — მაგან მითხრა, „შე ბოზოლ“ და მომახტა!

— მართალს ამბობს? — მკითხა ძია ჯეკმა.

— მართალია.

როცა ძია ჯეკმა შემომხედა, ძალიან ჰგავდა ნაკვეთებით მამიდა ალექსანდრას.

— ხომ გაგაფრთხილე, ცუდ დღეში ჩაიგდებ თავს, თუ ასეთი სიტყვების თქმას არ გადაეჩვევი-მეთქი?

— დიახ, სერ მაგრამ...

— ჰოდა, ახლა ხარ ცუდ დღეში. ფეხი არ მოიცვალო ადგილიდან.

გავიფიქრე — გაქცევა ხომ არ ვცადო-მეთქი, მაგრამ დროზე ვერ მივიღე გადაწყვეტილება. გასხლტომა რომ დავაპირე, ბიძაჩემმა დამასწრო. უცებ ვიგრძენი — მიწაზე გამოტილი პაწია ჭიანჭველას დავცქეროდი, რომელიც იქვე ბალახებში პურის ნამცეცს შესჭიდებოდა.

— ჩემს სიცოცხლეში ხმას არ გაგცემ! მძულხარ, მეზიზღები, რო მოკვდე, მაინც არ შემეცოდები! — ვიკვივლე გამწარებულმა.

ამ განცხადებამ ძია ჯეკი საბოლოოდ გაათამამა. ატიკუსის იმედილა მქონდა, მან კი მითხრა: ყველაფერი შენს თავს დააბრალე, ახლა დროა, სახლში წავიდეთო.

არავის არ დავემშვიდობე, ისე დავჯექი მანქანის უკანა სავარძელზე. სახლში კი ჩემს ოთახში შევედი და კარი გავიჯახუნე. ჯემს უნდოდა, რაღაცით ვენუგემებინე, მაგრამ საშუალება არ მივეცი.

როცა თავის მოვლას შევუდექი, მკლავებზე მხოლოდ შვიდი თუ რვა წითელი იარა აღმოვაჩინე. ყველაფერი შედარებითია-მეთქი, გავიფიქრე და სწორედ იმ დროს კარზე მომიკაკუნეს. ვინ არის-მეთქი, ვიკითხე და პასუხი ძია ჯეკმა გამცა.

— წადი აქედან!

ძია ჯეკმა მითხრა: ასე თუ განაგრძობ, ისევ გაიტყვიპებო და მეც გავეჩუმდი. როცა ოთახში შემოვიდა, კუთხეში შევიყუყუე და ზურგი შევაქციე.

— ჭყიტა, — მომმართა მან, — ახლაც გძულვარ?

— თუ გნებავთ, ისევ მცემთ, სერ.

— რას ვიფიქრებდი, ასე თუ გადამემტერებოდი, — მითხრა მან, — ძალიან გამიტეხე გული. მშვენნივრად იცი, რაც დაიმსახურე, ის მიიღე.

— არაფერიც.

— გენაცვალე, არაფრით არ შეიძლება, როცა მოგესურვება, ასეთი სიტყვები...

— შენ უსამართლო ხარ, უსამართლო, — ვუთხარი მე.

ძია ჯეკმა წარბები აზიდა:

— უსამართლო?! ვითომ რატომ?

— ძია ჯეკ, შენ მართლა ძალიან კარგი კაცი ხარ და მიუხედავად იმისა, რაც ჩაიდინე, მაინც მიყვარხარ, ოღონდ ბავშვების სულ არ გესმის.

ძია ჯეკმა დონჯი შემოირტყა და ამხედ-დამხედა:

— მერედა, რატომ არ მესმის ბავშვების, მის ჯინ ლუიზა? შენს დღევანდელ საქციელს დიდი გაგება სჭირდება? ეს რა ალიაქოთი ატეხე, ცოფიანივით იღრინებოდი და უწმაწურად ილანძლებოდი.

— მერედა, დამაცადე, რომ მეთქვა? შენთან უზრდელობას კი არ ვაპირებ, უბრალოდ ვცდილობ, აგისხნა.

ძია ჯეკი საწოლზე ჩამოჯდა. ახლა ქვემოდან შემომცქეროდა კოპებშეკრული. აბა დაიწყე, გისმენო, მითხრა.

მეც ერთი ღრმად ჩავისუნთქე და ვუთხარი:

— მაშ ასე. დავიწყეთ იქიდან, რომ შენ საშუალება არ მომეცი, მეც მეთქვა რამე, პირდაპირ მომვარდი. როცა მე და ჯემი ვკინკლაობთ ხოლმე, ატიკუსი მართო ჯემს კი არ ეკითხება — რა მოხდაო, მეც მიგდებს ყურს; მერე კიდევ, შენ თვითონ არ მითხარი — ასეთ სიტყვებს

მხოლოდ უკიდურესი გაღიზიანების შემთხვევაში ამბობენო? ჰოდა, ფრენსისმა ისე გამაბრაზა, ეგ კი არა, გოგრაც უნდა გამეხეთქა მისთვის!

ძია ჯეკმა თავი მოიქექა.

— აბა მითხარი, როგორ იყო!

— ფრენსისმა ატიკუსზე ისეთი რამე მითხრა, ვერაფრით ვერ მოვუთმენდი.

— რა თქვა ასეთი?

— რა და — მურიანების მოყვარულიაო. კარგად არ ვიცი, ეგ რას ნიშნავს, მაგრამ ფრენსისი ისეთნაირად ამბობდა!.. ერთ რამეს პირდაპირ გეტყვი, ძია ჯეკ, ატიკუსის ლანძღვას ვერაფრით ვერ შევარჩენდი.

— ასე მოიხსენია ატიკუსი?

— დიახ, სერ და უფრო უარესადაც. მითხრა, ატიკუსი ოჯახის დამაქცევარიაო, შენ და ჯემი ველურებად გაგზარდათო.

ძია ჯეკს რომ შევხედე, შევკრთი: ზუსტად ისევე მიყურებდა, როგორც მაშინ, როცა ხელი ჩამავლო. მაგრამ როცა თქვა, ამას ასე არ დავტოვებო, მივხვდი, საფრთხე ამჯერად ფრენსისს ელოდა.

— ავდგები და ამ საღამოსვე მივალ ალექსანდრასთან.

— ძალიან გთხოვთ, სერ, დარჩეს ისე, როგორც არის! ძალიან გთხოვთ!

— რას ჰქვია — ასე დარჩეს?! — აღშოთდა ძია ჯეკი, — ალექსანდრამ უნდა იცოდეს ეს. დახეთ ერთი! დამაცადოს მაგ ბიჭმა, ჩემი ხელი ჯერ არ მოხვედრია!

— ძია ჯეკ, შეგიძლია ერთ რამეს დამპირდე? ძალიან გთხოვ, სერ, პირობა მომეცი, რომ ამ ამბავს ატიკუსს არ მოუყვები. იცი, ერთხელ მთხოვა — ჩემზე რაც უნდა გითხრან, მოთმინებიდან ნუ გამოხვალ, ჰოდა, მირჩევნია, ეგონოს, რომ სხვა რამეზე ვინახუბეთ. გეხვეწები, მომეცი პირობა!

— კი მაგრამ, რატომ უნდა შერჩეს ფრენსისს ასეთი რამე?

— არც შერჩენია... ხელს ვერ შემიხვევ? მგონი, ზოგან კიდევ მდის სისხლი.

— რა თქმა უნდა, შეგიხვევ, ჩემო პატარავ. დედამიწის ზურგზე არ მეგულება ხელი, რომელსაც მეტი სიამოვნებით შევახვევდი. აქეთ ხომ არ წამობრძანდებოდით, მის? — ძია ჯეკმა თავაზიანად დამიკრა თავი და სააბაზანოსაკენ გამიძღვა. თითებს რომ მიწმენდდა და მიხვევდა, თან ზღაპარს მიყვებოდა ძალიან სასაცილო ახლომხედველ მოხუც კაცზე, რომლის კატას ერქვა ჰოჯი და რომელიც სეირნობისას ქვაფენილის ყოველ ბზარს ითვლიდა. — ესეც ასე. არათითზე, სწორედ იქ, სადაც მანდილოსნები ნიშნობის ბეჭედს ატარებენ, მანდილოსნისათვის სრულიად შეუფერებელი პატარა ნაჭრილობევი გექნება.

— გმადლობთ სერ...ძია ჯეკ!

— გისმენთ, ქალბატონო?

— „ბოზი“ რას ნიშნავს?

ძია ჯეკი შეუდგა ახალი, გრძელი ზღაპრის მოყოლას ერთ ხანდაზმულ პრემიერ-მინისტრზე, რომელიც თემთა პალატაში ყოფნისას იჯდა და სულს უბერავდა ბუმბულს. ცდილობდა, ჰაერში ერთ მდგომარეობაში გაეჩერებინა მაშინ, როცა მის გარშემო მოკამათენი ლამის ჭკუიდან გადასულიყვნენ. როგორც ჩანს, ბიძაჩემს უნდოდა, ჩემს კითხვაზე პასუხი გაეცა, მაგრამ არ გამოსდიოდა.

მოგვიანებით, როცა წესით უკვე უნდა მძინებოდა, წყლის დასალევად დერეფანში გავედი და სასტუმრო ოთახიდან ატიკუსისა და ძია ჯეკის ლაპარაკი მომესმა.

— ატიკუს, მე ცოლს არასოდეს შევირთავ.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ შეიძლება შვილები გამიჩნდეს...

— ბევრი რამე გაქვს სასწავლი, ჯეკ, — უთხრა ატიკუსმა.

— ვიცი. შენმა ქალიშვილმა დღეს პირველი გაკვეთილი ჩამიტარა. განმიცხადა, ბავშვების ცუდად გესმისო და ამიხსნა კიდევაც, რა-

ტომ. სავსებით სწორი იყო! ატიკუს, ჭყიტამ ამიხსნა, როგორც უნდა მოვექცეოდი: ვენაცვალე! ისე ვწუხვარ, რომ დავსაჯე.

ატიკუსს ჩაეცინა:

— მაინცდამაინც ნუ განიცდი, იმიტომ, რომ დამსახურებულად დაისაჯა.

მე გავინაბე — ვაითუ ძია ჯეკმა ჩემი ნათქვამი გაუმხილოს-მეთქი. მაგრამ მსგავსი არაფერი მომხდარა. მან მხოლოდ ჩაიბუტბუტა:

— არა, ქუჩური ლანძღვა-გინება რაც მართალია მართალია, სრულყოფილად აუთვისებია... მაგრამ რომ იცოდე, იმის ნახევარიც არ ესმის, რასაც როშავს. სხვათა შორის, მკითხა, „ბოზი“ რას ნიშნავსო.

— მერე, უთხარი?

— არა, ლორდ მეღბურნზე ვუამბე.

— ჯეკ, როცა ბავშვი კითხვას დაგისვამს, ღვთის გულისათვის ბოდიას ნუ მოჰყვები, პირდაპირ გაეცი პასუხი. ბავშვი ბავშვია, მაგრამ ნუ გგონია, რომ უფროსებზე ადვილად გააცურებ, სიტყვის ბანზე აგდება მხოლოდ ტვინს აუბნევს... დღეს უნდა დაგესაჯა, მაგრამ მაგისთვის არა. ცუდი სიტყვებით გატაცების ხანა ყველა ბავშვმა უნდა გაიაროს. როგორც კი მიხვდება, რომ ამით ყურადღებას ვერ იქცევს, მაშინვე გადაეჩვენება. აი, სიფიცხის დაძლევა კი გაცილებით ძნელია. ჭყიტამ რაც შეიძლება მალე უნდა ისწავლოს თავის შეკავება, მით უმეტეს, ასეთი განსაცდელი ელის ახლო მომავალში. ისე, თანდათანობით კი მოდის გონს. ჯემიც წამოიზარდა და მისგან ახლა ჭყიტა ბევრ რამეს სწავლობს. მხოლოდ ხანდახან სჭირდება ჭკუის დარიგება.

— ატიკუს, შენ ხომ ჭყიტასთვის ხელი არასოდეს დაგიკარებია, არა?

— მართალი ხარ, არასოდეს. აქამდე მუქარა და დატუქსვა ჭრიდა. შეძლებისდაგვარად მიჯერებს, ჯეკ. რას იზამ, ყოველთვის ისე ვერ

იქცევა, როგორც თვითონ უნდა, მაგრამ მთავარი ისაა, რომ ნამდვილად ცდილობს.

— ეგ ვერაფერი გამოსავალია.

— გამოსავალი ისაა, ჭყიტამ იცის — მე ვიცი, რომ ის მონდომებუ-
ლია. აი, ესაა მნიშვნელოვანი, მაგრამ ერთი რამ არ მაძლევს მოს-
ვენებას: სულ მალე ჭყიტასა და ჯემს უამრავი საძაგლობის მოსმენა
მოუწევთ. ჯემის თავშეკავებაში ნაკლებად მეპარება ეჭვი, მაგრამ
ჭყიტა რომ ვერავითარ დამცირებას ვერ აიტანს და თვალის დაუსამ-
ხამებლად მუშტი-კრივზე გადავა, დანამდვილებით ვიცი.

აქ კიდევ ერთხელ შემემშინდა, ძია ჯეკს პირობა არ გაეტეხა და კი-
დევ ერთხელ შევცდი.

— ატიკუს, რაღაც ვერ მოახერხე წესიერად აგეხსნა ჩემთვის, ნუ-
თუ მართლა ასე ცუდადაა საქმე?

— უარესის წარმოდგენაც შეუძლებელია, ჯეკ. ერთი შავკანიანის
ჩვენების გარდა, იუველების წინააღმდეგ არავითარი საბუთი არ
მოგვეპოვება. მთელი ჩვენება სულ ესაა: „არა შენ ჰქენი — არა, მე
არ მიქნიაო“. აბა, რომელი სასამართლო მსაჯული იწამებს ვიღაც
ტომ რობინსონის ჩვენებას იუველის წინააღმდეგ? მართლა, იუვე-
ლებს ხომ იცნობ?

ძია ჯეკმა უთხრა — კი, მახსოვსო და აუწერა კიდევ ატიკუსს ისინი.
მაგრამ ატიკუსმა უთხრა: შენ წინა თაობის კაცი ხარ, თუმცა დღესაც
თითქმის ეგეთები არიანო.

— მერედა რა უნდა ქნა?

— სანამ წავაგებ, მინდა, მსაჯულები ცოტა ხნით მაინც შევაფუც-
ხუნო და უხერხულ მდგომარეობაში ჩავაყენო. ისე, რა თქმა უნდა,
გასაჩივრების უფლებაც გვექნება... დღესდღეობით დანამდვილე-
ბით ვერაფერს გეტყვი, ჯეკ. იცი, ბოლო დრომდე იმედი მქონდა, ამ-
გვარ საქმეს თავიდან ავიცდენდი, მაგრამ რაღა უნდა მექნა, როცა
ჯონ ტეილორმა ჩემკენ გამოიშვირა თითი და მითხრა — სწორედ სა-
შენო საქმეაო...

— შენ კი ნატრობდი, თუ შესაძლოა, ამაცდინე ეს სასმისიო, ხომ?

— მართალი ხარ, მაგრამ როგორ გგონია, უარი რომ მეთქვა, შევძლებდი, ჩემი შვილებისთვის თვალი გამესწორებინა? შენ უჩემოდაც კარგად მოგეხსენება, რასაც უნდა ველოდოთ. ღმერთმა ინებოს, რომ ამან ჯემსა და ჭყიტას მაინც ჩაუაროს იოლადა. რაც მთავარია, მეიკომის ჩვეული სენი არ შეეყოფნის! დღემდე ვერ გამიგია, რატომ გადადიან ხოლმე ჭკუიდან საღად მოაზროვნე ადამიანები, როცა საქმე შავკანიანებს შეეხება... იმის იმედითაა შემრჩენია, რომ ჯემი და ჭყიტა ქუჩურ ლაყობას არ აჰყვებიან, მოვლენ და მე მომთხოვენ პასუხს. მე მგონი, იმდენად კი სჯერათ ჩემი... ჯინ ლუიზა?

თმები ყალყბე დამიდგა, კუთხიდან თავი გამოვყავი და ამოვღერდე:

— სერ?

— წადი, დაიძინე.

მაშინვე ჩემი ოთახისკენ მოვკურცხლე და საწოლში ჩავწექი. — მაინც, რა კარგი ვინმეა ეს ძია ჯეკი, რომ არ გამცა! მაგრამ ის კი ამოუხსნელი დარჩა ჩემთვის, თუ საიდან მიხვდა ატიკუსი, ყურს რომ ვუგდებდი. მხოლოდ მრავალი წლის შემდეგ მიხვდი ერთ რამეს: მამა განზრახ ლაპარაკობდა ასე და ყოველი მისი სიტყვა ჩემ გასაგონად იყო გამიზნული.

10

ატიკუსი დაძაბული იყო: სადაცაა ორმოცდაათი წლის შესრულებოდა! როცა მე და ჯემმა ვკითხეთ: ასეთი მოხუცი რატომ ხარო, მოგვიგო — იმიტომ, რომ გვიან დავიწყეო და ჩვენც მივხვდით, რატომ არ მოსდევდა მუხლი მამაჩვენს. ატიკუსი გაცილებით უფროსი იყო ყველა ჩვენი თანაკლასელის მამაზე, და აბა რაღა გასაკვირია, თუ არაფერი გვქონდა სათქმელი, როცა ამხანაგები იტყოდნენ ხოლმე: „აი მამაჩემი კი!..“

ჯემი ფეხბურთის გიჟი იყო. ატიკუსი ცდილობდა, ამ თემისგან თავი შორს დაეჭირა, მაგრამ როცა ჯემი ჩააცივდებოდა, ეტყოდა ხოლმე: შვილო, მაგისტვის ძალიან ბებერი ვარო.

ასე რომ, მამაჩვენი არაფრისმაქნისი გამოდიოდა. მესმის კიდევ — საოლქო ნაგვის მანქანა ეტარებინა ან შერიფი ყოფილიყო, ან ფერმერი, ან თუნდაც გარაჟში ემუშავა! არა, ატიკუსი ისეთს არაფერს აკეთებდა, რამაც ადამიანი შეიძლება აღტაცებაში მოიყვანოს.

ყველა სიკეთესთან ერთად, მამა სათვალეს ატარებდა. მარცხენა თვალით თითქმის ვერაფერს ხედავდა. მარცხენა თვალის სისუსტე ფინჩების საგვარეულო სენიაო, გვეტყოდა ხოლმე. როცა უნდოდა, რამე კარგად დაენახა, თავს განზე გასწევდა და მარჯვენა თვალით აკვირდებოდა.

ატიკუსი ისეთს არაფერს აკეთებდა, რასაც ჩვენი თანაკლასელების მამები აკეთებდნენ — არც სანადიროდ დადიოდა, არც პოკერს თამაშობდა, არც თევზაობდა, არც ეწეოდა და არც სვამდა. იჯდა სასტუმრო ოთახში და კითხულობდა.

თუმცა, ამ თვისებებით მაინც ვერ აღმოჩნდა ისე შეუმჩნეველი, როგორც ნატრობდა: იმ წელიწადს მთელ ჩვენს სკოლას პირზე ეკერა ტომ რობინსონისა და მისი ვეჭილის სახელი, რაშიც არაფერი იყო სასიხარულო. სესილ ჯეიკობსთან უკანასკნელი შეტაკების მერე, როცა ლაჩარივით განზე გადგომა მომიხდა, ხმა გავარდა: ჭყიტა ფინჩი ჩხუბს ერიდება, რადგან მამამისმა აუკრძალაო. ვერ ვიტყვი, ეს მთლად სწორი იყო-მეთქი. ატიკუსის ხათრით, რაც მართალია მართალია, საჯაროდ ჩხუბს არ ატეხდი, მაგრამ რას ვიზამდი ჩემს ოჯახში, ეს არავისი საქმე არ იყო. გინდა ღვიძლი ბიძაშვილი ყოფილიყო, გინდა მესამე მუხლის მამიდაშვილი, არავის დავინდობდი და ყველას სათითაოდ ჩავალეწავდი კბილებს. ფრენსის ჰენკოკმა, სხვათა შორის, კარგად იცოდა ეს.

მამამ თოფები ჩუქებით კი გვაჩუქა, მაგრამ სროლის სწავლება აღარ მოისურვა. ამიტომ ამ საკითხში ძია ჯეკმა მოგვცა ელემენტა-

რული ცოდნა და თან აღნიშნა: მამათქვენს სულ არ აინტერესებს იარაღიო. ხოლო ატიკუსმა ერთ მშვენიერ დღეს ასეთი რამ უთხრა ჯემს:

— ყველაფერს აჯობებდა, სამიზნეებად თუნუქის კოლოფები გეხმარა, მაგრამ ვიცი, ჩიტებს ესვრი. ამიტომ ერთ რჩევას მოგცემ. ჩხიკვები კიდევ ჯანდაბას, მაგრამ ნურასოდეს მოკლავ ჯაფარას. ეს ცოდვაა.

ეს იყო პირველი და უკანასკნელი შემთხვევა, როცა მამაჩემმა რაღაცას ცოდვა უწოდა, ამიტომ მის მოდის მივმართე კითხვით.

— მამაშენი მართალია, — მითხრა მან, — ერთადერთი, რასაც ჯაფარა შვრება ისაა, რომ მღერის და გვართობს. ის არც ბალ-ბოსტნებს გვიჩანაგებს, არც კალოსთან იბუდებს და საერთოდ, ადამიანს არაფერს უშავებს, მხოლოდ გალობს და გალობს და გალობით გვატკბობს. აი, რატომაა ცოდვა ჯაფარას მოკვლა.

— მის მოდი, ჩვენი უბანი ძალიან დიდი ხნისაა, არა?

— ჰო, თვითონ ქალაქზე ძველიცაა.

— მაგას კი არ ვამბობ, ხალხია ხანში შესული. ჩემსა და ჯემს გარდა ერთი ბავშვიც არაა ახლომახლო. მის დუბოუბი მალე ასი წლის გახდება, მის რეიჩელიც მოხუცია, ისევე როგორც თქვენ და ატიკუსი.

— ორმოცდაათი წელი არც ისე ბევრია, — მკვახედ მომიგო მან, — თანაც მე მგონია, ჯერჯერობით არც მე გავმხდარვარ ეტლით სატარებელი და არც მამაშენი, ხომ ასეა? ერთი კია, ბედმა გამიღიმა, ის ძველისძველი მავზოლეუმი რომ დაიწვა; მის მოსავლელად მართლაც რომ ბებერი ვარ. შენ ალბათ სწორი ხარ, ძალიან ჩამკვდარი უბანი გვაქვს. ახალგაზრდებში ყოფნა თითქმის საერთოდ არ გიწევს, არა?

— როგორ არა, სკოლაში.

— მე ახალგაზრდა უფროსებზე გეუბნები. ისე კი, ჩემო კარგო, ნამდვილად ბედს უნდა უმადლოდეთ, მამათქვენი რომ ხანდაზმუ-

ლია. აბა, წარმოიდგინე, როგორ შეიძლება წარმართულიყო თქვენი ცხოვრება, ის რომ ოცდაათი წლის იყოს!

— წარმომიდგენია! ატიკუსს ხომ არაფრის კეთება არ შეუძლია...

— უნდა გაგაოცო — მამაშენი ჯერ კიდევ სიცოცხლით სავსეა, — მითხრა მის მოდიმ.

— მერე და, რის მაქნისია?

— რისა და... აი, მაგალითად, ისე კარგად შეადგენს ანდერძს, რომ წყალი არ გაუვა.

— დიდი რამე...

— მერე კიდევ... არ გაგიგონია, რომ ამ ქალაქში ყველაზე უკეთ თამაშობს შაშს? ფინჩების მამულში, როცა ჯერ კიდევ პატარები ვიყავით, შაშის თამაშში ბადალი არ ჰყავდა მდინარის გაღმა-გამოღმა.

— რას ამბობთ, მის მოდი, ჯემი და მე სულ ვამარცხებთ!

— უკვე დროა, იცოდეთ, რომ ხათრით მარცხდება. შენ ისიც არ გეცოდინება, რა შესანიშნავად უკრავს ტუჩის გარმონს.

ეს იმდენად უმნიშვნელო ღირსებად მეჩვენა, რომ კიდევ უფრო შემრცხვა მამაჩემის მაგივრად.

— კარგი და... — დაიწყო მის მოდიმ.

— მაინც რა?

— არა, არაფერი, არაფერი... უბრალოდ, გამოდის, რომ წესით, უნდა ამაყობდე მამაშენით. ყველას კი არ შეუძლია ტუჩის გარმონზე დაკვრა! აბა, ახლა გაეცალე ხელოსნებს, ფეხებში ნუ გაებლანდები. აჯობებს, სახლში წახვიდე, მე იელებს უნდა მივხედო და ყურადღებას ვედარ მოგაქცევ. შეიძლება ფიცარი დაგეცეს თავზე.

მე ჩვენი უკანა ეზოსკენ წავედი და დავინახე, რომ ჯემს თუნუქის კოლოფები ამოეღო მიზანში. რა სისულელეა, ესროლო თუნუქის კოლოფს, როცა ირგვლივ ამდენი ჩიტია-მეთქი, გავიფიქრე. ისევ წინა ეზოსკენ გავწიე და აივნის გვერდით ორი საათის განმავლობაში ვაშენებდი სიმაგრეს, რისთვისაც გამოვიყენე საბურავი, ფორთოხ-

ლის შესანახი ყუთი, თეთრეულის კალათა, სკამები აივნიდან და ამერიკის შეერთებული შტატების პატარა დროშა. ეს დროშა ჯემმა ბატიბუტის კოლოფში იპოვა და მე მაჩუქა.

სადილად შინ მობრუნებულმა ატიკუსმა სიმაგრესთან ჩაცუცქულს მომისწრო. ჩემი სამიზნე ქუჩის გადაღმა იდგა.

— მითხარი ერთი, რას ესვრი?

— მის მოდის ვესვრი უკანა ნაწილში.

ატიკუსი შეტრიალდა და ჩემი კარგა მოზრდილი სამიზნე დაინახა: წელში მოხრილი მის მოდი თავის ბუჩქებთან ფუსფუსებდა. მამამ ქუდი კეფაზე გადაიწია და ქუჩა გადაკვეთა.

— მოდი! — დაუძახა მან მის მოდის, — მგონი, ჯობია, დროზე გაგაფრთხილო, საფრთხე გემუქრება.

მის მოდი წელში გაიმართა და ჩემკენ მოიხედა. მერე მამას შეხედა და და უთხრა:

— ატიკუს, შენ ნამდვილი ჯოჯოხეთის მაშხალა ხარ!

ატიკუსი მობრუნდა და მშვიდად, მაგრამ მკაცრად მითხრა:

— სიმაგრე დაშალე და მეორედ არ დაგინახო, ვინმეს უმიზნებდე მაგ თოფს!

მე ვინატრე: რა კარგი იქნება, მამაჩემი ჯოჯოხეთის მაშხალა მაინც იყოს-მეთქი და ეს მოსაზრება კელპურნიას გავუზიარე.

— მისტერ ფინჩი? რატომ, მას უამრავი რამის გაკეთება შეუძლია.

— მაინც რისი?

კელპურნიამ თავი მოიქექა:

— როგორ გითხრა, არც ვიცი...

ჩემი მოსაზრება კიდევ უფრო დამაჯერებელი მეჩვენა, როცა ჯემის კითხვაზე: მამა, მეთოდისტების გუნდში ითამაშებ თუ არაო, ატიკუსმა ასეთი პასუხი გასცა: რომ ვითამაშო, კისერსაც მოვიტეხო; ეგეთი რამეებისთვის ძალიან დავბერდიო.

მეთოდისტებს განზრახული ჰქონდათ, თავიანთი საეკლესიო მიწის ნაკვეთი გამოესყიდათ და ნაძღვევზე ბაპტისტებს იწვევდნენ ფეხ-

ბურთის სათამაშოდ. მე მგონი, ატიკუსის გარდა, ქალაქში ყველას მამა თამაშობდა. ჯემმა დაიწუწუნა: არც კი მინდა წასვლაო. მაგრამ აბა, როგორ გაუშვებდა ხელიდან ასეთ სანახაობას?! ჩემთან და ატიკუსთან ერთად იდგა გვერდითა ხაზთან და დაბღვერილი უყურებდა, როგორ აგდებდა ბაპტისტების კარში ბურთს სესილის მამა.

ერთ შაბათ დღეს მე და ჯემმა გადავწყითეთ, ჩვენი თოფებით დაზვერვაზე წავსულიყავით. ნიადაგი უნდა მოგვესინჯა — წავაწყდებოდით თუ არა ციყვს ან კურდღელს, რედლების ეზოდან ასე, ხუთასიოდე იარდი გვექნებოდა გავლილი; როცა შევნიშნე, რომ ჯემი დაძაბული მიშტერებოდა რალაცას თავდაღმართში. თავი ცალ მხარეს გადაეხარა და ცერად გადასცქეროდა ქუჩას.

— ეე, რას უყურებ?

— რასა და, აგე, იმ ბებერ ძაღლს, ქვემოთ რომაა, — მითხრა მან.

— ბებერი ტიმ ჯონსონია, არა?

— ხოო.

ტიმ ჯონსონი მისტერ ჰარი ჯონსონის ძაღლი იყო. მისტერ ჰარი მობილში ავტობუსის მძღოლად მუშაობდა და ქალაქის სამხრეთ კიდეში ცხოვრობდა. ტიმი — წითური მეძებარი ძაღლი — მეიკომელებს გამორჩევით უყვარდათ.

— რას აკეთებს?

— არვიცი, ჭყიტა, ჯობია, სახლში წავიდეთ.

— ოო, ჯემ, ახლა ხო თებერვალია!

— მერე რა, კელს უნდა ვუთხრა.

სახლისკენ მოვკურცხლეთ და სამზარეულოში შევცვივდით.

— კელ, ერთი წუთით ქუჩაში ვერ გამომყვები? — სთხოვა ჯემმა.

— რისთვის, ჯემ? სად მცალია წარამარა ქუჩაში სასიარულოდ.

— ბებერ ძაღლს რალაცა სჭირს. ქვემოთაა, ქუჩის ბოლოში.

კელპურნიამ ამოიოხრა:

— ახლა ძაღლს თათს ვერ შევუხვევ. სააბაზანო ოთახში ჩვარი აგდია, წადი და თითონ შეუხვიე.

ჯემმა თავი გააქნია:

— ავადაა, კელ, რაღაც უბედურება სჭირს.

— რას შვრება, თავისსავე კუდს ხომ არ დასდევს?

— არა, ასე შვრება, — უთხრა ჯემმა და ოქროს თევზივით მოჰყვა პირის დაფინას, მხრები აიწურა, მოიკაკვა და დაიგრიხა, — აი, ასე დადის, ოღონდ ეტყობა, უაზროდ აკეთებს ამას.

— ზღაპარს მიყვები, ჯემ ფინჩ? — კელპურნიას ხმაში სიმკაცრე შეეპარა.

— არა, კელ, გეფიცები...

— ძალლი გარბოდა?

— არა, ნელ—ნელა მოცანცარებს, ისე ნელა, რო ვერც შეატყობ, თუ მოძრაობს, ჩვენკენ მოდის:

კელპურნიამ ხელები შეიწმინდა და ჯემს ეზოში გაჰყვა. ვერავითარ ძალს ვერ ვხედავო, განაცხადა.

კელპურნია რედლების ეზომდე ჩამოგვყვა და საითაც ჯემმა ანიშნა, იქით გაიხედა. ტიმ ჯონსონი შორს პაწაწინა ლაქასავით მოჩანდა, მაგრამ თანდათან ახლოვდებოდა. ცალ მხარეს გადაქანებულ მოცოცავდა. ისე, თითქოს მარჯვენა ფეხები მარცხენაზე მოკლე ჰქონდა. სილაში გვერდულად დაფერდებული მანქანა მომაგონა...

— რამ მოლრიცა ნეტა... — თქვა ჯემმა.

კელპურნიამ ერთხანს უცქირა, მერე მხრებში ჩაგვაფლო ხელები და სახლისკენ გაგვაქცია. ზურგსუკან კარი გაიჯახუნა, ტელეფონს მივარდა და ჩაჰყვირა:

— მისტერ ფინჩთან დამაკავშირეთ სამსახურში!

— მისტერ ფინჩ! კელი ვარ. ყველაფერს გეფიცებით, ქუჩის ბოლოში ცოფიანი ძალლია, აქეთ მოდის, დიახ, სერ... მისტერ ფინჩ, ნამდვილად ტიმ ჯონსონია... დიახ. დიახ, სერ. დიახ.

კელმა ყურმილი დადო და ჩვენს კითხვაზე — მამამ რა გითხრაო, მხოლოდ თავი გაიქნია, ისევ ტელეფონის ბერკეტი ააჟღერიალა და ჩასძახა:

— მის იულა მეი... არა, ქალბატონო, მისტერ ფინჩთან ლაპარაკს უკვე მოვრჩი... არა, ქალბატონო, მასთან ნულა დამაკავშირებთ... მისმინეთ, მის იულა მეი, თუ შეიძლება და დაურეკეთ მის რეიჩელს, მის სტეფანი კროუფორდს და ყველას, ვისაც კი ტელეფონი აქვს ჩვენს ქუჩაზე და შეატყობინეთ, რომ ცოფიანი ძაღლი მოდის. ძალიან გთხოვთ, ქალბატონო!

კელპურნია ყურს უგდებდა.

— ვიცი, რომ თებერვალია, მის იულა მეი, მაგრამ ცოფიანი ძაღლის ცნობა ნამდვილად არ შემეშლება. გთხოვთ, იჩქაროთ, ქალბატონო!

კელპურნიამ ჯემს ჰკითხა, რედლებს თუ აქვთ ტელეფონიო. ჯემმა წიგნში ჩაიხედა და უთხრა: არაო.

— ეგენი გარეთ მაინც არ გამოვლენ, კელ!

— სულერთია, უნდა შევატყობინო!

კელი აივანზე გავარდა, მე და ჯემი ფეხდაფეხ მივყევით. თქვენ სახლში დარჩითო, შემოგვიბღვირა.

ეტყობა, მეზობლებმა შეიტყვეს კელპურნიას გაფრთხილება: ჩვენი მხედველობის არეში მყოფი ყველა ხის კარი მაგრად ჩაიკეტა. ტიმ ჯონსონს ჯერ ვერ ვხედავდით. ახლა კელპურნიას ვადევნებდით თვალს. მას კაბისა და წინსაფრის კალთა მუხლებამდე აეკეცა და რედლების სახლისკენ გარბოდა. სახლის წინა კიბეზე ავიდა, კარზე დააბრაახუნა. პასუხი არავინ გასცა. მაშინ დაიყვირა:

— მისტერ ნათან! ბატონო არტურ! ცოფიანი ძაღლი მოდის, ცოფიანი ძაღლი მოდის!

ალბათ უკნიდან უნდა მოუაროს-მეთქი, ვივარაუდე.

— ჯემმა თავი გააქნია, მაგას არავითარი აზრი არა აქვსო.

კელპურნია ამაოდ უშენდა კარს მუშტებს — მისი გაფრთხილება უპასუხოდ დარჩა. თითქოს არც კი გაუგიათ მისი ხმა. როცა კელპურნიამ სახლს უკნიდან მოუარა, შარავიანზე შავი ფორდი შემოსრიალდა. მანქანიდან ატიკუსი და მისტერ ჰეკ ტეიტი გადმოვიდნენ.

— ბატონი ჰეკ ტეიტი, მეიკომის ოლქის შერიფი, ატიკუსივით მაღალი, მაგრამ უფრო ტანხმელი და გრძელცხვირა კაცი იყო. მაღალყელიანი ფეხსაცმელი ეცვა, ზონრის ბრჭყვიალა ლითონის გასაყრელებით. ჩექმებში ჩატანებულ შარვალსა და სანადირო ხალათში იყო გამოწყობილი. ქამარში ტყვიების რიგი ჰქონდა ჩაწყობილი, ხელში კი მძიმე თოფი ეკავა. როცა ის და ატიკუსი ჩვენი სახლის აივანს მოუახლოვდნენ, ჯემმა კარი გააღო.

— ნუ გამოხვალ, შვილო, — უთხრა ატიკუსმა, — აბა, სადაა, კელ?

— უკვე ახლოს უნდა იყოს, — უთხრა კელმა და დაღმართისკენ მიუთითა.

— ხომ არ მორბის? — ჰკითხა მისტერ ტეიტმა.

— არა სერ, მისტერ ჰეკ, ჯერ მოკრუნხული მოდის.

— ხომ არ შევეგებოთ, ჰეკ? — ჰკითხა ატიკუსმა.

— ჯობია, აქ დაველოდოთ, მისტერ ფინჩ, ეგენი ჩვეულებრივ სწორხაზოვნად მოძრაობენ. თუმცა დანამდვილებით ვერაფერს იტყვი. შეიძლება მოსახვევს ამოჰყვეს. კარგი იქნება, თუ ასე იზამს. სხვაგვარად რედლების ეზოში ამოყოფს თავს. ერთ წუთსაც ვადროვოთ.

— მე მგონი, რედლების ეზოში არ გადავა, — თქვა ატიკუსმა, — ლობე შეაჩერებს. ალბათ გზას გამოჰყვება.

ჩემს წარმოდგენაში ცოფიან ძაღლს დრუნჩზე დუჟი უნდა მოსდგომოდა, უნდა ერბინა, ყალყზე უნდა მდგარიყო, ყოველ შემხვედრს ყელში უნდა სწვდომოდა და თანაც ეს ყველაფერი აგვისტოში უნდა მომხდარიყო. ტიმ ჯონსონი რომ ასე მოქცეულიყო, უფრო ნაკლებად შემეშინდებოდა.

უკაცრიელ, მომლოდინე ქუჩაზე საზარელი სანახავი არაფერია: ხეები გარინდულიყვნენ, ჩიტები დადუმებულიყვნენ, ხელოსნებიც გამქრალიყვნენ მის მოდის ეზოდან. გავიგონე, როგორ დააცემინა მისტერ ტეიტმა და ცხვირი მოიხოცა. მერე თოფი მკლავზე ჩამოიცურა. მის სტეფანი კროუფორდი დავინახე — თავისი სახლის წინ კარის

მინას მიბჯენოდა სახით. მერე მის მოდიმაც დაუმშვენა გვერდი. ატი-კუსმა ტერფი სკამის კადონს ჩამოაყრდნო და ნელა დაისვა ხელი ბარძაყზე.

— აგერ ისიც, — თქვა ხმადაბლა.

ტიმ ჯონსონი გამოჩნდა. გონებადაბინდული მოუყვებოდა მოსახვევს რედლების ებოს გასწვრივ.

— შეხედე ერთი, — ჩამჩურჩულა ჯემმა, — მისტერ ჰეკმა თქვა, სწორ ხაზს მიჰყვებიანო, ქუჩის შუაგულშიც ვერ გამოდის.

— ავადმყოფს უფრო ჰგავს, — ვთქვი მე.

— რამე რო დაუდო წინ, დაეტაკება.

მისტერ ტეიტმა შუბლზე მიიღო ხელი და წინ გაიწია.

— ნამდვილად ცოფი შეჰყრია, მისტერ ფინჩ.

ტიმ ჯონსონი კუს ნაბიჯით მოიწევდა წინ. მაგრამ გზადაგზა ძირს დაყრილ ფოთლებს როდი ყნოსავდა და ეთამაშებოდა; თითქოს მთელი ყურადღება იქით მიემართა — არჩეული გზიდან არ გადავუხვიო. უხილავი ძალა ნელ-ნელა ჩვენკენ ეწეოდა. დროდადრო აიბურძკლებოდა, როგორც ცხენი შვრება ხოლმე ბუზების მოსაგერიებლად. წარამარა აფხენდა და მუწავდა პირს. ცალ მხარეს გადაბრეცილიყო, მაგრამ რაღაც ძალა თანდათან მაინც ჩვენკენ ეწეოდა.

— ადგილს ეძებს, რომ მოკვდეს, — თქვა ჯემმა.

მისტერ ტეიტი შემობრუნდა და უთხრა:

— სიკვდილს სულაც არ აპირებს, ჯერ მაგაზე არც უფიქრია, ჯემ.

ტიმ ჯონსონი რედლების სახლის წინ მოსახვევამდე მოვიდა. გადაგარებული ჭკუის უბადრუკმა ნარჩენმა ღობესთან შეაჩერა, თითქოს იმას ფიქრობდა — რომელ გზას დავადგეო. რამდენიმე გაუბედავი ნაბიჯიც გადადგა და რედლების ჭიშკართან შედგა. მერე შემოტრიალება სცადა, მაგრამ გაუჭირდა.

— აქედან უკვე შეიძლება დამიზნება, ჰეკ, — თქვა ატიკუსმა, — ჯობია, მოასწრო და სანამ ქვემოთ ჩაუყვება, ესროლო. ღმერთმა იცის, ვინ ამოვა მოსახვევში. შედი სახლში, კელ.

კელპურნიამ ბადიანი კარი გამოალო, მერე გასაღებით გადაკეტა. მერე ხელახლა გაალო და ამჯერად კაუჭით გადარაზა. მე და ჯემს ტანით გვეფარებოდა, მაგრამ ჩვენ მაინც ვიჭყიტებოდით მის მკლავებს ქვემოდან.

— ესროლეთ, მისტერ ფინჩ, — მისტერ ტეიტმა თოფი ატიკუსს მიაწოდა. მე და ჯემს კინალამ გული წაგვივიდა.

— დროს ნუ კარგავ, ჰეკ, — უთხრა ატიკუსმა, — მიდი.

— მისტერ ფინჩ, ეს ერთი გასროლის საქმეა.

ატიკუსმა ენერგიულად გააქნია თავი.

— რას უდგახარ, ჰეკ! მთელ დღეს იქ ხომ არ დაგელოდება!

— ღვთის გულისათვის, მისტერ ფინჩ, შეხედეთ, სადაა! თუ დავაყოვნებთ, პირდაპირ რედლების სახლში შევა! მე კი ისე კარგად ვერ ვისვრი და თქვენ ეს მშვენივრად იცით!

— ოცდაათი წელია, აღარ მისვრია.

მისტერ ტეიტმა თოფი ატიკუსს შეაჩენა.

— ახლა თუ ისვრით, ძალიან დამავალვებთ, — უთხრა მან.

მე და ჯემი გაოგნებულებივით ვუყურებდით, როგორ აიღო მამაჩვენმა თოფი და შუაგულ ქუჩაში გავიდა. სწრაფად მიაბიჯებდა, მაგრამ მე ყველაფერი შენელებულად მეჩვენებოდა, თითქოს წყლის ქვეშ მიცურავსო. დრო გულისამრევად ნელა მიიზღაზნებოდა.

როცა ატიკუსმა სათვალე გაისწორა, კელპურნიამ წაიბუტბუტა: ღმერთო მოწყალეო, ხელი მოუმართეო, და თითები ლოყებზე მიიღო.

ატიკუსმა სათვალე შუბლზე აიწია, მაგრამ ჩამოუცურდა და ქვაფენილზე დაუვარდა. სიჩუმეში მინის ჭახანი გაისმა. ატიკუსმა თვალები და ნიკაპი მოისრისა, დავინახეთ, როგორ მოუხშირა თვალეების ხამხამს.

რედლების ტიშკრის წინ ტიმ ჯონსონმა გონების უბადრუკი ნაშთი მოიკრიბა: როგორც იქნა, შემოტრიალდა, რათა თავდაპირველად არჩეულ გზას დადგომოდა — ქუჩას აღმა ამოჰყოლოდა; ორი ნაბიჯი

გადადგა წინ, მერე შედგა და თავი ასწია. დავინახეთ, ერთბაშად როგორ გახევდა ადგილზე.

ატიკუსმა თოფი ისე სწრაფად მიიღო მხარზე და მომრგვალებულ ჩახმახის ფეხს გამოჰკრა თითი, რომ დანამდვილებით ვერც იტყოდი, პირველად რა მოძრაობა გააკეთა.

თოფმა დაიჭექა. ტიმ ჯონსონი შეხტა, მოიკრუნჩხა, ძირს დაენარცხა და ტროტუარზე მოწითალო-თეთრი ბორცვი წარმოქმნა. მან ვერც გაიგო, რამ მოკლა.

მისტერ ტეიტი აივნიდან ძირს ჩახტა და რედლების ეზოსკენ გაიქცა. ძაღლის წინ შედგა, ჩაიცუცქა, შემობრუნდა და მარცხენა თვალს ზემოთ შუბლი მოისრისა:

— ცოტა მარჯვნივ მოგივიდათ, მისტერ ფინჩ, — გამოსძახა მან.

— ეგ ზნე ყოველთვის მჭირდა, — უპასუხა ატიკუსმა, — ჩემი ნება რომ ყოფილიყო, ფილთა თოფს ავარჩევდი.

ატიკუსმა ქუსლით დაფშვნა სათვალის გატეხილი მინები და მისტერ ტეიტისაკენ გაემართა, რომელიც ამ დროს ტიმ ჯონსონს დასცქეროდა.

თანდათანობით ყველა სახლის კარი გაიღო და უბანი ისევ გამოცოცხლდა. მის მოდი მის სტეფანი კროუფორდის თანხლებით კიბეზე ჩამოვიდა.

ჯემი ჯერაც ვერ მოსულიყო გონს. იქნებ გამოფხიზლდეს-მეთქი და ვუჩქმიტე. მაგრამ როცა ატიკუსმა გარეთ გამოსულები დაგვინახა, მოგვაძახა: — ახლოს ნუ მოხვალთო.

მალე ატიკუსი და მისტერ ტეიტი ეზოში შემოვიდნენ. შერიფს ეღიმებოდა.

— ზიბოს გამოვიძახებ, წაიღოს, — თქვა მან, — არაფერიც არ დავიწყებიათ, მისტერ ფინჩ, ამბობენ, ამან დავიწყება არ იცისო.

ატიკუსი დუმდა.

— ატიკუს! — უთხრა ჯემმა.

— ბატონო?

— არა, არაფერი.

— ყველაფერი დავინახე, ნაცადო ჩუბინო!

ატიკუსი მის მოდისაკენ შებრუნდა. წამით თვალი გაუსწორეს ერთმანეთს. მერე ატიკუსი შერიფის მანქანაში ჩაჯდა და ჯემი თავისთან იხმო.

— იმ ძაღლს ახლოს არ გაეკაროთ, გესმის? არ მიეკაროთ, მკვდარიც ისევე საშიშია, როგორც ცოცხალი.

— დიახ, სერ, — უთხრა ჯემმა, — ატიკუს!

— რა იყო, შვილო?

— არაფერი.

— რა დაგემართა, ბიჭო, ლაპარაკი დაგავიწყდა? — ღიმილით ჰკითხა მისტერ ტეიტმა ჯემს, — შენ რა, არ იცოდი, რომ მამაშენი...

— გაჩუმდი, ჯეკ, — უთხრა ატიკუსმა, — წამო, ქალაქში დავბრუნდეთ.

როცა მანქანა დაიძრა, მე და ჯემმა მის სტეფანის სახლსმივაშურეთ და ზიბოს სანაგვე მანქანის მოლოდინში კიბებზე ჩამოვსხედით.

ჯემს აღელვებისაგან ხმა წაერთვა. მის სტეფანი კი აქოთქოთდა:

— აჰ, აჰ, აჰ, გაგონილა ცოფიანი ძაღლი თებერვალში?! იქნებ არც იყო ცოფიანი, იქნებ უბრალოდ გამოჩერჩეტდა? წარმომიდგენია, როგორ მოეღრიცება სახე ჰარი ჯონსონს, როცა მობილიდან დაბრუნდება და შეიტყობს, რომ ატიკუს ფინჩმა მისი ძაღლი მოკლა! სანაძლეოს დავდებ, მაგ ძაღლს რწყილები ჰყავდა შესეული და მეტი არაფერი.

მაგრამ ეს ქოთქოთი მის მოდიმ შეაწყვეტინა:

— ტიმ ჯონსონი ახლა ცოცხალი რომ იყოს და ისევ მოდიოდეს ჩვენს ქუჩაზე, მაშინ ხომ სულ სხვა ხმაზე ამღერდებოდი? მაგ ამბავს მალე გაარკვევენ — ძაღლის თავს მონტგომერიში გაგზავნიან გამოკვლევაზე.

ჯემმა ძლივს გასაგონად თქვა:

— დაინახე, ჭყიტა, დაინახე, როგორ იდგა იქ? ...და მერე უცებ, ერთბაშად მოეშვა, მოწყდა, გეგონებოდა თვითონვე იყო თოფის ნაწილი... მამამ ისე ჩქარა გააკეთა ყველაფერი... მე კი, სანამ რამეს — ვესვრი, ათ წუთს მაინც ვუმიზნებ ხოლმე...

მის მოღიმე იქედნურად გაიღიმა და მითხრა:

— რაო, ჯინ ლუიზა, ახლაც ხომ არ ფიქრობ, რომ მამაშენს არაფერი ეხერხება? კიდევ გრცხვენია მისი?

— არა, — მორჩილად მივუგე მე.

— იმ დღეს სულ გადამავიწყდა შენთვის მეთქვა, რომ დაკვრის გარდა ატიკუს ფინჩს თავის დროზე მთელ მეიკომის ოლქში ბადალი არ ჰყავდა სროლაში... ტყვიას ტყვიაში სვამდა.

— ტყვიას ტყვიაში სვამდა... — ექოსავით გაიმეორა ჯემმა.

— სწორედ რომ, ჯერემი ფინჩ, ახლა კი მგონი შენც სხვა ხმაზე ამღერდები. წარმოგიდგენია, არც კი იცოდი, ზედმეტსახელად „ნაცად ჩუბინს“ რომ ეძახდნენ... ჯერ კიდევ იქ, ფინჩის მამულში ცხოვრებისას თხუთმეტი გასროლიდან მიზანში თოთხმეტს თუ მოარტყამდა, მაშინვე წუწუნს მოჰყვებოდა — ტყვია-წამალი ტყუილად გავაფუჭეო!

— არასოდეს არაფერი უთქვამს ამის შესახებ, — წაიბუტბუტა ჯემმა.

— არაფერი უთქვამს, ხომ?

— არა...

— ნეტა ახლა რატომ აღარ დადის სანადიროდ? — ვთქვი მე.

— შევეცდები აგიხსნათ, — გვითხრა მის მოღიმე, — მამათქვენი, უპირველეს ყოვლისა, ჭემმარიტად ცივილიზებული ადამიანია, ასეთი ნიჭი ღვთის წყალობაა, ღვთის მადლია. რა თქმა უნდა, ამ ნიჭის სრულყოფისთვის ვარჯიშიც საჭიროა, მაგრამ მიზანში სროლა პიანინოს დაკვრა ან რამე მსგავსი ხომ არაა. მე ასე მგონია, როგორც კი მამათქვენი მიხვდა, რომ ღმერთმა განსაკუთრებული ძალა უწყალობა და ამით იგი ყველა სულიერზე მაღლა დააყენა, მაშინვე უარი თქვა თოფზე. ალბათ გადაწყვიტა, თუ აუცილებლობა არ მოითხოვ-

და, იარაღი ხელში არასდიდებით აეღო. დღეს კი სწორედ ასეთი აუცილებლობა იყო.

— ესე იგი, უნდა ამაცობდეს ამით, — ვთქვი მე.

— ჭკუათმყოფელი ადამიანი თავის ნიჭით არასოდეს იამაყებს, — მომიგო მის მოდომ.

მალე დავინახეთ, როგორ ამოვიდა ზიბოს სატვირთო მანქანა ჩვენს ქუჩაზე. ზიბომ მანქანის ძარიდან ფიწალი გამოიღო და ფრთხილად ასწია ტიმ ჯონსონი. ძალლი ძარაში შეაგდო, მერე იმ ადგილს, სადაც ტიმი დაეცა, კასრიდან რალაც მოასხურა და ცოტა ხანს აქეთ ნუ გამოივლითო, გაგვაფრთხილა.

სახლში რომ მივბრუნდით, ჯემს ვუთხარი: — აი ახლა კი ვიცი, რასაც მოვეყვები ორშაბათს სკოლაში-მეთქი.

— ეს ამბავი არავის არ უამბო, ჭყიტა, — მითხრა მან.

— რაო?! როგორ თუ არ ვუამბო! ერთი მითხარი, რომელ მეიკომელს ჰყავს მამა, ატიკუსივით „ნაცადი ჩუბინი“, ჰა?

— მამას ეტყობა, არ უნდოდა, ჩვენ რომ ეს გვცოდნოდა, თორემ თვითონვე გვეტყოდა. ამით რომ ამაცობდეს, მოგვიყვებოდა კიდევ:

— იქნებ უბრალოდ თავიდან ამოუვარდა? — შევედავე ჯემს.

— არა, ჭყიტა, შენ ამას ვერ მიხვდები. ატიკუსი მართლა მოხუცია, მაგრამ საერთოდ რომ არ შეეძლოს არაფრის გაკეთება, ჩემთვის სულერთი იქნებოდა, თითის განძრევაც რომ არ შეეძლოს, მაინც სულ არ ვინაღვლებდი.

ჯემი ქვას დასწვდა და გამარჯვებული სახით მანქანის ფარებს სტყორცნა. მერე გაედევნა და გამომძახა:

— ატიკუსი ისეთივე ჯენტლმენია, როგორიც მე!

11

სანამ პატარები ვიყავით, მე და ჯემს სათამაშოდ სავსებით გვეოფნიდა ჩვენი და სამხრეთით მცხოვრები მეზობლების ეზოები,

მაგრამ როცა მეორე კლასში გადავედი და რედლი-ბუას წვალემა წარსულს ჩაბარდა, სულ უფრო ხშირად მიგვიწევდა გული ქალაქის სამრეწველო ცენტრისკენ. გზად მისის ჰენრი ლაფაეტ დუბოუზის სახლთან უნდა ჩავვევლო. თუ ამას არ მოვისურვებდით, მაშინ სულ ცოტა ერთმილიანი წრის დარტყმა მოგვიწევდა, რადგან სხვაგვარად ქალაქში მოხვედრა შეუძლებელი იყო. მისის დუბოუზს რამდენჯერმე ადრეც შევხვედრივარ და არავითარი სურვილი არ გამჩენია, ეს ნაცნობობა ოდნავ მაინც გამეღრმავებინა; მაგრამ ჯემმა მითხრა: ოდესმე ხომ უნდა გაიზარდო!

მისის დუბოუზი, ღრმად მოხუცებული მარტოხელა ქალი, ზანგ მოახლესთან ერთად ჩვენგან ორი ეზოს გადაღმა ცხოვრობდა. მისი სახლის ღია აივანი და შვეული კიბე ქუჩის მხარეს გამოდიოდა. დედაბერი ლოგინად იყო ჩავარდნილი და დღის უმეტეს ნაწილს საწოლში ატარებდა, ხანაც ბორბლებიან სავარძელში იყო მისვენებული. ხმა დადიოდა — მისის დუბოუზს სახლში ძველისძველი კანადური დამბაჩა აქვს გადანახული, რომელსაც თავის უამრავ თავსაფარსა და ტინტებში შეფუთულს მალავსო.

მე და ჯემი ამ ქალს დასანახად ვერ ვიტანდით. მის სახლთან ჩავლილებს აივანზე მისვენებული თუ მოგვკრავდა თვალს, ისეთი რისხვით მოგვაშტერდებოდა, რომ უნებურად ფეხი გვერეოდა. მერე იწყებდა გაუთავებელ ლაპარაკს ჩვენს ყოფაქცევაზე და ბოლოს აუცილებლად დაასკვნიდა — თქვენგან ხეირიანი ნამდვილად არაფერი გამოვაო. დიდი ხანია, ხელი ჩავიქნიეთ და მის სახლთან ქუჩის მოპირისპირე მხარეს აღარ გადავდიოდით, ანკი რა აზრი ჰქონდა — მაშინ კიდევ უფრო აიმაღლებდა ხოლმე ხმას და მთელი — უბნის გასაგონად გაჰყვიროდა.

— ქალის გული ვერაფრით მოვიგეთ. თუ გაბადრული სახით ვეტყვოდი — გამარჯობა მისის დუბოუზიმეთქი, პასუხად მომახლიდა: რა „გამარჯობა“, შე უშნო შენა, უნდა მითხრა — შუადღე მშვიდობისა, მისის დუბოუზო!

ყველა სიკეთესთან ერთად ავცია და ბოროტიც. იყო. ერთხელ გაიგონა, როგორ მიმართა ჯემმა მამაჩვენს სახელით და კინაღამ სისხლი ჩაექცა ტვინში. თურმე ჩვენზე ბილწი და უტიფარი ყვეყნები ცხოვრებაში არ ენახა და ძალიან სწყდებოდა გული, რომ ატიკუსმა დედაჩვენის გარდაცვალების შემდეგ ცოლი აღარ შეირთო. დედათქვენზე უფრო მომხიბვლელი ქალი ქვეყანას არ მოსწრებია და როგორ არ უნდა გაგისკდეს გული, როცა ხედავ, რა გაუთლელ ველურებად გზრდით ატიკუსით — ჩემი ძმისაგან განსხვავებით, რომელიც ხანდახან მიყვებოდა დედაზე, მე დედა არ მახსოვდა. როცა მისის დუბოუმმა ეს სიტყვები მოგვახალა, ჯემს მკვდრისფერი დაედო.

იმით გათამამებულმა, რომ ბუა რედლის, ცოფიან ძაღლს და სხვა ფათერაკებს უვნებელი გადაურჩა, ჯემმა ასეთი გადაწყვეტილება მიიღო:

— ლაჩრობაა, იდგე მის რეიჩელის სახლის წინ და ელოდო მამას, როცა მის შესახვედრად შეიძლება ფოსტის შენობის კუთხემდე ჩავირბინოთ.

ამის შემდეგ ყოველ საღამოს იქ ვეგებებოდით ატიკუსს და ვერცკი მოვთვლი, რამდენჯერ დახვედრია მამას ჯემი მისის დუბოუმის მორიგი ავცია გამონათქვამით გაშმაგებული.

— ნუ აჰყვები, ჯემ, — ეტყოდა ხოლმე ატიკუსი, — ხომ იცი, მოხუცი ქალია, სნეულია. თავი მაღლა ასწიე და ჯენტლმენივით მოიქეცი. რაც უნდა გითხრას, იმაზე იფიქრე, რომ წონასწორობიდან არ გამოხვიდე.

ჯემი ამაზე უპასუხებდა: ძალიან ავად რომ იყოს, ასე ვერ იღრიალებდაო. როცა მისის დუბოუმის სახლს გავუსწორდებოდით ხოლმე, ატიკუსი თავიდან ქუდს მოიშვლევდა, მისალმების ნიშნად ჰაერში ააფრიალებდა და ეტყოდა: — საღამო მშვიდობისა, მისის დუბოუმ! დღეს ისე გამოიყურებით, პირდაპირ დახატული მგონიხართო.

ოღონდ ატიკუსს არასოდეს უთქვამს, თუ როგორი ნახატი ეგონა მისის დუბოუმი. მერე მოუყვებოდა სასამართლოს ჭორებს და ბო-

ლოს ეტყოდა: გულითა და სულით გისურვებთ, ხვალ თავი უკეთ გეგრძნოთო. ამის შემდეგ მამა ისევ დაიხურავდა ქუდს, თვით იმ ქალბატონის დასანახად შემისვამდა მხრებზე და საღამოს ბინდში სახლისკენ მივეშურებოდით. სწორედ ასეთმა შემთხვევებმა განმიმტკიცეს აზრი, რომ მამაჩემი, კაცი, რომელსაც სძაგდა იარაღი და არც ერთ ომში არ მიუღია მონაწილეობა, ამქვეყნად ყველაზე გულადი მამაკაცი იყო.

ჯემმა თავისი მეთორმეტე დაბადების დღე იზეიმა. მეორე დღეს ვეღარ მოითმინა (ფულმა ჯიბეები აუწვა) და ადრე შუადღისას ქალაქისკენ ავიღეთ გეზი: ჯემს პატარა ორთქლმავლის ძრავა უნდოდა ეყიდა, მე კი დაწნულ კვერთხს დამპირდა. მისი აზრით, ფული ორივეს უნდა გვეყოფნოდა.

რახანია, თვალი დავადგი იმ კვერთხს: ელმორის ფარდულში იყიდებოდა, ბრჭყვიალა წინწკლებითა და თითბრით იყო მოვარაყებული, ჩვიდმეტი ცენტი ღირდა. მოსვენებას არ მაძლევდა ერთი სურვილი — მიხლოდა, ჩქარა გავზრდილიყავი და მეიკომის საოლქო სკოლების გუნდისთვის მედირიჟორა. ჯერჯერობით ასე ვვარჯიშობდი: ვცდილობდი, მაღლა ასროლილი ჯოხი ხელით დამეჭირა, რაც ყოველთვის არ გამომდიოდა. ამიტომ, როცა კი კელპურნია ჯოხით ხელში დამინახავდა, სახლში აღარ მიშვებდა. აი, მიყიდის ჯემი კვერთხს და მაშინ ყველაფერი კარგად გამომივა-მეთქი, ვფიქრობდი და ძალიან მადლიერი ვიყავი ჩემი ძმისა, ასეთ საჩუქარს რომ შემპირდა.

მისის დუბოუზი აივანზე ბრძანდებოდა, როცა მის სახლს გავუსწორდით.

— საით გაგიწევიათ თქვენ ორს ამ დილაუთენია, ჰა? — დაგვჩხავლა დანახვისთანავე: — „შატალოზე“ მიდიხართ? ახლავე დავურეკავ თქვენს დირექტორს და შევატყობინებ! — ხელები სავარძლის ბორბლებზე ჩამოდო და გამომეტყველებაც შესაბამისი მიიღო

— ოო,დღეს ხომ შაბათია, მისის დუბოუზ! — უთხრა ჯემმა:

— მაგას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, — გაისმა გაუგებარი პასუხი, — ნეტავი ვიცოდე, მამათქვენმა თუ იცის, სადა ბრძანდებით!

— მისის დუბოუზ, ქალაქში მარტოები ჯერ კიდევ მაშინ დავდი-
ოდით, როცა აი, ამხელები ვიყავით, — უთხრა ჯემმა და ტროტუარი-
დან ასე ორი ფუტის სიმაღლეზე აჩვენა ხელით.

— ნუ მატყუებ! — დაიწივლა დედაბერმა, — ჯერემი ფინჩ! მოდი ეტ-
კინსონმა მითხრა, რომ ამ დილით ბაღში ნერგი დაუმტვრიე. დაიცა,
უთხრას მამაშენს, მაშინ კი დაწყევლი შენი გაჩენის დღეს! დუბოუზი
არ ვიყო, თუ მომავალი კვირისთვის შენი თავი გამოსასწორებელ
კოლონიაში არ გავაგზავნივო!

ჯემმა, რომელიც მის მოდის ხეხილს გასული ზაფხულიდან აღარ
გაჰკარებია და რომელმაც იცოდა — ასე რომც არ ყოფილიყო, მის
მოდის მამასთან მაინც არ დააბეზლებდა, მისის დუბოუზის ბრალდება
სასტიკად გააპროტესტა.

— სიტყვას ნუ მიბრუნებ! — შეუტია მოხუცმა, — შენ კი, — დაკოჟრი-
ლი თითი ჩემკენ გამოიშვირა: — რას ჩაგიცვამს ეგ შარვალი, ჰა?
ახალგაზრდა ლედის კაბა და კორსეტი უნდა ეცვას! თუ ვინმემ დრო-
ზე არ მოგხედა, შენგან დიდი-დიდი მოახლე დადგეს, უკეთესი არა-
ფერი. როგორია, ჰა — ფინჩის ქალი სამიკიტნოში მიმტანად მუშაობ-
დეს!

თავზარი დამეცა: ის სამიკიტნო მოედნის ჩრდილოეთით მდებარეობდა და მეტად საეჭვო რეპუტაციით სარგებლობდა. ჯემს ხელი ჩავავლე, მაგრამ მან თავი გაითავისუფლა და ჩამხურჩულა:

— წამო, ჭყიტა, ყურადღებას ნუ მიაქცევ მაგას; თავი მაღლა ასწიე და ჯენტლმენივით მოიქეცი.

მაგრამ მისის დუბოუზმა ისევ შეგვაყოვნა:

— როგორია, ჰა? ერთი ფინჩი სამიკიტნოში მაგიდებს მოემსახუ-
როს, მეორემ კი ცინგლიანი ზანგები დაიცვას! ჰმ!

ჯემი ადგილზე გახევდა: ეს სიტყვები, ეტყობა, ეკალივით მოხვდა გულზე. მისის დუბოუზის შხამიანი ისარი მიზანს არ ასცდა, დედაბერმაც კარგად უწყოდა ეს.

— არა, მაინც როგორ გადაგვარდა მთელი ქვეყანა: ფინჩი ცი გადაუდგა თავისიანებს! რალა უნდა გაგიკვირდეს ამის მერე! — მან ხელი მიიღო პირზე. როცა მოიშორა, ტუჩის კიდებებიდან მბზინავი დორბლი ჩამოედვარა, — ისე, ნუ გეშინია, არც მამაშენია იმ მურიანებზე და ნაძირალებზე უკეთესი, ვისაც ემსახურება!

ჯემი ჭარხალივით გაწითლდა. მე სახელოში მოვქაჩე და ტროტუარს გაუყევით. კვალდაკვალ მოგვდევდა მამხილებელი სიტყვა ჩვენი ოჯახის მორალური გადაგვარების თაობაზე, რისი თვალსაჩინო საბუთი თურმე ის გახლდათ, რომ ფინჩების ნახევარზე მეტი საგიჟეთში იყო გამოძწყვდეული! თუმცა, დედაჩვენი რომ — ყოფილიყო ცოცხალი, მაშინ ამდენად არ გადავგვარდებოდით.

დანამდვილებით ვერც ვიტყვი, ყველაზე მწარედ ჯემს რა მოხვდა გულზე. აი, მე კიის მეწყინა, რომ მისის დუბოუზმა ჩვენი ოჯახის ნახევარზე მეტი გიჟებად შერაცხა. რაც შეეხება ატიკუსს, მისი ლანძვა-გინება არაერთხელ მსმენია, მაგრამ ჩვენი თანდასწრებით მოზრდილი ადამიანი ამას პირველად სჩადიოდა. მხოლოდ ის გამიკვირდა, ატიკუსი რომ გალანძლა, თორემ სხვა დანარჩენი მისგან ათასჯერ მსმენოდა.

ჰაერში უკვე იგრძნობოდა ზაფხულის მოახლოება: ჩრდილში გრილოდა, მზეზე ცხელოდა, ეს კი კარგ დროსტარებას გვიქადდა: არდადეგებს და დილს!

ჯემმა იყიდა თავისი ორთქლმავლის ძრავა და ჩემი კვერთხის საყიდლად ელმორის მაღაზიისკენ გავეჩიეთ. ახალმა შენაძენმა ჯემი სულ არ გაახალისა; ჩაიდო ჯიბეში და უხმოდ გამომყვა სახლისკენ. გზაში კინაღამ მისტერ ლინკ დიზს დავეტაკე — ჰაერში ასროლილ კვერთხს ვიჭერდი, როცა მომაძახა: ცოტა ფრთხილად, ჭყიტაო! მისის დუბოუზის სახლს რომ მივუახლოვდით, ჩემი კვერთხი ამდენი

დაცემისაგან უკვე მტვერში იყო ამოგანგლული. მისის დუბოუზი აივანზე არ იჯდა.

მოგვიანებით ხშირად მიფიქრია, თუ რამ აიძულა ჯემი, დაერღვია მამის ჩანერგილი „მოიქეცი ჯენტლმენივით“, რამ დააკარგვინა ასე სათუთად გამოწრთობილი მოთმინება და რამ გადაადგმევინა ის საბედისწერო ნაბიჯი. ჩემი არ იყოს, ჯემს ბევრი სიბინძურის მოსმენა უწევდა „მურიანებზე“, მაგრამ წონასწორობას არ კარგავდა ხოლმე, რაც სულ არ მიკვირდა: ბუნებით ფიცხი არ იყო და ადვილად ვერ ააღვლებდით, მაგრამ რაც ამჯერად დაემართა, მხოლოდ ასე თუ შეიძლება აიხსნას: რამდენიმე წუთის განმავლობაში ჯემი გონზე ვერ იყო!

ატიკუსის აკრძალვა რომ არა, მეც აუცილებლად გავაკეთებდი იმას, რაც ჯემმა ჩაიდინა. მაგრამ ვგრძნობდი, ის აკრძალვა საშინელ დედაბერსაც გულისხმობდა. ის იყო, მისის დუბოუზის ჭიშკარს მივადექით, რომ ჯემმა კვერთხი ხელიდან გამომგლიჯა და ცოფიანივით შევარდა ეზოში. მას ყველაფერი გადაავიწყდა — ატიკუსის გაფრთხილებაც, ისიც, რომ დიასახლისი ტინტებში გახვეულ დამბახას ინახავდა და ისიც, რომ თვით მისის დუბოუზს თუ არა, მის მოახლე ჯესის მაინც არ გამორჩებოდა მხედველობიდან ეს ამბავი.

მხოლოდ მაშინ გაჩერდა, როცა უკლებლივ ყველა კამელიას ბუჩქს სათითაოდ დააგლიჯა ღეროები; მიწა მწვანე ფოთლებითა და კვირტებით მოიფინა. მერე ჩემი კვერთხი მუხლებზე გადაიდო, ორად გადატეხა და ხელიდან გააგდო.

ამ დროისათვის მე უკვე ცივი ხმით გავკვიოდი. ჯემმა თმით დამითრია, მაგრამ არაფერი გაუვიდა. მითხრა: სულ არ მენაღვლება, თუ გინდა, კიდე მოგქაჩავ და თუ არ მოკეტავ, ხომ სულ ღერა-ღერა დაგაწიწკნი მაგ თმებსო! მე მაინც არ ჩავიკმინდე ხმა და მაშინ პანდური ამოძკრა. თავი ვეღარ შევიმაგრე და ცხვირ-პირით დავენარცხე მიწაზე. ჯემმა უხეშად წამომაცენა, მაგრამ სახებზე სინანული ეწერა. თქმით კი რაღა ეთქმოდა.

იმ საღამოს ატიკუსის დასახვედრად აღარ წავსულვართ, შინ დარჩენა ვამჯობინეთ. სამზარეულოში შევიყუყუეთ და ვისხედით იქ, სანამ კელპურნიამ ძალით არ გამოგვყარა გარეთ; როგორც ჩანს, კელი კუდიანივით ყველაფერს მიხვდა. საერთოდ, კელპურნია რომ ვერაფერიშვილი ნუგეშისმცემელი იყო, კიდევ რბილი ნათქვამია, მაგრამ ამჯერად რატომღაც კარაქმოცხებული ცხელი ბისკვიტის ნაჭერი მისცა ჯემს. ჯემმა ნახევარი მე მომიტეხა. ჩალასავით უგემურად დავღეჭე.

მერე სასტუმრო ოთახში გავედით: საფეხბურთო ჟურნალი ავიღე, დიქსი ჰაულის ფოტოს წავაწყდი. ჯემს ვუჩვენე და ვუთხარი: “შენ გგავს-მეთქი. უკეთესი რაღა უნდა მეთქვა, მაგრამ ამანაც არ იმოქმედა. მოკალათდა სარწეველა სკამში ფანჯრის წინ მხრებმობზუბული, მოღუშული და მომლოდინე. დღე იწურებოდა.

ორი გეოლოგიური ხანაც გავიდა და სადარბაზოში ატიკუსის ფეხსაცმლის ლანჩა გაჭრაჭუნდა. ბადიანი კარი ბრახუნით დაიხურა. ერთხანს სიჩუმე ჩამოვარდა. ატიკუსი ქუდების საკიდთან მივიდა. მერე კი გავიგონეთ, როგორ დაიძახა — „ჯემ!“ ხმაში ზამთრის სუსხი შეპარვოდა.

ატიკუსმა სასტუმრო ოთახის ჭალი აანთო და ადგილზე გაშეშებული დაგვინახა. ცალ ხელში ჩემი კვერთხის ნატეხი ეკავა. მტვრიანი ყვითელი ფოჩი ხალიჩაზე დასთრევდა. მეორე ხელი ჩვენკენ გამოემვირა — კამელიას მსხვილი კვირტები ეჭირა.

— ჯემ, — თქვა მან, — ეს შენი ნახელავია?

— დიახ, სერ.

— რატომ?

ჯემმა ხმადაბლა ჩაილაპარაკა:

— იმიტომ, რომ შენზე მითხრა, მურიანებსა და ნაძირალებს იცავსო.

— მერე, მაგისტვის ჩაიდინე ეს?

ჯემი ტუჩების ცმაცუნს მოჰყვა, უნდოდა ეთქვა: დიახ, სერო.

— შვილო, მე კარგად ვიცი, შენი ტოლები მოსვენებას არ გაძლევენ და სულ ის აკერიათ პირზე, რომ მე — როგორც შენ ამბობ — მურიანების დამცველი ვარ, მაგრამ იმის პატიება, რაც ამ მოხუც დავრდომილ ქალს დაუშავე, შეუძლებელია. დაბეჯითებით გთხოვ, ჩადი და მისის დუბოუზს ესაუბრე, — უთხრა ატიკუსმა, — მერე კი პირდაპირ სახლში მოდი.

ჯემი არ განძრეულა.

— მიდი, მიდი, — წავჩურჩულე მე.

სასტუმრო ოთახიდან მეც ჯემთან ერთად გავვედი, მაგრამ ატიკუსმა დამიძახა: მობრძანდი აქო, — და მეც მივბრუნდი.

ატიკუსმა გაბეთი აიღო და იმ სარწეველა სავარძელში ჩაჯდა, — რომელშიც ცოტა ხნის წინ ჯემი იჯდა. ვერ გამეგო, ამ კაცს რანაირად შეეძლო არხეინად მჯდარიყო და გაბეთი ეკითხა, როცა მისი ერთადერთი ვაჟიშვილი, ვინ იცის, იმ წუთას სიკვდილს უყურებდა თვალებში! განა, გასაკვირი იქნებოდა, მისის დუბოუზს ის ძველისძველი დამბაჩა რომ აემოქმედებინა? იცოცხლე, ჯემი ხანდახან ისე მაბრაზებდა, მზად ვიყავი, მომეკლა, მაგრამ საქმე საქმეზე თუ მიდგებოდა — ვინ მყავდა მის მეტი? როგორც ვატყობდი, ატიკუსი ამას ვერ ხვდებოდა, თორემ რა გული მოუთმენდა?!

იმ წუთას მამა მძულდა, მაგრამ როცა გიჭირს, ადვილად იღლები და სულ მალე მყუდროდ მოვკალათდი მის კალთაში, მხრებზე კი მისი მკლავები მქონდა მოხვეული.

— უკვე კარგა დიდი ხარ, რომ დაგარწიო, — მითხრა მან.

— სულ არ გენაღვლება არა, რა მოუვა? — ავწუწუნდი მე, — გააგზავნე ხო, ტყვია რო მოხვდეს შუბლში! თან იმისთვის, რო შენ გამოგექომაგა!

ატიკუსმა თავზე ნიკაპი ჩამომადო.

— ასადელვებელი ჯერ არაფერია, — მითხრა მან, — რას ვიფიქრებდი, თუ ჯემს ასეთი რამე ჭკუას დააკარგვინებდა... მე შენი ამბავი უფრო მაწუხებდა...

მე ვუთხარი, მთელ სკოლაში მარტო მე და ჯემმა რატომ უნდა შევიკავოთ თავი, როცა არც ერთ სხვა ბავშვს ეს არ მოეთხოვება-მეთქი.

— ჭყიტა, მალე ზაფხული დადგება და ბევრად მეტის მოთმენა მოგიწევთ. ვიცი, უსამართლობაა, შენ და ჯემს ამდენის მოთმენა რომ გიხდებათ, მაგრამ ადამიანმა ზოგჯერ მთელი თავისი ძალ-ღონის მოკრება უნდა შეძლოს. რის მაქნისები ვართ, მაშინ გამოჩნდება, როცა ყველაზე მეტად გვიჭირს... სხვა რა გითხრა... როცა გაიზრდებით, შენ და ჯემი ალბათ გულისტკივილით მოიგონებთ ამ ამბავს და მიხვდებით, რომ მე თქვენ არ გიღალატეთ... ტომ რობინსონის საქმე სინდის-ნამუსის საქმეა... იცი, ჭყიტა, მე თუ იმ ვაცს საშველად ხელს არ გავუწვდი, ეკლესიაში სიარულისა და ლოცვის უფლებაც აღარ მექნება.

— ატიკუს, იქნებ ცდები?

— ეგ როგორ?

— აბა, რატომ ჰგონია თითქმის ყველა ჩვენიანს, რომ ისინი არიან მართლები და შენ მტყუანი...

— ყოველ ადამიანს უფლება აქვს, საკუთარი აზრი იქონიოს და მათი აზრი პატივისცემასაც იმსახურებს, — მითხრა ატიკუსმა, — მაგრამ სანამ ადამიანებთან მორიგებაზე ვიზრუნებ, ჯერ საკუთარ თავს უნდა მოვურიგდე. არის ერთი რამ, რაც უმრავლესობის დაკანონებულ შეხედულებებს არ ექვემდებარება. ესაა ადამიანის სინდისი.

როცა ჯემი დაბრუნდა, ჯერ კიდევ ატიკუსს ვეჯექი კალთაში.

— როგორაა საქმე, შვილო? — ჰკითხა მამამ და ძირს ჩამომსვა. ჩემი ძამიკო შეათვალა: თითქოს ისეთი არაფერი სჭირდა, მაგრამ უცნაური გამომეტყველება მიეღო. საჩამლავი ხომ არ დააღვინა-მეთქი, გამიელვა.

— ბალი გავუსუფთავე და ვუთხარი, ძალიან ვნანობ-მეთქი, მაგრამ სულაც არ ვნანობ. ყოველ შაბათ დღეს მის ბაღს უნდა მოვუარო, სანამ ხელახლა არ აყვავდება.

— თუკი არ ნანობ, რაღას ეუბნებოდი, ვნანობო, — უთხრა ატიკუსმა, — ჯემ, მისის დუბოუზი მოხუცი და დავრდომილია. ასეთ მდგომარეობაში ჩავარდნილი ადამიანი თავის საქციელზე და ნალაპარაკებზე პასუხს ვერ აგებს. რა თქმა უნდა, უკეთესი იქნებოდა, ყველაფერი ეს ჩემთვის ეთქვა და არა რომელიმე თქვენგანისთვის, მაგრამ ყველაფერი ისე ხომ არ ხდება, როგორც ჩვენ გვინდა...

ჯემი მონუსხულივით მიაჩერდა ხალიჩაზე დავარდნილ ვარდს.

— ატიკუს, წიგნები უნდა წამიკითხოო, მითხრა.

— წაუკითხო?

— დიახ, სერ. უნდა, რომ ყოველდღე — შაბათის ჩათვლით სკოლის მერე მასთან სახლში ვიარო და ხმამაღლა ვუკითხო ორი საათის განმავლობაში. ატიკუს, უნდა გავაკეთო ეს?

— აუცილებლად.

— კი მაგრამ, ერთ თვეს უნდა იარო.

— ესე იგი, ერთ თვეს ივლი.

ჯემმა ფეხსაცმლის წვერი ვარდის შუაგულს ფრთხილად დაადო და გაჭყლიტა. ბოლოს თქვა:

— ატიკუს, ტროტუარზე კიდევ არა უშავს, მაგრამ შიგ რომ შეხვალ, ისე ბნელა, ტანში გაჟრჟოლებს, ყველგან ჩრდილებია, ჭერზეც.

ატიკუსს კუშტად გაეღიმა:

— ეგ შენ უნდა გართობდეს კიდევ. წარმოიდგინე, ვითომ რედლების სახლში მოხვდი.

მომდევნო ორშაბათს, შუადღისას მე და ჯემი მისის დუბოუზის ციცაბო კიბეს ავუყევით და ღია აივანზე ავედით. ჯემს „აივენჰო“ წამოეღო თან და იმით გაამაყებულმა, რომ აქ მისთვის ყველაფერი უკვე ნაცნობი იყო, ხელმარცხნივ მეორე კარზე მიაკაკუნა.

— მისის დუბოუზ! — დაიძახა მან.

ჯესიმ ჯერ ხის კარი გამოაღო, შემდეგ ბადიანიც გახსნა.

— შენა ხარ, ჯემ ფინჩ? — თქვა მან, — დასთან ერთადა ხარ? არ ვიცი, თუ...

— ორივე შემოუშვი, ჯესი, — გაისმა მისის დუბოუზის ხმა.

— ჯესიმ შეგვიშვა, თვითონ კი სამზარეულოში გავიდა.

შევდევით თუ არა კარის ზღურბლზე, სულისშემბუთავი სუნი ვიგრძენით; ისეთი, ნესტისაგან ჩამპალ სახლებში რომ დგას ხოლმე, სადაც ჩვეულებრივ პატრუქიანი ლამპა ხრჩოლავს, წყალი კასრებში აქვთ დაგროვილი და გაუხამებელ თეთრეულს ხმარობენ. ეს სუნი ყოველთვის იდუმალ შიშს და ავ წინათგრძნობას მიჩენდა.

ოთახის კუთხეში სპილენძის საწოლი იდგა, საწოლში მისის დუბოუზი იწვა. ნეტა ჯემის ნამოქმედარმა ხომ არ ჩააგდო-მეთქი ლოგინად, გავიფიქრე და ერთი წამით შემეცოდა. დედაბერს ზემოდან საბნების გროვა ეყარა და შეიძლება ითქვას, გულთბილად შემოგვცქეროდა.

მის საწოლთან მარმარილოს პირსაბანი იდგა. პირსაბანზე კბილის ჯაგრისიანი ჭიქა, წითელი რეზინის პიპეტი, ბამბის კოლოფი და რკინის სამფეხა მალვიძარა იდო.

— მაშ, შენი ტურტლიანი დაიკოც თან წამოიყვანე, ხომ? — შეგვეგება დედაბერი.

ჯემმა დინჯად მიუგო ჩემი და ტურტლიანი არაა და მე სულაც არ მეშინია თქვენით. თუმცა კი შევატყვე, როგორ უკანკალებდა მუხლები.

არაფრით არ მეგონა, თუ მისის დუბოუზი ჯემის სიტყვებს უპასუხოდ დატოვებდა, მაგრამ მხოლოდ ეს უთხრა:

— შეგიძლია შეუდგე კითხვას, ჯერემი...

ჯემი წნელის სკამზე ჩამოჯდა და „აივენპო“ გადაშალა, მე მეორე სკამი გამოვწიე და გვერდით მივუჯექი.

— უფრო ახლოს დამიჯექი, — უთხრა მისის დუბოუზმა, — საწოლის კიდესთან ჩამოჯექი.

ჩვენც გავაჩოჩეთ წინ სკამები. ეს ქალი ასე ახლოდან ჯერ არ მენახა. ძალიან მომინდა, სკამი ისევ უკან გადამედგა.

საბარელი სანახავი იყო: სახე ჭუჭყიანი ბალიშისპირის ფერი ჰქონდა, ტუჩის კუთხეებზე აელვარებული დორბლი მყინვარივით ნელა მიჩოჩავდა ქვევით და ნიკაპის ღრმა ღარებში იკარგებოდა. ლოყებზე ასაკისაგან მოყავისფრო ლაქები გასჩენოდა, წყალწყალა თვალებში ქინძისთავივით პაწია, შავი გუგები უელავდა. თითებზე ისე მოსდებოდა კოჟრები, რომ ფრჩხილები არც მოჩანდა. ქვედა ყბის პროთეზი ჩასმული არ ჰქონდა და ამიტომ ზედა ტუჩი წინ წამოსწეოდა. დროდადრო ქვედა ტუჩს ხელოვნური ყბისკენ წაიღებდა, მაშინ ნიკაპიც ზემოთ აიწევდა და დორბლი უფრო სწრაფად მოსდიოდა.

გადავწყვიტე, მისთვის მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში შემეხედა. ჯემმა ისევ გადაშალა „აივენჰო“ და კითხვას შეუდგა. თავიდან შევეცადე, მეც მედევნებინა თვალი, მაგრამ ძალიან ჩქარა კითხულობდა. როცა უცნობ სიტყვას წააწყდებოდა, გამოტოვებდა ხოლმე, მაგრამ მისის დუბოუზი მაშინვე ჩაავლებდა და აიძულებდა, ასო-ასო ამოეკითხა.

ასე ალბათ ოციოდ წუთს გაგრძელდა. მე ხან ფანჯარაში ვიყურებოდი, თვალებს ხან საით ვაცეცებდი და ხან საით, ოღონდ კი ეს ქალი აღარ დამენახა. ჯემი განაგრძობდა კითხვას და შევატყვე, მისის დუბოუზის შენიშვნებმა თანდათან იკლო, გაიშვიათდა, იმდენად, რომ ჯემმა ერთი მთლიანი წინადადების ჰაერში გამოკიდებაც კი მოახერხა. მისის დუბოუზი აღარ უსმენდა.

მაშინ კი გავაპარე საწოლისკენ თვალი.

დედაბერს რაღაც დამართნოდა: გულაღმა იწვა, ნიკაპამდე საბნებში ჩაფლული, მარტო თავი და მხრები მოუჩანდა; თავს ნელა არწევდა აქეთ-იქით. ხანგამოშვებით ფართოდ დააღებდა პირს და სუსტად ამოძრავებული ენა გამოუჩნდებოდა. ტუჩებზე დუჟი ადგებოდა, შეისრუტავდა და ისევ დააღებდა პირს. მისი ხახა სხეულის დანარჩე-

ნი ნაწილებისაგან თითქოს დამოუკიდებლად არსებობდა; ხან გაიღებოდა და გამოჩნდებოდა, ხანაც დაიხურებოდა და მიიმალებოდა, როგორც ნიჟარის ღრუ წყლის მიქცევისას. დროდადრო ისმოდა ყრუ „ფ-თ, ფ-თ“, ბლანტმა სითხემ რომ იცის დუღილის დროს, ისე.

ჯემს სახელოში მოვქაჩე.

მან ჯერ მე შემხედა, მერე საწოლს გახედა. მისის დუბოუმს თავი ამჯერად ჩვენკენ ჰქონდა გადმოქანებული. ჯემმა ჰკითხა: მისის დუბოუმ, ცუდად ხომ არა ხართო, მაგრამ ქალმა ვერ გაიგონა.

უცებ მაღვიძარამ დარეკა და შიშისგან თავზარი დაგვეცა. ერთი წუთის შემდეგ ჯერ ისევ აფორიაქებულები სახლისაკენ გზას ვადექით. კი არ გავქცეულვართ, ჯესიმ დაგვითხოვა: მაღვიძარა ჯერ კიდევ რეკავდა, ოთახში რომ გაჩნდა და მე და ჯემი გარეთ გამოგვყარა.

— ჩუუ, — მოგვაძახა მან, — წადით ახლა სახლში.

ჯემი კარის ზღურბლთან შეყოვნდა.

— წამლის დაღვევის დრო მოუვიდა, — გვითხრა ჯესიმ, კარი გაიხურა და სწრაფი ნაბიჯით მიუახლოვდა ავადმყოფის საწოლს. როცა სახლში მივედით, ჯერ მხოლოდ ოთხის ოცი წუთი იყო. ატიკუსის მოსვლამდე ებოში ფეხბურთს ვთამაშობდით. მერე ჩვეულებისამებრ შევეგებეთ მამას. მან ორი ყვითელი ფანქარი მაჩუქა, ჯემს კი საფეხბურთო ჟურნალი მოუტანა. როგორც მივხვდი, ეს უსიტყვო ჯილდო იყო მისის დუბოუმთან გატარებული პირველი დღისათვის. ჯემმა ატიკუსს ჩვენი თავგადასავალი უამბო.

— შეგეშინდათ? — ჰკითხა მამამ.

— არა სერ, მაგრამ ისე გულისამრევი ქალია. გულყრა ემართება, თუ რაღაც ეგეთი... სულ იდობრბლება.

— ეგ მისი ბრალი არაა. ლოგინად ჩავარდნილი ადამიანი ზოგჯერ ძალიან უსიამოვნო სანახავი ხდება:

— მე კი შემაშინა და, — ვთქვი მე.

ატიკუსმა სათვალის ზემოდან შემომხედა.

— ხომ იცი აუცილებელი არაა, ჯემს გაჰყვე ხოლმე.

მეორე დღეს მისის დუბოზთან იგივე განმეორდა, რაც პირველ დღეს. იგივე მოხდა მომდევნო დღესაც და ასე თანდათანობით ჩამოყალიბდა ერთგვარი დღის განრიგი. ყველაფერი ძალიან ჩვეულებრივად იწყებოდა: მისის დუბოზი ერთ-ორს უკბენდა ჯემს. თავის საყვარელ თემებზე — იმ კამელიებზე და მამაჩვენის და მურიანების საეჭვო კავშირზე; მერე თანდათან უკლებდა ლაპარაკს, ბოლოს კი საერთოდ ითიშებოდა. მალეც მარა დარეკავდა თუ არა, ჯესი უხმოდ გაგვისტუმრებდა გარეთ და დღის დანარჩენ ნაწილს ჩვენ გემოზე ვატარებდით.

— ატიკუს, — ვუთხარი ერთ საღამოს, — მაინც რას ნიშნავს, „მურიანების მოყვარული“?

ატიკუსს შუბლი შეეჭმუნა:

— ვინმე გეძახის ასე?

— არა, სერ, მისის დუბოზი ასე შენ გეძახის ყოველ მისვლაზე. მაგით იწყებს და ბრაზობს. ფრენსისმაც ეგ მითხრა შენზე შობადღეს. ეს სიტყვები პირველად ფრენსისგან გავიგონე.

— და მაგიტომ მიახტი? — მკითხა ატიკუსმა.

— დიახ, სერ.

— მაშინ რატომ მეკითხები, რას ნიშნავს?

მეც შევეცადე, ამეხსნა ატიკუსისთვის, რომ მოთმინებიდან ფრენსისის დამცინავმა, აგდებულმა კილომ გამომიყვანა და არა თვითონ სიტყვებმა.

— გეგონებოდა, ცხვირმოუხოცავს, თუ რაღაც ეგეთს გეძახისო, — ვუთხარი მამას.

— ჭყიტა, — მითხრა ატიკუსმა, — „მურიანების მოყვარული“ ერთი იმ გამოთქმათაგანია, რომლებიც თავისთავად არაფერს ნიშნავს, ისევე, როგორც „ცხვირმოუხოცავი“. არ ვიცი, როგორ გითხრა... ამ გამოთქმას ვიგინდარა ნაძირლები ხმარობენ, როცა ვინმე მათი აზ-

რით, ზანგებს კარგად ან თეთრებზე უკეთ ექცევა. ეს გამოთქმა შეიძლება ვინმე ჩვენისთანასაც მიაკრან დამცირების მიზნით.

— მაშ შენ ნამდვილი მურიანების მოყვარული არ ყოფილხარ, არა?

— როგორ არა. მე ვცდილობ, ყველა მიყვარდეს. ზოგჯერ ძალიან ცუდად მიხსენიებენ... ჩემო პატარავ, არ შეიძლება შეურაცხყოფად მიიღო ის, რასაც ვიღაცა ცუდ სიტყვად თვლის. ამით ის პიროვნება მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარ უმეცრებასა და უსუსურობას ავლენს. ასე რომ, გულთან ახლოსაც არ მიიკარო. ამიტომ არც მისის დუბოუმს უნდა აჰყვეთ. იმას თავისი გასაჭირიც ეყოფა.

ერთი თვეც გავიდა და ერთხელ, როცა ჯემი ჩვეულებისამებრ მიიკვლევდა გზას სერ უოლტერ სკოტის თხზულებებში და მისის დუბოუმი წარამარა აძლევდა შენიშვნებს, კარზე კაკუნი გაისმა.

— მობრძანდით! — დაიხზავლა დიასახლისმა.

ოთახში ატიკუსი შემოვიდა. საწოლს მიუახლოვდა და მისის დუბოუმს უთხრა, სახლში დაბრუნებულმა ბავშვები რომ ვერ დავინახე, მივხვდი, ისევ თქვენთან იქნებოდნენო.

მისის დუბოუმმა გაუღიმა. ნეტავი გამაგებინა, ეს ქალი როგორ სცემს ხმას ატიკუსს, როცა ასე ეჯავრება-მეთქი, გავიფიქრე.

— იცით, რომელი საათია, ატიკუს? — ჰკითხა მან, — ზუსტად ექვსის თოთხმეტი წუთია. მალვიძარა კი ექვსის ნახევარზე დარეკავს. კარგად დაიხსომეთ.

უცბე მივხვდი: მისის დუბოუმისას ყოველდღიურად ცოტა უფრო დიდხანს ვრჩებით, მალვიძარა ყოველ მეორე დღეს რამდენიმე წუთით გვიან რეკავს და მისის დუბოუმს გულყრა სწორედ მაშინ ეწყება, როცა საათმა უნდა დარეკოს-მეთქი. ხოლო იმ დღეს ჯემს სრული ორი საათის განმავლობაში ტანჯავდა, თვითონ კი გულყრისა არაფერი ეტყობოდა. ისეთი გრძნობა მქონდა, თითქოს მახეში გავებით: მალვიძარას ზარი ჩვენი გათავისუფლების მომასწავებელი იყო.

ერთ მშვენიერ დღეს საერთოდ რომ აღარ დაერეკა, მაშინ რაღა უნდა გვექნა?

— რამდენადაც მახსოვს, ჯემის საკითხავი დღეები დათვლილი იყო, — თქვა ატიკუსმა.

— მე მგონი, მართო ერთი კვირაღა დარჩა, — უთხრა მისის დუბოუზმა, — ხომ უნდა დავრწმუნდე, რომ...

ჯემი წამოხტა:

— კი მაგრამ...

ატიკუსმა ხელი ასწია და ჯემი გაჩუმდა. სახლისაკენ მიმავალმა ჯემმა თქვა:

— ერთ თვეზე მეტი რატომ უნდა ვუკითხო? დღეს ხომ ერთი თვე შესრულდა. ეს უსამართლობაა.

— ერთი კვირაც, შვილო, — დაუყვავა ატიკუსმა.

— არა, — თქვა ჯემმა.

— კი, — უთხრა ატიკუსმა.

შემდეგი კვირაც მისის დუბოუზთან გავატარეთ. მალვიძარა აღარ რეკავდა, მაგრამ მისის დუბოუზი თვითონ დაგვითხოვდა ხოლმე, საკმარისიყო, გვეტყოდა. იმ დროისთვის ატიკუსი უკვე შინ გვხვდებოდა — იჯდა და გაზეთს კითხულობდა. მართალია, მისის დუბოუზს გულყრა აღარ ემართებოდა, მაგრამ სხვა მხრივ სულ არ შეცვლილა. როცა კი სერ უოლტერ სკოტი ციხე-კოშკებისა და გალავნების გაუთავებელ აღწერას მოჰყვებოდა, მისის დუბოუზს ბებრდებოდა და შეტევით გადმოდიოდა ჩვენზე:

— ჯერემი ფინჩ, გითხარი თუ არა, ის დღევ დადგება, როცა ინანებ, კამელიები რომ დამიმტვრიე-მეთქი? მგონი, ნანობ, არა? ჯერემი უპასუხებდა: რა თქმა უნდა, ვნანობო.

— გეგონა, ჩემს „მთის ფიფქსაც“ მოუღებდი ბოლოს, ხომ? ჰოდა იცოდე, ჯესიმ მითხრა, კენწერომ უკვე იხარაო. სხვა დროს გაითვალისწინებ და უკეთ მოგლეჯ, არა? ძირიანად ამოთხრი, ხო?

— რა თქმა უნდა, — უპასუხებდა ჯემი.

— ნუ ბუტბუტებ, ბიჭო! თავი მაღლა ასწიე და ისე მითხარი, დიახ, ქალბატონო-თქო. თუმცა მამაშენის შვილს მაღლა ასაწევი თავი სადა გაქვს!

ჯემი თავს მაღლა ასწევდა და მისის დუბოუზს თვალებში შეხედავდა, მაგრამ სახეზე სიძულვილი არ ეწერა. ამ კვირების განმავლობაში მან თავაზიანი და გულგრილი სახის გამომეტყველება გამოიმუშავა და მისის დუბოუზის შემზარავ გამოხდომებს მშვიდად ხვდებოდა.

ბოლოს და ბოლოს, ნანატრი დღეც დადგა. მისის დუბოუზმა გვითხრა, კმარაო, და დასძინა: და საერთოდ მორჩა, მშვიდობით!

როგორც იქნა! გახარებულები, რომ საბოლოოდ დავიხსენით თავი, კუნტრუშ-კუნტრუშით ჩაუყევივით ტროტუარს, სიხარულისგან ვებტოდით და ვცმუოდით.

გაზაფხულიც კარგი დაგვიდგა. დღემ იმატა და სათამაშოდ მეტი დრო გვრჩებოდა. ჯემს გონება მეტწილად გამოთვლით ჰქონდა დაკავებული: რომელი კოლეჯის რომელ ფეხბურთელს რამდენი ბურთი ჰქონდა გატანილი. ატიკუსი კი ყოველ საღამოს გვაწვდიდა სპორტულ ინფორმაციას. თუ ალაბამას გუნდში შემავალი ფეხბურთელებით ვიმსჯელებთ (რომელთაგან ვერც ერთის გვარს გარკვევით ვერ გამოვთქვამდით), ამ გუნდს წელსაც შეეძლო ვარდის თასის მოპოვება. ერთ საღამოს, როცა ატიკუსი უინდი სიტონის საგაზეთო მიმოხილვას გვიკითხავდა, ტელეფონმა დარეკა.

ატიკუსმა ყურმილი აიღო, ვიღაცას გაესაუბრა და სადარბაზოში ქუდების საკიდისკენ გაემართა.

— მე ცოტა ხნით მისის დუბოუზთან უნდა ჩავიდე, — გვითხრა მან, — მალე მოვალ.

მაგრამ ატიკუსი ისე გვიან დაბრუნდა, რომ წესით საწოლში უნდა დავხვედროდი. ხელში კანფეტების კოლოფი ეკავა. სასტუმრო ოთახში სკამზე ჩამოჯდა და კოლოფი სკამის გვერდით იატაკზე დადო.

— რა უნდოდა? — ჰკითხა ჯემმა.

მისის დუბოუზი ერთი თვის უნახავი გვყავდა. კარგა ხანია, მის სახლთან ჩავლილებს აივანზე აღარ შეგვინიშნავს.

— გარდაიცვალა, შვილო, — უთხრა ატიკუსმა, — რამდენიმე წუთის წინ გარდაიცვალა.

— უი, — თქვა ჯემმა, — კარგია.

— სწორედ რომ კარგია, — თქვა ატიკუსმა, — მეტს აღარ დაიტანჯება. ძალიან დიდხანს იავადმყოფა, შვილო. არ იცი, რატომ ემართებოდა გულყრა?

ჯემმა თავი გააქნია.

— მისის დუბოუზი ნარკომანი იყო, — გვითხრა ატიკუსმა; — წლების მანძილზე ტკვილგამაყუჩებლებს უკეთებდნენ, ექიმმა დაუნიშნა. თავისუფლად შეეძლო, მთელი ცხოვრება ეკეთებინა და ტანჯვით სული არ ამოხდებოდა, მაგრამ ძალიან ჭირვეული და ახირებული ქალი იყო.

— როგორ? — ჰკითხა ჯემმა.

— სწორედ მანამ, სანამ იმ თავდასხმას მოუწყობდი, დამიძახა და მთხოვა, ანდერძი შემედგინა. ექიმმა რეინოლდსმა უთხრა — რამდენიმე თველა დაგრჩენიაო. საქმიანი ქალადები მოწესრიგებული ჰქონდა, მაგრამ მითხრა — ერთი საკითხი დამრჩა მოსაგვარებელიო.

— რა დარჩა მაინც? — ჯემი დაბნეული ჩანდა.

— მითხრა: ამ ქვეყნიდან ისე მინდა წავიდე, რომ არაფრის და არავისი ვალი არ გამყვესო. ჯემ, როცა ადამიანი ისეთი მძიმე ავადმყოფია, როგორც ეს ქალი იყო, საძრახისი არაა, თუ ტკვილის გასაყუჩებლად ნარკოტიკულ საშუალებას მიმართავს, მაგრამ მისის დუბოუზს ეს არ მოსწონდა. იცი, რა მითხრა? გადავწყვიტე, სანამ მოვკვდები, გადავეჩვიო. და მართლაც გადაეჩვია.

ჯემმა ჰკითხა:

— მაშ, მაგიტომ ემართებოდა გულყრა?

— დიახ, მაგიტომ. ძალიან მეეჭვება, შენი წაკითხულის ნახევარი მაინც გაეგო. მთელი არსებით მალევიძარისკენ იყო მიმართული. თქვენ თვითონ რომ არ ჩავარდნოდით ხელში, სულერთია, მე გაიძულეხდით, მასთან გვევლოთ. ამით ნაწილობრივ მაინც ეფანტებოდა ყურადღება. მაგრამ იყო კიდევ ერთი მიზეზიც...

— სიკვდილის წინ უკვე გაითავისუფლა თავი?

— როგორც მთის ნიაფმა, — უპასუხა ატიკუსმა, — თითქმის უკანასკნელ წუთამდე გონზე იყო და... — ატიკუსს გაელიმა, — ანჩხლობდა. დიდ უკმაყოფილებას გამოთქვამდა ჩემი საქმიანობის თაობაზე; მითხრა — ალბათ მთელი ცხოვრება ჯემის ციხიდან დახსნაზე იბრუნებო... ჯესის კი აი, ეს კოლოფი მოამზადებინა შენთვის.

— ატიკუსი დაიხარა. კოლოფი აიღო და ჯემს გაუწოდა.

ჯემმა კოლოფი გახსნა. შიგ სველი ბამბის ფთილებში ჩაფლული ნაზი, თეთრი და ცინცხალი კამელია იდო, სწორედ ის, „მთის ფიფქი“

ჯემს თვალეხი კინალამ ბუდეებიდან გადმოუცვივდა.

— ბებერი ჭინკა, ბებერი ჭინკა! — იყვირა და ყვავილი იატაკზე მოისროლა, — მაინც რას გადამეკიდა, ჰა?

ატიკუსი ჯემს თავზე თვალის დახამხამებაში წამოადგა. ჯემი ატიკუსის მკერდს მიეყრდნო.

— ჩშშ, — უთხრა მამამ, — მე მგონი, ამით შენთვის იმის თქმა უნდოდა, რომ ახლა ყველაფერი რიგზეა, ყველაფერი რიგზეა, ჯემ! იცოდე, ის ნამდვილი ლედი იყო!

— ლედი? — თქვა ჯემმა და თავი ასწია. სახე წამონთებოდა: — იმის მერე, რის ლაპარაკსაც კადრულობდა, ნამდვილი „ლედი?“

— დიახ, იყო. მას ყველაფერზე საკუთარი თვალსაზრისი ჰქონდა. რა თქმა უნდა, ალბათ ჩემგან სრულიად განსხვავებული... შვილო, ხომ გითხარი, რომ შენ იმ დღეს თავი არ მოგეგეფიანებინა, მე მაინც გაიძულეხდი, მასთან გვევლო და კითხვით გაგერთო. მინდოდა ამ ქალის მაგალითზე შენი თვალით გენახა, რას ნიშნავს ჭეშმარიტი სი-

მამაცე, მხნეობა. რომ არ გეფიქრა, თითქოს სიმამაცე — ესაა კაცი თოფით ხელში. ნამდვილი სიმამაცე ისაა, როცა წინასწარ დარწმუნებული ხარ შენი წამოწყების წარუმატებლობაში და მაინც, ყველაფრის მიუხედავად, იღვწი, იღვწი და ბოლომდე მიგყავს ის. იშვიათად თუ მოიპოვებ სრულ გამარჯვებას, მაგრამ ხანდახან მაინც ხომ მიაღწევ საწადელს... მისის დუბოუზმა თავისას მიაღწია და სრული გამარჯვება მოიპოვა. მისი თვალსაზრისით თუ ვიმსჯელებთ, ამქვეყნიდან ისე წავიდა, არავისი და არაფრის ვალი არ გაჰყოლია. ასეთი გულადი ქალი ჩემს სიცოცხლეში არ შემხვედრია.

ჯემი საჩუქრის კოლოფს დასწვდა და ღუმელში შეაგდო. მერე კამელია აიღო ხელში. როცა დასაძინებლად წავედი, დავინახე, როგორ უსვამდა თითებს ყვავილის ფართო, გაშლილ ფურცლებს, ატიკუსი კი გაბნეთს კითხულობდა.

ნაწილი მეორე

12

ჯემი 12 წლის შესრულდა. მისი ატანა დღითი დღე მიძნელდებოდა. კაცი ვერ გაუგებდა, როდის რა გუნებაზე იყო და რა მოეპრიანებოდა. ჭამით ხომ ვეღარ ვაძლობდით — გასაოცარი მადა ჰქონდა, მაგრამ ერთი გამებედა და ხმა ამომელო — მაშინვე სიტყვას პირში ჩამჩრიდა და, გული ნუ გამიწყალეო, მომაძახებდა. ბოლოს საქმე იქამდე მივიდა, რომ გადავწყვიტე, ჩემი შეშფოთება ატიკუსისთვის გამეზიარებინა: სოლიტერი ხომ არა ჰყავს-მეთქი, ვკითხე. მამამ კი მომიგო: არა, უბრალოდ ჯემი იზრდება და უნდა ეცადო, რაც შეიძლება ნაკლებად შეაწუხო.

ეს საოცარი ცვლილება ჯემმა სულ რამდენიმე კვირაში განიცადა — მისის დუბოუზი ჯერ გაცივებულიც არ იქნებოდა საფლაავში. იცოცხლე, როცა იმ დედაბერთან დავყვებოდი, მაშინ კი მათასებდა ჩემი

ძამიკო! მაგრამ ერთ მშვენიერ ღამეს, როგორც ჩანს, ტვინი გადაუბრუნდა. გაუთავებლად თავს მახვევდა თავის ახალ შეძენილ მოსაზრებებს და ისე გათავხედდა, რამდენჯერმე ჭკუაც კი დამარიგა! ერთ-ერთი ასეთი წაკინკლავების მერე, როცა ჯემმა მიღრიალა — ბოლოს და ბოლოს, დროა, გოგოს დაემსგავსო და წესიერად მოიქცეო, — ცრემლები წამსკდა და კელპურნიას მივაშურე.

— ასე ნუ განიცდი მისტერ ჯემის ამბავს, — დაიწყო კელპურნიამ.

— მის-ტერ ჯემიო?!

— აბა? რაღა უკლია. თითქმის ნამდვილი მისტერ ჯემია!

— ჯერ იმხელა არაა, — ვუთხარი მე, — ერთი კაი მიტყეპვა ჭკუაზე მოიყვანდა, მაგრამ მე პატარა ვარ, ვერ მოვერევი...

— გენაცვალე, რას იზამ. მისტერ ჯემი გაიზარდა. ახლა სულ უფრო ხშირად მოუნდება თავის თავთან მარტო დარჩენა. ბიჭებმა ეგრე იციან მაგის ასაკში. ასე რომ, თუ მოიწყენ, მაშინვე სამზარეულოში გამოქანდი. აქ მე და შენ ბლომად თავშესაქცევი გველოდება.

იმ ზაფხულს კარგი პირი უჩანდა: ჯემმა რაც უნდა ის ქნას, დილის ჩამოსვლამდე კელპურნიაც მეყოფა. სამზარეულოში შესულს გაბადრული მომეგება. ვუთვალთვალე კელპურნიას და თანდათან ვრწმუნდები — არც ისე იოლი საქმეა, იყო გოგო.

მაგრამ აი, მოვიდა ზაფხული, დილი კი არ გამოჩენილა. მისგან მხოლოდ წერილი და ფოტოსურათი მივიღე. მწერდა: ახალი მამა მყავს და მის სურათს გიგზავნი. მერიდიანში უნდა დავრჩე. იმიტომ, რომ სათევზაო ნავის გაკეთებას ვაპირებთო. ატიკუსისა არ იყოს, მამამისიც ვექილი ყოფილა, ოღონდ გაცილებით ახალგაზრდა. სახე სანდომიანი ჰქონდა და გამიხარდა, დილმა ასეთი კარგი მამა რომ ჩაიგდო ხელში. თუმცა სხვა მხრივ განადგურებული ვიყავი, წერილი ამ სიტყვებით მთავრდებოდა: „ყოველთვის მეყვარები, ასე რომ, ნუ იღელვებ. როგორც კი ფულს დავაგროვებ, ჩამოვალ და ცოლად შეგიერთავ. ამიტომაც გთხოვ, წერილი მომწერო“.

ვერაფერი ნუგეშია იცოდე, რომ გყავს ერთგული საქმრო, თუ იგი შენ გვერდით არაა. მხოლოდ ახლა მივხვდი, რა იყო ჩემთვის ზაფხული: ეს იყო დილი — ეშმაკურად აციმციმებული თვალებით რომ ახრჩოლებდა ბაწრის სიგარეტს და ბუა რედლის გამოსატყუებელ გეგმებს ხლართავდა. იგივე დილი — ჯემის უჩუმრად ნაუსებათევად რომ მაკოცებდა ხოლმე, ზოგჯერ კი ისე გვენატრებოდა ერთმანეთი, წუთსაც ვერ ვძლებდით მართო! დილის სიახლოვეს ისე შევეჩვიე, ზაფხული უმისოდ ველარ წარმომედგინა. ასე ვიტანჯებოდი ორ დღეს.

თითქოს ჯიბრზე, ატიკუსიც მაინცდამაინც მაშინ გაიწვიეს ორი კვირით შტატების რიგგარეშე საკანონმდებლო სხდომაზე. გუბერნატორს განზრახული ჰქონდა, სახელმწიფო ხომალდის ფსკერი ხავსისა და ლოკოკინებისგან განეწმინდა; ბირმინგემში გაფიცვები დაიწყო; ქალაქების საფუნთუშეებთან სულ უფრო გრძელი რიგები იდგა; სოფლის მოსახლეობა დღითი დღე ლატაკდებოდა, მაგრამ ეს ამბები სადღაც შორს, ჩემი და ჯემის სამყაროს მიღმა ხდებოდა.

ერთ მშვენიერ დილას „მონტგომერი ედვერტაიზერში“ უცნაურ კარიკატურას წავაწყდით ასეთი წარწერით: „მეიკომელი ფინჩი“. კარიკატურაზე გამოსახული იყო მოკლე შარვალში გამოწყობილი ატიკუსი, რომელიც მერხთან ჯაჭვით მიეზათ. იგი გრიფელის დაფაზე ბეჭითად წერდა რაღაცას, ვიღაც ქარაფშუტა იერის ქალიშვილები კი გვერდით ედგნენ და მისი ყურადღების მიქცევას ცდილობდნენ შეძახილით: ჩვენთვის არ გცალიაო?

— ეს კომპლიმენტია, — ამიხსნა ჯემმა, — ატიკუსი ისეთი საქმეების მოგვარებას კისრულობს, რისი გაკეთებაც სხვებს არ უნდათ.

— ჰა? — თურმე ნუ იტყვი, ზემოთ ჩამოთვლილი ახალი ზნე-ჩვეულებების გარდა, ჯემი ბრძენთა ბრძენიც გამხდარა!

— ოო, ჭყიტა, ეს დაახლოებით იგივეა, რაც საოლქო საბაჟო სისტემის შეცვლა ან რამე მაგდაგვარი. ადამიანების უმეტესობას არ აღელვებს ეს ყველაფერი.

— შენ რა იცი?

— ოოხ! გამანებე რაა თავი! ვერ ხედავ, გაზეთს ვკითხულობ! ჯემმა საწადელს მიაღწია: მე სამზარეულოში გავედი.

კელპურნია მწვანე ბარდას არჩევდა. უცებ თავი აიღო და ჩაილაპარაკა:

— რა უნდა გიყოთ ახლა, როგორ წახვალთ კვირას ეკლესიაში?

— არც არაფერი. ატიკუსმა შესაწირი ფული დაგვიტოვა.

კელპურნიამ, თვალები მოჭრუტა და მივხვდი, რა ფიქრმაც გაუელვა.

— კელ, — ვუთხარი მე, — ხომ იცი, კარგად მოვიქცევით. რამდენი წელია, ეკლესიაში აღარაფერი დაგვიშავებია.

როგორც ჩანს, კელპურნიას ის წვიმიანი კვირადღე მოაგონდა, როცა მე და ჯემმა ეკლესიაში უმამოდ და უმასწავლებლოდ ამოვყავით თავი: თავის ნებაზე მიშვებულმა მოსწავლეებმა იუნის ენ სიმპსონი სკამზე მიაბეს და საქვაბეში მართო დატოვეს. მერე მისი არსებობა ყველას გადაგვაფიწყდა: ავუყვევით ეკლესიის კიბეებს და არხეინად ვუსმენდით წირვას. მაგრამ უეცრად რადიატორის მიღებიდან საშინელი რახარუხი მოისმა, ხმაური მანამ არ შეწყდა, სანამ ვილაცამ მიზეზს არ მიაკვლია და იუნის ენი ეკლესიაში არ შემოიყვანა. გოგონამ განაცხადა: — „შადრაქობანას“ აღარასოდეს არ ვითამაშებ; ჯემ ფინჩმა მითხრა — თუ ირწმუნებ, არ დაიწვები, მაგრამ ქვემოთ ძალიან ცხელოდაო.

— მერე კიდევ, ატიკუსმა მარტოკები პირველად ხომ არ დაგვტოვა? — შევეკამათე კელს.

— არა, მაგრამ მამათქვენი მარტოებს მაშინ გიშვებთ ხოლმე, თუ დარწმუნებულია, რომ მასწავლებელი იქ დაგხვდებათ. ისე, ამ ჯერზე, მგონი, არაფერი უთქვამს... ეტყობა, გადაავიწყდა, — კელპურნიამ თავი მოიქექა. უცებ გამიღიმა: — რას იტყვი, იქნებ შენ და მისტერ ჯემი ხვალ ჩემთან ერთად წამოხვიდეთ ეკლესიაში, ჰა?

— მართლა?

— ჰო, რას იტყვი? — გაიკრიჭა კელპურნია.

მართალია, კელპურნია ყოველთვის საგულდაგულოდ მბაბანავებდა ხოლმე, მაგრამ არასოდეს გამოუჩენია ისეთი გულისყური და მონდომება, როგორც იმ შაბათ საღამოს. თმის ძირებიდან ფეხის ფრჩხილებამდე ორჯერ მაგრად გამსაპნა, ორჯერვე გამოცვალა გასავლები წყალი აბაზანაში. მერე თავი ნიჟარაში ჩამაყოფინა და დიდხანს მხეხა საპნითა და შამპუნით. რახანია, ჯემი მის დაუხმარებლად ბანაობდა, მაგრამ იმ საღამოს კელმა ველარ მოითმინა და მართობა დაურღვია.

— ნუთუ არ შეიძლება, ისე იბანაო, რომ მთელი ოჯახი არ გითვალთვალებდეს?! — აღშფოთდა ჯემი.

მეორე დღით კელმა ჩვეულებრივ ადრე დაიწყო ჩვენს ჩაცმულობაზე ზრუნვა და — აბა, ტანსაცმელს მიხედვით, — მოგვიწოდა. როცა კელპურნია ღამის გასათევად ჩვენთან რჩებოდა, სამზარეულოში გასაშლელ საწოლზე იძინებდა ხოლმე. იმ დღეს კი ეს საწოლი ჩვენი საკვირაო ტანსაცმლით იყო დაფარული. ჩემი კაბა ისე გაეხამებინა, როცა დავჯექი, ამოიფუყა. მერე მაიძულა, კაბის ქვეშ ქვედაწელიც ჩამეცვა და წელზე მჭიდროდ შემომერთყა ვარდისფერი სარტყელი. გამოიტანა ჩემი ახალი ტყავის ფეხსაცმელი და მანამ აპირიალა, სანამ შიგ თავისი გამოსახულება არ დაინახა.

— რა ამბავია, კელ, ყველიერის კარნავალ ხომ არ მიგყავართ? — ჰკითხა ჯემმა.

— არ მინდა, ვინმეს ვათქმევინო — ბავშვებს კარგად ვერ უვლისო, — ჩაიბუტბუტა კელმა, — მისტერ ჯემ, აბა როგორ შეიძლება მაგ პიჯაკზე ამ ჰალსტუხის გაკეთება? ეგ ხომ მწვანეა!

— მერე რა?

— პიჯაკი ლურჯია, ნუთუ თვითონ ვერ ხვდებით?

— ჰიი-ჰიი! — დავჯექე მე, — ჯემი ხომ დალტონიკია!

ჯემი სიბრაზისგან გაწითლდა, მაგრამ კელპურნიამ გვითხრა:

— აბა, გეყოფათ, ვინც „პირველ შენაძენში“ აპირებს წასვლას, სახეზე ღიმილი უნდა ეფინოს.

„პირველი შენაძენი“ — აფრიკული მეთოდისტური საყდარი — შავკანიანთა უბნის გადაღმა, ხე-ტყის საჭრელი ქარხნისაკენ მიმავალ გზაზე იდგა. ესაა ძველთაძველი, საღებავშემოძარცველი ხის ნაგებობა, ერთადერთი ეკლესია მეიკომში, რომელსაც თავისი სამრევლო აქვს. ხოლო „პირველი შენაძენი“ იმიტომ დაურქმევიათ, რომ იგი გათავისუფლებული მონების პირველი ჯამაგირითაა აშენებული. კვირაობით აქ ზანგები ლოცულობენ, სადაც დღევანდელი კი თეთრკანიანები აგორებენ კოჭს.

საყდრის სასაფლაოს და ეზოს ქვასავით მაგარი თიხის ნიადაგი ჰქონდა: თუ ვინმე ზაფხულის გვალვაში გარდაიცვლებოდა, ნეშტს ცინულის ნატეხებში დებდნენ და მანამ არ მარხავდნენ, სანამ ხმელ მიწას წვიმა არ დაალობდა. მთელ სასაფლაოზე თითო-ოროლა დაბზარულ საფლავის ქვას თუ შენიშნავდით; უფრო ახალი საფლავები მჭახე, ჭრელ-ჭრელი მინისა და კოკა-კოლას ბოთლების ნამსხვრევებით შემოვრდებოდათ. ზოგ საფლავზე მეხ-ამრიდი დაედგათ, იმის ნიშნად, რომ მიცვალებული ხიფათიანი, მოუსვენარი ბუნებისა ყოფილა. მცირეწლოვანთა საფლავებზე ჩაღვენილ სანთლებს შენიშნავდით. ეს სასაფლაო სულაც არ ქმნიდა სამგლოვიარო განწყობას.

ეზოში შესულებმა ახალნაბანავები ზანგების მომწარო-მოტკბო თბილი სურნელება შევიგრძენით. ერთმანეთს შერეოდა თმის ლაქისა და საღებულის რეზინის, ბურნუთისა და ოდეკოლონის, პიტნის კანფეტისა და იასამნის პუდრის სუნი.

როცა შენიშნეს, რომ კელპურნიას მე და ჯემი ვახლავართ, მამაკაცებმა უკან დაიხიეს და ქუდები მოიხადეს; ქალებმა ხელები მუცელთან დაიკრიფეს — ეს პატივისცემის გამომხატველი ჟესტია; აქეთ-იქით მიიწ-მოიწიეს, ორად გაიყვნენ და ეკლესიისაკენ მიმავა-

ლი ვიწრო ბილიკი წარმოქმნეს. კელპურნია ჩემსა და ჯემს შუა მო-
აბიჯებდა და საზეიმოდ გამოწყობილ მეზობლებს ესალმებოდა.

— რას აპირებ, მის კელ? — მოგვესმა ბურგს უკნიდან.

კელპურნიამ ხელები მხრებზე დაგვაწყო, შევდექით და უკან მი-
ვიხედეთ: ჩვენ უკან, გზაზე ახმახი ბანგი დედაკაცი იდგა. მთელი ტა-
ნით ცალ ფეხს ეყრდნობოდა, მარცხენა იდაყვი გამოზნექილ თეძო-
ზე დაედო და ხელისგული ჩვენკენ გამოეშვირა. მას გოგრასავით
თავი, უცნაური, ნუშისებური ფორმის თვალები, სწორი ცხვირი და
ინდიელისათვის დამახასიათებელი პირის ტრილი ჰქონდა. იმ წუ-
თას ათი ფუტი სიმაღლისა მეჩვენა.

კელპურნიამ მაგრად ჩამავლო მხარში ხელი.

— რა გინდა, ლულა? — ჰკითხა ისეთი კილოთი, როგორც მისგან
არასოდეს მსმენია: ლაპარაკობდა ჩუმად და მის ხმაში დაუფარავი
ზიზღი გამოსჭვიოდა.

— გამაგებინე ერთი, რა უნდათ თეთრ ბავშვებს შავების ეკლესი-
აში?

— ეს ბავშვები ჩემი სტუმრები არიან, — ისევ მეუცხოვა კელპურ-
ნიას კილო: ისიც სხვა ბანგებივით უქცევდა.

— ხოლო, შენ კი ფინჩების სტუმარი ბრძანდები ამ კვირას, ხომ?
ბრბოში ჩურჩული გაისმა.

— ნუ გეშინია, — მიჩურჩულა კელპურნიამ, მაგრამ შევატყვე, თვი-
თონ როგორ აუცახცახდა ქუდის ფართო ფარფლები.

როცა ლულა ჩვენკენ გამოემართა, კელპურნიამ უთხრა:

— შავკანიანო, ნაბიჯი აღარ გადმოდგა წინ!

ლულა შედგა, მაგრამ თქვა:

— რას მოგიყვანია აქ თეთრი ბავშვები, მაგათ თავისი ეკლესია
აქვთ, ჩვენ — ჩვენი. თუ არ ვცდები, ეს ეკლესია ჩვენია, ჰა, რას იტყვი,
მის კელ?

— კი მაგრამ, ღმერთი ხომ საერთო გვყავს?

— კელ, წავიდეთ სახლში, ხომ ხედავ, აქ არავის ვუნდივართ, — თქვა ჯემმა.

მეც დავეთანხმე: ჩვენი აქ ყოფნა არავის სიამოვნებს-მეთქი.

უცებ, თვალით კი არა, გუმანით ვიგრძენი, რომ ჩვენ ირგვლივ ხალხის ჯგუფი შემჭიდროვდა: თანდათანობით სულ უფრო გვიახლოვდებოდნენ, მაგრამ როცა კელპურნიას ავხედე, სახეზე გაოცება ეწერა. მერე ისევ ეკლესიისაკენ მიმავალ ბილიკს გავხედე: ლულა აღარსად ჩანდა, მის ადგილზე მჭიდროდ შეჯგუფებულიყვნენ შავკანიანები.

ამ ჯგუფს ერთი კაცი გამოეყო. ეს ზიბო იყო, ჩვენი მენაგვე.

— მისტერ ჯემ, — თქვა მან, — ჩვენი ძალიან გვიხარია, რომ აქ მობრძანდით. ყურადღებას ნუ მიაქცევთ ლულას, მაგას მამა საიკსი დაემუქრა — ეკლესიაში საჯაროდ შეგარცხვენო და ახლა გაავებულია. ლულა ერთი ჭინჭყლი ვინმეა, დიდი წარმოდგენა აქვს თავის თავზე და თავხედურად იქცევა. ჩვენ ძალიან გვიხარია, რომ აქ მობრძანდით.

ამის შემდეგ კელპურნია ეკლესიის კარისკენ გაგვიძღვა. იქ მამა საიკსი შემოგვეგება და პირველი რიგისკენ წაგვიყვანა.

„პირველი შენაძენი“ შიგნიდან შეუღესავი და შეუღებავი იყო. კედლების გაყოლებაზე თუთიის საკიდრებზე ჩამოკონწიალებული ჩამქრალი ჭრაქები ეკიდა, გაურანდავი მუხის კათედრის უკან გახუნებულ ვარდისფერ აბრეშუმის ნაჭერზე დიდი ასოებით გამოეყვანათ: „უფალში ჰპოვებ სიყვარულს“. ეს ეკლესიის ერთადერთი მორთულობა გახლდათ, თუ არ ჩავთვლით ფოტოგრაფიურას ჰანტის „სამყაროს მანათობლიდან“. არსად ჩანდა არც პიანინო, არც ორღანი, არც საეკლესიო წიგნები ან პროგრამები — ის, რაც ჩვენთვის ეკლესიის აუცილებელ ყოველკვირეულ აღჭურვილობას შეადგენდა. აქ ბნელოდა, ნესტი და სიგრილე კი ხალხის შემოსვლასთან ერთად გაიფანტა. ყოველი მომსვლელისათვის მერხებზე იაფფასიანი მუყაოს მარაოები დაეწყოთ. მარაოებზე ჭყეტელა საღებავებით დაეთ-

ხაპნათ „გეთსემანიის ბალი“ — ფირმა „ტინდალის“ ნაწყალობევი („თქვენ — ოლონდ — თქვით — ჩვენ — გავყიდით“...).

კელპურნიამ მე და ჯემი მერხის კიდისკენ წაგვიყვანა და შუაში ჩაგვიჯდა. ჩანთა მოიძია, იქიდან ცხვირსახოცი ამოაძვრინა და მაგრად თავმოკრული ნაჭრის საფულე შეხსნა. მე და ჯემს თითო ათცენტიანი მოგვცა. ჩვენ ჩვენი გვაქვსო, ჩასჩურჩულა ჯემმა.

— შეინახე, — უთხრა კელპურნიამ, — დღეს ჩემი სტუმრები ხართ.

ჯემს სახეზე შევატყვე, მერყეობდა; არ იცოდა, რამდენად მართებული იქნებოდა ახლა ფულზე დავა. ბოლოს შინაგანმა ზრდილობიანობამ თავისი გაიტანა — ჯემმა ფული ჯიბეში ჩაიდო და მეც უწყომანოდ მივბაძე.

— კელ, — ვუთხარი ჩურჩულით, — საგალობლების წიგნი სადაა?

— არა გვაქვს, — მომიგო მან.

— ეგ როგორ?

— ჩუ, — ტუჩებზე თითი მიიდო კელპურნიამ.

მამა საიკსი კათედრაზე იდგა და სიჩუმეს ელოდა. ტანდაბალი, ჩასკვნილი კაცი იყო. შავ პიჯაკზე შავი ჰალსტუხი ეკეთა და თეთრი პერანგი ეცვა. ფანჯრებიდან შემოსულ შუქზე ჯიბის საათის ოქროს ძეწკვი უციმციმებდა.

— ძმანო და დანო ჩემნო, — თქვა მამა საიკსმა, — განსაკუთრებით მოხარულები ვართ, რომ ამ დილით მის და მისტერ ფინჩები გვეწვივნენ. მათ მამას თქვენ ყველანი კარგად იცნობთ. სანამ წირვას შევუდგები, რამდენიმე განცხადებას გაგაცნობთ.

მამა საიკსმა რაღაც ქალაქლები ააშრიალა, გამოარჩია ერთი, აიღო ხელში, მკლავი წინ გაიშვირა და კითხვას ისე შეუდგა.

— მისიონერთა საზოგადოების შეკრება მომდევნო სამშაბათს ისევ ანეტა რივზის სახლში შედგება. თან საკერავი წამოიღეთ.

ახლა სხვა ფურცლიდან შეუდგა კითხვას.

— ყველამ იცით, რა უბედურება დაატყდა თავს ტომ რობინსონს. ის ბავშვობიდან ჩვენი ეკლესიის ერთგული წევრია. დღეს და მომ-

დევნო სამ კვირა დღეს შევაგროვებთ ფულს, რომელიც მის მეუღლეს, ელენს გადაეცემა, რათა ოჯახის რჩენაში მივეშველოთ.

ჯემს ხელი გავკვარი:

— ეს ის ტომია, ატიკუსი რომ...

— ჩუ!

ახლა კელპურნიას მივუბრუნდი, მაგრამ ხმის ამოღება არც იმან მაცალა. ბედს დავემორჩილე და მთელი გულისყური კვლავ მამა საიკსს მივაპყარი, რომელიც მგონი, სწორედ ჩემს დაშოშმინებას უცდიდა.

— ვთხოვთ ჩვენს რეგენტს, პირველი ჰიმნის შესრულებაში მოგვეშველოს.

დარბაზიდან ზიბო გამოვიდა, სწორედ ჩვენ წინ დადგა და პირი ხალხისკენ იბრუნა. ხელში გაცვეთილი საგალობელთა წიგნი ეჭირა. გადაშალა და თქვა:

— ვიმღერებთ მეორე ნომერ, სამოცდამეცამეტედან.

აქ კი ველარ მოვითმინე:

— როგორ ვიმღერებთ, როცა საგალობლების წიგნი არა მაქვს? კელპურნიამ გამიღიმა:

— გაჩუმდი პატარავ, — მითხრა ჩურჩულით, — ახლავე დაინახავ, როგორც ვიმღერებთ.

ზიბომ ყელი ჩაიწმინდა და ისეთი ხმით დასტყეჯა, შორეული ბარბაზნების გრუხუნს მოგაგონებდათ.

— მდინარის გაღმა არის მიწა...

სასწაულებრივად ხმაშეწყობილმა ათობით მოგალობემ ერთად გაიმეორა ზიბოს სიტყვები. ბოლო მარცვალის ხრინწიან ზუზუნად გაიწელა და ზიბომ განაგრძო:

— მიწა — ყველასთვის ნანატრი.

მრევლი შეეკონდა, ზიბომ სტრიქონი გარკვევით გაიმეორა და ხალხიც აჰყვა; გუნდი ამღერდა, ზიბომ კი წიგნი დახურა, იმის ნიშნად, რომ მრევლს მის დაუხმარებლად განეგრძო გალობა.

როცა საზეიმო საგალობლის უკანასკნელი ბგერებიც აჟღერდა, ზიბომ თქვა: — იმ შორეულ, აღთქმულ მიწაზე, მდინარის გადაღმა...

სტრიქონს სტრიქონი მოსდევდა და ხმები მწყობრად იმეორებდნენ მარტივ მელოდიას. ბოლოს ჰიმნი სევდიან ლულულში გადაიზარდა და დასრულდა.

ჯემს გადავხედე. ის აღმაცერად გასცქეროდა ზიბოს. როგორც ჩანს, ჩემი არ იყოს, ჯემიც არ უჯერებდა თვალებს.

მერე მამა საიკსმა უფალს სწეულთა და დავრდომილთა განკურნება შესთხოვა. ყველაფერი ისე ხდებოდა, როგორც ჩვენს ეკლესიაში, ერთი უმნიშვნელო განსხვავებით: მამა საიკსმა ღმერთს რამდენიმე განსაკუთრებულ შემთხვევაზე გაამახვილებინა ყურადღება. მან გულახდილად ამხილა ცოდვა და პირქუშ ფორმებში განგვიმართა კათედრის უკან გაკრული წარწერის არსი; მსმენელებს მოუწოდა, თავი დაეცვათ ალკოჰოლური სასმელების, აბარტული თამაშობებისა და საეჭვო ყოფაქცევის ქალებისაგან.

აკრძალული სასმელით მოვაჭრეებს უდიდესი ზიანი მოაქვთ შავკანიანთა დიასახლისებისთვის, მაგრამ ქალები კიდევ უფრო სახიფათონი არიანო, — ბრძანა მან. ისევე, როგორც ჩვენს ეკლესიაში, მამაკაცებს აქაც მოუწოდებდნენ — მოერიდეთ მრუშ დედაკაცებსო. ეს საკითხი, ეტყობა, ყველა ეკლესიის. მსახურს ერთიანად აღელვებს.

ჯემსა და მე ყოველ კვირადღეს ერთფეროვანი წირვის მოსმენა გვიწევდა, ერთი განსხვავებით: მამა საიკსი თავის კათედრას უფრო თამამად იყენებდა ეკლესიის ზოგიერთი უღირსი წევრის გასაკიცხად:

— ჯიმ ჰარდი უკვე ხუთი კვირადღეა, წირვას აცდენს, ჩვენ კი ვიცით, რომ ავად არაა. შავკანიანთა დასახლებისათვის გაუგონარი ამბავია, რასაც კონსტენს ჯეკსონი სჩადის: მან მოსისხლე მტრებად გადაიკიდა მეზობლები და მათ ჯიბრზე ღობე ააგო. კარგი იქნება, თუ კონსტენს ჯეკსონი დაუფიქრდება ჩადენილ შეცდომას...

მამა საიკსმა ქადაგება დაამთავრა, გამოვიდა კათედრის წინ და ხალხს მოუწოდა — დილის შესაწირი შევაგროვოთო.

ჩემთვის და ჯემისათვის ეს კიდევ ერთი სიახლე იყო: შავკანიანები სათითაოდ გამოდიოდნენ და შავ, მომინანქრებულ ყავის კოლოფში ხურდა ფულს ყრიდნენ. მათ მე და ჯემამც მივბაძეთ და როგორც კი ჩვენი ათცენტეიანები კოლოფში გაჟღარუნდა, ხმადაბალი „გმადლობთ, გმადლობთ“, დავიმსახურეთ.

ძალიან გავგიკვირდა, როცა ბოლოს მამა საიკსმა ხურდით სავსე ჭურჭელი მაგიდაზე გადმოაპირქევა და ფული ხელით გადათვალა; შემდეგ წელში გაიმართა და წარმოთქვა:

— ეს არ გვეყოფა, ათი დოლარი უნდა შეგროვდეს. — მრევლი აღელდა.

— თქვენ იცით, რისთვის ვაგროვებთ ფულს. სანამ ტომი ციხეშია, ელენი ბავშვებს შინ ვერ დატოვებს. თუ ყოველი თქვენგანი კიდევ თითო ათცენტეიანს გაიღებს, საკმარისი თანხა შეგროვდება.

— მამა საიკსმა ხელი აიქნია და ეკლესიის გასასვლელთან მდგომ ერთ-ერთ წევრს მიმართა: — ალექ, ჩაკეტე კარი! ვერავინ გავა აქედან, სანამ ათი დოლარი არ შეგროვდება.

კელპურნიამ თავისი ჩანთა მოჩხრიკა და გაცვეთილი ტყავის საფულე ამოაძვრინა.

— არა, კელ, — უთხრა ჯემმა ჩურჩულით, როცა კელპურნიამ ბრჭყვიალა ფული გაუწოდა, — ახლა ჩვენს ფულს დავდებთ. ჭყიტა, მოიტა შენი!

ეკლესიაში სუნთქვა ჭირდა და გავიფიქრე: — ეტყობა, მამა საიკსს თავისი მრევლის ოფლით უნდა საჭირო თანხის მოპოვება-მეთქი. ისმოდა მარაოების შარიშური, ფეხის ხმა, მწეველებს მოთმინება გამოეღიათ...

უცებ მამა საიკსმა ისე დასჭექა: კარლო რიჩარდსონ, ამ მაგიდასთან ამოსული ჯერ არ დამინახიხარო, რომ შევკრთი. ხაკისფერ შარ-

ვალში გამოწყობილი გამხდარი კაცი წინ გამოვიდა და ფული მაგი-
დაზე დადო. ხალხში კმაყოფილი ბუტბუტი გაისმა.

ამის შემდეგ მამა საიკსმა თქვა: ყველამ, ვისაც შვილი არა გყავთ,
ცოტოდენი ფული კიდევ გაიღეთ. მაშინ ალბათ საკმარისი გვექნე-
ბაო.

ნელა, გაჭირვებით შეგროვდა ათი დოლარი. კარი გაიღო და
თბილი ჰაერის მაცოცხლებელი ტალღა შემოიჭრა. ზიბომ სტრიქონ-
სტრიქონ წაიკითხა: „იორდანის მღელვარე ნაპირებთან“ ... და საკ-
ვირაო წირვა დასრულდა.

მინდოდა, ცოტა ხანს კიდევ დავრჩენილიყავი და ხალხისთვის
მეთვალთვალა, მაგრამ კელპურნიამ ხელი მიბიძგა და წინ გამიძ-
ლოლა; ეკლესიის ზღურბლთან შედგა და ზიბოს გამოელაპარაკა, მე
და ჯემი კი მამა საიკსს ვესაუბრეთ. უამრავი კითხვა დამეხდა, მაგ-
რამ ვამჯობინე, კელპურნიას დავლოდებოდი და მისგან მიმეღო პა-
სუხი.

— განსაკუთრებით გვესიამოვნა, თქვენ რომ დაგვესწარით, —
გვითხრა მამა საიკსმა, — ამ ეკლესიას მამათქვენზე უკეთესი მეგო-
ბარი არა ჰყავს.

აქ კი ცნობისმოყვარეობამ მძლია და ვკითხე:

— რატომ აგროვებდით ფულს ტომ რობინსონის ცოლისთვის?

— ვერ გაიგონეთ, რატომ? — გაიოცა მამა საიკსმა, — ელენს სამი
პატარა ბავშვი ჰყავს და სამუშაოდ ვერ გადის.

— ბავშვები თან რატომ არ მიჰყავს, მამაო? — დავინტერესდი მე.

მიწათმოქმედი ზანგებისთვის ჩვეულებრივი ამბავი იყო, ბავშვე-
ბით მინდორში გასვლა. სანამ თვითონ მუშაობდნენ, ბავშვებს ხე-
ების ჩრდილში ტოვებდნენ ხოლმე; ჩვილი ბავშვები ჩვეულებრივ
ბამბის ორ რიგს შუა ისხდნენ. ვისაც ჯერ ჯდომა არ შეეძლო, მათ დე-
დები ზურგზე ისვამდნენ, ან ბამბის ტომრებში აწვენდნენ.

მამა საიკსი ყოყმანობდა.

— თუ სიმართლე გნებავთ, მის ჯინ ლუიზა, ელენს ძალიან უძნელდება ახლა სამუშაოს პოვნა... ბამბის შეგროვების დრო რომ მოვა, მისტერ ლინკ დიზი ალბათ კი მისცემს სამუშაოს...

— რატომ უძნელდება, მამაო?

სანამ პასუხს გამცემდა, მხარზე კელპურნიას ხელი ვიგრძენი და მაშინ ვუთხარი: დიდი მადლობა, წირვაზე დასწრების ნება რომ დავგრთეთ-მეთქი. ჯემმაც მომბაძა და სახლისაკენ გზას დავადექით.

— კელ, მე კი ვიცი, რომ ტომ რობინსონი ციხეშია და რომ რაღაცა საშინელება ჩაიდინა, ოღონდ იცი, რა ვერ გამიგია? ელენს რაღატომ არ აძლევენ სამუშაოს?

მუქ ლურჯ კაბასა და გაპარპაშებულ ქუდში გამოპრანჭული კელპურნია ჩემსა და ჯემს შორის მოაბიჯებდა.

— ხალხი ტომზე ისეთ რამეებს ჰყვება, რომ ელენს სამუშაოდ აღარავინ იყვანს, — მითხრა მან, — ყველა ერიდება ტომის ოჯახის წევრებთან საქმის დაჭერას.

— კელ, მაინც რა ჩაიდინა იმ კაცმა ასეთი?

კელპურნიამ ამოიოხრა.

— მოხუცმა მისტერ ბობ იუველმა თავისი ქალიშვილის გაუპატიურება დააბრალა, დააჭერინა და ციხეში ჩაასმევინა.

— მისტერ იუველმა? — მოგონებები ამეშალა, — ეგ იმ იუველებიდან ხომ არაა, სასწავლო წლის პირველ დღეს რომ ცხადდებიან სკოლაში და მერე სახლში ბრუნდებიან? მერე, ატიკუსმა ხომ თქვა — ნაძირალები არიანო. ატიკუსი ასე არავის იხსენიებს იუველებს გარდა, მამამ მითხრა...

— ჰო, სწორედ ეგენი არიან.

— მერედა, მეიკომში ხომ ყველამ იცის, როგორი ხალხია იუველები! ელენს რატომ არ ამუშავებენ?.. გაუპატიურება რაღაა, კელ?

— მაგის შესახებ მისტერ ფინთან მოგიწევს ლაპარაკი, — მითხრა მან, — ის ჩემზე უკეთ აგისხნის. ალბათ მოგშივდათ, არა, ბავშვებო?

დღეს ჩვენს მღვდელს ცოტა არ იყოს გაუგრძელდა ქადაგება, საერთოდ ასეთი მოსაწყენი არ არის ხოლმე.

— ზუსტად ჩვენი მქადაგებელივითაა, — უთხრა ჯემმა, — ოღონდ ასე რატომ მღერით ჰიმნებს?

— პწკარობით? — ჰკითხა კელპურნიამ.

— ასე ეძახით?

— ჰო, პწკარობით, ასე ვეძახით. რაც თავი მახსოვს, სულ ასე ვგალობთ.

მე მგონი, ერთი წლის მანძილზე კი შეაგრძობდით იმდენ ფულს, ჰიმნების წიგნი რომ გეყიდათო, უთხრა ჯემმა.

კელპურნიამ გადაიხარხარა:

— რაში სჭირდებათ? კითხვა არ იციან.

— კითხვა არ იციან? — პირი დავაღე გაოცებისგან, — არც ერთმა?

— არც ერთმა, — კვერი დამიკრა კელპურნიამ, — ოთხიოდე კაცის გარდა, „პირველი შენაძენიდან“ კითხვა არავინ იცის. იმ ოთხიდან ერთი მე ვარ.

— რომელ სკოლაში დადიოდი, კელ? — დაინტერესდა ჯემი.

— არც რომელში. ალბათ გაინტერესებთ, ვინ მასწავლა ასოები. ვინ და, მის მოდი ეტკინსონის დეიღამ, მოხუცმა მის ბუფორდმა.

— მაშ შენ ამდენი წლისა ხარ, კელ?!

— მე მისტერ ფინჩზე უფროსი ვარ, — ღიმილით გვითხრა კელპურნიამ, — ოღონდ ზუსტად არც ვიცი, რამდენით. ერთხელ ვცადეთ, დაგვედგინა, რამდენი წლისა ვარ. მე სულ ერთი-ორი წლით უფრო აღრინდელი ამბები მახსოვს, ვიდრე მისტერ ფინჩს. გამოდის, ბევრად უფროსი არ უნდა ვიყო: მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ქალებს კაცებზე უკეთესი მეხსიერება აქვთ.

— როდისაა შენი დაბადების დღე, კელ?

— შობადღეს ვიხდი ხოლმე, ასე უფრო ადვილი დასამახსოვრებელია. ნამდვილი დაბადების დღე არცა მაქვს.

— კი მაგრამ, კელ, — შეედავა ჯემი, — ატიკუსზე ახალგაზრდად რომ გამოიყურები?

— შავკანიანებს ასაკი უფრო გვიან ეტყობათ, — უთხრა მან.

— შეიძლება იმიტომ, რომ კითხვა არ იციან, კელ. ზიბოს შენ ასწავლე კითხვა?

— კი, მისტერ ჯემ. სკოლა მაშინაც არ გვექონდა, როცა ზიბო პატარა ბიჭი იყო. მე მაინც ვასწავლე.

ზიბო კელპურნიას უფროსი ვაჟი იყო. ამაზე აღრე რომ დავფიქრებულიყავი, მიხვდებოდი, რომ კელპურნია კარგა ხნისა უნდა ყოფილიყო. ზიბოს შვილები უკვე მოზრდილები იყვნენ.

— ანბანით დაუწყე სწავლება, როგორც ჩვენ? — ვკითხე მე.

— არა, ბიბლიიდან ყოველდღე თითო გვერდს ვაკითხებდი. გარდა ამისა, წიგნი მქონდა, რომლითაც მის ბუფორდმა მასწავლა კითხვა. თავს დავდებ, ვერაფრით ვერ მიხვდებით, საიდან მქონდა ის წიგნი, — გვითხრა მან.

— არა, არ ვიცი.

კელპურნიამ გვითხრა:

— თქვენი პაპის მამამ, ბატონმა ფინჩმა მომცა.

— შენც ფინჩების მამულიდან ხარ? — ჰკითხა ჯემმა, — ჩვენთან ეგ არასოდეს გითქვამს.

— აბა, საიდან ვიქნები, მისტერ ჯემ. ქვემოთ, ბუფორდებისა და ფინჩების მამულს შორის ვიზრდებოდი. მთელი ცხოვრება ხან ბუფორდებს ვემსახურებოდი და ხან ფინჩებს. მეიკომში მაშინ გადმოვსახლდი, როცა მამათქვენმა დედათქვენზე იქორწინა.

— რა წიგნი იყო, კელ? — ვკითხე მე.

— ბლექსტონის „კომენტარები“.

ჯემს თავზარი დაეცა.

— შენ რა, ზიბოს მაგ წიგნით ასწავლიდი კითხვას?!

— რატომაც არა, სერ, მისტერ ფინჩ, — კელპურნიამ მორცხვად აიფარა პირზე თითები, — ამ წიგნის გარდა სხვა არც მქონია. თქვენ დიდი პაპა ამბობდა — ბლექსტონს დახვეწილი ენა აქვსო.

— მაგიტომაა, დანარჩენებივით რომ არ ლაპარაკობ, — უთხრა ჯემმა.

— ვინ დანარჩენებივით?

— აი, სხვა ბანგებივით, კელ. მაგრამ ეკლესიაში რომ მათსავით ლაპარაკობდი?

რას ვიფიქრებდი, თუ კელპურნია ორმაგ ცხოვრებას ეწეოდა! ესეც ახალი ამბები: კელპურნია ჩვენი ოჯახისაგან დამოუკიდებელ ცხოვრებასაც ეწევა და თანაც ორ ენას ფლობს!

— კელ, რატომ ელაპარაკები ბანგურ ენაზე იმ... შენიანებს, მაშინ, როცა სწორად შეგიძლია ელაპარაკო? — ვკითხე მე.

— რატომ და... ჯერ ერთი იმიტომ, რომ მეც ბანგი ვარ.

— ეგ სულაც არ ნიშნავს, რო იმათსავით უნდა ილაპარაკო, თუ სწორად ლაპარაკი შეგიძლია, — შეედავა ჯემი.

კელპურნიამ ქუდი გადაიწია, თავი მოიქექა, მერე ქუდი ისევ ფრთხილად ჩამოიფხატა ყურებზე და უთხრა:

— მართალი გითხრა, ძნელია მაგ კითხვაზე პასუხის გაცემა. აბა, წარმოიდგინე, — შენ და ჯყიტა თქვენს სახლში ბანგებივით რომ ლაპარაკობდეთ — ეს ხომ სრულებით უადგილო იქნებოდა, არა? მაშ, ახლა მე რომ ავლაპარაკდე ეკლესიაში, ან ჩემს მეზობლებთან თეთრკანიანივით, რა გამოვა? არ იფიქრებენ, ცხვირს გვიწევსო?

— მაგრამ შენ ხომ მათზე მეტი იცი, კელ, — ვუთხარი მე.

— ჯერ ერთი, სულაც არაა აუცილებელი, ყოველთვის გამოაჩინო, რაც იცი; ნამდვილი ლედი ასე არ იქცევა. მეორეც, ხალხს არ უყვარს საქმის დაჭერა ისეთ ადამიანებთან, ვინც მათზე მეტი იცის, ეს ყველას აღიზიანებს. მიდი და ელაპარაკე სწორად — ვერაფერს გახდები, ამით მაგათ მანც ვერ გამოასწორებ. ყველამ თვითონ უნდა მო-

იწადინოს სწავლა და თუ არ მოინდომებენ, მაშინ სხვა არაფერი დაგრჩენია — ან უნდა დამუნჯდე, ან მათ ენაზე ელაპარაკო.

— კელ, შეიძლება ხანდახან მოგინახულო?

კელპურნია ზემოდან გამაცქერდა:

— მომინახულო, გენაცვალე? განა ყოველდღე არ მხედავ?

— არა შენთან სახლში მოვიდე, — ვუთხარი მე, — ზოგჯერ სამუშაოს მერე, ატიკუსი მომიყვანდა.

— როცა მოგესურვება, — მითხრა მან, — შენი მოსვლა ყველას ძალიან გაგვიხარდება.

უკვე რედლების ეზოს გასწვრივ მიმავალ ტროტუარს ვადექით.

— გაიხედე აივნისკენ, — მითხრა ჯემმა.

რედლების კარ-მიდამოს თვალი მოვაველე იმ იმედით, რომ მის აჩრდილ-ბინადარს დავინახავდი — მზებზე გასათობობად საქანელაში მოკალათებულს, მაგრამ საქანელა ცარიელი იყო...

— ჩვენს აივანზე გეუბნები, — მანიშნა ჯემმა.

ახლა ქუჩის მეორე მხარეს გავიხედე. სარწეველა სკამზე მამიდაჩემი ჩამომჯდარიყო — უკომპრომისო და საბრძოლველად შემართული ისე იჯდა, გეგონებოდათ, მთელი ცხოვრება ამ აივანზე გაუტარებიაო.

13

პირველი სიტყვები, რომლებიც მამიდა ალექსანდრამ ჩვენი დანახვისას წარმოთქვა, იყო: „კელპურნია, ჩემი ჩანთა წინა საწოლ ოთახში შეიტანე!“ მეორე კი — „ჯინ ლუიზა, შეწყვიტე თავის ქექვა!“

კელპურნიამ ასწია მამიდაჩემის მძიმე სკივრი და კარი გააღო.

— მე შევიტან, — უთხრა ჯემმა და ბარგი გამოართვა. ცოტა ხანში გავიგონეთ, როგორ გაადინა სკივრმა ბრაგვანი საწოლი ოთახის იატაკზე. ყრუ გუგუნი კიდევ კარგა ხანს გვესმოდა.

— სტუმრად შემოგვიარე, მამიდა? — ვკითხე მე.

მამიდა ალექსანდრა ფინჩების მამულს იშვიათად თუ მიატოვებდა და ყოველთვის დიდი ზარ-ზეიმით მოგზაურობდა: მისი ხასხასა მწვანე ბიუიკი და შავკანიანი მძღოლი მუდამ ავადმყოფური სისუფთავით გამოირჩეოდნენ, მაგრამ ამჯერად ვერც ერთს ვერ მოვკარი თვალი.

— მამათქვენმა არ გაგაფრთხილათ? — გვკითხა მამიდამ.

მე და ჯემმა თავები გავაქნიეთ.

— ეტყობა, დაავიწყდა. ჯერ არ ჩამოსულა, ხომ?

— არა. საერთოდ, ნაშუადღევზე ადრე არ ჩამოდის ხოლმე, — მიუგო ჯემმა.

— მე და მამათქვენმა გადავწყვიტეთ, რომ დროა, ცოტა ხანს თქვენთან ვიცხოვრო.

მოდი და გაიგე — „ცოტა ხანი“ მეიკომში სამ კვირასაც ნიშნავს და სამ წელსაც! მე და ჯემმა ერთმანეთს გადავხედეთ.

— ჯემი უკვე დიდი ბიჭია, შენც იზრდები, — მითხრა მამიდამ, — ქალის ხელი არც ერთს არ გაწყენდათ. სულ რამდენიმე წელიწადში, ჭინ ლუიზა, შენ კოხტაობას დაიწყებ და ბიჭებსაც გაეპრანტები.

ამაზე რამდენიმე პასუხის გაცემა შემეძლო: ჯერ ერთი, კელი ქალია; რაც შეეხება ბიჭებს, მათ კიდევ დიდხანს არ გავეპრანტები; ხოლო კოხტაობას საერთოდ არ ვაპირებ. მაგრამ მამიდაჩემისთვის არაფერი მითქვამს.

— და ძია ჯიმი? ისიც ჩამოვა? — ჰკითხა ჯემმა.

— აჰ, არა. ის მამულში დარჩა. იქაურობას მიხედვა უნდა.

მე კი ვკითხე: არ მოგენატრება-მეთქი? — და მაშინვე ენაზე ვიკბინე: უტაქტო კითხვა დაუუსვი: განა სულერთი არაა, სად იქნება ძია ჯიმი? ის ხომ მაინც არასდროს არაფერს ამბობს... მამიდა ალექსანდრამ ყური მოიყრუა.

სათქმელი ვეღარაფერი მოვიფიქრე, მამიდაჩემთან ლაპარაკი საერთოდ ძალიან მიჭირდა. არ ვიცოდი, რაზე ჩამომეგდო სიტყვა.

ვიჯექი და ვიგონებდი მამიდაჩემსა და ჩემს შორის გაბმულ ნაძალადევ საუბრებს:

— როგორა ხარ ჯინ ლუიზა? — კარგად, გმადლობთ, და თქვენ როგორ ბრძანდებით? — ძალიან კარგად, გმადლობთ... რითი ერთობი ხოლმე? — არფრით... — როგორ, არაფერს არ აკეთებ? — არა. — მეგობრები ხომ გყავს? — დიახ, — მერე, რას აკეთებთ ხოლმე ყველანი ერთად? — არაფერს...“

თქმა არ უნდა, მამიდაჩემს ჩერჩეტი ვეგონე. ერთხელ ყური მოვკარი, როგორ უთხრა ჩემზე ატიკუსს, განუვითარებელიაო.

ყოველივე ამის უკან რაღაცა იმალებოდა, მაგრამ იმ დღეს ვამჯობინე, მამიდაჩემისთვის ზედმეტი კითხვები აღარ დამესვა. კვირადღე იყო, მამიდა კი კვირაობით აშკარად ვერ იყო გუნებაზე. ვფიქრობ, მისი უგუნებობა კორსეტის ბრალი უნდა ყოფილიყო. მართალია, მსუქანიაო, მასზე ვერ იტყოდით (ტანსრული ქალი იყო), მაგრამ საოცრად შემოჭერილ საცვლებს ატარებდა და მკერდი თავბრუდამხვევად მაღალი მოუჩანდა, ხოლო წელში ისე იყო გამოსკვანჩული, უკანა ნაწილი არაბუნებრივად გამობზევოდა; მის შეხედვისას უნებურად გაგიეღვებდათ აზრი — ამ ქალის წინაპარი ქვიშის საათი უნდა ყოფილიყო. საიდანაც უნდა შეგეხედათ, ერთობ შთამბეჭდავი გახლდათ.

როგორც ნათესავების სტუმრობამ იცის ხოლმე, მოწყენილობა და გვეუფლა და საღამომდე ყურებჩამოყრილები ვისხედით. მაგრამ როცა მანქანის ხმა მოგვესმა, ერთბაშად გავხალისდით; ეს ატიკუსი ბრუნდებოდა შინ მონგტომერიდან! ჩემმა ძამიკომ მამლაცინწობა გვერდზე გადადო და ჩემთან ერთად გამოიქცა მამასთან შესაგებებლად. ჯემმა ატიკუსს პორტფელი ჩამოართვა, მე კი ყელზე ჩამოვეკიდე. ლოყაზე მშრალი კოცნა ვიგრძენი და ვკითხე:

— წიგნი ჩამომიტანე? იცი, მამიდა რომ ჩამოვიდა?

ატიკუსმა ორივე შეკითხვაზე დამადასტურებელი პასუხი გამცა და მკითხა:

— მითხარი, ხომ კარგი იქნება, მამიდამ ჩვენთან რომ იცხოვროს?

მე ვუპასუხე: ძალიან-მეთქი, რაც მტკნარი სიცრუე გახლდათ. მაგრამ რას იზამ, ზოგჯერ იძულებული ხარ, იცრუო. ანკი რა უნდა ქნა, როცა იცი, რომ მაინც ვერაფერს გახდები?

— ჰოო... იცი რა, ვიფიქრეთ, თქვენ, პატარებს... მოკლედ, იცი, როგორაა საქმე, ჭყიტა, — მითხრა ატიკუსმა, — მამიდათქვენმა ძალიან დამავალა, რომ ჩამოვიდა, მეც დამავალა და თქვენც. ხომ იცი, მთელი დღე შინ არა ვარ, ამ ზაფხულს კი განსაკუთრებით ცხელი პირი უჩანს.

— დიახ, სერ, — მივუგე მე, თუმცა მისი ნათქვამიდან ვერაფერი გავიგე. და მაინც, რატომღაც მჯეროდა, რომ მამიდაჩემი ჩვენთან არა იმდენად ატიკუსის თხოვნით გაჩნდა, რამდენადაც საკუთარი თავგამოდების წყალობით. საერთოდ, მამიდა თავად წყვეტდა ხოლმე „რა ჯობია ჩვენი ოჯახისთვის“, და მისი ჩამობრძანებაც, ჩემი აზრით, ამით იყო განპირობებული.

მეიკომმა თბილად მიიღო მამიდაჩვენი. მის მოდი ეტკინსონმა თავისი სანაქებო ტორტი მიართვა (ისე გაეჟღინთა ლიქიორით, თავბრუ დამეხვა); მის სტეფანი კროუფორდი ხანგრძლივი ვიზიტით გვეწვია (წარამარა გვესმოდა ჩვენი სტუმრის შეძახილები: „აჰ, აჰ, აჰ!“; მის რეიჩელი, უახლოესი მეზობელი, შუადღის ყავაზე იწვევდა ხოლმე მამიდას; ხოლო მისტერ ნათან რედლიმ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა — ჩვენს ეზოში შემოაბიჯა და უთხრა: მოხარული ვარ თქვენი ნახვისო!

როცა მამიდამ ჩვენთან საბოლოოდ მოიკიდა ფეხი და ცხოვრება ჩვეული დინებით წარიმართა, კაცი ვერ დაიჯერებდა, თუ ამ ქალს მეიკომს გარეთ ერთი დღე მაინც ჰქონდა გატარებული. მისიონერთა საზოგადოების შეკრებებზე ისეთ მასპინძლობას მართავდა, ყველამ ერთხმად აღიარა საუკეთესო დიასახლისად. ამ შეკრებებისას გრძელ მოხსენებებს კითხულობდნენ აღმოსავლეთში ქრისტიანო-

ბის გავრცელების თაობაზე და შესვენებების დროს მამიდა საკუთარი ხელით მომზადებულ ტკბილეულობას სთავაზობდა ქანცმილეულ მანდილოსნებს (აბა, ასეთ საპასუხისმგებლო საქმეს კელპურნი-ას ხომ ვერ ანდობდა?!). იგი მეიკომის ქალთა კლუბის რიგითი წევრი კი არა, უკვე მისი მდივანიც გახლდათ. ჩვენი ოლქის ნებისმიერ საზოგადოებაში მამიდა ალექსანდრა გარდასული თაობის დიდგვაროვან ოჯახთა უკანასკნელ წარმომადგენლად ითვლებოდა. ქალთა პანსიონში აღზრდილს დახვეწილი მანერები და მოსაზრებები ჰქონდა, ზნეობრივ საკითხებშიც მტკიცე და ურყევი გახლდათ. ამავე დროს, ისეთი გამოუსწორებელი ჭორიკანა იყო, ნათესაობით ბრუნვაში გაჩენილი გეგონებოდათ. ქალთა პანსიონების დროინდელი სასწავლო პროგრამა ეტყობა არ ითვალისწინებდა ისეთი ცნებების განმარტებას, როგორებიცაა ორჭოფობა ან თვითკრიტიკა და ალბათ იმიტომ იყო, რომ მამიდას მათზე წარმოდგენაც კი არ ჰქონდა. ეს ქალი ხელიდან არ უშვებდა ნებისმიერ უმნიშვნელო საბაბს, რომ თავისი მდგომარეობის სიმალლიდან განეკითხა, რჩევა მიეცა, წესრიგი დაემყარებინა ან გაეფრთხილებინა.

იმისათვის, რომ ჩვენი გვარის დიდება კიდევ უფრო განემტკიცებინა, მამიდა არასოდეს ერიდებოდა სხვათა ოჯახების დაკნინებას. ეს ჩვეულება ძალიან აღიზიანებდა ჯემს, მაგრამ ხშირად, მგონი, ართობდა კიდევ.

— მამიდას ურჩევნია, გამოთქმები შეარჩიოს, თორე ლამისაა ყველა მოთხაროს მეიკომში; იმ ხალხის უმეტესობა კი ჩვენი ნათესავები არიან, — ცხარობდა ჯემი.

ერთხელ მამიდამ ახალგაზრდა სემ მერივეზერის თვითმკვლელობის ამბავი შეიტყო და მაშინვე განაცხადა: ეგ სენი მერივეზერებს გვარში აქვთო. საკმარისია, საეკლესიო გუნდში რომელიმე 15-16-იოდე წლის ქალიშვილს სიცილი წასკდომოდა, მამიდა ალექსანდრა მაშინვე გამოუტანდა განაჩენს.

— აი, ხომ ხედავთ, ყველა პენფილდის ქალი ქარაფშუტაა!

მისი მსჯელობიდან გამომდინარეობდა, რომ მეიკომში ყველა ადამიანი რაღაც საგვარეულო სენით იყო შეპყრობილი, იქნებოდა ეს – ლოთობა, სიძუნწე, თუ რაიმე სხვა ახირება.

ერთხელ მამიდა ალექსანდრამ განაცხადა: გასაკვირი არაა, რომ მის სტეფანი კროუფორდს სხვის საქმეებში ცხვირის ჩაყოფა უყვარს, მაგის გვარში ყველა ეგეთი იყო.

ატიკუსმა მიუგო:

– დაო, თუ დაუკვირდები, დაინახავ, რომ ფინჩებიდან მე და შენა ვართ პირველები, ვინც ბიძაშვილ-მამიდაშვილებზე არ დაქორწინდა. მაშასადამე, გამოდის, ფინჩებს სისხლის აღრევა გვქონია გვარში.

– არა, გვარში არა, – უპასუხა მამიდამ, – მაგრამ აი, ცოტა მოკლე ხელ-ფეხი რომ გვაქვს, ეგ კი მაგის ბრალია.

„მაინც, რას ჩააცვიდა მამიდაჩემი ამ მემკვიდრეობითობას?“ მიკვირდა მე: „კეთილშობილი ადამიანი ხომ ისაა, ვინც თავის ნიჭსა და უნარს დაუზარებლად იყენებს კეთილშობილური მიზნების განსახორციელებლად?“ მაგრამ მამიდა ალექსანდრა, თუმც მკობულ-მოკობულად, მაინც იმ აზრს ავითარებდა, რომ ადამიანის კეთილშობილებას მისი ოჯახის სიძველე განსაზღვრავს; ანუ ოჯახის რამდენ თაობას უცხოვრია მიწის ერთსა და იმავე მონაკვეთზე.

– აბა, გამოდის, რომ იუველები კეთილშობილი ხალხია, – მითხრა ჯემმა; საგვარეულო, ბარის იუველისა და მისი დაძმებისაგან რომ შედგებოდა, ქალაქის ნაგავსაყრელის უკან ბინადრობდა. ეს იყო იუველთა მესამე თაობა, რომელიც ოლქის საქველმოქმედო საზოგადოების ხარჯზე ცხოვრობდა.

და მაინც, მამიდა ალექსანდრას თეორია მთლად საფუძველს მოკლებულიც არ იყო. მეიკომი ძველისძველი ქალაქია. იგი ფინჩების მამულიდან აღმოსავლეთით, ოციოდე კილომეტრის დაშორებით მდებარეობს. ძველი ქალაქისათვის მას მეტად უცნაური და მოუხერხებელი მდებარეობა უკავია – მოწყვეტილია მდინარეს; ამას

ქალაქი ერთ გამოქეცილ გაიძვერას — სინკვილდს უნდა უმადლოდეს, რომელსაც შორეულ წარსულში ზედ გზაჯვარედინზე აუგია სასტუმრო. მაშინ ის სასტუმრო ამ მიდამოებში ერთადერთი თავშესაფარი ყოფილა. რამდენადაც სინკვილდი მოკლებული იყო პატრიოტიზმის გრძნობას, იგი ერთნაირი გულმოდგინებით ამარაგებდა იარაღით როგორც ინდიელებს, ისე ახალმოსახლეებს. იგი სრულეზობით არ დაგიდევდათ, თუ ვის მფლობელობაში შევიდოდა მისი სასტუმრო — ალაბამას შტატისა, თუ ადგილობრივი ინდიელებისა, ოღონდ კი მის საქმეს მოგება მოეტანა. საქმე კი სწორედ რომ შესანიშნავად აეწყო. გუბერნატორმა უილიამ უაიტმა ახალდაარსებულ ოლქში დედაქალაქისათვის შესაფერისი ადგილის შერჩევა განიზრახა; ამ მიზნით მან მიწისმზომავთა ჯგუფს დაავალა, ოლქის ცენტრისათვის მიეკვლიათ და მისი ზუსტი ადგილ-მდებარეობა რუკაზე განესაზღვრათ. მიწის მზომავები სინკვილდის სასტუმროს ეწვივნენ, შეატყობინეს მის მფლობელს, რომ მისი სასტუმრო მეიკომის ოლქის საზღვრებში შედიოდა და უჩვენეს მიახლოებით ადგილი, სადაც საოლქო დედაქალაქის დაარსებას ვარაუდობდნენ. ოღონდ კი სასტუმროს მომგებიანი მდებარეობა არ დაეკარგა და სინკვილდი ყველაფერზე თანახმა იყო. ეს გაბედული ნაბიჯი რომ არა, მეიკომი უინსტონის ჭაობთან განლაგდებოდა, უალრესად უფერულსა და უდიდამო მიდამოებში. მაგრამ მეიკომმა სათავე სწორედ სინკვილდის სასტუმროდან აიღო და მის ირგვლივ გაფართოვდა. აი, როგორ მოხდა ყველაფერი: ერთ საღამოს სინკვილდმა უგონობამდე გამოათრო თავისი სტუმრები, გამოატანინა რუკები და ნახაზები, ერთგან ცოტა ჩამოაჭრევინა, მეორეგან წაამატებინა და ოლქის ცენტრი ზუსტად იქ მოაქცია, სადაც აწყობდა. მეორე დილით, სანამ მიწის მზომავებს გაამგზავრებდა, სინკვილდმა სტუმრებს ნახაზებთან ერთად ხუთი კვარტი მაგარი სასმელიც ჩაუწყო: თითოსთვის ორ-ორი ბოთლი და ერთიც — გუბერნატორისთვის.

თუ მეიკომი ალაბამას შტატის დანარჩენი, მისივე ზომის ქალაქებისგან განსხვავებით, სუფთა და მოვლილია, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი ოდითგანვე ადმინისტრაციულ ცენტრად იყო ნაგულისხმევი. სახლებს აქ საფუძვლიანად აგებდნენ, სასამართლოს შენობა ზვიადად გამოიყურებოდა, ქუჩები მაღლიანად ფართო გაჰყავდათ. ქალაქს შეეძლო კარგი სპეციალისტებითაც ეამყა: აქეთ მოისწრაფოდნენ კბილის ამოსაღებად თუ ეტლის შესაკეთებლად, გულის სამკურნალოდ თუ ფულის დასაბანდებლად, სულის გასაწმენდად თუ ვეტერინართან ვირების განსაკურნად... და მიუხედავად ყოველივე ამისა, მაინც საეჭვოა — რამდენად ხელსაყრელი გამოდგა ქალაქისათვის სინკფილდის ბრძნული და ფხიანი ნაბიჯი: მეიკომი იმდენად მოწყვეტილი აღმოჩნდა საზოგადოებრივი ტრანსპორტის იმდროინდელ სახეს — სამდინარო ნაოსნობას, რომ ოლქის ჩრდილოეთით მცხოვრებ ხალხს მეიკომში უბრალო საყიდლების შესაძენად ორი დღე-ღამის სავალი გზა უნდა გადაეღახა. ამის შედეგია, რომ ქალაქი ოდნავადაც არ გაზრდილა მთელი საუკუნის განმავლობაში და ეული კუნძულივითაა გამოჩხირული თვალუწვდენელ ბამბის პლანტაციებსა და უღრან ტყეებს შუა.

მართალია, შტაბებს შორის გაჩაღებულ ომში მეიკომს არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია, რეკონსტრუქციის კანონისა და ეკონომიკური კრიზისის ზემოქმედებით მან მაინც განიცადა გარკვეული ცვლილება. ამ ცვლილებას ადგილობრივი ხასიათი ჰქონდა: ქალაქში ახალი მობინადრეების გამოჩენა დიდი იშვიათობა იყო და ამიტომ ქორწინებები ძირითადად ერთსა და იმავე ოჯახებს შორის ხდებოდა. ბუნებრივია, მეიკომელები თანდათანობით დაემსგავსებოდნენ ერთმანეთს. იშვიათად მონტგომერიდან ან მობილიდან თუ დაბრუნდებოდა ვინმე იქაურ ქალზე დაქორწინებული, მაგრამ ეს იყო ზღვაში წვეთი ოჯახურ მსგავსებათა ერთფეროვანი დინებისათვის. ამ მხრივ ჩემს ადრეულ ბავშვობაშიც ბევრი არაფერი შეცვლილა.

შეიძლება ითქვას, მეიკომი კასტებად იყო დაყოფილი. ჩემს ბავშვურ წარმოდგენაში ეს ამბავი თავისებურად აისახა: „ხანდაზმული მეიკომელები — ჩემი თანამედროვე თაობა“, ვფიქრობდი მე, „უკვე იმდენი ხანია, გვერდიგვერდ ცხოვრობენ, რომ ზედმიწევნით შეისწავლეს ერთმანეთი. მათ სავსებით ბუნებრივად მიაჩნიათ, თუ ხასიათი, შეხედულებები და შესტებიც კი, მემკვიდრეობით გადაეცემა თაობიდან თაობას (მხოლოდ ოდნავ თუ იხვეწება დროთა განმავლობაში). აქედან გამომდინარე, ყოველდღიურ ცხოვრებაში თავისუფლად შეგიძლიათ იხელმძღვანელოთ დამკვიდრებული გამოთქმებით: „ოღონდ კროუფორდს სხვის საქმეში ჩააყოფინე ცხვირი, და...“ „ყველა მესამე მერივეზერი ხომ სულით დაავადებულია...“ „ნურასოდეს ნუ ენდობი დელაფილდის სიტყვას!“ „ყველა ბუფორდმა ეგეთი სიარული იცოდა...“ და წინასწარვე იცი: სანამ დელაფილდს ჩეკს გამოართმევ, ჩუმად უნდა შეიარო ბანკში და მისი საქმეები შეამოწმო; მის მოდი ეტკინსონი მხრებში მოხრილია, იმიტომ, რომ ბუფორდია; მისი გრეის მერივეზერი თუ ლიმონათის ბოთლიდან ჩუმჩუმად ჯინს წრუპავს — „ეგ იმიტომ, რომ დედამისიც ასე იქცეოდა...“

მამიდა ალექსანდრა და მეიკომი ისე მოერგნენ ერთიმეორეს, როგორც ხელი ხელთათმანს. მაგრამ ჩემი და ჯემის სამყარო მამიდასთვის უცხო დარჩა. სულ მიკვირდა — მაინც რანაირადაა ეს ქალი ატიკუსის და ძია ჯეკის და-მეთქი? ამასთან დაკავშირებით ის ზღაპრებიც მომაგონდა მიგდებულ ბავშვებსა და მანდრაგორას ძირებზე, რომლებითაც ჯემი ოდესღაც ჩემს დაშინებას ცდილობდა.

რადგან ჩემთვის და ჯემისთვის სათქმელი არაფერი ჰქონდა, ჩამოსვლიდან პირველი თვის მანძილზე მამიდა ალექსანდრა განყენებული მსჯელობით შემოიფარგლა. მას ძირითადად ჭამის დროს ან ძილის წინ ვხედავდით ხოლმე. რა თქმა უნდა, ზოგჯერ წყლის დასალევადაც მომიწევდა სახლში შერბენა. მისაღები ოთახი ყოველთვის მეიკომელი მანდილოსნებით სავსე მხვდებოდა: ჩურჩულებ-

დნენ, ყავას წრუპავდნენ, მარაოებს აფრიალებდნენ. ასეთ დროს მამიდაჩემი აუცილებლად დამიძახებდა: ჯინ ლუიზა, მოდი, ერთი-ორი სიტყვა უთხარი ამ ქალბატონებსო.

მაგრამ შევდგებოდი თუ არა კარის ზღურბლზე, ვიცოდი, მამიდა ალექსანდრა უკვე ნანობდა: როგორც წესი, ტალახში ამოთხუპნილი და ქვიშაში ამოგანგლული გახლდით.

— არ გინდა, რამე უთხრა ლილის, შენს ბიძაშვილს? — მკითხა ერთ ასეთ შუადღეს მამიდაჩემმა, როცა ჰოლში გამომიჭირა.

— ვისა? — ვკითხე მე.

— შენს ბიძაშვილს, ლილი ბრუკს.

— განა ეგ ჩვენი ბიძაშვილია? არ ვიცოდი...

მამიდა ალექსანდრამ ისე გაიღიმა, აშკარა იყო — თან ჩემ მაგიერ ლილი ბრუკს ებოდიშებოდა, თან სასტიკ უკმაყოფილებას გამოხატავდა ჩემი მისამართით. როცა ლილი ბრუკი წავიდა, ვიცოდი, მომხვდებოდა.

მალე შევიტყვე: — დიდად სამწუხარო ამბავია, რომ მამაჩემმა თავი არ შეიწუხა ჩემთვის ფინჩების საგვარეულო ისტორიის მოყოლით და სათანადო სიამაყე არ ჩაუნერგა შვილებს! მამიდამ ჯემიც გამოიძახა — ჯემი ახლა დაძაბული იჯდა ჩემ გვერდით, ტახტზე. მამიდა ოთახიდან გავიდა და წითელყდიანი წიგნით ხელდამშვენებული შემობრუნდა. წიგნის ყდას ოქროთი ამოტვიფრული ასოები ამშვენებდა: „ჯოშუა სენტ-კლერის მედიტაციები“.

— ეს თქვენმა ბიძაშვილმა დაწერა, — გვამცნო მამიდამ, — შესანიშნავი ადამიანი იყო...

ჯემმა შეათვალიერა თხელტანიანი წიგნი და იკითხა:

— ეს ის ჯოშუაა, ძალიან დიდხანს რომ იჯდა ციხეში?

— შენ ეგ საიდან იცი? — დაინტერესდა მამიდა...

— როგორც ატიკუსმა მითხრა, ჯოშუამ უნივერსიტეტში სწავლისას აურია — რექტორის მოკვლა სცადა. მამამ მითხრა — ჯოშუა ამტკიცებდა, ეგ რექტორი კი არა, ნამდვილი სანტეჟნიკოსიაო, და რექ-

ტორს თურმე ძველისძველი კაჟის დამბაჩა ესროლა, მაგრამ დამბა-
ჩა ხელში აუფეთქდა. ატიკუსმა თქვა — ოჯახს ჯომუას ამ ამბიდან
დახსნა ხუთასი დოლარი დაუჯდაო.

მამიდა ალექსანდრა ყანჩასავით აიწონა:

— კმარა, — ბრძანა მან, — მე ამას ასე არ დავტოვებ!

ძილის წინ ჯემის ოთახში შევიარე წიგნის ასაღებად. ამ დროს
კარზე ატიკუსმა დააკაკუნა და შემოვიდა. ჯემის საწოლზე ჩამოჯდა.
ჯერ დაღვრემილმა შემოგვხედა, მერე კი გაგვიღიმა.

— ეე... მმ... — დაიწყო მან. ბოლო დროს, სანამ რამეს იტყოდა,
ხრინწიან ბგერებს გამოსცემდა და მეც დავასკვნენ: „ბერდება და
ეგაა-მეთქი“. თუმცა გარეგნულად ვერავითარ ცვლილებას ვატყობ-
დი, — კარგად არც ვიცი, როგორ გითხრათ... — თქვა მან.

— პირდაპირ გვითხარი, — უთხრა ჯემმა, — რამე დავაშავეთ?

მამაჩვენს მოუსვენრობა დაეტყო.

— არა, უბრალოდ მინდა აგიხსნათ, რომ... მამიდა ალექსანდრამ
მთხოვა... შვილო, იცი თუ არა, რომ შენ ფინჩი ხარ?

— სწორედ ახლახან შემატყობინეს... — ჯემმა ცერად გახედა მამას
და უცებ უნებლიეთ აუწია ხმას, — ატიკუს, რა მოხდა?

ატიკუსმა ფეხი ფეხზე გადაიდო და გულხელი დაიკრიფა.

— მინდა ცოტა რამ გიამბოთ ჩვენი ოჯახის წარსულიდან.

ჯემი კიდევ უფრო გაღიზიანდა და უთხრა:

— კარგად ვიცი მთელი ეგ სისულელე.

ატიკუსი ხუმრობის გუნებაზე ვერ იყო; მან ვექილის მშვიდი,
აღუშფოთველი კილოთი დაიწყო:

— მამიდათქვენმა მთხოვა, როგორმე შეგაგნებინოთ, რომ ვინმე
უჯიშოები კი არა ხართ, არამედ ისეთი ოჯახიდან წარმოდგებით,
რომლის რამდენიმე თაობამ თქვენამდე საუკეთესო აღზრდა-გა-
ნათლება მიიღო, — ატიკუსი დადუმდა და მადროვა, სანამ ფეხზე
აცოცებულ მწერს ჩავაფლებდი, — საუკეთესო აღზრდა-განათლება,
— გაიმეორა და ისევ მადროვა, სანამ მწერს საბოლოოდ მოვუღებდი

ბოლოს; ამის შემდეგ კი განაგრძო: — ასე რომ, თქვენ მოვალენი ხართ, ჩვენი სახელი არ შეარცხვინოთ, — ჩვენდა გასაკვირად, დაჟინებით განაგრძობდა ატიკუსი: — დიახ, და მამიდათქვენმა მთხოვა, რომ გითხრათ: თქვენ უნდა ეცადოთ, მოიქცეთ ისე, როგორც პატარა ლედისა და ჯენტლმენს შეეფერება. მამიდა კი მოგიყვებათ, თუ რას წარმოადგენენ ფინჩები ჩვენი ოლქის თვალში მთელი ამ წლების განმავლობაში, რათა უკეთ გაიაზროთ, ვინა ხართ და იქნებ ამან უკეთ მოქცევის სურვილიც აღვიძრათ, — სხაპასხუპით ჩაამთავრა სათქმელი ატიკუსმა.

მე და ჯემმა გაოგნებული მზერა მივაპყარით ერთმანეთს, მერე ატიკუსს შევხედეთ. მომეჩვენა, თითქოს მამას პერანგის საყელო უჭერდა. მე და ჯემს ხმა აღარ ამოგვიღია.

ცოტა ხნის შემდეგ ჯემის ტუმბოდან სავარცხელი ავიღე და კბილებით კარადის კიდეს დავუსვი.

— შეწყვიტე ხმაური! — მითხრა მამამ.

ატიკუსის უხეშობამ გული მატკინა. სავარცხელი იატაკზე მოვისროლე. არ ვიცი, რატომ, მაგრამ თავი ვერ შევიკავე და ავტირდი. მამაჩემს ვერ ვცნობდი: მამაჩემი ასე არ აზროვნებს, მამაჩემი ასე არ მსჯელობს! ეს მამიდაჩემის ნახელავს უფრო ჰგავდა... ცრემლნარევი თვალებით შევნიშნე, რომ ჯემიც ჩემსავით განიცდიდა მარტოობას — საწყლად ჩაეჩინდრა თავი.

სად უნდა წავსულიყავი? მაინც ავდექი და წასასვლელად მოვემზადე, მაგრამ ატიკუსის განიერ მკერდს შევეჯახე. ჩავეხუტე და გავიგონე, როგორ გაუდიოდა წიკწიკი საათს, როგორ შრიალებდა გახამებული პერანგი, როგორ სუნთქავდა ატიკუსი...

— მუცელი გიბუყბუყებს, — ვუთხარი მამას.

— ვიცი, — მომიგო მან.

— ცოტა სოდა დაგელია...

— დავლევ.

– ატიკუს, მაშ ყველაფერი უნდა შეიცვალოს, ყოფაქცევა...
შენც...

ატიკუსმა თავზე დამადო ხელი.

– ნურათერზე ნუ ღელავ. ასაღელვებელი ჯერ არაფერი გვაქვს.

ამ სიტყვებმა მაგრძობინეს, რომ მამა ისევ ჩვენკენ მობრუნდა. გაყინულ ძარღვებში სისხლი ამიჩქეფდა და თავი ავწიე.

– მართლა გინდა, რომ ეგრე მოვიქცეთ? კარგად რო არც მახსოვს ყველაფერი, რასაც ფინჩი უნდა აკეთებდეს?

– ნურც გაიხსენებ. შეგიძლია დაივიწყო.

ატიკუსი ადგა და ოთახიდან გავიდა. კარი კინალამ გაუჯახუნდა, მაგრამ ბეწვზე მოუსწრო და ხელი შეაშველა – კარი უხმაუროდ გაიხურა: მე და ჯემი კიდევ კარს მივშტერებოდით. როცა ატიკუსმა ისევ შემოიჭყიტა. წარბები აეზიდა, სათვალე ცხვირზე დაკოსებოდა.

– დღითი დღე ჩვენს ბიძაშვილ ჯოშუას ვემსგავსები, არა? როგორ ფიქრობთ, მალე მეც ხუთასი დოლარი ხომ არ დავუჯდები ოჯახს, ჰა?

ახლა ვიცი, რის გაკეთებასაც ცდილობდა ატიკუსი, მაგრამ იგი ხომ კაცი იყო. ამგვარ საქმეებს კი ქალის ხელი სჭირდებოდა.

14

მამიდა ალექსანდრას ფინჩების ოჯახზე საუბარი აღარ განუახლებია. სამაგიეროდ ახლა ქალაქელები აღარ გვაძლევდნენ მოსვენებას, შაბათობით, თუ ჯემი დიდსულოვნად დამრთავდა ნებას, გაცოლოდი (ის ხომ ჩემთან ერთად ხალხში გამოჩენას ვეღარ იტანდა), ხურდა ფულს მოვიმარჯვებდით და ხალხით გაჭედვილ ქუჩას დავუყვებოდით: სწორედ მაშინ ვეღარ ავუდიოდით ჩვენი გვარის ხსენებას: ხან ერთი იტყოდა – აგერ, მისი ბავშვებიო, ხანაც მეორე – აი, ფინჩებიო! მივიხედავდით და ან გლეხების წყვილი შეგვრჩებოდა ხელში, აფთიაქის ვიტრინას რომ ათვალთქვებდნენ, ან კიდევ ჰუვე-

რის ურიკებში მოკალათებული ჩალისქუდიანი სოფლელი დედაკაცები.

— ამ ოლქის მმართველებს ხომ ფეხებზე კიდიათ! მიდი და გაუპატიურე, ვინც გინდა — არავინ გიშლის! — ასეთი საეჭვო მოსაზრება გამოთქვა ჩვენი დანახვისას ერთმა გაძვალტყავებულმა მამაკაცმა. ამან გამახსენა, რომ კარგა ხანია, ატიკუსისთვის ერთი რამ მინდოდა, მეკითხა.

— მამა, გაუპატიურება რას ნიშნავს? — ვკითხე იმავე საღამოს.

ატიკუსმა გაბეთი გასწია და შემომხედა. ფანჯარასთან იჯდა თავის სავარძელში. კარგა ხანია, მე და ჯემმა მამაჩვენს სულგრძელად დავრთეთ ნება, ნავახშმევს ოცდაათი წუთი თავის გემოზე გაეტარებინა.

ატიკუსმა ამოიოხრა და მითხრა, რომ გაუპატიურება ესაა ხორციელი სიახლოვე ქალთან ძალდატანებით, ქალის თანხმობის გარეშე.

— და მეტი არაფერი? მაშინ რატომ არ ამიხსნა კელპურნიამ, როცა ვკითხე, გაუპატიურება რა არის-მეთქი?

ატიკუსი ჩაფიქრებული ჩანდა.

— აბა, კიდევ ერთხელ მითხარი, რა გინდა?

— რა და, იმ დღეს ეკლესიიდან რომ ვბრუნდებოდით, კელპურნიას ვკითხე, რას ნიშნავს-მეთქი და კელმა მითხრა, მამაშენი აგისნისო. მაგრამ მერე დამავიწყდა და ახლა გეკითხები.

ატიკუსმა გაბეთი მუხლებზე დაიდო და მითხრა:

— აბა, წესიერად მომიყევი, როგორ იყო ყველაფერი.

მეც წვრილად ვუამბე მამას, როგორ წავყევით კელპურნიას ეკლესიაში. მე მგონი, ატიკუსი ცნობისმოყვარეობით მისმენდა, მაგრამ მაშიდა აღექსანდრას უკმაყოფილება დაეტყო: თუ აქამდე ოთახის კუთხეში უხმოდ იჯდა და ქარგავდა, ახლა დაძაბული მოგვაჩერდა და მკითხა:

— როგორ, იმ კვირადღეს თქვენ ეკლესიიდან ბრუნდებოდით?

— დიახ, კელმა წაგვიყვანა, — მიუგო ჯემმა.

მე კიდევ რაღაც მომაგონდა და ვუთხარი:

— დიახ, და შემპირდა, ერთხელ ჩემთან სახლშიც წაგიყვან სტუმრადო. ატიკუს, რა იქნება ამ კვირას კელთან რომ წამიყვანო სტუმრად? კელმა მითხრა, თუ მამაშენი შინ არ იქნება, მე თვითონ მოგაკითხავ და წაგიყვანო.

— არავითარ შემთხვევაში!

ეს მამიდა ალექსანდრას ხმა იყო. შემცბარმა ჯერ მამიდაჩემს გავხედე, მერე ისევ მამაჩემს მივუბრუნდი. და შევამჩნიე, როგორ ესროლა ატიკუსმა დას ნაჩქარევი მზერა, მაგრამ დაავიანდა:

— თქვენ არ გეკითხებით! — ვუთხარი მამიდას.

ატიკუსმა ბრგე კაცისათვის უჩვეულო სწრაფი წამოდგომა იცოდა სკამიდან. ახლაც თვალის დახამხამება ვერ მოვასწარი, უკვე ფეხზე იდგა.

— ახლავე ბოდიში მოუხადე მამიდაშენს, — მითხრა მკაცრად.

— მე მამიდასთვის არ მიკითხავს, შენ გეკითხებოდი...

ატიკუსმა თავი განზე გასწია, ჯანსაღი თვალით გამგმირავი მზერა მომაპყრო და ულმობლად გამიმეორა:

— ჯერ ბოდიში მოუხადე მამიდაშენს.

— მაპატიე, მამიდა... — ამოვილულულე მე.

— ახლა კი ერთი რამ კარგად დაიხსომე: შენ ვალდებული ხარ, დაუჯერო კელპურნიას, დამიჯერო მე და სანამ მამიდაშენი ამ სახლში იმყოფება, მასაც უნდა დაუჯერო. გაიგე თუ არა?

გავიგე და წამით შევეყოვნდი. გავიფიქრე, ერთადერთი გზა მდგომარეობიდან შედარებით ღირსეულად რომ გამოძვრე, ოთახიდან წასვლა იქნება-მეთქი და სააბაზანოში შევედი. ერთხანს იქ ვიყურე-ყუბე — დაე, ეგონოთ, რომ ტყუილად არ წავსულვარ. როცა გამოვედი, დერეფნიდან გაცხარებულ დავას მოვკარი ყური. სასტუმრო ოთახის კარის ღრიჭოდან ჯემს ვხედავდი: გაბეთით ხელში ტახტზე

იჯდა და თვალებს ისე აცეცებდა აქეთ-იქით, გეგონებოდათ, გაზეთის ფურცლებზე გაცოცხლებულ ტენისის მატჩს ადევნებს თვალსო.

— რამე უნდა მოუხერხო, — ამბობდა მამიდა ალექსანდრა, — დიდი ხანია, ყველაფერი თავის ნებაზე გაქვს მიშვებული, ატიკუს, ძალიან დიდი ხანია:

— არ მესმის, რა დაშავდება იმით, თუ გავუშვებ. კელი იქ ისევე კარგად მიხედავს, როგორც აქ.

მაინც ვისზე ლაპარაკობენ? გული შემეკუმშა: რა თქმა უნდა, ჩემზე! წამით წარმოვიდგინე, როგორ მაცმევენ ვარდისფერ გახამებულ ფორმის კაბას გამოსასწორებელ კოლონიაში და ცხოვრებაში მეორედ დამებადა სახლიდან გაქცევის სურვილი: უნდა გავიქცე და რაც შეიძლება ჩქარა!

— მაგას რა სჯობს, ატიკუს, როცა ადამიანს ღმობიერი ხასიათი აქვს. შენ რბილი ბუნების კაცი ხარ, მაგრამ ქალიშვილზეც ხომ უნდა იფიქრო? ქალიშვილზე, რომელიც იზრდება:

— სწორედ მაგაზე ვფიქრობ.

— მაშინ ნუ ცდილობ თავის დაძვრენას. ადრე თუ გვიან ეს მაინც უნდა გააკეთო, გადადება რაღა საჭიროა — ადექი და დღესვე, ამაღამვე მიიღე გადაწყვეტილება. ჩვენ ის აღარ გვჭირდება.

ატიკუსმა აულელვებლად მიუგო:

— ალექსანდრა, კელპურნია ამ სახლს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიატოვებს, თუ თვითონ მოუნდება. შენ იქნებ სხვაგვარად ფიქრობ, მაგრამ მე ამ ქალის გარეშე ვერაფერს გავხდებოდი. რამდენი წელია, კელპურნია ჩვენი ოჯახის ერთგული წევრია. შენც უნდა შეეგუო ამას. გარდა ამისა, დაო, სულაც არ მინდა, ჩვენი გულისთვის წელებზე ფეხი დაიდგა — სამაგისო არაფერი გვჭირს. კელი დღეს ისევე გვჭირდება, როგორც აქამდე გვჭირდებოდა.

— კი მაგრამ, ატიკუს...

— გარდა ამისა, მე მგონი, ჩემს შვილებს არაფერი წაუგიათ იმით, რომ კელპურნიას აღზრდილები არიან. ის კი არა, დედაზე უფრო

მომთხოვნიც იყო. ყველა საქციელზე პასუხს აგებინებდა, არ ანებივრებდა, ზანგმა ძიძებმა რომ იციან, ისე. ზრდიდა, როგორც შეეძლო. კელპურნია კი, უნდა გითხრა, საკმაოდ უნარიანი და გონიერი ქალია... ისიც არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ბავშვებს უყვართ კელი.

ძლივს არ მოვითქვი სული! თურმე ჩემზე კი არა, კელპურნიაზე ლაპარაკობენ!

გამოცოცხლებული შევედი სასტუმრო ოთახში, ატიკუსი უკვე გაბეთის უკან შეეყუწულიყო, მამიდა ალექსანდრა გამალებით ქარგავდა: „ტკაპ, ტკაპ, ტკაპ“, ესობოდა ნემსი რგოლზე მჭიდროდ გადაკრულ ქსოვილს. მერე შეფერხდა — ქსოვილი უფრო მჭიდროდ გადაჭიმა. „ტკაპ-ტკაპ-ტკაპ!“ — მამიდა ალექსანდრა გაათრთებულ იყო.

ჯემი ადგა და ხალიჩაზე გაიარა. მანიშნა, მომყევით. თავისი ოთახისკენ გამიძღვა და კარი გაიხურა. ჩაფიქრებული ჩანდა.

— იჩხუბეს, ჭყიტა.

იცოცხლე, ბოლო დროს მეც და ჯემიც ხშირად ვეკამათებოდით მამას, მაგრამ პირველად ვნახე, რომ ვიღაცა ატიკუსს ეჩხუბებოდა. უნდა გითხრათ, ძალიან არასასიამოვნო სანახაობა იყო...

— ჭყიტა, ეცადე, მამიდა არ გააღიზიანო, გესმის?

ატიკუსის დატუქსვისგან ჯერ კიდევ ლოდი მედო გულზე და ვერ შევატყვე, რომ ჯემმა თხოვნით მომმართა; მეგონა, ისიც ჭკუას მარიგებდა.

— შენ რა, მასწავლი როგორ მოვიქცე?! — ვუთხარი მე.

— არა, უბრალოდ, ხომ იცი... ატიკუსს უჩვენოდაც იმდენი საფიქრალი აქვს ახლა, ჩვენ მაინც ნულა შევაწუხებთ.

— მაინც რა საფიქრალი აქვს? რაღაც ვერ ვატყობ, ატიკუსს რაიმე განსაკუთრებული სადარდელი ჰქონდეს.

— რა და, იმ ტომ რობინსონის საქმემ ლამისაა, გადაიყოლოს...

მე გავჯიუტდი, ატიკუსს არაფერიც არ აწუხებს-მეთქი; ბოლოს და ბოლოს, ის საქმე კვირაში ერთხელ თუ გაგვახსენებდა თავს და ისიც ცოტა ხნით...

— ეგ იმითომ, რომ შენ ფიქრი არ შეგიძლია ერთ რამეზე დიდხანს,
— მითხრა ჯემმა, — უფროსები კი სხვანაირადა ვართ მოწყობილი,
ჩვენ...

არა, ასეთი ქედმაღლობის ატანა აღარ შემეძლო! კითხვისა და განმარტოების მეტი ჯემს არაფერი აღარ აინტერესებდა. მართალია, რასაც წაიკითხავდა, ისევ მიყვებოდა ხოლმე, მაგრამ თუ ადრე ამას ჩემი გართობის მიზნით აკეთებდა, ახლა მხოლოდ ჭკუის დასარჩევებად!

— რამე ხომ არ გეშლება, ვაჟბატონო? მაინც ვინ გგონია თავი, ჰა?

— მოკლედ, იცოდე, ჭყიტა, ერთი გაგიბრაზებია მამიდა და...
და...მიგტყუპავ!

არა, ეს კი მეტისმეტია!

— უუ, შე დებილო, შენა! მოგკლავ, იცოდე!

ჯემი საწოლზე იჯდა: არაფრად მიღირდა ცალი ხელით თმაში ჩაფრენოდი და ყბაში მუშტი მეთავაზებინა. ასეც მოვიქეცი. ჯემმა სილა გამაწნა. საპასუხოდ მარცხენა ხელი მოვუქნიე, მაგრამ მუცელში მუშტი მატაკა და იატაკზე გავიშხლართე. თუ არ გავიგუდებოდი, არ მეგონა, მაგრამ ახლა ამას დავეძებდი? მთავარია, რომ ჯემი ამ დარტყმით მხოლოდ ხურდას მიბრუნებდა; მაშასადამე, ბარიბარსა ვართ-მეთქი, გავიფიქრე.

— ხო ხედავ, არც ისეთი დიდი და ღონიერი ბრძანდები, — დავჭყვივლე და ხელახლა დავეძგერე.

ჯემი ისევ საწოლზე იჯდა, მე კი საყრდენი არ მქონდა. ამითომ შორიდან გავექანე და მთელი ძალით დავვეტაკე. ყველა ხერხს მივმართე: ვურტყამდი მუშტებს, ვჩქმეტდი, ვანჯღრევდი... ასე გადაიზარდა მუშტი-კრივი ნამდვილ აყალმაყალში. როცა ჩვენს გასაშველებლად ატიკუსი შემოვიდა, თავ-პირს ვამტვრევდით ერთმანეთს.

— კმარა! აბა, ახლავე დაწექით და დაიძინეთ ორივემ, — გვითხრა მამამ.

— ეჰე! — ნიშნის მოგებით ვუთხარი ჯემს; მასაც ჩემსავით ადრე მოუწევდა დაძინება.

— ვინ დაიწყო? — დაღლილი ხმით გვკითხა ატიკუსმა.

— წარმოგიდგენია, ჯემი ჭკუას მარიგებდა! ეგლა მაკლია, ახლა მაგასაც დავუჯერო, სწორი არა ვარ?

ატიკუსს გაეღიმა.

— მოდი, ასე შევთანხმდეთ. თუ ჯემი საკუთარ სიმართლეში დაგარწმუნებს, მაშინ ჯემსაც დაუჯერე. ხომ სამართლიანია?

მამიდაჩემიც იქვე იყო, მაგრამ ჩუმად იდგა. მხოლოდ მაშინ ამოიღო ხმა, როცა ის და ატიკუსი დერეფანში გავიდნენ. ყური მოვკარით, როგორ ეუბნებოდა მამას — სწორედ ამაზე არ გელაპარაკებოდით... — ამ ფრაზამ მე და ჯემი ისევ დაგვაახლოვა.

ჩვენს ოთახებს საერთო კედელი ჰქონდა. როცა კარი გავიხურე, ჯემმა მითხრა:

— ღამე მშვიდობისა, ჭყიტა.

— ღამე მშვიდობისა, — ამოვილულულუდე და ხელების ფათურით გავეჩე ბნელ ოთახში სინათლის ასანთებად. საწოლს რომ ჩავუარე, რაღაც რბილს, თბილსა და მეტისმეტად გლუვს დავაბიჯე ფეხი. ცოტათი მაგარ საშლელს კი წააგავდა, მაგრამ ისეთი გრძნობა მქონდა, ცოცხალი უნდა ყოფილიყო. ეს ეჭვი მით უფრო განმიმტკიცდა, როცა გავიგონე, როგორ გახობდა იატაკზე.

სინათლე ავანთე და საწოლის წინ იატაკი შევათვალიერე. ის, რასაც ფეხი დავაბიჯე, გამქრალიყო. მაშინ ჯემს კარზე მივუკაკუნე.

— რა იყო? — გამომძახა მან.

— თუ იცი, გველს რო ხელი მოკიდო, როგორია?

— ხეშეში, ცივი. რატომ მეკითხები?

— მგონი, ჩემი საწოლის ქვეშ გველია. იქნებ შემოხვიდე და ნახო?

— შენ რა, მაშაყირებ? — ჯემმა კარი გააღო. პიჟამა ეცვა. კმაყოფილებით შევნიშნე, ჩემი მუშტების კვალი ჯერ კიდევ ემჩნეოდა სახეზე. როცა დარწმუნდა, არ ვხუმრობდი, მითხრა:

— თუ გგონია, საწოლის ქვეშ შევძვრები და გველს საკბენად სახეს მივუშვერ, ძალიან შემცდარხარ. ერთ წუთს მომიცადე.

სამზარეულოში გაიქცა და იატაკის საწმენდი ჯობი მოარბენინა.

— ჯობია, შენ მაგ საწოლზე აძვრე, — მითხრა მან.

— როგორ ფიქრობ, მართლა გველია? — ვკითხე მე.

აი, მესმის! მეიკომში სახლებს სარდაფები არა აქვს: მათ ქვის ხიმინჯებზე აგებენ, მიწიდან რამდენიმე ფუტის სიმაღლეზე. ვერ ვიტყვი, ჩვენში გველები საერთოდ არ იცის-მეთქი, მაგრამ დიდი იშვიათობა კია. მის რეიჩელ ჰევერფორდი, ყოველ დილით გაუზავებელ ვისკის რომ ხუხავს, თავის გასამართლებლად დღემდე ამას ჰყვება: ერთხელ ხალათის დასაკვიდებლად კარადა გამოვალე და რას ვხედავ — ჩემ თეთრეულზე ჩხრიალა გველი არ ჩახვეულა!

— რა ვქნა, იმის შიშით დღესაც ტკუაზე აღარ ვარო...

ჯემმა ჯობით საგულდაგულოდ მოსინჯა იატაკი საწოლის ქვეშ. მე წელში მოვიხარე და ზემოდან ვუთვალთვალე: აბა, გველი თუ გამოვა-მეთქი, მაგრამ არაფერი გამოჩენილა. ჯემმა ახლა უფრო ღრმად შეყო ჯობი.

— გველმა ღრუტუნი იცის?

— გველი არაა, აქ ვილაცაა, — მითხრა ჯემმა.

უეცრად საწოლის ქვემოდან გაზინტული ყავისფერი ფუთა გამოვარდა. ჯემის მოქნეული ჯობი კი ბეწვზე ასცდა დილს, რომელმაც საწოლს ქვემოდან გამოყო თავი.

— ღმერთო დიდებულო! — აღმოხდა ჯემს.

დილი ნაწილ-ნაწილ გამოდიოდა საწოლს ქვემოდან. კარგა მაგრა ყოფილა გაჭედილი. ბოლოს, როგორც იქნა, ფეხზე დადგა, მხრებში გაიშალა, ტერფები აამოძრავა და კისერი მოისრისა. როცა იგრძნო, რომ განჩერებული სისხლი აუმოძრავდა, გვითხრა:

— გამარჯობა!

ჯემმა ისევ ღმერთს მოუხმო. მე კი ენა მუცელში ჩამივარდა.

— ცოტაც და მოვკვდები, — გვითხრა მან, — რაიმე საჭმელი არა გაქვთ?

— გაბრუებულმა გავწიე სამზარეულოსაკენ და ცოტა რძე და ტაფაზე მორჩენილი მჭადის ნატეხი მივუტანე. დილმა ყველაფერი თვალის დახამხამებაში შთანთქა. როგორც საერთოდ სჩვეოდა, წინა კბილებით ღეჭავდა.

ბოლოს და ბოლოს, ენა ამოვიდგი და ვკითხე, აქ საიდან გაჩნდი-მეთქი.

თურმე ძალიან რთული გზა გამოველო. საჭმლით გამოცოცხლებულმა ყველაფერი გვიამბო: დილის ახალ მამას არ ჰყვარებია თავისი შვილობილი. ჩაუმწყვდევია სარდაფში და ხელებზე ბორკილებიც დაუდია. შიმშილით სიკვდილს თუ გადაურჩა, ამას ბედნიერ შემთხვევას უნდა უმადლოდეს: გზად მიმავალ ფერმერს ბავშვის ყვირილი გაუგონია და სავენტილაციო არხში მუჭა-მუჭა ჩაუყრია ერთი ტომარა მწვანე ბარდა. ამის შემდეგ დილს დაუწყევტია ჯაჭვები, რომლითაც კედელში იყო მიბმული და მერიდიანიდან გამოქცეულა. ბორკილები ჯერ კიდევ მაჯებზე ეკეთა. გზად მოხეტიალე მსახიობების დასს გადაჰყრია, ისინი გაწვრთნილი ცხოველებით აწყობდნენ წარმოდგენებს და დილს მაშინვე აქლემის დაბანა დაავალეს. ამ დასთან ერთად დილი მისისიპიზე მოგზაურობდა, მერე გუმანით უგრძნია, ებოტის ოლქში ვიმყოფებო, ასე რომ, მეიკომამდე ერთი მდინარეა მაშორებსო. ჰოდა, მდინარე გადმოუღახავს და დანარჩენი გზა ფეხით უვლია.

— აქ როგორ გაჩნდი? — ჰკითხა ჯემმა.

დილს დედამისის საფულიდან ცამეტი დოლარი აუწაპნია. მერიდიანში ცხრასათიან მატარებელზე დამჯდარა და მეიკომის გზაჯვარედინთან ჩამოსულა. პოლიციელებს რომ არ ჩავარდნოდა ხელში, ჯაგნარს ამოჰყოლია. მერე კი ბამბით დატვირთულ ურიკაზე შესკუპებულია და ისე უმგზავრია მეიკომამდე.

— ორი საათი მაინც იქნება, რაც საწოლის ქვეშ გელოდებით, — განაცხადა მან, — ჯერ იყო და, სასადილოდან დანა-ჩანგლის ხმაურმა კინალამ ჭკუიდან შემშალა. მერე ხომ აღარ დაგადგათ საშველი — არ იქნა, თქვენს ოთახებში აღარ შემოხვედით.

თურმე ისიც უფიქრია, ჭყიტას ჯემის ცემაში ხომ არ მივეშველო, ჯემი ძალიან გაიზარდაო. მაგრამ იცოდა, ადრე თუ გვიან, ატიკუსი გაგვაშველებდა და იქ დარჩენა არჩია, სადაც იყო.

— ვერ წარმოიდგენთ, როგორი დაღლილი და ჭუჭყიანი ვარ, მაგრამ როგორც იქნა, სახლში მოვედი, — დაასრულა დილმა თხრობა.

— შენიანებმა, ეტყობა, არ იციან, სადა ხარ, — უთხრა ჯემმა, — თორემ რომ გეძებდნენ, ჩვენც ხომ გავიგებდით.

— ალბათ ჯერ კიდევ პერიდიანის კინოთეატრებში დამეძებენ, — ჩაეცინა დილს.

— უნდა შეატყობინო დედაშენს, სადა ხარ, — უთხრა ჯემმა, — უნდა შეატყობინო, რომ აქა ხარ...

დილმა ანთებული თვალებით გახედა ჯემს და იმანაც თავი დახარა. მერე ჯემი ადგა და ერთი ხელის მოსმით გაანადგურა ჩვენი ბავშვური მრწამსი — დერეფანში გავიდა და ატიკუსს დაუძახა.

— ატიკუს, სერ, ერთი წუთით აქ ვერ მოხვალ? — შორიდან მოგვესმა ჯემის ხმა.

თუმცა სახე ოფლსა და ტალახში ჰქონდა ამოსვრილი, დილს მაინც შევატყვე, რომ გაფითრდა. კინალამ გული შემიღონდა: ატიკუსი კარს მოადგა.

მამა ოთახის შუაგულში შედგა. ხელები ჯიბეებში ჩაიწყო და უხმოდ დააცქერდა დილს.

გაჭირვებით ვძლიე თავს და ხმა ამოვიღე:

— დილ, ყველაფერი რიგზეა, ნუ გეშინია, მამა სათქმელს პირდაპირ გეტყვის, არ მოგატყუებს.

დილმა შემომხედა.

— მართლა გეუბნები, დილ, ყველაფერი რიგზეა, — ვუთხარი ისევ, — ხო იცი, ატიკუსი არ გაგიჯავრდება, ნუ გეშინია.

— არც მეშინია... — ჩაიბუტბუტა დილმა.

— სანაძლოს დავდებ, მაგრად გშია, — ატიკუსის ხმა ჩვეულები-სამებრ მშვიდად და რბილად ჟღერდა, — მე მგონი, მჭადის ნატეხზე უკეთესსაც ვიპოვით რამეს: ჭყიტა, რას იტყვი? მიდი ერთი, სანამ მოვბრუნდები, ეს ყმაწვილი კარგად დააპურე, მერე კი დანარჩენს მივხედოთ.

— მისტერ ფინჩ, დეიდა რეიჩელს ნურაფერს ეტყვით, უკან ნუ გა-მისტუმრებთ, გთხოვთ! სულერთია, მაინც გავიქცევი...

— მოიცა, შვილო, დაწყნარდი, — უთხრა ატიკუსმა, — შენს გასტუმ-რებას აქედან არსადაც არ ვაპირებთ, ერთადერთი — ჯემის ოთახში დასაძინებლად თუ გაგისტუმრებთ სულ ცოტა ხანში.

უბრალოდ წავალ, ვეტყვი მის რეიჩელს, რომ აქა ხარ და ვთხოვ, ნება დაგართოს, ღამე ჩვენთან გაათიო. შენც ეს არ გინდა? და თუ ღმერთი გწამს, დაუბრუნე ჩვენს ოლქს, რასაც დასესხებიხარ, თო-რემ ეროზიამ ისედაც მთლად გაგვიპარტახა მიწა.

დილი გაოცებული მიაჩერდა ოთახიდან მიმავალ ატიკუსს.

— გეხუმრა, ბიჭო. უნდოდა ეთქვა, იბანავო, — ვუთხარი დილს, — ხედავ? ხო გეუბნებოდი, არ გაგიჯავრდება-მეთქი.

ჯემი ოთახის კუთხეში იდგა და ისეთი თვალეებით იყურებოდა, როგორც ნამდვილ მოღალატეს შეეფერება.

— დილ, რომ არ მეთქვა, არ შეიძლებოდა, — უთხრა დილს, — რო-გორ შეიძლება სამასი მილი ისე გაიარო, დედამ არაფერი იცოდეს.

მე და დილი უსიტყვოდ გავედით ოთახიდან.

დილი ჭამდა, ჭამდა, ჭამდა... წინა ღამის მერე პირში ლუკმა აღარ ჩაედო. მთელი ფული ბილეთზე დაეხარჯა, მატარებელზე ასუ-ლიყო (როგორც ადრე არაერთხელ უქნია) და არხეინად გაება სა-უბარი ვაგონის გამცილებელთან, რომელსაც დილი სახეზე ეცნო. მაგრამ ის კი ველარ გაეხედა, გამცილებლისთვის ფული გამოერ-

თმია: შორ მანძილზე მოგზაურობისას თუ ბავშვი შემთხვევით ფულს დაკარგავს, შეუძლია გამცილებელს დაესესხოს, მატარებლიდან ჩასვლისას კი მამამისი გაისტუმრებს ვალს.

დიღმა ვახშმის ნარჩენები რომ გადასანსლა, ბუფეტიდან კონსერვის გამოღება დააპირა. ამ დროს დერეფნიდან მის რეიჩელის „უი, ღმერთო!“ გაისმა. დიღი ბაჭიასავით აცახცახდა.

და მაინც, მედგრად გადაიტანა დეიდამისის „დამაცადე, მობრძანდები სახლში...“ შენები ლამის ჭკუიდან გადავიდნენ ნერვიულობისგან!“ საკმაოდ მშვიდად მოისმინა მომდევნო განცხადებაც: „ეგ სულ მამაშენის სისხლია, ტვინს რომ გირევს!“ გაეღიმა, როცა გაიგონა: „შეგიძლია, ამაღამ აქ დაიძინო!“ და ბოლოს, როცა მის რეიჩელმა მაგრად ჩაიკრა გულში, დიღმაც ალერსითვე უპასუხა.

ატიკუსმა სათვალე შუბლზე აიწია და სახე მოისრისა.

— მამათქვენი დაღლილია, — გვითხრა მამიდამ. ბოლო რამდენიმე საათის განმავლობაში მან პირველად გაგვცა ხმა. მართალია, ყველაფერი მისი თანდასწრებით მოხდა, მაგრამ მგონი გაცეცხისაგან ენა წაერთვა, — ბავშვებო, ახლა დაიძინეთ.

უფროსები სასადილო ოთახში დავტოვეთ. ატიკუსი ისევ თვალებს იფშვნეტდა.

— გაუპატიურება, ჩხუბი, სახლიდან გაქცევა, — მოვკარით ყური ირონიით წარმოთქმულ სიტყვებს, — ნეტა მომავალი ორი საათი რაღას გვიქადის...

რაკი ყველაფერი მშვიდობიანად დასრულდა, მე და დიღმა გადაწყვიტეთ, ჯემს არ გავბუტვოდით, თანაც დიღს ხომ ჯემთან ერთად უნდა დაეძინა, ასე რომ, მასთან ლაპარაკი მაინც მოგვიწევდა.

პიჯამა გადავიცვი. ერთხანს წიგნი წავიკითხე, მაგრამ მალე მივხვდი, რომ თვალები მეხუჭებოდა. დიღი და ჯემიც მიჩუმებულიყვნენ. მაგიდის ნათურა ჩავაქრე და დავინახე — ჯემის ოთახშიც ბნელოდა: კარის ღრიჭოში სინათლე არ ბჟუტავდა.

აღბათ კარგა ხნის ჩაძინებული ვიქნებოდი, როცა შენჯღრევისაგან გამომეღვიძა: ოთახი ჩამავალი მთვარის მკრთალი შუქით იყო განათებული.

— ცოტა ჩაიწიე, ჭყიტა.

— დილ, ნუ ბრაზობ ჯემზე, მაგას ეგონა სწორად იქცეოდა, — ჩავიბუტბუტე მე.

დილი გვერდით მომიწვა.

— არ ვბრაზობ, უბრალოდ შენთან მინდა დაძინება. გღვიძავს?

კი გამეღვიძა, მაგრამ ჯერ ისევ ბურანში ვიყავი.

— ასე რატომ მოიქეცი?

დილმა პასუხი არ გამცა.

— რატომ გამოიქეცი-მეთქი სახლიდან? მამაშენი მართლა ისეთი საზიზღარია, როგორც გვითხარი?

— არაა...

— წერილში რო მწერდი, ნავს ვაკეთებთო, აღარ გააკეთეთ?

— დამპირდა, გავაკეთებთო, მაგრამ აღარ გაუკეთებია.

თავი იდაყვს დავაყრდენი. ასე დილის პროფილს ვხედავდი.

— ეგ არაა სახლიდან გასაქცევი მიზეზი. უფროსები იმის ნახევარსაც არ ასრულებენ, რასაც დაგპირდებიან ხოლმე.

— მაგიტომ არ გამოვქცეულვარ, იმას... იმათ მე სულ არ ვაინტერესებ...

ასეთი უცნაური მიზეზის გამო ვინმე რომ სახლიდან გაქცეულიყო, ჯერ არ გამეგონა.

— ეგ როგორ, ამიხსენი.

— როგორ და, მთელი დღე სახლში არ არიან და თუ არიან, მაშინაც სხვა ოთახში გადიან და თავისთვის სხედან, ცალკე.

— მერე, რას აკეთებენ იქ?

— არაფერს. სხედან და კითხულობენ. ოღონდ არ უნდათ, რომ მეც იქ ვიყო.

ბალიში საწოლის თავს მივაყრდენი და წამოვჯექი.

— იცი, რას გეტყვი? ამ საღამოს სახლიდან გაქცევას ვაპირებდი და გითხრა რატომ? იმიტომ, რომ ყველანი სახლში იყვნენ. სულ რომ სახლში იყვნენ, მაგათ რა გაუძლებდა!

დიღმა საცოდავად ამოიხვნეშა.

— ღამე მშვიდობისა... ატიკუსი ხანდახან მთელ დღეს წასულია, ზოგჯერ ღამესაც სამსახურში ათევს. რა ვიცი, რა გითხრა კიდევ... სულ რომ გვერდით იყვნენ, მაშინ ხომ ვერაფერს ვერ გავაკეთებდით...

— არა, მე მაგაზე არ ვამბობ...

დილი შეეცადა, აეხსნა ჩემთვის, რას გულისხმობდა; მე კი იმაზე დავიწყე ფიქრი, როგორი ცხოვრება მექნებოდა, ჯემი რომ სხვანაირი იყოს, ისეთი მაინც არ იყოს, როგორიც ბოლო ხანებშია; ან რას ვიზამდი, ატიკუსს ჩემი სიახლოვე, დახმარება და რჩევა რომ არ სჭირდებოდა? ის ხომ ერთ დღესაც ვერ გაძლებს უჩემოდ... ეგ კი არა, კელპურნიაც ვერ აიტანს უჩემობას: მათ მე ვჭირდები.

— დიღ, შენ რალაცა გეშლება... ისინი უშენოდ ნამდვილად ვერ გაძლებენ. ეტყობა, უბრალოდ ცუდად გექცევიან. იცი, მაგაზე რას გეტყვი...

დიღის ხმა სიბნელეში მტკიცედ ჟღერდა:

— არა, ჭყიტა, აი, რა მინდა გითხრა... ისინი უჩემოდ ბევრად უკეთ გრძნობენ თავს, ნამდვილად ვიცი, არაფერში ვჭირდები. ცუდად არ მექცევიან, რასაც მინდა, მაშინვე მიყიდულობენ, მაგრამ მართლ იმისთვის, რომ მერე მითხრან: „ხო გიყიდეთ, ახლა მიდი და ითამაშეო... მთელი ოთახი სათამაშოებითა გაქვს გამოტენილი... ხო მოგიტანე წიგნი, მერე, მიდი და წაიკითხე,“ — დიღმა აქ ხმის დაბობება სცადა, — „არა, შენ ბიჭი არა ხარ, ბიჭები გადიან ეზოში და თავის ტოლებს ბეისბოლს ეთამაშებიან. შენსავით კი არ ედებიან ფეხებში უფროსებს...“ დიღმა ახლა ისევ თავისი ხმით განაგრძო:

— არა, ცუდად არ მექცევინან. წარამარა მკოცნიან — დილას, საღამოს, გამომშვიდობებისას. მეუბნებიან — ძალიან გვიყვარხარო. ჭყიტა, არ გინდა ბავშვი ავიყვანოთ?

— საიდან?

დილს თურმე სმენია, რომ არის ერთი კაცი, რომელსაც აქვს ნავი. ნავი იმისათვის სჭირდება, რომ ნისლით დაბურულ კუნძულთან მიცურდეს. ბავშვები სწორედ იმ კუნძულიდან მოჰყავს; შეგიძლია შეუკვეთო და...

— ტყუილია, მამიდამ მითხრა, ღმერთი ბავშვებს საკვამურიდან უშვებსო; ყოველ შემთხვევაში, მისი ნათქვამიდან ასე გავიგე... — ეს იყო ერთადერთი შემთხვევა, როცა მამიდაჩემმა ცოტა არ იყოს არა-დამაჯერებლად გამოთქვა თავისი მოსაზრება.

— არც ეგაა მართალი. ადამიანებს ბავშვები ერთმანეთისგან უჩნდებათ. მაგრამ ის კაციც არსებობს, ვისაც ბავშვები ჰყავს. მარტო სულის ჩაბერვაა საჭირო და გაიღვიძებენ.

დილი ისევ ოცნებას მიეცა. მის ძილნარევე გონებაში მშვენიერი ხილვები ირეოდა. ჩემთან შედარებით ბევრად მეტი წიგნი ჰქონდა წაკითხული, მაგრამ საკუთარი წარმოსახვის ხიბლი ყველაფერს ერჩია; ელვისებური სისწრაფით გამოჰყავდა მაგალითები გაყოფა-გამრავლებაზე, მაგრამ გული ზღაპრული სამყაროსკენ უფრო მიუწევდა, სამყაროსკენ, სადაც ჩვილი ბავშვები ყვავილებით მიმობნეულან ნისლით დაბურულ კუნძულზე და ნავიანი კაცის მოსვლას ელიან... ნელ-ნელა, ლაპარაკ-ლაპარაკით დილი ძილის სამყაროს უახლოვდებოდა და მეც თან მივყავდი, მაგრამ ნისლით დაბურული კუნძულის სიჩუმეში თანდათან რუხი, მოჟამული სახლი გამოიკვეთა თავისი ყავისფერი კარით.

— დილ?

— ჰმმ?

— როგორ ფიქრობ, ბუა რედლი სახლიდან რატომ არ გაიქცა?

დილმა ღრმად ამოიოხრა და ჩემგან ზურგით შებრუნდა.

— იქნება გასაქცევი ადგილი არ ეგულეობდა...

15

დილის ჩამოსვლას უამრავი სატელეფონო ზარი მოჰყვა — დამნაშავე პატიებას ითხოვდა. ბოლოს დედამისმა გრძელი წერილი გამოუგზავნა, შვილს შეცოდება მიუტევა და გადაწყდა — დილი მეიკომში დარჩებოდა. ერთი კვირა მშვიდობიანად გავატარეთ. მაგრამ სულის მოთქმა ძლივს მოვასწარით, რომ ნამდვილ ხათაბალას გადავეყარეთ.

ყველაფერი ერთ საღამოს ნავახშმევს დაიწყო. დილი ჩვენთან იყო; მამიდა ალექსანდრა ჩვეულებისამებრ ოთახის კუთხეში, თავის სავარძელში იჯდა, ატიკუსიც თავის სავარძელში მოკალათებულიყო. მე და ჯემი იატაკზე წამოგორებულები ვკითხულობდით. იმ კვირამ მშვიდობიანად ჩაიარა. მე მამიდაჩემს ვუჯერებდი, ჯემი კი მართალია ხის სახლში თამაშის ასაკიდან გამოვიდა, მაინც მოგვეხმარა მე და დილს ბაწრის კიბის გაკეთებაში. რედ-ლი-ბუას შინიდან გამოსატყუებლად დილმა ახალი ბრწყინვალე გეგმა დააწყო, ოღონდ ისე, რომ ამჯერად არავითარი საფრთხე არ გველოდა (რედლების სახლის უკანა კიბიდან წინა აივნამდე ლიმონის კანფეტებს დავყრიდით და ბუა, რა თქმა უნდა, ჭიანჭველასავით გამოჰყვებოდა მათ კვალს). ამ დროს ჩვენი სახლის კარზე კაკუნი გაისმა. ჯემი კარის გასაღებად გავიდა და გვითხრა, მისტერ ჰეკ ტეიტი მოვიდაო.

— მერე, სთხოვე, შემოვიდეს, — უთხრა ატიკუსმა.

— უკვე ვთხოვე. ეზოში ვიღაც კაცები დგანან და გეძახიან, გარეთ გამოვიდესო.

მეიკომელ მამაკაცებს შუაგულ ეზოში დგომას ორად ორი რამ თუ აიძულებს: ვინმეს გარდაცვალება ან პოლიტიკა. ნეტა ვინ მოკვდამეთქი, გავიფიქრე. მე და ჯემი გასასვლელად მოვემზადეთ, მაგრამ ატიკუსმა მოგვაძახა, შინ დარჩითო.

ჯემმა სასტუმრო ოთახში შუქი ჩააქრო და ფანჯრის ბადეს ლამის ცხვირი მიაჭეჭყა. მამიდა ალექსანდრამ დაუშალა, მაგრამ ჯემმა უთბრა, — ერთი წამით მამიდა, მარტო ვნახავ, ვინ არიანო.

— მე და დიღმა მეორე ფანჯარას მივაშურეთ. ატიკუსი მამაკაცების ჯგუფით იყო გარშემორტყმული. ისეთი შთაბეჭდილება შემექმნა, თითქოს ყველა ერთდროულად ლაპარაკობსო.

— ...ხვალ საოლქო ციხეში უნდა გადავიყვანოთ, — გავიგონე მისტერ ტეიტის ხმა, — სულ არ მინდა, ხათაბალას გადავეყაროთ, მაგრამ გარანტიას ვერ მოგცემთ, რომ რამე არ...

— რას სულელობ, ჰევ, — შეაწყვეტინა ატიკუსმა, — დაგავიწყდა, სადა ვართ? ეს ხომ მეიკომია.

— რაღაც უსიამოვნო გრძნობა მაქვს...

— ჰევ, ჩვენ ხომ საქმე სწორედ იმისთვის გადავადებინეთ, რომ უსიამოვნებას არ გადავეყოდით. დღეს შაბათია, — თქვა ატიკუსმა,

— პროცესი ალბათ ორშაბათს დაიწყება. ნუთუ ერთ ღამეს ვერ გაატარებინებ აქ? არა მგონია, მეიკომში ვინმემ კლიენტი დამამადლოს, მით უმეტეს, ასეთი გაჭირვების დროს...

მამაკაცების ჯგუფს მხიარულება დაეტყო, მაგრამ ყველა ერთბაშად გაჩუმდა, როცა მისტერ ლინკ ღიზმა თქვა:

— აქაურები კი არაფერს აპირებენ, მაგრამ იმათ რა ვუყოთ — ძველი სარუმის თავგზიანდობულ ბინადრებს? არ შეგიძლიათ მოითხოვოთ... ჰევ, რა ჰქვია მაგას?

— „საქმის სხვა ოლქში განხილვა“, — უკარნახა მისტერ ტეიტმა, — არა, მაგას აზრი აღარ აქვს. რას იტყვით?

ატიკუსის პასუხი ვერ გავიგონე. ჯემს მივუბრუნდი, მაგრამ მან ხელით მანიშნა, გაჩუმდიო.

— ...ეგეც არ იყოს, განა იმ ბრბომ შეგაშინათ, ჰევ?

— ...არ გინახავთ, რა დღეში არიან, როცა დაღევენ ხოლმე?

— კვირადღეს საერთოდ არ სვამენ, თითქმის მთელ დღეს ეკლესიაში ატარებენ, — მიუგო ატიკუსმა.

— ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ეს განსაკუთრებული შემთხვევაა... — თქვა ვილაცამ.

მერე საერთო საუბარი გაჩაღდა. ყველა ერთხმად ჩურჩულებდა და მამილამ ჯემი გააფრთხილა, თუ მისაღებ ოთახში სინათლეს არ აანთებ, ოჯახს შეარცხვენო. ჯემმა ყურიც არ ათხოვა.

— ვერ გამიგია, მაინც რამ მოგაკიდებინა ხელი ამ საქმისთვის,

— ამბობდა მისტერ ლინკ დიზი, — ეს ხომ ყველაფრის დაკარგვას უდრის, ატიკუს, ყველაფრის.

— შენ რა, მართლა ასე ფიქრობ?

ეს სიტყვები ატიკუსის პირიდან მუქარად გაისმოდა: „შენ რა, მართლა ფიქრობ მაგ სვლის გაკეთებას?“ — მკითხავდა ხოლმე ჭადრაკის თამაშისას და — ჰოპ, ჰოპ, ჰოპ! დაფა ერთი ხელის მოსმით იცლებოდა ჩემი ფიგურებისაგან. ანდა: „შენ მართლა ასე ფიქრობ, შვილო? მაშინ აი, ეს წაიკითხე,“ — ეტყოდა ხოლმე ჯემს და ისიც მთელი საღამო უნდა მჯდარიყო და ჰენრი უ. გრედის წერილები ეკითხა.

— ...ლინკ ის ბიჭი ელექტროსკამს ალბათ მაინც ვერ გადაურჩება, მაგრამ ეს არ მოხდება მანამ, სანამ ყველა არ გაიგებს სიმართლეს, — ატიკუსი აუღელვებლად ლაპარაკობდა, — სიმართლე კი თქვენ კარგად მოგეხსენებათ.

მსმენელები შეჩოჩოლდნენ. როცა ატიკუსმა უკან დაიხია და კიბის პირველ საფეხურზე ავიდა, მათი ხმები შიშის მომგვრელად აჟღერდა სიბნელეში. ყველანი მამაჩვენს უახლოვდებოდნენ.

უეცრად ჯემმა დაიწვილა:

— ატიკუს, ტელეფონი რეკავს!

მამაკაცები შეკრთნენ და ოდნავ მიმოიფანტნენ. ამ ხალხს კარგად ვიცნობდით. აქ იყვნენ ვაჭრები, ქალაქელი ფერმერები, ექიმი რეინოლდსი, მისტერ ეივერი...

— მერე, მიდი, შვილო, უპასუხე, — გამოსძახა ატიკუსმა.

ყველამ ერთად გადაიხარხარა და ცოტა ხანში დაიშალნენ კიდეც.

როცა ატიკუსმა სასტუმრო ოთახში ჭალი აანთო, ჯემი ისევ ფანჯარასთან იდგა. მიტკლისფერი დასდებოდა, თუ არ ჩავთვლით შეწითლებულ ლაქას ცხვირზე — ფანჯრის ბადის ანაბეჭდს.

— გამაგებინეთ, ერთი, რას აკეთებთ ამ სიბნელეში? — გვკითხა ატიკუსმა.

ჯემმა მამას თვალი გააყოლა: ატიკუსმა გაბეთი აიღო და თავის სავარძელს მიაშურა. ზოგჯერ მგონია, ურთულეს ცხოვრებისეულ საკითხებზე ფიქრს იგი ყველაზე უკეთ გაბეთს ამოფარებული ახერხებდა; იქნებოდა ეს „მობაილ რეჯისტერი“, „ბირმინგემ ნიუსი“ თუ „მონტგომერი ედვერტიზერი“...

— შენ მოგაკითხეს, არა? — ჰკითხა ჯემმა და მამას მიუახლოვდა, — უნდოდათ, შენთვის ანგარიში გაესწორებინათ, ხომ?

ატიკუსმა გაბეთი ჩასწია და ჯემს მიაჩერდა.

— მაინც რა მოგელანდა ასეთი? — ჰკითხა, მერე კი რბილად უთხრა, — არა, შვილო, ესენი ჩვენი მეგობრები არიან.

— როგორ, ეს... ეს ბანდა არ იყო? — ჯემი ცერად გასცქეროდა მამას.

ატიკუსმა ღიმილის შეკავება სცადა, მაგრამ არ გამოუვიდა.

— არა. მეიკომში „ბანდები“ და ეგეთი სისულელეები არ არსებობს. ვის გაუგია „ბანდა“ მეიკომში?!

— ერთი პირობა „კუ-კლუქს-კლანი“ ხომ დაერია კათოლიკეებს...

— არც მეიკომელ კათოლიკეებზე მსმენია რამე, — უთხრა ატიკუსმა, — ეტყობა შენ ეგ სხვა რამეში აგერია. კარგა ხნის წინათ, ოციან წლებში კლანი მართლაც არსებობდა, ოღონდ ის პოლიტიკური ორგანიზაცია უფრო იყო, ვიდრე სხვა რამ და უნდა გითხრა, იმათი შესწინებული ვაცი არ მინახავს... ერთ ღამეს მისტერ სემ ლივის სახლის წინ მოაწყვეს დემონსტრაცია, მაგრამ ბატონი სემი არხეინად გადმოდგა თავის აივანზე და ხალხს მიმართა: ეტყობა საქმე ცუდად წაგსვლიათ, რაკი აქ მოსულეებს ჩემგან ნაყიდი ტილოს ანაფორები ჩავიცვამთ. ისეთი სირცხვილი აჭამა, მაშინვე დაიშალნენ.

ლივის ოჯახის წარმომადგენლები ყველა მონაცემით კეთილშობილი ხალხი იყო: თავის ნიჭსა და უნარს უქმად არ ფანტავდნენ, თანაც მეიკომში მათი გვარის უკვე მეხუთე თაობა სახლობდა ფეხმოსუცვლელად.

— „კუ-კლუქს-კლანი“ წარსულს ჩაბარდა, — განაგრძო ატიკუსმა, — და აღარასოდეს აღდგება.

დილი სახლამდე მივაცილე. უკან რომ მოვბრუნდი, საუბრის ბოლოს მივუსწარი. ატიკუსი მამიდაჩემს მიმართავდა: „... სამხრეთელი ქალების კეთილი სახელი სხვებზე ნალებად არც მე მაღელვებს, მაგრამ ვერავის გულის მოსაფონებლად ვერ დავიცავ სიცრუეს ადამიანის სიცოცხლის ფასად.“ ამ განცხადებამ ეჭვი აღმიძრა, რომ დამამ ისევ იჩხუბა.

ახლა ჯემის საძებნელად გავწიე. თავის ოთახში დამიხვდა. ფიქრებში წასული საწოლზე იჯდა.

— იჩხუბეს? — ვკითხე მე.

— თითქმის. ამ ტომ რობინსონით ლამისაა, ტვინი ამოუღოს. ცოტა უკლია და ეტყვის, ოჯახს არცხვენო. ჭყიტა... მეშინია.

— რისი?

— ატიკუსის ამბავი მაშინებს. შეიძლება ვინმემ რამე დაუშავოს... — ჯემმა ამჯობინა, იღუმალეებით მოეცვა ეს საკითხი და ყველა მომდევნო კითხვაზე ასეთი პასუხი გამცა — წადი, თავი გამანებეო.

მეორე დღეს კვირა იყო. საკვირაო სკოლასა და წირვას შორის შესვენების დროს, როცა ხალხი ეკლესიიდან სულის მოსათქმელად ეზოში გავიდა, ატიკუსი შევნიშნე: ისევ მამაკაცების ჯგუფით იყო გარშემორტყმული. მისტერ ჰევ ტეიტიც იქვე იდგა და გავიფიქრე, ნუთუ მისტერ ჰევმა ღმერთი იწამა-მეთქი? ეკლესიაში მოსულს პირველად ვხედავდი. თვით მისტერ ანდერვუდიც კი მობრძანებულიყო: იგი ხომ არავითარ ღონისძიებაში არ იღებდა მონაწილეობას, გარდა „მიკომ ტრიბუნის“ გამოცემისა, რომლის ერთადერთი მფლობელი, რედაქტორი და მბეჭდავი თვითონ გახლდათ; თავისი დღე და

მოსწრება ლინოტიპს უჯდა და წარამარა ხუხავდა ლიქიორს დოქი-
დან, რომელსაც გვერდიდან არ იცილებდა. ახალი ამბების შესატ-
ყობად სიარული თითქმის არ უწევდა — ხალხს თავისი ფეხით მიჰ-
ქონდა ცნობები მასთან. ამბობდნენ, „მეიკომ ტრიბუნის“ ყოველი
ნომერი თავიდან ბოლომდე მისი შეთხზულია და პირდაპირ ლინო-
ტიპზეა აწყობილიო. ამის დაჯერება არაა ძნელი. დღეს, რაკი მისტერ
ანდერვუდს თავი შეეწუხებინა და გარეთ გამოსულიყო, ეტყობა რა-
ღაც უჩვეულო ხდებოდა.

ეკლესიის კართან ატიკუსი შემხვდა და მითხრა, ტომ რობინსონი
საოლქო ციხეში გადაჰყავთო. აგრეთვე მითხრა (მე მგონი, საკუთა-
რი თავის გასაგონად უფრო ამბობდა ამას) — თავიდანვე ასე რომ
მოქცეულიყვნენ, ეს აურზაურიც აღარ ატყდებოდაო. მერე თავისი
სკამისაკენ გაემართა, მესამე რიგში დაჯდა და გავიგონე კიდეც, რო-
გორ დასჭექა „ვილტვი, უფალო, შენკენ!“ — დაგვიანებით ჩაერთო
გალობაში. ატიკუსი არასოდეს ჯდებოდა მამიდაჩემის, ჯემისა და ჩემ
გვერდით, ეკლესიაში განმარტოებას ამჯობინებდა.

მამიდა ალექსანდრას ჩამოსვლამ კვირადღეს გამეფებული
ყალბი სიმშვიდე კიდეც უფრო აუტანელი გახადა: ნასადილევს ატი-
კუსი სასწრაფოდ თავის ოთახს მიაშურებდა; როცა უნდა შეგვეყცა,
თავის მბრუნავ სავარძელში იჯდა და კითხულობდა; მამიდა ალექ-
სანდრა ორსაათიან შუადღის ძილს „გამოაცხადებდა“ ხოლმე და ამ
დროს ეგონებოდა ხმაურს გვიკრძალავდა — მეზობლებიც ისვენებენო; ჯე-
მი, როგორც მის ასაკს შეეფერება, საფეხბურთო ჟურნალ-გაზეთე-
ბის დასტას მოიმარჯვებდა და თავის ოთახში იკეტებოდა. ასე რომ,
მე და დილს ისღა დაგვრჩენოდა, „ირმის საბალახომე“ გვებორი-
ალა.

კვირადღეს მიზანში სროლაც გვეკრძალებოდა, ამიტომ მე და
დილმა ერთხანს ბურთი ვაგორავით მდელიზზე, მაგრამ მალე მოგ-
ვწყინდა. დილმა მკითხა, არ გინდა, ბუა-რედლის შევავლოთ თვა-
ლიო? მე კი ვიუარე და მერე დილს საღამომდე შარშანდელი ზამ-

თრის ამბებს ვუყვებოდი. ამან მასზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა.

ვახშმობის დრო რომ მოახლოვდა, დავიშალეთ. ნავახშმევს მე და ჯემი ჩვეულებისამებრ საკითხავად მოვემზადეთ, მაგრამ ჩვენი ყურადღება ატიკუსის უცნაურმა საქციელმა მიიპყრო: მას ხელში ელექტროდამაგრძელე-ბელი ეკავა, რომელსაც ერთ კიდეში ნათურა ჰქონდა მიმაგრებული.

— ცოტა ხნით უნდა დაგტოვოთ, — გვითხრა მან, — ბავშვებო, როცა მოვბრუნდები, ალბათ დაძინებულები დამხვდებით. ასე რომ, ღამე მშვიდობისას წინასწარ გისურვებთ.

ატიკუსმა ქუდი დაიხურა და უკანა გასასვლელით გავიდა.

— მანქანა გამოჰყავს! — მანიშნა ჯემმა.

მამას რამდენიმე უცნაურობა სჭირდა: პირველი — არასოდეს მირთმევდა დესერტს; მეორე კი ის, რომ ფეხით სიარული უყვარდა. რაც თავი მახსოვს, გარაჟში შესანიშნავად შენახული „შევროლე გვედგა, რომელსაც ატიკუსი მხოლოდ საქმიანი მოგზაურობისას იყენებდა, სამსახურში კი უმანქანოდ სიარულს არჩევდა და ყოველდღიურად დაახლოებით ორ მილს გადიოდა ფეხით. ჩემი ერთადერთი ვარჯიში სეირნობააო, ამბობდა ხოლმე. სხვათა შორის, მეიკომში გაბატონებულია აზრი, რომ „ადამიანს, რომელსაც შეუძლია დაადოს თავი და უმიზნოდ გაისეირნოს, არ შეიძლება რამე მიზანი ჰქონდეს ცხოვრებაში“...

მოგვიანებით, როცა მამიდაჩემსა და ჯემს ღამე მშვიდობისა ვუსურვე და წიგნის კითხვას შევუდექი, ჯემის ოთახიდან საეჭვო შარისური მომესმა. ჩემი ძმის ყოველ გაფაჩუნებას კარგად ვცნობდი და მივხვდი, რაღაც უჩვეულო ხდებოდა. კარზე მივუკაკუნე და ვკითხვი: რატომ არ წევები-მეთქი?

— ცოტა ხნით ქალაქში უნდა ჩავიდე.

— რატომ? საცაა, ათი საათი გახდება.

მან ეს უჩემოდაც იცოდა და მაინც აპირებდა წასვლას.

— მაშინ მეც გამოგყვები. რომც დამიშალო, მაინც წამოვალ!

ჯემი მიხვდა — სახლში დარჩენას უჩხუბრად ვერ მაიძულებდა, ჩხუბი კი მამიდა ალექსანდრას გააბრაზებდა, ასე რომ, იძულებული იყო, დამთანხმებოდა.

სწრაფად ჩავიცვი. ვადროვეთ, სანამ მამიდა თავის ოთახში შუქს ჩააქრობდა და უხმაუროდ გავედით უკანა კარით. უმთვარო ღამე იყო.

— დილსაც მოუნდება წამოსვლა, — ვუჩურჩულე ჯემს.

— მოუნდება და წამოვიდეს, — პირქუშად მომიგო მან.

სამანქანო გზის გასწვრივ ღობეს გადავახტით, მის რეიჩელის გვერდითა ეზო გადავკვეთეთ და დილის ფანჯარას მივადექით. ჯემმა სტვენით მისცა ნიშანი. დილმა ფანჯარაში გამოიხედა და გაუჩინარდა. ხუთი წუთის შემდეგ ფანჯარა გააღო და გადმოძვრა. როგორც გამოცდილ კაცს შეეფერება, ხმა მანამ არ ამოუღია, სანამ ტროტუარზე არ გავედით.

— რა ხდება?

— ჯემი ხეტიალის გუნებაზეა. კელპურნიამ მითხრა, ეს უბედურება ყველა ბიჭს სჭირს ჯემის ასაკშიო.

— უბრალოდ ვერ მოვისვენე, რატომღაც ვერ მოვისვენე, — აუხსნა ჯემმა.

ახლა მისის დუბოზის სახლს ჩავუარეთ — იდგა დაცლილი, გადარაბული კარ-ფანჯრებით; ეზოში კამელიების გვერდით სარეველა ბალახი ამოზრდილიყო. ქუჩის კუთხემდე, სადაც ფოსტის შენობა იდგა, კიდევ რვა სახლთან უნდა ჩაგვევლო.

მოედნის სამხრეთი მხარე უკაცრიელი იყო. ოთხივე კუთხეში ტანაყრილი არაუკარიები იდგა, მათ შორის გადებული ფოლადის ჯებირები ღამის შუქზე ელავდა, სასამართლო ჩაბნელებული იყო, მხოლოდ საზოგადოებრივ ტუალეტში ენთო შუქი. სასამართლოს კვადრატული შენობა მოედნის უფრო დიდ კვადრატში მოქცეული-

ყო, რასაც მაღაზიებისა და ფარდულების ოთხი მწკრივი წარმოქმნიდა. მაღაზიების სიღრმეშიც მკრთალად ბჟუტავდა სინათლე.

როცა ატიკუსმა ვექილობას მიჰყო ხელი, თავიდან სასამართლოს შენობაში გამოუყვეს ოთახი, მაგრამ რამდენიმე წლის შემდეგ მეიკომის უფრო მყუდრო უბანში, ბანკის შენობაში გადაინაცვლა. როცა ქუჩის კუთხეში შევეხვიეთ, მოედანზე, ბანკის წინ მდგომი მანქანა დავინახეთ.

— იქ არის, — გვითხრა ჯემმა.

მაგრამ ჯემი მოტყუვდა: ატიკუსის ოთახის კარი ვიწრო დერეფნის ბოლოში გამოდიოდა. მამა რომ იქ ყოფილიყო, ამ კარზე მიმაგრებულ პატარა ასოებით გამოყვანილ განათებულ წარწერას დავინახავდით — „ატიკუს ფინჩი, ვექილი“. მაგრამ ახლა იქ ბნელოდა.

ჯემმა ხელმეორედ შეიჭყიტა ბანკის შენობის კარში და სახელური გადაატრიალა. კარი არ გაიღო.

— მოდი, ქუჩას აღმა ავუყვეთ, შეიძლება მისტერ ანდერვუდთან იყოს.

მისტერ ანდერვუდი „მეიკომ ტრიბუნში“ არა მარტო რედაქტორად მუშაობდა, ცხოვრობდა კიდევ გამომცემლობაში; უფრო სწორად, გამომცემლობის თავზე. სასამართლოსა და ციხეში მომხდარი ამბები რომ შეეტყო, უბრალოდ მეორე სართულის ფანჯრიდან უნდა გადმოეხედა. მისი რედაქცია მოედნის ჩრდილო—დასავლეთ კუთხეში იდგა, იქ მისასვლელად ჯერ ციხესთან უნდა ჩაგვევლო.

მეიკომის სატუსაღო ქალაქის უძველესი და შიშისმომგვრელი შენობა გახლავთ. ატიკუსისათვის რომ გვეკითხათ, ასეთი შენობის აგება მარტო ჩვენი ნათესავის — ჯოშუა სენტ-კლერისთანა კაცს თუ მოუვიდოდა თავში. სატუსაღო მართლაც კომმარულ მოლანდებსა-სავითაა გამოჩხერილი სრულიად შეუფერებელ ადგილას — მოედნის კოპწია მაღაზიებსა და დამრეცსახურავიან სახლებს შორის. ეს მინიატურული ნაგებობა, რომლის განში დიდი-დიდი ერთი საკანი დაეტოვს, სიმაღლეში კი ორი — ქონგურებითა და კონტრაფორსებით

დამშვენებული, გოტიკური ხუროთმოძღვრების კომიკურ ასოციაცი-
ას იწვევს. არქიტექტორის გაქანებას საზღვარი არა ჰქონია – წითე-
ლი აგურის ფასადში ეკლესიის შესაფერისი სარკმლები ჩაუტანებია,
რომლებზეც სქელი რკინის რიკულებია აჭედებული. მესმის კიდევ,
სადმე განცალკევებით აეგოთ; არა, იგი „ტინდალის რკინა-კავეულ-
სა“ და „მეიკომ ტრიბუნის“ რედაქციას შორისაა ჩაჭედილი. მეიკო-
მის სატუსალო ქალაქელებისათვის მითქმა-მოთქმის უშრეტ წყაროს
წარმოადგენს: ცილისმწამებლები გაიძახიან – ვიქტორიანულ სა-
პირფარეშოს წააგავსო, მისი მომხრენი კი ამტკიცებენ: ქალაქს
ღირსებასა და სიდარბაისლეს მატებსო. ვერც ერთი არამეიკომელი
ვერ წარმოიდგენდა, თუ ის შენობა ზანგებით იყო გამოჭედილი.

ტროტუარს ავუყევით და შორიახლოს ეულად მბუუტავი ნათურა
შევნიშნეთ.

– რა უცნაურია, – თქვა ჯემმა, – გარედან ხომ ციხეს განათება
არა აქვს?

– კარის თავზე, მგონი, ნათურა კიღია, – შენიშნა დილმა.

მეორე სართულის ერთ-ერთი ფანჯრის რიკულებიდან ელექ-
ტროდამაგრძელებლის გრძელი მავთული ეშვებოდა. ნათურის შუქ-
ზე ციხის კართან მჯდომ ატიკუსს მოვკარი თვალი. სკამი, როგორც
ჩანს, დაწესებულებიდან წამოეღო; თავს ზევით დახვავებულ ღამის
პეპლებსა და მწერებს აინუნშიც არ აგდებდა, არხეინად იჯდა და
კითხულობდა.

ატიკუსისკენ გასაქცევად რომ გავიწიე, ჯემმა შემაჩერა:

– ნუ მიხვალ, შეიძლება, არ ესიამოვნოს. არაფერი ისეთი არ
სჭირს, შეგვიძლია, სახლში დავბრუნდეთ. უბრალოდ, მინდოდა მე-
ნახა, სად იყო.

მოედანი მოკლებზე გადავჭერთ. ამ დროს მერიდიანის შარაგზა-
ზე ოთხი დამტვერილი მანქანა გამოჩნდა: ერთმანეთის მიყოლებით
ნელა მოიწევდნენ წინ. მოედანს შემოუარეს, გასცდნენ ბანკის შენო-
ბას და სატუსალოსთან შედგნენ.

მანქანებიდან არავინ გადმოსულა. დავინახეთ, ატიკუსმა გაზე-
თის ზემოდან როგორ გააპარა მათკენ თვალი; მერე გაზეთი დინჯად
დაკეცა, მუხლებზე დაიდო და ქუდი უკან გადაიწია. ეტყობა, მანქანე-
ბის გამოჩენა სულაც არ გაჰკვირვებია.:

— წავედით, — გვიჩურჩულა ჯემმა. მოედანი ელვის სისწრაფით
გადავკვეთეთ და ერთ-ერთი მაღაზიის კარს ამოვეფარეთ. ჯემმა
ტროტუარისკენ გაიჭყიტა; უფრო ახლოსაც შეგვიძლია მისვლაო,
გვითხრა. ახლა რკინა-კავეულის ფარდულის შესასვლელისკენ გა-
ვიქეცით. აქ ვერავინ დაგვინახავდა, თანაც უფრო ახლოს ვიყავით.

მანქანებიდან ნელ-ნელა გამოეფინენ მამაკაცები — თითო-თი-
თო ან წყვილ-წყვილად გადმოდიოდნენ. როცა საპყრობილის კა-
რისკენ დაიძრნენ, ჩრდილებმა ხორცი შეისხეს და ბრგე მამაკაცების
ჯგუფი გავარჩიეთ. ატიკუსი ადგილიდან არ დაძრულა. მამაკაცები
გარს შემოეხვივნენ. მამას ველარ ვხედავდით.

— მისტერ ფინჩ, ის აქ არის? — ჰკითხა ერთ-ერთმა...

— დიახ, აქ არის და სძინავს, ნუ გააღვიძებთ, — მშვიდად უპასუხა
ატიკუსმა.

მამაჩემის ნათქვამს მოჰყვა ის, რაც მოგვიანებით იმ მძიმე ვითა-
რების გულისამრევად კომიკურ მხარედ აღვიქვი: მამაკაცებმა ჩურ-
ჩულით დაიწყეს ლაპარაკი.

— ხომ იცით, რისთვისაც მოვედით, გაეცალეთ კარს, მისტერ
ფინჩ:

— სჯობს, უკან გაბრუნდეთ და სახლში წახვიდეთ, უოლტერ, ჰეკ
ტეიტი სადღაც შორიახლოსაა, — ზრდილობიანად მიუგო ატიკუსმა.

— შორიახლოს არა, ჩემი ფეხები! — თქვა მეორე კაცმა, — ჰეკი თა-
ვისი ბიჭებით ისე ღრმადაა ტყეში, იქიდან დილამდე ვერ გამოალ-
წევს!

— მართლა? მერედა რატომ?

— ტახზე სანადიროდ არიან, — გაისმა მოკლე პასუხი, — ამას კი
ვერ წარმოიდგენდით, არა, მისტერ ფინჩ?

— როგორ არა, გავიფიქრე, მაგრამ ვერ დავიჯერე. კარგი, მაშ ვითარება შეიცვალა, ხომ? — მამა კვლავინდებურად მშვიდად ლაპარაკობდა.

— ნამდვილად, — გაისმა უფრო ბოხი ხმა. ვერ გავარჩიეთ, ვინ ლაპარაკობდა.

— თქვენ მართლა ასე ფიქრობთ?

გუშინდლიდან უკვე მეორედ გავიგონე, როგორ დასვა მამაჩემმა ეს შეკითხვა, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ვილაცა წაგებულნი დარჩებოდა. ამას ვერაფრით გამოვტოვებდი. მაშინვე მოვწყდი ადგილს და რაც ძალი და ღონე მქონდა, ატიკუსისკენ გავექანდი.

ჯემმა წამოიყვირა და ჩემი დაჭერა სცადა, მაგრამ ვერც ერთი ვერ დამეწია — ვერც ჯემი და ვერც დილი, ხელით გავარღვიე ბნელი და მყრალი ბრბო და განათებულ წრეში შევევარდი.

— გამარჯობა, ატიკუს!

მეგონა, მოულოდნელად გავახარებდი, მაგრამ მისმა გამომეტყველებამ ყოველგვარი ხალისი გამიქარწყლა: ატიკუსმა — არც მეტი, არც ნაკლები — შიშნარევი მზერა მომაპყრო, მაგრამ როგორც კი სინათლეში დილი და ჯემი გამოჩნდნენ, შიში გაუქრა.

ირგვლივ ვისკისა და ბოსლის მყრალი სუნი ტრიალებდა და როცა ხალხს თვალი მოვაველე, მივხვდი — ყველანი უცნობები იყვნენ. ეს არ იყო ის ხალხი, ვინც გუშინ ღამით ელაპარაკა მამას. უცებ დამცეცხლა: დიდი ამბით შემოვიჭერი მამაკაცების წრეში, რომელთაგან არც ერთს არ ვიცნობდი!

ატიკუსი სკამიდან წამოდგა, მაგრამ ამჯერად მოხუცივით ნელა მოძრაობდა. ძალიან ფრთხილად დადო გაბეთი და ნელა დაუსვა ხელი ნაკეცებზე. თითები ოდნავ უკანკალებდა.

— ჯემ, წადი სახლში. ჭყიტა და დილიც წაიყვანე.

საერთოდ, ატიკუსის მითითებებს უყოყმანოდ ვასრულებდით, რა თქმა უნდა — ხან ხალისით, ხან უხალისოდ; მაგრამ როგორც ვატყობდი, ამჯერად ჯემი ყურსაც არ იბერტყავდა.

— გითხარი თუ არა — სახლში წადით-მეთქი?!

ჯემმა თავი გააქნია. ატიკუსმა დონჯი შემოირტყა. ჯემმაც იგივე გააკეთა და მამას თვალი თვალში გაუყარა. ვუყურებდი ორივეს და ვფიქრობდი: თითქოს სრულებით არ ჰგვანან ერთმანეთს — ჯემს რბილი წაბლისფერი თმა და იმავე ფერის თვალები აქვს, მოგრძო სახის ოვალითა და კობტა ყურებით დედაჩვენს წააგავს; მისი გარეგნობა უცნაურად არ ესადაგება ატიკუსის ჭაღარა თმასა და დაკუნთულ ნაკვთებს; მაგრამ რაღაცა მაინცა აქვთ საერთო: შეუპოვრობა.

— შვილო, ხომ გითხარი — წადი სახლში.

ჯემმა ისევ გააქნია თავი.

— მაგას მე გავისტუმრებ სახლში, — თქვა ერთმა ჯანიანმა მამაკაცმა და ჯემს დაუდევრად ჩაავლო ქეჩოში ხელი. ისე შეანჯღრია, ჯემმა ძლივს შეიმაგრა თავი, რომ არ წაქცეულიყო.

— ხელი არ ახლოთ! — ვიყვირე და იმ კაცს წიხლი ვუთავაზებ. ფეხშიშველა ვიყავი და ძალიან გამიკვირდა, როცა ჩემი მსხვერპლი უკან გადაქანდა. აშკარად ძალიან ეტკინა. მინდოდა, მუხლში მომერტყა, მაგრამ ცოტა მაღლა მომივიდა.

— კმარა, ჭყიტა, — ატიკუსმა მხარზე დამადო ხელი, — წიხლებს ნუ იქნევ! — დაამატა სასწრაფოდ, როცა თავის გამართლება ვცადე.

— არავინ გაბედოს ჯემის წყენინება! — განვაცხადე მაინც.

— კმარა, მისტერ ფინჩ, დროა, ესენი აქედან გაისტუმროთ, — მოუთმენლად თქვა ვიღაცამ, — თხუთმეტ წამს გაძლევთ!

ატიკუსი ამ უცნაური თავყრილობის შუაგულში იდგა და ჯემის დაყოლიებას ცდილობდა.

— არსადაც არ მივდივარ! — მტკიცედ უპასუხებდა ჯემი ატიკუსის მუქარას, თხოვნას და ბოლოს მუდარას:

— გთხოვ, ჯემ, ესენი მაინც წაიყვანე სახლში.

ამან, ცოტა არ იყოს, დამღალა, მაგრამ რადგან ჯემს არ ეშინოდა იმის, რაც სახლში მოსვლის მერე ელოდა ატიკუსისგან, მაშასადამე, კარგად იცოდა, რასაც აკეთებდა.

ბრბოს თვალი მოვავლე. მიუხედავად იმისა, რომ ზაფხულის ღამე იყო, ყველას კომბინზონები და ტილოს პერანგები ეცვა, თანაც — ყველა ღილბე საგულდაგულოდ შეკრული. გავიფიქრე, ალბათ მცინვანები არიან-მეთქი —სახელოებიც კი არ ჰქონდათ აკაპიწებული (პირიქით, ისინიც ღილებზე შეეკრათ). ზოგიერთს ყურებზეც კი ჩამოეფხატა ქუდი. დაბღვერილები ისეთი ძილნარევი თვალებით იყურებოდნენ, ეტყობა, ადრე დაძინებას იყვნენ ჩვეული. კიდევ ერთხელ სათითაოდ ყველა შევათვალაიერე — იქნება რომელიმე მაინც ვიცნო-მეთქი და წრიულად მდგომი მამაკაცების შუაგულში მართლაც წავაწყდი ნაცნობ სახეს.

— გამარჯობა, მისტერ კანინგემ.

ეტყობა, კაცმა ვერ გაიგონა ჩემი სალამი.

— გამარჯობა. მისტერ კანინგემ, ისევ ძველებურად გაწუხებენ ბეგარით?

მისტერ კანინგემის სამოქალაქო საქმეებში კარგად ვერკვეოდი: ერთხელ ატიკუსმა დაწვრილებით ამიხსნა ყველაფერი. ამ ვეებერთელა კაცმა უცებ თვალები აახამხამა და ხელის ცერები კომბინზონის ბრეტელებქვეშ შეიყო. აშკარად უხერხულად გრძნობდა თავს; ჩაახველა და განზე გაიხედა. მასთან საერთო ენის გამონახვის ცდა წყალში ჩამეყარა.

მისტერ კანინგემს ქუდი არ ეხურა, მაგრამ შუბლის ზედა ნაწილი მზით დამწვარ სახესთან შედარებით თეთრი ჰქონდა. ამან მიმახვედრა, რომ საერთოდ ქუდს ატარებდა, ფეხზე მძიმე საველე ფეხსაცმელი ეცვა.

— ნუთუ არ გახსოვართ, მისტერ კანინგემ, მე ჯინ ლუიზა ფინჩი ვარ. ერთხელ რომ კაკლით სავსე ტომარა მოგვიტანეთ, აღარ გახსოვთ? — თანდათან ვხვდებოდი, როგორი სიცარიელის გრძნობა ეუფლება ადამიანს, როცა ნაცნობი ვერ ცნობს.

— მე და უოლტერი ერთ კლასში ვსწავლობთ, — დავიწყე ისევ, — ის ხომ თქვენი შვილია? განა თქვენი შვილი არაა, სერ?

მისტერ კანინგემმა თანხმობის ნიშნად ძლივს შესამჩნევად და-
მიკრა თავი. სულერთია, მაინც ვერ მიცნო!

— ჩვენ ერთ კლასში ვართ. კარგად სწავლობს... საერთოდ, უოლ-
ტერი კარგი ბიჭია, მართლა კარგი ბიჭია! სადილად დავპატიჟეთ, იქ-
ნებ გიამბოთ კიდევ ჩემზე... ერთხელ გავლახე, მაგრამ სულ არ გა-
დამემტერა, ძალიან კარგი ბიჭია. მოიკითხეთ ჩემგან, კარგი?

ატიკუსმა ერთხელ მითხრა — ბრდილობა მოითხოვს, ადამიანს
იმაზე ესაუბრო, რაც მას აინტერესებს და არა იმაზე, რაც შენ გაინ-
ტერესებსო. ჰოდა, ახლა მისტერ კანინგემი მისი ვაჟიშვილის ამბავ-
მა სრულებით არ დააინტერესა, ამიტომ ისევ მის ბეგრებსა და „ხელ-
მოკლეობას“ მოვებლაუჭე და უკანასკნელად ვცადე, გავშინაურებო-
დი.

ხელმოკლეობა ძალიან ცუდი რამეა-მეთქი, დავიწყე და უცებ აღ-
მოვაჩინე: მთელ თავყრილობას მივმართავდი: ყველანი მე მომჩე-
რებოდნენ, ზოგს პირიც კი დაელო. ატიკუსმა ჯემს თავი გაანება. ჯე-
მი, მამა და დილი გვერდიგვერდ იდგნენ. ისინიც მონუსხულებივით
მომჩერებოდნენ. ატიკუსსაც კი ოდნავ დაღებოდა პირი. არადა ერ-
თხელ მითხრა, ყურადღების ნიშნად პირის დაღება გაუთლელმა
ხალხმა იცისო. მამას თვალი გავუსწორე. პირი მაშინვე დამუწა.

— ატიკუს, უბრალოდ მინდოდა, მისტერ კანინგემისთვის მეტქვა,
რომ ხელმოკლეობა და ბეგარა ძალიან ცუდი რამეა. მაგრამ შენ ხომ
უთხარი, სადარდებელი არაფერი გაქვსო? ზოგჯერ ამას კარგა ხანი
სჭირდებაო... ყველა ერთად უნდა მოვერიოთ გაჭირვებასო...

— თანდათანობით ამოვწურე სალაპარაკო თემა და გავიფიქრე —
ეს რა სიბრიყვე მომივიდა-მეთქი: ხელმოკლეობა არაა საჯაროდ
განსახილავი თემა.

ვიგრძენი, თმის ძირებიც კი გამიოფლიანდა. ყველაფერს ავი-
ტანდი, ოღონდ ჩემზე მოჩერებულ, გაშეშებულ ბრბოს ვერა.

— რა მოხდა? — ვიკითხე გაუბედავად.

ატიკუსმა არაფერი მიპასუხა. ისევ შევბრუნდი და მისტერ კანინგემს შევხედე, რომელიც ისეთივე უგრძობი გამომეტყველებით იდგა. მაგრამ უცებ მან სრულიად მოულოდნელი რამ ჩაიდინა: ჩაიცუცქა და ორივე ხელი მხრებში ჩამავლო.

— თქვენს მოკითხვას აუცილებლად გადავცემ უოლტერს, პატარა ლედი, — მითხრა ალერსიანად.

მერე ტანში გაიმართა, ვეება ხელი აიქნია და დაიძახა:

— აბა, დავიშალოთ! წავედით აქედან, ბიჭებო.

კაცები უკან იმავე წესით გაბრუნდნენ, როგორც მოვიდნენ — თითო-თითო ან წყვილ-წყვილად ჩასხდნენ თავიანთ დანჯღრეულ მანქანებში, კარები გაიჯახუნეს, ძრავები აახმიანეს და წავიდნენ.

მე ატიკუსს მივუბრუნდი. ის ჩემკენ ზურგით იდგა, საპყრობილის კედლისთვის მიეხრინა სახე. მივედი და სახელოზე მოვქაჩე. ახლა შეიძლება სახლში წავიდეთ-მეთქი? — ვკითხე. მან თავი დამიკრა, ცხვირსახოცი დააძრო, სახე მოიწმინდა და ერთი მაგრად მოიხოცა ცხვირი.

— მისტერ ფინჩ! — მოგვესმა ჩუმი, ხრინწიანი ხმა ზემოდან, სიბნელიდან, — წავიდნენ?

ატიკუსმა უკან დაიხია და ზევით აიხედა.

— წავიდნენ. შეგიძლია დაიძინო, ტომ, აღარ შეგაწუხებენ.

ამჯერად სხვა მხრიდან გაისმა მჭახე ხმა:

— თავს ხომ არ იტყუებ, ატიკუს? მე აქედან თვალს არ გაცილებდი.

მისტერ ანდერვუდი და ორლულიანი თოფი „მეიკომ ტრიბუნის“ მეორე სართულის ფანჯრიდან გადმოყუდებულიყვნენ.

ჩემი ძილის დრო კარგა ხნის გადასული იქნებოდა და ძალიან დაღლილი ვიყავი: მისტერ ანდერვუდი და ატიკუსი ალბათ გათენებამდე ასე ილაპარაკებენ-მეთქი, გავიფიქრე მთქნარებით: ერთი — მეორე სართულის ფანჯრიდან გადმოყუდებული, მეორე კი — ტრო-

ტუარზე მდგომი. როგორც იქნა, ატიკუსი შემობრუნდა, საპყრობილის კარზე შუქი ჩააქრო და სკამი წამოიღო.

— თუ შეიძლება, მე წამოვიღებ, მისტერ ფინჩ, — სთხოვა დილმა. მთელი ღამის განმავლობაში პირველად ამოიღო ხმა.

— რატომაც არა, გმადლობ, შვილო.

ატიკუსის დაწესებულებისაკენ გავწიეთ. მე და დილი ატიკუსსა და ჯემს უკან მივყვებოდით. დილი სკამით იყო დამძიმებული და ამიტომ ნელა მოდიოდა. მამამ და ჯემმა კარგა მაგრა გაგვისწრეს. მეგონა, ატიკუსი ჯემს ტუქსავდა — რომ არ დაუჯერა და სახლში არ წავიდა; მაგრამ თურმე ვცდებოდი: როცა განათებულ ადგილზე გაიარეს, ატიკუსმა ჯემს თავზე ხელი გადაუსვა. მამამ ასეთი მოფერება იცოდა.

16

ჯემმა გაიგონა, რომ ვეძახდი და ჩემს ოთახში შემოიჭყიტა. მერე საწოლთან მოვიდა. ამ დროს ატიკუსის ოთახში სინათლე ანთო. გავიტრუნეთ და დაველოდეთ, როდის ჩააქრობდა შუქს. გავიგონეთ, როგორ მონაცვლა გვერდი მამამ საწოლში და მიყურდა. ჯემმა თავის ოთახში გამიყვანა. საწოლში გვერდით მიმიწვინა და მითხრა:

— შეეცადე, დაიძინო, ჭყიტა, ზეგამდე ალბათ ყველაფერი მოთავდება.

მამიდა რომ არ გაგვეღვიძებინა, შინ ჩუმად დავბრუნდით. ატიკუსმა ძრავა ქუჩაში გამორთო და მანქანა უხმოდ შეაგორა გარაჟში. სახლში უკანა კარით შევედით და ფეხაკრეფით მივაშურეთ ჩვენს ოთახებს. დაღლილობისაგან კისერი მწყდებოდა და ის იყო, უნდა ჩამძინებოდა, რომ ატიკუსის სახე დამიდგა თვალწინ. გაზეთს დინჯად კეცავდა, მერე ქუდი კეფაზე გადაიწია... ეს ხილვა უეცრად მეორეში გადაიზარდა: ახლა ატიკუსი უკაცრიელ ქუჩაზე იდგა და სათვალეს შუბლზე იწევდა... გასული ღამის საშინელება ანაზღად მთე-

ლი სიცხადით შევიგრძენი და ავტირდი. ჯემმა დიდი სულგრძელობა გამოიჩინა: ცხოვრებაში პირველად არ დამაყვედრა — ცხრა წლისა ხარ და ასეთი მოქცევა არ შეგეფერებაო.

მეორე დილით ყველა უმაღლეს ვიყავით, ჯემის გარდა: მან სულ-მოუთქმელად შესანსლა სამი კვერცხი. ატიკუსი მოსიყვარულე თვალებით უცქერდა, მამიდა ალექსანდრა კი ყავას წრუპავდა და უკმაყოფილებას ვერ ფარავდა.

— ბავშვები, რომლებიც ღამლამობით შინიდან იპარებიან, ოჯახს არცხვენენ, — განაცხადა ბოლოს.

ატიკუსმა კი უთხრა: ძალიან მიხარია, რომ ამ „შერცხვენამ“ დროზე მომისწრო.

— სისულელეა, — მიუგო მამიდამ, — მისტერ ანდერვუდს ისედაც წამით არ მოუცილებია შენთვის თვალი.

— იცი, ამ ბრექსტონისა ვერაფერი გამიგია, — უთხრა ატიკუსმა, — ზანგებს დასანახავად ვერ იტანს, სიახლოვეს არ იკარებს.

მეიკომელები მისტერ ანდერვუდს წყალწალბეულ ურჯულოდ მიიჩნევდნენ: მამამისის საბედისწერო ახირებით ბავშვისთვის ნათლობისას ბრექსტონი ბრეგი დაურქმევიათ, მისტერ ანდერვუდი კი თავისი დღე და მოსწრება ამაოდ იღვწოდა, მისი სახელი როგორმე ხალხს დაევიწყებინა. ატიკუსი ამბობდა — სახელმოსხვეჭილ გენერალთა სახელების დარქმევამ ჩვენში არა ერთი და ორი კაცი მიიყვანა გალოთებადღეო.

კელპურნიამ მამიდა ალექსანდრას ყავა დაუმატა. მე ისეთი მუდარით აღსავსე მზერა მივაპყარი, მეგონა, ფარ-ხმალს დაყრიდა და მეც დამისხამდა, მაგრამ კელპურნიამ თავი გააქნია და მითხრა:

— შენ ჯერ ძალიან პატარა ხარ. როცა გაიზრდები, უთქმელადაც დაგისხამ.

დავიწუწუნე: მუცელი მტკივა და იქნებ ყავა მომიხდეს-მეთქი.

კარგიო, მომიგო კელპურნიამ და კარადიდან ფინჯანი გამოიღო. შიგ ერთი კოვზი ყავა ჩაყარა და ფინჯანი რძით აავსო.

მადლობის ნიშნად ენა ავაწკლაპუნე, მაგრამ მამიდაჩემის დაბ-
ღვერილმა სახემ შემაჩერა, თუმცა თურმე ატიკუსს უბღვერდა. მო-
იცადა, სანამ კელპურნია სამზარეულოში გავიდოდა და ატიკუსს უთ-
ხრა:

— მაგათი თანდასწრებით ასე არ უნდა ილაპარაკო.

— რა არ უნდა ვილაპარაკო და ვისთან?

— ასე — კელპურნიას თანდასწრებით. შენ თქვი, ბრექსტონ ან-
დერვუდი ზანგებს დასანახად ვერ იტანსო... პირდაპირ კელპურნიას
გასაგონად თქვი.

— კი, მაგრამ ეჭვი არ მეპარება, კელმა ეგ უჩემოდაც იცის. მე-
იკომში ეს ყველამ იცის.

ბოლო ხანებში ვატყობდი, ატიკუსი, ცოტა არ იყოს, შეიცვალა მა-
მიდას მიმართ: მასთან საუბრისას გაღიზიანებას პირდაპირ კი არ
გამოთქვამდა, დინჯად უსაბუთებდა თავის სიმართლეს.

— ყველაფერი, რის თქმაც სუფრასთან დასაშვებია, თავისუფლად
შეიძლება ითქვას კელპურნიას თანდასწრებით, — ცოტა არ იყოს,
ცივად მიუგო ატიკუსმა.

— არა მგონია, ეს კარგი ჩვევა იყოს, ატიკუს. ამით ჩვენ მაგათ
მხოლოდ გავათამამებთ. კარგად მოგეხსენება, რა გრძელი ენებიც
აქვთ. ყველაფერი, რაც ქალაქში ხდება, დღის ბოლოსთვის მთელმა
ზანგების დასახლებამ ზეპირად იცის.

მამაჩემმა დანა მაგიდაზე დადო.

— არ მეგულეხარ ისეთი კანონი, რომელიც ამ ხალხს ლაპარაკს
აუკრძალავს. იქნებ ამდენ საბაბს რომ არ ვაძლევდეთ, აღარც ელა-
პარაკათ? ჭყიტა, ყავას რატომ არ სვამ?

ფინჯანში კოვზს ვათამაშებდი.

— მე მეგონა, მისტერ კანინგემი შენი მეგობარი იყო, — ვუთხარი
მამას, — ერთხელ, დიდი ხნის წინათ, ხო მითხარი, ჩვენი მეგობარი-
ო.

— არის კიდევაც.

— მაგრამ გუშინ ხომ სამტროდ იყო მოსული.

ათიკუსმა ჩანგალი დანას გვერდით მიუღო და თეფში განზე გასწია...

— მისტერ კანინგემი ბუნებით კარგი კაცია, — გვითხრა მან, — უბრალოდ, ისევე როგორც ყველა ჩვენგანს, მცდარი შეხედულება აქვს ზოგ საკითხზე...

— მაგას არ ჰქვია „მცდარი შეხედულება“, — შეედავა ჯემი, — გუშინ რო მოვიდა, მზად იყო, მოეკალი.

— შეიძლება მისგან მართლაც მომხვედროდა, — დაუთმო ატიკუსმა, — მაგრამ, რომ იცოდე, შვილო... გაიზრდები და ხალხს ცოტა უკეთ გაუგებ. რაც უნდა იყოს, ყოველი ბრბო ადამიანებისაგან შედგება. მისტერ კანინგემი გუშინ იმ ბრბოს წევრი იყო, მაგრამ ადამიანობა არ ჰქონდა დაკარგული. ნებისმიერი ბრბო ნებისმიერ პატარა სამხრეთულ ქალაქში ასეთივე, ჩვენთვის ნაცნობი ადამიანებისაგან შედგება... მგონი, გაიფიქრეთ, მით უარესი მათთვისო, ხომ?

— სწორედ რომ... — მიუგო ჯემმა.

— საჭირო იყო რვა წლის ბავშვი, რომ გონზე მოსულიყვნენ, არა? — განაგრძო ატიკუსმა, — ეს კი რაღაცას ნიშნავს. ნიშნავს იმას, რომ გამხეცებული ადამიანების ბრბოც შეიძლება შეაჩერო, რადგან გულის სიღრმეში მაინც ადამიანებად რჩებიან... ჰმ, იქნება პოლიცია ბავშვებისაგან უნდა შედგებოდეს? თქვენ, ბავშვებმა, გუშინ უოლტერ კანინგემი აიძულეთ, წამით ჩემს ტყავში ჩამძვრალიყო და ხედავთ — ამან იმოქმედა კიდევ.

რა ვიცი, ჯემმა იქნებ მართლაც უკეთ გაუგოს ადამიანებს, როცა გაიზრდება, მე კი არაფერი გამომივა-მეთქი, გავიფიქრე.

— უოლტერს სკოლაში მოსვლის პირველივე დღეს სულს გავაფრთხობინებ, — განვაცხადა მე.

— თითსაც არ დააკარებ, — მტკიცედ მითხრა ატიკუსმა, — ძალიან არ მინდა, რომელიმე თქვენგანს ეს ამბავი ხინჯად ჩაგრჩეთ გულში.

— ახლა ხომ ხედავ, რა შედეგი მოაქვს ასეთ თანაგრძნობას, — უთხრა მამას მამიდა ალექსანდრამ, — არ მითხრა, არ გაგიფრთხილებივარო.

ატიკუსმა ჩაილაპარაკა, მაგას როგორ გეტყვიო. მერე ფეხი გაჭკრა თავის სკამს და წამოდგა.

— წინ ძნელი დღე მაქვს, უნდა მაპატიოთ. ჯემ, დღეს შენ და ჭყიტა ქალაქში არ მჭირდებით.

ატიკუსის წასვლისთანავე სადარბაზოში დილი შემოვარდა.

— მთელ ქალაქს ის აკერია პირზე, როგორ მოვერიეთ ას კაცს უიარალოდ! — გვამცნო გახარებულმა, მაგრამ მამიდა ალექსანდრა ისეთი თვალებით მიაჩერდა, რომ სასწრაფოდ ხმა ჩაიკმინდა,

— იქ არც ასი კაცი ყოფილა და არც არავინ მორევია ვინმეს. უბრალოდ, იმ ნასვამი, ავაზაკი კანინგემების ბანდა იყო, — თქვა მამიდამ.

— აუ, მამიდა, დიღმა ეგეთი ლაპარაკი იცის, — უთხრა ჯემმა და თან გვანიშნა, — მომყევითო.

— დღეს ეზოდან ნუ გახვალთ, — გაგვაფრთხილა მამიდამ, როცა წასვლა დავაპირეთ.

შაბათი დღე გეგონებოდათ. ოლქის სამხრეთიდან დინჯად მოედინებოდა ხალხის უწყვეტი ნაკადი და ჩვენი ქუჩის გავლით ქალაქის ცენტრისკენ მიემართებოდა.

მისტერ რეიმონდ დოლფუსი, თავის ჯიშთან ულაცზე ამხედრებული, რწევა-რწევით მიუყვებოდა ქუჩას.

— ნეტა როგორ ჩერდება უნაგირზე? — ჩაიბუტბუტა ჯემმა, — არა, მაინც როგორ ახერხებს ეს კაცი დილის რვა საათამდე გამოთრობას.

ქალებით გაჭედილმა ურიკამ რახრახით ჩაგვიარა. ყველას ტილოს ქუდები ეხურა და გრძელსახელობიანი კაბები ეცვა. ურიკას ნაბდისქუდიანი გრძელწვერა კაცი მართავდა.

— აგერ მენოტები, — ანიშნა ჯემმა დილს, — შეხე, უღილებო ტან-საცმელი აცვიათ.

მენოტები ტყის სიღრმეში ბინადრობდნენ, ვაჭრობას მდინარის გაღმა აწარმოებდნენ და ამიტომ მეიკომის იშვიათი სტუმრები იყვნენ. დილი დაინტერესდა და ჯემმაც განაგრძო:

— მაგათ ყველას ლურჯი თვალები აქვთ და ცოლის შერთვის მერე წვერს აღარ იპარსავენ. იმიტომ, რო ცოლებს სიამოვნებთ, როცა ქმრები წვერებით უღიტინებენ.

მისტერ ექს ბილაპსი ჯორბე ამხედრებული მოდიოდა. მან ხელი დაგვიქნია.

— სასაცილო კაცია, — გვითხრა ჯემმა, — ექსი სახელად ჰქვია, ინიციალი კი არაა. ერთხელ სასამართლოს წინაშე წარდგა და როცა სახელი ჰკითხეს, თქვა — ექს ბილაპსი ვარო. მდივანმა სთხოვა — თქვენი სრული სახელი მითხარითო და ბილაპსმა მიუგო, ექსიო. მაშინ მდივანმა ხელმეორედ სთხოვა, სრული სახელი მითხარითო და ბილაპსმა ისევ — ექსიო, უთხრა. ასე გაგრძელდა, სანამ ბილაპსმა ასო X ფურცელზე არ დაწერა და ყველას არ დაანახა. როცა ჰკითხეს, ეგ სახელი ვინ დაგარქვაო, უპასუხა: როცა და-ვიბადე, მშობლებმა ეგრე ჩამწერესო.

ოლქის მოსახლეობა ჩვენი სახლის გავლით ქალაქის ცენტრისკენ მიემშურებოდა და ჯემიც დილს ხალისიანად აწვდიდა ცნობებს ყველაზე თვალსაჩინო ადამიანების ცხოვრებიდან: მისტერ ტენსლო ჯონსი მშრალი კანონის მომხრე ყოფილა; მის ემილ დეივისი თურმე ჩუმ-ჩუმად ბურნუთს ყნოსავდა; მისტერ ბაირონ უოლერი ვიოლინოს უკრავდა; მისტერ ჯიკ სლეიდი მესამე წყება კბილებს იცვლიდა...

უცებ უჩვეულოდ პირქუში გარეგნობის ხალხით გაჭედილი ურიკა დავინახეთ. როცა ურიკა მის მოდი ეტკინსონის აყვავებულ ეზოს მიუახლოვდა, მის მოდი აივანზე გამოვიდა. აივანზე მდგომი მის მოდის გამომეტყველებას ამ სიშორიდან ვერ ვხედავდით, მაგრამ სა-

ერთო იერით მაინც ვხვდებოდით ხოლმე, როდის რა გუნებაზე იყო. ახლა დონინჯი შემოერთდა, მხრებში ოდნავ მოხრილიყო და თავი გამომწვევად მოელერებინა. ესე იგი, სახეზე ზიზღი ეწერა.

მეურმემ აღვირი მოზიდა, ურიკამ სვლა შეანელა და ერთ-ერთმა. ქალმა დაიყვირა:

— ვინც თავისი დღენი ფუჭად გალია, მარადიული წყვდიადი ელის!

მის მოდიმ უპასუხა:

— ნუ იქნებით მწუხარენი, როგორც თვალთმაქცნი!

ფიქრობ, „ფეხიბანიებმა“ იფიქრეს — საღვთო წიგნის სახელით თვით ეშმაკეული ღაღადებსო და მეურმემ მათრახი სასწრაფოდ გადაუჭირა ჯორებს. დღემდე ვერ გამიგია, რას უშავებდა იმ ხალხს მის მოდის ბალი? მით უმეტეს, რომ იმ ადამიანის პირობაზე, ვინც მთელ დროს ებოში ატარებს, მის მოდიმ ბრწყინვალედ იცოდა მთელი „საღვთო წიგნი“.

მერე ქუჩაში გავედით და ჯემმა მის მოდის ჰკითხა: სასამართლოში არ მოდიხართო?

— არა. ამ დილით სასამართლოში არაფერი მესაქმება.

— როგორ, არ გინდათ ნახოთ? — ჰკითხა დილმა.

— არა. საშინელებაა უყურო სასიკვდილოდ განწირული ადამიანის საცოდაობას. შეხედეთ ამ ხალხს, რომაული კარნავალი არ გეგონება?

— კი მაგრამ, ხალხის გარეშე ხომ ვერ გაასამართლებენ? არც იქნება მართალი, — ჩავერეე მე.

— ეგ კარგად ვიცი, — მომიგო მის მოდიმ, — ჰოდა, სწორედ იმიტომ, რომ საჯაროდ განიხილავენ, ჩემი წამოსვლაც აღარაა აუცილებელი. მართალი არავარ?

ამ დროს მის სტეფანი კროუფორდმა ჩამოიარა. თავზე ქუდი ეხურა და ხელთათმანებიც ჩაეცვა.

— ჰმ, ჰმ, ჰმ, ერთი ამათ შეხედეთ! კაცი იფიქრებს, უილიამ ჯენინგს ბრაიანის გამოსვლას უნდა მოუსმინონო, — თქვა მან.

— და შენ სადღა მიდიხარ, სტეფანი? — ჰკითხა მის მოდიმ.

— საყიდლებზე.

— არასოდეს მინახავს, საყიდლებზე ქუდით მიდიოდე, — გაეცინა მის მოდის.

— არა, რატომ, სასამართლოშიც შეიძლება შევიარო... ვნახავ ერთი, რას აპირებს ატიკუსი, — თქვა მის სტეფანიმ.

— გირჩევნია, ფრთხილად იყო, ატიკუსმა სასამართლო უწყება არ მოგაჩენოს ხელში.

მის მოდის ვთხოვეთ, განემარტა, რას გულისხმობდა. მან გვითხრა, მის სტეფანიმ იმდენი რამ იცის ამ საქმის შესახებ, თავისუფლად შეიძლება მოწმედაც გამოიძახონო.

სახლში შუადღემდე არ შევსულვართ. სადილობისას ატიკუსი მოვიდა და გვითხრა — მთელი დილა მსაჯულების შერჩევას მოვანდომეთო. ნასადილევს დილს გავუარეთ და ქალაქისაკენ გავწიეთ.

ქალაქს სადღესასწაულო ელფერი დასდებოდა. ყოველი ხის ძირას იმდენი ჯორი და ურიკა იდგა, ძალიანაც რომ მოგენდომებინათ, მოაჯირზე ერთი ცხენის მისაბმელ კუნჭულსაც ვერ იპოვიდით. სასამართლოს წინ მოედანი მოპიკნიკეთა ჯგუფებით იყო გაჭედილი — გაზეთებზე მსხდომნი ნამცხვარს შეექცეოდნენ და ზედ თბილ რძეს აყოლებდნენ, რომელიც დოქებით მოეტანათ. ზოგიერთი შემწვარი ღორის ხორცსა და ქათმის ცივ ხორცს ციცქნიდა. უფრო შეძლებულები საჭმელს აფთიაქში ნაყიდ კოკა-კოლას აყოლებდნენ, რომელიც ნათურის ფორმის ჭიქებში ესხა. ცხვირპირმოთხუპნილი ბავშვები აქეთ-იქით აწყდებოდნენ, ძუძუმწოვრები დედების მკერდს მიკვროდნენ და ისე ნაყრდებოდნენ.

მოედნის მზით განათებულ. შორეულ კუთხეში ზანგები ისხდნენ. ისინი სარდინებს, ორცხობილებსა და სურნელოვან ნიჰი-კოლას შეექცეოდნენ. მისტერ დოლფუს რეიმონდიც იქვე იჯდა.

— ჯემ, ხედავ, პარკიდან სვამს! — მიუთითა დილმა.

მისტერ დოლფუს რეიმონდი, მგონი, მართლაც ასე იქცეოდა: ქალაქის პარკის სიღრმიდან აფთიაქში ნაყიდი ორი ყვითელი ჩალის საწუწნი ამოჩრილიყო და იმით წრუპავდა.

— ასეთი რამე არასოდეს მინახავს, — ჩაიბუტბუტა დილმა, — რა-ნაირად აჩერებს მაგ ჩანთაში იმას, რაც შიგა აქვს?

ჯემს ჩაეცინა:

— შიგ ვისკით სავსე კოკა-კოლას ბოთლი უდევს. ეგ იმისთვის, რომ მანდილოსნები არ აღელდნენ. დაინახავ, მთელ დღეს მაგის წრუპვაში გაატარებს, მერე ცოტა ხნით წავა და ისევ სავსე ბოთლით მობრუნდება.

— რატომ ზის ზანგებთან?

— ყოველთვის ასე შვრება. მე მგონი, ზანგები ჩვენზე მეტად მოსწონს. ცხოვრობს თავისთვის ზედ ოლქის საზღვართან. ზანგი ცოლი და უამრავი შერეული შვილი ჰყავს. თუ დავინახავ რომელიმეს, გაჩვენებ.

— ნაძირალას არა ჰგავს, — თქვა დილმა.

— არცაა ნაძირალა. მდინარის ქვედა სანაპირო თითქმის სულ მაგის საკუთრებაა, თან მართლა ძველი და კეთილშობილი ოჯახი-დანაა.

— მერე ასე რატომ იქცევა?

— უბრალოდ, ასე უნდა, — თქვა ჯემმა, — ამბობენ, ქორწინების მერე ჯერაც ვერ მოსულა აზრზე. თურმე ძალიან დიდი ქორწილი უნდა გადაეხადათ, მაგრამ ჩაეშალა. სწორედ ჯვრისწერის დღეს მისი საცოლე სახლის მეორე სართულზე ასულა და თავი მოუკლავს, თოფით... თურმე ჩახმახს ფეხის თითი გამოჰკრა:

— მერე გაიგეს, რისთვის?

— არა, არავის არაფერი გაუგია, გარდა მისტერ დოლფუსისა. ამბობენ, მისმა საცოლემ იმ ზანგი ქალის ამბავი გაიგო. მისტერ დოლფუსს ეგონა, ცოლიც მეყოლება და ზანგი საყვარელიცო. იმის

მერეა, სულ მთვრალი რო დაიარება, თუმცა, შვილებს ძალიან კარგად ეპყრობა.

— ჯემ, რას ნიშნავს „შერეული ბავშვები“? — ვკითხე მე.

— ნახევრად თეთრი, ნახევრად შავი. შენ გინახავს ეგენი, ჭყიტა. ხომ იცნობ იმ ხუჭუჭთმიან ბიჭს, აფთიაქში რომ მუშაობს? აი, ისაა ნახევრად თეთრკანიანი. მართლა საცოდავები არიან.

— რატო საცოდავები?

— იმიტომ, რომ არც იქით არიან, არც აქეთ: შავკანიანები არ ღებულობენ, რახან ნახევრად თეთრკანიანები არიან. თეთრკანიანები არ იკარებენ, იმიტომ, რომ ნახევრად ზანგები არიან. მოკლედ, სადღაც შუაში არიან გაჩხერილები და ადგილს ვერ პოულობენ... მაგრამ ამბობენ, მისტერ დოლფუსმა თავისი ორი შვილი გემით გაამგზავრა ჩრდილოეთში. ჩრდილოეთში ეგეთ რამეებს ყურადღებას არ აქცევენ. აგერ ერთი იმათგანიც!

პატარა ბიჭი და შავკანიანი ქალი ხელიხელჩაკიდებულები მოემართებოდნენ ჩვენკენ: ნამდვილი ზანგი მეგონა — მუქი შოკოლადისფერი იყო, ნესტოებდაბერილი, ჯანსაღკბილებიანი. დროდადრო მხიარულად შეიკუნტრუშებდა ხოლმე და ამ დროს ზანგის ქალი ხელზე ექაჩებოდა დასაწყნარებლად.

— ჯემმა ადროვა, სანამ გაგვშორდებოდნენ და მითხრა: ეს მისი ერთ-ერთი უმცროსი შვილიაო.

— შენ როგორ ატყობ? — ჰკითხა დილმა, — მე შავკანიანი მეგონა.

— ზოგჯერ ვერც შეატყობ, თუ არ იცი ვისი შვილია. მაგრამ ეგ კი ნამდვილად ნახევრად რეიმონდია.

— კი მაგრამ, როგორ უნდა მიხვდე? — ვკითხე მე.

— ხო გითხარი, ჭყიტა, უბრალოდ, უნდა იცოდე, ვისი შვილები არიან-მეთქი.

— მაშინ საიდან იცი, რო ჩვენ ზანგები არა ვართ?

— ძია ჯეკ ფინჩი ამბობს, ეგ ჩვენ დანამდვილებით არ ვიცით. თუ ფინჩების წარსულს გადახედავ, წესით, არ უნდა ვიყოთო; დანამდვი-

ლებით ვერაფერს იტყვი — იქნებ ძველი აღთქმის ხანაში ჩვენი წინაპრები ეთიოპიაში ცხოვრობდნენო...

— აბა, ეგ თუ ძველი აღთქმის ხანაში იყო, ძალიან დიდი ხანი გასულა და მნიშვნელობაც აღარა აქვს.

— მეც ეგრე ვფიქრობ, — მითხრა ჯემმა, — მაგრამ ხო იცი, ჩვენში შავკანიანის ერთი წვეთი სისხლიც საკმარისია, რო ზანგად გთვლიდნენ. ვაი, შეხედეთ!

თითქოს ვიღაცამ ანიშნაო; მოედანზე მსხდომი ხალხი ერთბაშად წამოიშალა: გაზვების, ცელოფნის პარკებისა და შესაფუთი ქაღალდის ნაკუწები აქეთ-იქით მიმოიფანტა; შვილები დედებს მისცვივდნენ, ჩვილი ბავშვები ხელში აიყვანეს; გაოფლილი მამაკაცები თავიანთ ოჯახებს კრებდნენ და ცხვრის ფარასავით მიერეკებოდნენ სასამართლოს შენობის შესასვლელისაკენ. მოედნის შორეულ კუთხეში ზანგები და მისტერ რეიმონდ დოლფუსი ერთად წამოიშალნენ; კაცები დამტვერილ შარვლებს იფერთხავდნენ; მათში თითო-ორო-ლა ქალი და ბავშვი თუ ერია, რაც ამ თავყრილობას სადღესასწაულო იერს უკარგავდა. ზანგები მოთმინებით იდგნენ კართან და უცდიდნენ, როდის შევიდოდნენ თეთრკანიანები.

— წამო, შევიდეთ, — გვითხრა დილმა.

— არა, ჯობია, მოვიცადოთ, სანამ ყველა არ შევა, თორემ შეიძლება ატიკუსს არ ესიამოვნოს ჩვენი დანახვა.

მეიკომის საოლქო სასამართლო რაღაცით არლინგტონს მოგაგონებდეთ. ბეტონის სვეტები, რომლებსაც სამხრეთიდან სახურავი ეყრდნობოდა, ძალიან მძიმე იყო იმ მსუბუქ ტვირთთან შედარებით, რასაც იჭერდა. 1856 წლის ხანძრის შემდეგ, როცა ძველი სასამართლოს შენობა დაიწვა, მხოლოდ ეს სვეტები გადარჩენილა და სასამართლოს ახალი შენობა ამ სვეტებისათვის მიუშენებიათ. უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვით — ამ სვეტების არსებობის მიუხედავად აუგიათ. თუ არ გავითვალისწინებთ მის ხედს სამხრეთიდან, მეიკომის საოლქო სასამართლო ადრე ვიქტორიანულ ნაგებობად უნდა

მივიჩნით. ჩრდილოეთიდან მას სავსებით უწყინარი შესახედაობა ჰქონდა; მაგრამ მოპირისპირე მხრიდან სულ სხვაგვარი სურათი იქმნებოდა: მაღალი სვეტები — ძველბერძნული გადმონაშთი, სრულიად არ ესადაგებოდა მასთან შერწყმულ მეცხრამეტე საუკუნისეულ გუმბათს, რომელზეც მიმაგრებული იყო დაჟანგული და ფრიად არასაიმედო მექანიზმი — საათი. ეს სანახაობა იმ ხალხის ინტერესების გამომხატველი იყო, ვინც წარსულის ყოველგვარ ნივთიერ გადმონაშთს რელიკვიასავით ინახავს.

სასამართლოს მეორე სართულზე მდებარე დარბაზში შესასვლელად სხვადასხვა დანიშნულების ციდა საკნებთან უნდა ჩაგვევლო: საოლქო ინსპექტორს, გადასახადთა ამკრეფს, მდივანს, იურისკონსულტს, სასამართლოს მოხელეებსა და სამემკვიდრეო უფლებათა მოსამართლეს ამ ცივისა და უჰაერო ბუდრუგანებში უწევდათ მუშაობა. გაცრეცილი საარქივო დავთრების სუნი ნესტიანი კედლებისა და საპირფარეშოს მყრალ სუნში ირეოდა; დღისით აქ სინათლე უნდა დაგენტოთ, გაურანდავ ფიცრულ იატაკზე მუდამ მტვრის ფენა იდო, ისე კი, იქაურ თანამშრომლებს იერიც გარემოს შესაფერისი ჰქონდათ: ამ ტანმორჩილი, ფერმილეული კაცუნების შემხედვარე უნებლიეთ გაიფიქრებდით — ნიავსა და მზის სხივის მათთვის არასოდეს არ დაუკრავსო.

ხალხმრავლობა რომ იყო, ვიცოდით, მაგრამ ასეთ ჭედვასაც არ მოველოდით: დერეფანს იმდენი ხალხი მოაწყდა, ჯემსა და დილს დამაშორეს, მაგრამ როგორღაც გავძვერი და კიბის თავზე კედელთან ავიტუბე: ვიცოდი, ადრე თუ გვიან ჯემი მომძებნიდა. აქ თავი „უსაქმური ძველი ბიჭების კლუბის“ წევრებში ამოვყავი და კუთხეში მივიყუჟე. არ მინდოდა, ამ ხალხს თვალში მოვხვედროდი. „უსაქმური ძველი ბიჭების კლუბის“ წევრები — ხანდაზმული მამაკაცები — თეთრ პერანგებსა და აჭიმებიან ხაკისფერ შარვლებში გამოწყობილიყვნენ; მათ ცხოვრებაში არ უმუშავიათ და სიბერის პირს მიტანებულეები მთელ დღეებს მოედნის მუხების ჩრდილში ხის სკამებზე ჩა-

მომსხდრები ატარებდნენ; ესწრებოდნენ ყველა სასამართლო პროცესს და ატიკუსის ნათქვამს თუ ვირწმუნებთ, უკვე იმდენი წლის გამოცდილება ჰქონდათ, მთავარ მოსამართლეზე უკეთ თუ არა, ნაკლებად არ ერკვეოდნენ მართლმსაჯულებაში. თუ იშვიათ გამონაკლისებს არ ჩავთვლით, სასამართლოს მათ გარდა მსმენელი არ ჰყავდა და როგორც ჩანს, დღევანდელი ხალხმრავლობა აღიზიანებდათ. საუბრობდნენ საქმეში ჩახედული ხალხის თავდაჯერებული კილოთი. საუბრის თემა მამაჩემი გახლდათ.

— ...ჰგონია, იცის, რასაც აკეთებს, — თქვა ერთმა.

— კარგი ახლა, მაგასაც ნუ იტყვი, — უთხრა მეორემ, — ატიკუს ფინჩი განსწავლული კაცია, თავის საქმეში ღრმად ჩახედული.

— სწავლა რო ეხერხება, ეგ ჩვენც კარგად ვიცით, — გაისმა პასუხად და კლუბის წევრები ახითხითდნენ.

— იცი, რა გითხრა, ბილი? — თქვა მესამემ, — შენც კარგად იცი, — ატიკუსი მოსამართლემ დანიშნა იმ ზანგის დამცველად.

— ჰოო, ოღონდ ატიკუსი მართლა აპირებს იმის დაცვას — აი, რა არ მომწონს!

ესეც ახალი ამბავი! ახლა ყველაფერი სხვა თვალით დავინახე: მაშ ატიკუსი იძულებული ყოფილა — უნდა თუ არა, არავინ ეკითხება! მაინც რა უცნაურია, რატომ არ გვითხრა არაფერი ამის შესახებ? რამდენჯერ გამოვიყენებდი ამ საბუთს მამაჩემისა და ჩვენს დასაცავად! ამ საქმეს იმიტომ აწარმოებდა, რომ აიძულეს — ამის ცოდნა რამდენ ჩხუბსა და დავიდარაბას ამაცდენდა თავიდან! მაგრამ მაშინ რით აიხსნება მეიკომელების განწყობა? მოსამართლემ ატიკუსი აირჩია დამცველად; ატიკუსი მართლა აპირებს მის დაცვას... აი, რა აღიზიანებდა ხალხს. და მაინც, ვერაფერი გამიგია...

როცა თეთრები კიბეზე ავიდნენ, ზანგებმა იწყეს შემოსვლა.

— ეი, ნუ აჩქარდებით, გვადროვეთ, — გასძახა კლუბის ერთ-ერთმა წევრმა და ჯოხი ასწია, — ჯერ ნუ ახვალთ ზემოთ! — და კლუბის წევრები, როგორც მათ გახევებულ ფეხებს შეეფერებოდა, ნელი

სვლით აუყვნენ კიბეს. კიბეზე დილსა და ჯემს შეეჯახნენ — ისინი ჩემს საძებნელად ჩამორბოდნენ. ჯემმა დამიძახა: ჭყიტა, წამო, ერთი ადგილიც აღარ დარჩა, ფეხზე უნდა ვიდგეთო.

— აბა, უყურე, — მითხრა შეწუხებულმა და კიბეზე ამავეალ შავკანიანებზე მანიშნა. წინ მიმავალი მოხუცები ფეხზე დასადგომ ადგილებსაც შეავსებდნენ და ჩვენ განზე დავრჩებოდით. — ბედი რომ არ გვწყალობს, შენი ბრალია.

საცოდავად ვიდექით კედელთან.

— რა, ვერ შეხვედით?

ეს მამა საიკსი იყო. შავი ქუდი ხელში ეკავა და ზემოდან დაგვცქეროდა.

— გამარჯობა, მამა საიკს, — მიესალმა ჯემი, — ვერ შევდივართ, სულ ჭყიტას ბრალია.

— აბა, ვნახოთ, რა შეგვიძლია ვიღონოთ.

მამა საიკსი კიბეზე ავიდა და რამდენიმე წამში ჩამობრუნდა.

— ქვემოთ ერთი ადგილიც არაა. ზემოთ ხომ არ წამოხვიდოდით ჩემთან ერთად?

მაშინვე დავთანხმდით და მხიარულად ავუყევით კიბეს. დარბაზის კარს გვერდი ავუარეთ და კიდევ ერთი ვიწრო კიბე ავირბინეთ. აქ მამა საიკსს დაველოდეთ, რომელიც ქოშინ-ქოშინით წამოგვეწია და შავკანიანებით გაჭედნილ იარუსზე გზა გაგვიკვლია. პირველი რიგიდან ოთხი ზანგი წამოდგა და ადგილი დაგვითმო.

შავკანიანების იარუსი დარბაზის სამი კედლის გასწვრივ იყო გამართული და ჩვეულებრივ აივანს წააგავდა. აქედან ყველაფერს კარგად ვხედავდით.

ჩვენგან ხელმარცხნივ, მალალ ფანჯრებთან მსაჯულები ისხდნენ. ყველანი მზემოკიდებული, ახოვანი მამაკაცები იყვნენ და ფერმერებს ჩამოჰგავდნენ. არც გასაკვირია — ქალაქელები მსაჯულებად იშვიათად თუ გამოდიან. მათ ან არ ირჩევენ, ან თავად ამბობენ უარს. მსაჯულთაგან ორი, მე მგონი, საგანგებოდ გამოწყობილი

კანინგემი უნდა ყოფილიყო. ჯერჯერობით წელში გამართულები ისხდნენ და გაფაციცებით უგდებდნენ ყურს.

ატიკუსი და ტომ რობინსონი, საოლქო გამომძიებელი და ერთი ჩემთვის უცხო კაცი ჩვენგან პირშექცევით უსხდნენ თავ-თავიანთ მაგიდებს. გამომძიებელს მაგიდაზე ყავისფერყდიანი წიგნი და ყვითელი წიგნაკი ედო, ატიკუსის მაგიდა კი ცარიელი იყო.

მაყურებლებსა და სასამართლოს შორის გადებულ მოაჯირთან მაღალბურგიან, ტყავგადაკრულ სკამებზე ჩვენკენ ბურგით მოწმეები ისხდნენ.

იმ დღეს პროცესს მოსამართლე ტეილორი სჯიდა. თვითონ მოსამართლის სავარძელში ძილმორეული ბებერი ზვიგენივით მისვენებულიყო, ხოლო მისი განუყრელი „თევზი ლოცმანი“ მის პირდაპირ, ოდნავ ქვემოთ უჯდა მერხს და გაცხარებით წერდა რაღაცას. მოსამართლე ტეილორი არაფრით გამოირჩეოდა იმ მოსამართლეებისაგან, რომლებიც ადრე მენახა. ეს კეთილ-განწყობილი, თეთრთმიანი, შეფაკლულლოყებიანი კაცი საოცრად თავისუფლად იქცეოდა საქმის საჯარო განხილვის დროს: ხან ფეხებს შეაწყობდა მაგიდაზე, ხანაც ჯაყვით ფრჩხილების წმენდას მოჰყვებოდა. ზოგჯერ, თუ პროცესი ზომამზე მეტხანს გაჭიანურდებოდა (განსაკუთრებით შესვენების შემდეგ, ნასადილევს), შეიძლება მოგჩვენებოდათ, რომ თვლემდა, არადა ამ დროს ყველაფერი გადასარევად ესმოდა. ერთხელ ერთმა ვექილმა მოსამართლის „გასაღვიძებლად“ განზრახ გადმოყარა მაგიდიდან წიგნების გროვა. მოსამართლე ტეილორმა თვალიც არ გაახილა, ისე ჩაიბურტყუნა: მისტერ უიტლი, ეს რომ კიდევ ერთხელ განმეორდეს, ასდოლარიან ჯარიმას ვერ გადაურჩებითო.

მისტერ ტეილორი უებროდ იყო სამართალში განსწავლული. ერთი შეხედვით შეიძლება გგონებოდათ, თავის საქმეს გულგრილად ეკიდებო, მაგრამ ყველა მის წარმოებულ პროცესს მოსამართლის მტკიცე ხელი ეტყობოდა. საქმის საჯარო განხილვისას იგი

მხოლოდ ერთხელ აღმოჩნდა გამოუვალ მდგომარეობაში და ისიც კანინგემების გამო: ძველ სარუმში, სა-დაც კანინგემები ცხოვრობენ, თავდაპირველად ორი სხვადასხვა ოჯახი სახლობდა. საუბედუროდ, ორივეს თითქმის ერთნაირი გვარი ჰქონია: კანინგემი და კონინგემი. გადიოდა დრო, კანინგემები კონინგემებზე იწერდნენ ჯვარს, ბოლოს კი განსხვავება იმ გვარებს შორის საერთოდ წაიშალა — ორივე ერთნაირად, ასე ვთქვათ — აკადემიური ფორმით ჩაიწერა. ყველაფერი კარგად იყო, სანამ მავან კანინგემს სამემკვიდრეო უფლებებთან დაკავშირებით თავის მოგვარესთან არ მოუვიდა დავა. საქმე სასამართლომდე მივიდა. ჯიმ კანინგემი ამტკიცებდა, დედაჩემი საქმიან ქალაქებზე ხელს აწერდა, როგორც კანინგემი, მაშინ, როცა სინამდვილეში გვარად კონინგემი იყო. დედაჩემი მართლწერაში სუსტი იყო და არც კითხვა უყვარდა მაინცდამაინცო; სალამობით დაჯდებოდა აივანზე და სივრცეს გასცქეროდა... მოსამართლე ტეილორმა მთელი ცხრა საათის განმავლობაში ითმინა ძველი სარუმის ბინადართა უცნაური აბდაუბდა, მერე კი საქმე დახურა. როცა მიზეზი ჰკითხეს, განაცხადა, საქმე დაიხურა და იმედი მაქვს, მოდავენი კმაყოფილი დარჩებიან, რაკი თავიანთი სათქმელი საჯაროდ თქვესო. მართლაც ასე მოხდა: ყველაზე მეტად მოდავეებს სწორედ ეს ეწადათ.

მოსამართლე ტეილორს ერთი საინტერესო ჩვევა ჰქონდა: დარბაზში თამბაქოს მოწვევის ნებას იძლეოდა, მაგრამ თვითონ მოწვევით თავს არ ინებივრებდა. ზოგჯერ, თუ ბედი გაგიღიმებდათ, შეიძლება დაგენახათ, მოსამართლე როგორ იდებდა გრძელ სიგარას პირში და იწყებდა მის თანდათანობით „შთანთქმას“: სიგარა ნაკუნ-ნაკუნ უჩინარდებოდა მოსამართლის ხახაში, რამდენიმე საათის შემდეგ კი გაბრტყელებულ, წებოვან მასად იქცეოდა კუჭის წვენში აზელილი თუთუნი. ერთხელ ატიკუსს ვკითხე, მაინც როგორ იტანს მისის ტეილორი მაგის კოცნას-მეთქი, მაგრამ ატიკუსმა მომიგო: არა მგონია, მაინცადამაინც ხშირად კოცნიდნენ ერთმანეთსო.

როცა ჩვენ ჩვენი ადგილები დავიკავეთ, დავინახეთ, რომ მოწმეებისათვის განკუთვნილ შემაღლებაზე, მოსამართლე ტელიორისაგან მარჯვნივ, მისტერ ჰეკ ტეიტი იდგა.

17

— ჯემ, აი იქ, ქვემოთ იუველები სხედან?

— ჩუ! მისტერ ტეიტი ჩვენებს აძლევს, — გამაჩუმა ჯემმა.

მისტერ ტეიტი საგანგებოდ გამოწყობილიყო სამოქალაქო ტანსაცმელში. ახლა ველარაფრით განასხვავებდით ჩვეულებრივი მამაკაცებისაგან: სადღა იყო მისი ტყავის წაღები, ქურთუკი და ტყვიებჩატანებული ქამარი! ამ წუთიდან მისტერ ტეიტი აღარ მაფრთხობდა. იჯდა მოწმეებისათვის განკუთვნილ სკამზე, ერთმანეთზე გადაჭდობილი ხელები მუხლებს შორის მოექცია და ყურადღებით უსმენდა გამომძიებელს.

გამომძიებელს, მისტერ გილმერს, მე და ჯემი კარგად არ ვიცნობდით, ვინაიდან ებოტსვილიდან იყო ჩამოსული. მისთვის სასამართლო სესიების დროს თუ მოგვიკრავს თვალი და ისიც იშვიათად — სესიები მაინცდამაინც არ გვაინტერესებდა. ეს იყო გამელოტებული, პირმრგვალი მამაკაცი. ასაკით ასე — ორმოციდან სამოცამდე წლის იქნებოდა. ახლა ჩვენკენ ზურგით იჯდა და მის სახეს ვერ ვხედავდით, მაგრამ ვიცოდით, რომ ცალ თვალს ოდნავ აელმებდა. სხვათა შორის, ამ ნაკვლს ოსტატურად იყენებდა თავის სასარგებლოდ: თავს მოგაჩვენებდათ, ვითომ სწორედ თქვენ გიყურებთო, სინამდვილეში კი სხვაგან იხედებოდა. მოწმეებისა და მსაჯულებისათვის მისტერ გილმერი ნამდვილად ღვთის რისხვა გახლდათ: ერთნიც და მეორენიც — აქაოდა, ჩვენ მოგვჩერებიო, გაფაციცებით უგდებდნენ ყურს.

— ... თქვენი სიტყვებით გვიამბეთ, მისტერ ტეიტ, — უთხრა მისტერ გილმერმა მოწმეს.

— კარგი... — მისტერ ტეიტმა ხელი სათვალეზე წაივლო და თავ-
ჩაქინდრულმა საკუთარ მუხლებს ჩასძახა: — გამომიძახეს მისტერ...

— მისტერ ტეიტ, იქნებ მსაჯულებს მიმართოთ? გმადლობთ. მაშ
ასე, ვინ გამოგიძახათ?

— ბობმა... მისტერ იუველმა ერთ ღამეს შემომიარა და...

— რომელ ღამეს, სერ?

— ნოემბრის ოცდაერთს, ღამით. სწორედ სამსახურიდან გას-
ვლას ვაპირებდი, როცა ბობი... მისტერ იუველი შემოვიდა. ძალიან
აღელვებული ჩანდა. მითხრა: ახლავე სახლში უნდა წამომყვე, ერ-
თმა ზანგის ბიჭმა ჩემს ქალიშვილს ნამუსი ახადაო.

— და თქვენ გაყევით?

— რა თქმა უნდა. მანქანაში ჩავსხედით და წამში იქ გავჩნდით.

— მერე, რა დაგხვდათ იქ?

— რა და, მაგათ სახლში რო შევედით, მარჯვენა წინა ოთახის შუ-
აგულში ქალიშვილი იატაკზე ეგდო მაგარი ნაცემი. წამოვაყენე.
ოთახის კუთხეში წყლიანი ვედრო იდგა... იქიდან პირი დაიბანა და
მითხრა, უკეთა ვარო. მე ვკითხე, ეს ვინ გიქნა-მეთქი და მიპასუხა —
ტომ რობინსონმაო.

მოსამართლე ტეილორმა, რომელიც, აქამდე გულისყურით ათ-
ვალიერებდა ფრჩხილებს, თითქოსდა ვექილის პროტესტს მოეღი-
სო, თავი ასწია, მაგრამ ატიკუსს ხმა არ ამოუღია.

— შევეკითხე, ასე იმან ცცემა-მეთქი, და მითხრა, დიახო, — განაგ-
რძო ტეიტმა, — ვკითხე, ძალა თუ იხმარა-მეთქი შენზე, და — კიო. მა-
შინ ტომ რობინსონს მივაკითხე სახლში და იუველებთან მივიყვანე.
ქალიშვილმა დამიდასტურა — სწორედ ეგ არისო და მეც დავაპატიმ-
რე. აი, სულ ეგ იყო.

— გმადლობთ, — თავი დაუკრა მისტერ გილმერმა.

მოსამართლე ტეილორმა ატიკუსს მიმართა:

— ატიკუს, რამე შეკითხვა ხომ არ გაქვთ?

— დიახ, — მიუგო მამაჩემმა.

მამა თავის მაგიდას უჯდა, სკამი გვერდულად მიედგა, ფეხი ფეხზე გადაედო და ცალი მკლავით საზურგეს ეყრდნობოდა.

— მითხარით, შერიფო, ექიმს თუ გამოუძახეთ? ვინმემ თუ გამოიძახა ექიმი? — მიმართა მან მისტერ ტეიტს.

— არა, — გაისმა პასუხად.

— მაშ, ექიმს არ გამოუძახეთ?

— არა, — გაიმეორა მისტერ ტეიტმა.

— რატომ? — ოდნავ ხმააწევით ჰკითხა ატიკუსმა.

— გეტყვით, რატომაც. ექიმის გამოძახება არ იყო საჭირო, მისტერ ფინჩ. მაგარი ნაჟეჟი იყო. ეგრევე ეტყობოდა, რომ რაღაც ეგეთი შეემთხვა.

— და ექიმს არ გამოუძახეთ? სანამ თქვენ იქ იყავით, ნუთუ არავის მოსვლია აზრად, ექიმი მოეყვანა ან თვითონ დაზარალებული წაეყვანა ექიმთან?

— არა, სერ.

აქ მოსამართლე ტეილორი ჩაერთო:

— ატიკუს, მაგ კითხვაზე უკვე სამჯერ გაცცათ პასუხი. ექიმი არ გამოუძახიათ.

ატიკუსმა ჩაილაპარაკა: უბრალოდ, მინდოდა საბოლოოდ დამეზუსტებინათ. მოსამართლეს გაელიმა.

ჯემმა, რომელიც აქამდე მშვიდად იჯდა, უცებ მაგრად წაუჭირა ხელი აივნის მოაჯირს და სუნთქვაშეკრული მიაშტერდა რაღაცას ქვემოთ. მეც იქით გავიხედე, მაგრამ ღირსშესანიშნავი ვერაფერი შევამჩნიე და გავიფიქრე, ხომ არ მსახიობობს-მეთქი; დილი მშვიდად იყო, მამა საიკსიც ზურგსუკან ედგა და აუღელვებლად უგდებდა ყურს სასამართლოს მსვლელობას.

— რა მოხდა? — ვკითხე ჯემს.

— ჩუ! — მივიღე მოკლე პასუხი.

ატიკუსმა ისევ მიმართა შერიფს:

— მისტერ ტეიტ, თქვენ გვითხარით, რომ გოგონა მაგრად იყო ნა-
ჟეჟი. მაინც როგორ, ხომ არ აგვიწერდით?

— როგორ, და...

— უბრალოდ გვითხარით, რა სახის იარები ჰქონდა.

— სახეზე იყო მაგრად ნაცემი. მკლავებზეც ემჩნეოდა დალილა-
ვებულის ადგილები. ეს ამბავი ხომ ნახევარი საათით ადრე შეემთხვა.

— საიდან იცით?

მისტერ ტეიტს გაელიმა.

— უკაცრავად, ეს იმათ მითხრეს. ასეა თუ ისე, როცა მივედი, კარ-
გა მაგარი დალილავებულის დამხვდა, ცალი თვალი უკვე ულურჯდე-
ბოდა.

— რომელი თვალი?

მისტერ ტეიტმა თვალეები დაახამხამა და ხელი თმაზე მოისვა.

— ახლავე მოვიგონებ, — თქვა ხმადაბლა და ატიკუსს ისე გახედა,
თითქოს ეუბნებოდა, ეს რა ბავშვური შეკითხვა დამისვით.

— ვერ იხსენებთ? — ჰკითხა ატიკუსმა.

მისტერ ტეიტმა თითი წინ, ვიღაც უხილავისკენ გაიშვირა და
თქვა: — მარცხენა თვალი.

— ერთ წუთს დაფიქრდით, შერიფო, — უთხრა ატიკუსმა, — მარ-
ცხენა საიდან — მასთან პირისპირ რომ მდგარიყავით თუ გვერდი-
ვერდ?

— აა, მართალია. გამოდის — მარჯვენა თვალი ყოფილა. მარჯვე-
ნა თვალი ჰქონდა დალურჯებული, მისტერ ფინჩ! ახლა კარგად მო-
მაგონდა. სახეზე მარჯვენა მხარეს იყო მაგრად ნაცემი....

მისტერ ტეიტმა ისევ დაახამხამა თვალეები, თითქოს უცებ გონება
გაუნათდაო. მერე თავი შეატრიალა და ტომ რობინსონს გახედა.
ტომ რობინსონმაც, თითქოს გუმანით იგრძნო მისი მზერაო, თავი
ასწია.

ატიკუსისთვისაც რაღაცა ნათელი გახდა და იგი ფეხზე წამოდგა.

— შერიფო, გთხოვთ, კიდევ ერთხელ გაიმეოროთ თქვენი ნათქვამი.

— ვიმეორებ: მარჯვენა თვალი ჰქონდა-მეთქი ჩალურჯებული.

— არა... — ატიკუსი სასამართლოს მდივნის მაგიდასთან მივიდა, დაიხარა და ჩანაწერს ჩახედა. ხელი, რომელიც აქამდე გამალებით წერდა ბლოკნოტში, შეჩერდა, ბლოკნოტი გადაფურცლა და მდივან-მა წაიკითხა: „...მისტერ ფინჩ... ახლა კარგად მომაგონდა, რომ სწორედ მარჯვენა მხარეს იყო სახეზე ნაცემი“...

ატიკუსმა მისტერ ტეიტს ახედა:

— მაშ, რომელ მხარეს, ჰევ?

— მარჯვენა მხარეს, მისტერ ფინჩ, მაგრამ სხვაგანაც იყო ნაცემი. გინდათ გიამბოთ?

ატიკუსი ეტყობა სხვა შეკითხვის დასმას აპირებდა, მაგრამ გადაიფიქრა და ჰკითხა: დიახ, გვითხარით, რა იარები ჰქონდა კიდევო. სანამ მისტერ ტეიტი პასუხობდა, ატიკუსმა ტომ რობინსონს გახედა. ჩანდა, არც ერთი არ მოელოდა ასეთ გაგრძელებას.

— .. მკლავები სულ დალილავებული ჰქონდა და კისერზეც, ყანყრატოსთან აშკარად ემჩნეოდა თითების ანაბეჭდები.

— მთელი კისრის ირგვლივ? უკანაც?

— მე მგონი, მთლიანად, მისტერ ფინჩ.

— თქვენ ასე გგონიათ?

— დიახ, სერ, გოგონას წვრილი კისერი აქვს და არავის გაუძნელდება

— შერიფო, გთხოვთ, შეკითხვებზე უბრალოდ „დიახ“ ან „არა“ მიპასუხოთ, — მკვახედ მოუჭრა ატიკუსმა და მისტერ ტეიტიც დადუმდა.

ატიკუსი თავის სკამზე დაჯდა და პროკურორს თავის მოძრაობით ანიშნა — მოვრჩიო. პროკურორმა მოსამართლეს დაუკრა თავი, იმან კიდევ — მისტერ ტეიტს. შერიფი მაშინვე წამოდგა და მოწმისათვის განკუთვნილი შემაღლება დატოვა.

ჩვენ ქვემოთ ხალხს გამოცოცხლება დაეტყო — თვალებს აცეცებდნენ, ჩვილ ბავშვებს მალა სწევდნენ; გაისმა ფეხსაცმელების პრაქუნიც და რამდენიმე ბავშვმა სირბილით მიატოვა დარბაზი. ზურგსუკან ზანგებიც აჩურჩულდნენ. დიღმა მამა საიკს ჰკითხა: ხომ ვერ ამიხსნით, რა მოხდაო, მაგრამ პასუხი ვერ მიიღო.

ჯერჯერობით პროცესი მოსაწყენად ვითარდებოდა: არავინ ბოქრობდა, არ იყო ამრთა ჭიდილი, კამათი, დავა. მაყურებლები იმედგაცრუებულებიც კი მეჩვენენ. ატიკუსი ისე თავაზიანად და გულარხეინად უძღვებოდა საქმეს, გეგონებოდათ, სამემკვიდრეო უფლებები აქვს დასამტკიცებელიო. თუმცა, ატიკუსი ვნებათაღელვის დაცხრობის ისეთი დიდოსტატი იყო, სულ არ გამიკვირდებოდა, გაუპატიურების თაობაზე გამართული ეს პროცესი საეკლესიო წირვას რომ დამსგავსებოდა. ერთბაშად გადამავიწყდა, თუკი რამე უსიამოვნება შეგვემთხვა წინა ღამით: აღარ მეშინოდა არც ბოსლისა და ვისკის სუნით აყროლებული ძილნარევი მამაკაცებისა და არც იმ ხრინწიანი ხმის, ბოლოს რომ იკითხა: „წავიდნენ, მისტერ ფინჩ?“ დღის სინათლემ ღამის უქმური ზმანება გაფანტა და სასიკეთო მოლოდინით აგვაგსო.

მოსამართლე ტეილორისა არ იყოს, მსმენელებიც ლაღად გრძნობდნენ თავს. მარტო ჯემი ვერ ისვენებდა: მრავალმნიშვნელოვნად იღიმებოდა, თვალები ბედნიერად უციმციმებდა; რაღაც მოსაზრებაც კი გამოთქვა პირდა-პირი და არაპირდაპირი მტკიცებულებების თაობაზე. თავისი ცოდნის გამომჟღავნება უნდა და მეტი არაფერი-მეთქი, გავიფიქრე.

— ...რობერტ ლი იუველ! — გაისმა მდივნის მჭექარე ხმა.

მაყურებლებს ყოყლოჩინა იერის ტანმორჩილი მამაკაცი გამოეყო და გაფხორილი გაეშურა მოწმის ადგილისაკენ. თავისი გვარის გაგონებაზე კისერი წამოუწითლდა, ხოლო როცა საზეიმო ფიცის მისაცემად პირი ჩვენკენ იბრუნა, დავინახეთ, რომ სახეც კისერივით ასწითლებოდა. არც ის გამოგვპარვია, რომ ეს კაცი არაფრით ჰგავ-

და თავის სეხნია გენერალს, ახლად დაბანილი მეჩხერი თმა ყალყზე ედგა, თხელი, წაწვეტებული ცხვირი ულაპლაპებდა; ნიკაპი ჰქონდა-მეთქი, ვერც ვიტყვი, ისე გლუვად შერწყმოდა მისი ყბა სლიკინა კისერს.

— ...უფალი იყოს ჩემი მფარველი, — დაიხზავლა მისტერ იუველმა.

ყველა მეიკომისხელა ქალაქს ჰყავს თავისი იუველები; ამ ოჯახების სტატუსს ვერანაირი ეკონომიკური ცვალებადობა ვერ არყევს. იუველებისთანა ხალხი — ოლქის ხარჯზე მცხოვრებნი — ერთნაირი წარმატებით იტანენ სახელმწიფოს აყვავების ხანასაც და უმძიმეს კრიზისსაც. ვერც ერთი სკოლის ინსპექტორი ვერ აიძულებს მათ შვილებს სკოლაში სიარულს; არც ერთ სანიტარულ ინსპექტორს არ შესწევს უნარი, გაწმინდოს ისინი თანდაყოლილი მანკიერებისაგან, ათასნაირი სენისა და პარაზიტებისაგან, რაც ბინძური გარემოს განუყრელი თანამგზავრია.

მეიკომელი იუველები ქალაქის ნაგავსაყრელის უკან ცხოვრობდნენ ქოხში, რომელიც ადრე ზანგებს ეკუთვნოდა. ქოხის ფიცრული კედლები ალაგ-ალაგ დარული რკინით „მოეპირკეთებინათ“. სახურავი გაბრტყელებული კონსერვის ქილებით დაფარათ, მხოლოდ საერთო ხედით თუ მიხვდებოდით, როგორი უნდა ყოფილიყო ეს ნაგებობა თავდაპირველად: კვადრატული, ოთხი ციცქნა ოთახით, რომლებიც ვიწრო დერეფანში გამოდიოდა. ქოხი კირქვის ოთხ უსწორმასწორო ბელტზე იყო შედგმული. კედლებში დატოვებული ღიობები ფანჯრების მოვალეობას ასრულებდა. ზაფხულობით მათ გაქონილ მარლის ნაკუწებს ააკრავდნენ ხოლმე მწერებისაგან თავდასაცავად, მწერები კი მეიკომის სანაგვეში უხვად მოიძევებოდა.

თუმცა მწერებს ვერ ადგათ კარგი დღე: იუველები ნაგავს ყოველდღე საგულდაგულოდ ქექავდნენ და აქ მოპოვებულ ნივთებს (ანუ იმას, რასაც საჭმლად ვერ გამოიყენებდნენ) თავიანთ ეზოში ეზიდებოდნენ. ამ ეზოს შემხედვარე, კაცი იფიქრებდა, შეშლილი ბავშვის

სათამაშო მოედანიაო: ხის ტოტები, ცოცხისა და ნაირ-ნაირი ხელსაწყოების ტარები ღობის მაგივრობას სწევდა; ამათ ზედ ჩამოხრჩობილი ჰქონდა დაჟანგული ჩაქუჩის თავები, ფოცხის დაბრეცილი კბილანები, აქანდაზები, ცულისა თუ თოხის პირები. ყოველივე ეს ეკლიანი მავთულის ნაგლეჯებით გადაებათ ერთმანეთზე. ამ ბარიკადებით შემოზღუდულ ბინძურ ეზოში ეგდო ძველისძველი „ფორდის“ ნაშთი (ქვებზე შეყენებული); იქვე ეყარა კბილის ექიმის უვარგისი სავარძელი, ძველთაძველი საყინულე და სხვა უფრო მცირე ზომის ნივთები: გაცვეთილი ფეხსაცმელები, მწყობრიდან გამოსული რადიომიმღებები, სურათის ჩარჩოები და ქოთნები, რომელთა შორის გაძვალტყავებული წიწილები ამაოდ დაეძებდნენ საკენკს...

მაგრამ მთელი მეიკომი განცვიფრებაში მოჰყავდა ამ ეზოს ერთ კუნჭულს: ღობის გასწვრივ კიდევბომტვრეული ოთხი მომინანქრებული ქვაბი ჩაემწკრივებინათ, შიგ კი ხასხასა წითელი ნემსიწვერები ხარობდა, ისეთი მოვლილი, მის მოდის ბაღისა გეგონებოდათ (რა თქმა უნდა, მის მოდის ნემსიწვერებისთვის თავის ბაღში ადგილი რომ გაემეტებინა!). ამბობდნენ, ეს ყვავილები მეიელა იუველიისააო.

დანამდვილებით ვერავინ გეტყოდათ, რამდენი ბავშვი ცხოვრობდა ამ ქოხში. ერთნი ამბობდნენ, ექვსიო, მეორენი გაიძახოდნენ — ცხრაო. როცა უნდა ჩაგველოთ აქ, ქოხის ფანჯარასთან აუცილებლად შენიშნავდით რამდენიმე სახემოთხუპნილ ბავშვს. თუმცა, შობადლის გარდა იმ მიდამოებში არავის უწევდა სიარული. შობადლეს ეკლესია მრევლს საჩუქრებს ურიგებდა და არც იუველებს ივიწყებდა; ხოლო ნაახალწლევს, მეიკომის მერის თხოვნით, მოსახლეობა ქალაქის მენაგვეს შრომას უმსუბუქებდა და თვითონ გაჰქონდა ნავი გადასაყრელად.

სწორედ შარშან, ნაახალწლევს, როცა ატიკუსი მერის თხოვნის შესასრულებლად გაემგზავრა, ჩვენც თან წაგვიყვანა. გზატკეცილიდან ნაგავსაყრელისკენ ვიწრო, ტალახიანი შარა გაყევანათ, რომე-

ლიც ზანგების პატარა დასახლებამდეც მიდიოდა. იუველების ქოხი-დან იმ დასახლებამდე ორმოცდაათიოდე იარდი იქნებოდა. ასე რომ, თუ მანქანით ისევ გზატკეცილზე გაბრუნებას მოისურვებდით, ან უკუსვლით უნდა წასულიყავით, ან მთელი შარა ბოლომდე უნდა ჩაგვევლოთ და რომელიმე შავკანიანის ეზოში მოგეტრიალებინათ მანქანა. უკუსვლით თითქმის არავინ ბრუნდებოდა. დეკემბრის იმ სუსხიან საღამოს ზანგების ქოხმახები მყუდროდ და კოპწიად გამოიყურებოდა; საკვამურებიდან მოლურჯო კვამლი იფრქვეოდა, გამოღებული ხის კარები ქარვისფრად ღვიოდა მოგიზგიზე ბუხრების ალზე; ირგვლივ მადისაღმძვრელი სურნელება ტრიალებდა: წიწილები და შებოლილი ხორცი იბრაწებოდა. მე და ჯემმა კურდღლის შეჭამანდის სუნიც ვიგრძენით, თუმცა შევცდით: ქალაქგარეთ გაზრდილ ატიკუსს უკეთ შეეძლო შემწვარი ოპოსუმისა და კურდღლის სუნის გარჩევა... მაგრამ როცა უკან მობრუნებულეები იუველების კარ-მიდამოს გაუუსწორდით, ეს საამო სურნელება გაიფანტა.

ერთადერთი, რითაც მოწმის ადგილზე მდგომი კაცუნა ჯობდა თავის უახლოეს მეზობლებს — ზანგებს — ის გახლდათ, რომ თუ მას საგულდაგულოდ გახეხავდით კუპრიანი საპნითა და ცხელი წყლით, კანი თეთრი ფერის გაუხდებოდა.

— მისტერ რობერტ იუველი? — ჰკითხა ბატონმა გილმერმა.

— სწორედ ეგრე მეძახიან, კაპიტანო, — უთხრა მოწმემ.

მისტერ გილმერი შეცბა და ცოტა არ იყოს, შემებრალა. ალბათ აქ ერთი რამ უნდა განვმარტო: არაერთხელ მსმენია — ვექილების შვილებს გაცხარებულ კამათში ჩართული მშობლის ცქერისას არასწორი წარმოდგენა ექმნებათ, მოწინააღმდეგე მხარის ვექილი თავისი მშობლის პირადი მტერი ჰგონიათო. ბავშვები ამას მწვავედ განიცდიან და ძალიან უკვირთ, როცა მოგვიანებით, შესვენებისას ამ „მოსისხლე მტრებს“ ხელკავგაყრილებსა და ტკბილად მობაასეებს დაინახავენ. მე და ჯემს მსგავსი არაფერი დაგვმართნია. მამაჩვენის გამარჯვება თუ დამარცხება სულიერ ტრავმას არ გვაყენებდა.

ვწუხვარ, რომ ამ მხრივ გულისამაჩუყებელს ვერაფერს მოგიტ-
ხრობთ; ასე თუ მოვიქცევი, სიყალბე გამომივა. სამაგიეროდ მე და
ჯემს შეგვეძლო ზუსტად განგვესაზღვრა, როდის გადაიზრდებოდა
ხოლმე პროფესიული კამათი ენამწარობად, თუმცა მამაჩვენისაგან
ასეთი რამ არ გვახსოვს: ატიკუსის ამაღლებული ხმა არასოდეს გა-
მიგია, გარდა ერთი შემთხვევისა, — როცა ყრუ მოწმეს მიმართავდა.
ისევე, როგორც მამაჩემი, მისტერ გილმერიც ახლა თავის მოვა-
ლევობას ასრულებდა. მისტერ იუველი მისი მოწმე იყო და გაუგება-
რია, რაში დასჭირდა გამომძიებელთან უხეშობა.

— თქვენ ხართ მეიელა იუველის მამა? — გაისმა შემდეგი შეკით-
ხვა.

— რა ვიცი, თუ არა ვარ და, ახლა რაღა დროს მაგის კვლევაა, —
დედამისი მკვდარია, — იყო პასუხი.

მოსამართლე ტეილორი შეკრთა. ნელა შემოტრიალდა თავის
მბრუნავ სავარძელზე და მოწმეს გულგრილად გახედა.

— თქვენა ხართ მეიელა იუველის მამა? — ჰკითხა მან ისე, რომ
სიცილი დარბაზში ერთბაშად შეწყდა.

— დიახ, სერ, — მორჩილად მიუგო მისტერ იუველმა.

მოსამართლე ტეილორმა ახლა უფრო რბილად მიმართა:

— სასამართლოსთან პირველად გაქვთ საქმე? აქ მოსული არ
მახსოვხართ, — და როცა მოწმემ თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია,
მოსამართლემ განაგრძო: — მაშ ასე, ახლა კარგად დაიხსომეთ: სა-
ნამ აქ ვზივარ, არავინ გაბედოს ამ დარბაზში თავისი უხამსი მოსაზ-
რებების ხმამაღლა გამოთქმა, გამიგეთ?

მისტერ იუველმა თავი კი დაუქნია, მაგრამ არა მგონია, რამე გა-
ეგო, მოსამართლე ტეილორმა ამოიხვნეშა და პროკურორს მიმარ-
თა:

— განაგრძეთ, მისტერ გილმერ...

— გმადლობთ, სერ. მისტერ იუველ, იქნებ თქვენი სიტყვებით გვი-
ამბოთ, რა მოხდა ოცდაერთი ნოემბრის საღამოს? გთხოვთ.

ჯემს გაელიმა და თმა შუბლიდან უკან გადაიწია. „თქვენი სიტყვებით“ — მისტერ გილმერი ამ გაფრთხილების გარეშე წარმოუდგენელი იყო.

ხშირად გვიფიქრია, ნეტა რისი ეშინია მისტერ გილმერს, თუ არა თავისი, სხვა ვისი სიტყვებით შეიძლება მეტყველებდეს მოწმე?

— ჰო... ოცდაერთი ნოემბრის ღამეს ტყიდან ვბრუნდებოდი ფიჩხით დატვირთული და ის იყო, ჩემი სახლის ღობეს მივადექი, სახლიდან შეივლას ხმა მომესმა — დასაკლავი ღორივით ჭყიოდა.

მოსამართლე ტელიორმა მკაცრად გახედა მოწმეს, მაგრამ ეტყობა, დაასკვნა, რომ იუველის მსჯელობაში ამჯერად არაფერი იყო უხამსი და ისევ მშვიდად მიესვენა სავარძელზე.

— რა დრო იქნებოდა, მისტერ იუველ?

— მზე ახალი ჩასული იყო. ჰოდა, იმას გეუბნებოდით, მეიელას კვილი ეშმაკს დააფრთხობდა-მეთქი, — მოსამართლემ ისევ მიაპყრო მოწმეს მკაცრი მზერა და მისტერ იუველი გაჩუმდა.

— დიახ, ესე იგი, გაჰკიოდა? — სიტყვა შეაშველა მისტერ გილმერმა.

მისტერ იუველი შეცბა და მოსამართლეს გახედა.

— ჰოდა, მეიელა ისე გაჰკიოდა, რო ტვირთი ხელიდან გავაგდე და რაც ძალი და ღონე მქონდა, გავიქეცი. ღობის მავთულებს — გამოვედე, როცა თავი გავითავისუფლე, ფანჯარას მივვარდი და შევიხედე. შევიხედე და რას ვხედავ! — მისტერ იუველს სახე აუჭარხლდა. ფეხზე წამოდგა და თითი ტომ რობინსონისკენ გაიშვირა, — ეს მურიანი ჩემს მეიელას აუპატიურებს!

მისტერ ტელიორის სასამართლოში ისეთი წესრიგი სუფევდა, თითქმის არც ერთხელ არ დასჭირვებია ჩაქუჩის ჩამოკვრა. მაგრამ ამჯერად ჩაქუჩი ხუთი წუთის განმავლობაში არაკუნებდა. ატიკუსი მოსამართლესთან მივიდა, რაღაცა გადაულაპარაკა. მისტერ ჰეკ ტეიტი — როგორც ხელისუფლების უპირველესი წარმომადგენელი მეიკომში — კარში იდგა და ხალხით გაჭედილ დარბაზს წესრიგისკენ

მოუწოდებდა. ჩვენ უკან, შავკანიანებში თავყრილობას უკმაყოფილების გმინვამ გადაუარა.

მამა საიკსი ჩვენკენ გადმოიხარა და ჯემს იდაყვში მოსწია:

— მისტერ ჯემ, — უთხრა მან, — კარგი იქნება, მის ჯინ ლუიზა სახლში წაგეყვანათ. მისტერ ჯემ, არ გესმით ჩემი?

ჯემი მომიბრუნდა:

— ჰყიტა, წადი სახლში. დილ, მე მგონი, შენ და ჰყიტა სახლში უნდა წახვიდეთ.

შენ ეგრე გგონია-მეთქი? — ვუთხარი: სწორედ ბედზე მომაგონდა ატიკუსის დალოცვილი გამონათქვამი! ჯემმა მრისხანედ შემომიბღვირა და მერე მამა საიკსს მიმართა:

— მე მგონი, არაფერი დაშავდება, თუ დარჩება, მამაო, მაინც ვერაფერს გაიგებს.

ასეთი შეურაცხყოფის ატანა კი შეუძლებელი იყო:

— ძალიანაც კარგად გავიგებ და საერთოდ, რაც შენ გესმის, ის მეც მშვენივრად მესმის!

— ოო, მოკეტე, რა! არაფერიც არ ესმის, მამაო, ჯერ ცხრა წლისაც არაა.

მამა საიკსი შეშფოთებული შავი თვალებით მოგვაჩერდა:

— მისტერ ფინჩმა იცის, რომ აქა ხართ? ამის ყურება არ ღირს გოგონებისთვის; არც თქვენთვის, ბიჭებო.

ჯემმა თავი გააქნია.

— იმ სიშორიდან მაინც ვერ დაგვინახავს. ყველაფერი რიგზეა, მამაო.

ვიცოდი, ბოლოს ჯემი გაიძარჯვებდა, რადგან მჯეროდა, დარბაზის მიტოვებას ახლა ვერა ძალა ვერ აიძულებდა. სანამ ატიკუსს შენიშნული არ ვყავდით, მე და დილს არხეინად შეგვეძლო პროცესისთვის მოგვესმინა.

სანამ მოსამართლე ტეილორი ჩაქუჩს არაკუნებდა, მისტერ იუველი მოწმის სკამზე იჯდა და თვითკმაყოფილი სახით ათვალეირებ-

და აბობოქრებულ ხალხს. მისი ერთი ფრაზა საკმარისი აღმოჩნდა, რომ არხეინი მოპიკნიკეები აღრენილ ბრბოდ გადაქცეულიყვნენ. ჩაქუჩის რაკუნმა ბრბო თანდათან დააშოშმინა, ისე, რომ ბოლოს დარბაზში მხოლოდ დახშული გუგუნელია ისმოდა. დინგ, დინგ, დინგ, — გეგონებოდათ, მოსამართლე ფანქარს აკაკუნებს მერხზეო.

როცა მოსამართლე ტეილორი დარწმუნდა, დარბაზში წესრიგიაო, სკამის საზურგეს მიეყრდნო და ერთბაშად მოელვენტა სახე; ასაკმა თავი იჩინა და მამაჩემის ნათქვამი მომაგონდა: — ის და მისის ტეილორი არც ისე ხშირად კოცნიან ერთმანეთსო; — მოსამართლე სამოცდაათიოდე წლისა იქნებოდა.

— შემოვიდა თხოვნა, — განაცხადა მოსამართლე ტეილორმა, — დარბაზი მაყურებლებისაგან დაიცალოს, ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ბავშვები და ქალები დავითხოვოთ. ეს თხოვნა დროებით უარვყავით. მე მიმაჩნია, რომ ხალხმა უნდა უყუროს იმას, რისი ნახვაც სწადია. ყველას აქვს ნება, თავის შვილსაც აყურებინოს, რასაც უნდა. მაგრამ გაფრთხილებთ: ან ყველანი ჩუმად იქნებით და ისე მოისმენთ, ან არადა, დარბაზის დატოვება მოგიწევთ. ოღონდ მანამდე ყოველ თქვენგანს პასუხს ვაგებინებ სასამართლოს შეურაცხყოფისთვის!.. მისტერ იუველ, თუ შესაძლებელია, ქრისტიანულ ინგლისურ ენაზე ილაპარაკეთ. განაგრძეთ, მისტერ გილმერ.

მისტერ იუველი ყრუ-მუნჯს მაგონებდა. დარწმუნებული ვარ, ამ კაცს არასოდეს გაეგონა მსგავსი სიტყვა-პასუხი, უმწეოდ აცმაცუნებდა ტუჩებს. თუმცა შენიშვნის მნიშვნელობა რომ შეიგრძნო, გამომეტყველებაზე დაეტყო: თვითკმაყოფილი იერი ბრიყვული სერიოზულობით შეეცვალა. მაგრამ მოსამართლე ტეილორს ასე იოლად ვერ შეაცდენდა. მას მერე, რაც მისტერ იუველი მოწმის ადგილზე დადგა, მოსამართლეს მისთვის თვალი არ მოუშორებია, თითქოს ემუქრებოდა — აბა, გაბედე და ერთი ყალბი მოძრაობა გააკეთეო!..

მისტერ გილმერმა და ატიკუსმა ერთმანეთს გადახედეს. ატიკუსი ისევ იჯდა, თავი ხელისგულზე ჩამოეყრდნო, ისე, რომ სახე არ უჩან-

და. მისტერ გილმერი იმედგაცრუებული ჩანდა, მაგრამ ერთბაშად გამოცოცხლდა, როგორც კი მოსამართლემ დაკითხვის გაგრძელების ნება მისცა.

— მისტერ იუველ, დაინახეთ თუ არა, რომ ბრალდებული სქესობრივ კავშირში იმყოფებოდა თქვენს ქალიშვილთან?

— დიახ, დავინახე.

მაყურებლებს ხმა აღარ ამოუღიათ, მხოლოდ ბრალდებულმა ჩაიბურტყუნა თავისთვის. მაგრამ ატიკუსმა სასწრაფოდ რაღაც ჩასჩურჩულა და ისიც დადუმდა.

— მაშ, თქვენ ამბობთ, რომ ფანჯარასთან იდექით, არა? — ჰკითხა მისტერ გილმერმა.

— დიახ, სერ.

— რა სიმაღლეზეა თქვენი ფანჯარა მიწიდან?

— სამი ფუტის სიმაღლეზე იქნება...

— იქიდან ოთახი კარგად მოჩანს?

— დიახ, სერ...

— როგორ გამოიყურებოდა ოთახი?

— ყველაფერი მიყრილ-მოყრილი იყო, როგორც ჩხუბის მერე.

— რა გააკეთეთ, როცა ბრალდებული დაინახეთ?

— რა და სახლს შემოვუბრინე ოთახში შესასვლელად, მაგრამ სწორედ წინკარში გამასწრო. კარგად კი დავინახე, ვინც ბრძანდებოდა, მაგრამ მეიელას ამბავი ისე მალელვებდა, ვეღარ დავედევნე. ოთახში შევვარდი და ჩემი გოგო იატაკზე გაშოტილი დამიხვდა — ეგდო და გმინავდა.

— ამის მერე რა გააკეთეთ?

— როგორ თუ რა, მაშინვე მისტერ ტეიტთან გავვარდი. ამის ჩამდენს ვიცნობდი, ეგ ჩვენგან ქვემოთ, ზანგების ბუნაგში ცხოვრობს და ყოველდღე ჩვენი სახლის წინ დადის. მოსამართლეც, უკვე თხუთმეტი წელია, მთავრობას ვეხვეწები, ის ბუნაგი ზანგებისაგან

გაწმინდოს. ხო იცით, საშიშია მაგათთან მეზობლობა, ჩემი ქონების-
თვისაც ზიანი მოაქვთ...

— გმადლობთ, მისტერ იუველ, — ნაჩქარევად შეაწყვეტინა მის-
ტერ გილმერმა.

მოწმე სწრაფი ნაბიჯით გადმოვიდა ფიცარნაგიდან და ატიკუსს
შეეჯახა, რომელიც მისთვის კითხვის დასასმელად წამომდგარიყო.
მოსამართლე ტეილორმა ნება დართო ხალხს, გადაეხარხარა.

— ერთი წუთით, სერ, — მხიარულად შეაგება ატიკუსმა, — შეიძლე-
ბა მეც დაგისვათ ერთი-ორი კითხვა?

მისტერ იუველი ისევ დაუბრუნდა მოწმისათვის განკუთვნილ
სკამს, დაჯდა და ქედმაღლური, იჭვნეული მზერა მიაპყრო ატიკუსს.
მოწინააღმდეგის ვეჯილს ყველა მეიკომელი მოწმე ასეთი თვალით
უყურებდა.

— მისტერ იუველ, — დაიწყო ატიკუსმა, — იმ ღამეს ხშირად გიხდე-
ბოდათ სირბილი. ჯერ იყო და, როგორც თქვენ ბრძანეთ, ფანჯარას-
თან მიირბინეთ, მერე სახლში შევარდით, მეიელასთან მიირბინეთ,
მერე მისტერ ტეიტთან გაიქეცით... ამ წინ და უკან სირბილის დროს
ექიმსაც ხომ არ შეურბინეთ?

— ექიმი რათ მინდოდა? ვერ ვნახე, რაც მოხდა?!

— კი მაგრამ, ერთი რამ არ მესმის, — უთხრა ატიკუსმა, — მეიელას
მდგომარეობამ შეგაშფოთათ?

— როგორ არა, — უთხრა მისტერ იუველმა, — მე ხომ დავინახე,
ვინ იყო ამის...

— არა, მე ფიზიკურ მდგომარეობას ვგულისხმობ. ნუთუ არ გი-
ფიქრიათ, რომ თქვენი ქალიშვილი სასწრაფო სამედიცინო დახმა-
რებას საჭიროებდა?

— რაა?

— ნუთუ არ იფიქრეთ, რომ ექიმის მოყვანა იყო საჭირო და თანაც
დაუყოვნებლივ?

მოწმემ განაცხადა, რომ აზრადაც არ მოსვლია ასეთი რამ არც ერთი თავისი ოჯახის წევრისათვის არასოდეს მოუყვანია ექიმი. რომ მოეყვანა, მაშინ ხომ ხუთი დოლარი ექნებოდა გადასახდელი.

— მორჩა? — იკითხა ბოლოს მისტერ იუველმა.

— ჯერ მთლად არა, — შშვიდად მიუგო ატიკუსმა, — მისტერ იუველ, მოისმინეთ თუ არა შერიფის ჩვენება?

— ეგ როგორ?

— როცა მისტერ ჰეკ ტეიტი ჩვენებას აძლევდა, თქვენ დარბაზში იყავით, არა? და მოისმინეთ ყველაფერი, რაც მან თქვა. ხომ მართალია?

მისტერ იუველმა კარგა ხანს იფიქრა. ბოლოს, ეტყობა, გადაწყვიტა — ამ კითხვაში სახიფათო არაფერიაო და უპასუხა:

— დიახ.

— სწორად აღწერა თუ არა შერიფმა მეიელას იარები?

— ეგ როგორ?

ატიკუსმა მისტერ გილმერს გახედა და გაეღიმა. მისტერ იუველს, ეტყობა, გადაწყვეტილი ჰქონდა, რადაც უნდა დასჯდომოდა, არამც და არამც არ გაეხარებინა ბრალდებულის დამცველი.

— მისტერ ტეიტმა განაცხადა, მეიელას ცალი თვალი ჩალურჯებული ჰქონდა და ნაცემი იყო.

— აა, კი, — თქვა მოწმემ, — ყველაფერში ვეთანხმები ტეიტს.

— ყველაფერში? — შემპარავად დაეკითხა ატიკუსი, — უბრალოდ, მინდოდა ამაში დავრწმუნებულიყავი, — ატიკუსმა მდივნის მაგიდას მიაშურა. მდივანს რაღაცა გადაულაპარაკა და მანაც ხმამაღლა წაიკითხა მისტერ ტეიტის ჩვენება, ისე, როგორც საბირჟო მონაცემებს აცხადებენ ხოლმე: „რომელი თვალი — მარცხენა... აა, დიახ, მაშინ მარჯვენა გამოდის, დიახ, მარჯვენა თვალი იყო, მისტერ ფინჩ, ახლა კარგად მომაგონდა, მარჯვენა მხარეს იყო სახეზე ნაცემი“... აქ მდივანმა გვერდი გადაშალა და განაგრძო: „...შერიფო, გთხოვთ გაიმეოროთ. დიახ, როგორც გითხარით, ეს იყო მარჯვენა თვალი“.

– გმადლობთ, ბერტ, – უთხრა მდივანს ატიკუსმა, – მისტერ იუველ, აი, კიდევ ერთხელ მოგასმენინეთ ეს ჩვენება. ხომ არ გსურთ, რაიმე დაუმატოთ? ეთანხმებით თუ არა შერიფს?

– ტეიტი სწორია, თვალი ჩალურჯებული ჰქონდა და მაგრად იყო ნაცემი.

ამ პატარა კაცუნამ, როგორც ჩანს, დაივიწყა, რა სირცხვილი აჭამა თავიდან მოსამართლემ. აშკარა იყო, ატიკუსს სახიფათო მოწინააღმდეგედ აღარ თვლიდა. ისევ წამოწითლდა, გაიფხორა და პატარა მამლაცინწად გადაიქცა. როცა ატიკუსმა მომდევნო კითხვა დაუსვა, არ მეგონა, თუ პერანგი არ შემოასკდებოდა ტანზე:

– მისტერ იუველ, წერა-კითხვა იცით?

მისტერ გილმერმა შეაწყვეტინა:

– ვაპროტესტებ, – თქვა მან, – არ მესმის, რა ესაქმება მოწმის განათლებას ამ პროცესთან, სრულიად შეუსაბამო და უსაფუძვლო კითხვაა.

ის იყო, მოსამართლე ტეილორმა რაღაცის თქმა დააპირა, რომ ატიკუსმა მიმართა:

– მოსამართლე, თუ ნებას დამრთავთ, ამ კითხვას კიდევ ერთი მივაცოლო, მიხვდებით, რაც მაინტერესებს.

– კარგი, ვნახოთ, – მიუგო მოსამართლემ, – მაგრამ შეეცადეთ, მართლა გაგვაგებინოთ, რა გაინტერესებთ, ატიკუს. პროტესტი გაუქმებულია.

– მისტერ გილმერი, ისევე, როგორც ყველა ჩვენგანი, ცნობის-მოყვარეობით მოელოდა პასუხს კითხვაზე: რა ესაქმება მისტერ იუველის განათლებას ამ პროცესთან?

– ვიმეორებ კითხვას, – თქვა ატიკუსმა, – იცით თუ არა წერა-კითხვა?

– რასაკვირველია, ვიცი.

– შეგიძლიათ თქვენი გვარი და სახელი დაგვიწეროთ?

— რასაკვირველია, შემიძლია. ნეტა, რა გგონიათ, როგორ ვაწერ ხოლმე ხელს ქაღალდებს?!

მისტერ იუველი, ეტყობა, თავს აწონებდა თავის თანაქალაქელებს. ქვემოთ, ხალხში ხითხითი და ჩურჩული გაისმა — მაყურებელი გაერთო ამ სანახაობით.

ავღელდი. აშკარაა, ატიკუსმა იცის, რასაც აკეთებს, მაგრამ ვაითუ თავს იტყუებს?! ჯვარედინი დაკითხვის დროს არამც და არამც არ უნდა დაუსვა მოწმეს ისეთი შეკითხვა, რომლის პასუხი დანამდვილებით წინასწარ არ იცი. ეს იყო დოქტრინა, რომელიც სიყრმიდანვე ავითვისე: წინააღმდეგ შემთხვევაში ხშირად მიიღებ არასასურველ პასუხს, რამაც შეიძლება მთელი საქმე დაღუპოს!

ატიკუსმა ხელი გულის ჯიბეში ჩაიყო და კონვერტი ამოაძვრინა, მუდმივი კალამიც ამოიღო. დინჯად მოძრაობდა. ისე დადგა, რომ მსაჯულებს არ გასჭირვებოდათ იმის დანახვა, თუ რას აკეთებდა. შემდეგ კალამს თავი მოხსნა, კალამი შეანჯღრია და კონვერტთან ერთად მოწმეს მიაწოდა.

— ხომ არ დაგვიწერთ თქვენს გვარსა და სახელს? — სთხოვა მისტერ იუველს, — ოღონდ გარკვევით, ისე, რომ მსაჯულებმა გაარჩიონ თქვენი ნაწერი.

მისტერ იუველი კონვერტის ცალ მხარეზე წერას შეუდგა და შემდეგ კმაყოფილმა გახედა მოსამართლეს, რომელიც ისეთი გაოცებული იყურებოდა, თითქოს მოწმის ადგილზე კაცი კი არა, უცხო ყვავილი ამოსულიყოს. მისტერ გილმერი დაძაბულობისგან ნახევრად წამომდგარიყო თავისი სკამიდან; მსაჯულებიც გაფაციცებით უთვალთვალებდნენ. ერთი მათგანი წინ გადმოხრილიყო და მკლავები მოაჯირბე გადაეწყო.

— ასე რამ დაგაინტერესათ? — იკითხა მისტერ იუველმა.

— მისტერ იუველ, თქვენ ცაცია ხართ, — უთხრა მოსამართლე ფეილორმა.

მისტერ იუველმა მოსამართლეს შეუბღვირა:

— მერე, ჩემს ცაცობას ამ პროცესთან რა ესაქმება?! მე ღვთის-
მოშიში კაცი ვარ, ატიკუსი კი ამას ბოროტად იყენებს!

ატიკუს ფინჩისნაირი ეშმაკი ვეჭილები თურმე მთელი ცხოვრე-
ბის მანძილზე აბრიყვებდნენ მისტერ იუველს...

— ხომ გასაგებად ვთქვი, რაც მოხდა, თანაც რამდენჯერმე! — და
მისტერ იუველმა კიდევ ერთხელ გაიმეორა თავისი მონაცოლი.

მას მერე, რაც მოწმემ ხელმეორედ გვიამბო, როგორ შეიხედა
ფანჯარაში, როგორ გაექცა ზანგი, როგორ მიაკითხა შერიფს, ატი-
კუსსაც აღარაფერი უკითხავს და მოწმე დაითხოვა.

მისტერ გილმერმა ერთადერთი კითხვა დაუსვა:

— რაც შეეხება მარცხენა ხელით წერას, მისტერ იუველ, მამ
თქვენ ცაცია ხართ?

— რასაკვირველია არა, მე ორივე ხელს ერთნაირად ვხმარობ.
ორივე ხელი ერთნაირად მეხერხება, — დასძინა იუველმა და მრის-
ხანედ გახედა დამცველის მაგიდას.

ჯემი უხმოდ იცინოდა. მოკუმული მუშტი რამდენჯერმე ნელა და-
არტყა აივნის მოაჯირს და წაიჩურჩულა: ჩავავლეთო.

მე კი სხვაგვარად ვფიქრობდი. ჩემი აზრით, ატიკუსი ცდილობდა,
დაემტკიცებინა, რომ შესაძლებელია მისტერ იუველმა თვითონ სცე-
მა მეიელას. აი, როგორ: თუ მეიელას მარჯვენა მხარეს ჰქონდა ია-
რები, წესით, ცაციას ნაცემი უნდა ყოფილიყო. შერლოკ ჰოლმსი და
ჯემ ფინჩი ამაში უსათუოდ დამეთანხმებიან, მაგრამ ტომ რობინსონ-
ნიც რომ ცაცია იყოს? მისტერ ტეიტით წარმოვიდგინე, ვითომ მეი-
ელა პირისპირ მედგა: ხომ შეიძლება კაცს მარჯვენა ხელი ჩაეველო
მისთვის და მარცხენათი ეცემა? მერე ტომ რობინსონს გავხედე.
ჩვენგან ბურგით იჯდა, ფართო მხრები და ბუღასავით მძლავრი კი-
სერი მოუჩანდა. ტომ რობინსონს არ გაუჭირდებოდა გოგოს ცემა.
აშკარაა, ჯემი თავს იტყუებდა...

ამ დროს ვიღაცამ ისევ დასჭექა:

— მეიელა ვაიოლეთ იუველი!

ჩვენების მისაცემად ახალგაზრდა ყმაწვილი ქალი გამოვიდა, ფიცის წარმოსათქმელად ხელი აღმართა და განაცხადა: „ვიტყვი სიმართლეს, მხოლოდ სიმართლეს და არაფერს სიმართლის გარდა. ღმერთი იყოს ჩემი შემწე!“ ზურგიდან ეს გოგონა, ცოტა არ იყოს, ნაზი და უმწეო მეჩვენა, მაგრამ როცა მოწმის სკამზე დაჯდა და პირი ჩვენკენ იბრუნა, მისი ნამდვილი სახე დავინახეთ. ეს იყო მძიმე ფიზიკურ შრომას ნაჩვევი უხეში, ძვალმსხვილი ქალიშვილი.

მეიკომის ოლქში ძნელი არაა იმის დადგენა, ვინ იბანს ტანს ხშირად და ვინ — წელიწადში ერთხელ. მისტერ იუველს კანი დაფუფქულივით ჰქონდა. იფიქრებდით, წინა ღამის ნაბანავენს ჭუჭყის ფენა გასძვრა და კანი ზომამზე მეტად მგრძობიარე გაუხდაო; მეიელა კი უფრო სისუფთავის მოყვარული ჩანდა, რამაც ის წითელი ნემსიწვერები მომაგონა, იუველების ებოში რომ იბრდებოდა.

მისტერ გილმერმა მეიელას სთხოვა, თავისი სიტყვებით ეამბნა სასამართლოსთვის — რა მოხდა გასული წლის ოცდაერთ ნოემბერს.

— თქვენი სიტყვებით, თუ შეიძლება, — დაამატა ბოლოს.

მეიელა ხმაამოუღებლად იჯდა.

— სად იყავით იმ საღამოს მზის ჩასვლისას? — მოთმინებით ჰკითხა მისტერ გილმერმა.

— აივანზე.

— რომელ აივანზე?

— ერთი აივანი გვაქვს, სახლის წინ.

— მერე, რას აკეთებდით აივანზე?

— არაფერს.

— კარგი, უბრალოდ გვიამბეთ, რა მოხდა, განა მოყოლა არ შეგიძლიათ?

მეიელა მოსამართლეს მიაშტერდა და ცრემლები წასკდა. ხელე-
ბი პირზე აიფარა და აზლუქუნდა. მოსამართლემ ერთხანს ადროვა,
მერე კი დაუყვავა:

— გეყოფათ ახლა, აქ ნურავისი გეშინიათ. მთავარია, სიმართლე
გვითხრათ. ვიცი. ეს ყველაფერი გეუცხოვებათ, მაგრამ სირცხვილი-
სა და შიშის გრძნობა უნდა დაძლიოთ. რისი გეშინიათ?

სახეზე ხელებაფარებულმა მეიელამ რაღაც ჩაიბურტყუნა.

— რა თქვით? — ჰკითხა მოსამართლემ.

— იმისი! — სლუკუნით თქვა მეიელამ და თითი ატიკუსისკენ გაიშ-
ვირა.

— მისტერ ფინჩის?

ქალიშვილმა ღონივრად დააქნია თავი და თქვა:

— არ მინდა ისე მომექცეს, როგორც მამაჩემს — გინდა თუ არა ცა-
ცია ხარო, რო ჩააცივდა...

მოსამართლე ტეილორმა ხშირი თმა მოიქეჯა. აშკარა იყო, ამ სა-
ხის პრობლემას დღემდე არ წასწყდომია.

— რამდენი წლისა ხართ? — ჰკითხა მეიელას.

— ცხრაშვიტ-ნახევრის.

მოსამართლე ტეილორმა ჩაახველა, ყელი ჩაიწმინდა და უშედე-
გოდ სცადა, ალერსიანი კილოთი მიემართა:

— მისტერ ფინჩს აზრადაც არა აქვს თქვენი შეშინება; და რომც
დააპიროს, მე აქ სწორედ იმისთვის ვარ, რომ წესრიგისკენ მოვუწო-
დო. აბა, მეტი რას ვაკეთებ? უკვე დიდი გოგო ხართ. თავი ასწიეთ და
მოუყევით... მოგვიყევით, რა შეგემთხვათ. მოყოლა არ შეგიძლიათ?

ჯემს გადავუჩურჩულე: ეს გოგო სრულ ჭკუაბება-მეთქი?

ჯემმა ცერად გახედა მოწმეს და მითხრა:

— ჯერ ვერ გეტყვი. ყოველ შემთხვევაში, იმდენი ჭკუა კი აქვს, მო-
სამართლეს თავი რო შეაცოდოს, მაგრამ შეიძლება... ოო, არ ვიცი.

მეიელა დამშვიდდა, უკანასკნელად გააპარა დამფრთხალი მზე-
რა ატიკუსისკენ და მისტერ გილმერს მიმართა:

— ჰოდა, სერ, აივანზე ვიჯექი და... იმან ჩამოიარა... იცით, ერთი ძველისძველი ხის შიფონერი გვექონდა, მამამ მოიტანა — შეშად ვიხმართო... მამამ დამიბარა, სანამ ტყიდან დავბრუნდები, დაჩეხო, მაგრამ თავს კარგად ვერ ვგრძნობდი და როცა ის დავინახე...

— ვინ „ის“?

მეიელამ ტომ რობინსონისკენ გაიშვირა თითი.

— უნდა გთხოვოთ; ცოტა უფრო გარკვევით გამოთქვათ სათქმელი, — უთხრა მისტერ გილმერმა, — მდივანს გაუძნელდება შესტების ქალაქდზე გადატანა.

— აგე, ისა, — უთხრა მეიელამ, — რობინსონი.

— მერე რა მოხდა?

— მე ვუთხარი, მოდი აქ, ბიჭო; დამჩიხე ეს შიფონერი და ხუთცენტისანს მოგცემ-მეთქი. მაგას არ გაუჭირდებოდა შიფონერის დაჩეხა. ჰოდა, შემოვიდა ეზოში, მე კი სახლში შევედი ფულის გამოსატანად, მაგრამ გონზე მოსვლაც ვერ მოვასწარი, ისე მომახტა. ეტყობა, უკან მომდევდა. კისერში ჩამავლო ხელი, მაგინებდა, მლანძღავდა... მე ვეწინააღმდეგებოდი და ვღრიალებდი, მაგრამ ძაან მაგრათ ვეჭირე... მირტყა და მირტყა...

მისტერ გილმერმა მეიელას დამშვიდება აცალა. ქალიშვილს გაოფლილი ხელებით ბაწარივით დაეგრიხა ცხვირსახოცი. როცა გაშალა, ცხვირსახოცი ნაოჭებად იყო ქცეული. მეიელა მისტერ გილმერის მომდევნო კითხვას დაელოდა, მაგრამ პროკურორს არათფერი უკითხავს და გოგონამ თვითონ განაგრძო:

— იატაკზე დამაგდო, გამგუდა და ძალა იხმარა.

— კიოდით თუ არა? — ჰკითხა მისტერ გილმერმა, — კიოდით და იბრძოდით თავის დასაცავად?

— რა თქმა უნდა, გავკიოდი რაც ძალი და ღონე მქონდა, წიხლებს. ვურტყამდი და მთელი ხმით ვკიოდი.

— მერე რა მოხდა?

— გარკვევით აღარც მახსოვს, მაგრამ ცოტა ხანში მამაჩემი დავინახე — თავზე მადგა და ღრიალებდა: ვინ ქნა ეს, ვინ ქნა ესო: მერე, მგონი, გული წამივიდა და ცოტა ხანში მისტერ ტეიტი დავინახე... იმან წამომამყენა და წყალთან მიმიყვანა.

მეიელა კმაყოფილი ჩანდა თავისი მონაყოლით, მაგრამ მამამისით არ იფხორებოდა: ამ ქალიშვილში იყო რაღაც ფარული. იგი კატას წააგავდა, რომელიც უტიფარი თვალებით გიყურებს და თან კუდს აქიცინებს.

— მაშ თქვენ ამბობთ, რომ რამდენადაც ძალა შეგწევდათ, წინააღმდეგობას უწევდით? თავგამოდებით იბრძოდით?

— აბა, როგორ! — მამამისის ყაიდაზე მიუგო მეიელამ.

— დარწმუნებული ხართ, რომ თქვენზე ბოლომდე იხმარა ძალა? მეიელას სახე მოეღრიცა. შემეშინდა, ისევ არ ატირდეს-მეთქი, მაგრამ უპასუხა: დიახ, მიაღწია თავისასო.

მისტერ გილმერმა გაოფლილი თავი ხელით შეიწმინდა და ჩვენც გაგვახსენდა, რომ დარბაზში საშინლად ცხელოდა.

— ჯერჯერობით საკმარისია, — გულთბილად მიმართა მოწმეს,

— მაგრამ ნუ წახვალთ, ალბათ საშინელი მისტერ ფინჩი დაგისვამთ რამდენიმე კითხვას.

— გამომძიებელს არა აქვს უფლება, მოწმე დამცველის წინააღმდეგ განაწყოს! — მკვახედ უთხრა მოსამართლე ტეილორმა: — მით უმეტეს, ასეთ დროს.

ატიკუსი მოლიმარი სახით წამოდგა, მაგრამ მოწმის მიმართულე-ბით არ წასულა. პიჯაკი შეიხსნა, ცერა თითები ჟილეტში შეიყო და ნელი ნაბიჯით გასწია ფანჯრებისაკენ. ქუჩაში გაიხედა, მაგრამ, მე მგონი, ფიქრებში იყო წასული და ვერაფერს ამჩნევდა. მერე უკან მობრუნდა და მოწმეს მიუახლოვდა. ამ საქმეში გამოცდილი გახლდით და ვატყობდი, მამაჩემი რაღაც გადაწყვეტილების მიღებას ცდილობდა.

— მის მეიელა, — ღიმილით დაიწყო ატიკუსმა, — მე ჯერჯერობით სულ არ ვაპირებ თქვენს დაფრთხობას. უბრალოდ, მოდი, გავიცნოთ ერთმანეთი. რამდენი წლისა ხართ?

— უკვე ვთქვი, ცხრამეტისა ვარ-მეთქი, მოსამართლეს ვუთხარი, — მეიელამ ბრაზიანად გაიქნია თავი მოსამართლის სავარძლისაკენ.

— მართალია, ქალბატონო, მართალია, მაგრამ... მის მეიელა, რას იზამთ, ხანში შევედი და მეხსიერება მღალატობს. ასე რომ, შეიძლება ხელმეორედ დაგისვათ ხოლმე კითხვა, რომელმაც ადრე უკვე გაეცით პასუხი. მაგრამ მეც უნდა მიპასუხოთ, შევთანხმდით? მაშ, კარგი.

მეიელას რაღაც არ ეტყობოდა, რომ ატიკუსთან მშვიდობიან ურთიერთობას აპირებდა, პირიქით, გამძვინვარებული ჩანდა:

— ასე თუ დამცინებთ, ხმასაც არ გაგცემთ! — განაცხადა მან.

— რა ბრძანეთ, მემ? — ჰკითხა გაოგნებულმა ატიკუსმა.

— რა და, სანამ ჩემს გამასხარავებას არ მორჩებით, ხმასაც არ გაგცემთ.

მოსამართლე ტეილორმა უთხრა:

— მისტერ ფინჩი არ გამასხარავებთ, რა გემართებათ?

მეიელამ კოპები შეიკრა და ატიკუსს ახედა. შემდეგ მოსამართლეს უთხრა:

— აბა, რას მეძახის „მემ“ და „მის მეიელაო!“ მაგის გასამასხარავებელი ვინაა! მაგისტვის კი არ მოვსულვარ აქ!

ატიკუსმა ისევ გაისეირნა ფანჯრის მიმართულებით და ამ საქმის მოგვარება მოსამართლე ტეილორს მიანდო. მოსამართლე სულაც არ მიეკუთვნებოდა იმ კატეგორიის ხალხს, სიბრაღულის გრძნობას რომ აღძრავენ ხოლმე, მაგრამ ახლა, როცა ამ გოგოსთვის რაღაცის ახსნას ცდილობდა, მისი საცოდაობით გული დამეწვა.

— მისტერ ფინჩს უბრალოდ ასეთი მანერა აქვს, — უთხრა მეიელას, — რამდენიმე წელია, ერთად ვმუშაობთ და არ მახსოვს, მის-

ტერ ფინჩი ვინმეს უდიერად მოპყრობოდა. თქვენს გამასხარავებს კი არ აპირებს, ცდილობს, თავაზიანად გელაპარაკოთ, მისტერ ფინჩი ყველას ასე მიმართავს.

მოსამართლე სკამის საზურგეს მიეყრდნო.

— ატიკუს, განაგრძეთ და დაე, ოქმმა გამოაჩინოს, რომ არავის ამასხარავებთ, მიუხედავად იმისა, რომ მოწმე სხვაგვარად ფიქრობს.

მე გავიფიქრე, ნეტა ვინმეს თუ მიუმართავს მეიელასთვის ასე ზრდილობიანად — „მემ“, „მის“! ალბათ არა-მეთქი და სწორედ ამიტომ აღიქვა შეურაცხყოფად ის, რაც ჩვეულებრივ მიმართვად ითვლება. ნეტა, როგორი ცხოვრება აქვს ამ გოგოს საერთოდ? სულ მალე ესეც შევიტყვე.

— მაშ, ცხრამეტი წლისა ხართ, — ხელახლა დაიწყო ატიკუსმა, — რამდენი და-ძმა გყავთ?

— შვიდი.

ნეტა ყველანი იმას თუ ჰგვანან, ვინც მე სასწავლო წლის პირველ დღეს ვნახე-მეთქი, გავიფიქრე.

— უფროსი თქვენა ხართ? წლოვანებით უფროსი?

— დიახ.

— რამდენი ხანია, რაც დედა გარდაგეცვალათ?

— არვიცი, დიდი ხანია...

— სკოლაში თუ გივლიათ?

— წერა-კითხვა მამაჩემივით კარგად ვიცი.

ამ პასუხმა ვინმე მისტერ ჯინგლი მომაგონა ერთი წიგნიდან, რომელიც კარგა ხნის წინათ წავიკითხე...

— სკოლაში რამდენ ხანს იარეთ?

— ორი წელი... სამი წელი... რა ვიცი...

თანდათანობით ატიკუსის კითხვების აზრი მკაფიოდ გამოიკვეთა. კითხვები, რომლებიც მისტერ გილმერმა ვერ გააპროტესტა, ნელ-ნელა გვიხატავდა იუველების ოჯახური ცხოვრების სურათს.

ფულადი დახმარება, რომელსაც სახელმწიფო იუველებს აძლევდა, ოჯახის გამოსაკვებადაც კი არ იყო საკმარისი. თანაც, როგორც ამბობდნენ, მისტერ იუველი თითქმის მთელ იმ ფულს სასმელში ხარჯავდა. ის ხანდახან რამდენიმე დღით გადაიკარგებოდა სადღაც ჭაობებში და დაავადებული ბრუნდებოდა შინ. ჩვენში ცივი ამინდები საერთოდ იშვიათია, მაგრამ თუ აცივდა, გაჭირვებული კაცი ძველი ავტომობილის საბურავიდანაც მოახერხებს მშვენიერი ფეხსაცმელის შეკერვას. წყალს იუველები წყაროდან ეზიდებოდნენ, რომელიც სანაგვის გვერდით მოედინება... სახლის გარშემო, ეზოში ნაგავს არ ყრიდნენ... რაც შეეხება სისუფთავეს, ყველას თავისი თავისთვის უნდა მოეწოდებინათ: თუ დაბანა გინდოდა, თვითონ უნდა მოგეზიდა საბანაო წყალი, უმცროსი ბავშვები გამუდმებით გაცივებულები, იყვნენ და ყველას მუნი სჭირდა; ვიღაც ქალი თურმე დროდადრო ეწვეოდა იუველებს და მეიელას ეკითხებოდა — რატომ არ დადიან ბავშვები სკოლაში; მეიელას აზრით კი, სავსებით საკმარისია, ოჯახში ორმა კაცმა იცოდეს კითხვა: — რა საჭიროა ყველამ ისწავლოს... თან მამას ბავშვები სახლშიც სჭირდებიანო, ამბობდა ხოლმე.

— მის მეიელა, — თითქოს თავისი ნება-სურვილის გარეშე ჰკითხა ატიკუსმა, — ცხრამეტი წლის გოგონას, წესით, მეგობრები უნდა ჰყავდეს. თქვენ ვინმესთან მეგობრობთ?

მოწმემ გაოცებისგან შუბლი შეიჭმუნა.

— ვმეგობრობ?!

— დიახ, თქვენი ტოლი, ან უფროსი ან უმცროსი ნაცნობები არა გყავთ? გოგონები და ბიჭები? მეგობრები?

— მეიელა აქამდე უხალისოდ, მაგრამ მაინც პასუხობდა, ახლა კი ისევ გაწიწმატდა:

— ისევ მასხრად მიგდებთ, მისტერ ფინჩ?!

მეიელას საყვედური ატიკუსმა პასუხად ჩათვალა.

— მის მეიელა, გიყვართ მამათქვენი?

— მიყვარს?! რას გულისხმობთ?

— რასა და, კარგად თუ გექცევათ, თუ არ გიჭირთ მასთან ურთიერთობა.

— არა უჭირს რა, ოღონდ, როცა...

— ოღონდ რა?

მეიელამ მამამისს გახედა. მისტერ იუველი წელში გამართული ელოდა პასუხს.

— ოღონდ... არაფერი, — თქვა მეიელამ, — ხო გითხარით, არა უშავს-მეთქი...

მისტერ იუველი ისევ სკამის საზურგეს მიეყრდნო.

— ოღონდ, როცა დალევს ხოლმე, არა? — უთხრა ატიკუსმა ისე შემპარავად, რომ მეიელამ თავი დაუქნია.

— ოდესმე თქვენც ხომ არ გამოგდგომიათ?

— ეგ როგორ?

— აი, როცა გაბრაზდება ხოლმე, არასოდეს უცემიხართ?

მეიელამ პირი იბრუნა, ჯერ მდივანს, -მერე კი მოსამართლეს გახედა.

— უპასუხეთ, მის მეიელა, — უთხრა მოსამართლემ.

— მამაჩემს ჩემთვის ცხოვრებაში თითი არ დაუკარებია, — მტკიცედ განაცხადა მან, — თითი არ დაუკარებია არასოდეს!

ატიკუსს სათვალე ცხვირზე ჩამოუცურდა და ხელით გაისწორა:

— მის მეიელა, მე მგონი, კარგად ვისაუბრეთ, ახლა კი მოდი, საქმეზე გადავიდეთ. თქვენ გვითხარით — ტომ რობინსონს ვთხოვე, დაეჩეხა... როგორ თქვით, რა უნდა დაეჩეხა?

— შიფონერი, ტანსაცმლის ძველი, უჯრებიანი კომოდი.

— ტომს კარგად იცნობდით?

— რას გულისხმობთ?

— რასა და, იცოდით, ვინ იყო, სად ცხოვრობდა?

მეიელამ თავი დააქნია.

— ვიცნობდი, ვინც იყო, ყოველდღე ჩვენი სახლის წინ უწევდა სიარული.

— ეს პირველი შემთხვევა იყო, როცა ეზოში შეიპატიჟეთ?

ამ კითხვამ მეიელა შეაკრთო: ძლივს შესამჩნევად შეხტა ადგილზე. ატიკუსი ისევ განაგრძობდა თავის მოგზაურობას ფანჯრების მიმართულებით. კითხვას დაუსვამდა, მერე ფანჯარაში გაიხედავდა და ისევ ელოდა პასუხს. ასე რომ, მეიელას უნებლიე შეკრთომა არ შეუნიშნავს. მაგრამ მომეჩვენა, თითქოს ისედაც იცოდა, რაც დაემართა. მერე შემოტრიალდა და წარბები აზიდა.

— პირველი შემთხვევა იყო?

— დიახ, პირველი.

— მაშ, ადრე არასოდეს გითხოვიათ, თქვენს ეზოში შემოსულიყო?

ახლა მეიელა უკვე მზად იყო პასუხისთვის.

— არასოდეს, რა თქმა უნდა, არასოდეს.

— ერთი „არასოდეს“ სავსებით საკმარისია, — პირქუშად უთხრა ატიკუსმა, — მაშ ადრე არასოდეს გითხოვიათ, საქმეში მოგხმარებოდათ?

— აბა, სად მეხსომება, იქნებ მითხოვია კიდეც, ირგვლივ იმდენი მურიანი დაიარება...

— იქნებ სხვა შემთხვევაც მოიგონოთ?

— არა.

— კარგი. მაშ, ახლა რაც მოხდა, იმაზე გადავიდეთ. თქვენ გვითხარით, რომ როცა ოთახში შეხვედით, ტომ რობინსონი ზურგსუკან გედგათ. მართალია?

— მართალია.

ატიკუსს უცებ დაუბრუნდა მეხსიერება და საოცარი სიზუსტით აღიდგინა მეიელას მონაცოლი:

— თქვენ თქვით: მან დამიჭირა, ყელში ხელი წამიჭირა, მაგინებდა და ძალა იხმარა ჩემზე. სწორია?

— სწორედ ეგრე ვთქვი.

— და თქვენ გახსოვთ, რომ სახეში გირტყამდათ, არა?

მოწმე ყოყმანობდა.

— ის კარგად გახსოვთ, რომ გახრჩობდათ და მთელი იმ დროის განმავლობაში თქვენ წინააღმდეგობას უწევდით? წიხლებს ვურტყამდი და რაც ძალი და ღონე მქონდა, გაგვიოდით. გახსოვთ თუ არა, როგორ გირტყამდათ სახეში?

მეიელა დუმდა. ეტყობოდა, გონებაში რაღაცის დაზუსტებას ცდილობდა. მე გავიფიქრე — იქნებ მისტერ ტეიტით და ჩემსავით ცდილობს, წარმოიდგინოს ადამიანი პირისპირ? მოწმემ მისტერ გილმერს გახედა.

— ეს ძალიან უბრალო შეკითხვაა, მის მეიელა. აბა, კიდევ ერთხელ დამიგდეთ ყური. გახსოვთ თუ არა, როგორ გირტყამდათ სახეში? — ატიკუსს მოუსვენრობა დაეტყო და მშრალი, გულგრილი პროფესიული კილოთი განაგრძო საუბარი: — გახსოვთ თუ არა, როგორ გცემდათ სახეში?

— არა, არ მახსოვს, რომ დაერთყას. თუმცა კი მახსოვს, მახსოვს, რომ დამართყა.

— თქვენი ბოლო წინადადება პასუხად უნდა მივიჩნიოთ?

— ჰა? დიახ, დამართყა... წესიერად აღარც მახსოვს. წესიერად აღარც მახსოვს... ყველაფერი ისე სწრაფად მოხდა.

მოსამართლე ტეილორმა მკაცრად შეხედა მეიელას:

— ნუ ტირით, ქალიშვილო!

— დაე, იტიროს, მოსამართლევე, განა დრო ჩვენს ხელთ არაა? დაველოდებით.

მეიელა აღშფოთებული იყო; ბრაზიანად დაიქშუტუნა და ატიკუსს შეხედა.

— მკითხეთ, რაც გინდათ, ყველაფერზე გაგცემთ პასუხს. გამომიჭირა აქ და მასხრად მიგდებს; ვერ უყურებთ ამას?! რაც გინდათ, მკითხეთ — ყველაფერზე გაგცემთ პასუხს!

— ძალიან კარგი, — უთხრა ატიკუსმა, — სულ რამდენიმე შეკითხვაღა დამრჩა. მის მეიელა, თავი რომ არ შეგაწყინოთ, მოკლედ შე-

გახსენებთ: მაშ, ბრალდებულმა მუშტები გირტყათ, თან კისერში ჩაგავლოთ ხელი — გახრჩობდათ და თანაც ძალა იხმარა — გაგაუპატიურათ. მინდა, კიდევ ერთხელ დააბუსტოთ, ვინ ჩაიდინა ეს. მაშ ვინ გაგაუპატიურათ?

— აგერ იმან, მანდ რო ზის.

ათიკუსი ბრალდებულს მიუბრუნდა:

— ტომ, ადექი, დაე, მის მეიელა კარგად დაგაკვირდეს. მაშ, ეს ის კაცია, მის მეიელა?

ტომ რობინსონმა მძლავრი მხრები შეიშმუშნა. წამოდგა და მარჯვენა ხელით სკამს დაეყრდნო. რაღაც უცნაურად გამოიყურებოდა. თითქოს წონასწორობას ვერ იჭერდა, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ მყარად ვერ იდგა ფეხზე: მარცხენა მკლავი სრული თორმეტი ინჩით მოკლე ჰქონდა მარჯვენასთან შედარებით და უსიცოცხლოდ ეკიდა ცალ მხარეს. პატარა და დამტკნარი მტევანი ჰქონდა. იმ სიშორიდანაც კი, საიდანაც მე ვუყურებდი, მივხვდი — ხელი გაფუჭებული ჰქონდა.

— ჭყიტა, — ამოიგმინა ჯემმა, — შეხედე, ჭყიტა! მამაო, ხედავთ? ინვალიდია!

მამა საიკსი წინ გადმოიხარა და ჯემს ჩასჩურჩულა:

— ხელი ბამბის მანქანაში მოჰყვა. მაშინ პატარა ბიჭუნა იყო და მისტერ დოლფუს რეიმონის ბამბის პლანტაციაში მუშაობდა... კინალამ სისხლისგან დაიცალა... მანქანამ ხორცი სულ აათალა...

ათიკუსმა იკითხა:

— მაშ, ამ კაცმა გაგაუპატიურათ?

— ნამდვილად მაგან.

ათიკუსის მომდევნო კითხვა ერთადერთი სიტყვისგან შედგებოდა:

— როგორ?

მეიელა გაცხარდა:

— არ ვიცი, როგორ, მაგრამ ვიცი, რომ მაგან გააკეთა... ხომ ვთქვი, ყველაფერი ისე ჩქარა მოხდა, რო...

— მოდი, ახლა ყველაფერი მშვიდად აწონ-დაწონოთ, — დაიწყო ატიკუსმა, მაგრამ მისტერ გილმერმა შეაწყვეტინა: მან ატიკუსის კითხვა უადგილოდ ან უსაფუძვლოდ კი არ ჩათვალა, თქვა; ვეკილი მოწმეს აბნევსო.

მოსამართლე ტეილორი თავშეუკავებლად ახარხარდა:

— რას ამბობთ, ჰორაციო, არაფერი მსგავსი არ ხდება! მე მგონი, პირიქით უნდა იყოს, ეს მოწმემ დააბნია ატიკუსი.

მოსამართლე ტეილორის გარდა, დარბაზში არავის გასცინებია. ჩვილი ბავშვები ხმას არ იღებდნენ და უცებ გავიფიქრე, დედების მკერდზე მიხუტებულები ხომ არ გაიგუდნენ-მეთქი.

— მაშ ასე, — განაგრძო ატიკუსმა, — მის მეიელა, თქვენ გვითხარით, რომ ჩემი დაცვის ქვეშ მყოფი გახრჩობდათ და გირტყამდათ, — თქვენ არ გითქვამთ, რომ იგი ზურგსუკნიდან მოგეპარათ, თავში ჩაცხობთ და გაგაბრუათ; არა — თქვენ მოტრიალებულხართ და ზურგსუკან დაგხვედრიათ... — ატიკუსი ახლა თავის სკამთან იდგა და საკუთარი სიტყვების რიტმში თითებს მაგიდაზე აკაკუნებდა. — ხომ არ ისურვებდით თქვენი ჩვენების შეცვლას?

— რაა? გინდათ, ისეთი რამ მათქმევინოთ, რაც არ მომხდარა?

— არა, მემ, მინდა, ის გათქმევინოთ, რაც მოხდა. გთხოვთ, კიდევ ერთხელ გვიამბოთ, რა მოხდა.

— მე უკვე გითხარით, რაც მოხდა.

— მაშ მოტრიალდით, ზურსგუკან დაგიხვდათ და ყელში წაგიჭირათ ხელი, არა?

— დიახ.

— შემდეგ ხელი გაგიშვათ და მუშტი დაგარტყათ?

— დიახ, ასე ვთქვი.

— და მარჯვენა თვალი მარჯვენა მუშტით ჩაგილურჯათ?

— მე გავიწიე და... და ხელი აუსხლტა, აი, ასე იყო საქმე! — მეიელა ბოლოს მიხვდა, რა უნდა ეთქვა.

— ეს საკითხი უცვებ ძალიან ზუსტად მოგაგონდათ, ერთი წუთის — წინ კარგად ვერ იხსენებდით, რა მოხდა, ხომ მართალია?

— მე ვთქვი, დამარტყა-მეთქი.

— კარგი. მაშ გახრჩობდათ, დაგარტყათ და მერე გაგაუპატიურათ, ასეა?

— სწორედ ეგრეა.

— თქვენ ღონიერი გოგონა ჩანხართ. რას აკეთებდით მთელი იმ დროის განმავლობაში, გაუნძრევლად იდექით?

— უკვე ვთქვი, ვკიოდი, წიხლებს ვიქნევდი და ვიბრძოდი-მეთქი.

ატიკუსმა ხელი ასწია და სათვალე მოიხსნა. საღი თვალით გახედა მოწმეს და სეტყვასავით მიაცარა შეკითხვები. მაგრამ მოსამართლე ტეილორმა შეაწყვეტინა: ატიკუს, ერთ ჯერზე ერთი კითხვა დაუსვით. მიეცით საშუალება, გიპასუხოთო.

— კარგი, რატომ არ გაიქეცით?

— ვეცადე...

— სცადეთ? მერე, რამ შეგიშალათ ხელი?

— მე... მაგან ძირს დამაგდო, აი, რა ქნა. დამაგდო და ზემოდან დამაწვა.

— და მთელი ამ დროის განმავლობაში გაჭკიოდი, არა?

— რა თქმა უნდა.

— მერე, ნუთუ თქვენი და-ძმებიდან ვერც ერთმა ვერ გაიგონა კივილი? სად იყვნენ, სანაგვესთან?

მეიელამ არაფერი უპასუხა.

— სად იყვნენ ბავშვები? თქვენს კივილზე რატომ არ გამოიქცნენ? ნაგავსაყრელი ხომ ტყეზე ახლოსაა?

მოწმეს პასუხი არ გაუცია.

— ანდა იქნებ მხოლოდ მაშინ მოჰყევით კივილს, როცა ფანჯარაში მამათქვენი დაინახეთ? მანამდე არ გიკვივლიათ, ხომ?

ისევ დუმილი.

— კვილი იმიტომ მორთეთ, რომ მამათქვენი დაინახეთ და არა იმიტომ, რომ ტომ რობინსონისა შეგეშინდათ, ხომ ასე იყო?

მოწმე კვლავ დუმდა.

— ვინ გცემათ? ტომ რობინსონმა თუ მამათქვენმა?

ეს კითხვაც უპასუხოდ დარჩა.

— რა დაინახა მამათქვენმა ფანჯარაში — თქვენი გაუპატიურების სცენა თუ სხვა რამ? რატომ არ ამბობ სიმართლეს, შვილო, განა შენ ბობ იუველმა არ გცემა?

როცა ატიკუსმა მეიელას ზურგი შეაქცია, ისეთი გამომეტყველება შევნიშნე, ვიფიქრე, მუცელი ხომ არ სტკივა-მეთქი. მეიელას კი დამფრთხალი და გაავებული სახე ჰქონდა. ატიკუსი მოშვებული მიესვენა თავის სკამზე და ცხვირსახოციტ სათვალის წმენდას შეუდგა.

უცებ მეიელამ ენა ამოიდგა:

— მინდა, რაღაცა გითხრათ, — განაცხადა მან.

ატიკუსმა თავი ასწია.

— გინდათ, გვითხრათ, რა მოხდა სინამდვილეში?

მაგრამ მეიელამ ვერ შენიშნა თანაგრძნობა ატიკუსის ხმაში.

— ახლა რაღაცას ვიტყვი და მერე ხმას ველარ ამომალეხინებთ. მაგ ზანგმა გამაუპატიურა და თქვენ — კეთილშობილ გამოპრანჭულ ჯენტლმენებს თუ არ გინდათ ამის გაგება, მაშინ ყველანი ბინძური, მყრალი დედლები ყოფილხართ და მეტი არაფერი... — მყრალი, ბინძური დედლები! სულ ტყუილია — ეგ თქვენი „მის მეიელა“ და ეგ თქვენი „მემ“! სულ ტყუილია და არავის სჭირდება, მისტერ ფინჩ...

აი, აქ კი მეიელა მართლა ატირდა. ბრაზმორეული ქვითინებდა და მხრები უთრთოდა. თავისი დაპირება ზუსტად შეასრულა — რამდენიმე კითხვა კიდევ დაუსვეს, მაგრამ ხმა ველარ ამოალეხინეს. მისტერ გილმერსაც კი არ გასცა პასუხი. დარწმუნებული ვარ, მეიელა რომ ასეთი ბნელი და საცოდავი არ ყოფილიყო, მოსამართლე ტეილორი უსათუოდ აგებინებდა პასუხს სასამართლოს შეურაცხყო-

ფისათვის და დააპატიმრებდა. არ ვიცი, რით, მაგრამ თავისდაუნებურად ატიკუსმა რაღაცით ძალიან დაამცირა. ახლა მამაჩემი თავჩაქინდრული იჯდა. ცხოვრებაში არ მინახავს, ადამიანს ისეთი მძულვარებით შეეხედა ვინმესთვის, როგორც მეიელამ შეეხედა ატიკუსს მის მაგიდასთან ჩავლისას.

როცა მისტერ გილმერმა მოსამართლეს უთხრა — ჯერჯერობით არავინა მყავს დასაკითხიო, მოსამართლემ განაცხადა:

— დროა, ყველამ დავისვენოთ, ათი წუთი სავსებით საკმარისი იქნება.

ატიკუსმა და მისტერ გილმერმა მოსამართლის სავარძელთან რაღაც გადაულაპარაკეს ერთმანეთს და ერთად გავიდნენ კარიდან, რომელიც მოწმისათვის განკუთვნილი შემალლების უკან იყო. ახლა ჩვენც შეგვეძლო მუხლი გავგეშალა. აღმოჩნდა, რომ გრძელი ხის სკამის კიდეში ვმჯდარვარ და ფეხები, ცოტა არ იყოს, დაბუჩებული მქონდა. ჯემი ადგა, გაიზმორა, მას დილმაც მიბაძა, მამა საიკსმა სახე ქუდით შეიწმინდა და — აუტანელი სიცხეაო, — ჩაილაპარაკა.

მისტერ ბრექსტონ ანდერვუდი მშვიდად იჯდა პრესისათვის განკუთვნილ სკამზე და ჩვენებს უშუალოდ ტვინით იწოვდა — როგორც ღრუბელი წყალს. მან ბრაზიანი მზერა შეავლო შავკანიანების იარუსს და ჩვენც დაგვინახა; მაშინვე ცხვირი აიბზუა და განზე გაიხედა.

— ჯემ, მისტერ ანდერვუდმა დაგვინახა, — ვუთხარი მე.

— არა უშავს. სულერთია, ატიკუსს არაფერს ეტყვის. სამაგიეროდ, პირდაპირ მაგის გაზეთში მოვხვდებით.

ჯემი დილს მიუბრუნდა. თუ არ ვცდები, პროცესის საჩოთირო საკითხებს უმარტავდა; მე კი ვფიქრობდი, რომ საინტერესო ჯერ არაფერი მომხდარა: ატიკუსსა და მისტერ გილმერს ჯერ არაფერზე უკამათიათ. ის კი არა, მისტერ გილმერი, მგონი, თვითონაც უხალისოდ ასრულებდა ბრალმდებლის მოვალეობას. იშვიათი გამონაკლისის გარდა, მოწმეები ზუსტად ისეთ პასუხებს ამბობდნენ, როგორსაც სა-

სამართლო მოელოდა. ერთხელ ატიკუსმა მითხრა, მოსამართლე ტეილორის წარმოებულ სასამართლოზე თუ ვეჭილი მოწმის პასუხს ბოროტად გამოიყენებს, აუცილებლად მკაცრ მითითებას მიიღებს. ატიკუსს ამით იმის თქმა უნდოდა, რომ თუმცა მოსამართლე ტეილორი, ერთი შეხედვით მოდუნებული და ნახევრად მძინარეც კი შეიძლება მოგჩვენებოდეთ, მას იოლად ვერ გააცურებდით. ატიკუსის აზრით, ტეილორი კარგი მოსამართლე იყო.

მალე მოსამართლე დარბაზში დაბრუნდა და თავის მბრუნავ სავარძელში ჩაჯდა. ჟილეტის ჯიბიდან სიგარა ამოიღო, ყურადღებით შეათვალიერა და ბოლო მოაკვნია. დილს აუუხსენი: ზოგჯერ მაგის საყურებლად მოვდივართ აქ. ახლა დააკვირდი, მაგ სიგარის ღეჭვას რამდენ საათს მოანდომებს-მეთქი.

რა იცოდა მოსამართლე ტეილორმა, როგორი გულისყურით ვადევნებდით თვალს მის საქმიანობას. მან სიგარის მოკვნიტილი ნაწილი ოსტატურად მოიქცია ტუჩებში და ისეთი ხმაურით მოისროლა საფურთხებელში, მისი ტყაპანის ხმა აქაც კი გავიგონეთ.

— თავს დავდებ, ფურთხებაში მაგარი მიზანი ექნება, — ჩაიბურტყუნა დილმა.

საერთოდ, შესვენების დროს მაყურებელი გარეთ გადიოდა. მაგრამ დღეს ხალხს ფეხი არ მოუცვლია ადგილიდან. უსაქმურთა კლუბის წარმომადგენლებიც კი, რომლებმაც ვერაფრით აიძულეს ახალგაზრდები, მათთვის ადგილები დაეთმოთ, ისევ ისე იდგნენ კედლების გასწვრივ. მე მგონი, მისტერ ჰევ ტეიტმა ბრძანა, სასამართლოს მოხელეების გარდა დღეს საზოგადოებრივ ტუალეტში არავინ შეეშვათ.

ატიკუსი და მისტერ გილმერიც დაბრუნდნენ. მოსამართლე ტეილორმა მაჯის საათს დახედა და, მალე ოთხი საათი შესრულდებოდა, თქვა. საოცარია, მაშასადამე სასამართლოს შენობაზე საათს უკვე ორჯერ უნდა ჩამოეკრა, მე კი მისი ხმა საერთოდ არ გამიგია.

— როგორ ფიქრობთ, ატიკუს, მოვახერხებთ დღეს ამ საქმის დასრულებას?

— მე მგონი, მოვახერხებთ, — მიუგო ატიკუსმა.

— რამდენი მოწმე გყავთ?

— ერთი.

— მაშინ გამოიძახეთ.

19

ჩვენების მისაცემად ტომას რობინსონი გამოვიდა. მარჯვენა ხელი მარცხენა მკლავქვეშ შეიცურა და მარცხენა მკლავი წამოსწია; ბიბლიის მიმართულებით წაიღო და უსიცოცხლო მტევანი ტყავის ყდას შეახო. როცა მარჯვენა ხელი ასწია, დასახინჩრებული მკლავი ჩამოუცურდა და მდივნის მაგიდაზე დაეცა. როცა ხელახლა სცადა ბიბლიაზე ხელის დადება, მოსამართლემ შეაჩერა, საკმარისიყო, უთხრა. მაშინ ტომმა ფიცი წარმოთქვა და მოწმის სკამს მიაშურა. ატიკუსმა ზედიზედ მიაყარა კითხვები.

ასე შევიტყვეთ, რომ ტომი ოცდახუთი წლისა იყო; ჰყავდა ცოლი და სამი შვილი. ადრე ნასამართლევიც ყოფილა. ერთხელ ოცდაათი დღით დაუპატიმრებიათ საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევისათვის.

— მაშ, საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევისათვის, არა? — ჰკითხა ატიკუსმა, — რა დააშავეთ?

— ერთ კაცს ვეჩხუბე, ჩემი დაჭრა უნდოდა.

— მერე, დაგჭრათ — დიახ, სერ, უმნიშვნელოდ, არც მტკენია... იცით, სერ, მე ხომ... — ტომმა მარცხენა მხარი შეიშმუშნა.

— გასაგებია, — უთხრა ატიკუსმა, — მერე განაჩენი ორივეს გამოგიტანეს?

— დიახ, სერ, და მე ჩავჯექი, იმიტომ, რომ ჯარიმა ვერ გადავიხადე. იმ ბიჭმა კი გადაიხადა თავისი ჯარიმა.

დილი ჯემს მიუბრუნდა და ჰკითხა, ატიკუსი რას აკეთებსო. ჯემმა კი აუხსნა — ატიკუსს უნდა სასამართლოს დაანახოს, რომ ტომს დასამალი არაფერი აქვსო...

— იცნობდით თუ არა მეიელა ვაიოლეტ იუველს? — ჰკითხა ატიკუსმა...

— დიახ, სერ. სამუშაოზე წასასვლელად დილა-საღამოს მის სახლთან მიწევდა ჩავლა.

— სად მუშაობთ?

— მისტერ ლინკ დიზის პლანტაციაში.

— მერე, ნოემბერში ბამბას აგროვებდით?

— არა, სერ, მის ეზოში ვმუშაობ შემოდგომაზე და ზამთარშიც. თითქმის მთელი წლის განმავლობაში ვემსახურები... ეზოში უამრავი კაკლის ხე უდგას, კიდევ ათასი სხვა საქმეც აქვს გასაკეთებელი.

— მაშ, იუველის კარ-მიდამოსთან დღეში ორჯერ გიწევდათ გავლა-გამოვლა. სხვა გზით ვერ ივლიდით?

— ვერა, სერ, სხვა გზა არ მეგულება...

— ტომ, მეიელა არასოდეს დაგლაპარაკებიათ?

— როგორ არა, სერ, ყოველთვის. ქუდს ვუხდიდი და ვესალმებოდი ხოლმე, ერთ დღეს კიდევ მთხოვა, ეზოში შევსულიყავი და შიფონერი დამეჩეხა.

— როდის გთხოვათ იმ... შიფონერის დაჩეხა?

— მისტერ ფინჩ, ეგ გასულ გაზაფხულს იყო. ასე კარგად იმიტომ მახსოვს, რომ სწორედ მიწის დამუშავების დრო იყო და თოხიც თან მქონდა. ჰოდა, ვუთხარი, ამ თოხის გარდა არაფერი რომ არა მაქვს თან-მეთქი? მან კი მითხრა, მე მაქვს პატარა ცულიო. ის ცულიც მომცა და შიფონერიც დაუჩეხე. მერე მკითხა — ახლა ხურდა ფული უნდა მოგცე, არაო? ვუპასუხე — არა, მემ, არ არის-მეთქი აუცილებელი და სახლში წავედი. მისტერ ფინჩ, — ეს გასულ გაზაფხულს იყო, ერთი წლის წინათ.

— იმის მერე იუველების ეზოში აღარ შესულხართ?

— როგორ არა.

— როდის?

— როდის და, ძალიან ბევრჯერ...

მოსამართლე ტეილორმა ინსტინქტურად წაიღო ხელი ჩაქუნისაკენ, მაგრამ დაკაკუნება არ დასჭირვებია; ჩოჩქოლი დარბაზში მისი გაფრთხილების გარეშე შეწყდა.

— რა ვითარებაში შესულხართ ეზოში?

— უკაცრავად, სერ, ვერ გავიგე?

— ასე ხშირად რატომ შედიოდით მათ ეზოში?

ტომ რობინსონმა შეჭმუხნილი შუბლი გახსნა:

— თვითონ მეძახდა ხოლმე, სერ. როცა კი დამინახავდა, ყოველთვის რაღაც წვრილმან საქმეს მავალებდა — ხან შეშის დაჩეხას, ხან წყლის მოზიდვას... იმ წითელ ყვავილებს ხომ ყოველდღე უსხამდა წყალს...

— მერე, გასამრჯელოს თუ იღებდით?

— არა, სერ, იმის მერე, რაც პირველად ხუთცენტისანი შემომთავაზა, ფულის ხსენებაც აღარ ყოფილა. ჩემი სურვილით, სიამოვნებით ვეხმარებოდი, სერ. მისტერ იუველი, რამდენადაც ვიცი, საერთოდ არ ეხმარება, არც დანარჩენი ბავშვები. ფულიც — ვიცოდი, არ ჰქონდა.

— სად იყვნენ ხოლმე დანარჩენი ბავშვები?

— ყოველთვის იქვე ტრიალებდნენ, ეზოში. ზოგიერთები მიყურებდნენ, რას ვაკეთებდი, დანარჩენები ფანჯარასთან ისხდნენ.

— მის მეიელა თუ გელაპარაკებოდათ ხოლმე?

— დიახ, სერ, მელაპარაკებოდა.

ტომ რობინსონის ჩვენებიდან დავასკვნით, რომ მეიელასთანა მარტო-ხელა ადამიანი დედამიწის ზურგზე არ დაიარებოდა; ბუარედლიზე უფრო მარტოხელაც კი მეჩვენა, იმ ბუაზე, ვინც აგერ უკვე ოცდახუთი წელია, სახლიდან აღარ გამოსულა. როცა ატიკუსმა ჰკითხა, მეგობრები გყავს თუ არაო, მეიელა ვერც კი მიხვდა, რას

ეკითხებოდნენ და იფიქრა, დამცინიანო. მეიელა ისეთივე საცოდავი ჩანდა, როგორც ჯემის ნაამბობის მიხედვით ზანგისა და თეთრკანიანის ნაჯვარი ბავშვები იყვნენ: თეთრკანიანები არ კადრულობდნენ, იმიტომ, რომ ღორებთან ერთად ცხოვრობდა, ხოლო ზანგებს არაფერი ჰქონდათ მასთან საერთო, რადგან თეთრკანიანი იყო. მისტერ დოლფუს რეიმონდით — ზანგებთან ცხოვრება რომ არჩია — ვერ მოიქცეოდა, რადგან არც საკუთარი სანაპირო ჰქონდა, არც ძველი, კეთილშობილი ოჯახის შთამომავალი იყო და მის ოჯახზეც არავინ იტყოდა, მაგათ ეს გვარში აქვთო. მეიკომელები იუველებს საშობაო კალათებს ურიგებდნენ, ფულს უგროვებდნენ და ამით კმაყოფილდებოდნენ. ალბათ ტომ რობინსონი ერთადერთი ადამიანი იყო, ვინც ამ გოგონას წესიერად მოექცა, მაგრამ რად გინდა — როცა მოწმის სკამიდან დგებოდა, მეიელამ ისეთი ზიზლით შეხედა ტომს, თითქოს მისი ფეხის მტვერი ყოფილიყო.

— მითხარით, ოდესმე თუ დაგიდგამთ ფეხი იუველების სამფლობელოზე ისე, რომ რომელიმე ოჯახის წევრს საგანგებოდ არ შეეპატიჟეთ?

— არა, სერ, არასოდეს შევსულვარ, მისტერ ფინჩ. ამას როგორ ჩავიდენდი, სერ?!

ატიკუსისაგან არაერთხელ მსმენია — თუგინდა დარწმუნდე, მოწმე ტყუილს ამბობს თუ მართალს, კი არ უნდა უყურო, ყური უნდა დაუგდო. და მეც მის რჩევას მივმართე: ტომმა სამჯერ სულმოუთქმელად გაიმეორა უარი, ოღონდ მშვიდად, აუღელვებლად; ხმა არც კი შესტოკებია და მეც ვიგრძენი — მიუხედავად იმისა, რომ ცოტა არ იყოს, გადააჭარბა და სამჯერ გაიმეორა „არა“, მაინც მჯეროდა მისი. ტომი წესიერი ზანგი ჩანდა, წესიერი ზანგი კი თვითნებურად არასოდეს შევა თეთრკანიანის ეზოში.

— ტომ, რა შეგემთხვათ გასული წლის ოცდაერთ ნოემბერს?

ქვემოთ მაყურებლებმა სუნთქვა შეიკრეს და მოსასმენად მოემზადნენ. ზურგსუკან ზანგებიც დაიძაბნენ.

ტომს შავი ხავერდოვანი კანი ჰქონდა, პრიალა კი არა, რბილი, ხავერდოვანი შავი ფერისა. შავ სახეზე თვალის კაკლები თეთრად ანათებდა, ლაპარაკის დროს კი თეთრი კბილები უელავდა. დასახინრებული რომ არ ყოფილიყო, ლამაზი კაცი იქნებოდა.

— მისტერ ფინჩ... — დაიწყო მან, — იმ საღამოს, როგორც ყოველთვის, სახლში ვბრუნდებოდი. როცა იუველების კარ-მიდამოს ჩავუარე, მის მეიელა აივანზე იდგა, როგორც თვითონ თქვა რაღაც უცნაური სიჩუმე იყო, მაშინ ვერც მივხვდი, რატომ. სწორედ იმას ვფიქრობდი — ნეტა, ასეთი სიჩუმე რატომაა-მეთქი, როცა დამიძახა, ერთი წუთით შემოდი და მომეხმარეო. ჰოდა, მეც შევედი. მივიხედ-მოვიხედე, ვიფიქრე, რამე ექნება-მეთქი დასახეხი, მაგრამ ვერაფერი შევაძინე. მაშინ მეუბნება — მანდ არა, სახლში მაქვს რაღაცა გასაკეთებელი და მომეხმარეო; ძველი კარია მონჯღრეული, შემოდგომა კი კარზე მოგვადგაო. მე ვკითხე, სახრახნისი გაქვთ-მეთქი? მიპასუხა, სადღაც უნდა მქონდესო. მაშინ მეც ავედი კიბეზე, შიგ შემიძღვა, წინა ოთახში დავდექი და კარს შევხედე. ვუთხარი, მის მეიელა, კარს არაფერი სჭირს-მეთქი. გავაღე, მივხურე... კარი მაგრად იდგა. მერე უცებ ცხვირწინ მომიხურა კარი. მისტერ ფინჩ, მე ვფიქრობდი, ნეტა რატომაა ასეთი სიჩუმე-მეთქი, და უცებ მივხვდი, რომ არც ერთი ბავშვი არ იყო სახლში, არც ერთი მათგანი! მაშინ ვკითხე: მის მეიელა, ბავშვები სად არიან-მეთქი?

ტომს შავი ხავერდოვანი კანი აულაპლაპდა და ხელი სახეზე მოისვა.

— სად არიან-მეთქი ბავშვები, ვეკითხები და... მეუბნება, სიცილით მეუბნება — ყველანი ქალაქში არიან ნაყინის საჭმელადო. ამბობს, მთელი წელი ვაგროვებდი შვიდ ხუთცენტისანს და როგორც იქნა, შევაგროვეო... ყველანი ქალაქში წავიდნენო.

ტომი აწრიალდა, მაგრამ სიცხისაგან არა.

— მერე, თქვენ რა უთხარით, ტომ? — ჰკითხა ატიკუსმა.

— მე რაღაც ამდაგვარი ვუთხარი: მართლა, მის მეიელა? რა კარგად მოქცეულხართ-მეთქი. და მიპასუხა: შენ ასე ფიქრობო? მე მგონი, ვერ გამიგო, რა ვუთხარი — მე მინდოდა მეთქვა, კარგი გიქნიათ, რომ ბავშვებს ასიამოვნეთ-მეთქი.

— მე მესმის თქვენი, ტომ, განაგრძეთ, — უთხრა ატიკუსმა.

— ჰოო, მერე ვუთხარი, ჯობია წავიდე-მეთქი... გასაკეთებელი არაფერი გქონიათ-მეთქი. იმან კი — როგორ არა, მაქვსო, მითხრა. მაშინ ვკითხე, რა გავაკეთო-მეთქი, და მითხრა — აი, იმ სკამზე ადი და შიფონერის თავზე ყუთი რო დევეს, ჩამომიღეო.

— ეს ის „შიფონერი“ ხომ არაა, რომელიც დაუჩხებთ? — ჰკითხა ატიკუსმა.

მოწმეს გაელიმა.

— არა, სერ, სხვა შიფონერია: ძალიან მაღალია, თითქმის ჭერს სწვდება. მეც გავაკეთე, რაც მთხოვა და ის იყო, უნდა ჩამომეღო, ფეხებზე მომხვია ხელები; ისე მაგრად, ისე ჩამაფრინდა ფეხებში, მისტერ ფინჩ, რომ კინალამ გული გამისკდა. ადგილზე შევხტი და სკამი გადამიყრავდა... ეს იყო ერთადერთი ნივთი, რომელიც ძირს ეგდო, როცა იქიდან გამოვდიოდი, მისტერ ფინჩ, ღმერთს გეფიცებით.

— რა მოხდა მას მერე, რაც სკამი გადააყრავთ?

ტომ რობინსონმა პირში წყალი ჩაიგუბა. ჯერ ატიკუსს გახედა, მერე მსაჯულებს, მერე მისტერ ანდერვუდს, რომელიც მის პირდაპირ იჯდა დარბაზში.

— ტომ, წელან შენ ფიცი დადე, რომ სიმართლეს იტყოდი: ჩვენ გისმენთ.

ტომმა ნერვიულად მოისვა ტუჩებზე ხელი.

— რა მოხდა მერე?

— უპასუხეთ შეკითხვას, — გაისმა მოსამართლე ტეილორის ხმა. მას უკვე სიგარის ერთი მესამედი გაექრო.

— მისტერ ფინჩ, სკამიდან რო გადმოვედი, შევტრიალდი და ის მომახტასავით...

— მოგახტათ? საცემად?

— არა, სერ, ჩამეხუტა. ხელები მომხვია წელზე.

— ამჯერად მოსამართლე ტეილორს ჩაქუჩის დაკაკუნება მოუხდა.

ამ დროს დარბაზში სინათლეებიც აინთო. ჯერ არ ბნელოდა, მაგრამ ნაშუადღევს მზე ფანჯრებს აღარ ადგებოდა. მოსამართლემ უცებ აღადგინა წესრიგი.

— ამის მერე რა გააკეთა?

მოწმემ გაჭირვებით გადაყლაპა ნერწყვი.

— მომიახლოვდა და ლოყაზე მაკოცა. მოზრდილი კაცისთვის არასოდეს მიკოცნიაო, მითხრა. ზანგს მაინც ვაკოცებო. მამაჩემი რასაც მიშვრება, ის არ ითვლებათ... და მეუბნება: შენც მაკოცე, მურიანო. მე ვუთხარი, მის მეიელა, გამიშვით აქედან-მეთქი და გაქცევა დავაპირე, მაგრამ ბურგით კარს აეკრა, ასე რომ, ძალით თუ მოვაშორებდი... მე კი სულ არ მინდოდა, რამე მევნო მისთვის, მისტერ ფინჩ, ჰოდა, ისევე ვეუბნები — გამატარეთ-მეთქი და სწორედ იმ დროს დავინახე, მისტერ იუველი ფანჯარაში იყურება და რაღაცას ყვირის...

— რა თქვა მისტერ იუველმა?

ტომ რობინსონმა სული მოითქვა, თვალები გაუფართოვდა და თქვა:

— ისეთი რამე თქვა, რომ აქ ვერ გავიმეორებ, ამდენი ხალხია, ბავშვებიც არიან.

— რა თქვა, ტომ? თქვენ უნდა უთხრათ მართლმსაჯულებას.

ტომ რობინსონმა მაგრად დახუჭა თვალები.

— ასე თქვა: წყეულო ბოზო, მოგკლავო.

— რა მოხდა მერე?

— მისტერ ფინჩ, მერე ისე სწრაფად გავრბოდი, აბა, რა ვიცი, რა მოხდა.

— ტომ, თქვენ გააუპატიურეთ მეიელა იუველი?

— არა, სერ.

— რამე ვნება მიაყენეთ?

— არა, სერ.

— ეწინააღმდეგებოდით?

— ვცდილობდი, მისტერ ფინჩ. ვცდილობდი, უხეშად არ მოვექცეოდი, მისტერ ფინჩ. სულ არ მინდოდა, მეწყენინებინა, ან ძალით მომეშორებინა კარიდან...

უცებ გავიფიქრე, ტომ რობინსონს ატიკუსივით დახვეწილი მანერები აქვს-მეთქი. მამას რომ არ აეხსნა, რამდენად საჩოთირო მდგომარეობაში აღმოჩნდა მაშინ ტომი, მე თვითონ ამას ვერ მივხვდებოდი: რაც უნდა მომხდარიყო, ტომი თეთრ ქალზე ხელს ვერ აღმართავდა — ეს სიკვდილს უდრიდა. ერთადერთი ხსნა — გაქცევა იყო, გაქცევა კი დამნაშავეს ახასიათებს.

— ტომ, ისევ მისტერ იუველს დავუბრუნდეთ, — უთხრა ატიკუსმა, — თქვენთვის არაფერი უთქვამს?

— არაფერი, სერ, მაგრამ როცა იქ აღარ ვიყავი, ალბათ ჩემი მისამართითაც იტყოდა რამეს.

— კმარა, — მკაცრად შეაწყვეტინა ატიკუსმა, — რაც ნახეთ, ის მითხარით. ვის მიმართავდა?

— მის მეიელას მიმართავდა და უყურებდა, მისტერ ფინჩ.

— მერე, თქვენ გაიქეციით?

— რა თქმა უნდა, სერ.

— რატომ გაიქეციით?

— შემეშინდა, სერ.

— რისი შეგეშინდათ, ტომ?

— მისტერ ფინჩ, თქვენ რომ ჩემსავით შავკანიანი ყოფილიყავით, თქვენც შეგეშინდებოდათ.

ატიკუსი დაჯდა. ახლა მისტერ გილმერი გაემართა მოწმისკენ, მაგრამ სანამ მიუახლოვდებოდა, მაყურებლებიდან მისტერ ლინკ დიზი წამოდგა და განაცხადა:

— მინდა ერთი რამ ახლავე გითხრათ. ეგ ბიჭი რვა წელიწადია, მემსახურება და არც ერთხელ არ შემპარვია ეჭვი მის პატიოსნებაში, არც ერთხელ!

— ახლავე დამუწეთ პირი, სერ! — მოსამართლე ტეილორი საბოლოოდ გამოფხიზლდა და აღრიალდა. სახეზეც კი წამოწითლდა. საოცარია, პირში სიგარა ედო, მაგრამ სავსებით გარკვევით გამოთქვამდა ყველა ბგერას.

— ლინკ დიზ! — ყვიროდა მოსამართლე, — თუ რამე გაქვთ სათქმელი, როგორც წესი და რიგია — გამოდით, როცა გამოგიძახებენ, თქვით ფიცი და მერე ილაპარაკეთ, გესმით? მანამდე კი მიბრძანდით ამ დარბაზიდან, გესმით ჩემი? გაბრძანდით დარბაზიდან, სერ! მეტი არაა ჩემი მტერი, ამ საქმეს კიდევ მოვუსმინო!

მოსამართლე ტეილორმა მრისხანე მშერა მიაპყრო ატიკუსს, თითქოს სალაპარაკოდ იწვევსო, მაგრამ მაგიდასთან მჯომმა ატიკუსმა თავი მუხლებამდე ჩაქინდრა და უხმოდ ახითხითდა. ამ ამბავმა ატიკუსის ერთი ნათქვამი მომაგონა მოსამართლე ტეილორის *ex cathedra* (ამბიონიდან, კათედრიდან) გამონათქვამების თაობაზე, რაც მოსამართლის უფლებამოსილების გადაჭარბებაა, მაგრამ ვექილები თითქმის არასოდეს არ აქცევენ ამას ყურადღებასო. ჯემს გავხედე, მაგრამ ჯემმა თავი გააქნია: აი, მსაჯული რომ ამდგარიყო და ლაპარაკი დაეწყო, ალბათ მაშინ სხვა იქნებოდა, მაგრამ მისტერ ლინკ დიზმა, ეტყობა, წესრიგი დაარღვიაო, — მითხრა მან.

მოსამართლე ტეილორმა უბრძანა მდივანს, ჩანაწერებიდან ის ადგილი ამოეშალა, სადაც ბრალდებული ამბობდა: ჩემსავით შავკანიანი რომ ყოფილიყავით, თქვენ ისევე შეგეშინდებოდათო და მსაჯულები გააფრთხილა: მხედველობაში ნუ მიიღებთ ლინკ დიზის გამობტომასო. გაბრაზებულმა გახედა გასასვლელს, ეტყობა, უცდიდა, როდის გაიხურავდა კარს მისტერ ლინკ დიზი და მხოლოდ ამის შემდეგ თქვა:

— დაიწყეთ, მისტერ გილმერ.

— რობინსონ, მაშ, ერთხელ ოცდაათი დღე ციხეში გაგიტარებია წესრიგის დარღვევისათვის, ხომ ასეა? — ჰკითხა მისტერ გილმერმა.

— დიახ, სერ.

— საინტერესოა, როგორ გამოიყურებოდა ის შავკანიანი შენი მუშტების მერე.

— ეს იმან მცემა, მისტერ გილმერ.

— ჰო, მაგრამ განა პატიმრობა შენ არ მოგისაჯეს?

ატიკუსმა თავი ასწია.

— ეს უმნიშვნელო დარღვევა იყო და ოქმში შეტანილია, მოსამართლევ, — თქვა მან და მე მომეჩვენა, რომ დაღლილი ხმა ჰქონდა.

— არაფერია, მოწმე გასცემს პასუხს, — მიუგო მოსამართლემ ისევე უღონოდ.

— დიახ, სერ, ერთი თვე მომისაჯეს.

ვიცოდი, მისტერ გილმერი გულუბრყვილოდ განაცხადებდა, რომ ადამიანს, რომელიც წესრიგის დარღვევისათვის ციხეში იყო ნაჯდომი, თავისუფლად შეეძლო მეიელა იუველის გაუპატიურებაც ჩაედო გულში. სწორედ ეს მიზანი ჰქონდა მის დაკითხვას. ასეთი დასაბუთება ხშირად ჭრის კიდევ.

— რობინსონ, მაშ შენ ძალიან გეხერხება „შიფონერების“ დაჩეხა და შეშის დაპობა ცალი ხელით, ხომ?

— დიახ, სერ, მე მგონი...

— იმდენი ღონეც გექნება, ქალი გაგუდო და იატაკზე დააგდო, არა?

— ეგეთი რამ არასოდეს ჩამიდენია, სერ.

— მაგრამ ძალა ხომ შეგჩვენეს?

— ალბათ, სერ.

— იმ გოგოს კარგა ხანია, თვალი დაადგი ხო, ბიჭო?

— არა, სერ, არასოდეს ვუყურებდი.

— მაგრამ ისეთი თავაზიანი ხარ, რომ „შიფონერებს“ უჩეხდი და შეშასაც უპობდი ხომ, ბიჭო?

- უბრალოდ მინდოდა, მივშველებოდი, სერ.
- რა კეთილშობილი ყოფილხარ! სამუშაოს მერე სახლშიც ხომ გელოდა საქმე?
- დიახ, სერ.
- მერე, ნაცვლად იმისა, რომ შენი საქმისთვის მიგეხედა, მის იუველს ეხმარებოდი?
- ორივეს ვასწრებდი, სერ.
- ძალიან დაკავებული უნდა ყოფილიყავი. მერედა, რატომ?
- რა რატომ, სერ?
- რატომ იყავი მონდომებული, რომ ამ ქალს დახმარებოდი, ჰა? ტომ რობინსონი შეეყოყმანდა, ეტყობა, არ იცოდა, რა პასუხი გაცა.
- ვატყობდი, მშველელი არავინ ჰყავდა, ხომ გითხარით...
- მაშინ, როცა მისტერ იუველი და შვიდი ბავშვი იქვე ჰყავდა, ბიჭო?
- კი, მაგრამ ხომ გითხარით, არც ერთი არ ეხმარებოდა-მეთქი.
- მაშ უანგაროდ ეხმარებოდი, მარტო იმიტომ, რომ კეთილი გული გაქვს, არა, ბიჭო?
- მინდოდა, მივშველებოდი, სერ, ხომ გითხარით.
- მისტერ გილმერმა მრავალმნიშვნელოვნად პირქუშად შესცინა მსაჯულებს:
- შენ ძალიან კარგი ბიჭი ჩანხარ. მაშ, ერთი პენიც კი არ აგიღია გაწეულ შრომაში, არა?
- არა, სერ. მეცოდებოდა და იმიტომ. აშკარად ყველაზე მეტს შრომობდა...
- მაშ შენ გეცოდებოდა ის, შენ – ის! ასეა, ხომ? – მისტერ გილმერს ლამის ჭერისთვის აერთყა თავი.
- მოწმე მიხვდა თავის შეცდომას და უხერხულად შეიშმუშნა. მაგრამ მოსახდენი მოხდა: ჩვენ ქვემოთ დარბაზში არავის ეპიტნავა ტო-

მის პასუხი. მისტერ გილმერმა კარგა ხანს ადროვა, რათა ყველას დაეხსომებინა ტომის სიტყვები.

— მაშ ასე, გასული წლის ოცდაერთ ნოემბერს, როგორც ყოველთვის, სამსახურიდან ბრუნდებოდი და შიფონერის დასაჩეხად ეზოში შეხვედი, ხომ?

— არა, სერ.

— მაშ უარყოფ, რომ იუველების სახლთან ჩაიარე?

— არა, სერ, დამიძახა და მითხრა — სახლში მინდა რაღაცა გაგაკეთებინო.

— მან თქვა, ვთხოვე, „შიფონერი“ დაჩეხაო, მართალი არაა?

— არა, სერ.

— მაშ, შენ ამბობ, რომ ის ტყუის, ბიჭო?

ატიკუსი წამოხტა, მაგრამ ტომ რობინსონს მისი ჩარევა არ დასჭირვებია:

— მე არ ვამბობ, რომ ის ტყუის, მისტერ გილმერ, მე ვამბობ, რომ მას ეშლება.

მისტერ გილმერის მომდევნო ათ შეკითხვაზე, სანამ ბრალმდებელი მის მეიელას ვერსიას აზუსტებდა, მოწმე ერთსა და იმავეს პასუხობდა: — მე ვამბობ, რომ მას ეშლებაო.

— განა მისტერ იუველი არ შეგეჯახა კარებში, ბიჭო?

— არა, სერ, არა მგონია.

— არა გგონია? რას გულისხმობ?

— რასა და, მე მაშინვე გავიქეცი, ისე, რომ ჩემთან შეჯახებას ვერ მოასწრებდა.

— ამას ძალიან გულწრფელად აღიარებ. მაინც რატომ გაიქეცი ასე სწრაფად, აა?

— ხომ გითხარით, შემეშინდა, სერ.

— თუ სინდისი სუფთა გქონდა, რისი შეგეშინდა?

— როგორც უკვე გითხარით, ზანგისთვის ძალიან საშიშია ასეთ... ასეთ ხათაბალაში გახვევა.

— კი მაგრამ, რა ხათაბალაზეა ლაპარაკი, როცა გვითხარი, რომ წინააღმდეგობა გაუწიე ქალს. ნუთუ ისე შეგეშინდა, რაიმე არ დაეშავებინა შენთვის; რომ გაიქეცი? შენსავით ზორბა კაცს გოგონასი შეგეშინდა?

— გოგონასი არა, სერ, იმის მეშინოდა, რომ სასამართლოში ამოვყოფდი თავს, რაც მართლაც მოხდა...

— დაპატიმრების შეგეშინდა? შეგეშინდა, რომ პასუხს გაგებინებდნენ იმაზე, რაც ჩაიდინე, ხომ?

— არა, სერ, მეშინოდა, რომ პასუხს მაგებინებდნენ იმაზე, რაც არ ჩამიდენია.

— შენ რა, ჩემთან თავხედობას ბედავ, ბიჭო?!

— არა, სერ, აზრადაც არ მომსვლია.

მისტერ გილმერის მომდევნო კითხვებს ველარ მოვუსმინე — ჯემმა მთხოვა, დილი გარეთ გამეყვანა. არ ვიცი, რატომ, მაგრამ დილი ატირდა და ველარ ჩერდებოდა. თავიდან ჩუმად ტიროდა, მერე კი მისი ზღუქუნი იარუსზე მსხდომმა ხალხმაც გაიგონა. ჯემმა გამაფრთხილა: თუ ნებით არ გაიყვან, ძალით გაგაყვანინებო. მამა საიკსმაც მთხოვა — კარგი იქნება, თუ გახვალთო და მეც გავედი. იმ დღეს დილს ვერაფერი ისეთი ვერ შევატყვე; თითქოს არაფერი სჭირდა, მაგრამ, როგორც ჩანს, სახლიდან გაქცევის მერე კარგად ვერ გრძნობდა თავს.

— რა დაგემართა? ვერა ხარ კარგად? — ვკითხე, როცა ვიწრო კიბე ჩავიარეთ.

დილი ცდილობდა, მოწოლილი გრძნობები მოეთოკა. ქვედა კიბეს რომ ჩაუყევით, მისტერ ლინკ დიზი დავინახეთ, კიბის ზედა საფეხურზე იჯდა.

— რაიმე ხომ არ შეგემთხვავთ ჭყიტა? — მკითხა მან, როცა გვერდი ჩაუვარეთ. არა-მეთქი; უბრალოდ, დილი, მგონი, ავადაა-მეთქი, მივუბე.

— წამოდი გარეთ, ხეების ჩრდილში გავიდეთ, დაგსიცხა და მეტი არაფერი, — ყველაზე დიდი მუხა ამოვარჩიეთ და მის ჩრდილში შევაფარეთ თავი.

— იცი, იმ კაცის მოსმენა მეტი აღარ შემეძლო, — მითხრა დილმა.

— რომელი კაცის, ტომის?

— არა, მოხუცი მისტერ გილმერის, რა საზიზღრად ექცეოდა, როგორ ელაპარაკებოდა!

— დილ, ეგ მაგის სამსახურია. აბა, წარმოიდგინე, რა იქნებოდა, ბრალმდებლები რომ არ არსებობდნენ, მაშინ ხომ დამცველებიც აღარ იქნებოდნენ საჭირო!

დილმა მოთმინებით ამოიხვნეშა:

— ეგ ყველაფერი მეც ვიცი, ჭყიტა. უბრალოდ, ისე ამბობდა ყველაფერს, ისე საზიზღრად, რომ გული ამერია.

— ის ასეც უნდა იქცეოდეს, დილ, მკაცრად...

— როცა სხვებს ეკითხებოდა, მაშინ ხომ სხვანაირად ლაპარაკობდა?..

— დილ, დანარჩენები მისი მოწმეები იყვნენ.

— მერე მისტერ ფინჩიც ხომ ელაპარაკა მეიელას და იმ მოხუც კაცს, იუველს; ხომ დაკითხა და ძალიანაც თავაზიანად მიმართავდა. ეს კაცი კი ისე აგდებულად ექცეოდა, სულ „ბიჭო“, „ბიჭოს“ ეძახდა და წარამარა მსაჯულებს უტრიალდებოდა, როცა ზანგი პასუხობდა...

— კარგი, დილ, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს რობინსონი ხომ ერთი ჩვეულებრივი ზანგია.

— მაგას ჩემთვის არავითარი, მნიშვნელობა არ აქვს. ასეა თუ ისე, მაინც უსინდისობაა, ნამდვილი უსინდისობა ეგეთი მოქცევა. არავის არა აქვს უფლება, ასე მოიქცეს... ამის ყურება გულს მირევს...

— მისტერ გილმერმა ყოველთვის ასე იცის, დილ. ყველას ასე მიმართავს ხოლმე. შენ ჯერ კიდევ არ გინახავს ბოლომდე, უარესებაც ხდება ხოლმე. ის კი არა, მისტერ გილმერი დღეს, მე მგონი, მაინ-

ცდამაინც მონდომებული არც კი იყო. საერთოდ, ვეჭილებმა ეგრე იციან, თითქმის ყველა ვეჭილმა...

— ოღონდ მისტერ ფინჩმა არასოდეს.

— ატიკუსი სულ სხვაა, დილ, ატიკუსი... — მინდოდა მის მოდი ეტკინსონისეული მოხდენილი ფრაზა გამეხსენებინა და დილს ვუთხარი, — ატიკუსი სასამართლო დარბაზშიც და ქუჩაშიც ერთნაირად იქცევა.

— მე მაგის თქმა კი არ მინდოდა, — მითხრა დილმა.

— მე ვიცი, რისი თქმაც გინდოდა, ბიჭო, — მოგვესმა ზურგს უკნიდან და ვიფიქრეთ — ხემ ხომ არ ამოიდგა ენაო, მაგრამ მალე მივხვდით, რომ მისტერ რეიმონდ დოლფუსი ლაპარაკობდა. მან ხის უკნიდან გამოიჭყიტა.

— შენ ქალაჩუნა კი არა ხარ, უბრალოდ გული აგირიეს, ხომ?

20

— მოდი ჩემთან, შვილო, ისეთ რამეს დაგაღვივინებ, წამში დაგიამებს.

მისტერ რეიმონდ დოლფუსი საეჭვო რეპუტაციით სარგებლობდა. ამიტომ მისი მიპატიჟება უხალისოდ მივიღე, მაგრამ დილს მაინც მივყევი. რატომღაც მეგონა, ატიკუსი არ მომიწონებდა ამ ნაცნობობას, მამიდა ალექსანდრაზე ხომ აღარაფერს ვამბობ.

— აჰა, გამომართვი, კარგად მოსვი და გეამება, — უთხრა დილს და თავისი ქალაღის აბგა გაუწოდა, საიდანაც საწუწნი ჩალის ღეროები ამოჩრილიყო.

დილმა ერთი მოწუწნა სასინჯად, გაელიმა და მერე სულმოუთქმელად შეუდგა წრუპვას.

— ჰი-ჰიი, — ჩაიცინა მისტერ რეიმონდმა. აშკარად სიამოვნებდა მცირე-წლოვანის გარყვნა.

— დილ, ჭკუით იყავი, გესმის? — გავაფრთხილე მე.

დიღმა წრუპვა შეწყვიტა და შემომცინა:

— ჭყიტა, ეს ხომ ჩვეულებრივი კოკა-კოლაა.

მისტერ რეიმონდი აქამდე ბალახზე იყო წამოწოლილი. ახლა წამოჯდა და ზურგით ხეს მიეყრდნო.

— ოღონდ ძალიან გთხოვთ, პატარებო, არ გამცეთ, თორემ სახელი გამიტყდება.

— თქვენ რა, მართლა კოკა-კოლა გისხიათ მაგ ჩანთაში? კოკა-კოლა და მეტი არაფერი?

— დიახ, მემ, — თავი დამიქნია მისტერ რეიმონდმა. ამ კაცს სასიამოვნო სუნი ასდიოდა: ბამბის თესლის, ტყავისა და ცხენის სუნით იყო გაჟღენთილი. ფეხზე ინგლისური მხედრული წაღები ეცვა. მეიკომში სხვას არავის ჰქონდა ასეთი წაღები, — ამის მეტს თითქმის არც არაფერს ვსვამ ხოლმე.

— ესე იგი, მართლ თავს გვაჩვენებთ, ვითომ ნახევრად... უკაცრავად, სერ, — ენას კბილი დავაჭირე, — არ მინდოდა..

მისტერ რეიმონდს ჩაეცინა, სრულებითაც არ სწყენია ჩემი ნათქვამი. შევეცადე, ამჯერად უფრო თავშეკავებული კითხვა დამესვა და ვუთხარი:

— რატომ იქცევით ასე?

— რატომ... აა, დიახ, ანუ რატომ ვთამაშობ, არა? ეგ ძალიან ადვილი ასახსნელია, — მითხრა მისტერ რეიმონდმა: — ზოგ ადამიანს... არ მოსწონს ჩემი ცხოვრების ნირი. მე ეგ სულ არ მანაღვლებს, მაგრამ არ ვამბობ იმ ხალხზე, — ჯანდაბამდე გზა ჰქონიათ-მეთქი. ოღნავადაც არ მანაღვლებს, მოსწონთ თუ არ მოსწონთ, მაგრამ ჯანდაბამდე გზა ჰქონიათ-მეთქი, მაინც არ ვამბობ. ხედავთ თუ არა განსხვავებას?

— ვერა, სერ, — ვუთხარით მე და დიღმა.

— იცით რა, ვცდილობ, საბაბი მივცე. ადამიანებს ძალიან უჭირთ, როცა არ იციან, რას მოეჭიდონ, ამიტომ ვაძლევ საბაბს. საერთოდ, ქალაქში იშვიათად ჩამოვდივარ ხოლმე და ყოველთვის ცოტ-ცოტას

ვბარბაცებ, თანაც ამ ჩანთიდან ვწრუპავ. ასე რომ, ხალხს შეუძლია თქვას, რეიმონდ დოლფუსი ვისკის კლანტებშია მოქცეული და იმიტომაც ვერ იცვლის ცხოვრების ნირსო.

— თქვენ პატიოსნად არ იქცევით, მისტერ რეიმონდ, როცა ცდილობთ, ხალხს იმაზე უარესად მოაჩვენოთ თავი, ვიდრე სინამდვილეში ხართ.

— შეიძლება მთლად პატიოსნად არც ვიქცევი, მაგრამ ვცდილობ ხალხს დავეხმარო. ერთ საიდუმლოს გაგიმხელთ, მის ფინჩ: მე მსმელი კაცი არ გახლავართ, მაგრამ რა ვქნა, ადამიანებს არაფრით, არაფრით არ უნდათ, შეიგნონ ერთი ძალიან უბრალო რამ, რომ მე სწორედ იმიტომ ვცხოვრობ ასე, რომ ასე მინდა ცხოვრება.

ისეთი გრძნობა მქონდა, თითქოს სწორად არ ვიქცეოდი, რომ ვიდექი და ყურს ვუგდებდი ამ ცოდვილ კაცს, ვისაც ნახევრად ზანგი შვილები ჰყავდა და ხალხის აზრი ფეხებზე ეკიდა. მაგრამ ამავე დროს, მოხიბლულიც გახლდით: არასოდეს შევხვედრივარ ადამიანს, რომელიც შეგნებულად ცდილობს საკუთარი თავის მიმართ მტრულად განაწყოს ხალხი. კი მაგრამ, ჩვენ რატომღა გაგვანდო თავისი საიდუმლო? ეს კითხვა ხმამაღლა დავუსვი.

— იმიტომ, რომ თქვენ ბავშვები ხართ და ამის გაგება არ გაგიჭირდებათ. და კიდევ იმიტომ, რომ ამის ნალაპარაკევეს მოვკარი ყური, — მან თავი დილისკენ გაიქნია, — ეს ყმაწვილი ჯერჯერობით ყველაფერს ალღოთი ხვდება. რამდენიმე წლის მერე, როცა წამოიზრდება, როცა რამე უსამართლობას დაინახავს, შეიძლება აღშფოთდეს, მაგრამ აღარც გული აერევა და აღარც ასე იოლად იტირებს.

— რაზე აღარ ვიტირებ, მისტერ რეიმონდ? — დილში მამაკაცურმა თვისებებმა გაიღვიძა.

— რაზე და იმაზე, თუ როგორ ტანჯავს ერთი კაცი მეორეს სრულიად დაუფიქრებლად. აღარ იტირებს იმის დანახვაზე, თუ როგორ აწვალავენ თეთრკანიანები შავკანიანებს და თან აზრადაც არ მოსდით, რომ შავკანიანებიც მათსავით ადამიანები არიან.

— ატიკუსი ამბობს, შავკანიანის მოტყუება ათჯერ უფრო დიდი დანაშაულია, ვიდრე თეთრკანიანისო, — ჩავიბურტყუნე მე, — ამბობს, ამაზე უარესი საქციელი არ არსებობსო.

მისტერ რეიმონდმა მომიგო:

— არა მგონია, მთლად ეგრე იყოს... მის ჯინ ლუიზა, შენ ჯერ არ იცი, რომ მამაშენისთანა ადამიანები თითბე ჩამოსათვლელები არიან და კიდევ კარგა ხანს ვერ მიხვდები ამას... შენ ჯერ ძალიან ცოტა რამ გინახავს ამქვეყნად... ამ ქალაქსაც არ იცნობ რიგიანად, მაგრამ ახლა ყველაფერს აჯობებს, სასამართლოში დაბრუნდეთ.

ახლალა გამახსენდა, რომ მისტერ გილმერი დაკითხვას განაგრძობდა. მზეს ავხედე — კარგა ხანია, მოედნის დასავლეთით მდებარე მაღაზიების სახურავებს უკან გადაწვერილიყო. ორ ცეცხლს შუა ვიწვოდი: მისტერ რეიმონდთან საუბარიც მინდოდა და საოლქო სასამართლოს მეხუთე სესიაზეც დასწრება.

— წამო, დილ, — ვუთხარი ბოლოს, — ახლა ხომ კარგად ხარ?

— ჰოო. მოხარული ვარ თქვენი გაცნობით, მისტერ რეიმონდ. გამდლობთ სასმელისთვის, ძალიან მომიხდა.

მე და დილმა სასამართლოს შენობისაკენ მოვკურცხლეთ, ავირბინეთ ჯერ ფართო, მერე ვიწრო კიბე და იარუსის მოაჯირისკენ გავიკვლიეთ გზა. მამა საიკსს ჩვენთვის ადგილები დაეკავებინა.

დარბაზში სრული სიჩუმე სუფევდა და ისევ გავიფიქრე, ნეტა ჩვილი ბავშვები სად არიან-მეთქი. მოსამართლე ტეილორს სიგარის ყავისფერი ნატეხი ისევ ტუჩებში ჰქონდა გაჩრილი. მისტერ გილმერი ყვითელ ბლოკნოტში იწერდა რაღაცას; მგონი, მდივანს ეჯიბრებოდა, რომელიც გამალებული ავსებდა ოქმს.

— უუხ, — ჩავიბურტყუნე, — ვედარ მოვუსწარით!

ატიკუსი სიტყვით გამოდიოდა. როგორც ჩანს, კარგა ხანია, ლაპარაკობდა. ეტყობა, პორტფელიდან რაღაცა ფურცლები ამოეღო, იმიტომ, რომ მის მაგიდაზე ქაღალდები ეწყო. ტომ რობინსონი ხელით აწვალებდა ერთ-ერთ ფურცელს.

— ....ყოველგვარი მტკიცებულების გარეშე ეს კაცი სასამართლოს წინაშე წარდგა და თანაც სასჯელის უმაღლესი ზომა ემუქრება.

ჯემს მუჯლუგუნი გააკვარა:

— დიდი ხანია, დაიწყო?

— ჯერ მართლ მტკიცებულებებზე ილაპარაკა, — ჩამჩურჩულა ჯემმა, — და ჩვენ გავიმარჯვებთ, ჭყიტა! არ მესმის, როგორ შეიძლება არ მოვიგოთ... ხუთი წუთი იქნება, რაც ლაპარაკი დაიწყო. ყველაფერი ისე გასაგებად და მარტივად ახსნა, როგორც... აი, როგორც მე აგისხნიდი შენ. შენც კი მიხვდებოდი ყველაფერს!

— მისტერ გილმერმა არაფერი არ...

— ჩუ! არაფერი ახალი, ყველაფერი ძველებურადაა. მოკეტე ახლა!

— ისევ ქვემოთ ჩავიხედეთ. ატიკუსი ისე ძალდაუტანებლად და დინჯად ლაპარაკობდა, გეგონებოდათ მდივანს წერილს კარნახობსო. ნელა სცემდა ბოლთას მსაჯულების წინ და ისინიც, მე მგონი, ყურადღებით უსმენდნენ. თავაწეულები ისხდნენ და თითქოს კმაყოფილებითაც კი ადევნებდნენ თვალს წინ და უკან მოსიარულე ატიკუსს. შესაძლოა იმიტომ, რომ იგი ყალბად არ ენამჭევრობდა.

უცებ ატიკუსი შედგა და ძალიან უჩვეულო რამ გააკეთა: საათი მოიძრო, მაგიდაზე დადო და თქვა: — თუ მოსამართლე ნებას დამართავსო... — მოსამართლემ თავი დაუკრა და ატიკუსმა ახლა ისეთი რამ მოიმოქმედა, რაც არც მანამდე და არც მას მერე ცხოვრებაში არ გვინახავს: ჟილეტზე ღილები შეიხსნა. მოიშილიფა საყელო, მოუშვა ჰალსტუხი და პიჯაკი გაიხადა! შინ არათუ უპიჯაკოდ, ღილებშეხსნილიც კი არასოდეს მინახავს! ტანსაცმელს მხოლოდ მაშინ იხდიდა, როცა დასაძინებლად წვებოდა, ასე რომ, ჩემთვის და ჯემსთვის უპიჯაკო ატიკუსი იგივე იყო, რაც დედისობილა. მე და ჯემმა შეშფოთებით გადავხედეთ ერთმანეთს.

ატიკუსმა ხელები ჯიბეში ჩაიწყო და პირი მსაჯულებისკენ იბრუნა. ნათურების შუქზე წამით იელვა მისმა ოქროს საკინძმა, კალმისა და ფანქრის ხუფმა.

— ჯენტლმენებო, — თქვა მან და მე და ჯემმა ისევ გადავხედეთ ერთმანეთს: ატიკუსი ასეთივე კილოთი ამბობდა ხოლმე: „ტყიტა!“

— მისი ხმა აღარ იყო ადრინდელივით მშრალი, გულგრილი. ახლა ისე ლაპარაკობდა, თითქოს მსაჯულებს კი არა, ქუჩაში შემხვედრ ნაცნობებს ებაასებაო.

— ჯენტლმენებო, თავს არ შეგაწყენთ, — განაგრძობდა ატიკუსი, — მაგრამ მინდა დარჩენილ დროში შეგახსენოთ, რომ ეს საქმე უაღრესად მარტივია და არ საჭიროებს ჩახლართული ფაქტების გულდასმით კვლევას. თქვენ მოგეთხოვებათ მხოლოდ და მხოლოდ იმის გადაწყვეტა, დამნაშავეა თუ არა ბრალდებული, ოღონდ ისე, რომ ეჭვის ნასახიც არ ჩაგრჩეთ გულში. დავიწყოთ იმით, რომ ამ საქმეს სასამართლომდე საერთოდ არც უნდა მოეღწია; მისი გარჩევა ხომ ისევე იოლია, როგორც თეთრისა და შავის. გამოძიებამ არ წარმოადგინა არანაირი სამედიცინო საბუთი, რომლის მიხედვით შეიძლებოდა ჩადენილად ჩაგვეთვალა დანაშაული, რომელიც ტომ რობინსონს ედება ბრალად. ბრალმდებელი ნაცვლად ამისა დაეყრდნო ორი მოწმის ჩვენებას, რომელთა უტყუარობა ჯერ ჯვარედინმა დაკითხვამ გახადა უაღრესად საეჭვო, მერე კი ბრალდებულმა სავსებით უარყო ისინი. დამნაშავე ჩემი დაცვის ქვეშ მყოფი კი არ გახლავთ, არამედ მავანი, ამ დარბაზში მჯდომი.

მართალია, მთავარმა მოწმე-ბრალმდებელმა ღრმა სიბრალოლის გრძნობა აღმიძრა, მაგრამ განა შეიძლება სიბრალოლზე ლაპარაკი მაშინ, როცა საქმე უდანაშაულო ადამიანის სასიკვდილოდ გამეტებამდე მიდის? ეს კი მთავარმა მოწმემ საკუთარი დანაშაულისაგან თავის დაღწევის მიზნით ჩაიდინა...

— დანაშაულიო, ვამბობ, ბატონებო, რადგან სხვა სახელს ვერ მოვუძებნი ამ ქალიშვილის საქციელს. მეიელა იუველს არ ჩაუდენია

ბოროტმოქმედება, მან მხოლოდ და მხოლოდ ერთი ჟამნაცადი და მტკიცე კანონი დაარღვია ჩვენი საზოგადოებისა, კანონი იმდენად უმოწყალო, რომ მისი დამრღვევი კარგავს ჩვენთან თანაარსებობის უფლებას და განიდევნება, როგორც უღირსი. ჩვენ ვიცით, რომ მთავარი მოწმე სასტიკი სილატაკისა და უმეტრების მსხვერპლია, მაგრამ მისი შებრალება დაუშვებელია. იგი თეთრკანიანია. მას ბოლომდე ჰქონდა შეგნებული მთელი სიმძიმე და არაბუნებრიობა საქციელისა, რომელსაც ჩადიოდა. მაგრამ რაკი სურვილი ზნეობრივ ზღუდეზე ძლიერი აღმოჩნდა, ზღუდე გადალახულ იქნა. დიახ, მან ყველაფრის მიუხედავად, გადალახა ზნეობრივი ზღუდე, და რაც ამას მოჰყვა, ალბათ ყოველ ჩვენგანს ცხოვრებაში ერთხელ მაინც განუცდიდა; მთავარმა მოწმემ სცადა, საკუთარი დანაშაულის კვალი გაექრო. თუმცა ამ შემთხვევაში ჩვენ არა გვაქვს საქმე ბავშვთან, რომელიც ნაქურდალის გადამალვას ცდილობს. მეიელა იუველმა მომავდინებელი ლახვარი ჩასცა თავის მსხვერპლს, იმიტომ, რომ მისი თავიდან მოშორება დასჭირდა: იგი უნდა გაქრეს, უნდა აღიგავოს პირისაგან მიწისა, უნდა განადგურდეს დანაშაულის მამხილებელი ერთადერთი საბუთი...

— და რა გვევლინება დანაშაულის მამხილებელ საბუთად? ტომ რობინსონი, სულიერი არსება. ამრიგად, საჭირო გახდა ტომ რობინსონის თავიდან მოშორება. სანამ იარსებებს ტომ რობინსონი, იარსებებს დანაშაულიც, რომელიც მოწმემ ჩაიდინა. რა შესცოდა მთავარმა მოწმე-ბრალმდებელმა? მან შავკანიანის ცდუნება სცადა...

— თეთრკანიანმა ქალიშვილმა სცადა, ეცდუნებინა შავკანიანი. ეს საქციელი ყოვლად მიუტევებელი, წარმოუდგენელიც კია ჩვენს საზოგადოებაში. მან შავკანიან მამაკაცს აკოცა. მოხუც ძიაკაცს კი არა, ჯანსაღ, სიცოცხლით სავსე შავკანიან ჭაბუკს. სანამ ამას ჩაიდენდა, ქალიშვილისათვის არ არსებობდა არანაირი დაბრკოლება ან ზნეობრივი ზღუდე. სინამდვილე მას მხოლოდ მოგვიანებით დაატყდა თავს მთელი თავისი სიმძიმით...

— ქალიშვილის მამამ ყველაფერი დაინახა და ჩემი დაცვის ქვეშ მყოფმა მოგახსენათ, თუ რა სიტყვები აღმოხდა მას. როგორ მოიქცა მამა? ჩვენ ეს არ ვიცით, მაგრამ მოგვეპოვება ირიბი მტკიცებულება, რომლის შესაბამისად მეიელა იუველი სცემა ადამიანმა, ვისაც მარჯვენა ხელი თითქმის საერთოდ არ უხმარია. ჩვენ ნაწილობრივ ვიცით კიდევ, როგორ მოიქცა მისტერ იუველი: იგი მოიქცა ისე, როგორც მსგავს ვითარებაში მოიქცეოდა ნებისმიერი ღვთისმომშიში, წესიერი და პატივსაცემი თეთრკანიანი მამაკაცი; მან ხელისუფალნი აიძულა, ციხეში ჩაესვათ ტომ რობინსონი და ჩვენებას, რაღა თქმა უნდა, მარცხენა ხელით მოაწერა ხელი. ხოლო ტომ რობინსონმა, როგორც ნახეთ, ფიცის თქმისას ერთადერთი ჯანმრთელი ხელი აღმართა, ერთადერთი ხელი, რომელიც მას გააჩნია — მარჯვენა ხელი.

— ამრიგად, უწყინარი, პატიოსანი და მოკრძალებული ზანგი, რომელმაც მიუტევებელი თავხედობა გამოავლინა და თეთრი ქალი „შეიცოდა“, იძულებული გახდა, ორი თეთრკანიანის საწინააღმდეგო ჩვენება მიეცა. მე მგონი, შეუხსენებლადაც ყველას გახსოვთ, თუ რანაირად გამოიყურებოდა და იქცეოდა ჩვენთვის ცნობილი ორი მოწმე დაკითხვის დროს — ეს ყველამ თავად დაინახეთ. ბრალმდებელი მხარის მოწმეები, მეიკომის ოლქის შერიფის გარდა, ბატონებო, თქვენ წინაშე წარდგნენ თავხედური რწმენით, რომ მათ ჩვენებაში ვერაფერს შეიტანდა ეჭვს და რომ თქვენ ყველანი უსათუოდ გაიზიარებდით მათ მოსაზრებას. მახინჯ მოსაზრებას, თითქოსდა ყველა ზანგი მატყუარაა, ყველა ზანგი უზნეოა; თითქოსდა ჩვენს მანდილოსნებს ყოველი შავკანიანი მამაკაცისა უნდა ემინოდეთ. ასეთი მოსაზრება კი მხოლოდ ხსენებული მოწმეების დონის ადამიანმა თუ შეიძლება გაიზიაროს.

— ეს კი, ბატონებო, ჩვენ ყველამ ვიცით, რომ თავისთავად სიცრუედ გვევლინება, ტომ რობინსონის კანივით შავბნელ სიცრუედ, რომელიც გამოაშკარავებასაც კი არ საჭიროებს, რადგან ჭეშმარი-

ტება ყველას მშვენივრად მოეხსენება. ზოგი ზანგი ცრუობს, ზოგი უზნეოა, ზოგი ზანგი სანდო არაა მანდილოსნებისთვის — არც ზანგი და არც თეთრკანიანი მანდილოსნებისთვის; და თანაც ესაა ჭეშმარიტება, რომელიც ვრცელდება მთელ კაცობრიობაზე და არა მხოლოდ რომელიმე ცალკეულ რასაზე. ამ დარბაზში შეუძლებელია, იჯდეს თუნდაც ერთი ისეთი ადამიანი, ვისაც არც ერთხელ არ უთქვამს ტყუილი, არასოდეს მოქცეულა უზნეოდ; და არც ისეთი მამაკაცი მეგულება სადმე, ქალისთვის ვნებიანი მშერა არ მიეპყროს სიცოცხლეში ერთხელ მაინც.

ატიკუსმა სულის მოსათქმელად შეისვენა. ამოიღო ცხვირსახოცი, მოიხსნა სათვალე და მიწები გაწმინდა. მაშინ „პირველად ცხოვრებაში“ კიდევ ერთი რამ შევნიშნეთ: მამაჩვენს, რომელიც იმ მამაკაცთა რიცხვს მიეკუთვნება, ვისთვისაც უცხოა ოფლიანობა, სახე ბრინჯაოსფრად ულაპლაპებდა ოფლისაგან!

— კიდევ ერთ რამესაც მოგახსენებთ, ბატონებო და დავამთავრებ. ერთხელ თომას ჯეფერსონმა თქვა, რომ ადამიანები განგებამ თანასწორუფლებიანები გააჩინა — ფრაზა, რომელსაც იანკები და ვაშინგტონელი ხელისუფალნი წარამარა გვიმეორებენ, წელს კი, 1935 წელს, გარკვეული კატეგორიის ხალხი სრულიად უმისამართოდ იყენებს ამ აზრს. წარმოიქმნა ტენდენცია, ნებისმიერ ვითარებას მოარგონ ეს გამონათქვამი. ამის ყველაზე საკვირველი გამოვლინება, ჩემი აზრით, ისაა, რაც ჩვენს სკოლებში ხდება: უქნარები და უნიჭოები მოწადინებული და ნიჭიერი ბავშვების გვერდით გადაჭყავთ კლასიდან კლასში, რადგანაც თურმე, კლასში ჩარჩენილი ბავშვი „გარიყული რჩება დანარჩენებისაგან და დიდ სულიერ ტრავმას განიცდის“. თუმცა ჩვენ მშვენივრად ვიცით, რომ ყველა ადამიანი ერთნაირად დაჯილდოებული არ იბადება: ერთი ნიჭიერი იბადება, მეორეს გარემო პირობები უწყობს ხელს წარმატებაში, მესამეს სხვაზე მეტად ეხერხება ფულის შოვნა; ზოგი მანდილოსანი სხვებზე

უკეთ აცხობს ნამცხერებს; არიან ადამიანებიც, რომლებიც განგებამ დაბადებითვე გამორჩეული ნიჭით დააჯილდოვა...

— მაგრამ ჩვენს სახელმწიფოში არსებობს საშუალება ყველა ადამიანის გასათანასწორებლად. ესაა ერთი ვაცთმოყვარე სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტი, რომელიც მათხოვარს როკფელერს უთანასწორებს, შლის ზღვარს ბრიყვსა და აინშტაინს შორის, უმეცარსა და უნივერსიტეტის რექტორს შორის. ეს ინსტიტუტი, ბატონებო, ჩვენი სასამართლოა. სულერთია, იქნება ეს შეერთებული შტატების უმაღლესი სასამართლო, ყველაზე უფრო მიყრუებული უბნის სასამართლო თუ ეს პატივცემული სასამართლო, რომელსაც თქვენ ემსახურებით. თუმცა ჩვენი მართლმსაჯულების სისტემაც არაა დაზღვეული ნაკლოვანებებისაგან, ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტი: მაგრამ ჩვენს ქვეყანაში სასამართლო გვევლინება უდიდეს მაწონასწორებლად — აქ ყველა ადამიანი თანასწორუფლებიანია.

— მე არა ვარ იდეალისტი და ამიტომ დარწმუნებული არა ვარ, რომ არსებული სასამართლო უნაკლოა. მე მას იდეალურად ვერ მივიჩნევ, ვინაიდან იგი ცოცხალი, მოქმედი სინამდვილეა. ჯენტლმენებო, სასამართლო არ შეიძლება იყოს იმ ადამიანებზე უკეთესი, რომლებიც მსაჯულთა მოვალეობას ასრულებენ. სასამართლო იმდენადაა სანდო, რამდენად სანდოა მსაჯულთა საბჭო. მსაჯულთა საბჭოს სამართლიანობას კი მასში შემავალი ცალკეული პირების სამართლიანობა განაპირობებს. მე ღრმად მწამს, ბატონებო, რომ თქვენ ყოველგვარი მიკერძოებისა და ანგარების გარეშე განსჯით, აწონ-დაწონით მტკიცებულებებს, გამოიტანთ სწორ დასკვნას და უდანაშაულო ადამიანს თავის ოჯახს დაუბრუნებთ. ღვთის გული-სათვის, პირწმინდად აღასრულეთ თქვენი ვალი!

ატიკუსს აქ ხმა ჩაუწყდა და როცა შემოტრიალდა, კიდევ თქვა რაღაცა, ოღონდ ვერ გავარჩიე — რა. მგონი, თავის თავს უფრო მიმართავდა, ვიდრე მსაჯულებს.

ჯემს მუჯლუგუნი გავკარი:

— რა თქვა?

— თუ ღმერთის გწამთ, დაუჯერეთო... მგონი ასე თქვა.

უცებ დილი ჯემისკენ გადაიხარა და შეანჯღრია:

— გაიხედე იქით!

გულისფანცქალით გავაყოლეთ თვალი დილის თითს. დარბაზის გამყოფ დერეფანში კელპურნია დავინახეთ. პირდაპირ ატიკუსისკენ მიემართებოდა.

21

კელპურნია მოკრძალებით შედგა მოაჯირთან და დაელოდა, სანამ მოსამართლე ყურადღებას მიაქცევდა. ქათქათა წინსაფარი ეკეთა და ხელში კონვერტი ეჭირა. როგორც იქნა, მოსამართლე ტეილორმა შენიშნა იგი.

— მგონი, ეს კელპურნია უნდა იყოს, არა? — იკითხა მან.

— დიახ, სერ, — მიუგო კელმა, — სერ, თუ ნებას დამრთავთ. ამ ბარათს მისტერ ფინჩს გადავცემ. ამას არავითარი... არავითარი კავშირი არა აქვს პროცესთან.

მოსამართლე ტეილორმა თავი დაუკრა და ატიკუსმა კელპურნიას წერილი გამოართვა. გაშალა, წაიკითხა და თქვა:

— მოსამართლე, მე... ეს ბარათი ჩემმა დამ გამომიგზავნა, მწერს, შენი შვილები დაიკარგნენ, შუადღის მერე აღარ გამოჩენილანო... მე... ხომ არ შეგიძლიათ...

— ატიკუს, მე ვიცი, სადაც არიან! — გაისმა მისტერ ანდერვუდის ხმა, — შენ ზემოთ სხედან, შავკანიანების იარუსზე... ზუსტად პირველ საათსა და თვრამეტ წუთზე მობრძანდნენ და ახლაც აქ არიან.

ატიკუსი შემოტრიალდა და ამოიხედა.

— ჯემ, ჩამოდი მაქედან, — დაიძახა მკაცრად. მერე მოსამართლეს გადაულაპარაკა რაღაცა, ოღონდ ისე, რომ ვერ გავიგონეთ. ჩვენ მა-

მა საიკსსა და მოაჯირს შორის გავძვერით და კიბისაკენ გავიკვლიეთ გზა.

ქვედა სართულზე ატიკუსი და კელპურნია დაგვხვდნენ. კელპურნია გაბრაზებული ჩანდა, ატიკუსი კი გასავათებული იყო.

ჯემი სიხარულისგან ხტოდა:

— გავიმარჯვეთ! გავიმარჯვეთ, არა?

— წარმოდგენა არა მაქვს, — მოკლედ მოუჭრა ატიკუსმა, — მთელი შუადღე აქ გაატარეთ? გაჰყევით ახლა კელპურნიას და ივანეშმეთ, მერე კი სახლში დარჩით, გასაგებია?

— ოო, ატიკუს, გეხვეწები, დავბრუნდებით, რაა! — შეეხვეწა ჯემი, — ძალიან გთხოვ, განაჩენსაც მოვუსმენთ, რაა!

— მსაჯულები შეიძლება გავიდნენ და ერთ წუთში მობრუნდნენ უკან, ჩვენ ხომ არ ვიცით... — მაგრამ შევატყვეთ, ატიკუსი მოლბა:

— თუმცა სადაც აქამდე მოგისმენიათ, ბარემ ბოლომდე ნახეთ: აი, რას გეტყვით: ნებას გრთავთ, ნავახშმევს უკან მობრუნდეთ! ოლონდ ნელა ჭამეთ, მნიშვნელოვანი მაინც არაფერი გამოგჩრებათ... და თუ თქვენი მოსვლისთვის მსაჯულები ჯერ კიდევ გასულები იქნებიან, შეგიძლიათ ჩვენთან ერთად დაელოდოთ. მაგრამ მე მგონი, თქვენს მოსვლამდე ყველაფერი დამთავრდება.

— შენ გგონია, ასე უცებ გაამართლებენ? — ჰკითხა ჯემმა.

ატიკუსმა რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ გადაიფიქრა: პირი დამუწა და წავიდა.

გზაში ღმერთს ვევედრებოდი, ნეტა მამა საიკსმა ადგილები შეგვინახოს-მეთქი; მაგრამ ვედრება შევწყვიტე, როცა გამახსენდა, რომ მსაჯულებთან ერთად მაყურებლებიც ადგებოდნენ და გავიდოდნენ დარბაზიდან. ამაღამ მთელ ქალაქს შემოირბენდნენ, არ დატოვებდნენ არც კაფეს, არც სასტუმროს, რა თქმა უნდა, იმ შემთხვევაში, თუ ვახშამიც თან არ ჰქონდათ წამოღებული.

კელპურნიამ ჩქარი ნაბიჯით წაგვიყვანა სახლისკენ. თან გაუჩერებლად გვტუქსავდა:

— თქვე სალახანებო, თქვენა, როგორ მოგივიდათ თავში ასეთი რამე? როგორ შეიძლება ბავშვებისთვის ასეთი საზიზღრობის მოსმენა?! მისტერ ჯემ, ერთი მითხარით, რამ მოგაფიქრებინათ იმ პროცესზე თქვენი უმცროსი დის წაყვანა, ჰა? მის ალექსანდრას ნამდვილად ტვინში სისხლი ჩაექცევა, როცა გაიგებს, სადაც ბრძანდებოდით! არა, როგორ შეიძლებოდა ამის მოსმენა ბავშვებისათვის?!

ქუჩებში უკვე აენტოთ ლამპიონები და მათ შუქზე დროდადრო კელპურნიას გამძვინვარებული პროფილი გამოიკვეთებოდა ხოლმე.

— მისტერ ჯემ, მე მეგონა, მხრებზე თავი გებათ. არა, მაინც როგორ დაუშვით ეს! ჭყიტა ხომ თქვენზე უმცროსია! როგორ დაუშვით, სერ! მე მგონი, სირცხვილით უნდა იწვოდეთ, სერ, ნუთუ ერთი ბეწო ჭკუა არ გაგაჩნიათ?!

ძალიან გაგმხიარულდი: ამ ცოტა ხანში იმდენი რამ მოხდა და თანაც ისე სწრაფად, ალბათ წლები დასჭირდება ყველაფრის რიგინად გააზრებას. ახლა კიდევ კელპურნია გამოგვეცხადა და თავის სათაყვანებელ ჯემს მიწასთან ასწორებს! ნეტა კიდევ რა საოცრება გველის ამ საღამოს?

ჯემი ხითხითებდა.

— კელ შენ არ გინდოდა მოსმენა?

— ხმა ჩაიკმინდეთ სერ! წესით, სირცხვილით უნდა იწვოდეთ, თქვენ კი იცინით, ჰმ! — კელპურნიამ ჯემს მუქარით ბურგზე ბილი აღინა, მაგრამ ამოდ დაშვრა: ჩემი ძამიკო სინდისის ქენჯნას სულაც არ განიცდიდა. როცა კელი უკვე ჩვენი სახლის აივნის კიბებზე აღიოდა, თავისი ქადილი ამ სიტყვებით დაავიროვინა:

— თუ მისტერ ფინჩმა ახლა არ გაგლახათ, მე მაინც ვერ გადაამირჩებით! შებრძანდით სახლში, სერ!

ჯემი ხითხით-ხითხითით შევიდა სახლში, კელპურნიამ კი თავის დაკვრით შეიპატიჟა დილი სავახშმოდ.

— ოღონდ ახლავე დაურეკეთ მის რეიჩელს და გააგებინეთ რომ აქა ხართ, — გვითხრა კელპურნიამ, — ლამის ჭკუიდან გადაცდეს ქალი თქვენი ძებნით! ნუ გაგიკვირდებათ, დილ, ხვალ დილაუთენია გემში რომ ჩავსვან და მერიდიანში გიკრან თავი!

ამასობაში მამიდა ალექსანდრაც გამოვიდა და როცა შეიტყო, სადაც ვიყავით, კინალამ გული შეუღონდა. როგორც შევიტყვე, ძალიან ეწყინა, რომ ატიკუსმა დაბრუნების ნება დაგვართო. ვახშობის დროს მამიდას ხმა არ ამოუღია, უხალისოდ ჩააშტერდა თავის თეფშს და ჩანგლით საჭმელს ჩიჩქნიდა. კელპურნია კი გააფთრებული გვემსახურებოდა. ბუზღუნ-ბუზღუნით დაგვისხა რძე, გადმოგვიღო სალათა და შებოლილი ხორცი. სირცხვილი თქვენი, სირცხვილი თქვენიო, გაიძახოდა წარამარა.

— იცოდეთ, ნელა ჭამეთ, — გვიბრძანა ბოლოს.

მამას საიკსს ჩვენთვის ადგილები შეენახა. ძალიან გაგვიკვირდა, როცა შევიტყვეთ, რომ მთელი ერთი საათის წასულები ვიყავით. არანაკლებ გაგვიკვირდა ისიც, რომ დარბაზი ზუსტად ისევე სავსე იყო, როგორც ჩვენს წასვლამდე. მხოლოდ ბრალდებული და მსაჯულები არ ისხდნენ თავიანთ ადგილებზე; მოსამართლე ტეილორიც, ეტყობა, გასული იყო, იმიტომ, რომ როცა ჩვენს ადგილებზე ვსხდებოდით, ისიც მაშინ შემოვიდა დარბაზში.

— მგონი, ყველა ისევ თავის ადგილზე ზის, — თქვა ჯემმა.

— როცა მსაჯულები ადგნენ, ზოგიერთები გავიდნენ დარბაზიდან, — გვითხრა მამა საიკსმა, — კაცებმა ქალებს ვახშამი მოუტანეს, დედებმა ბავშვებს აჭამეს.

— რამდენი ხნის გასულები იქნებიან? — ჰკითხა ჯემმა.

— ასე, ოცდაათი წუთის... მისტერ ფინჩმა და მისტერ გილმერმა ცოტ-ცოტა კიდევ ილაპარაკეს და მოსამართლე ტეილორმა მსაჯულები დაითხოვა.

— რა უთხრა წასვლის წინ?

— რაა? ჰო, კარგად ილაპარაკა. მე ძალიან კმაყოფილი ვარ, ყველაფერი სამართლიანად თქვა. რაღაც ამდაგვარი უთხრა მსაჯულებს, თუ ამისი გჯერათ, მაშინ ესა და ეს მუხლი უნდა მიუყენოთ. თუ არადა, ისო. მომეჩვენა, თითქოს ცოტათი ჩვენი მხარე ეჭირა, — მამა საიკსმა თავი მოიქექა.

ჯემს გაელიმა.

— მოსამართლემ არ შეიძლება ვინმეს მხარე დაიჭიროს, მამაო, მაგრამ ფიქრი ნუ გაქვთ, პროცესი მოგებულება, — თქვა გამოცდილი კაცივით, — რანაირად შეიძლება მსაჯულებმა სასიკვდილო განაჩენი გამოიტანონ იმის მერე, რაც აქ მოვისმინეთ?

— ტყუილუბრალოდა ხართ ასე დარწმუნებული, მისტერ ჯემ. მე ჯერ არ მახსოვს სასამართლო, სადაც თეთრისა და შავკანიანის დავა შავკანიანის სასარგებლოდ გადაწყვეტილიყოს...

ჯემი არ დაეთანხმა და გრძლად შეუდგა იმის მტკიცებას, თუ რა შემთხვევაში ისჯებოდა, მისი აზრით, კაცი გაუპატიურებისათვის: „თუ ქალი თანახმაა, ეს გაუპატიურებად არ ჩაითვლება, ოღონდ ქალიშვილი თვრამეტი წლის უნდა იყოს — ალაბამას შტატში ასეა; მეიელა კი ცხრამეტი წლისაა. ასეთ შემთხვევაში, საჭიროა, ქალი კიოდეს, იქნევდეს წიხლებს და თუ ამის მიუხედავად, მოერევიან და ძალას იხმარენ, უფრო უკეთესი — თუ თავში ჩაარტყამენ და გონებას დააკარგვინებენ, — მაშინ შეიძლება კაცი პასუხისგებაში მისცენ. და თუ ქალიშვილი ჯერ არაა თვრამეტი წლის, მაშინ დამნაშავეს უამისოდაც დასჯიან...“

— მისტერ ჯემ, — სიტყვა ჩაურთო მამა საიკსმა, — პატარა მან-დილოსნებისთვის უხერხულია ასეთი რამეების მოსმენა...

— ოო, მაგას არც ესმის, რაზე ვლაპარაკობთ, — მიუგო ჯემმა, — ჭყიტა, შენ ხო ჯერ ძალიან პატარა ხარ ამის გასაგებად?

— სულაც არა. ყველა სიტყვა მშვენივრად გავიგე, — ალბათ ძალიან დამაჯერებლად ვუპასუხე. იმიტომ, რომ ჯემმა ლაპარაკი შეწყვიტა და ამ თემას აღარც დაბრუნებია.

— მამაო, რომელი საათია? — ვკითხე მე.

— მალე რვა შესრულდება.

ქვემოთ ჩავიხედე და ატიკუსი დავინახე. ჯიბეებში ხელებჩაწყობილი ბოლთას სცემდა: მივიდა ფანჯარასთან, მერე მსაჯულების სკამებისაკენ გასწია; დახედა სკამებს, მერე თავის სავარძელში მჯდომი მოსამართლე ტეილორი შეათვალიერა და ბოლოს იქ დაბრუნდა, საიდანაც წამოვიდა. ჩვენი თვალები წამით ერთმანეთს შეხვდა და ატიკუსმა თავი დამიქნია, მერე ისევ ბოლთის ცემას მოჰყვა.

მისტერ გილმერი ფანჯარასთან იდგა და მისტერ ანდერვუდს ესაუბრებოდა. ბერტს, სასამართლოს მდივანს ფეხები მაგიდაზე შეეწყო და სიგარეტს სიგარეტზე ეწეოდა.

ჩემი აზრით, მხოლოდ სასამართლოს მოხელეები — ატიკუსი, მისტერ გილმერი, ღრმა ძილში წასული მოსამართლე ტეილორი და ბერტი იქცეოდნენ ნორმალურად; დარბაზი კი არაბუნებრივად გასუსულიყო. მხოლოდ დროდადრო, რომელიმე ძილში დამფრთხალი ჩვილი თუ წამოიტირებდა, ან რომელიმე ბავშვი გაიქცეოდა გარეთ. თორემ უფროსებს ისე ეჭირათ თავი, თითქოს ეკლესიაში იმყოფებოდნენ. ჩვენ გარშემო იარუსზე მსხდომი თუ მდგომი ბანგები ბიბლიური მოთმინებით აღჭურვილიყვნენ.

სასამართლოს შენობაზე ძველი საათის ზამბარა ჩვეულებისამებრ დაიჭიმა და რვაჯერ გამაყრუებლად ჩამორეკა.

როცა საათმა თერთმეტჯერ დარეკა, გრძნობა კარგა ხნის წართმეული მქონდა. მამა საიკსის მკლავსა და მხარზე მიყრდნობილმა თავს ნება მივეცი, ჩამეთვლიომა. საათის რეკვაზე შევკრთი, გამოფხიზლდი და შევეცადე, აღარ ჩამძინებოდა. ვიყურებოდი ქვემოთ და მაყურებლების თავებს ვაკვირდებოდი: თექვსმეტი მელოტი, თოთხმეტი წითურთმიანი, ორმოცი წაბლისფერი და შავი თავი დავთვალე და უცებ ჯემის მონაყოლი მომაგონდა. ერთხელ (მაშინ ადამიანის ფსიქიკის კვლევით იყო დაინტერესებული) მითხრა: თუ ბევრი ადამიანი ერთად, აი, ვთქვათ, მთელი სტადიონი დაძაბულად

იფიქრებს ერთსა და იმავეზე, მაგალითად იმაზე, რომ რომელიმე ხეს ცეცხლი მოეკიდოს, იმ ხეს მართლა თავისთავად მოეკიდება ცეცხლიო. „რა იქნება, ყველა ქვემოთ მსხდომს ვთხოვო, ტომ რობინსონის გათავისუფლებაზე იფიქრონ? ოღონდ ისინიც თუ ჩემსავით გასავათებულები არიან, მაშინ არაფერი გამოგვივა...“ – გავიფიქრე მე.

დიღს ღრმა ძილით ეძინა: თავი ჯემის მხარზე ჩამოედო – ჯემი არ ინძრეოდა.

– ძალიან დიდი ხანი გავიდა, არა? – ვკითხე მე.

– აბა რა, ჭყიტა, – მომიგო გაბადრულმა.

– რა ვიცი. შენი შემხედვარე ვაცი მაგას ვერ იფიქრებს..

ჯემმა წარბები აზიდა: შენ ჯერ ყველაფერი არ გესმისო, მითხრა, მაგრამ არაქათგამოლეული გახლდით და კამათის თავი აღარ მქონდა.

თუმცა იმ დროისთვის, ეტყობა, საბოლოოდ გამოვფხიზლდი, თორემ ის უცნაური გრძნობა არ დამეუფლებოდა. რატომღაც შარშანდელი ზამთარი გამახსენდა და მიუხედავად იმისა, რომ დარბაზში ცხელოდა, გამაჟრიალა. ეს გრძნობა იქამდე გაძლიერდა, სანამ ყველაფერმა ირგვლივ თებერვლის სუსხიანი დილა არ მომაგონა, როცა ჯაფარებმა ჭიკჭიკი შეწყვიტეს. მაშინ მის მოდის სახლის მშენებლობიდანაც აღარ ისმოდა ჩაქუჩების კაკუნი და ირგვლივ ყველა სახლის კარი მაგრად ჩაირაზა; მიტოვებული, უკაცრიელი, მომლოდინე ქუჩა – სასამართლოს დარბაზი კი ხალხით იყო გაჭედილი... ზაფხულის ის ჩახუთული ღამე არაფრით განსხვავდებოდა იმ სუსხიანი დილისაგან. ესაა მხოლოდ – მისტერ ტეიტს აღარ ეცვა მაღალყელიანი წაღები და ტყავის ქურთუკი.

ატიკუსი შედგა, ბოლთის ცემა შეწყვიტა და ფეხი სკამის კადონზე ჩამოდო. ყური მიუგდო მისტერ ტეიტს, რომელიც რაღაცას ამბობდა, მერე კი ზუსტად ისე დაისვა ხელი ბარძაყზე, როგორც მაშინ და გა-

ვიფიქრე: ცოტაც და მისტერ ტეიტი ატიკუსს ეტყვის: „ესროლეთ, მისტერ ინჩ!“

მაგრამ მისტერ ტეიტმა ისეთი მბრძანებლური კილოთი დასჭექა — აღვადგინოთ წესრიგი დარბაზშიო, რომ მაყურებლები შევკრთენ. მისტერ ტეიტი გავიდა და ტომ რობინსონი შემოიყვანა. თავის ადგილამდე მიაცილა — ატიკუსის გვერდით — და თვითონაც იქვე დადგა, მოსამართლე ტეილორი ანაზდად გამოცოცხლდა და ახლა წელში გამართული მისჩერებოდა ნაფიც მსაჯულთა ცარიელ სკამებს.

ის, რაც ამას მოჰყვა, რაღაცით ზმანებას წააგავდა: როგორც სიზმარში ხდება ხოლმე, თითქოს წყალქვეშ მოძრაობენო, დარბაზში ნელა შემოვიდნენ მსაჯულები. მოსამართლე ტეილორის ხმა ყრუდ გაისმა საიდანლაც. მხოლოდ ვეჟილის შვილს თუ შეუძლია აღიქვას და დაინახოს ის, რაც მე იმ წამებში დავინახე. თითქოს ისევ თებერვლის ის სუსხიანი დილა იდგა, ატიკუსი ქუჩაში გავიდა, თოფი მხარზე მიიღო და ჩახმახის ფეხს თითი გამოსდო. ოღონდ ამჯერად ვიცოდი: თოფი დატენილი არ იყო.

მსაჯულები არასოდეს უყურებენ ბრალდებულს, რომელსაც სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს. ახლაც, ამ მსაჯულებმა ისე მიაშურეს თავიანთ სკამებს, რომ არც ერთს არ გაუხედავს ტომ რობინსონისაკენ. ნაფიც მსაჯულთა თავმჯდომარემ მისტერ ტეიტს ფურცელი მიაწოდა, მისტერ ტეიტმა ფურცელი მდივანს გადასცა, მდივანმა კი მოსამართლეს გადააწოდა.

თვალეები დავხუჭე. მოსამართლე ტეილორი განაჩენის კითხვას შეუდგა.

— დამნაშავეა... დამნაშავეა... დამნაშავეა... დამნაშავეა...

ჯემს გავხედე: ხელებით ისე ჩაფრენოდა იარუსის მოაჯირს, რომ მთლად გათეთრებული ჰქონდა. ყოველი „დამნაშავეას“ გაგონებაზე მხრები უტოკავდა, გეგონებოდათ, ჭვალი უვლისო.

მოსამართლე ტეილორი რაღაცას ამბობდა. ხელში ჩაქუჩი ეკავა, მაგრამ არ აკაკუნებდა. ბურანში დავინახე, როგორ აკრიფა ატიკუს-

მა ქალღმერთები თავისი მაგიდიდან, ჩააწყო პორტფელში, ჩაკეტა და მდივნისკენ გასწია. მდივანს რაღაცა უთხრა, მისტერ გილმერს თავი დაუკრა და ახლა ტომ რობინსონს მიუახლოვდა: მხარზე ხელი დაადო, ყურში რაღაც ჩასჩურჩულა, სკამზე გადაკიდებული პიჯაკი აიღო და მხრებზე მოიგდო. ამის მერე დარბაზიდან გასასვლელად გაეშურა. ოღონდ იმ კართ კი არა, რომლითაც ჩვეულებრივ გადიოდა ხოლმე; ეტყობა, უნდოდა, სახლში მოკლე გზით მისულიყო და ამიტომ მიაშურა სამხრეთის შუა კარს. ატიკუსის თავს ზემოდან ვადევნებდი თვალს. მამას ჩვენკენ არ ამოუხედავს.

ამ დროს ვიღაცამ შემანჯღრია, მაგრამ ისე ვიყავი გართული დარბაზიდან მართო მიმავალი ატიკუსის ცქერით, ყურიც არ შევიბერტყე.

— მის ჯინ ლუიზა! — გავიგონე და უხალისოდ მივიხედე უკან.

შავკანიანები წამოიშალნენ. ირგვლივ, უკანაც, კედლის გასწვრივ მსხდომნიც, ყველანი ფეხზე იდგნენ. მამა საიკსის ხმა ისევე შორიდან ჩამესმა, როგორც მოსამართლე ტეილორისა.

— მის ჯინ ლუიზა, ადექით, მამათქვენი დარბაზიდან გადის.

22

ახლა ჯემის ტირილის ჯერი დადგა. მივიკვლევდით გზას მხიარულ ბრბოში, მას კი სიბრაზისაგან ღაპღუპით სდიოდა ცრემლები. ეს უსამართლობააო, ბუტბუტებდა მთელი გზა მოედნის კუთხემდე, სადაც ატიკუსი გველოდა. ის ისე არხეინად იდგა შუქფარნის ქვეშ, თითქოს არაფერი მომხდარიყო: ჟილეტი შეკრული ჰქონდა, საყელო და ჰალსტუხი — კოხტად მომდგარი, ჯიბესთან საათის ძეწკვი უცმციმებდა, მოკლედ, ისევე მოწესრიგებული და მშვიდი ჩანდა, როგორც ყოველთვის.

— ატიკუს, ეს უსამართლობაა, — უთხრა ჯემმა.

— მართალი ხარ, შვილო.

ერთად გავწიეთ შინისაკენ. მამიდა ალექსანდრას არ ეძინა, ჩვენს დაბრუნებას ელოდა. ხალათი შემოეცვა, მაგრამ თავს დაგდება, ხალათს შიგნით კორსეტი ეცვა.

— ძალიან ვწუხვარ, ძმაო, — ხმადაბლა ჩაილაპარაკა.

პირველად გავიგონე, რომ ატიკუსს ასე მიმართავდა და ჯემს გავხედე. მაგრამ ის არ უსმენდა: ხან ატიკუსს ახედავდა, ხან თავს ჩაქინდრავდა. გავიფიქრე, იქნებ ჯემს მიაჩნია, რომ ტომ რობინსონის გასამართლებაში ატიკუსსაც მიუძღვის-მეთქი ბრალი?

— ცუდად ხომ არ არის? — იკითხა მამიდამ ჯემზე.

— მალე გადაუვლის, — მიუგო მამაჩვენმა, — ძალიან იმოქმედა მაგაზე... — ატიკუსმა ამოიოხრა, — წავალ, დავწვები და თუ დილით ადრე არ გამოვედი, ნუ გამაღვიძებთ.

— საერთოდ როგორ შეიძლებოდა მაგათი იქ ყოფნა...

— დაო, ესაა მაგათი მშობლიური სახლი, — მიუგო ატიკუსმა, — სახლი, რომელი ჩვენ თვითონვე მოვაწყვეთ ასე. დაე, ისწავლონ ამ სახლში ცხოვრება.

— ოღონდ მაგისტრის აუცილებელი არაა დილიდან დაღამებამდე სასამართლოში ყურყუტი...

— სასამართლო მეიკომის ცხოვრებაა, ისევე, როგორც მისიონერთა საზოგადოების შეკრებები.

— ატიკუს, — მამიდა ალექსანდრამ შეშფოთებული თვალებით შეხედა ძმას: — ვინ-ვინ და, შენ თუ ასე გამწარდებოდი, არაფრით არ მეგონა.

— კი არ გავმწარდი, უბრალოდ, ქანცი გამიწყდა. დასაძინებლად მივდივარ.

— ატიკუს, — ხმა ამოიღო მოღუშულმა ჯემმა.

ატიკუსი კარებთან შედგა და მოხედა:

— რა იყო, შვილო?

— ასეთი რამე როგორ ჩაიდინეს, როგორ?

— არ ვიცი, როგორ, მაგრამ ჩაიღინეს. ასე იქცეოდნენ გუშინ, ასე მოიქცნენ დღეს და ხვალაც ასე მოიქცევიან... და ერთსაც გეტყვი: არა მგონია, ბავშვების გარდა ვინმეს კიდევ შესტკიოდეს გული... ღამე მშვიდობისა.

დილით ყველაფერს შედარებით ნათელ ფერებში ვხედავთ ხოლმე. ატიკუსმა ჩვეულებისამებრ მამლის ყვირილზე გაიღვიძა და როცა მისაღებ ოთახში შევედით, უკვე თავის სავარძელში იჯდა გაბეთით ხელში. ახლად გამოღვიძებულ ჯემს სახეზე შევატყვე, რაღაცის კითხვას აპირებდა და ნამძინარევე ტუჩებს უაზროდ აცმაცუნებდა.

— ჯერ ასაღელვებელი არაფერია, — დაამშვიდა ატიკუსმა, როცა ყველანი სასადილო ოთახში გავედით, — ეს საქმე ჯერ არ შეიძლება დახურულად ჩაითვალოს. გავასაჩივრეთ და გამორიცხული არაა, რომ განაჩენი შეიცვალოს... ღმერთო დიდებულო, ეს რა არის, კელ? — ატიკუსი გაოგნებული დააცქერდა თავის თეფშს.

— ეს წიწილა ტომ რობინსონის მამამ გამოგიგზავნათ ამ დილით და მე მოგიმზადეთ, — მიუგო კელპურნიამ.

— გადაეცი, რომ ჩემთვის ეს დიდი პატივია... მე მგონი, დილაობით თეთრ სახლშიც არ საუბმობენ წიწილებით... ეს რაღაა?

— ფუნთუშებია, ესთელმა გამოგიგზავნათ. ქვემოთ, სასტუმროში რომ მუშაობს, იმან... ერთი განახათ, მისტერ ფინჩ, რა ხდება სამზარეულოში!

ატიკუსი მთლად დაიბნა.

სამზარეულოში გავედით. მაგიდაზე თავზე საყრელად ეწყო ნაირ-ნაირი სურსათ-სანოვაცე: შაშხის მოზრდილი ნაჭრები, პამიდორი, ლობიო და თქვენ წარმოიდგინეთ, ყურძენიც კი! ბოლოს, ატიკუსმა ერთი ქილა მუჟუჟიც დაინახა, ღიმი ვერ დაფარა.

— როგორ გგონიათ, მამიდათქვენი არ დამიშლის ამის ჭამას სასადილოში?

კელპურნიამ უთხრა:

— ეს ყველაფერი უკანა კიბეზე დამხვდა დახვავებული ამ დილით. იცით, ძალიან მადლიერები არიან თქვენი. მისტერ ფინჩ, ხომ არ... ზედმეტი ხომ არ აიღეს თავის თავზე, მისტერ ფინჩ?

ატიკუსს თვალები აუცრემლიანდა. ერთ წამს ხმა ვერ ამოიღო. მერე კი უთხრა:

— ჩემგან დიდი მადლობა გადაეცი და უთხარი... უთხარი, რომ აღარასოდეს გაიმეორონ ასეთი რამ... ისეთი დროა, ყველას უჭირს.

ატიკუსი სამზარეულოდან სასადილო ოთახში გავიდა, მამიდა ალექსანდრას მოუბოდიშა, ქუდი დაიხურა და ქალაქში წავიდა.

დერეფანში დილის ფეხის ხმა გავიგონეთ. კეპლურნიამ ატიკუსის ხელუხლებელი საუბზე მაგიდაზე დატოვა. დილი წინა კბილებით კურდღელივით ღრღნიდა საჭმელს და თანაც დეიდამისზე გვიამბობდა. გუშინ ღამით შინ მიბრუნებული დილისთვის მის რეჩიელს უთქვამს, თუ ატიკუს ფინჩს მაინცდამაინც უნდა, თავით ქვის კედელს შეასკდეს, ეგ მისი ნებააო.

— მე კი ვიცი, რასაც ვეტყვოდი, — ქოთქოთებდა დილი და თან ქათმის ბარკალს შეექცეოდა, — მაგრამ ამ დილით არაფრის თქმა არ მაცალა: მთელი საღამო ფეხზე ვიყავი და არ ვიცოდი, რა მეფიქრა, სად მეძებნეო, შერიფის გამოძახება მინდოდა, მარა ისიც სასამართლოში იყოო...

— დილ, რატომ არ აფრთხილებ ხოლმე, სად მიდიხარ? მოთმინებიდან გამოვა, აბა რა იქნება, — უსაყვედურა ჯემმა.

დილმა ამოიხვნეშა.

— ვუთხარი და ერთხელ? ტვინი გამიწყალდა იმის ძახილით, სასამართლოში მივდივარ-მეთქი... ოღონდ იმას სულ თავისი გველეხი ელანდება... ნაღდად ვიცი: ყოველ დილით, საუბმის წინ ორ სავსე ჭიქა მაგარ სასმელს გადაკრავს ხოლმე. ჩემი თვალით მინახავს.

— ასე ნუ ლაპარაკობ, დილ, ბავშვს ეს არ შეშვენის. ეს თავის აგდება! — უთხრა მამიდა ალექსანდრამ.

— მე თავს არ ვიგდებ, მის ალექსანდრა. განა სიმართლის თქმა — თავის აგდებას ნიშნავს?!

— შენ როგორც ამბობ ამას, ისაა თავის აგდება.

ჯემმა მამიდას თვალები დაუბრიალა და დილს მიუტრიალდა:

— წავედით. ეგ სასუსნავი შეგიძლია თან წამოიღო.

აივანზე გასულებმა მის სტეფანი კროუფორდი დავინახეთ: გაცხარებული უყვებოდა გასული დღის ამბებს მის მოდი ეტკინსონსა და მისტერ ეივერის. სამივემ გამოგვხედა და საუბარი განაგრძეს. ჯემმა ტყიურივით დასჭყივლა, მე კი ვინატრე, ერთი ახლა იარაღი მომცამეთქი.

— ვერ ვიტან, როცა უფროსები მიყურებენ, — გვითხრა დილმა,

— სულ მეჩვენება, თითქოს რაღაც დავაშავე.

მის მოდიმ იყვირა:

— ჯემ ფინჩ, მოდი აქ!

ჯემმა ამოიხვნეშა და ზანტად წამოდგა საქანელადან.

— ჩვენც წამოვალთ, — უთხრა დილმა.

მის სტეფანის ცნობისმოყვარეობისაგან ცხვირი უთამაშებდა: ერთი სული ჰქონდა შეეტყო, თუ ვინ დაგვრთო სასამართლოში წასვლის ნება — თვითონ ვერ დაგვინახა, მაგრამ ამ დილით მთელ ქალაქს ის ეკერა თურმე პირზე, რომ ჩვენ ზანგების იარუსზე ვისხედით. „ატიკუსმა დაგსხათ იქ, იმის ნიშნად, რომ... ნუთუ სული არ შეგეხუთათ იქ, იმ..? გაიგო თუ არა ჭყიტამ ყველაფერი ის, რაც..? ჭკუიდან არ შეიშალეთ, როცა მამათქვენმა წააგო?“ — აი, კითხვები, რომლებიც მის სტეფანიმ მოგვაყარა.

— კმარა, სტეფანი! — მომაკვდინებელი ხმით შეაწყვეტინა მის მოდიმ, — მთელ დილას აივანზე ხომ არ გავატარებ... ჯემ ფინჩ, იმისათვის დაგიძახე, რომ გაშეგო, თქვენ და თქვენი კოლეგები ნამცხვრის გასინჯვას ხომ არ ინებებდით? ამის გამოსაცხობად დილის ხუთ საათზე ავდექი, ასე რომ, გირჩევთ, უარი არ მითხრათ. უნდა გვაპატიო, სტეფანი. ნახვამდის, მისტერ ეივერი.

მის მოდის სამზარეულოში, მაგიდაზე ორი პატარა და ერთი დიდი ნამცხვარი იდო. წესით, სამი პატარა უნდა ყოფილიყო: ეს არ ჰგავდა მის მოდის საქციელს — ნუთუ დიდი დაავიწყდა? მე მგონი, გაკვირვება სამივეს გამოგვეხატა სახეზე, მაგრამ ყველაფერს მივხვდით, როცა მის მოდომ დიდი ნამცხვარი დაჭრა და ერთი ნაჭერი ჯემს გაუწოდა.

გემრიელად შევექცით ნამცხვარს და თანდათანობით მივხვდით — მის მოდი ამგვარად გვაგრძნობინებდა, რომ ჩვენ მიმართ არ შეცვლილა, რომ ისევ გვემეგობრებოდა... მღუმარედ იჯდა სავარძელში და გვითვალთვალებდა.

მერე ერთბაშად ალაპარაკდა:

— ეს ცხოვრება არც ისე ცუდადაა მოწყობილი, როგორც ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს.

როცა მის მოდი ხანგრძლივი საუბრის წამოწყებას აპირებდა, ხელებს მუხლებზე დაიწყო და და კბილის პროთეზს ენით გაისწორებდა ხოლმე. ახლაც სწორედ ასე გააკეთა და ჩვენც მომლოდინედ გავისუსეთ.

— უბრალოდ მინდა გითხრათ, რომ ამ ქვეყანას მოველინება ხოლმე თითო-ოროლა ისეთი ადამიანი, რომელიც თავის თავზე იღებს ჩვენთვის ყველაზე უფრო სამძიმო საქმეების მოგვარებას. ერთ-ერთი ასეთი კაცი მამათქვენია.

— ეჰ, კარგი, რა... — ჩაილაპარაკა ჯემმა.

— არ უნდა მაგას „ეჰ, კარგი, რა“, სერ, — შეაწყვეტინა მის მოდომ; მან იგრძნო უიმედობა ჯემის კილოში, — შენ ჯერ იმხელა არა ხარ, ჩემი ნათქვამის მნიშვნელობა გაიგო.

ჯემი თავისი ნამცხვრის ნარჩენს მიაშტერდა და თქვა:

— ისე გამოდის, თითქოს ჭია ვიყავი აბრეშუმის პარკში, თბილად მეძინა სადღაც, მყუდროდ მოკალათებულს... სულ მეგონა, რომ მე-იკომელებზე კარგი ხალხი დედამიწის ბურგზე არ არსებობს. ყოველ შემთხვევაში, ადრე ასე მეჩვენებოდა...

— ჩვენზე უკეთ მართლაც რომ არავინაა მოწყობილი, — უთხრა მის მოდიმ, — ძალიან იშვიათად გვიწევს იმის დამტკიცება, რომ ჭეშმარიტად ქრისტიანი ხალხი ვართ, მაგრამ როცა კი მოგვიწია, ყოველთვის გამოჩნდა ატიკუსის მსგავსი ადამიანი, რომელმაც ყველა ჩვენგანის ვალი იტვირთა.

ჯემმა ნაღვლიანად გაიღიმა.

— ნეტა სხვებიც ასე ფიქრობდნენ...

— შენ წარმოდგენაც არა გაქვს, რამდენი ფიქრობს კიდევ ასე.

— ვინ? — ჯემმა ხმას აუწია, — დამისახელეთ თუნდაც ერთი ადამიანი, ვინც რამე იღონა ტომ რობინსონის გადასარჩენად.

— პირველ რიგში, მისი შავკანიანი მეგობრები და ჩვენნაირი ხალხი. ისეთები, როგორებიცაა მოსამართლე ტეილორი, მისტერ ჰეკ ტეიტი... ჯემ, შეწყვიტე ჭამა და ტვინი გაანძრიე. არასოდეს დაფიქრებულხარ იმაზე, თუ რატომ დაასახელა მოსამართლე ტეილორმა ტომ რობინსონის დამცველად სწორედ ატიკუსი და არა სხვა ვინმე? და რომ შესაძლოა, ეს არჩევანი სულაც არ იყო შემთხვევითი?

ამაზე მართლაც ღირდა დაფიქრება. ისეთი საქმეების წარმოებას, სადაც ბრალდებული უსახსრობის გამო ვეჭილს ვერ იყვანდა, სასამართლო მექსველ გრინს მიანდობდა ხოლმე — დამწყებ მეიკომელ ვეჭილს, რომელსაც გამოცდილება უნდა შეეძინა. ტომ რობინსონის საქმეც, წესით, მას უნდა ეწარმოებინა.

— დაფიქრდი ამაზე, — განაგრძო მის მოდიმ, — ეს შემთხვევითობა არ გეგონოს. გუშინ ღამით აივანზე ვიჯექი და გელოდით. ლოდინი დიდხანს მომიწია, სანამ ტროტუარზე მომავალნი არ დაგინახეთ, სახლში ვერ შევედი, ჰოდა, სანამ ვიჯექი და გელოდით, ჩემთვის ვფიქრობდი: ატიკუს ფინჩი ვერ გაიმარჯვებს. შეუძლებელია, გაიმარჯვოს, სამაგიეროდ, ის ერთადერთი კაცია ჩვენს მხარეში, რომელსაც შესწევს უნარი, ამდეს ხანს ამტვრევინოს თავი მსაჯულებს განაჩენის გამოტანაზე ასეთი საქმის წარმოებისას, როგორიც ტომ

რობინსონის საქმეა, კიდევ ერთ რამესაც ვფიქრობდი ჩემთვის: ვფიქრობდი, რომ ესაა წინ გადადგმული ნაბიჯი, აი, ისეთი, როგორსაც ჩვილი ბავშვი გადადგამს ხოლმე, სანამ სიარულს ისწავლის.

— ჩვენ ვლაპარაკობთ და ვლაპარაკობთ. მაგრამ რა გამოდის? ეს ჩვენი ქრისტიანი მოსამართლეები და ვექილები მაინც რომ ვერაფერს ხდებიან ურჯულო მსაჯულებთან?— და ჯემმა ჩაიბურტყუნა, — აი, როცა მე გავიზრდები...

— მაგაზე მამაშენს ეთათობირე, — უთხრა მის მოდიმ.

მის მოდის სახლის ახალ, გრილ კიბეს ჩაუყუევით და მზეში გავედით. მის სტეფანი კროუფორდი და მისტერ ეივერი მის მოდის სახლის წინ ტროტუარზე გასულიყვნენ და ისევ იმავე თემაზე ლაპარაკობდნენ. ახლა მათკენ მის რეიჩელი მოემართებოდა.

— როცა გავიზრდები, მე მგონი, კლოუნი გამოვალ, — გვითხრა დილმა.

მე და ჯემი ადგილზე გავშეშდით.

— დიახ, სერ, კლოუნი! — განაგრძო მან, — ამ ადამიანებთან არაფერი სხვა არ გამოდის — მარტო სიცილი შემიძლია, ასე რო, წავალ ცირკში და ვიცინებ და ვიცინებ...

— პირიქით, დილ, — უთხრა ჯემმა, — კლოუნი სევდიანია. ეს ხალხი დასცინის კლოუნს.

— ჰოდა, მე ახალი ყაიდის კლოუნი ვიქნები. დავდგები არენის შუაგულში და ვიცინებ და ვიცინებ! აჰა, შეხედეთ! — და დილმა თითოთ გვანიშნა, — კუდიანებს არ ჰგვანან? დააჭერინე ხელში ცოცხი და გაფრინდებიან! აგე, დეიდა რეიჩელი უკვე მოფრინავს!

მის სტეფანი და მის რეიჩელი ისე გამალებით გვიქნევდნენ ხელს, რომ დილის შედარება სინამდვილეს დაემსგავსა.

— ფუი, თქვენს თავს! — ამოიგმინა ჯემმა, — მე მგონი, უხერხული იქნება, რომ არ მივიდეთ.

ნამდვილად რაღაც მოხდა. მისტერ ეივერის ცემინება აუტყდა და სახეზე საშინლად წამოწითლდა. ისე აცემინებდა, კინაღამ ტროტუა-

რიდან გადავფრინდით. მის სტეფანი აღგზნებული ცახცახებდა, ხოლო მის რეიჩელმა დილს მხარში ჩაავლო ხელი და უბრძანა:

— წადი ჩვენს ეზოში და ფეხი არ მოიცვალო! გარეთ ყოფნა საშიშია.

— რა მოხდა? — ვიკითხე მე.

— ჯერ არ გაგიგიათ? მთელი ქალაქი ამაზე ლაპარაკობს...

ამ დროს მამიდა ალექსანდრამ გამოიხედა და დაგვიძახა, მაგრამ უკვე გვიანი იყო: მის სტეფანიმ ხელიდან არ გაუშვა სიამოვნება, ეცნობებინა ჩვენთვის, რომ იმ დილით ქუჩის კუთხეში, ფოსტის შენობასთან ბობ იუველმა ატიკუსი გააჩერა, სახეში შეაფურთხა და დაემუქრა — მთელი ცხოვრება რომ დამჭირდეს, მაინც გაგისწორდები.

23

— ნეტა ბობ იუველი თამბაქოს არ ღეჭავდეს... — მხოლოდ ეს გვითხრა ატიკუსმა ამ შემთხვევასთან დაკავშირებით.

მის სტეფანის მონაყოლით კი შევიტყვეთ, რომ მისტერ იუველი ფოსტის შენობიდან გამოსულ ატიკუსს დახვედრია, შეუგინებია, შეუფურთხებია და დამუქრებია, მოგკლავო. მის სტეფანიმ (რომელმაც ხელმეორედ მოყოლისას უკვე გადაასხვაფერა და თქვა, ყველაფერი ეს ჩემი თვალით დავინახე, როცა მაღაზიიდან მოვდიოდი), გვითხრა: ატიკუსმა თვალის არ დაახამხამა, მარტო ცხვირსახოცი ამოიღო, სახე მოიწმინდა და ყურიც არ შეუბერტყავს, არხეინად უსმენდა, როგორ აგინებდა უკანასკნელი სიტყვებით მისტერ იუველი; მამა ზეციერმა რომ მთხოვოს, იმ გინებას მაინც ვერ გავიმეორებო. მერე დაამატა — ყველამ იცის, მისტერ იუველი დღის სინათლეზე მოჩხუბარი კაცი არაა და როცა შეატყო, ატიკუსს ფინჩი სულერთია, ჩხუბს არ აპირებსო, ჰკითხა: „შე ნაბიჭვარო, ჩემთან ჩხუბს არ კადრულობ? შე მურიანების ძმაბიჭო, შენა?“ ამაზე ატიკუსმა მიუგო, სა-

მაგისოდ ძალიან დავბერდიო, მერე ხელები ჯიბეებში ჩაიწყო და თავის გზაზე წავიდაო. მის სტეფანიმ თავისი ნაამბობი ამ სიტყვებით დააბოლოვა: რაც მართალია, მართალია, ატიკუს ფინჩმა თუ მოინდომა, ქვეყანა რომ დაიქცეს, მოთმინებიდან ვერ გამოიყვანო.

მე და ჯემს ეს ამბავი სულაც არ გვეპიტნავა.

— მერე რა, — ვთქვი მე, — ატიკუსი ხომ ერთ დროს ტყვიას ტყვიაში აჯენდა! თუ მოინდომებს...

— სულერთია, ჭყიტა, თოფს ხელში აღარ აიღებს... თანაც ხომ იცი, თოფი საერთოდ არა აქვს, — მითხრა ჯემმა, — გახსოვს, იმ ღამეს ციხესთან უიარაღოდ იყო, და იცი, მითხრა კიდევ: თოფის ხმარება ხომ თითქმის იგივე გამოწვევაა — მოდი და მესროლეო.

— მაშინ სხვა იყო, ახლა კი აუცილებლად უნდა ვთხოვოთ, თოფი იშოვოს, — ვუთხარი ჯემს.

ასეც მოვიქეცი და ატიკუსისაგან პასუხად მივიღეთ: — რა სისულელეს ჩმახავთო.

დიღმა იფიქრა, იქნება, თავი რომ შევაცოდოთ, იმან იმოქმედოსო; „უნდა ვუთხრათ ატიკუსს, რა დღეში ჩავვარდებით, ის რომ მისტერ იუველმა მოკლას; ჯერ ერთი, შიმშილით ამოგვხდება სული, მეორეც — საბოლოოდ მოვექცევით მამიდა ალექსანდრას კლანჭებში — ის ხომ ატიკუსის დამარხვასაც არ დაუცდის, მაშინვე გააგდებს კელპურნიას!“ ჯემმა კი მითხრა: ამან მართლაც შეიძლება ატიკუსზე იმოქმედოს, თუ შენ იმ დროს ტირილს მორთავ და იატაკზე გაგორდები — მაინც გოგო ხარ და თან პატარაო... ყველაფერი შევასრულეთ, მაგრამ არაფერი გავგივიდა.

თუმცა როცა ატიკუსმა დაინახა, როგორ დავბორიალობდით უხალისოდ სახლის გარშემო — უმადოები, უსმელ-უჭმელები და არც არაფრის მიმართ არ ვიჩინდით ინტერესს, მიხვდა, მართლაც გვარიანად რომ ვიყავით დამფრთხალები.

ერთ საღამოს მამამ ჯემის გულის მოგება სცადა და საფეხბურთო ჟურნალი მოუტანა. როცა ჯემმა ჟურნალი უგულოდ გადაათვალიერა და გვერდზე მიაგდო, ატიკუსმა ჰკითხა, რა გაწუხებსო.

ჯემმა მიუკიბ-მოუკიბავად მოუჭრა:

— მისტერ იუველი.

— მოხდა რამე?

— არაფერიც არ მომხდარა. ჩვენ შენი ამბავი გვაშინებს და მიგვაჩნია, რომ რამე უნდა იღონო.

ატიკუსმა ცალყბად გაიღიმა.

— მაინც რა უნდა ვიღონო? იქნებ გინდათ, ზავი მოვთხოვო?

— როცა კაცი პირში გეუბნება, მოგკლავო, ეს ხუმრობას აღარ ჰგავს.

— როცა მითხრა, მაშინ მართლაც არ ხუმრობდა, — მიუგო ატიკუსმა, — ჯემ, აბა, ერთი წუთით წარმოიდგინე შენი თავი ბობ იუველის ადგილზე: იმ პროცესზე მე იუველი საბოლოოდ ვამხილე როგორც ადამიანი, რომლის ნდობა არაფერში არ შეიძლება... თუმცა, არა მგონია, მანამდე ვინმეს სხვანაირად ეფიქრა მასზე... იუველი კი, ბუნებრივია, სამაგიეროს გადახდას მოისურვებდა. ეგეთ ხალხს სხვანაირად არ შეუძლია; მე კი, უნდა გითხრა, მზადა ვარ, უსიტყვოდ ავითანო ისეთი შეურაცხყოფა, როგორიცაა სახეში შეფურთხება, თუ ეს შეიქცა იუველს მორიგი ცემა-ტყეპისაგან იხსნის. ცხადია, მისტერ იუველმა ვიღაცაზე უნდა იყაროს ჯავრი. განა არ სჯობს, ის ვიღაცა მე ვიყო და არა იუველების წვრილშვილიანი ოჯახი? ჯემ, გესმის თუ არა ჩემი?

ჯემმა თავი დაუქნია.

მამიდა ალექსანდრა სწორედ მაშინ შემოვიდა ოთახში, როცა ატიკუსი ამბობდა:

— ...ბობ იუველი საშიში აღარაა. იმ დილით მან საბოლოოდ იყარა ჩემზე ჯავრი.

— რაღაც არა მგონია, მთლად ეგრე იყოს, ატიკუს, — უთხრა მამი-
დაჩემმა, — ეგეთი ადამიანები ყველაფერზე წავლენ, ოღონდ კი შუ-
რი იძიონ. შენ უკეთ არ მოგეხსენება მაგათი ამბავი?

— მაინც რა შეიძლება იმ კაცმა დამიშავოს, დაო?

— რამე სისაძაგლე, მუხანათურად... აი, რას უნდა ელოდე.

— ეგეთი რამ თითქმის წარმოუდგენელია, მეიკომში მოხდეს, —
მიუგო ატიკუსმა.

ამის მერე შიში გაგვიწვლდა. ზაფხული ხელიდან გვეცლებოდა
და დარჩენილ დროს ხარბად ვებლაუჭებოდით. ატიკუსმა დაგვარ-
წმუნა, სანამ ამ საქმეს ხელახლა არ განიხილავს უმაღლესი სასა-
მართლო, ტომ რობინსონს ხელს ვერავინ ახლებსო; გამორიცხული
არაა, ტომ რობინსონი გაათავისუფლონ, მაგრამ თუ არც ამჯერად
გაგვიმართლა, ისევ ახალი პროცესის იმედი უნდა ვიქონიოთ...
ტომი ინფილდის ტუსაღთა ფერმაში გადაეყვანათ, ჩესტერის ოლ-
ქში, რომელიც მეიკომიდან სამოცდაათამდე მილის მანძილზე მდე-
ბარეობდა. მე მამას ვკითხე — ტომის ცოლ-შვილს თუ აქვს მისი ნახ-
ვის უფლება-მეთქი, და მამამ მომიგო — არაო.

— თუ გასაჩივრების უფლება არ მისცეს, მაშინ რაღა ეშველება? —
ვკითხე მამას ერთ საღამოს.

— მაშინ ელექტროსკამი ემუქრება, — მითხრა ატიკუსმა, — თუ გუ-
ბერნატორმა არ შეუმსუბუქა განაჩენი... ჯერ ასადელვებელი არაფე-
რია, ჭყიტა. შეიძლება ეს საქმე მოვიგოთ კიდევ.

ჯემი ტახტზე წამოწოლილი კითხულობდა „პოპულარულ მექანი-
კას“. მან თავი აიღო და მამას უთხრა:

— ეს უსამართლობაა. თუნდაც დამნაშავე იყოს, მაინც უსამარ-
თლობაა. მას არავინ მოუკლავს, ადამიანის სიცოცხლე საფრთხეში
არ ჩაუგდია.

— შენ ხომ იცი, ალაბამის შტატში გაუპატიურებისათვის სიკვდი-
ლით სჯიან.

– დიახ, სერ, მაგრამ მსაჯულებს სიკვდილი არ უნდა მიესაჯათ. თუ მოინდომებენ, შეუძლიათ ოცი წელი მიუსაჯონ.

– ტომ რობინსონი შავკანიანია, ჯემ, ჩვენს მხარეში ასეთი ბრალდების დროს ვერც ერთი ნაფიც მსაჯულთა საბჭო ვერ იტყვის: ჩვენ მიგვაჩნია, რომ დამნაშავე ხარ, მაგრამ არც იმდენადო... აქ ან საერთოდ უნდა გაემართლებინათ, ან სიკვდილით უნდა დაესაჯათ.

ჯემმა თავი გადაიქნია:

– ვგრძნობ, რომ სწორი არ არის, ოღონდ ვერ გამომიტყვამს – რატომ... იქნებ გაუპატიურებისათვის სიკვდილით დასჯა არ უნდა არსებობდეს...

ატიკუსმა გაბეთი სავარძლის გვერდით მიაგდო და უთხრა:

– მე მაგ მუხლის საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს, სრულებით არაფერი, მაგრამ ძალიან მაფიქრებს ის შემთხვევები, როცა პირდაპირი მტკიცებულებების უქონლობის დროს გამომძიებელი მაინც მოითხოვს სასჯელის უმაღლეს ზომას და მსაჯულებსაც სათანადო განაჩენი გამოაქვთ.

ატიკუსმა ახლა მე გამომხედა, შემატყო, ყურს ვუგდებდი და უფრო გასაგებად განმიმარტა:

– აი, რას ვამბობ: როცა კაცს მკვლელობისათვის სიკვდილით სჯი, აუცილებლად უნდა გყავდეს ერთი ან ორი უშუალო მოწმე, ვიღაცა ისეთი, ვისაც შეუძლია თქვას: „დიახ, ჩემი თვალით დავინახე, როგორ გამოჰკრა თითი ჩახმახს და ესროლა“.

– კი მაგრამ, რამდენი ადამიანი ჩამოახრჩეს – ჩამოუხრჩვიათ პირდაპირი მტკიცებულების უქონლობის შემთხვევაშიც! – თქვა ჯემმა.

– ვიცი და ალბათ ყველა იმსახურებდა კიდევ ასეთ სასჯელს... მაგრამ როცა არ არსებობს უშუალო მოწმე, ყოველთვის გებადება ეჭვი, თუნდაც სულ ერთი ბეწო. კანონი ამას „დასაშვებ ეჭვს“ უწოდებს. მაგრამ მე მგონი, აქ ეჭვის ნასახიც კი დაუშვებელია. ასეთ

დროს ყოველთვის შეიძლება გაგიეღვოს აზრმა, რამდენადაც წარმოდგენელი უნდა გეჩვენოს, რომ ბრალდებული უდანაშაულოა.

— გამოდის, ყველაფერი მსაჯულებზე ყოფილა დამოკიდებული! რაში გვჭირდება ასეთი მსაჯულთა საბჭო? — არ ეპუებოდა ჯემი.

ატიკუსმა თავი ვერ შეიკავა და გაელიმა.

— რა მკაცრად გვსჯი, შვილო. მე ვფიქრობ, უკეთესი გამოსავალიც უნდა არსებობდეს: უნდა შეიცვალოს კანონმდებლობა. უნდა შეიცვალოს ისე, რომ მხოლოდ მოსამართლეს ჰქონდეს უფლება, გამოიტანოს სასიკვდილო განაჩენი ასეთი მძიმე ბრალდების შემთხვევაში.

— მერე, წადი მონტგომერიში და შეცვალე კანონი.

— შენ ვერც კი წარმოიდგენ, რამდენად ძნელია მაგის გაკეთება. კანონის შეცვლას მე ვეღარ მოვესწრები და შენ თუ მოესწარი, ალბათ ღრმად მოხუცებული იქნები...

ჯემი ამით ვერ დაკმაყოფილდა.

— არა, სერ. მსაჯულები თავიდან უნდა მოიშოროთ. კაცი უდანაშაულოა, ისინი კი გაიძახიან — დამნაშავეაო!

— აი, შენ რომ ყოფილიყავი მსაჯული იმ პროცესზე, შენ და კიდევ თერთმეტი შენისთანა ბიჭუნა, ტომი დღეს თავისუფალი კაცი იქნებოდა, — უთხრა ატიკუსმა, — ჯერჯერობით შენთვის არაფერს შეუშლია ხელი, საღად და გონივრულად იაზროვნო. ყოველდღიურ ცხოვრებაში ისინიც — ტომის მსაჯულებიც — თითქოსდა საღად მოაზროვნე ადამიანები არიან, მაგრამ აკი დაინახე, როგორ გადაუბრუნდათ ტვინი განაჩენის გამოტანისას. იგივე მოხდა იმ ღამითაც, ციხის შენობის წინ. მართალია, ბრბო ბოლოს დაიშალა, მაგრამ განა იმიტომ, რომ გონება გაუნათდათ?! არა. მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩვენ დავხვდით იქ. ჩვენს ცხოვრებაში ზოგჯერ ხდება ხოლმე ისეთი რამ, რაც ადამიანებს ჭკუას აკარგვინებს. ამ დროს ძალიანაც რომ ეცადონ, სამართლიანები ვერ იქნებიან. ჩვენს სასამართლო პროცესზე თეთრკანიანისა და შავკანიანის დავა ყოველ-

თვის თეთრკანიანის სასარგებლოდ წვდება. ეს სიმახინჯეა. მაგრამ რას იზამ, ასეთია ცხოვრებისეული სინამდვილე.

— არა, ეგ უსამართლობაა, — ჯიუტად გაიმეორა ჯემმა და მუხლზე მუშტი დაირტყა, — არ შეიძლება კაცს სიკვდილი მიუსაჯო ასეთი ჩვენების დროს, არ შეიძლება!

— არ შეიძლება, მაგრამ იმათ შეძლეს და მიუსაჯეს კიდევ. გაიზრდები, ჯემ და უთვალავ მსგავს უსამართლობას გადაეყრები. ერთადერთი ადგილი, სადაც თანასწორად უნდა სჯიდნენ ყველას — კანის ფერის განურჩევლად — ესაა სასამართლო. მაგრამ საუბედუროდ, ადამიანები პირად ღვარძლსა და მტრობას მაშინაც ვერ თრგუნავენ, როცა ნაფიც მსაჯულთა მოვალეობას ასრულებენ. გაიზრდები და ყოველდღე მოგიწევს იმის ნახვა, როგორ ატყუებს თეთრკანიანი შავკანიანს. ჰოდა, ახლა ერთ რამეს გეტყვი და ნურასოდეს დაივიწყებ: როცა უნდა ნახო თეთრკანიანი, რომელიც შავკანიანს აბრიყვებს, ვინც უნდა იყოს იგი — მდიდარი თუ მათხოვარი, კეთილშობილი წარმოშობისა თუ მდაბიო, გახსოვდეს: ის თეთრკანიანი არამზადაა.

ატიკუსი ძალიან ხმადაბლა ლაპარაკობდა, მაგრამ ეს ბოლო სიტყვა ჩვენს ყურს უხეშად მოხვდა. მამას ავხედე და მივხვდი — გააფთრებული იყო.

— არაფერი ისე არ მეჯავრება, როგორც ნაძირალა თეთრკანიანი, რომელიც ბანგის უმეცრებას ბოროტად იყენებს, — გამოცრა მან კბილებში, — თავი არ უნდა მოიტყუო. ამას ბოლო მოელება და სულ მალე ყველაფერზე გვაგებინებენ პასუხს. იმედი მაქვს, თქვენ, ბავშვები, ვერ მოესწრებით იმ დროს...

ჯემი თავს იქექავდა. უცებ თვალები გაუფართოვდა და თქვა:

— ატიკუს, რატომ ხდება, რომ ჩვენნაირ, ან მის მოდისნაირ ხალხს მსაჯულებად არასოდეს ირჩევენ? მეიკომელს მსაჯულად ვერასოდეს ნახავ — სულ სადღაც გადაკარგულიდან მოჰყავთ ხოლმე...

ატიკუსი სარწევლა სკამის საზურგეს მიეყრდნო. არ ვიცი, რატომ, მაგრამ ჯემის შეკითხვით კმაყოფილი ჩანდა.

— სულ ვფიქრობდი, ნეტა ეს კითხვა როდის დაებადება-მეთქი, — უთხრა ჯემს, — მაგას უამრავი მიზეზი აქვს. პირველ ყოვლისა ის, რომ მის მოდი ქალია და ამიტომაც ვერ აირჩევენ მსაჯულად.

— შენ გინდა თქვა, რომ ალაბამაში ქალებს არა აქვთ... — აღვშფოთდი მე.

— სწორედაც რომ. რამდენადაც ვხვდები, ამით ჩვენს ნაბ მანდილოსნებს იცავენ ისეთი შემადრწუნებელი ამბებისაგან, როგორც ტომ რობინსონის საქმე იყო. ამასაც რომ გავანებოთ თავი, — ატიკუსს გაეღიმა, — მეეჭვება, ქალი მსაჯულების თანდასწრებით თუნდაც ერთი პროცესის განხილვა მოგვესწრო ბოლომდე — წარამარა შეგვაწყვეტინებდნენ და კითხვებს დაგვისვამდნენ.

მე და ჯემმა გადავიხარხარეთ. რა სანახავი იქნებოდა მის მოდი მსაჯულის სკამზე! უცებ მოხუცი მისის დუბოუზი წარმოვიდგინე თავის ბორბლებიან სავარძელში მოკალათებული. „მორჩი კაკუნს, ჯონ ტეილორ, ამ კაცს რაღაცა მინდა ვკითხო!“ ჩვენს წინაპრებს, მგონი, მართლაც არ აკლდათ სიბრძნე...

— რაც შეეხება ჩვენსაირ ხალხს, — განაგრძო ატიკუსმა, — ჩვენც ვაგებთ ყველაფერზე პასუხს. უფრო ხშირად სწორედ ისეთი მსაჯულთა საბჭო გვყავს, როგორსაც ვიმსახურებთ. უპირველეს ყოვლისა, იმიტომ, რომ მეიკომელი დედაკაცები არავითარ ინტერესს არ იჩენენ: მეორე ისაა, რომ ეშინიათ, მესამე კი...

— ეშინიათ? რისი? — ჰკითხა ჯემმა.

— რისი? აი, ვთქვათ, მის რეიჩელმა მის მოდის დაატაკა მანქანა და მისტერ ლინკ დიზმა უნდა განსაზღვროს, რამოდენა ჯარიმა უნდა გადაუხადოს დაზარალებულს მის რეიჩელმა. ლინკს სულაც არ უნდა, ამ მანდილოსანთაგან რომელიმე მისი მაღაზიის მყიდველთა სიას გამოაკლდეს, ხომ ასეა? ამიტომაც ეუბნება მოსამართლე ტეილორს — მსაჯულად ვერ წამოვალ, აბა, მაღაზიას უჩემოდ ვინ მიხე-

დავსო. ამრიგად, მოსამართლე ტეილორი აპატიებს ხოლმე უარს. ზოგჯერ ძალიან ბრაზობს, მაგრამ აპატიებს.

— რატომ ფიქრობს, რომ რომელიმე მათგანი აღარ ივლის მაგის მაღაზიაში? — ვიკითხე მე.

— მის რეინელი აღარ ივლის, მის მოდი კი ივლის... — ამიხსნა ჯემმა და მერე მამას მიუბრუნდა, — მაგრამ დიზი რას გაიგებს, მსაჯულებს ხომ ფარული კენჭისყრით გამოაქვთ განაჩენი?

მამას ჩაეცინა:

— ეე, ჯერ რამდენი რამე არ იცი, შვილო. მართალი ხარ — ითვლება, რომ კენჭისყრა ფარულია. მსაჯულის მოვალეობის შესრულება აიძულებს ვაცს, ტვინი გაანძრიოს, გადაწყვეტილება მიიღოს და თავისი შეხედულება ხმამაღლა გამოთქვას. ხალხს კი ეს არ სიამოვნებს. ზოგჯერ ეს მართლაც ვერაა სასიამოვნო...

— ეტყობა, ტომის მსაჯულებმა ნაჩქარევად გამოიტანეს განაჩენი, — ჩაიდუღუნა ჯემმა.

მამამ საათის ამოსაღებად წაიღო ხელი.

— პირიქით, შვილო, — უთხრა ატიკუსმა უფრო თავის თავს, ვიდრე ჩვენ, — და სწორედ მაგან მაფიქრებინა, რომ ვინ იცის, იქნებ ეს დასაწყისიც კია... მსაჯულებმა რამდენიმე საათს იფიქრეს. ეს სასჯელი ალბათ გარდაუვალი იყო, მაგრამ როგორც წესი, განაჩენის გამოტანაზე ფიქრს მსაჯულები რამდენიმე წუთზე მეტს არ ანდომებენ. ამჯერად კი... — ატიკუსმა სიტყვა გაწყვიტა და შემოგვხედა, — ალბათ გაგიხარდებათ იმის გაგება, რომ ერთ-ერთ მსაჯულს რის ვაი-ვაგლახით გადაათქმევინეს თავისი გადაწყვეტილება: თავიდან თურმე ტომ რობინსონის გათავისუფლებას მოითხოვდა.

— ვინ? — ჯემი ყურებს არ უჯერებდა.

ატიკუსს თვალები აუციმციმდა.

— წესით, არ უნდა ვამხელდე, მაგრამ ამის მეტს აღარაფერს გეტყვით: ერთ-ერთი თქვენი ნაცნობი ძველი სარუმიდან.

— ერთ-ერთი კანინგემი? — ილრიალა ჯემმა, — ერთ-ერთი... კი მაგრამ, მე რომ ვერც ერთი მსაჯული ვერ ვიცანი... შენ ხუმრობ, — ჯემმა ცერად გახედა მამას.

— იმათი ნათესავი იყო, გულმა მიგრძნო და მსაჯულების შერჩევის დროს აცილება არ მივეცი. უბრალოდ, გულმა მიგრძნო. შემეძლო აცილება მიმეცა, მაგრამ რატომღაც დავტოვე.

— არა, ახლა გავგიჟდები! — ჯემი გაოცებული იყო, — გუშინ მოკვლა უნდოდა, დღეს კი ათავისუფლებს! მე ამ ხალხს ვერასოდეს გავუგებ...

ატიკუსმა გვითხრა, მაგისათვის კანინგემებს უკეთ უნდა იცნობდეთო. რა ხანია, ჩვენს მიწა-წყალზე ცხოვრობენ და არავის ახსოვს, კანინგემებს ვინმესთვის რამე წაერთმიათ ან ესესხათო, თუ ერთხელ კანინგემის პატივისცემას დაიმსახურებ, მერე შენთვის თავსაც დადებენო.

— ისეთი გრძნობა მაქვს, — გვითხრა მამამ, — უბრალოდ, ვარაუდზე დაყრდნობით, რომ იმ ღამით ციხის შენობასთან კანინგემები ღრმა პატივისცემით განიმსჭვალენ ფინჩების მიმართ; და მერე, კანინგემს რომ თავისი გადაათქმევინო, რაღაცა საოცრება უნდა მოხდეს, ოღონდ ესეც არ კმარა. საჭიროა საოცრება და მეორე კანინგემი. ჩვენ რომ იმ ბრბოდან ერთის ნაცვლად ორი კანინგემი გვეყოლოდა მსაჯულად, განაჩენი ჯერაც არ იქნებოდა გამოტანილი.

ჯემმა ნელა დაიწყო:

— ესე იგი, შენ შენი ნებით აირჩიე მსაჯულად კაცი, რომელიც ორი დღის წინ მოკვლას გიპირებდა? როგორ წახვედი ასეთ რისკზე, ატიკუს, როგორ?

— თუ კარგად დაუფიქრდები, დაინახავ, რომ რისკი აქ თითქმის არც იყო. დამერწმუნები, არავითარი განსხვავება არ არის ორ ადამიანს შორის, რომელთაგან ორივე იცი, რომ ნამდვილად გამამტყუნებელ განაჩენს გამოიტანს, ასე არაა? სამაგიეროდ, პატარა განსხვავება მაინცაა ადამიანებს შორის, რომელთაგან ერთი ნამდვი-

ლად აპირებს განაჩენის გამოტანას, მეორე კი, ცოტა არ იყოს, ორ-
ტოფობს, დაეჭვებულია. მსაჯულთა სიაში ერთადერთი ასეთი კაცი
კანინგემი იყო.

— ეგ კანინგემი უოლტერ კანინგემის რამე ნათესავი ხომ არაა? —
ვკითხე მამას.

ატიკუსი ადგა, გაიზმორა და დაამთქნარა. ჩვენი ძილის დრო ჯერ
არ მოსულიყო, მაგრამ მივხვდით, რომ მამას გაბეთის წაკითხვა უნ-
დოდა. გაბეთი ხელში აიღო, დაახვია და მსუბუქად დამკრა თავზე.

— მაგასაც ახლავე დავადგენთ, — ჩაიდუდუნა თავისთვის, — აჰა,
მივაკვლიეთ: ორმხრივი ბიძაშვილებიდან პირველია.

— ეგ რანაირად გამოდის?

— ორმა ძმამ ორი და შეირთო ცოლად. მეტს აღარაფერს გეტყვი,
დანარჩენი შენ თვითონ გამოიცანი.

კარგა ხანს ვიმტვრიე თავი და ბოლოს ასეთ დასკვნამდე მივედი:
მე რომ მივთხოვდე დილს და მას რომ ჰყავდეს და, რომელსაც ჯემი
ცოლად შეირთავდა, მაშინ ჩვენი შვილები ორმხრივი ბიძაშვილები
იქნებიან-მეთქი.

— ეგეც შენი „ბიძაშვილები“, ჯემ! — ვთქვი მე, როცა ატიკუსი გა-
ვიდა, — რა სასაცილო ხალხია! გაიგონეთ, მამიდა?

მამიდა ალექსანდრა თავჩაღუნული ქსოვდა შალის პლედს, მაგ-
რამ თან ყურსაც გვიგდებდა. თავის სავარძელში იჯდა, ხელსაქმის
კალათა იქვე დაედო, პლედი კი მუხლებზე დაეფინა. ჩემთვის სრუ-
ლიად გაუგებარი იყო — რატომ ქსოვენ მანდილოსნები ზაფხულის
ჩახუთულ საღამოობით შალის პლედებს.

— გავიგონე, — მომიგო ცივად.

უცებ ის უბედური შემთხვევა მომაგონდა, როცა სკოლაში უოლ-
ტერ კანინგემის დასაცავად გამოვიდე თავი. ახლა კმაყოფილი ვიყა-
ვი, რომ გამოვექმნავე.

— მალე სწავლა დაიწყება და ერთხელ უოლტერ კანინგემს სადი-
ლად დავპატიჟებ, — ხმამაღლა დავიწყე გეგმის დაწყობა. სულ გადა-

მავიწყდა, რომ ამ ცოტა ხნის წინ უოლტერის გალახვას ვაპირებდი, — ზოგჯერ გაკვეთილების მერეც დავტოვოთ ჩვენთან, მერე ატიკუსი წაიყვანს ხოლმე ძველ სარუმში. იქნებ ხანდახან ღამეც გავათევი-ნოთ აქ, ჰა? რას იტყვი, ჯემ?

— მაგასაც ვნახავთ, — თქვა მამიდა ალექსანდრამ. მამიდაჩემის ეს განცხადება ყოველთვის მუქარასავით ჟღერდა და არაფრით წა-აგავდა დაპირებას.

გაკვირვებულმა შევხედე, — რატომაც არა, მამიდა? კანინგემები ხომ კარგი ხალხია-მეთქი.

მამიდაჩემმა სათვალის ზემოდან ამომხედა:

— ჯინ ლუიზა, მე ფიქრადაც არ მქონია, რომ ისინი ცუდი ხალხია. მაგრამ ჩვენი ყაიდის ხალხი არაა.

— მამიდა გულისხმობს, რომ გაუთლელეები არიან, ჭყიტა, — ამიხ-სნა ჯემმა.

— რას ნიშნავს „გაუთლელეები“?

— აი... ხეპრეები... უყვართ მუსიკა, ცეკვა.

— მერე რა, ეგ ხომ მეც მიყვარს...

— ნუ სულელობ, ჭყიტა, — მითხრა მამიდა ალექსანდრამ, — საქმე ისაა, ეგ უოლტერ კანინგემი დღე და ღამე რომ ხეხო და აპრიალო, ჯემისნაირი მაინც ვერასოდეს გახდება. ესეც არ იყოს, მთელი მაგა-თი მოდგმა სმასაა გადაყოლილი. ფინჩის ქალები მაგ ყაიდის ხალ-ხთან საქმეს არ იჭერენ.

— მა-მი-და, — უთხრა ჯემმა, — ჭყიტა ჯერ ცხრა წლისაც არაა!

— არაფერია, აქედანვე უნდა იცოდეს.

მამიდა ალექსანდრამ თავისი სათქმელი გვითხრა. ამან ის შემ-თხვევა მომაგონა, როცა მამიდაჩემმა უკანასკნელად გამოიჩინა ხა-სიათის სიმტკიცე. ვერც მაშინ მივხვდი, რამ ააღელვა — მე ხომ უბ-რალოდ მინდოდა, კელპურნიას ვწვეოდი სახლში. უბრალოდ, მაინ-ტერესებდა, როგორ ცხოვრობდა, მინდოდა მის საზოგადოებაში ამომეყო თავი და მენახა, ვისთან მეგობრობდა... მაგრამ რაღა

მთვარის უკანა ნახევარსფეროს ნახვა მომდომებია და რაღა ეს! თუმცა ამჯერად მამიდას განსხვავებული სამოქმედო გეგმა აერ-ჩია, მიზანი კი ზუსტად იგივე ჰქონდა. მგონი, სწორედ იმიტომაც გადაწყვიტა ჩვენთან ცხოვრება, რომ მეგობრების შერჩევაში დაგვხმარებოდა, მაგრამ მე დანებებას სულაც არ ვაპირებდი.

— თუ ცუდი ხალხი არაა, რატომ უნდა მოვექცე ცუდად უოლტერს?

— მე არ მითქვამს, ცუდად მოვექცი-მეთქი. შენ ზრდილობიანად და გულთბილად უნდა მოექცე, ისევე, როგორც ყველა სხვას, ძვირფასო, ოღონდ სახლში მოპატიუება ნამდვილად არაა საჭირო.

— ჩვენი ნათესავი რომ იყოს, მაშინ?

— ჯერ ერთი, ჩვენი ნათესავი არ გახლავს და რომც იყოს — რა ვუყოთ, იმავე პასუხს გაგცემდი.

— მამიდა, — უთხრა ჯემმა, — ატიკუსი ამბობს, ადამიანმა მეგობრები თავისი გემოვნებით უნდა აირჩიოს, მაგრამ ნათესავს კი ვერ აირჩევ. გინდა — არ გინდა, ნათესავი ნათესავია, ხოლო თუ ამას არ აღიარებ, სულელი ხარო.

— ეგ მამათქვენის მოსაზრებაა, — გვითხრა მამიდა ალექსანდრამ, — მე კი იმავეს გაგიმეორებთ, რაც უკვე გითხარი: ჯინ ლუიზა არ მოიწვევს უოლტერ კანინგემს ამ სახლში. თუნდაც ორმხრივი ბიძაშვილი იყოს, ამ სახლში მისი ადგილი არ არის. ერთადერთი, ატიკუსთან თუ მოვა საქმიანი ვიზიტით. ახლა კი მოვრჩეთ ამაზე ლაპარაკს.

მივხვდი, უარი საბოლოო და ურყევი იყო, მაგრამ გავიფიქრე, ამჯერად მაინც ვათქმევინებ, რა მიზნით მეუბნება უარს-მეთქი და ვკითხე:

— კი მაგრამ, მე რომ უოლტერთან თამაში მინდა? რატომ არ შეიძლება ვითამაშო?

მამიდამ სათვალე მოიხსნა და მკაცრად შემომხედა.

— გეტყვი, რატომაც, — დაიწყო მან, — იმიტომ, რომ უოლტერ კანინგემი ნა-ძი-რა-ლა-ა. აი, რატომ არ შეიძლება, რომ შენ მას ეთა-

მაშო. მე ვერ მოგცემ მასთან დაახლოების ნებას! ისლა გაკლია, მისი ჩვევები გადაიღო და კიდევ... ღმერთმა უწყის, რა! მამაშენისთვის ისედაც პრობლემაა შენი აღზრდა.

არც კი ვიცის, რას ჩავიდენდი, ჯემს რომ არ დავეჭვირე: მხრებში ჩამაფრინდა და სიმწრისაგან აზღუქუნებული თავის ოთახში წამიყვანა. ატიკუსმა გაიგონა ჩვენი ხმა, კარი გამოაღო და დერეფანში გამოიხედა.

— ყველაფერი რიგზეა, სერ, — ბუზღუნით მიუგო ჯემმა, — არაფერი მომხდარა.

ატიკუსმა თავი გაგვანება.

— ნახე, რა მოგცე, — მითხრა ჯემმა და ჯიბიდან კევი დააძრო.

კარგა ხანი გავიდა, სანამ კევის გემოს ვიგრძნობდი.

ჯემი სარკის წინ მაგიდის ლაგებას შეუდგა. კეფაზე თმა ყალყზე ედგა, შუბლთან კი წინ ჩამოყროდა. ნეტა ოდესმე კაცივით თუ დაუდგება თმა? იქნება, რომ გადაიხოტროს, ახლად ამოსული თმა წესიერად გაეზარდოს? წარბები გაუხშირდა; ამ მოკლე ხანში, ცოტა არ იყოს, გამხდარა კიდევ... ჯემი სიმაღლეში მიდიოდა.

ეტყობა, ეგონა, ისევ ტირილს ვაპირებდი, რადგან გამომხედა და მითხრა: თუ არავის არ ეტყვი, რაღაცას გაჩვენებო.

რას-მეთქი, ვკითხე. ჯემმა მორცხვად გამიღიმა და პერანგზე ღილები შეიხსნა.

— რა არი?

— რა „რა არი“, ვერ ხედავ?

— რასა? ვერა.

— რასა და თმას.

— აბა სადა?

— აი, აქ, ზუსტად აქ.

რადგან ჩემს დამშვიდებას ცდილობდა, ვუთხარი — რა ლამაზია-მეთქი. თუმცა სინამდვილეში ვერაფერი დავინახე.

— ილიებთანაც ამომივიდა, — მითხრა მან, — მომავალ წელს ფეხბურთზე სიარულს დავიწყებ... ჭყიტა, ნუ ბრაზობ მამიდაზე.

გუშინაც ხომ ამას მეუბნებოდა — მამიდაზე ნუ ღიზიანდებიო. ხომ იცი, გოგონებთან საქმე არ ჰქონიაო... ყოველ შემთხვევაში, შენნაირ გოგონებთანო. მამიდას უნდა, რომ ნამდვილი ლედი გახდეთ. არ შეგიძლია კერვა ისწავლო, ან რამე ეგეთიო?

— კერვა არა, ისა... უბრალოდ, არ ვუყვარვარ და ეგაა! სულაც არ მენაღვლება! უოლტერ კანინგემზე „ნაძირალა“ რომ თქვა, ამან გამაგიჟა და არა იმან, „ატიკუსისთვის პრობლემა ხარო“, რომ მითხრა. ერთხელ ატიკუსთან გავარკვიე ეგ ამბავი: ვკითხე, მართლაც ვარ შენთვის პრობლემა-მეთქი და ატიკუსმა მითხრა, არაფერი ისეთი პრობლემა არა ხარ, მშვენივრად გვესმის ერთმანეთის და ტვინს ნუ იტყვლეთ იმაზე ფიქრით, თითქოს მაწუხებდეთ. არა, უოლტერზე რაც თქვა, იმან გამაგიჟა. უოლტერი ნაძირალა არ არის, ჯემ, იუველებს სულაც არა ჰგავს.

ჯემმა ფეხსაცმელები წაიძრო და ფეხები საწოლზე შემოდო. ბალიშს მიეყრდნო და მაგიდის ნათურა აანთო.

— იცი, რას გეტყვი, ჭყიტა? მე უკვე გავერკვიე მაგაში. ბოლო ხანებში ძალიან ბევრი ვიფიქრე და მივხვდი, ამ ქვეყანაზე ოთხი სახის ხალხი არსებობს. პირველი — ეს ჩვეულებრივი ხალხია, აი, როგორებიც ჩვენი მეზობლები და ჩვენა ვართ; მეორე — კანინგემების ყაიდის ხალხია — ტყის ბინადრები; მესამე — იუველებისნაირები, ნავაგთან რომ ცხოვრობენ; მეოთხე კი ზანგები არიან.

— ჩინელებსა და კანადელებზე რაღას იტყვი, ბოლდუინის ოლქში რომ ცხოვრობენ?

— მე მეიკომის ოლქზე ვამბობ. საქმე ისაა, რომ ჩვენნაირ ხალხს არ მოსწონს კანინგემები, კანინგემებს არ მოსწონთ იუველები, იუველებს კი სძულთ, ეჯავრებათ ზანგები.

— თუ ეგრეა, ტომის მსაჯულებმა იუველების ჯიბრზე რატომ არ გაათავისუფლეს ტომი?

ჯემმა ხელი აიქნია, ჩემი კითხვა ძალიან ბავშვურად მიიჩნია.

— იცი, რამდენჯერ შემინიშნავს, როგორ აყოლებს ხოლმე ატიკუსი მუსიკას ფეხს, როცა რადიოს უსმენს, — მითხრა მან, — მიმწვარ ტაფაზე ამოწებული პურის ჭამაც ისე უყვარს, როგორც არავის...

— ჰოდა, გამოდის, ჩვენც კანინგემებს ვგავართ, — შევაწყვეტინე მე, — არ მესმის, მაშიდას რატომ...

— არა, მაცალე, გითხრა: თითქოს ეგრე გამოდის, მაგრამ რაღაცით მაინც განვსხვავდებით. ატიკუსმა ერთხელ მითხრა, მაშიდა იმიტომ იწონებს თავს თავისი წარმოშობით, რომ ფინჩებს საამაყო მეტი არაფერი დაგვრჩენია — არც სიმდიდრე და არც სხვა რამეო.

— რა ვიცი, ჯემ... მამამ ერთხელ მეც მითხრა — რაც მაგ „ოჯახების სიძველეს“ შეეხება, ყველაფერი სისულელეა, იმიტომ, რომ ყველა ოჯახი ერთნაირად ძველიაო... მე ვკითხე — როგორ, ინგლისელებისა და ბანგებისა-მეთქი? და მამამ მითხრა, კიო.

— კარგი წარმოშობა სულაც არ ნიშნავს ოჯახის სიძველეს, — მითხრა ჯემმა, — მე მგონი, ეგ იმაზე უნდა იყოს დამოკიდებული, ერთი ოჯახის რამდენმა თაობამ იცოდა წერა-კითხვა. ჭყიტა, მე ეს ამბები მართლა ძალიან დიდხანს ვიკვლიე და იმიტომ ვფიქრობ ასე. შორეულ წარსულში, როცა ფინჩები ჯერ კიდევ ეგვიპტეში ცხოვრობდნენ, რომელიღაცა მათგანმა ალბათ ერთი ან ორი იეროგლიფი ისწავლა და მერე თავის შვილსაც ასწავლა, — ჯემმა გა-დაიხარხარა, — წარმოგიდგენია, რითი ამაყობს მაშიდა? იმით, რომ მისი დიდი-დიდი პაპა წერდა და კითხულობდა! მაინც, რა უცნაური რამეებით ამაყობენ ეს ქალები!

— რას ამბობ, კიდევ კარგი, წერა-კითხვა იცოდა, თორემ მაშინ ვინ ასწავლიდა ატიკუსსა და დანარჩენებს? ატიკუსმა კითხვა რომ არ იცოდეს, რა გვეშველებოდა მე და შენ? რაღაც არა მგონია, ეგ იყოს ოჯახის სიძველე, ჯემ.

— აბა, მაშინ რით აიხსნება, რომ კანინგემები ჩვენგან ასე განსხვავდებიან? მისტერ უოლტერს ხელის მოწერაც კი უჭირს. ერ-

თხელ ვნახე, როგორ აწერდა რალაც ქალაღდს ხელს. ჩვენებმა მაგაზე ბევრად მეტი ხანია, წერა-კითხვა იციან.

– არაფერიც, ყველამ უნდა ისწავლოს, ნასწავლი არავინაც არ იბადება. უოლტერი ძალიან ნიჭიერია და თუ ჩამორჩება, მარტო იმიტო, რო ზოგჯერ მამამისს ეხმარება. არაფერიც არ სჭირს ისეთი, არა... ჯემ, მე ვფიქრობ, ყველა ადამიანი ერთნაირია, უბრალოდ ადამიანები არიან, მორჩა და გათავდა.

ჯემი კელისკენ შეტრიალდა და ბალიშს მუშტი ჩასცხო. როცა ისევ ჩემკენ მობრუნდა, სახე მოღუშული ჰქონდა. მივხვდი, მორიგი შეტევა ეწყებოდა და დავიძაბე. კოპები შეიკრა: ტუჩები თხელ, სწორ ზოლად დააწყო; ერთხანს დუმდა, ბოლოს კი მითხრა:

– როცა შენხელა ვიყავი, მეც ზუსტად შენსავით ვფიქრობდი, მაგრამ თუ ყველა ადამიანი ერთნაირია, მაშინ რატომ ვერ ეგუებიან ერთმანეთს? რა ემართებათ, რატომ გადაეკიდებიან ხოლმე სამკვდრო-სასიცოცხლოდ ერთმანეთს? ჭყიტა, მე მგონი, რალაცების მიხვედრას ვიწყებ. მე მგონი, მალე იმასაც გამოვიცნობ, თუ რატომაა რედლი-ბუა წლობით სახლში გამოკეტილი. იმიტომ, რომ შინ ყოფნა ურჩევნია.

24

კელპურნიას საგანგებოდ გახამებული ქათქათა წინსაფარი ეკეთა. ხელში ტკბილეულობით დატვირთული ლანგარი ეჭირა. კარისკენ უკუსვლით წავიდა, მსუბუქად მიაწვა და გააღო. ასეთ დროს კელპურნიას აღფრთოვანებული შევცქეროდი: საოცარი სიმარჯვითა და სიმსუბუქით დაატარებდა ათასგვარი სასუსნავით დამძიმებულ ლანგრებს. ეტყობა, ეს მამიდა ალექსანდრასაც მოსწონდა, რაკი დღეს სტუმრების მომსახურება სწორედ კელპურნიას მიანდო.

სექტემბერი კარგა მომდგარი. დილი ხვალ მერიდიანში მიემგზავრება. დღეს ის და ჯემი ღელეზე წავიდნენ საცურაოდ. ჯემმა შე-

იტყო, რომ დილისთვის თურმე ცხოვრებაში არავის უსწავლებია ცურვა და აღშფოთება ვერ დაფარა: ჯემის აზრით, ცურვა ადამიანმა ისევე კარგად უნდა იცოდეს, როგორც სიარული. უკვე ორი დღეა, ღელეზე დადიან. მე მითხრეს, ტიტლიკანები ვბანაობთ და შენ თან ვერ წაგიყვანთო. ამრიგად, მარტო დარჩენილი, ხან კელპურნიას მივეკედლები, ხანაც — მის მოდის.

დღეს ჩვენს სახლში მამიდა ალექსანდრა და მისი მისიონერთა წრე პარპაშობენ. სამზარეულოდან ყური მოვკარი მისის გრეის მერივეზერის მოხსენებას მრუნას ტომის ღუხჯირ ყოფაზე (ყოველ შემთხვევაში, მე ასე გავიგე); იმ ტომში თურმე ქალებს ქოხებიდან გარეთ ყრიან, როცა დრო დაუდგებათ (რა დროზე იყო ლაპარაკი, ვერ გეტყვით); ოჯახის ცნება მათთვის უცხოა (ვიცი, ეს ამბავი მამიდას თავბარს დასცემდა!), ხოლო როგორც კი შვილებს ცამეტი წელი უსრულდებათ, თურმე საშინელ გა-მოცდას უწყობენ; ყველას მთელი ტანი ქეცითა და მუნითა აქვს დაფარული; ჰქონიათ კიდევ ასეთი ჩვეულება — ქინაქინას ხის ქერქს გაღეჭავენ, ნალეჭს ერთ საერთო ქვაბში აფურთხებენ და მერე იმით თვრებიან...

ამის მოსმენისთანავე მანდილოსნებმა პირის გასასველებლად შესვენება მოიწყვეს.

მამიდა ალექსანდრამ დამიბარა, საუზმის დროს შემოგვიერთდითო და ახლა ვერ გადამეწყვიტა, შევსულიყავი თუ არა. შეკრების საქმიან ნაწილს თუ გინდა ნუ დაესწრებიო, — გამაფრთხილა, — შენთვის ალბათ მოსაწყენი იქნებაო. საგანგებოდ გამოწყობილი გახლდით: მეცვა საკვირაო კაბა და საგარეო ფეხსაცმელი. ახლა თუ ზედ რამეს გადავისხამდი, კელს სახვალიოდ ჩემი ტანსაცმლის გარეცხვა მოუწევდა, დღეს კი საქმე უჩემოდაც თავგესაყრელად ჰქონდა, ამიტომ გადავწყვიტე, სასადილოში აღარ გავსულიყავი.

კელ, იქნებ მოგეხმარო-მეთქი, ვუთხარი. ძალიან მინდოდა რამეში გამოვდგომოდი. კელპურნია კარის ზღურბლზე შედგა და მითხრა:

— დაჯექი ახლა იმ კუთხეში და წრუწუნასავით გაინაბე. როცა მოვბრუნდები, თუ გინდა ლანგრების დატვირთვაში მომეხმარე.

კარის გაღებასთან ერთად მანდილოსნების ფუსფუსი უფრო ხმა-
მაღლა გაისმა:

— აჰ, ალექსანდრა, რა „შარლოტაა!“ ასეთს პირველად ვხედავ...
მშვენიერია, მშვენიერი... ასეთი ქერქი მე არასოდეს გამომდის,
არასოდეს... ნეტა ვის მოაფიქრდა ამ პაწაწინა მაყვლის ტარტალე-
ტების გამოცხობა?... კელპურნიას?... აბა, უყურეთ... ვინ არ იცის, რომ
ჩვენი მღვდლის ცოლი... ოჰ, რას ამბობთ, დანამდვილებით ასეა, მა-
გათ მეორე ბავშვს კი ჯერ ფეხიც არ აუდგამს.

როცა სიჩუმე ჩამოვარდა, მივხვდი: ყველანი ნამცხვარს შეექცე-
ოდნენ. კელპურნია მობრუნდა და დედაჩემისეული ვერცხლის მძიმე
სურა ლანგარზე დადო.

— ეს ყავადანი ნამდვილი იშვიათობაა, — ჩაილაპარაკა თავის-
თვის, — დღეს ვინღა აკეთებს ასეთ რამეებს...

— შეიძლება, მე შევიტანო?

— კარგი, ოღონდ ფრთხილად იყავი, ხელიდან არ გაგივარდეს,
სადაც მის ალექსანდრა ზის, იქვე დადგი, მაგიდის კიდეში. ფინჯნებს
მიუდგი, მის ალექსანდრა კი ჩამოასხამს.

კელპურნიას მივბაძე და ბურგით მივაწექი კარს, მაგრამ არაფე-
რი გამომივიდა. კელპურნიას გაელიმა და კარი გამიღო.

— იცოდე, ფრთხილად იყავი, ძალიან მძიმეა. ნუ დახედავ, ისე წა-
იღე და არ დაგეღვრება.

ჩემი მოგზაურობა მშვიდობიანად დასრულდა. მამიდა ალექსან-
დრა გაბადრული სახით შემომეგება.

— დარჩი ჩვენთან, ჯინ ლუიზა, — მითხრა მან. მამიდაჩემი თავი-
სას არ იშლიდა, ყველანაირად ცდილობდა, ჩემგან ლედი აღეზარ-
და.

მეიკომელ მანდილოსნებს წესად ჰქონდათ შემოღებული, რომ
მანდილო-სანთა წრის ყოველ მეთაურს შუადღის ყავაზე მეზობლები

უნდა მოეწვია, განურჩევლად იმისა, ბაპტისტები იქნებოდნენ ისინი, თუ პრესვიტერიანელები. ამით აიხსნება, რომ დღეს მის რეიჩელიც მობრძანდა (მოსამართლესავით ფხიზელი), მის მოდიც და მის სტეფანი კროუფორდიც.

თავს უხერხულად ვგრძნობდი. წავედი და მის მოდის გვერდით მივუჯექი.

ვერ გამოვიცა, ერთადერთი ქუჩის გადასაკვეთად რა საჭიროა, ქალმა ქუდი დაიხუროს-მეთქი, გავიფიქრე. საერთოდ, მანდილოსანთა თავშეყრის ადგილზე ყოველთვის რაღაც ავი წინათგრძნობა და გაქცევის სურვილი მეუფლებოდა, მამიდა ალექსანდრა კი ამას ცუდი აღზრდის შედეგად მიიჩნევდა.

მანდილოსნებს შილიფად ეცვათ — ღია ფერის, ჰაეროვანი ჩითის კაბები ჭარბობდა. უმეტესობა ზედმეტად დაპუდრულიყო, ოღონდ ფერუმარილი არავის ესვა. ყველას ერთნაირი — ხორცისფერი პომადით შეეღება ტუჩები, ფრჩხილებზეც იმავე ფერის ლაქი წაესვათ. მხოლოდ რამდენიმე შედარებით ახალგაზრდა ქალს ჰქონდა მუქვარდისფრად შეღებილი ფრჩხილები. ოთახში თავბრუდამხვევი სურნელება ტრიალებდა. გასუსული ვიჯექი და ხელები რომ დამემორჩილებინა, სავარძლის სახელურებს ჩავაფრინდი. ვიჯექი და ველოდი, როდის დამელაპარაკებოდა რომელიმე მათგანი.

ამ დროს მის მოდის „პროთეზმა“ გაიელვა.

— რა დიდებულად გაცვია დღეს, ჯინ ლუიზა, — მითხრა მან, — შენი ბრიჯები სადღაა?

— კაბის ქვეშ მაცვია, — მივუგე მე.

არ მიხუმრია, მაგრამ ქალებმა გადაიხარხარეს. მიხვდი, შეცდომა დავეუშვი და ლოყები შემიხურდა. მხოლოდ მის მოდი დამყურებდა სერიოზულად. მან იცოდა, როდის ვხუმრობდი და როდის არა, ტყუილუბრალოდ კი არასოდეს დამცინებდა.

შემდეგ სიჩუმე ჩამოვარდა და უცებ მის სტეფანიმ ოთახის მეორე ბოლოდან გამომძახა:

— ჯინ ლუიზა, რა უნდა გამოხვიდე, როცა გაიზრდები, ვეჩილი?

— არა, ჯერ მაგაზე არ მიფიქრია, — ვუპასუხე და გული მადლიერებით გრძნობით ამევსო, საუბრის თემა რომ შეცვალა. მეც სახელდახელოდ შევუდექი ჩემი მოწოდების ძიებას: — მედლა? მფრინავი? იქნებ...

— როგორ, განა შენ ვეჩილი არ უნდა გამოხვიდე? რა ვიცი, სასამართლოში სიარული კი დაიწყე უკვე და...

მანდილოსნები ისევ ახარხარდნენ.

— რა ტიპია ეს სტეფანი, — თქვა ვილაცამ.

მის სტეფანიც გახალისდა და კიდევ უფრო განავრცო თემა:

— მაშ, არ გინდა, ვეჩილი რომ გამოხვიდე?

მის მოდიმ ხელზე ხელი დამადლო და მეც საკმაოდ რბილად გავეცი პასუხი:

— არა, მინდა, ნამდვილი ლედი გავხდე.

მის სტეფანიმ ჯერ ეჭვის თვალით შემომხედა, მერე ეტყობა დაასკვნა, რომ მასხრად ნამდვილად არ ვიგდებდი და ესლა მითხრა:

— ძალიან კარგი, ოღონდ არაფერი გამოგივა, თუ კაბას უფრო — ხშირად არ ჩაიცვამო.

მის მოდიმ მაგრად მომიჭირა ხელზე ხელი და მეც აღარაფერი მიპასუხია. ამ ხელის სითბომ გული მომიღბო.

ხელმარცხნივ მისის გრეის მერივეზერი მეჯდა. ზრდილობა მოითხოვდა, გამოვლავარაკებოდი. მის მეუღლეს, მისტერ მერივეზერს, თავგამოდებულ მეთოდისტს, სრულებით არ ეხამუშებოდა, როცა გალობისას ამ სიტყვებს წარმოთქვამდა: განუზომელია წყალობა ღვთისა, ჩემნაირი უკეთური რომ მოაქციაო. მეიკომში გაბატონებული აზრის მიხედვით, ბატონი მერივეზერი მისმა მეუღლემ — გრეისმა იხსნა ლოთობისაგან და საზოგადოების ჯანსაღ წევრად აქცია. მისის გრეის მერივეზერი ყველაზე ღვთისმოშიშ ქალად ითვლებოდა მეიკომში. შევეცადე, მისთვის საინტერესო თემაზე ჩამომეგდო სიტყვა და ვკითხე: — დღეს რაზე საუბრობდით-მეთქი.

— ოო, შვილო, საბრალო მრუნას ხალხზე, — მომიგო მან და ამით დაკმაყოფილდა.

გავიფიქრე, ორიოდ კითხვა კიდევ უნდა დავუსვა-მეთქი.

ჩაგრულთა და უბედურთა ხვედრზე ფიქრისას მისის მერივეზერს დიდ, ყავისფერ თვალზე მუდამ ცრემლი ადგებოდა.

— როგორია, ცხოვრებდე იმ საშინელ ჯუნგლებში და გვერდით არავინ გყავდეს გრაიმზ ევერეტის გარდა!.. — მითხრა მან, — ამ ღვთისნიერი ადამიანის მეტი არც ერთი თეთრკანიანი სიახლოვეს არ ეკარება...

მისის მერივეზერს ორღანივით მუღერი ხმა ჰქონდა და ყოველ სიტყვას საგანგებო გამოთქმით წარმოთქვამდა.

— სილატაკე... უმეცრება... უზნეობა... და გრაიმზ ევერეტის გარდა, არავინ უწყის ეს... იცით, როცა ეკლესიამ მასთან მიმავლინა...

— განა იქ იყო, მემ? მე მეგონა...

— შვებულებით იყო ჩასული. გრაიმზ ევერეტმა მითხრა, მისის მერივეზერ, თქვენ ვერ წარმოიდგენთ, ვერც კი წარმოიდგენთ, რასთან გვიწევს ბრძოლაო. აი, რა მითხრა გრაიმზ ევერეტმა.

— დიახ, მემ.

— მე ვუთხარი: მისტერ ევერეტ, ვუთხარი, ალაბამის შტატის მეიკომის სამხრეთული მეთოდისტური ეკლესია ასი პროცენტით ამოგიდგებათ-მეთქი მხარში. დიახ, ზუსტად ასე ვუთხარი. და იცით, სწორედ მაშინ გულში ფიცი დავდე, ჩემს თავს ვუთხარი: — როცა შინ დაბრუნდები, წაიკითხავ მოხსენებას მრუნას ტომზე და გააცნობ მეიკომელებს გრაიმზ ევერეტის მოღვაწეობას! აი, სწორედ ამას ვაკეთებ ახლა.

— დიახ, მემ.

მისის მერივეზერმა თავი გააქნია და შავი კულულები შეუტოკდა.

— ჯინ ლუიზა, — მითხრა მან, — შენ ბედნიერ ვარსკვლავზე ხარ დაბადებული: ცხოვრობ ქრისტიან ოჯახში, ქრისტიან ხალხში, ქრის-

ტიან ქალაქში... იქ კი, გრაიმზ ევერეტის მიწაზე ცოდვა-ბრალი ტრიალებს!

— დიახ, მემ.

— ცოდვა-ბრალი... რა ბრძანეთ, გერტრუდა? — სულ სხვა კილოზე მიმართა მისის მერივეზერმა გვერდით მჯდომ მანდილოსანს, — აა, დიახ, მეც სწორედ მაგას ვამბობ ყოველთვის, მიუტევეთ და დაივიწყეთ, მიუტევეთ და დაივიწყეთ-მეთქი... ეკლესიამ უსათუოდ უნდა მოაგვაროს ეგ საქმე, უნდა შეუწყოს ხელი იმ საბრალო ბავშვებს, რათა ამიერიდან ქრისტიანულად იცხოვრონ. რომელიმე მამაკაცი უნდა მივიდეს მაგათ მღვდელთან და უთხრას... როგორმე გაამხნევოს ის ქალი.

— უკაცრავად, მისის მერივეზერ, — შევაწყვეტინე მე, — მეიელა იუველზე ლაპარაკობთ?

— მეიე...? არა, შვილო, იმ ბანგის ცოლზე. ტომის ცოლზე. ტომ...

— რობინსონი, მემ.

მისის მერივეზერი ისევ თავის მეზობელს მიუბრუნდა:

— ერთი რამ ღრმად მწამს, გერტრუდა, მაგრამ ყველა არ მეთანხმება. თუ ერთხელ ვაგრძნობინეთ, რომ მივუტევეთ, რომ დაივიწყეთ, მაშინ ყველაფერი ხელახლა დაიწყება.

— რა დაიწყება ხელახლა, მისის მერივეზერ? — ჩავერიე ისევ.

ისიც კვლავ ჩემკენ მოტრიალდა. მისის მერივეზერი იმ უშილო ქალების რიცხვს მიეკუთვნებოდა, რომლებიც ბავშვებთან საუბრისას აუცილებლობად მიიჩნევენ სალაპარაკო კილოს შეცვლას.

— არაფერი, ჯინ ლუიზა, — მომიგო ღირსეული სიდინჯით, — მზარეულები და საველე მუშახელი უკმაყოფილოა, მაგრამ თანდათან ჭკუაზე მოდიან... იმ პროცესის მეორე დღეს კი ბუმბუნით აგვიკლეს.

მისის მერივეზერმა მისის ფაროუს გახედა:

— გერტრუდა, უნდა გითხრა, არაფერი ისე არ მაღიზიანებს, როგორც დაბღვერილი მურიანი. გადმოაბრუნებენ დრუნჩს და სანამ რომელიმე მათგანი სამზარეულოში ტრიალებს, მთელი დღე ჩაშხა-

მებული გაქვს. იცი, ამასწინათ რა ვუთხარი ჩემს სოფის, გერტრუდა? ვუთხარი, — სოფი, — ასე ვუთხარი, — შენ დღეს უბრალოდ ქრისტიან-ნივით არ იქცევი; იესო ქრისტე არასოდეს არავის აწუხებდა თავისი წუწუნითა და ბუზღუნით-მეთქი. და იცი, ამან კარგად იმოქმედა: თვალები დახარა და მითხრა: არა, მისის მერივეზერ, იესო არასოდეს წუწუნებდაო... მერწმუნე, გერტრუდა, შემთხვევა არ უნდა გაუშვა ცოდვილის სწორ გზაზე მოსაქცევად.

უცებ ძველთაძველი ორღანი მომაგონდა, ფინჩებისეულ მამულში რომ იდგა. როცა სულ პატარა ვიყავი, თუ მთელი დღე კარგად მოვიქცეოდი, ატიკუსი ნებას მრთავდა, საბერველები ამემუშაებინა, თვითონ კი კლავიშებს თითს დააჭერდა. ბოლო ბგერა იმდენხანს ჟღერდა, რამდენ ხანსაც ჰაერი ჰყოფნიდა. ჩემი გამოთვლით, მისის მერივეზერს ჰაერი გამოეღია და სანამ მისის ფაროუ სალაპარაკოდ ემზადებოდა, ახალ მარაგს იგროვებდა.

მისის ფაროუ დიდებული აღნაგობის ქალი იყო. ღია ფერის თვალები და თხელი ფეხები ჰქონდა. ნაცრისფერი დაკულულებული თმა, როგორც ჩანს, ახლახანს დაეხვია საპარიკმახეროში. მისის ფაროუს მეიკომში მეორე ადგილი ეკავა ღვთისმოსაობაში. ერთი უცნაური ჩვევა ჰქონდა — თავის სათქმელს სისინა ბგერებით უკეთებდა შესავალს.

— სს-სს, გრეის, — დაიწყო მან, — ამას წინათ მეც თითქმის იგივე ვუთხარი ძმა ჰატსონს: სს-სს-სს... ძმაო ჰატსონ, ვუთხარი მე, — მგონი, უშედეგოდ ვიბრძვით, უშედეგოდ ვიბრძვით-მეთქი. სს-სს-სს... მაგათ ეს ოდნავადაც არ აღეღვებთ. თავს ვიკლავთ მაგათ გასანათლებლად, სულის ამოხდენამდე ვიღვწით, რათა წესიერ ქრისტიანებად აღვზარდოთ, მაგრამ მანდილოსნებს მშვიდი ძილი მაინც არა გვაქვს-მეთქი, და მან მითხრა: — მისის ფაროუ, არც კი ვიცი, საით მივექანებითო... სს-სს-სს... მე ვუთხარი — თქვენ ნამდვილად სწორს ბრძანებთ-მეთქი.

მისის მერივეგერმა მრავალმნიშვნელოვნად დააქნია თავი. მისი ხმა ისე აუღერდა, მთლად გადაფარა ყავის ფინჯნების წკარუნი და მოგუდული ღეჭვის ხმა.

— გერტრუდა, — უთხრა მან, — იცი, რას გეტყვი, ამ ქალაქში მეგულება თითო-ოროლა კარგი ადამიანი, რომლებიც სამწუხაროდ, მცდარ აზრს ადგანან. ეს ის ხალხია, ვისაც ჰგონია, თითქოს სწორად იქცევა. არ გეგონოთ, მათ დასახელებას ვაპირებდე, არა, მაგრამ ზოგს ამ ქალაქში სულ ცოტა ხნის წინათ ეგონა, სწორად ვიქცევით, თუმცა მათ სინამდვილეში აურზაურის მეტი არაფერი გამოუწვევიათ, არაფერი! შეიძლება მათი საქციელი იმ დროს სწორიც კი მოგჩვენებოდათ — მე, რა თქმა უნდა, დარწმუნებით ვერაფერს ვიტყვი, — იმ საქმეში განსწავლული არ გახლავართ, — მაგრამ ის დაბღვერილი... უკმაყოფილო... არა, ერთ დღესაც რომ გაგრძელებულიყო ასე, სოფის ნამდვილად დავითხოვდი! მაგის ბრიყვ ჯაგარა თავში ვერაფრით ვერ შესულა ერთი რამ: კრიზისი და გაჭირვება რომ არა, ერთ დღესაც არ გავაჩერებდი! მაგრამ რა გულით უნდა დაითხოვო, როცა იცი, როგორ სჭირდება ის თავისი დოლარი და ხუთცენტიანი ყოველი თვის ბოლოს...

— მისი ლუკმა გულზე ხომ არ გადგებათ?

ეს მის მოდის ხმა იყო. შევხედე. ტუჩის კიდებთან ორი მკაცრი ნაოჭი გასჩენოდა, ყავის ფინჯანი მუხლზე დაედო და მთელი ამ ხნის განმავლობაში ხმას არ იღებდა. მე კი კარგა ხანია, საუბარს ყურს აღარ ვუგდებდი, იმ წუთიდან, როცა სიტყვა ტომ რობინსონის ცოლზე ჩამოაგდეს. მერჩინა, ფინჯნის მამულსა და მდინარეზე მეფიქრა. მამიდა ალექსანდრა შეცდა: შეკრების საქმიანი მხარე გაცილებით უფრო ამაღელვებელი მეჩვენა, ეს მასლაათი კი — ძალიან მოსაწყენი.

— მოდი, არ მესმის, რას გულისხმობ? — ჰკითხა მისის მერივეგერმა.

— დარწმუნებული ვარ, მშვენივრად გესმით, — მკვახედ მოუჭრა მის მოდიმ.

მეტი აღარაფერი უთქვამს. მის მოდი გაბრაზებისას საოცრად სიტყვაძუნწი იყო, მაგრამ ისეთი გრძნობა გეუფლებოდათ, თითქოს ცივი წყალი გადაგასხესო. ახლაც, რალაცამ მოთმინებიდან გამოიყვანა: ნაცრისფერ თვალებსა და ხმაში სუსხი ჩაუდგა. მისის მერივეზერი გაწითლდა, მე გადმომხედა და პირი იბრუნა. მისის ფაროუ ვერ დავინახე.

მამიდა ალექსანდრა წამოდგა და სწრაფად ჩამოატარა ნამცხვრები და გამაგრილებელი სასმელი. სასწრაფოდ ჩააბა საუბარში მისის მერივეზერი და მისის გეიტსი; ხოლო როცა მათ მისის პერკინსიც შეუერთდა, მამიდა დარწმუნდა, ჩემი დახმარება საჭირო აღარ არისო და თავის ადგილას დაჯდა. მერე უჩუმრად ესროლა გულწრფელი მადლიერებით აღსავსე მზერა მის მოდის. ამან გამაოცა: მაინც, რა უცნაური სამყარო აქვთ ქალებს — მის მოდი და მამიდაჩემი ახლობლები არ არიან, მამიდა ალექსანდრა კი უხმოდ უხდის რაღაცისთვის მადლობას! რისთვის — არ ვიცოდი, მაგრამ ჩემთვის იმის შეტყობაც ბევრს ნიშნავდა, რომ გულისტკივილი და მადლიერების გრძნობა მამიდა ალექსანდრასთვისაც არ იყო უცხო.

უკვე ეჭვი აღარ მეპარებოდა, რომ სულ მალე ამ სამყაროს წევრი უნდა გავმხდარიყავი, სამყაროსი, სადაც ერთი შეხედვით — ნელი რწევის, მარაოების ფრიალისა და გრილი სასმელების წრუპვის მეტს ქალები არაფერს აკეთებდნენ.

თუმცა მე მამაჩემის სამყარო უფრო მიზიდავდა. მისტერ ჰეკ ტეიტისთანა კაცები ვითომდა უწყინარი შეკითხვებით მახეს არასოდეს დაგიგებენ, რათა მერე აბუჩად აგიგდონ. ჯემიც კი არაა მაინცდამაინც კრიტიკული ჩემ მიმართ, თუ განსაკუთრებულ სისულელეს არ დავაბრეხებ. ამ ქალებს კი, მგონი, ცოტა არ იყოს, ეშინოდათ მამაკაცების, ყოველ შემთხვევაში, მათ საქებარს არაფერს იტყოდნენ. აი, მე კი ძალიანაც მომწონდა კაცები... მათში გუმანით მხიბლავდა

რალაცა, იმის მიუხედავად, რომ უყვარდათ გინება, სმა, ბანქოს თამაში, თუთუნის ღეჭვა... ხშირად ძალიან ცუდადაც იქცეოდნენ: მათი სამყარო ინსტინქტურად მიზიდავდა, კაცებისთვის ხომ უცხო იყო...

— თვალთმაქცობა, მისის პერკინს, სისხლში აქვთ გამჯდარი თვალთმაქცობა, — ამბობდა მისის მერივეზერი, — კიდევ კარგი, ჩვენ ეგ უბედურება მაინც არ გვჭირს! იქ, ბატონო ჩემო, გაათავისუფლეს ეგენი, მაგრამ აბა თუ სუფრასთან დაისვამენ! კიდევ კარგი, ჩვენ ეს თვალთმაქცობა მაინც არა გვჭირდება, არავის ვეუბნებით, „ჩვენ და თქვენ ერთნაირად კარგები ვართ, ოღონდ თავი გაგვანებეთ!“ ჩვენში, აი, როგორაა — ვეუბნებით: თქვენ თქვენი ცხოვრება გაქვთ, ჩვენ — ჩვენი. ჩემი აზრით, ის ქალი, მისის რუზველტი საღ ჭკუაზე ვერ უნდა იყოს. აბა, ჭკუათმყოფელი ადამიანი ჩაიდენს მაგას? ჩავიდა ბირმინგემში და ზანგებში გარევა მოინდომა! მე რომ ბირმინგემის მერი ვყოფილიყავი...

კიდევ კარგი, ბირმინგემის მერი ჩვენგან არც ერთი არ იყო. ეეს, ერთი დღით მაინც რომ დავესვი ვინმეს ალაბამის შტატის მმართველად! მისიონერთა საზოგადოება თვალის დახამხამებას ვერ მოასწრებდა, ტომ რობინსონი გაათავისუფლებული იქნებოდა... იმ დღეს კელპურნია მის რეიჩელის მზარეულს უყვებოდა, როგორ ჰქონია ტომს ყველაფერზე ხელი ჩაქნეული. სამზარეულოში რომ შევედი, თხრობა არ შეუწყვეტია. კელმა თქვა: ატიკუსმა ვერაფრით დაამშვიდა და ბანაკში გადაყვანის წინ ტომმა ასეთი რამე უთხრა: მშვიდობით, მისტერ ფინჩ, ახლა უკვე ველარაფერს შეცვლით და ტყუილად ნულარ გაირჯებითო... ატიკუსმა მითხრა, — განაგრძობდა კელპურნია, — რა დღესაც ციხეში ჩასვეს, ტომმა იმ დღიდან იმედი გადაიწურაო. ატიკუსს თურმე უცდია ტომისთვის აეხსნა, რომ იმედის დაკარგვა ჯერ ადრე იყო, რადგან იგი ყველაფერს იღონებდა მის გასათავისუფლებლად. მის რეიჩელის მზარეულმა კელპურნიას ჰკითხა: რატომ არ უთხრა ატიკუსმა — ნამდვილად გაგათავისუფლებენო, განა ასე არ აჯობებდა? ტომიც აღარ დაიტანჯებოდაო. კელპურნიამ კი

მიუგო: — მაგას იმიტომ ამბობ, რომ კანონს არ იცნობ, როცა ვექილის სახლში ტრიალებ, პირველი დღიდანვე ხვდები ერთ რამეს: გარკვეულ პასუხს ვერაფერზე გასცემ წინასწარ. მისტერ ფინჩს არ შეეძლო დანამდვილებით ეთქვა, ასე იქნებაო, მით უმეტეს, როცა დარწმუნებული არ იყო, როგორ დამთავრდებოდა ყველაფერი.

ამ დროს შემოსასვლელი კარი გაჯახუნდა და გავიფიქრე, ნეტა რა დროა-მეთქი. ატიკუსის მოსვლა ნაადრევი მეჩვენა. მისიონერთა საზოგადოების თავშეყრის დღეს ქუდი რომ შემოგეგდოთ, შინ მაინც ვერ შემოიტყუებდით.

ატიკუსმა ოთახის კარი შემოაღო და შედგა. ხელში ქუდი ეკავა, სახეზე მიტკლისფერი ედო.

— მომიტევეთ, ქალბატონებო, — თქვა მან, — ყურადღებას ნუ მომაქცევთ, განაგრძეთ თქვენი საქმიანობა, მე ხელს არ შეგიშლით. ალექსანდრა, თუ შეგიძლია ერთი წუთით სამზარეულოში გამოდი. დროებით კელპურნია უნდა წაგართვათ.

ატიკუსი სასადილო ოთახში არ შემოსულა — დერეფნის უკანა კარით პირდაპირ სამზარეულოში გავიდა. მე და მამიდა ალექსანდრა იქ დავხვდით. სასადილო ოთახის კარი ისევ გაიღო და მის მოდიც შემოგვიერთდა. კელპურნია ნახევრად წამომდგარიყო სკამიდან.

— კელ, ელენ რობინსონთან უნდა გამომყვე, — უთხრა ატიკუსმა.

— რა მოხდა? — ჰკითხა მამიდა ალექსანდრამ, რომელიც ატიკუსის გამომეტყველებამ დააფრთხო.

— ტომი დაიღუპა.

მამიდა ალექსანდრამ ხელები პირზე აიფარა.

— ესროლეს, როცა გარბოდა, — თქვა ატიკუსმა, — შესვენების დროს მომხდარა ყველაფერი. თურმე უცებ გიჟივით მიაწყდა ღობეს და აფოფხება დაიწყო... ყველას თანდასწრებით!

— მერე, არ სცადეს შეჩერება? არ გააფრთხილეს? — აკანკალებული ხმით იკითხა მამიდა ალექსანდრამ.

— როგორ არა, მცველებმა დაუყვირეს, შეჩერდიო. რამდენჯერმე ჰაერშიც უსვრიათ, მერე კი მიზანში ამოიღეს. ზუსტად მაშინ ესროლეს, როცა ღობებზე გადადიოდა. ორივე ხელი მთელი რომ ჰქონოდა, ნამდვილად გადავიდოდა, ისე სწრაფად მიცოცავდაო, მითხრეს... ჩვიდმეტი ტყვია მოხვედრია... ამდენი არ უნდა ესროლაო. კელ, ელენს უნდა შევატყობინოთ, მინდა, გამომყვე და მომეხმარო.

— დიახ, სერ, — ბუტბუტით მიუგო კელპურნიამ და ათრთოლებული ხელებით შეუდგა წინსაფრის შესხნას. მის მოდი მივიდა და მიემშველა.

— აივსო მოთმინების ფიალა, ატიკუს, — უთხრა მამიდა ალექსანდრამ.

— გააჩნია, რა თვალსაზრისით მიუდგები, — მიუგო მამამ, — ერთი ზანგით მეტი თუ ნაკლები — იმათთვის სულერთი არაა? იქ ორასი ეგეთი ზანგი ჰყავთ, ვინ უყურებს იმას — ტომია თუ სხვა ვინმე...

ატიკუსი მაცივარს მიეყრდნო. სათვალე აიწია და თვალები მოისრისა.

— ისეთი კარგი შანსი გვექონდა, შეიძლება ეს საქმე მოგვეგო კიდევ, — თქვა მან, — ტომს ვუთხარი, რისი იმედიც მქონდა, მაგრამ იმაზე მეტს ხომ ვერ შევპირდებოდი... ტომისთვის კი თეთრკანიანის „კარგი შანსი“, ეტყობა, ბევრს არაფერს ნიშნავდა. დაიქანცა და თავის გზას დაადგა... აბა, კელ, მზადა ხარ? — დიახ, მისტერ ფინჩ.

— მაშინ წავიდეთ.

მამიდა ალექსანდრა კელპურნიას სკამზე ჩამოჯდა და ხელები სახებზე აიფარა. გაუნძრევლად იჯდა; იმდენად გაუნძრევლად, რომ შემეშინდა, გული არ წასვლოდა. მესმოდა, როგორ აჩქარებით სუნთქავდა მის მოდი, გეგონებოდათ, მაღალი კიბე აიარაო. სასადილოდან კი მანდილოსნების მხიარული ჟრიამული გამოდიოდა.

მეგონა, მამიდა ალექსანდრა ტიროდა, მაგრამ როცა სახიდან ხელები მოიშორა, დავინახე, რომ შევცდი: უბრალოდ გადაღლილი ჩანდა და ნირწამხდარი ხმით ალაპარაკდა:

— ვერ ვიტყვით, ყველაფერი მომწონდეს, რასაც ის აკეთებს, მოდი, მაგრამ ჩემი ძმია... მე მართო ერთი რამ მინდა ვიცოდე: როდის დამთავრდება ეს ყველაფერი... — მაშიდამ ხმას აუწია, — ლამისაა კაცს გული გაუსკდეს, ცდილობს, არ შეიმჩნიოს, მაგრამ ვიცი, საშინლად იტანჯება. მინახავს, როგორ... რალა უნდათ მეტი, რალა უნდათ მეტი!..

— ვის რა უნდა, ალექსანდრა? — ჰკითხა მის მოდიმ.

— ამ ქალაქზე ვამბობ. ყველა ძალიან მოწადინებულია, ატიკუსმა გააკეთოს ის, რის გაკეთებაც თვითონ ვერ გაუბედავთ... თურმე ნუ იტყვით — ეშინიათ, შემოსავალი არ შეუმცირდეთ. ყველა მოწადინებულია, ამ კაცმა მთელი თავისი ჯანმრთელობა შეაღიოს საქმეს, რომლის გაკეთებაც თვითონ ეშინიათ, ეგენი...

— დაწყნარდით, თორემ გაიგონებენ, — უთხრა მის მოდიმ, — ალექსანდრა, და ასე არასოდეს გიფიქრიათ? არ ვიცი, მეიკომელებს ესმით ეს, თუ არ ესმით, მაგრამ დამიჯერეთ, იმაზე მეტ პატივს ვერ მიაგებ ადამიანს, რასაც ჩვენ ჩვენი ნდობით მივაგებთ ატიკუსს. ჩვენ მას ვანდობთ ჭეშმარიტების დაცვას. ესაა და ეს.

— მაინც ვინ თქვენ? — იკითხა მაშიდა ალექსანდრამ: რას იფიქრებდა, თუ თავისი თორმეტი წლის ძმისშვილის კითხვას იმეორებდა!

— ერთი მუჭა ხალხი ამ ქალაქში, ვისაც მიაჩნია, რომ სამართალი მხოლოდ თეთრებისათვის არაა მოგონილი; ერთი მუჭა ხალხი, ვინც თვლის, რომ სამართალი ყველასთვის ერთია. ერთი მუჭა ხალხი, ვისაც იმდენი თავმდაბლობა აქვს, რომ შავკანიანის შეხედვისას გაიფიქროს, მხოლოდ ღვთის განგებითაა, რომ მე მის ადგილზე არა ვარო! — მის მოდის ხმას სიმტკიცე დაუბრუნდა: — ერთი მუჭა ხალხი წესიერი ოჯახებიდან, აი, ვინ არიან ის მეიკომელები.

მე რომ ცოტა უფრო ყურადღებით მეგდო ყური, ჯემისეულ განმარტებას „კარგი ოჯახიშვილობის“ შესახებ კიდევ შევმატებდი რალაცას. მაგრამ უცებ კანკალმა ამიტანა და ველარ გაჟერდი: ინფილ-

დის ტუსალთა ბანაკი გამახსენდა, ნანახი მქონდა. ატიკუსმა სასეირ-
ნო მოედანიც მაჩვენა; საფეხბურთო სტადიონისხელა იქნებოდა.

— შეწყვიტე კანკალი, — მიბრძანა მის მოდიმ და მეც გავჩერდი, —
ადექით, ალექსანდრა, დიდი ხანია, სტუმრები მიტოვებული გვყვა-
ნან.

მამიდა ალექსანდრა წამოდგა და დაჭმუჭნილი კაბა გაისწორა.
ქამარში გაჩრილი ცხვირსახოცი ამოიღო, ცხვირი მოიხოცა, თმა შე-
ისწორა და იკითხა:

— მემჩნევა რამე?

— არაფერი, — უთხრა მის მოდიმ, — ჟინ ლუიზა, უკვე მოერიე შენს
თავს?

— დიახ, მემ.

— მაშინ მანდილოსნებს შევუერთდეთ.

მოსაუბრეთა ხმები ერთბაშად გაძლიერდა, როცა მის მოდიმ სა-
სადილო ოთახში შესასვლელი კარი გააღო. მამიდა ალექსანდრა
ჩემ წინ მიდიოდა და დავინახე, როგორ მოიღერა ყელი ოთახში შეს-
ვლისთანავე.

— ოჰ, მისის პერკინს, — თქვა მან, — ყავა უნდა დაგისხათ, ახლავე
მოგართმევთ!

— კელპურნია ცოტა ხნით საქმეზე გასული, გრეის, — უთხრა მის
მოდიმ, — ნება მიბოძეთ, კიდევ ერთი მაცვლის ტარტალეტი გადმო-
გიღოთ. გაიგეთ, რა უქნია ერთ-ერთ ჩემს ბიძაშვილს ამ დღეებში?
აი, იმას, თევზაობა რომ უყვარს?..

და ასე ჩამოუარეს სასადილო ოთახში მსხდომ მხიარული ქალე-
ბის მწკრივს: ფინჯნებს ყავით უვსებდნენ, უმასპინძლებოდნენ კან-
ფეტებით. მის მოდისა და მამიდაჩემის შემხედვარე ვერც წარმოიდ-
გენდით, თუ მათ კელპურნიას წასვლის მეტი რაიმე აღარდებდათ.

ისევ გაიბა ხმადაბალი დუდუნნი:

— დიახ, ჩემო ბატონო, მისის პერკინს, გრაიმზ ევერეტი წამებუ-
ლი წმინდანია, ის... ქორწინება აუცილებელი გამხდარა, ჰოდა, გაქ-

ცეულან... სილამაზის სალონში ყოველ შაბათ დღეს... მზის ჩასვლისთანავე... იცით, ვისთან სძინავს? წიწილებით, დაავადებული წიწილებით სავსე გალია... ფრედმა თქვა, ყველაფერი მაგიტ დაიწყო, დიახ, ფრედმა მითხრა...

მამიდა ალექსანდრამ გამოიხედა და გამიღიმა. მერე თვალით ნამცხვრიან ლანგარზე მანიშნა და თავიც დამიკრა. ლანგარი ფრთხილად ავწიე და ფეხაკრეფით წავედი მისის მერივეზერისკენ. რამდენადაც შემიძლო, თავაზიანად ვკითხე, ნამცხვარს ხომ არ ინებებთ-მეთქი. ბოლოს და ბოლოს, თუ მამიდაჩემს შეუძლია ასეთ მძიმე წუთებშიც ნამდვილი ლედივით მოიქცეს, ვითომ მე რითი ვარ ნაკლები?

25

- ნუ შვრები მაგას, ჭყიტა, გასვი გარეთ, კიბეზე.
- რას ამბობ, გაგიჟდი, ჯემ?
- გეუბნები: გარეთ გასვი-მეთქი!

ამოვიოხრე, ციცქნა არსება ავიყვანე, კიბის ზედა საფეხურზე დავსვი და ისევ ჩემს გასაშლელ საწოლს მივუბრუნდი. უკვე სექტემბერი იდგა, მაგრამ კვლავინდებურად ცხელოდა და ჩვენც ბადით შემოღობილ ღია აივანზე ვათევდით ღამეს. ციცინათელები, ღამის პეპლები და ხოჭოები მთელი ბათხულის განმავლობაში გამალებით რომ აწყდებოდნენ ბადეს, ჯერაც არ გაფრენილიყვნენ იქ, სადაც შემოდგომისას მიფრინავენ ხოლმე.

არ ვიცი, საიდან შემოძვრა მუხლუხო. ეს პაწაწინა ცუდლუტი, ალბათ კიბეზე ამოხოხდა და კარის ღრიჭოდან შემოაღწია ბინაში... როცა წიგნის დასადებად დავიხარე, მაშინ შევნიშნე. ასე ორიოდე სანტიმეტრი სიგრძისა იქნება; როცა ეხები — მკვრივ ნაცრისფერ გორგლად ჩაეხვევა ხოლმე.

მუცელზე დავწევი, დავიხარე და თითი შევახე. ჩაეხვია, მაგრამ როგორც ჩანს, მალე დამშვიდდა და თანდათან გაიშალა. თავისი ასი ფეხით რამდენიმე სანტიმეტრზე გახობდა. ხელმეორედ მივადე თითი, ისევ ჩაეხვია. ძილი მერეოდა და გადავწყვიტე, საქმე მომეთავებინა: ის იყო, მისი გასრესა დავაპირე, რომ ჯემმა დამიძახა.

ჯემი მიბღვერდა. მისი უგუნებობა ალბათ გარდამავალ ასაკთან იყო დაკავშირებული. ვინატრე, ნეტა ჩქარა გადალახოს ეს ასაკი და ამოვისუნთქავ-მეთქი. ისე, ცხოველების მიმართ ლმობიერი რომ იყო, კი ვიცოდი, მაგრამ მწერებს რატომ ელოლიავენოდა, ვერაფრით გამეგო.

— რატომ არ შეიძლება გავსრისო? — ვკითხე მე.

— იმიტომ, რომ არაფერს გიშავენს, — გაისმა სიბნელეში ჯემის პასუხი. მაგიდის ლამპა უკვე ჩაექრო.

— მგონი, შენ ახლა ისეთი ხანა დაგიდგა, ბუბები და კოლოებიც კი გეცოდება, არა? — ვუთხარი მე, — როცა სხვა ჭკუაზე დადგები, შემატყობინე. ოღონდ ერთ რამეს გეტყვი — ჭიანჭველა რო შემომიძვრეს საწოლში, სულერთია, გავსრეს.

— ოო, მორჩი რა, — მომიგო ძილნარევი ხმით.

ახლა მე კი არა, ჯემი ემსგავსებოდა გოგოს დღითი დღე. მყუდროდ მოვკალათდი და დასაძინებლად განვეწყე. მანამდე კი დიღზე ვფიქრობდი: პირველ სექტემბერს მერიდიანში გაემგზავრა მტკიცე რწმენით, რომ როგორც კი სასწავლო წელი მორჩებოდა, მაშინვე ჩვენთან ჩამოვიდოდა. მე მგონი, ჩემი მშობლები უკვე მიხვდნენ, რომ ზაფხულის გატარება მეიკომში მიყვარსო, — გვითხრა მან. მის რეიჩელმა „მეიკომის გზაჯარედინამდე“ ყველანი ტაქსით მიგვიყვანა. სანამ მატარებელი თვალს არ მიეფარა, დილი ვაგონიდან ხელს გვიქნევდა. თვალს კი მიეფარა, მაგრამ ჩემს ფიქრებში ისევ ცოცხლად ვხედავდი: დილი ძალიან მაკლდა... წასვლამდე ორი დღით ადრე ჯემმა ცურვა ასწავლა.

ცურვა ასწავლა... ერთბაშად გამოვფხიზლდი, რადგან ამასთან დაკავშირებით დილის ნაამბობი მომაგონდა.

ბარკერის დეღე ტალახიანი გზის ბოლოში, მერიდიანიდან მიმავალი შარაგზის გადაღმა მდებარეობს, ქალაქიდან ერთი მილის სავალზე. დღისით შარაგზაზე მოგზაურობა არ ჭირს — ან ბამბით დავირთულ ურიკას მოაჯდები, ან მანქანას დაემგზავრები, მერე კი მდინარემდე იოლად მიხვალ, მაგრამ სიბნელეში უკან დაბრუნება დამლელელია და საცურაოდ წასული ხალხი ცდილობს, დროზე დაბრუნდეს.

დილის მონაცოლის მიხედვით, ის და ჯემი შარაგზით ბრუნდებოდნენ შინ, როცა ატიკუსმა ჩაუქროლა. ისეთი სახით მჯდარა, თითქოს ბავშვები ვერც კი შეამჩნიაო. ბიჭებმა ხელი დაუქნიეს. როგორც იქნა, ატიკუსმა სვლა შეანელა. დილი და ჯემი რომ წამოეწივნენ, ატიკუსს უთქვამს — ჯობს, სხვა მანქანას დაემგზავროთ, ჩვენ ალბათ კარგა ხანს ვერ მოვბრუნდებით უკანო. უკანა სკამზე კელპურნია მჯდარა.

ჯემი ამტყდარა: გინდა თუ არა, გამოგყვებითო, და ატიკუსს უთქვამს, — კარგი, თუ მანქანაში დაგველოდებით, ჩასხედითო.

სანამ ტომ რობინსონის სახლს მიაღებოდნენ, ატიკუსმა ბიჭებს შეატყობინა, რაც მოხდა.

გზატკეცილიდან გადაუხვიეს, ნელა ჩაიარეს სანაგვესთან და იუველების კარ-მიდამოს გასცდნენ, მერე კი ვიწრო შარას შეუყვნენ და ბანგების დასახლებაში შევიდნენ. დიღმა მითხრა, ტომის სახლის წინ რამდენიმე შავკანიანი ბავშვი კენტობანას თამაშობდაო. ატიკუსმა მანქანა დააყენა და გადავიდა, კელპურნიაც მიჰყვა და ეზოში შევიდნენ.

დიღმა გაიგონა, როგორ ჰკითხა ატიკუსმა ერთ-ერთ ბავშვს: — სემ, დედაშენი სად არისო. სემმა უპასუხა: ქვემოთაა, მის სტეფანთან, გავიქცევი, დავუძახებო. ატიკუსი ჯერ შეყოყმანებულა, მერე კი

უთქვამს: კარგი, წადიო. სემი მაშინვე გაქცეულა, ბავშვებს კი თამაშში განუგრძიათ.

პატარა გოგონა ქოხის კარებში გამომდგარა და ატიკუსს მიშტერებია. დიღმა მითხრა, თავი უამრავი წვრილ-წვრილი ნაწნავით ჰქონდა დაფარული, ყველა ნაწნავის ბოლოზე ჭრელი ბაფთა ეკეთათო. ლამის პირი გახეოდა, ისე უღიმოდა ატიკუსს და ნელა მიდიოდა მისკენ. მაგრამ ისეთი პატარა ყოფილა, ძლივს დაბაჯბაჯებდა თურმე. დიღმა მითხრა: ატიკუსი მიუახლოვდა, ქუდი მოუხადა და თითი გაუწოდაო. გოგონა თურმე თითში ჩააფრინდა და გაბედულად ჩამოვიდა კიბებზე. მერე ატიკუსმა გოგონა კელპურნიას ჩააბარა. მალე ელენიც გამოჩნდა. დედის ზურგსუკან სემი მოკუნტრუმობდა. დიღმა თქვა: ელენმა უთხრა, საღამო მშვიდობისა, მისტერ ფინჩ, ხომ არ დაბრძანდებოდითო, მაგრამ მეტი აღარაფერი უთქვამს, არც ატიკუსს გაუღია ხმაო.

— ჭყიტა, — მითხრა დიღმა, — ელენი პირდაპირ მიწაზე გაიშხლართა! მიწაზე დაეცა, გეგონებოდა, გოლიათმა დაადგა ფეხიო. უცებ, ჰოპ! — აქ დიღმა მიწას პუტკუნა ფეხი დაჰკრა, — აი, როგორც ჭიანჭველას ვსრესთ ხოლმე, ისე.

დიღმა მითხრა, კელპურნიამ და ატიკუსმა ელენი წამოაყენეს და თითქმის მიათრიეს ქოხამდეო. ქოხში კარგა ხანს დარჩნენ და მერე მართო ატიკუსი გამოვიდაო. როცა უკან წამოსულან, სანაგვისკენ, იუველის ბავშვები თურმე რაღაცას მოსძახოდნენ, ოღონდ დიღს ვერ გაუგია, რას.

ტომის დაღუპვით მეიკომელებმა ორიოდ დღით შეიქციეს თავი. ორი დღე საკმარისი აღმოჩნდა, რათა ეს ამბავი მთელ ჩვენს — ოლქს შეეტყო. „გაიგეთ?.. არა?.. ამბობენ, ელვის სისწრაფით გარბოდაო...“ მეიკომისთვის ტომის დაღუპვაში უჩვეულო არაფერი გახლდათ. ზანგებისთვის ჩვეულებრივი ამბავია ვიღაცის დაჭრა და გაქცევა. შავკანიანის ფსიქოლოგიისათვის დამახასიათებელია დაუგეგმავი, წინდაუხედავი მოქმედება — ბრმა გაქცევა პირველივე

ხელსაყრელი შემთხვევისას... „სასაცილო არაა, ატიკუს ფინჩს შეიძლება გაეთავისუფლებინა კიდევ, მაგრამ ლოდინი?! ჯანდაბას ლოდინი! ხომ იცით, როგორაა ეს ხალხი მოწყობილი.. შემთხვევით მოსულები შემთხვევითვე მიდიან ამქვეყნიდან... აი, კიდევ ერთი მაგალითიც: ეგ ტომ რობინსონი, ამბობენ, ოფიციალურად ყოფილა ჯვარდაწერილი, ამბობენ – სუფთად იცვამდა, ეკლესიაშიც დადიოდა და ყველაფერს წესიერად აკეთებდაო, მაგრამ როცა საქმე საქმეზე მიდგა, ნამდვილი სახეც გამოაჩინა... შავკანიანი თავის ბუნებას სად გაექცევა?..“

კიდევ რამდენიმე დეტალი, რომელსაც მთხრობელი თავისი გემოვნებით უმატებდა და ბოლოს სალაპარაკოც აღარაფერი დარჩა, სანამ ხუთშაბათს მორიგი „მეიკომ ტრიბუნი“ არ გამოვიდა. შავკანიანების „ახალ ამბებში“ მოკლე ნეკროლოგი მოეთავსებინათ, თუმცა რედაქტორმა ამ საკითხს მოწინავე სტატიაც მიუძღვნა.

მისტერ ანდერვუდი ამ სტატიაში თავშეუკავებლად ენამწარობდა და აშკარად არად დაგიდევდათ, თუ ამით ხელისმომწერთა მნიშვნელოვან ნაწილს დაკარგავდა (მაგრამ მეიკომელები როდი აჰყვნენ მისტერ ანდერვუდს: „დაე, მისტერ ანდერვუდმა ხმის ჩაწყვეტამდე იღრიალოს და წეროს, რაც ენაზე მოადგება, რას იზამ; თუ მაინცდამაინც უნდა, საკუთარ გაზეთში თავი გაიმასხარავოს, მისი ნებააო, ამბობდნენ ისინი).

თავის წერილში მისტერ ანდერვუდი მართლმსაჯულების ნაკლოვანებებს როდი შეეხებოდა; იგი ისეთი ენით წერდა, ბავშვსაც არ გაუძნელდებოდა გაგება. მისტერ ანდერვუდი დამაჯერებლად ასაბუთებდა, რომ ხეიბრის მოკვლა ნებისმიერ ვითარებაში ცოდვია – იმის მიუხედავად, ეს ხეიბარი ზის, დგას თუ გარბის. ტომის მკვლელობა მან ბავშვებისა და მონადირეების მიერ უწყინარი მგალობელი ფრინველების ხოცვას შეადარა. მეიკომელებმა კი გაიფიქრეს: მისტერ ანდერვუდმა ისეთი პოეტური სტატიის შეთხზვა მოიწადინა,

რომელსაც უსათუოდ გადაუბეჭდავდა „მონტგომერი ედვერტიზმი-რიო...“

ვკითხულობდი მისტერ ანდერვუდის სტატიას და ჩემთვის ვფიქრობდი — ნეტა მაინც როგორ მოხდა-მეთქი ეს ყველაფერი: — შემთხვევითი მკვლელობა? კი მაგრამ, სანამ მოკლავდნენ, ტომის საქმე ხომ კანონიერმა სასამართლომ განიხილა? საჯაროდ დაკითხეს და თორმეტმა წესიერმა და პატიოსანმა კაცმა სიკვდილი მიუსაჯა. მამაჩემი ბოლომდე ცდილობდა მის დაცვას... — და უცებ მისტერ ანდერვუდის მოსაზრება ჩემთვის ნათელი შეიქნა: ატიკუსმა ყველა ხელმისაწვდომ ხერხს მიმართა, რათა მსაჯულებისათვის თვალი აეხილა და ტომის გათავისუფლება გაეიოლებინა; მაგრამ ადამიანთა გულის იდუმალ სასამართლოსთან ატიკუსს ხელი აღარ მიუწვდებოდა... ტომი განწირული კაცი იყო იმ წუთიდან, რა წუთსაც მეიელა იუველმა პირველად გააღო პირი საკვივლელად.

იუველის გვარის გახსენებაზე კინაღამ გული ამერია. მეიკომი ტყუილად როდი კარგავდა დროს: მთელ ქალაქს ერთბაშად მოედო მისტერ იუველის მოსაზრება ტომის დაღუპვასთან დაკავშირებით. ამ ამბავმა სწრაფად შემოაღწია ბრიტანული ჭორის სრუტეშიც და ჩვენამდე მის სტეფანის პირით მოვიდა. მის სტეფანიმ მამიდა ალექსანდრას ჯემის თანდასწრებით შეატყობინა („კარგი ერთი, ალექსანდრა, უკვე იმხელაა, არაფერი უჭირს, მოუსმინოსო“, უთხრა მამიდას ჯემზე) მისტერ იუველის ნათქვამი. მისტერ იუველს უთქვამს: ეს პირველია, ამ ამბავს კიდევ ორი ან მეტი ადამიანი შეეწირებაო. ჯემმა მითხრა: შიში ნუ გაქვს, მისტერ იუველი სულ ტყუილად ბაქიბუქობს, მაგრამ შენ თუ ატიკუსს აგრძნობინებ, ეს რომ იცი, პირადად მე აღარასოდეს ხმას აღარ გაგცემო.

სასწავლო წელი დაიწყო და მასთან ერთად რედლების ეზოსთან სიარულიც განვაახლეთ. ჰემი მეშვიდე კლასში გადავიდა და უფროსკლასელთათვის განკუთვნილ ცალკე შენობაში უტარდებოდა გაკვეთილები. მე მესამე კლასში ვიყავი, ასე რომ, ჩვენი გზები გაიყო. სკოლაში მხოლოდ დილაობით მივდიოდით ერთად, დღის განმავლობაში კი მარტო სუფრასთან ვხვდებოდით ერთმანეთს. ჰემი ფეხბურთის წრეში ჩაეწერა, მაგრამ ჯერ ისეთი გაკნაჭული და პატარა იყო, გუნდისთვის მარტო წყლის მზიდავად ვარგოდა; თუმცა ამასაც დიდი ხალისით აკეთებდა – დაათრევდა წყლიან ვედროებს და თითქმის დაღამებამდე აღარ შემოდის შინ.

რედლების კარ-მიდამო შიშის ზარს აღარ მცემდა, მიუხედავად იმისა, რომ ვეება მუხის დაჩრდილული ეზო კვლავინდებურად მოჟამული, პირქუში და უკაცრიელი ჩანდა. უღრუბლო ამინდში ნათან რედლისაც მოვკრავდით ხოლმე თვალს ქალაქიდან შინისაკენ მიმავალს. ბუა რედლიც, ჩვენი ვარაუდით, ცოცხალი უნდა ყოფილიყო (ისევ იმ ძველი თვალსაზრისის გამო: „არავის დაუნახავს, ბუა სახლიდან გამოესვენებინო“).

ზოგჯერ ამ სახლთან ჩავლისას სინდისის ქენჯნას განვიცდიდი იმის გამო, რომ ოდესღაც არტურ რედლის წვალეებაში მიმელო მონაწილეობა. აბა, წარმოიდგინეთ, რა უნდა განეცადა განდევილს, როცა ბავშვები ფანჯარაში უჭვრიტინებდნენ, გადასცემდნენ ანკესის წვერზე წამოცმულ ბარათებს და ღამღამობით მის ბოსტანში დაბორიალობდნენ!

მაგრამ არც ის დამვიწყნია, როგორ ვიპოვეთ ორი პენიანი ინდიელის თავის გამოსახულებით, კევი, საპნის თოჯინები, დაჟანგული მედალი, გაფუჭებული საათი და ძეწკვი; ეს ნივთები ჰემმა ალბათ სადღაც შეინახა... ერთ შუადღეს ფულუროსთან შევდექი და დავაკვირდი: ცემენტით ამოვსებული ღრუს გარშემო ხის ქერქი გამობურცულიყო, თვითონ ღრუს კი მოყვითალო ფერი ედებოდა.

ბუა რედლის ორჯერ თითქმის თვალის კი შევაველეთ — ვინ არ იამაყებს ამით!

თუმცა არც იმის იმედს ვკარგავდი, რომ ერთხელ მართლაც დავინახავდი თავის აივანზე გამოსულს. აი, როგორ წარმომედგინა ბუასთან შეხვედრა: როცა მის სახლს ჩავუვლი, მისტერ არტური საქანელაზე იჯდება. „გამარჯობა, მისტერ არტურ!“ — ვეტყვი უბრალოდ, ვითომ მთელი ცხოვრება ასე ვეგებებოდე. „საღამო მშვიდობისა“, — მომიგებს ბუა, ვითომ ყოველ ნაშუადღევს ასე მესალმებოდეს: „რა მშვენიერი ამინდი დაგვიდგა, არა?“ დიახ, სერ, მართლაც რომ მშვენიერია-მეთქი, — ვეტყვი და ჩავივლი.

მაგრამ ეს ყველაფერი ფუჭი ოცნებაა: ჩვენ მას ვერასოდეს ვნახავთ; იქნებ უმთვარო ღამით ის მართლაც გამოდის ხოლმე და მის სტეფანი კროუფორდს უჭვრეტს? ბუას ადგილზე მე სხვა ვინმეს ავირჩევდი სათვალთვალოდ. თუმცა ბუამ თავისი საქმე უკეთ იცის... აი, ჩვენ კი არასოდეს შემოგვხედავს!

— შენ რა, ხომ არ გინდა, ყველაფერი თავიდან დაიწყო? — მკითხა ერთ საღამოს ატიკუსმა, როცა მოულოდნელად განვუცხადე, ისე როგორ უნდა მოვკვდე, ბუა ერთხელ მაინც არ ვნახო-მეთქი.

— თუ რამეს ეგეთს აპირებ, აი, რას გეტყვი: ახლავე ამოიგდე თავიდან, — მითხრა მამამ, — მე უკვე ბებერი ვარ და შენ თუ რედლების ეზოში ბორიალი მოგეპრიანება, კუდში ვერა გდევ; გარდა ამისა, ეს უბრალოდ სახიფათოა: შეიძლება მოგკლან, შენც კარგად იცი ეს. მისტერ ნათანი თავის ბაღში აჩრდილებსაც კი ესვრის თოფს, ისეთ აჩრდილებსაც, ვინც ბოსტანში ოცდაათ ნომრიან შიშველი ფეხის ანაბეჭდს ტოვებენ... შენი ბედი, მაშინ რომ გადაურჩი!

ეს იყო და ეს, ამ თემაზე მეტი კრინტი აღარ დამიძრავს. აი, ატიკუსმა კი აღტაცებაში მომიყვანა: ცხოვრებაში პირველად გვაგრძობინა, რამდენად მეტი სცოდნია, ვიდრე ჩვენ გვეკონა. თანაც რამდენი წელი გავიდა მას მერე! თუმცა არა, ეს ხომ გასულ ზაფხულს მოხდა? გასულ ზაფხულს, თუ იმის წინა ზაფხულს, როცა... არა, დრო რა-

ლაც უშნო ოინებს მიწყობს... არ დამავიწყდეს, ჯემს უნდა ვკითხო, მაინც როდის იყო?!

ბოლო ხანებში იმდენი რამ დაგვატყდა თავს, ბუა რედლი იმასთან არაფრად გვეჩვენებოდა. ატიკუსმა გვითხრა: მეტი რაღა უნდა შეგვემთხვეს? დრო გადის, ყველაფერი თავ-თავის ადგილზე ლაგდება, ცოტა ხანში ტომ რობინსონის სახელი აღარავის ეხსომება და იმ ამბავსაც სამუდამოდ დაივიწყებენო.

იქნებ ატიკუსი მართალი იყო, მაგრამ ზაფხულის უსიამოვნო მოგონებები დახშულ ოთახში დაგუბებული კვამლივით აღარ გაიფანტა. მეიკომელი უფროსები მე და ჯემს იმ თემამზე არასოდეს გვესაუბრებოდნენ. თავიანთ შვილებს კი, ეტყობა, არაერთხელ ესაუბრნენ და ასეთი დასკვნა გამოიტანეს: რა მაგათი ბრალია, თუ ატიკუსის შვილები არიანო. ასე რომ, ბავშვები ყველაფრის მიუხედავად, თავაზიანად უნდა მოგვპყრობოდნენ; მშობლების ჩაურევლად ბავშვები ასეთ გადაწყვეტილებას ვერასგზით ვერ მიიღებდნენ; დარწმუნებული ვარ, უფროსები რომ არა, მე და ჯემს ერთი-ორჯერ მსუბუქად შემოგველახებოდა რომელიმე ჩვენი თანაკლასელი და ყველაფერი ამით დამთავრდებოდა. ახლა კი ისღა დაგვრჩენოდა, თავი მალლა აგვეჩია და ისე მოვქცეულიყავით, როგორც ნამდვილ ლედისა და ჯენტლმენს შეეფერება. ეს დრო რაღაცით მისის ჰენრი-ლაფაეტ დუბოუმის ხანას მაგონებდა. ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ ამჯერად თავს არავინ დაგვეხბოდა. მაგრამ მოხდა ერთი უცნაური ამბავი, რომლის ახსნის უნარი მე არ შემწევდა: იმისდა მიუხედავად, რომ ატიკუსს, როგორც მშობელს, უამრავ ნაკლს მიაწერდნენ, იმ წელიწადს, ისევე, როგორც ადრე, ყველა ერთსულოვნად იყო მოწადინებული, შტატების საკანონმდებლო ორგანოში სწორედ მამაჩვენი აერჩიათ და არა სხვა ვინმე. მაინც, რა ახირებული ხალხია ეს მეიკომელები-მეთქი, გავიფიქრე და გადავწყვიტე, მათზე აღარ მეფიქრა; მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს მაინც მომიწია ამაზე დაფიქრება.

ეს მოხდა სკოლაში.

კვირაში ერთხელ „უკანასკნელი ცნობების“ მომზადება გვევა-
ლებოდა. ყოველ ბავშვს გაბეთიდან რაიმე ისეთი ცნობა უნდა ამო-
ეჭრა და დაესწავლა, სადაც მსოფლიოში მიმდინარე ამბებზე იქნე-
ბოდა საუბარი. დასწავლილი ბავშვს მომდევნო გაკვეთილზე კლას-
ში უნდა მოეყოლა. ვარაუდობენ, რომ ამ ხერხის გამოყენება რამდე-
ნიმე თვალსაზრისითაა სასარგებლო: 1) კლასის წინა-შე გამოს-
ვლისას ბავშვს თავდაჭერისა და სწორად დგომის ჩვევა უმუშავდე-
ბა; 2) მოკლე ინფორმაციის გადმოცემა სიტყვის სწორად შერჩევისა
და დაკვირვების უნარს უვითარებს; 3) „უკანასკნელი ცნობის“ დას-
წავლა მეხსიერებას ავარჯიშებს; 4) ხოლო მარტოობის გრძნობა,
რომელიც თანაკლასელების წინ განცალკევებით დგომისას ებადე-
ბა, აუცილებლად წარმოშობს კოლექტივში დაბრუნების ადრინ-
დელზე უფრო მძაფრ სურვილს.

ვერაფერს იტყვი — იდეა დიდებულია, მაგრამ მეიკომში ამან ფე-
ხი ვერ მოიკიდა (ისევე, როგორც ბევრმა სხვა რამემ). ჯერ ერთი,
სოფლელი ბავშვებისათვის გაბეთი ხშირად მიუწვდომელი გახ-
ლდათ, ამდენად, „უკანასკნელი ცნობების“ დასწავლის მთელი სიმ-
ძიმე უმთავრესად ქალაქელი ბავშვების კისერზე გადადიოდა. სოფ-
ლელი ბავშვების ნაწილს ლიბერალური გაბეთიდან ამოჭრილი
სტატიები მოჰქონდა. რადგან, როგორც ჩანს, მხოლოდ იმ გაბეთის
შოვნა შეეძლოთ. მაგრამ ჩვენი მასწავლებლის, მის გეიტსის აზრით,
ეს იყო მდარე ინფორმაციის წყარო. ბუსტად ვერ გეტყვით, რატომ
იღუშებოდა ხოლმე ჩვენი მასწავლებელი, როცა რომელიმე სოფ-
ლელი მოსწავლე ამ გაბეთიდან ჰყვებოდა სტატიას. მაგრამ, ჩემი აზ-
რით, ამას რაღაც კავშირი ჰქონდა მსუბუქ მუსიკასთან, არშიცობას-
თან, ბადაგმოსხმული ნამცხვრებისა და ფუნთუშების ჭამასთან და იმ
ყაიდის ხალხთან, ვისაც საშაირო ჰანგების დამღერება უყვარს. ანუ,
ყოველივე იმასთან, რის დასაგმობადაც მოუწოდებდა და ჯამაგირს
უხდიდა მასწავლებლებს მთავრობა.

ასეა თუ ისე, თითო-ორიოლა გამონაკლისის გარდა, ბავშვებს არ ესმოდათ „უკანასკნელი ცნობების“ აზრი. და აი, ჩემი თანაკლასელი – წრიპა, რომელმაც თავისი ხუთი თითივით იცოდა საქონლის ასავალ-დასავალი, იდგა ახლა მთელი კლასის წინაშე და ჰყვებოდა რაღაცას ვიღაც „მისტერ ნეტრელზე“. უცებ მის გეიტსმა შეაწყვეტინა და უთხრა:

– ჩარლზ, ეგ ტომ „უკანასკნელი ცნობა“ არაა. ესაა განცხადება.

სამაგიეროდ, სესილ ჯეიკობსი კარგად ერკვეოდა „უკანასკნელი ცნობების“ რაობაში და როცა მისი ჯერი მოვიდა, დადგა კლასის წინ და დაიწყო:

– ბებერი ჰიტლერი...

– ადოლფ ჰიტლერი, სესილ, – გაუსწორა მის გეიტსმა, – მოყოლას არასოდეს იწყებენ ასე – ბებერი ვიღაცაო.

– დიახ, მემ, – მიუგო სესილმა, – ბებერი ადოლფ ჰიტლერი სდევს ებ...

– სდევნის, სესილ...

– არა, მის გეიტს, აქ წერია, რომ... თუმცა სულერთია: ბებერი ადოლფ ჰიტლერი ებრაელებს დაერია, ამწყვდევს ციხეში და მთელ ქონებას ართმევს და არ აძლევს ქვეყნიდან წასვლის ნებას და უნდა, რომ ყველა გონებასუსტი გაწმინდოს...

– გონებასუსტებისაგან გაწმინდოს ქვეყანა?

– დიახ, მემ, მის გეიტს, მე მგონი, იმდენი ჭკუა არ ჰყოფნით, თვითონ განიწმინდონ. აბა, სად შეუძლია იდიოტს თავისი თავი რო გაიწმინდოს? დიახ და ჰიტლერმა შეიმუშავა პროგრამა ნახევრად ებრაელების თავიდან მოსაშორებლად. უნდა, რომ რეგისტრაცია ჩაატაროს. ეშინია, ვინმემ რამე მახე არ დამიგოსო და მე ვფიქრობ, რომ ეს ძალიან ცუდი ამბავია. აი, ესაა ჩემი „უკანასკნელი ცნობა“.

– ძალიან კარგი, – უთხრა მის გეიტსმა.

სესილი ქშენა-ქშენით გაეშურა თავისი მერხისაკენ.

ბოლო რიგიდან ვიღაცამ ხელი ასწია.

– ასეთ რამეს როგორ აკეთებს?

– ვინ რას, გენაცვალე? – მოთმინებით ჰკითხა მის გეიტსმა.

– ვინა და ჰიტლერი, მასწავლებლო. როგორ შეიძლება ამდენი ადამიანის დაპატიმრება? მთავრობა ვერ დაუშლის? – იკითხა ხელის ამწევმა.

– მთავრობა თვითონაა ჰიტლერი, – მიუგო მის გეიტსმა და მაშინვე ისარგებლა შემთხვევით, რათა სწავლების პროცესი დინამიკური გაეხადა: დაფისაკენ გაემართა და უშველებელი ასოებით გამოწერა სიტყვა „დემოკრატია“.

– „დემოკრატია“, – გვითხრა მან, – ვინმემ თუ იცის, რას ნიშნავს „დემოკრატია“?

– ჩვენ, – გაისმა ხმა.

ერთი საბრძოლო ლოზუნგი მომაგონდა, ოდესღაც ატიკუსისაგან რომ მსმენოდა და ხელი ავწიე.

– აბა, ჯინ ლუიზა, შენი აზრით, რას ნიშნავს „დემოკრატია“?

– „თანასწორუფლებიანობა ყველას, განსაკუთრებული პრივილეგიები – არავის“, – ვუთხარი მე.

– ძალიან კარგი, ჯინ ლუიზა, ძალიან კარგი, – მის გეიტსს გაეღიმა. „დემოკრატიის“ წინ, დაფაზე მან ბეჭდური ასოებით გამოიყვანა: „ჩვენს ქვეყანაშია“...

– აბა, მთელმა კლასმა გაიმეორეთ – „ჩვენს ქვეყანაშია დემოკრატია“.

ჩვენც გავიმეორეთ. მერე მის გეიტსმა გვითხრა:

– სწორედ ეს განასხვავებს ამერიკას გერმანიისაგან. ჩვენს სახელმწიფოში დემოკრატიაა, გერმანიაში კი – დიქტატურა. დიქტატურა, – გაიმეორა მან, – აქ ჩვენში არავის სდევნიან. დევნა ცრუმორწმუნე ხალხმა იცის. ცრუ-მორ-წმუნე, – გარკვევით წარმოთქვა მან, – ებრაელებზე უკეთესი ხალხი მე არ მეგულება, ამიტომა ვერ გამიგია, რატომ იქცევა ჰიტლერი ასე...

ვიღაცას ცნობისმოყვარეობამ სძლია და ჰკითხა:

— მის გეიტს, როგორ ფიქრობთ, რატომ არ უყვართ ებრაელები?

— არ ვიცი, ჰენრი. სადაც კი უცხოვრიათ, ებრაელებს ყოველთვის თავიანთი წვლილი შეჰქონდათ საზოგადოების განვითარებაში, თანაც ისინი ღრმად მორწმუნე ხალხია... ჰიტლერი რელიგიის განადგურებას ცდილობს და შეიძლება ამიტომაც არ უყვარს ებრაელები...

ამჯერად ისევ სესილმა აღიმაღლა ხმა:

— დანამდვილებით არ ვიცი, მაგრამ, მგონი, ფულის გამოცვლა, თუ რაღაცა ეგეთი უნდათ, — თქვა მან, — მაგრამ ამიტომ ხომ არ დაიწყებდნენ ებრაელების დევნას? ებრაელები ხომ თეთრკანიანები არიან?

— როცა მაღალ კლასებში გადახვალთ, სესილ, თქვენ ისწავლით, რომ ებრაელებს სამყაროს დასაბამიდან სდევნიდნენ, ჯერ კიდევ მათივე მშობლიური მიწიდან, — უთხრა მის გეიტსმა, — ესაა კაცობრიობის ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე შემზარავი ფაქტი... ახლა კი არითმეტიკის დრო მოვიდა, ბავშვებო.

არითმეტიკა მაინცდამაინც არასოდეს მაინტერესებდა, ამიტომ ფანჯარაში ცქერით შევიქციე თავი. ატიკუსი ერთადერთხელ ვნახე აღშფოთებული, მაშინ, როცა ელმერ დევისი რადიოთი უკანასკნელ ცნობებს გადმოსცემდა ჰიტლერზე. მაშინ აღშფოთებულმა ატიკუსმა სასწრაფოდ გამორთო რადიო და შესძახა: — „ფუი!“

ერთხელაც ვკითხე, ჰიტლერს ასე რატომ ვერ იტან-მეთქი და მომიგო: — იმიტომ, რომ ჰიტლერი მანიაკიაო.

არა, ეს რა გამოდის, — ვფიქრობდი ჩემთვის, სანამ კლასი მაგალითების გამოყვანით იყო გართული: — მანიაკი ერთია, გერმანელი ადამიანები კი — მილიონობით. როგორ აძლევენ ამდენი ხალხის დაპატიმრების ნებას? არ ურჩევნიათ, თვითონ ჰიტლერი ჩასვან ციხეში? მაგრამ, ეტყობა, იქ სხვა საკითხებიცაა მოსაგვარებელი... ამას მამას ვკითხავ-მეთქი, გადავწყვიტე.

სალამოს ასეც მოვიქეცი, მამამ კი მომიგო: — ვერაფერს გეტყვი, იმიტომ, რომ მაგ კითხვაზე მეც ვერ გამიცია პასუხიო.

— მაგრამ ჰიტლერი ხომ უნდა გვძულდეს?

— არა, — მითხრა მან, — საერთოდ არავინ არ უნდა გვძულდეს.

— ატიკუს, ერთი რამე ვერ გამიგია, — ვუთხარი მე, — მის გეიტსმა გვითხრა, რომ ეს საშინელებაა, რომ ჰიტლერი არ უნდა ჩადიოდეს იმას, რასაც ჩადის... სახეზედაც კი წამოწითლდა, როცა ამას ამბობდა.

— სავსებით ბუნებრივია.

— ჰო, მაგრამ...

— მაგრამ რა?

— არაფერი, სერ, — ვუთხარი და ოთახიდან გავვედი. დარწმუნებული არ ვიყავი, შევძლებდი თუ არა ატიკუსისათვის ჩემი ფიქრების ახსნას: იმას, რასაც ბუნდოვნად ვგრძნობდი და ვერ გამომეთქვა. იქნებ ჯემი მომეხმაროს ამის გარკვევაში? სკოლის ამბები ჯემს ატიკუსზე უკეთ ესმის!

ჯემი გასაგვათებული იყო — მთელ დღეს უზიდავდა წყალს ფეხბურთელებს. საწოლთან, იატაკზე, დაცლილი რძის ბოთლის გარშემო, სულ ცოტა, თორმეტი ბანანის ქერქი მაინც ეგდო.

— ეს რა ამბავი დაგიწევია? — ვკითხე მე.

— მწვრთნელმა მითხრა — თუ წლის ბოლოსთვის წონაში ოცდახუთ ფუნტამდე მოიმატებ, თამაში შეგეძლებათ, — მაცნობა ჯემმა, — ეს ხერხი კი ყველაზე შედეგიანი და სწრაფია.

— ოღონდ ნუ დაანაგვიანებ ყველაფერს. ჯემ, რაღაცა მინდა გკითხო.

— მიდი, გისმენ, — მითხრა მან, წიგნი ძირს დადო და ფეხები გაშალა.

— მის გეიტსი ვარგი ქალია, არა?

— აბა რა, — მომიგო ჯემმა, — ძალიან მომწონდა, როცა მასწავლიდა.

— ჰიტლერი საშინლად სძულს...

— მერე, რა გიკვირს?

— იცი რა, დღეს გვიყვებოდა, რა ცუდად იქცევა ჰიტლერი, ებრაელებს რომ სდევნის... ჯემ, საერთოდ არავისი დევნა არ არის კარგი, ხომ მართალია? რას ვამბობ, იცი, ფიქრადაც არ უნდა გაივლო ასეთი რამე, ხომ მართალია?

— რა თქმა უნდა, ჭყიტა, თქვი, რა გაწუხებს.

— გეტყვი... იმ ღამით, სასამართლოდან რომ ვბრუნდებოდი, მის გეიტსი... კიბეზე ჩვენ წინ ჩადიოდა, შენ შეიძლება ვერ დაინახე... მის სტეფანი კროუფორდს ელაპარაკებოდა. ჰოდა, გავიგონე, როგორ ეუბნებოდა: „დროა, ვინმემ ერთი კარგი გაკვეთილი ჩაუტაროს მაგათო, თორემ ძალიან გაუვიდათ თავს, ცოტაც და, თეთრკანიანი ქალების ცოლად შერთვას მონინდომებენო“. ჯემ, განა შეიძლება ასე გძულდეს ჰიტლერი, მეორე წუთში კი მობრუნდე და ასე საზიზღრად ილაპარაკო აქაურებზე, შენიანებზე...

ჯემმა უცებ იფეთქა: საწოლიდან ისკუპა, საყელოში ჩამაფრინდა და შემანჯღრია:

— მეტი აღარ გავიგონო იმ სასამართლოს ხსენება! აღარასოდეს, აღარასოდეს, გესმის?! გესმის, რას ვამბობ?! ცხოვრებაში სიტყვა აღარ მითხრა მაგაზე, გესმის თუ არა? ახლა მომწყდი თავიდან!

ისე გავოგნდი, ტირილი არც კი გამხსენებია. ჯემის ოთახიდან გამოვიძურწე და ჩუმად გავიხურე კარი: მეშინოდა, ხმაურზე ისევ არ ამხტარიყო. ერთბაშად კისერი მომწყდა და ატიკუსი მომენატრა. მამა სასტუმრო ოთახში იჯდა, მივედი და მის კალთაში ჩაჯდომა ვცადე.

ატიკუსს გაეღიმა. უკვე ისე გაიზარდე, მარტო ნაწილობრივ თუ ჩაგისვამ კალთაშიო, — მითხრა და ჩამიხუტა.

— ჭყიტა, — მითხრა ხმადაბლა, — მოუთმინე ჯემს, იცი, ახლა ძალიან ცუდ დღეშია. გავიგონე, როგორ გიღრიალა... ჯემს ძალიან უნდა, როგორმე დაივიწყოს რაღაცა, მაგრამ არ გამოსდის; მარტო დროებით ახერხებს დავიწყებას და სანამ კარგა ხანი არ გავა, თავს ვერ მოერევა; აი, მერე კი შეიძლება მშვიდად ფიქრი და ყველაფერს

დინჯად აწონ-დაწონის კიდევ. როცა ამას მოახერხებს, ჯემი ისევ ნამდვილი ჯემი იქნება.

27

ატიკუსის თქმისა არ იყოს, ყველაფერი მართლაც თავ-თავის ადგილზე დალაგდა და ცხოვრება ჩვეული დინებით წარიმართა, თუ არ ჩავთვლით ორ უჩვეულო ამბავს, ორ მეიკომელს რომ შეემთხვა. თუმცა ორს კი არა, სამს და მართალია, არც ერთი უშუალოდ ჩვენ არ გვეხებოდა, მაინც სამივეს ჰქონა ერთგვარი კავშირი ფინჩებთან.

პირველი გახლავთ ის, რომ მისტერ ბობ იუველმა მოიპოვა და სულ რამდენიმე დღეში დაკარგა სამუშაო. ეს კი გაუგონარი ამბავი იყო ოცდაათიანი წლების ამერიკისათვის! მისტერ იუველი ერთადერთი ადამიანი იყო, ვინც სიზარმაცისთვის დაითხოვეს სამსახურიდან. მოულოდნელად მოხვეჭილმა ხანმოკლე დიდებამ, როგორც ჩანს, მისტერ იუველში გულმოდგინების კიდევ უფრო ხანმოკლე აფეთქება გამოიწვია. თუმცა სამუშაოც ისევე მალე დაკარგა, როგორც ქარით მოტანილი საეჭვო დიდება — ტომ რობინსონის არ იყოს, მისტერ იუველიც აღარავის ახსოვდა. ამიერიდან იგი განაახლებს ყოველკვირეული დამხმარე ფულის აღებას და საქველმოქმედო საზოგადოების სალაროსთან მდგომი მადლობის ნაცვლად წყევლა-კრულვას შეუთვლის „ყაჩაღებს, რომლებიც მართავენ ამ ქალაქს და წესიერ ხალხს პატიოსანი შრომის საშუალებას არ აძლევენ“. სამსახურის დაკარგვას მისტერ იუველი თურმე დაუფარავად აბრალებდა ატიკუს ფინჩს. ამან იმდენად შეაშფოთა რუთ ჯონსი, მანდილოსანი, რომელსაც დამხმარე ფულის გაცემა ევალეებოდა, რომ იგი თავისი ფეხით ეახლა ატიკუსს სამსახურში და შეშფოთება გაუზიარა. ატიკუსმა მის რუთი დაამშვიდა და უთხრა: თუ მისტერ იუველს სურვილი აქვს მესაუბროს „სამუშაოს წართმევის“ თაობაზე, მან მშვენივრად იცის, სადაც უნდა მიპოვოსო.

მეორე უჩვეულო ამბავი შეემთხვა მოსამართლე ტეილორს. ის, მეუღლისაგან განსხვავებით, კვირა საღამოს ეკლესიაში არ დადიოდა. ერჩივნა, ეს დრო მარტოს გაეტარებინა თავის უზარმაზარ სახლში: შეიყუჩებოდა კაბინეტში (რომელიც, სამწუხაროდ, ნათესავად არ ერგებოდა, თორემ სიამოვნებით მოიწონებდა ამით თავს). ერთ ასეთ კვირა საღამოს მაღალფარდოვანი გამოთქმებისა და მეტაფორების კითხვით გართულ მოსამართლეს შემწუხებელი ფხუკუნი მოესმა. მან კითხვას თავი მიანება და ენ ტეილორს – გაურკვეველი ჯიშის ძაღლს – სიჩუმისკენ მოუწოდა. თუმცა მალე მიხვდა, ხმაური სახლის სიღრმიდან მოდიოდა. მოსამართლე ტეილორი წამოდგა, რომ ენი ეზოში გაეშვა და ამ დროს შენიშნა, აივნის კარი გაღებული იყო. სახლის კუთხეში ვიღაცის ლანდსაც შეავლო თვალი, მაგრამ ვინ იყო, ვერ გაარჩია. ეკლესიიდან შინ მობრუნებულ მის ტეილორს ქმარი კაბინეტში დახვდა. ბობ ტეილორის ჩანაწერით გართულ მოსამართლეს მუხლებზე თოფი გადაედო.

მესამე შემთხვევა ელენ რობინსონთანაა დაკავშირებული. თუ მისტერ იუველი ხალხმა ისევე მიივიწყა, როგორც ტომ რობინსონი, მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ ტომ რობინსონი ისევე დაივიწყეს, როგორც ბუა რედლი. თუმცა, ტომი არ დავიწყებოდა მხოლოდ მისტერ ლინკ დიზს, ვისთანაც იგი ადრე მუშაობდა. მისტერ დიზმა სამუშაო გამოუნახა ელენს. მართალია, ელენი მაინცდამაინც არაფერში სჭირდებოდა, მაგრამ როგორც თვითონ ამბობდა, გულზე ლოდით აწვა ის ამბავი... წარმოდგენა არა მაქვს, ვინ უვლიდა ელენის ბავშვებს, სანამ იგი სახლში არ იყო. კელპურნიამ მითხრა – ელენს ძალიან უჭირსო, იუველების სახლს რომ გვერდი აუაროს, ყოველ დღით ერთი მილით მეტს გადის სამსახურამდეო. თურმე როცა ელენმა პირველად შარავგით დააპირა მისტერ ლინკთან მისვლა, იუველებმა ქვები დაუშინეს. ბოლოს და ბოლოს, მისტერ ლინკ დიზი მიმხვდარა, რომ ელენი დილაობით იქიდან არ მოდის, საიდანაც წესით უნდა მოდიოდეს და ძალით ათქმევინა მიზგი.

— მისტერ ლინკ, ძალიან გთხოვთ, სერ, დარჩეს ასე, როგორც არის, — შეევედრა თურმე ელენი.

— რას ჰქვია „დარჩეს ასე“! — აღშფოთებულია მისტერ ლინკი და ელენისთვის უბრძანებია, სამუშაოს მერე ჩემთან შემოიარეო. ელენი ასეც მოქცეულა.

მისტერ ლინკმა მაღაზია დაკეტა, ქუდი ჩამოიფხატა და ელენი სახლამდე მიაცილა. მიაცილა მოკლე გზით, იუველების გავლით. უკანა გზაზე მისტერ ლინკი თურმე იუველების მონჯლრეულ ჭიშკართან შედგა და დაიყვირა:

— იუველ! იუველ-მეთქი!

ფანჯრებში, რომლებშიც ყოველთვის უამრავი ბიჭი იჭყიტებოდა, ამჯერად კაციშვილი არ ჭაჭანებდა.

— ვიცი, ყველანი მანდა ხართ. იატაკზე გაშოტილები! ბობ იუველ, აბა, კარგად მიგდე ყური! ერთხელ კიდევ დაგიშლია ელენისთვის ამ გზით სიარული და იმწამს ციხეში ამოყოფ თავს! — მისტერ ლინკმა აქ თურმე ერთი მიაფურთხა მიწას და შინისაკენ გასწია.

მეორე დილით ელენი უკვე შარაგზით წასულა. კენჭებს აღარავინ უშენდა. მაგრამ როცა იუველების სახლს გასცდა, უკან მიუხედავს და მისტერ იუველი შეუნიშნავს, რომელიც თურმე კვალდაკვალ მიჰყვებოდა. ელენი შებრუნებულა და გზა გაუგრძელებია. მისტერ იუველიც მიჰყოლია. ასე უვლიათ, სანამ მისტერ ლინკ დიზის სახლს არ მიადგნენ. მისტერ იუველი თურმე მთელი გზა ჩუმ-ჩუმად იგინებოდა. ელენს უბოძოდ შეშინებია და მისტერ ლინკისთვის მაღაზიაში დაურეკავს. მაღაზია სახლის მახლობლად იდგა.

როცა მისტერ ლინკი მოსულა, მისტერ იუველი ღობეზე მიყრდნობილი დახვედრია.

— რას მიყურებ, ლინკ დიზ, გეგონება ჭუჭყი ვიყო? — უთქვამს მისტერ იუველს, — არ გეგონოს...

— უპირველეს ყოვლისა, იუველ, შენი ამყრალებული ბურგი ჩემს ქონებას მოაშორე. რას მიყუდებიხარ! ხომ არ გგონია, წარამარა შე-

მიძლია მაგის შეღებვა? მერე კი, იცი, რა უნდა ქნა? თავი უნდა განებო ჩემს მზარეულს, თორემ ძალადობისათვის ციხეში ამოგაყოფინებ თავს.

— თითიც არ დამიკარებია, ლინკ დიზ, მე მურიანებთან საქმეს არ ვიჭერ!

— თითის დაკარება არცაა საჭირო. საკმარისია, ერთი შეაშინო! გგონია, მაგისთვის არ ჩაგსვამენ? მაშინ იცოდე, მანდილოსნის შეურაცხყოფისთვის ნამდვილად გიკრავენ ციხეში თავს. ასე რომ, გამეცალე აქედან! ერთი კიდევ შეგიწუხებია ეგ გოგო და ნახავ, რაც მოგივა!

ეტყობა, მისტერ იუველმა დაიჯერა, რომ არ ეხუმრებოდნენ, ყოველ შემთხვევაში, იმ დღიდან ელენი მას აღარ უჩიოდა.

— არ მომწონს ეგ ამბავი, ატიკუს, ძალიან არ მომწონს, — თქვა ამ შემთხვევასთან დაკავშირებით მამიდა ალექსანდრამ, — ის კაცი, ეტყობა, მტრად გადაეკიდა ყველას, ვინც იმ პროცესში მონაწილეობა მიიღო. განა არ იცი, მაგ ყაიდის ხალხმა როგორი სამაგიეროს გადახდა იცის? მაგრამ მაინც ვერ გამიგია, რაღა აწუხებს — განაჩენი ხომ ისეთი გამოიტანეს, როგორიც მას უნდოდა?

— მე კი, ვგონებ, მესმის, რაც უნდა აწუხებდეს, — მიუგო ატიკუსმა, — ეგ იმის ბრალი უნდა იყოს, რომ იუველმა იცის — თითო-ოროლა კაცის მეტს მისი და მეიელას მონაჩმახი არავის დაუჯერებია. ეგონა, გმირად იქცეოდა, სინამდვილეში კი ამაოდ გაისარჯა. „კი, ბატონო“, უთხრეს, „მაგ ზანგს განაჩენს გამოვუტანთ, ოღონდ შენ ისევ შენს ნაგავში მიბრძანდიო“. მე მგონი, უკვე ყველას შეეჯახა, ვისი ჯინიც სჭირდა და წესით, დაკმაყოფილებულიც უნდა იყოს. თუ არადა, გავადრო და დაწინარდება.

— კი მაგრამ, ჯონ ტეილორის სახლს რაღას ერჩოდა? ალბათ არ იცოდა, რომ ჯონი სახლში იყო, თორემ ამდენს ვერ გაბედავდა, კვირა საღამოს ჯონს მარტო თავის კაბინეტში და შემოსასვლელთან უნთია შუქი და ალბათ...

— არავინ იცის, მართლა იუველმა გააღო თუ არა ტელიორების სახლის უკანა კარი. დანამდვილებით არ შეიძლება იუველის დადანიშნულება, — უთხრა ატიკუსმა, — მაგრამ ჩემი აზრით, ასეა: თუ მე დავამტკიცე, რომ იუველი მატყუარაა, ჯონმა მთლად ბრიყვად შერაცხა. სანამ იუველი ჩვენებას იძლეოდა, ტელიორისკენ გახედვისას კი მეშინოდა, სიცილი არ წამსკდეს-მეთქი: ჯონი ისეთი გამომეტყველებით მისჩერებოდა, გეგონებოდა, სამფეხა ქათამი ან კვადრატული კვერცი უდგას წინო! ნურავინ იტყვის, რომ მოსამართლეები არ ცდილობენ მსაჯულების მიმხრობას.

ოქტომბრის ბოლოსთვის ჩვენი ცხოვრება უკვე ჩვეული დინებით მიდიოდა: სკოლა, თამაში, მეცადინეობა... ჯემმაც თითქოს მართლა ამოიგდო თავიდან ის, რის დავიწყებასაც ასე ცდილობდა და ჩვენმა თანაკლასელებმაც ღმობიერად მოგვცეს საშუალება, აღარ გაგვეხსენებინა მამაჩვენის „უცნაურობანი“. ერთხელ სესილ ჯეიკობსმა მკითხა, მამაშენი რადიკალი ხომ არ არისო. როცა ამის შესახებ ატიკუსს ვკითხე, მამა ისე გამხიარულდა, თავი უხერხულად ვიგრძენი. მაგრამ ატიკუსმა ამიხსნა — შენ არ დაგცინიო, და დამაბარა — სესილ ჯეიკობსს უთხარი, რომ მე ისეთი რადიკალი ვარ, როგორც ნებისმიერი სოფლელი ტეტიაო.

მამიდა ალექსანდრას აყვავების ხანა დაუდგა. როგორც ჩანს, მის მოდიმ ერთხელ და სამუდამოდ ჩააკმენდინა ხმა მთელ მისიონერთა საზოგადოებას, იმიტომ, რომ მეთაურობა ისევ მამიდაჩემს დარჩა. მასპინძლობა კიდევ უფრო მაღალ დონეზე წარმოებდა. საბრალო მრუნას ხალხის სოციალურ მდგომარეობაზე მისის მერივეზერისაგან ბევრად მეტი შევიტყვე; ოჯახის გაგება მათ საერთოდ არ გააჩნიათ, მთელი ტომი ერთ დიდ ოჯახს შეადგენს; ბავშვს იმდენი მამა ჰყავს, რამდენი მამაკაციცაა ტომში და იმდენი დედა — რამდენიც ქალი. გრაიმზ ევერეტი აღარაფერს იშურებდა მდგომარეობის გამოსასწორებლად და იმედს ჩვენს ლოცვა-კურთხევაზე ამყარებდა...

მეიკომი ისევ ძველ მეიკომად იქცა, ზუსტად ისეთად, როგორც ერთი და ორი წლის წინათ იყო, ორი უმნიშვნელო ცვლილებით: ხალხმა მაღაზიებისა და ავტომანქანების მინებიდან ჩამოხსნა განცხადებები, რომლებიც ეხმაურებოდა დადგენილებას ნაციონალური აღმავლობის თაობაზე. ამ პლაკატებზე ეწერა: „ჩვენც შეგვაქვს წვლილი“. ატიკუსს ვკითხე — რატომ ჩამოხსნეს ეს პლაკატები-მეთქი, და მან მიპასუხა — დადგენილებას ნაციონალური აღმავლობის შესახებ ბოლო მოეღო. მე ვკითხე — ვინ მოუღო-მეთქი ბოლო, და მითხრა, ცხრა მოხუცმა კაცმაო.

მეორე ცვლილებას მეიკომში ადგილობრივი ხასიათი ჰქონდა. მანამდე ყველაწმინდას დღე — ჰელოუინი — სრულიად არაორგანიზებულად ტარდებოდა: ბავშვებს შეეძლოთ გაეკეთებინათ ყველაფერი, რაც თავში მოუვიდოდათ: თუ რომელიმეს მოეპრიანებოდა რაღაცის ერთი ადგილიდან მეორეზე გადატანა — ვთქვათ, მსუბუქი ორთვალა ეტლის ქალაქის საჯინიბო სახურავზე ათრევა, დამხმარეების ძებნა დიდხანს არ მოუწევდა. მაგრამ მას შემდეგ, რაც მის ტუტისა და მის ფრუტის სიმშვიდე დაერღვათ, მშობლებმა ჩათვალეს, ბავშვებმა ძალიან შორს შეტოპესო.

მის ტუტი და ფრუტი ბარბერები — შინაბერა დები — ერთად ცხოვრობ-დნენ მეიკომში ერთადერთ სარდაფიან სახლში. ბარბერის ქალებზე ამბობდნენ, რესპუბლიკელები არიანო, მეიკომში კი კლანტონიდან (ალაბამის შტატი) 1911 წელს გადმოსახლებულიყვნენ. მათი ცხოვრების ნირი ჩვენთვის უცხო იყო და არავინ უწყის, რაში სჭირდებოდათ სარდაფი. ასეა თუ ისე, სარდაფი გაითხარა და ამ მანდილოსნებს ცხოვრების ბოლომდე უხდებოდათ მეიკომელი ბავშვების სხვადასხვა თაობის ამ სარდაფიდან გაყრა.

მის ტუტი და ფრუტი (მათი ნამდვილი სახელებია — სარა და ფრენსისი) იანკები იყვნენ და ორივეს ყურს აკლდა. მის ტუტი ამას არაფრით არ აღიარებდა და სრულ სიჩუმეში ცხოვრობდა, მაგრამ მის ფრუტის არ სურდა, რაიმეს გამოკვებოდა და იმოდენა სასმენი

მილი შეიძინა, რომ ჯემმა მითხრა: ეგ ნამდვილად ძველი გრამაფონის დინამიკი უნდა იყოსო.

ეს ამბავი ყველა ბავშვს კარგად მოეხსენებოდა. ჰელოუინის წინა საღამოს რამდენიმე აბეზარი ბავშვი ბარბერის ქალებს ჩაუსაფრდა. როცა მათ სინათლე ჩააქრეს, ბავშვები სახლში შეიპარნენ (მეიკომში რედლების გარდა ღამით არავინ რაზავდა კარებს), სასტუმრო ოთახიდან ჩუმად გამოზიდეს მთელი ავეჯი და სარდაფში დამალეს. აქვე მინდა გითხრათ, მე ამაში ჩემი ხელი არ ერია.

— მე გავიგონე! — ამ შეძახილმა გამოაღვიძა დილაუთენია მისის ბარბერის მეზობლები: — გავიგონე, როგორ მოადგა სატვირთო მანქანა ჩვენი სახლის კარს! ცხენებივით დაბაკუნებდნენ. აქამდე უკვე ახალ ორლუანში ჩავიდოდნენ!

მის ტუტი დარწმუნებული გახლდათ, რომ მათი ავეჯი მეიკომში ჩამო-სულმა ბეწვის მოვაჭრეებმა გაიტაცეს.

— შავ-შავები იყვნენ, — განაცხადა მან, — სირიელები!

მოიწვიეს მისტერ ჰეკ ტეიტი. შერიფმა იქაურობა შეათვალიერა და დაასკვნა — ეს ადგილობრივი ხალხის ნამოქმედარი უნდა იყოსო. მის ფრუტი ამტკიცებდა: ლაპარაკზე შევატყობდი, მეიკომელები რომ ყოფილიყვნენო, იმ ღამით სასტუმრო ოთახიდან უცხო ხმები გამოდიოდა — სხვანაირად გამოთქვამდნენ ბგერა „რ“-ს, როცა ჩვენს ბინაში ტრიალებდნენო. მის ტუტიმ დაიჟინა: მხოლოდ მეძებარი ძაღლები თუ უშველის ამ საქმესო. ასე რომ, მისტერ ტეიტი იძულებული გახდა, ათი მილი გაეცლო, საოლქო, მეძებარი ძაღლები მოეყვანა და კვალზე დაეყენებინა.

მისტერ ტეიტმა ძაღლები თავიდან ბარბერების სახლის წინა კიბეზე დააყენა, მაგრამ ისინი ერთბაშად მოსწყდნენ ადგილს და სარდაფის კარს მიადგნენ. მისტერ ტეიტმა სამჯერ ზედიზედ მიიყვანა ძაღლები სახლის კართან, მაგრამ სამჯერვე იგივე განმეორდა. მაშინ შერიფი ყველაფერს მიხვდა... იმ დღის ნაშუადღევს მეიკომში

ვერც ერთ ფეხშიშველა ბავშვს ვერ შეხვდებოდით: ბავშვებს ფეხსაცმელები მანამ არ გაუხდიათ, სანამ ძაღლები უკან არ დააბრუნეს...

ყოველივე ამის გამო მეიკომელმა მანდილოსნებმა განაცხადეს, წელს საეკლესიო დღესასწაულს სულ სხვანაირად აღვნიშნავთო. გადაწყდა – უფროსკლასელთა სასკოლო დარბაზი გაეხსნათ და მოზრდილებისთვის ცოცხალი სურათები წარმოედგინათ, ხოლო პატარებისთვის სხვადასხვაგვარი თავშესაქცევი მოეწყობო. სხვათა შორის, დაინიშნა ჯილდო საუკეთესო კოსტიუმისათვის – ოცდახუთი ცენტრი.

ეს რომ შევიტყვეთ, მე და ჯემს უკმაყოფილო შეძახილი აღმოგვხდა. არ გეგონოთ, რამე საეჭვოს ჩადენას ვაპირებდით. არა, უბრალოდ ეს პრინციპის საქმე იყო. ჯემმა ბრძანა: რა ხანია, ჰელოუინის ასაკიდან გამოვედი, იმ დღეს სკოლის ეზოს სიახლოვესაც არ გავეკარებო... „არა უშავს, – გავიფიქრე ჩემთვის, – ატიკუსი წამიყვანს...“

მალე შევიტყვე, რომ იმ საღამოს სცენაზე უნდა გამოვსულიყავი: მისი გრეის მერივეზერს თვითონ შეეთხზა ორიგინალური „ცოცხალი სურათები“ საერთო სათაურით: „მეიკომის ოლქი: Ad Astra Per Aspera[2], სადაც მე შაშხის როლი უნდა შემესრულებინა. მისის მერივეზერის აზრით, შესანიშნავი იქნებოდა, თუ რამდენიმე ბავშვი საოლქო მეურნეობის პროდუქციის გამომხატველ კოსტიუმებში გამოვიდოდა: სესილ ჯეიკობსი ისე უნდა გამოეწყობოთ, რომ ძროხას დამსგავსებოდა; აგნეს ბუნი მომხიბვლელი ლობიო გამოვიდოდა, დანარჩენი ბავშვები წარმოადგენდნენ მიწის თხილსა და სხვა ხილეულს – რასაც კი ბავშვების რაოდენობა და მისის მერივეზერის ფანტაზია გასწვდებოდა.

რამდენადაც ორი რეპეტიციით მივხვდი, ჩვენს ერთადერთ მოვალეობას შეადგენდა მისის მერივეზერის გამოძახებისთანავე (მისის მერივეზერი არა მარტო ავტორი, არამედ მთხრობელიც თვითონ გახლდათ!) გავსულიყავით სცენაზე მარცხენა მხრიდან. როცა და-

იძახებდა „შაშხი“, ესე იგი, ჩემი გასვლის ჯერი იყო. მერე კი ყველანი ერთად შევასრულებდით სიმღერას „მეიკომის ოლქო, მეიკომის ოლქო, მუდამ შენი ერთგულნი ვიქნებით“. ეს იყო საზეიმო ფინალი, რომლის დროსაც მისის მერივეზბერი სახელმწიფო დროშით ხელში გამობრძანდებოდა სცენაზე.

ჩემი კოსტიუმი არც ისე ძნელი შესაკერი გამოდგა: მისის კრენშოუ, ადგილობრივი თერძი, მისის მერივეზბერზე ნაკლები გამომგონებლობით როდი გამოირჩეოდა: მავთულის ბადე გაღუნა, მისცა დაშაშხული ბარკლის ფორმა, ყავისფერი ქსოვილით შეფუთა და შესაბამისად მოხატა. კოსტიუმის ჩასაცმელად ამ მოწყობილობაში თავი უნდა შემეყო და მერე ვინმე უნდა დამხმარებოდა, რომ ზედ ჩამომეცვა; თითქმის მუხლებამდე მწვდებოდა. მისის კრენშოუმ წინდახედულად გამიკეთა შიგნიდან ორი ხვრელი თვალუბისათვის. ყველაფერი მშვენივრად გამოვიდა. ჯემმა მითხრა — ნამდვილი შაშხი ხარ, ოღონდ ფეხებიანიო. თუმცა ამ გამოგონებას ნაკლოვანი მხარეებიც ჰქონდა; შიგ ძალიან მცხელოდა და გაჭედილი ვიყავი; ცხვირი რომ მომქავებოდა, ვერაფრით მოვიფხანდი; ვერც კოსტიუმს გავიხდიდი სხვის დაუხმარებლად.

ბოლოს დღესასწაულის დილაც გათენდა. მეგონა, წარმოდგენას მთელი ოჯახი დაესწრებოდა, მაგრამ იმედი გამიცრუვდა: ატიკუსმა რამდენადაც შესაძლებელია ტაქტიანად ამიხსნა, რომ იმ საღამოს ალბათ ვერ შეძლებდა ცოცხალ სურათებზე დასწრებას, რადგან ძალიან დაღლილი იყო: მთელი კვირა მონტგომერიში გაატარა და მხოლოდ ნაშუადღევს ჩამოვიდა მეიკომში. მითხრა: — თუ სთხოვ, დარწმუნებული ვარ, ჯემი სიამოვნებით გაგაცილებსო.

მამიდა ალექსანდრამ კი გამომიცხადა: — ადრე უნდა დავიძინო, მთელი დილა სცენას ვაფორმებდი და გავსავათდილო... აქ უცებ სიტყვა გაუწყდა და პირი მოკუმა, მერე რალაცის სათქმელად ისევ გაალო პირი, მაგრამ ხმა ვერ ამოიღო.

— მამიდ, რა მოგივიდა? — ვკითხე მე.

— არა, არაფერი, არაფერი... რალაც მომელანდა... — თქვა და მთხოვა, ოჯახის წევრებისათვის სასტუმრო ოთახში წარმომედგინა ჩემი კოსტიუმი.

მართლაც, ჯემმა კოსტიუმში ჩამტენა, მერე სასტუმრო ოთახის გამოღებულ კარში ჩადგა და დაიყვირა: „შაა-შხი!“ — ზუსტად ისე, როგორც ამას მისის მერივეზერი აკეთებდა. ამის შემდეგ მეც შევედი. ატიკუსი და მამიდა ალექსანდრა აღტაცებულები იყვნენ.

მერე ეს ყველაფერი კელპურნიასთვისაც გავიმეორე სამზარეულოში და მანაც შემაქო: შესანიშნავიაო. ახლა მის მოდისთან გადასვლაც მომინდა, მაგრამ ჯემმა მითხრა — მის მოდი ალბათ საღამოს წარმოდგენას დაესწრებაო, და მეც გადავიფიქრე.

ყოველივე ამის მერე ჩემთვის სულერთი იყო, წამოვიდოდნენ თუ არა ატიკუსი და მამიდა; ჯემმა მითხრა — მე წაგიყვანო. აი, ასე შევედექით მე და ჯემი ჩვენს ყველაზე ხანგრძლივ მოგზაურობას.

28

ოქტომბრის უკანასკნელი დღისთვის უჩვეულოდ თბილოდა, ქურთუკების ჩაცმაც კი არ დაგვჭირვებია. თუმცა ქარი ამოვარდა და ჯემმა მითხრა — სანამ სახლში მივბრუნდებით, ალბათ გაწვიმდებაო.

უმთვარო ღამე იდგა. ქუჩის კუთხეში ფარანი ენთო და რედლეების სახლი ბნელ ჩრდილებში ჩაძირულიყო. ჯემმა ჩაიქირქილა: დღეს ბუას ნამდვილად არავინ შეაწუხებსო. რის ვაივაგლახით მოათრევდა ჩემს შაშხის კოსტიუმს — ძალიან მოუხერხებელი სატარებელი იყო. მაინც რა თავაზიანი ბიჭია ჩემი ძამიკო!

— ისე, რა საშიში ადგილია სასიარულოდ, არა? — ვუთხარი ჯემს, — ვიცი, ბუა არავის არაფერს ავნებს, მაგრამ მაინც კარგია, რომ შენ გამომყევი.

— შენ რა, გგონია, ატიკუსი მარტოს გაგიშვებდა? — მკითხა ჯემმა.

— რატომაც არა, სულ ახლოსაა, მოსახვევს გასცდები და ეზოს გადაჭრი.

— ის ეზო კარგა გრძელია და შენისთანა პატარა გოგოები ღამღამობით იქ მართო არ უნდა დადიოდნენ, — ნიშნის მოგებით მომიგო ჯემმა, — შენ რა, მაჯლაჯუნების არ გეშინია?

ორივეს გაგვეცინა: მოჩვენებები, მაჯლაჯუნები, ჯადოები და საიდუმლო ნიშნები ისე გაიფანტა დროთა განმავლობაში, როგორც ბურუსი გამთენიისას.

— როგორ იყო... ისა... „ანგელოზო უფლისავე, სახიერო, პირმნათეო, შემიწყალე, ნუ გამწირავ — ბნელ ღამეში მინათეო“.

— მორჩი ახლა, — ვუთხარი, რადგან რედლების ეზოს გავუსწორდით.

ჯემმა მითხრა:

— ბუა სახლში არ უნდა იყოს. აბა, ყური მიუგდე.

მაღლა ხეებში ეულად გალობდა ჯაფარა. ბედნიერმა არ უწყოდა, ვის ხეზე იჯდა; ხან წვრილ ხმაზე დაუსტვენდა სკვინჩასავით, ხან ჩხიკვივით მოუსვენრად დასჩხავლებდა, ხანაც შესაბრალის მოთქმას გააბამდა...

მოსახვევი ჩავიარეთ და მალე სკოლის ეზოში შევუხვიეთ. ისე ბნელოდა, თვალთან თითს ვერ მიიტანდით.

— ჯემ, როგორ ხვდები, საით მივდივართ? — ვკითხე მე, როცა ცოტა გავიარეთ.

— აქ გრილა, ესე იგი, დიდი მუხის ქვეშა ვართ. ფრთხილად იარე, ფეხი არაფერს წამოკრა.

ძალიან ნელა, ფრთხილად მივაბიჯებდით და ხელის ფათურით მივიკვლევდით გზას, ხეს რომ არ შევჯახებოდით. ხე კი იმ მიდამოებში ერთადერთი გვეგულებოდა — ასწლოვანი მუხა. იმხელა იყო, ორი ბავშვი ერთად ვერ შემოაჭდობდა ხელს მის მსხვილ ტანს. ეს მუხა მასწავლებლების, ენის მიმტანებისა და მეზობლებისაგან მოწყვეტით იდგა — რედლების კარ-მიდამოს მახლობლად. ხის დაბუ-

რულ ტოტებქვეშ ბავშვები მალულად ჩხუბობდნენ, ან ფულზე თამაშობდნენ. მიწა აქ განსაკუთრებით მაგრად იყო დატკეპნილი.

შორიდან სასკოლო დარბაზის გაჩახჩახებულმა ფანჯრებმა თვალი მოგვჭრა და სიარული კიდევ უფრო გაგვიძნელდა.

— წინ ნუ იყურები, ჭყიტა, — მითხრა ჯემმა, — ძირს იყურე და არ დაეცემი.

— ფარანი უნდა წამოგელო, ჯემ, — ვუთხარი მე.

— რას ვიფიქრებდი, ასეთი სიბნელე თუ იქნებოდა. ამ ცოტა ხნის წინათ ვერც კი წარმოვიდგენდი, თუ ასე მალე დაღამდებოდა. მოღრუბლულია და იმიტომ. არა უშავს, ცოტა ხანში ქარი ღრუბლებს გადაყრის.

უცებ სიბნელიდან ვილაცა მოგვახტა.

— ვაიმე, ღმერთო! — შეჰყვირა ჯემმა.

სახეში სინათლე მოგვაშუქეს. ფარნის შუქზე სესილ ჯეიკობსი დავინახეთ: აღტაცებისაგან ადგილზე ხტოდა.

— ჰაა, ხომ ჩაგავლეთ! — გაჰკიოდა გახარებული, — ვიფიქრე, ალბათ ამ გზით წამოვლენ-მეთქი!

— შენ რაღას აკეთებ აქ, ბიჭო, რედლი-ბუასი არ გეშინია?

სესილი მშობლების თანხლებით მშვიდობიანად მისულა დარბაზამდე, ჩვენ რომ არ დავხვედრივით იქ, ასე შორს წამოსვლა გაუბედავს, კარგად იცოდა, ამ გზით მოვიდოდით, თუმცა სესილს ჰგონებია, ატიკუსიც ჩვენთან ერთად იქნებოდა.

— თქვა, რაღა! კუთხეს ჩამოუყვები და ორი ნაბიჯიღა გრჩება, — უთხრა ჯემმა, — მოსახვევში სიარულის ვის ეშინია?

მაგრამ ისე, არაფერი გვეთქმოდა — სესილს ჩაეთვალა: კარგა მაგრად დაგვიხეთქა გულები და თამამად შეეძლო, ვისთანაც სურდა დაეტრაბახა. ეს უკვე მისი ნება იყო.

— შენ რა, აღარა ხარ ამალამ ძროხა? — ვკითხე მე, — შენი კოსტიუმი რა უყავი?

— სცენის უკან დავდე, — მითხრა სესილმა, — მისის მერივეზერმა თქვა, ცოცხალი სურათების დადგმა ცოტა ხნით გადაიდლო. შეგიძლია, შენიც იქვე დადო, ჭყიტა და დანარჩენებთან ერთად წავიდეთ.

— ბრწყინვალე აზრია, — გვითხრა ჯემმა, — შენ და სესილი ერთად იქნებით! — ახლა ჯემსაც შეეძლო თანატოლებში გარეუღიყო...

დარბაზს მივუახლოვდით და დავინახეთ, რომ მთელ ქალაქს აქ მოყვარა თავი; მხოლოდ ატიკუსი და სცენის მორთვით დაქანცული ქალებილა აკლდნენ. დერეფანში სოფლიდან ჩამოსული გაპრანჭული ხალხის ტევა არ იყო. სკოლის პირველ სართულს ფართო დერეფანი ჰქონდა. ხალხი ბუბებივით ირეოდა ორმხრივად ჩამწკრივებულ თავშესაქცევებთან. როცა ეს დავინახე, შეშფოთებულმა წამოვიძახე:

— აუჰ, ჯემ, ფულის წამოღება დამავიწყდა!

— სამაგიეროდ, ატიკუსს არ დაავიწყდა, — მომიგო ჯემმა, — აჰა, ოცდაათი ცენტი — ექვს რამეზე გეყოფა. აბა, დროებით.

— კარგი, — ვუთხარი მე: ოცდაათი ცენტი და სესილი სავსებით მაკმაყოფილებდა. მე და სესილი დარბაზისკენ გავეშურეთ და გვერდითა კარით კულისებში შევედით. ჩემი შაშხის კოსტიუმი თავიდან მოვიშორე და სასწრაფოდ გამოვედი, მისის მერივეზერს რომ არ დავენახე. ის პირველ რიგში იჯდა და აღელვებული იწერდა ბოლო შენიშვნებს საკუთარ სცენარში.

— შენ რამდენი გაქვს ფული? — ვკითხე სესილს. — ჩემი არ იყოს, სესილსაც ოცდაათი ცენტი აღმოაჩნდა. ხუთ-ხუთი ცენტი მაშინვე მივაფშვინტეთ „საშინელებების ოთახს“, რომელშიც, სხვათა შორის, ოდნავადაც არ შეგვშინებია. ეს იყო მეშვიდეკლასელების ჩაბნელებული საკლასო ოთახი. აქ ადგილობრივმა გამყოლმა, რომელიც დროებით მოჩვენების მოვალეობას ასრულებდა, „საფრთხოებლებთან“ ჩამოგვატარა და ხელი მიგვადებინა რამდენიმე საგანზე, რომლებსაც ადამიანის სხეულის ნაწილებად ასაღებდნენ. „აი, მისი თვალები“, — გვითხრა და ლამბაქზე დაწყობილ კანგაცლილ ყურძნის

მარცვლებზე მოგვაკიდებინა ხელი. „აი, გული“, — გვითხრა „მოჩვენებამ“ და უმი ღვიძლის მაგვარი რაღაც დაგვაჭერინა ხელში; „ეს კი შიგნეულობაა“, — ხელები გაცივებულ მაკარონში ვუფათურეთ...

მე და სესილმა რამდენიმე ჯიხური დავიარეთ. ორივემ ვიყიდეთ მისის ტეილორის „ღვთაებრივი“ შინაური ნამცხვარი. მე მიწოდდა „ვინ დაიჭერს ვაშლს“ მეთამაშა, მაგრამ სესილმა არ დამანება: არა-ჰიგიენურიაო... დედამისს გაუფრთხილებია, შეიძლება რამე გადაგედოს, ვინ იცის, შენამდე რამდენმა ბავშვმა სცადა იმ ჭურჭლიდან მოტივტივე ვაშლის ამოღებაო. მე შევედავე: ახლა ხომ ქალაქში არაფერი გადამდები არ არის-მეთქი გავრცელებული, მაგრამ სესილი არ მნებდებოდა: სხვისი ნაჭამი პირში არასოდეს უნდა ჩაიდლო, მითხრა. მოგვიანებით მამიდა ალექსანდრას ვკითხე, რა აზრისა იყო ამის თაობაზე და მამიდამ მომიგო: — ეგრე პატივმოყვარე ხალხი მსჯელობსო...

ის იყო, კანფეტების ყიდვა დავაპირეთ, რომ მისის მერივეზერის შიკრიკი გვეახლა და მოგვახსენა — სასწრაფოდ კულისებში ადით, უკვე დროა, მოემზადოთო.

დარბაზი ხალხით იყო გაჭედილი. სცენის ქვეშ მეიკომის სკოლის უფროსკლასელთაგან შემდგარი ორკესტრი განლაგებულიყო. რამპის ჩირაღდნები დაენტოთ და სცენის სიღრმეში წარმოქმნილი აურზაურისაგან წითელი ხავერდის ფარდა ხან ამოიფუყებოდა, ხანაც ჩაიხუტებოდა.

მე და სესილმა სცენის უკან ხალხით გაჭედილ ვიწრო დერეფანში ამოვყავით თავი. აქ იდგნენ უფროსები თვითნაკეთ სამკუთხა ქუდებში, კონფედერატების არმიელთა ქუდებში, ესპანეთ-ამერიკის ომისა და მსოფლიო ომისდროინდელ ჩაჩქნებში, ხოლო სოფლის მეურნეობის ნაირ-ნაირ ნაწარმად გარდაქმნილი ბავშვები პატარა სარკმელთან შეჯგუფებულიყვნენ.

— ვილაცამ კოსტიუმი გამისრისა! — წამოვიკნავლე შეშფოთებულმა. მისის მერივეზერი მაშინვე გამოქანდა, მავთულის ბადე შეასწორა და კოსტიუმი თავზე ჩამომაფხატა.

— ჭყიტა, მაგაში კარგადა ხარ? — მკითხა სესილმა, — შენი ხმა ისე შორიდან მესმის, გეგონება, ცხრა მთას იქით იყო.

— არც შენი ხმა მესმის უფრო ახლოდან, — მივუგე მე.

ორკესტრმა ეროვნული ჰიმნი დაუკრა და გავიგონეთ, როგორ წამოიშალნენ ფეხზე მაყურებლები. შემდეგ დაფდაფები ააგუგუნეს. მისის მერივეზერმა, რომელიც ორკესტრის გვერდით, კათედრასთან იდგა, დაიძახა: „მეიკომის ოლქი: Ad Astra per Aspera“ — და ისევ აახშიანეს დაფდაფები. „ეს ნიშნავს“, — განმარტა მისის მერივეზერმა სოფლელი ტეტებისათვის: „ტალახიდან — ვარსკვლავებამდე“ და დასძინა: „ცოცხალი სურათები!“, რაც, ჩემი აზრით, სრულიად ზედმეტი იყო.

— ნეტა ეს რომ არ ეთქვა, ისე ვერ მიხვდებოდნენ? — ჩურჩულით მითხრა სესილმა, მაგრამ მაშინვე მოუწოდეს სიჩუმისაკენ.

მისის მერივეზერის ყოველ წინადადებას დაფდაფების გრიალი აგვირგვინებდა. მისის მერივეზერი მოტირალი ხმით მოუთხრობდა საზოგადოებას მეიკომის ისტორიას: ჩვენი ოლქი თავად შტატებზე ადრე შეიქმნა; იგი მისისიპისა და ალაბამის ტერიტორიის ნაწილია; პირველი თეთრკანიანი, ვინც ამ ხელთუქმნელ ტყეებში შემოდგა ფეხი — ჩვენი მოსამართლის დიდი პაპის დიდი პაპა იყო; თუმცა იგი უგზო-უკვლოდ დაიკარგა... შემდეგ კი ჩამოვიდა გულადი პოლკოვნიკი მეიკომი. ვისი სახელიც დაერქვა ჩვენს ქალაქს.

პოლკოვნიკ მეიკომს ენდრიუ ჯეკსონმა ძალაუფლება უბოძა, მაგრამ პოლკოვნიკის თვითდაჯერებულობამ და სუსტი ორიენტაციის უნარმა ინდიელებთან ომში მისი მხედრობა დაღუპვის პირამდე მიიყვანა. პოლკოვნიკ მეიკომს სურდა, რადაც უნდა დასჯდომოდა, ეს მიწა-წყალი დემოკრატიისთვის მოეპოვებინა, მაგრამ ლაშქრობა მისთვის პირველი და უკანასკნელი გამოდგა: მშვიდობიანად გან-

წყობილი ინდიელების შიკრიკის პირით მას გადასცეს ბრძანება, წასულიყო სამხრეთით. პოლკოვნიკმა ყურიც არ ათხოვა ქვეშევრდომთა რჩევას, რომლებიც ისე გათავხედდნენ, საკუთარი აზრიც კი გამოთქვეს. ლიქენის ფოთლებზე დაკვირვებით განსაზღვრა, საით იყო სამხრეთი და ასე გაეშურა მტრის დასალაშქრად. მისმა არჩეულმა მარშრუტმა კი ისე ღრმად შეიყვანა მხედრობა ჩრდილოდასავლეთის პირველყოფილ ტყეებში, უსათუოდ ერთიანად ამოიხოცებოდნენ, შემთხვევით ახალმოსახლეებს რომ არ ჩამოევლოთ, რომელთაც გეზი ქვეყნის შუაგულისკენ ეჭირათ...

მისის მერივეზერმა პოლკოვნიკ მეიკომის გმირობათა აღწერას ოცდაათი წუთი მონადრომა. ამასობაში ერთი აღმოჩენა გავაკეთე: მუხლებს თუ მოვკეცავდი, შემეძლო ფეხები კოსტიუმის ქვეშ მომექცია და ამგვარად ჩამოვმჯდარიყავი. ასეც მოვიქეცი და მისის გრეის მერივეზერის ღულუნსა და დაფდაფების გრიალში მალე ღრმად ჩამეძინა კიდევ.

მოგვიანებით მითხრეს: მისის მერივეზერმა გრანდიოზული — ფინალის მოახლოებისას ჯერ მშვიდად წაიმღერა — შაა-შხიი! — დარწმუნებულმა, რომ ნაძვის ხეებისა და ლობიოს მსგავსად მეც დაუყოვნებლივ აღმოვჩნდებოდი სცენაზე: მერე კი რამდენიმე წამი დააყოვნა და ისევ დაიძახა: — შაა-შხიი? — ხოლო როცა არც ამან გამოიღო შედეგი, მთელი ხმით დასჭექა: — შაშხი!

ეტყობა, მისი ხმა ძილში ჩამესმა, ანდა ორკესტრმა თუ გამომალვიდა; ყოველ შემთხვევაში, როცა სცენაზე გასვლა გადავწყვიტე, მისის მერივეზერი უკვე საზეიმოდ აფრიალებდა შტატების სახელმწიფო დროშას. გადავწყვიტე-მეთქი, მთლად ზუსტად ვერ ასახავს რეალობას, უბრალოდ ვამჯობინე, დანარჩენებს შევერთებოდი.

მოგვიანებით მიაბხეს, მოსამართლე ტეილორი დარბაზის უკან გავიდა და იმდენი იცინა, სიმწრისგან მუხლებზე მუშტებს იცემდაო. მისის ტეილორი იძულებული გამხდარა, ერთი ჭიქა წყალი და რაღაც წამალი მიეტანა დასამშვიდებლად.

მაყურებლები ისე გამხიარულდნენ, მისის მერივეზერი წესით კმაყოფილიც კი უნდა ყოფილიყო; თუმცა სპექტაკლის შემდეგ კულისებში ჩამავლო და მითხრა: მთელი წარმოდგენა გამიფუჭეო. ამან საშინელ გუნებაზე დამაყენა. კიდევ კარგი, მალე ჯემი მოვიდა და მანუგეშა. მან მითხრა — ისეთ ადგილზე ვიჯექი, შენი კოსტიუმი წესიერად ვერც გავარჩიეო. არ ვიცი, რაზე შემატყო, ცუდად რომ ვიყავი: მე ხომ თავზე კოსტიუმი მქონდა ჩამოფხატული? ასეა თუ ისე, დამამშვიდა — ყველაფერი კარგად გამოგივიდა, მარტო ოდნავ დავაგვიანდა, ეგ იყო და ეგო. ჯემი დღითი დღე ატიკუსს ემსგავსებოდა — უკვე თითქმის მამასავით ეხერხებოდა დამშვიდება, როცა საქმე ცუდად მიდიოდა. „თითქმის“ იმიტომ, რომ იმდენი ველარ მოახერხა, ხალხში გავეყვანე: ჯემი აქეთ დავიყოლიე და ერთად დაველოდეთ დარბაზის დაცლას.

— გინდა, კოსტიუმი მოგაძრო? — მკითხა ჯემმა.

— არა, მეკეთოს, — მივუგე მე. ასე უკეთ დავმალავდი სირცხვილს...

— წამოხვალთ მანქანით? — გვკითხა ვილაცამ.

— არა, გმადლობთ, სერ, — გავიგონე ჯემის პასუხი, — ფეხით სულ ახლოსაა.

— ერიდეთ მოჩვენებებს, — გვითხრა იმავე ხმამ, — თუმცა მოჩვენებებს ურჩევნიათ, ჭყიტას ერიდონ!

— უკვე თითქმის აღარავინ დარჩა, — მითხრა ჯემმა, — მოდი, წავიდეთ.

დარბაზი გადავჭერით და დერეფანში გავედით. მერე კიბეს ჩავუყვით. ისევ უკუნი სიბნელე იყო. დარჩენილი მანქანები შენობის მეორე მხარეს იდგნენ. მათი შუქი დიდად ვერ გვშველოდა.

— ვინმე თუ ჩვენი გზით წამოვიდა, უკეთ დავინახავთ, — თქვა ჯემმა, — მოდი, ხელს ჩავავლებ, წონასწორობა არ დაკარგო.

— ძალიან კარგად ვხედავ.

— კი მაგრამ, შეიძლება წონასწორობა დაკარგო, — თავზე დაწოლა ვიგრძენი და მივხვდი: ჯემმა „შაშხის“ ცალ კიდეში ჩამავლო ხელი.

— ჰა, დამიჭირე?

— ჰოო.

სკოლის ჩაბნელებულ ეზოს შევუყევით. სულ ფეხქვეშ ვიხედებოდი, თუმცა ვერაფერს ვარჩევდი.

— ჯემ, ფეხსაცმელები დამრჩა, — გამახსენდა უცებ, — კულისებში დამრჩა!

— კარგი, წამო, წამოვიღოთ, — მაგრამ როცა შევებრუნდი, დარბაზის ფანჯრებში სინათლე ჩაქრა, — ხვალაც შეგვიძლია წამოვება, — მითხრა ჯემმა.

— ხვალ რო კვირაა, — შევედავე მე, როცა ჯემი ისევ სახლისკენ წასასვლელად შეებრუნდა.

— დარაჯს სთხოვ და შეგიშვებს... ჭყიტა?

— ჰა?

— არაფერი.

ჯემმა კარგა ხანს აღარ გამცა ხმა. ნეტა მაინც რისი თქმა უნდამეთქი, — გავიფიქრე: „მოუნდება და მეტყვის, ალბათ როცა სახლში მივალთ, მაშინ...“

მომეჩვენა, თითქოს უფრო მაგრად წაუჭირა ხელი ჩემს კოსტიუმს და თავი გავაქნიე:

— ჯემ, ფრთხილად, არ...

— ერთ წუთს გაჩუმდი, ჭყიტა, — მითხრა და უფრო მაგრად ჩამავლო ხელი.

უხმოდ განვაგრძეთ გზა.

— ერთი წუთი უკვე გავიდა, რაზე ფიქრობ, ჯემ? — ვკითხე მე და მისკენ მივტრიალდი, თუმცა ისე ბნელოდა, ვერ დავინახე.

— რაღაც ხმა მომესმა, — მომიგო მან, — ერთ წუთს გაჩერდი! გავჩერდით.

— გესმის რამე? — მკითხა ჯემმა.

— არა.

ხუთიოდე ნაბიჯი გვექნებოდა გადადგმული, როცა ისევ შემაჩერა.

— ჯემ, შენ რა, ჩემი შეშინება გინდა? ხომ იცი, უკვე დიდი ვარ!

— გაჩუმდი! — მითხრა ჯემმა და ვიგრძენი, არ მეხუმრებოდა.

ჩამიჩუმი არ ისმოდა. ჩემამდე მხოლოდ ჯემის სუნთქვის ხმა აღწევდა. შიგადაშიგ ფეხებში გრილი ნიავი დამივლიდა. ესეც შენი დანაპირები ქარიანი ღამე! ამ სიჩუმეს გრიგალის პირი უჩანდა. ყურთასმენა დავძაბეთ.

— ეგ იმ ბებერი ძაღლის ხმა არ იყო? — ვთქვი მე.

— მაგაზე არ გეუბნები, როცა მივდივართ, მაშინ მესმის რაღაც ხმა, როცა ვჩერდებით, აღარ ისმის, — მითხრა ჯემმა.

— შენ ჩემი კოსტიუმის შარიშური გესმის. აა, ეგ სულ „ყველაწმინდას დღის“ ბრალია, — ვთქვი უფრო საკუთარი თავის დასამშვიდებლად, ვიდრე ჯემისა: თუმცა, როგორც კი ნაბიჯი გადავდგი, მშვენივრად გავიგონე ხმა, რაზეც ჯემი მელაპარაკებოდა. ეს არ იყო ჩემი კოსტიუმის შარიშური!

— ისევ სესილი იქნება, — მითხრა ჯემმა ცოტა ხანში, — მეტი ვეღარ გაგვაცურებს. მოდი, ნუ ვიჩქარებთ, არ იფიქროს, რომ ისევ შეგვეშინდა.

კუს ნაბიჯებით გაუყევით გზას. ჯემს ვკითხე — ამ სიბნელეში სესილი როგორ მოგვყვება, ხომ შეიძლება უკნიდან დაგვეჯახოსმეთქი.

— მე გხედავ, ჭყიტა, — მითხრა ჯემმა.

— როგორ, მე რომ ვერ გხედავ შენ?

— ქონის ზოლები გემჩნევა. მისის კრენშოუმ რაღაც ბრჭყვიალა საღებავით გააფერადა ქონი, იმისათვის, რომ რამპის ჩირაღდნებზე კარგად გამოჩენილიყო. მე ძალიან კარგად ვხედავ და ალბათ არც სესილს გაუჭირდება შენი დანახვა და ეცდება, არ დაგვეჯახოს.

გადავწყვიტე: სესილს ვაგრძნობინებ — კარგად ვიცით, რომ მოგ-
ვდევ და შენი სულაც არ გვეშინიაო.

— სესილ ჯიკობსი გაწუწული ქა-თა-მი-აა! — ვიღრიალე მო-
ულოდნელად და უკან მივიხედე.

შევდექით. პასუხი არავინ გაგვცა, მხოლოდ სკოლის კედელმა
აირეკლა ჩემი სიტყვები.

— ახლა კი ჩავავლებ, — მითხრა ჯემმა, — ჰე-იი!

სესილი ამდენ ხანს ველარ შეიკავებდა თავს: რაკი ერთხელ შეგ-
ვაშინა, ახლაც იმავეს ხომ არ გაიმეორებდა? თუ რამეს აპირებს,
აქამდე დაგვეტაკებოდა-მეთქი, გავიფიქრე.

ჯემმა ისევ მანიშნა — გაჩერდიო, და ჩუმად მკითხა:

— ჭყიტა, შეგიძლია შენი კოსტიუმი მოიძრო?

— ალბათ კი, ოღონდ შიგნით თითქმის არაფერი მაცვია.

— შენი კაბა აქა მაქვს.

— სიბნელეში ვერ ჩავიცვამ.

— კარგი, არა უშავს, — მითხრა მან.

— ჯემ, გეშინია?

— არა. მე მგონი, ხესთან უკვე ახლოსა ვართ. იქიდან გზამდე რამ-
დენიმე ნაბიჯილა დაგვრჩება, იქ კი ქუჩის ნათურას დავინახავთ...

ჯემი ძალიან ნელა, მშვიდად ლაპარაკობდა. ნეტა ზღაპრების მო-
ცოლას როდის მორჩება-მეთქი, — გავიფიქრე.

— ჯემ, იქნებ გვემღერა, ჰა?

— არა, ახლა მართლა აღარ ამოიღო ხმა, ჭყიტა.

კვლავინდებურად ნელა მივაბიჯებდით. ჩემი არ იყოს, ჯემმაც
კარგად იცოდა, რამდენი სიძნელე ახლდა სწრაფად სიარულს; შეიძ-
ლება ფეხი ქვისთვის წამოგვეკრა, თითები გადაგვეყვლიფა, მით
უმეტეს, რომ ფეხშიშველა ვიყავი. იქნებ ეს ხმა ქარში აშრიალებული
ფოთლების ხმაურია-მეთქი, გამიელვა, მაგრამ არც ქარი უბერავდა
და არც ხეები მეგულებოდა ირგვლივ, იმ ბებერი მუხის გარდა...

ჩვენი თანამგზავრი შარიშურით მოგვევებოდა კვალდაკვალ. ფეხებს ისე მოათრევდა, თითქოს მძიმე ფეხსაცმელები აცვიაო. არ ვიცი — ვინ იყო, მაგრამ უხეში ტილოს შარვალი რომ ეცვა — ცხადია. ის ხმა, ადრე ფოთლების შრიალს რომ მივამსგავსე, ტილოს ქსოვილზე გახახუნებული ტილოს ხმა იყო: — ჰუიქ, ჰუიქ, — ისმოდა ყოველი ფეხის გადადგმისას.

ფეხქვეშ მიწა გაგრილდა და მივხვდი — მუხასთან მივედით. ჯემი ხელით თავზე დამაწვა. შევდექით და ყური მივუგდეთ.

შარიშური ამჯერად აღარ შემწყდარა; შარვალი შრიალით მოიწვედა ჩვენკენ. მერე შეჩერდა და უცებ გამოიქცა, გამოექანა მძიმე ნაბიჯებით, ისე, როგორც მხოლოდ მოზრდილი კაცები დარბიან.

— გაიქეცი, ჭყიტა, გაიქეცი! — იკივლა ჯემმა.

ერთი დიდი ნაბიჯი გადავდგი, მაგრამ თავბრუ დამეხვა: ხელები გაკავებული მქონდა და სიბნელეში წონასწორობას ვერ ვინარჩუნებდი.

— ჯემ, ჯემ, მიშველე, ჯემ!

თავში რალაცა ჩამცხეს და რკინის ბადე ჩაიჭყლიტა. რკინამ რკინა გასერა, წავიქეცი და შევეცადე, რაც შეიძლება შორს გადავგორებულიყავი. თან ვცდილობდი, მავთულის საპყრობილისთვის თავი დამეღწია. შორიახლოს ჩხუბისა და წიხლების ხმა ისმოდა. მერე ჩხუბი მიწაზე გადავიდა — ტანითა და ფეხებით ხის ფესვებსა და მიწას თელავდნენ. ვილაცა ჩემკენ გადმოგორდა. ჯემი ვიცანი: ელვის სისწრაფით წამოხტა და თან გამიყოლა — მიმართევდა. მართალია, თავი და მხრები გავითავისუფლე, მაგრამ ხელფეხშებორკილი ვიყავი და შორს წასვლა ვერ მოვახერხეთ.

უკვე თითქმის გზის პირას გადავედით, როცა ჯემმა ხელი გამიშვა. ვიგრძენი, ვილაცამ ძირს დაანარცხა. ისევ გაჩაღდა ხელჩართული ბრძოლა, მერე კი რალაცამ დაიხრჭიალა და ჯემმა შეჰკივლა.

მე იმ მიმართულებით გავიქეცი, საიდანაც კივილი მომესმა. იქ ვილაცის რბილ მუცელს შევეტაკე. „უუხ!“ — აღმოხდა მას და სცადა

ჩემთვის მკლავში ჩაეწვო ხელი, მაგრამ ხელები კოსტიუმში მქონდა ჩაჭედებული. რამდენადაც მუცელი რბილი ჰქონდა, ხელები რკინასავით მაგარი აღმოჩნდა. ყელში წამიჭირა და გაგუდვა დამიწყო. ადგილიდან ვერ ვიძვროდი. უცებ ვიღაცა დაეტაკა და უკან გადააგდო, კინაღამ მეც თან გადამიყოლა. გავიფიქრე, ალბათ ჯემი წამოხტა-მეთქი.

ზოგჯერ ადამიანის ტვინი უზომოდ ნელა მუშაობს. ვიდრე თავზარ-დაცემული, დამუწვებული. ჩხუბის ხმა თანდათან მიწიდა; ვიღაცამ დაიხროტინა და ისევ სიჩუმემ დაისადგურა; სიჩუმემ, თუ არ ჩავთვლით ვიღაცის ქოშინს, ქშენასა და ბორძიკის ხმას. ვიფიქრე — ეტყობა, ხესთან მივიდა და ზურგით მიეყუდა-მეთქი. მერე ხმამაღლა ჩაახველა, გეგონებოდათ, მთელი გულ-ღვიძლი ამოაყოლა ხველებასო.

— ჯემ?

პასუხი არავის გაუცია, მხოლოდ იმ კაცის ქოშინი მესმოდა.

— ჯემ?

ჯემმა პასუხი არ გამცა.

კაცი აქეთ-იქით მიაწყდა, თითქოს ვიღაცას დაეძებო. უცებ დაიგმინა და რაღაცა მძიმე მიწაზე გაახოხიალა. თანდათან მივხვდი, რომ ხის ქვეშ ოთხნი უნდა ვყოფილიყავით...

— ატიკუს?..

კაცი მძიმედ, ბარბაცით წავიდა ქუჩისკენ.

ახლა იქით გავწიე, სადაც ცოტა ხნის წინათ ის იდგა. შეშლილივით შევუდექი ფეხებით მიწის მოსინჯვას. უცებ ვიღაცას წამოვედე.

— ჯემ?

ფეხის თითებით შარვალი მოვსინჯე... ქამრის ბალთა, კიდევ რაღაც გაურკვეველი საგანი... საყელო, სახე... ჯაგარა წვერმა დამსუსხა და მივხვდი: ეს ჯემი არ იყო! ვისკის მძაფრი სუნი მეცა.

ახლა იმ მიმართულებით წავედი, რომელსაც, ჩემი აზრით, ქუჩაში უნდა გავეყვანე. უკვე იმდენჯერ მომიხდა წინ და უკან შეტრიალე-

ბა, რომ დარწმუნებული არც ვიყავი, სწორ გზას ვადექი თუ არა. ბოლოს მაინც გავედი შარაზე და ქუჩის ნათურას გავხედე. მის შუქზე მამაკაცი მიაბიჯებდა. ბარბაცით მიდიოდა, რადგან ხელში მძიმე ტვირთი ეჭირა. კუთხეში შეუხვია და დავინახე — ჯემი მიჰყავდა. ჯემს ცალი მკლავი ჩამოჰკონწიალებოდა და მოწყვეტილივით უცნაურად ქანქარებდა ჰაერში.

როცა მოსახვევამდე ჩავედი, იმ მამაკაცმა ჩვენი ეზო გადაიარა. სახლის განათებულ კარში წამით ატიკუსის სახე დავლანდე: მამამ კიბეზე ჩამოირბინა და ორივემ ერთად — უცხო მამაკაცმა და ატიკუსმა — ჯემი სახლში შეიყვანეს.

როცა სახლის კარს მივადექი, მათ უკვე დერეფანში შეუხვიეს, ჩემს შესაგებებლად მამიდა ალექსანდრა გამოეჩანა.

— ექიმი რეინოლდსი გამოიძახე! — გაისმა ჯემის ოთახიდან ატიკუსის მჭექარე ხმა, — ჭყიტა სადაა?

— აქ არის! — ყვირილით გასძახა მამიდამ და ტელეფონისკენ გამიყოლა. აფორიაქებული მიფათურებდა ხელებს.

— კარგადა ვარ, მამიდ, — ვუთხარი მე, — ჯობს, დარეკო.

მამიდაჩემმა საკიდიდან ყურმილი ჩამოხსნა და ჩასძახა: — იულა მეი, ექიმი რეინოლდსის ბინა, სასწრაფოდ!

— აგნეს, მამათქვენი შინაა? ვაი, ღმერთო, სადაა? გთხოვთ, უთხრათ, როგორც კი შინ მოვა, ჩვენთან გამოქანდეს. გთხოვთ, ძალიან სასწრაფოა!

მამიდა ალექსანდრას თავისი ვინაობის თქმა არც დასჭირვებია: მეიკომში უთქმელადაც ყველანი სცნობდნენ ხმაზე ერთმანეთს.

ატიკუსი ჯემის ოთახიდან გამოვიდა. ის იყო, მამიდას ყურმილი უნდა დაეკიდა, რომ ატიკუსმა გამოართვა, სახელური ააჟღერიალა და ჩასძახა:

— იულა მეი, თუ შეიძლება შერიფს დამაკავშირეთ... ჰეკ! ატიკუს ფინჩი ვარ, ჩემს ბავშვებს ვიღაცა დაესხა თავს... ჯემი დაშავებულია... სახლსა და სკოლის შენობას შორის... ჩემს ბიჭს ვერ მივატო-

ვებ. ძალიან გთხოვ, ჩემ მაგივრად ჩაირბინე და ნახე... იქნებ ახლო-მახლო გადააწყდე. მეეჭვება, ახლა სადმე შეგხვდეს, მაგრამ თუ ნახო, იცოდე — მასთან შეხვედრა მინდა. ახლა უნდა წავიდე, გმადლობთ, ჰეკ!

— ატიკუს, ჯემი მოკვდა?

— არა, ჭყიტა. მიხედე მაგას, დაო, — გამოსძახა მამიდაჩემს, თვითონ კი დერეფანში გაუჩინარდა.

მამიდა ალექსანდრა ათრთოლებული თითებით შეუდგა დაჭეცყილი მავთულის ბადის შესხნას.

— რამე ხომ არ გჭირს, საყვარელო? — მეკითხებოდა წარამარა, სანამ კოსტიუმს მომაშორებდა.

როგორც იქნა, შემხსნა და თავისუფლად ამოვისუნთქე. მკლავები დაბუეებული მქონდა. ზედ ბადის წვრილი ანაბეჭდები მემჩნეოდა — მოწითალო ექვსკუთხედები: მოვისრისე და ცოტა დამიამდა.

— მამიდა, ჯემი მოკვდა?

— არა, არა, საყვარელო! გული წაუვიდა, სანამ ექიმი რეინოლდსი არ ნახავს, ვერ გავიგებთ, რამდენად მძიმედაა დაშავებული. ჯინ ლუიზა, რა მოხდა?

— არ ვიცი.

კითხვებით აღარ შევუწუხებივარ. გავიდა და ტანსაცმელი მომიტანა. მაშინვე რომ მომესაზრებინა, მამიდაჩემს მოსვენებას აღარ მივცემდი: დაბნეულობისაგან ჩემი ბრიჯები მომიტანა! — ჩაიცვი საყვარელოო, — მითხრა და მომაწოდა ის ტანსაცმელი, რომელიც ყველაზე მეტად ეჯავრებოდა.

მერე ჯემის ოთახში გავარდა, მალე ისევ ჰოლში გამოვიდა, დაუფიქრებლად მეფერებოდა. მერე ჯემის ოთახში შებრუნდა.

სახლის წინ მანქანა გაჩერდა. ექიმ რეინოლდსის ფეხის ხმას ისევე კარგად ვცნობდი, როგორც მამაჩემისას. მე და ჯემი მისი ხელით მოვევლინეთ ამქვეყნას და იქიდან მოყოლებული, რაც რამ სახადი და ავადმყოფობა შეგვეყრებოდა, ის გვმკურნალობდა. რო-

ცა ჯემი ხის სახლიდან ჩამოვარდა, მაშინაც ექიმმა რეინოლდსმა მოარჩინა. ჩვენი ნდობა და სიყვარული ამ კაცს არასოდეს დაუკარგავს.

იგი კარის ზღურბლზე შედგა და შესძახა:

— ღმერთო ჩემო! — მერე მომიახლოვდა და მითხრა: — მაშ, ჩვენ ფეხზე ვართ, — და ახლა სხვა მიმართულებით წავიდა. ჩვენი ბინის განლაგება კარგად იცოდა. ისიც კარგად მოეხსენებოდა, რომ თუ მე ცუდად გამოვიყურებოდი, მაშასადამე ჯემიც ვერ იყო კარგად.

არ ვიცი, რამდენჯერ გავიფიქრე — ნუთუ აღარასოდეს აღარ გამოვა ჯემის ოთახიდან-მეთქი, რომ ექიმი რეინოლდსიც გამოჩნდა.

— ჯემი მოკვდა? — ვკითხე მე.

— სულაც არა, — მომიგო მან და ჩაიციუცქა, — შენი არ იყოს, თავზე კოპი აზის და კიდევ მკლავი აქვს გადატეხილი... ჭყიტა, აბა, იქით გაიხედე... არა, თავს ნუ შეაბრუნებ, მარტო თვალები დაატრიალე. ახლა აქეთ გამოიხედე... მძიმე მოტეხილობა აქვს. მე ვფიქრობ, იდაყვთან უნდა იყოს. თითქოს ვილაცა ცდილობდა მოეგრისა და მოეგლიჯა მკლავი. აბა, შემომხედე...

— მაშ არ მომკვდარა?

— აა-რაა! — ექიმი რეინოლდსი ფეხზე წამოხტა, — ამაღამ ბევრს ვერაფერს ვუშველით, — მითხრა მან, — ერთადერთი, შეგვიძლია ტკივილი შევუმსუბუქოთ. ხვალ კი მკლავი უნდა გავუშუქოთ, რენტგენის სურათი გადავუღოთ. მე მგონი, ცოტა ხანს ჩამოკიდებული უნდა ატაროს, თაბაშირში ჩაუსვამენ... ოღონდ ნუ იდარდებ, ისე შეუხორცდება, ვერაფერსაც ვერ შეატყობ! მაგის ასაკში ბიჭებს წამში უხორცდებათ...

ექიმი რეინოლდსი თან მელაპარაკებოდა და თან ყურადღებით მათვალისწინებდა. თითებიც ფრთხილად მომისინჯა კოპი შუბლზე და მკითხა:

— შენც ხომ არა გაქვს რამე მოტეხილობა, ჰა?

ექიმის ხუმრობაზე გამეღიმა.

— მაშ, თქვენ ფიქრობთ, რომ მკვდარი არაა?

ექიმმა ქუდი დაიხურა და მითხრა:

— რა თქმა უნდა, შეიძლება ვცდები კიდეც, მაგრამ ჩემი აზრით, ძალიან ცოცხალია. ყველაფერი ამაზე მეტყველებს. წადი ერთი და შეხედე, ხოლო როცა მობრუნდები, ერთად დავესხდეთ და საბოლოოდ გადავწყვიტოთ, როგორაა საქმე.

ექიმმა რეინოლდსმა მკვირცხლი, ყმაწვილური სიარული იცის, მისტერ ტეიტმა კი არა. აივანზე ახლა შერიფის მძიმე წალების ბრაგუნი გაისმა და კარი მოუხეშავად გაიღო.

— ჭყიტა, შენ კარგადა ხარ? — მკითხა შერიფმა.

— დიახ, სერ, ჯემის სანახავად მივდივარ. ატიკუსიც იქაა, დანარჩენებიც...

— მეც გამოგყვები, — მითხრა და ხელი ჩამკიდა.

მამიდა ალექსანდრას ჯემის მაგიდის ლამპა პირსახოცით დაეჩრდილა. ამიტომ ოთახში ნახევრად ბნელოდა. ჯემი ზურგზე იწვა. სახეზე ცალ მხარეს იარა დაუყვებოდა. მარცხენა მკლავი ტანისაგან განზე ეგდო. იდაყვში ოდნავ მოხრილი იყო, ოღონდ ბუნებრივი მიმართულებით კი არა, მის საწინააღმდეგოდ. ჯემს კოპები ჰქონდა შეკრული.

— ჯემ?..

— ვერ გააგებინებ, ჭყიტა, გამოთიშულია, როგორც სინათლე, — მითხრა ატიკუსმა, — გამოთხიზლება დააპირა, მაგრამ ექიმმა რეინოლდსმა ისევ გათიშა.

— დიახ, სერ, — მე უკან დავიხიე. ჯემის ოთახი დიდი და კვადრატული იყო. მამიდა ალექსანდრა ბუხრის პირას მიმჯდარიყო სარწეველა სავარძელში. კაცი, რომელმაც ჯემი მოიყვანა, კუთხეში იდგა კედელს მიყრდნობილი. ეტყობა, სოფლელია და იმიტომ არ ვიცნობ-მეთქი, გავიფიქრე: „აღბათ ზეიმზე თუ ჩამოვიდა; კვილი გაიგონა და ჩემკენ გამოიქცა...“

ატიკუსი ჯემის საწოლთან იდგა.

მისტერ ჰევ ტეიტი კარში გაჩერდა. ქუდი ხელში ეკავა, ჯიბიდან ფარანი ამოწროდა. სამუშაო ტანსაცმელი ეცვა.

— შემოდი, ჰევ, — უთხრა ატიკუსმა, — მიაგენი რამეს? ვერ ვიჯერებ, რომ არსებობს იმდენად ზნედაცემული ადამიანი, ასეთი სისადაგლის ჩადენა რომ შეუძლია. მაგრამ იმედი მაქვს, იპოვიდი.

მისტერ ტეიტმა გაურკვეველი ბგერები გამოსცა ცხვირით. დაძაბული მზერა ესროლა კუთხეში ატუზულ მამაკაცს, თავი დაუკრა და ოთახს თვალი შეავლო. გახედა ჯემს, მამიდა ალექსანდრას და ბოლოს — ატიკუსს.

— დაბრძანდით, მისტერ ფინჩ, — თავაზიანად უთხრა ატიკუსს.

— მოდი, ყველანი დავესხდეთ, აიღეთ ეს სკამი, ჰევ, სასტუმრო ოთახიდან კიდევ მოვიტან ერთს, — უთხრა მამამ.

მისტერ ტეიტი ჯემის საწერი მაგიდის სკამზე ჩამოჯდა და ატიკუსს დაელოდა. ატიკუსი შემობრუნდა და დაჯდა. გამიკვირდა — მამამ კუთხეში მდგომ მამაკაცს სკამი არ მიუტანა. ისე, ატიკუსს ჩემზე უკეთ მოეხსენება სოფლელი ხალხის ჩვევები. ზოგი მისი გარეუბნელი კლიენტი გრძელყურა ჯორს ეზოში, ჭადარგე მიაბამს ხოლმე და მამაც არცთუ იშვიათად კიბის თავზე აწარმოებს მოლაპარაკებებს. ალბათ ამ კაცსაც იქ ერჩივნა ყოფნა, სადაც იდგა.

— მისტერ ფინჩ, — დაიწყო მისტერ ტეიტმა, — გითხრათ, რა ვიპოვე? პატარა გოგონას ვაბა, აქ მაქვს. შენი ვაბაა, ჭყიტა?

— დიახ, სერ, თუ ვარდისფერია და მაქმანებიანი, — მისტერ ტეიტი ისე იქცეოდა, იფიქრებდით, ჩვენებას იძლევა სასამართლოში. მას თავისებური თხრობის მანერა ჰქონდა: ყოველთვის ცდილობდა, ბრალმდებლისა და დამცველის გავლენისათვის დაეღწია თავი. ამას კი ზოგჯერ კარგა ხანი სჭირდებოდა.

— რაღაც უცნაური ნაჭრის ნაკუწებიც ვიპოვე ტალახში ამოსვრილი.

— ჩემი კოსტიუმი იქნება, მისტერ ტეიტ.

შერიფმა ხელები ბარძაყზე დაისვა, მერე მარცხენა მკლავი მოისრისა; ჯემის ბუხარს დააკვირდა და ყურადღებით დააცქერდა ცეცხლს. ბოლოს გრძელ ცხვირზე წაივლო თითები.

— რა მოხდა, ჰეკ? — ჰკითხა ატიკუსმა.

მისტერ ტეიტმა ხელი კისერზე მოისვა და მოისრისა.

— ქვემოთ, დიდი მუხის ძირას ბობ იუველი გდია. ნეკნებქვეშ სამბარეულოს დანა აქვს გაყრილი. მკვდარია, მისტერ ფინჩ.

29

მამიდა ალექსანდრა წამოდგა და ღუმლის თაროს მოეჭიდა. მისტერ ტეიტი მისაშველებლად წამოხტა, მაგრამ მამიდამ იუარა. ატიკუსს ცხოვრებაში პირველად უმტყუნა თავაზიანობამ: იგი არც განძრეულა.

მე კი სულ ბობ იუველის მუქარა მიტრიალებდა თავში: მთელი ცხოვრება რომ დამჭირდეს, ატიკუსს მაინც გავუსწორდებიო... მისტერ იუველი თითქმის გაუსწორდა კიდეც ატიკუსს და ეს იყო უკანასკნელი, რაც მან ჩაიდინა.

— დარწმუნებული ხარ? — ჰკითხა კოპებშეკრულმა ატიკუსმა.

— ნამდვილად მკვდარია, — მიუგო მისტერ ტეიტმა, — ველარაფერი მოაბრუნებს და ამ ბავშვებსაც ველარაფერს დაუშავებს.

— მაგაზე არ ვამბობ... — თითქოს ძილში ჩაილაპარაკა ატიკუსმა; შინაგანი მღელვარების დროს ერთბაშად დაეტყობოდა ხოლმე ასაკი. ახლაც ნიკაპის მკაცრი მოხაზულობა მოედევნთა, სახეზე ნაოჭები გაუღრმავდა, კუპრივით შავი თმის ნაცვლად თვალში შევერცხლილი საფეთქლები გეცემოდათ...

— ხომ არ აჯობებს, სასტუმრო ოთახში გავსულიყავით? — თქვა ბოლოს მამიდა ალექსანდრამ.

— თუ საწინააღმდეგო არაფერი გექნებათ... რა თქმა უნდა, ჯემს თუ არ ვაზნებთ — აქ დარჩენა მირჩევნია; მის ჭრილობებსაც მინდა დავხედო, ამასობაში კი ჭყიტა... მოგვიყვება, რა მოხდა.

— რა იქნება, მე რომ დაგტოვოთ? — იკითხა მამიდამ, — აქ უჩემოდაც ბევრნი ხართ. ატიკუსს, თუ დაგჭირდე, ჩემს ოთახში ვიქნები,

— მამიდა ალექსანდრა კარისკენ წავიდა, მაგრამ გზაში შედგა და შემოტრიალდა, — ატიკუსს, მთელი საღამო გული მიგრძნობდა... მე... ეს ჩემი ბრალია, — დაიწყო მან, — მე უნდა...

მისტერ ტეიტმა ხელი ასწია...

— მიბრძანდით, მის ალექსანდრა, ვიცი, ახლა თავზარდაცემული ხართ, მიბრძანდით და ნურაფერზე ნულარ იჯავრებთ. ყველანი რომ გრძნობებს ავყვეთ, საკუთარ კუდს დადევნებულ კატებს დავემსგავსებოდით. მის ჭყიტა, თუ შეგიძლია, ამ ცხელ გულზე გვიამბე, რა მოხდა. როგორ გგონია, მოახერხებ?

ატიკუსთან მივედი. მამამ მკლავები შემომხვია და მეც მის კალთაში ჩავრგე თავი.

— სახლში წამოვედით, — დავიწყე მოყოლა, — ჯემ, ფეხსაცმელები დამრჩა-მეთქი. უკან წასვლა დავაპირეთ, მაგრამ ამ დროს სინათლე ჩააქრეს... ჯემმა მითხრა: — ხვალ წამოიღეო...

— ჭყიტა, ასწიე თავი და მისტერ ტეიტსაც გააგონე, რას ლაპარაკობ, — მითხრა ატიკუსმა.

მაშინ მამას კალთაში ჩავუჯექი.

— მერე ჯემმა მითხრა: ერთ წუთს მოკეტეო. მე მეგონა, ფიქრი უნდა-მეთქი, ხშირად მანუმებს ასე, ფიქრში რომ არ შევეშალო ხელი... მერე მეუბნება — რაღაცა გავიგონეო. გვეგონა — სესილი იქნებოდა.

— სესილი?

— სესილ ჯეიკობსი. ამ ღამით უკვე ერთხელ შეგვაშინა სიბნელეში და ვიფიქრეთ, ისევ ის იქნებაო. სესილსაც კოსტიუმი ეცვა... საუკეთესო კოსტიუმში ოცდახუთცენტიანს იძლეოდნენ. არც კი ვიცი, ვინ მიიღო.

— იმ დროს სად იყავით, როცა გეგონათ, სესილი იქნებაო?

— სკოლის შენობიდან რამდენიმე ნაბიჯი გვექონდა გამოვლილი, რაღაცა დავეყვირე...

— რა დაუყვირე?

— სესილ ჯეიკობსი დიდი სქელი ვარიაა-მეთქი, მგონი... პასუხი არ გაგვიგია და მაშინ ჯემმა ისე იღრიალა — ჰეიო, თუ რაღაცა ეგეთი, მკვდარსაც კი გაელვძებოდა.

— ერთი წუთით, ჭყიტა, — მითხრა მისტერ ტეიტმა, — მისტერ ფინჩ, მათი ყვირილი არ გაგიგიათ?

ატიკუსმა თავი გააქნია. მას თურმე რადიო ჰქონდა ჩართული. მამიდა ალექსანდრაც თავის ოთახში უსმენდა მიმღებს. ატიკუსს ეს კარგად ახსოვდა, რადგან მამიდა ალექსანდრას მისთვის უთხოვია — შენს რადიოს ცოტათი ხმა ჩაუწიე, თორემ მე ჩემსას ვეღარ ვუსმენო. ატიკუსს გაელიმა.

— ყოველთვის ძალიან ხმამაღლა ვრთავ რადიოს.

— ნეტა მეზობლებს არაფერი გაუგიათ? — თქვა მისტერ ტეიტმა.

— ეჭვი მეპარება, ჰევ, უმეტესობა მაგ დროს მიმღებს უსმენს, ან ქათმებთან ერთად იძინებენ... შეიძლება მოდი ეტკინსონს ეღვიძა, თუმცა არა მგონია...

— განაგრძე, ჭყიტა.

— ჰოდა, ჯემმა იყვირა და გზა განვაგრძეთ. მისტერ ტეიტ, კოსტიუმში ვიყავი ჩაჭედელი, მაგრამ იქიდანაც კი გავიგონე... ფეხის ხმაზე გეუბნებით... წავიდლოდით, ისიც წამოვიდოდა, გავჩერდებოდით — ისიც გაჩერდებოდა... ჯემმა მითხრა, ამ სიბნელეშიც გხედავო. მისის კრენშოუმ რაღაცნაირი ბრჭყვილა საღებავით გამიფერადა კოსტიუმი — შაშხი ვიყავი.

— ეგ როგორ? — იკითხა დაბნეულმა მისტერ ტეიტმა.

ატიკუსმა აუხსნა მისტერ ტეიტს, თუ რა როლი მქონდა წარმოდგენაში და ჩემი კოსტიუმი აღუწერა.

— ერთი გენახა, რა დღეში იყო, აქ რომ მოვიდა, მთელი კოსტიუმი დაჩეხილ-დაჭეჭყილი ჰქონდა!

მისტერ ტეიტმა ნიკაპი მოისრისა.

— მეც არ ვფიქრობდი, რისი ანაბეჭდები აქვს-მეთქი?... სახელოები სულ წვრილ-წვრილად დაჩვრეტილი... ხელებზეც ერთი თუ ორი ისეთივე ნაჩვრეტი... იმ კოსტიუმის ნახვა თუ შეიძლება, სერ?

ატიკუსმა ჩემი კოსტიუმის ნაშთი შემოიტანა. მისტერ ტეიტმა კოსტიუმი გადმოაბრუნა და სცადა, წარმოედგინა, როგორი იქნებოდა თავიდან.

— როგორც ჩანს, ჭყიტა ამან გადაარჩინა, — გვითხრა მან, — შეხედეთ!

მისტერ ტეიტმა საჩვენებელი თითით გვიჩვენა, უფერული მავთულის ბადეს ერთგან ალაპლაპებული ზოლი დაუყვებოდა.

— ბობ იუველი არ ხუმრობდა... — ჩაიბუტბუტა მან.

— ჭკუიდან გადამცდარა, — შესძახა ატიკუსმა.

— არ მიყვარს თქვენთან დავა, მისტერ ფინჩ... ჭკუიდან კი არ გადამცდარა, უბრალოდ გამხეცებული იყო, გაბოროტებული. დამპალი ნაძირალა! გამოთვრა, თავში აუვარდა და ბავშვებს დაერია! აბა, თქვენთან პირისპირ შეხვედრას კი ვერ გაბედავდა.

ატიკუსმა თავი გააქნია:

— ვერ წარმომიდგენია, როგორ შეიძლება ადამიანმა ასეთი რამ...

— მისტერ ფინჩ, არიან ისეთი ადამიანებიც, ვისაც დაუფიქრებლად შეგიძლია ტყვია მიახლო შუბლში. ის კი არა, ტყვიაც დაგენანება ეგეთებზე. იუველი ერთი იმათგანია.

ატიკუსმა უთხრა:

— მეგონა, იმ დღეს რომ დამემუქრა, გული იჯერა. ასე რომც არ ყოფილიყო, ვფიქრობდი, ანგარიშს მე გამისწორებდა.

— საცოდავი ზანგის ქალის დაშინებას რა უნდოდა, ანდა მოსამართლე ტეილორის სახლში შესვლას, როცა ფიქრობდა, სახლი ცა-

რიელიაო... მაგრამ რამ გაფიქრებინათ, რომ მზისით, დღისით, თქვენთან პირისპირ შეხვედრას გაბედავდა? — მისტერ ტეიტმა ამოიოხრა, — ჯობია, განვაგრძოთ: ჭყიტა, მამ გაიგონე ფეხის ხმა...

— დიახ, სერ, როცა მუხასთან მივედით...

— რა იცოდი, რომ ხესთან მიხვედით? კაცი თვალთან თითს ვერ მიიტანდა იმ სიბნელეში.

— ფეხშიშველა ვიყავი. ჯემი კი ამბობს, ხის ქვეშ მიწა ყოველთვის უფრო გრილიაო.

— სხვა გზა არაა; შერიფის თანამშემწედ უნდა დავნიშნოთ. განაგრძე, ჭყიტა.

— მერე, სრულიად მოულოდნელად ვიღაცა ჩამაფრინდა და კოსტიუმი დამიჭეჭყა... მგონი, მიწაზე დავეცი და დავუსხლტი... მერე ჩხუბის ხმა მესმოდა, მგონი... თითქოს ხეს დაეჯახნენ და ერახუნებოდნენ... მერე ჯემმა მიპოვა და ქუჩისკენ მექაჩებოდა... ვიღაცამ... მისტერ იუველმა მიწაზე დააგდო, მგონი... კიდევ ცოტა იჭიდავეს და მერე ის უცნაური ხრჭიალი გავიგონე... ჯემმა დაიღრიალა... — გავჩუმდი: ეს ხომ ჯემის მკლავი იყო!

ნერწყვი ძლივს გადავყლაპე.

— ზოდა, ჯემმა იღრიალა და მეტი მისი ხმა აღარ გამიგია. ამის მერე მისტერ იუველი ცდილობდა, გავეგუდე, მგონი... მერე ვიღაცამ ძირს დააგდო მისტერ იუველი. ეტყობა, ჯემი წამოდგა... მეტი არაფერი არ ვიცი.

— მერე? — მისტერ ტეიტი დაძაბული მიყურებდა.

— ვიღაცა იქვე ბარბაცებდა და ხვნეშოდა, თან ისე ახველებდა, გეგონებოდათ, გულ-ღვიძლი ამოაქვსო. თავიდან ჯემი მეგონა, მაგრამ ხმით ვერ ვიცანი. ამიტომ მიწაზე ვეძებდი ჯემს. ვიფიქრე, ატიკუსი მოვიდა ჩვენს გადასარჩენად და ძალიან დაილაღამეთქი...

— მერე, ვინ ყოფილა?

— როგორ თუ ვინ, აი ისიც, მისტერ ტეიტ, თვითონ გეტყვით თავის სახელს, — ვუთხარი და თითი კუთხეში მდგომი მამაკაცისაკენ გავიმ-

ვირე, მაგრამ მაშინვე ჩავწიე ხელი: შემეშინდა ატიკუსს არ ესაყვედურებინა — თითის გაშვერა ხომ უზრდელობაა!

სტუმარი ისევ კედელთან ატუზული იდგა. ოთახში რაც შემოვედი, აღარ განძრეულა. როცა მისკენ მივიხედე, მკლავები ჩამოიღო და ხელისგულები კედელს მიადო. ხელები თეთრი ჰქონდა, ავადმყოფურად თეთრი, ისეთი, არასოდეს რომ არ მოხვედრიათ მზის სხივი. ჯემის ნახევრად ჩაბნელებულ ოთახში, გახუნებული კრემისფერი კედლის ფონზე ეს ხელები თეთრად ანათებდნენ.

ახლა ამ კაცის მტვერში ამოგანგლულ ხაკისფერ შარვალზე გადავიტანე მზერა. შევათვალიერე: პერანგი შემოფხრეწილი ჰქონდა, სახე ისეთივე თეთრი, როგორც ხელები, მხოლოდ გამოზნექილი ნიკაპი ჰქონდა ოდნავ უფრო მუქი ფერისა; ლოყები — შევარდნილი, პირი — განიერი, საფეთქლებთან ძლივს შესამჩნევი წვრილი ღარები გასდევდა; მისი უფერული, მონაცრისფრო თვალები რომ დავინახე, ვიფიქრე — ბრმა ხომ არ არის-მეთქი. თხელი, უსიცოცხლო თმა ბუმბულივით ეყარა კინკრიხობე.

როცა მისკენ მივუთითე, ხელები ჩამოუცურდა და კედელს ოფლის ლაქები დააჩნდა. ცერები ქამარში ჩაიწყო. უცებ უცნაურმა ჟრუანტელმა დაუარა — თითქოს ფრხილით ყავრის გაკაწვრის ხმა მოესმაო. მაგრამ თანდათანობით, ჩემი გაოცებული მზერის ქვეშ მოქცეულს სახიდან დაძაბულობა გადაეყარა: სუსტმა ღიმილმა ბაგე გაუპო და მოულოდნელად ცრემლები წასკდა:

ჩვენი მეზობლის სახეს დაბინდული თვალებით ავხედე და ვუთხარი:

— გამარჯობა, ბუა!

— მისტერ არტური, გენაცვალე, — ალერსიანად შემისწორა მამამ, — ჯინ ლუიზა, ეს მისტერ არტურ რედლია. დარწმუნებული ვარ, მისტერ არტური გიცნობს შენ.

აბა, ატიკუსი რის ატიკუსი იქნებოდა, თუ ასეთ ვითარებაში თავაზიანობა უმტყუნებდა და როგორც წესი და რიგია, ისე არ გამაცნობდა ბუა რედლის!

ბუამ შეამჩნია, რომ ჯემის საწოლთან ინსტინქტურად მივირბინე და ისევ ისე მორცხვად გამიღიმა. უხერხულობისაგან არ ვიცოდი, სად წავსულიყავი და ჯემისთვის საბნის გადაფარება დავაპირე.

— აჰ-აჰ! ხელი არ ახლო! — მითხრა ატიკუსმა.

მისტერ ჰეკ ტეტი იჯდა და რქისჩარჩოიანი სათვალით დაძაბულად მისჩერებოდა ბუას. ის იყო, ხმის ამოღება დააპირა, რომ კარში ექიმი რეინოლდსი გამოჩნდა.

— ყველანი აქ ყოფილხართ, — გვითხრა მან, როცა ოთახში შემოვიდა: — საღამო მშვიდობისა, არტურ, პირველად რომ შემოვედი, ვერ შეგნიშნეთ.

სიარულისა არ იყოს, ექიმმა რეინოლდსმა ლაპარაკიც ხალისიანი და მკვირცხლი იცოდა. ახლაც ისე მიმართა ბუას, გეგონებოდათ, ყოველდღე ასე ებაასებაო. ამ ამბავმა მეტად გამაოცა, ვიდრე იმან, რომ ბუა და მე ერთ ოთახში ვიმყოფებოდით. რა თქმა უნდა, ბუაც შეიძლება ზოგჯერ ავად გახდეს-მეთქი, გავიფიქრე; თუმცა დარწმუნებული არ ვახლდით.

ექიმ რეინოლდსს რაღაცა დიდი, გაზეთში გახვეული ეკავა ხელში. ჯემის მაგიდაზე დადო და პალტო გაიხადა.

— ახლა ხომ გჯერა, რომ ცოცხალია? გინდა, გითხრა, საიდან მივხვდი? გასინჯვა რომ დაუჟპირე, წიხლი მომარტყა. იძულებული გავხდი, კარგა მაგრად მიმეძინებინა, თორემ ვერ გავსინჯავდი. ახლა კი მოუსვი აქედან.

— მმმ... — დაიწყო ატიკუსმა და ბუას გახედა, — ჰეკ, მოდი აივანზე გავიდეთ. იქ უამრავი სკამია და საკმაოდ თბილა კიდევც.

გამიკვირდა, რატომ მისაღებ ოთახში არ გვეპატიჟებოდა, მაგრამ მაშინვე მივხვდი — მისაღებ ოთახში ჭახჭახა სინათლე ენთო.

ყველანი გავედით: ატიკუსმა ჯერ მისტერ ტეიტი გაატარა წინ, ერთ წამს შეყოვნდა კართან და მერე თვითონაც მისტერ ტეიტს მიჰყვა.

ადამიანები ჩვეულებებს ყველაზე მოულოდნელ ვითარებაშიც კი არ ღალატობენ — არც მე გახლავართ გამონაკლისი:

— წამობრძანდით, მისტერ არტურ, — უნებლიეთ წამომცდა, — მე გაგიძღვებით, თქვენ ხომ კარგად არ იცნობთ ჩვენი ბინის განლაგებას. აივანზე გავიდეთ, სერ.

ბუამ შემომხედა და თავი დამიკრა.

დერეფანს გავუყევით და მისაღებ ოთახს გავედით.

— ხომ არ დაბრძანდებით, მისტერ არტურ? ეს სარწევლა სკამი ძალიან მოსახერხებელია.

ჩემმა ოცნებამ თითქოს ხორცი შეისხა. „...იჯდება აივანზე... — რა მშვენიერი ამინდია, არა, მისტერ არტურ. დიახ, მართლაც რომ მშვენიერი ამინდია, — მომიგებს ბუა“...

თავი სიზმარში მეგონა. წინ წავედი და ბუას ატიკუსისა და მისტერ ტეიტისაგან განცალკევებით, აივნის ჩაბნელებულ კუთხეში მივუჩინე ადგილი: აქ იგი მყუდროდ იგრძნობდა თავს.

ატიკუსი საქანელაზე იჯდა, მისტერ ტეიტი კი მის გვერდით, სავარძელში. მისაღები ოთახიდან გამომავალი შუქი ორივეს სახეზე სცემდა. მე ბუას გვერდით მოვკალათდი.

— მაშ ასე, ჰევ, — დაიწყო ატიკუსმა, — მე მგონი, ახლა აი, როგორ უნდა მოვიქცეთ... ღმერთო დიდებულო... აზრი მებნევა... — ატიკუსმა სათვალე შუბლზე აიწია და თვალები მოისრისა: — ჯემი ჯერ ცამეტის არ შესრულებულა... თუმცა კი უკვე ცამეტისაა... ვერ ვიგონებ... ასეა თუ ისე, საოლქო სასამართლო გარდაუვალია...

— რომელ სასამართლოზე ლაპარაკობ, მისტერ ფინჩ? — ჰკითხა მისტერ ტეიტმა, ფეხი ფეხიდან ჩამოიღო და წინ გადმოიხარა.

— რა თქმა უნდა, ნათელია, რომ ეს თავდაცვის მიზნით მოხდა და სხვა არაფერი, მაგრამ მაინც მომიწევს სამსახურში შევლა და დაზუსტება...

— მისტერ ფინჩ, ნუთუ გგონიათ, რომ ბობ იუველი ჯემმა მოკლა? ნუთუ ამას ფიქრობთ?

— ხომ გაიგეთ, რა თქვა ჭყიტამ? აქ ორი აზრი არაა. ჭყიტამ თქვა: — ჯემი წამოხტა და იუველი ძირს დააგდო... როგორც ჩანს, ჯემმა სიბნელეში იუველის დანა ჩაიგდო ხელში... ხვალ ყველაფერს გამოვარკვევთ.

— მისტერ ფინჩ, რას ამბობთ! — გაოცდა მისტერ ტეიტი, — ბობ იუველი ჯემს არ მოუკლავს!

ატიკუსი წამით დადუმდა. მისტერ ტეიტს გახედა, თითქოს მისი ნათქვამი შეაფასაო, მერე კი თავი გააქნია.

— ჰეკ, ძალიან მადლიერი ვარ შენი, ვიცი, კეთილი გულით აკეთებ მაგას, მაგრამ მოდი, ეგეთ რამეებს ნუ დავიწყებთ...

მისტერ ტეიტი წამოდგა და აივნის მოაჯირთან მივიდა. ბუჩქებში გადააფურთხა, მერე ხელები ჯიბეებში ჩაიყო და ატიკუსს მიუტრიალდა.

— როგორ „ეგეთ რამეებს?“ — ჰკითხა მამას.

— მაპატიე, თუ უხეშად მომივიდა, ჰეკ,— უბრალოდ უთხრა ატიკუსმა, — ოღონდ ამ ამბის მიჩქმალვას სულაც არ ვაპირებ. ეს არაა ჩემი ცხოვრების წესი.

— არავინ აპირებს რამის მიჩქმალვას, მისტერ ფინჩ.

— მისტერ ტეიტი მშვიდად ლაპარაკობდა, ოღონდ ისე დარტობილიყო ადგილზე, გევონებოდათ, წაღებით იატაკის ფიცრებს შებრდიო. მამაჩემსა და შერიფს შორის გაიმართა მეტად უცნაური დავა, რომლის აზრი ჩემთვის გაუგებარი რჩებოდა.

ახლა ატიკუსი წამოდგა და აივნის მოაჯირთან მივიდა. „ხაფთუ!“ ატიკუსმა ებოში გადააფურთხა. ხელები ჯიბეებში ჩაიწყო და მისტერ ტეიტს სახეში შეხედა.

— ჰეკ, შენ არაფერი გითქვამს, მაგრამ მე ვიცი, რასაც ფიქრობ. მადლობელი ვარ მაგისტრის. ჯინ ლუიზა, — მამა ახლა ჩემკენ შემობრუნდა, — შენ გვითხარი, როცა მისტერ იუველი გახრჩობდა, ჯემი დაეტაკა და უკან გადააგდო, ხომ?

— დიახ სერ, მე ასე ვიფიქრე... მე...

— ხედავ, ჰეკ? მთელი გულით გიხდი მადლობას, მაგრამ არ მინდა ჩემმა ბიჭმა ასეთი ტვირთით გულდამძიმებულმა დაიწყოს ცხოვრება. ამისთვის კი აუცილებელია სასამართლომ საჯაროდ განიხილოს საქმე. დაე, მოლაგდეს მთელი ოლქის მოსახლეობა სენდვიჩებით ხელში... არ მინდა, ჩემი შვილი ისე გაიზარდოს, მთელი ცხოვრება მითქმა-მოთქმა ესმოდეს ზურგსუკან. არ მინდა, ვინმემ თქვას მასზე: „ჯემ ფინჩი... მამამისმა ბლომად ფული ჩაყარა მაგის გამო-სახსნელად“, რაც უფრო მალე მოვიშორებთ ამას თავიდან, მით უკეთესი იქნება ყველასთვის.

— მისტერ ფინჩი, — აულელვებლად მიუგო მისტერ ჰეკმა, — ბობ იუველი საკუთარ დანაბე დაესო. გამოდის, უნებლიეთ თავი მოიკლა.

ატიკუსი აივნის კუთხემდე მივიდა. გლიცინიის შტოს მიაჩერდა. ორივე თავისებურად ჯიუტობს, მაგრამ არც ერთი დათმობაზე არ მიდის-მეთქი, გავიფიქრე. საინტერესოა, რომელი დანებდება პირველი? ატიკუსის სიჯიუტე შენიღბული და შემპარავია, ერთი შეხედვით ვერც კი შეამჩნევ, თუმცა კანინგემებზე არანაკლებ უტეხია. მისტერ ტეიტი უფრო დაუხვეწავი და მოუხეშავია, მაგრამ სიჯიუტეში მამას არ ჩამოუვარდება.

— ჰეკ, — ატიკუსი ახლა ნახევრად შემობრუნდა, — ეს ამბავი თუ მიიჩქმალა, გამოვა, რომ მე ხაზი გადავუსვი ყველაფერს, რაც ჯემისთვის მსურდა ჩამენერგა. ზოგჯერ ვფიქრობ — მამად არ ვვარგისვარ-მეთქი. მაგრამ ჩემ მეტი აბა, ვინა ჰყავთ... სანამ სხვისგან დააპირებს მაგალითის აღებას, ჯემი ჯერ მე მიყურებს და მეც ვცდილობ, ისე ვიცხოვრო, რომ მისთვის თვალის გასწორება არ მიჭირდეს... თუ ახლა ამ ამბავს მივჩქმალავ, მერე რა გულით შევხედო თვალებში? ხოლო

რა წამსაც ეს მოხდება, ვიცი, იმწამს სამუდამოდ დავკარგავ ჯემს, ჭყიტასაც. მე კი არც ერთის დაკარგვა არ მინდა, რადგან მათ გარდა ამქვეყნად არავინა მყავს.

— მისტერ ფინჩ, — მისტერ ტეიტი ისევ დარტყობილივით იდგა ერთ ადგილზე, — ბობ იუველი საკუთარ დანას დაასკდა. მე დაგიმტკიცებ ამას.

ათიკუსი ერთბაშად შემოტრიალდა: ხელები ისევ ჯიბეებში ჰქონდა ჩაყოფილი.

— ჰეკ, ნუთუ არ შეგიძლია ერთი წუთით ჩემს მდგომარეობაში შეხვიდე? შვილები შენცა გყავს, ოლონდ შენ ჩემზე ახალგაზრდა ხარ. როცა ჩემები დაიბრდებიან, მე მოხუცი კაცი ვიქნები, თუ საერთოდ ვიქნები ცოცხალი.. მაგრამ ახლა მე... თუ ჩემი რწმენა არ ექნათ, საერთოდ არავისი რწმენა აღარ ექნებათ. ჯემმა და ჭყიტამ იციან, რაც მოხდა. ხოლო თუ უცებ შეიტყობენ, რომ ქალაქში სხვანაირად ვყვები ამ ამბავს... ჰეკ, მე მათ სამუდამოდ დავკარგავ. მე არ შემიძლია შინ სხვანაირად ვიცხოვრო, გარეთ კიდევ სხვანაირად.

მისტერ ტეიტი ქუსლებზე შედგა, ოდნავ შეირხა და აულელვებლად მიუგო:

— იუველმა ჯემი დააგდო, ხის ფესვს ფეხი გამოსდო და... აი, ნახეთ, გაჩვენებთ...

მისტერ ტეიტმა გვერდითა ჯიბიდან გრძელი ჯაყვა ამოიღო. ამ დროს ექიმი რეინოლდსი შემოვიდა.

— ის ოხრისშვი... მიცვალებული დიდი ხის ქვეშაა, ექიმო, სკოლის ეზოში. ფარანი გაქვთ? გირჩევთ ჩემი წაიღოთ.

— ხომ შეიძლება მანქანა ეზოში შევაგორო? ფარების შუქზე უკეთ დავინახავ, — მიუგო ექიმმა რეინოლდსმა, თუმცა მისტერ ტეიტს მანინც გამოართვა ფარანი, — ჯემს ამაღამ არაფერი უჭირს, არა მგონია, გამოელვდიოს. ასე რომ, ნუ იღელვებთ. ჰეკ, ეგ ის დანაა, რომელითაც მოკლეს?

— არა, სერ, ის დანა არ ამოგვიღია. ტარით სამზარეულოს დანას წააგავს. კენი ალბათ უკვე იქ იქნება თავისი ფორნით. ღამე მშვიდობისა, ექიმო.

მისტერ ტეიტმა ჯაყვა გახსნა.

— აი, როგორ მოხდა ეს, — განაგრძო მან, დანა აიღო და ბორძიკით გაიარა. წინ გადაიხარა და მარცხენა მკლავი ზუსტად ნეკნებქვეშ მოექცა, — ხედავთ? აი, აქ შეესო, ნეკნებშუა, რბილ ადგილში, მერე მთელი სხეულის სიმძიმე დააწვა და ბოლომდე შეიტანა, — მისტერ ტეიტმა ჯაყვა დაკეცა და უკან ჩაიკვება ჯიბეში.

— ჭყიტა რვა წლისაა, — თქვა მან, — ის იმდენად შეშინებული იყო, ვერც გაერკვეოდა, რა მოხდა სინამდვილეში.

— კარგად არ გცნობიათ, — პირქუშად მიუგო ატიკუსმა.

— იმას კი არ ვამბობ, რომ მოეჩვენა და შეთხზა-მეთქი... უბრალოდ, იმდენად დამფრთხალი იყო, შეუძლებელია, ზუსტად გაერკვია, რა მოხდა. დღეს იქ ნამდვილი წყვილი იყო... სარწმუნო მოწმედ მართლ ისეთი ადამიანი შეიძლება ჩაითვალოს, ვისაც თვალი კარგად უჭრის სიბნელეში.

— მე მაგას ვერ მივიღებ, — ხმადაბლა ჩაილაპარაკა ატიკუსმა.

— ეშმაკმა დალახვროს! მე ჯემზე არ გელაპარაკებით!

მისტერ ტეიტმა ისეთი გრუხუნით დაჰკრა ფიცრულ იატაკს, რომ ქუჩის გადაღმა, მის მოდის საწოლ ოთახში სინათლე აინთო. მის სტეფანის სახლშიც აინთო შუქი. ატიკუსმა და მისტერ ტეიტმა იქით გაიხედეს, მერე ერთმანეთს გაუსწორეს თვალი. ერთხანს ხმა არ ამოუღიათ.

ამის შემდეგ მისტერ ტეიტი ძლივს გასაგონად ალაპარაკდა:

— მისტერ ფინჩ, ძალიან არ მიყვარს თქვენთან დავა, როცა: ასე გაჯიუტდებით ხოლმე. ამ ღამით ისეთი საშინელება გადაიტანეთ, ყველას აშოროს ღმერთმა... არ ვიცი, კიდევ როგორ დგახართ ფეხზე, მაგრამ ის კი ვიცი, რომ ცხოვრებაში პირველად ვერ არჩევთ თეთრსა და შავს. ჩვენ კი სწორედ ამალამვე უნდა მოვაგვაროთ ეს

საქმე, თორემ ხვალ უკვე გვიან იქნება: ბობ იუველი სამზარეულოს დანას დაასკდა... შეუძლებელია, ვინმემ დაამტკიცოს, თითქოს ჯემის აღნაგობის ბიჭუნას — თანაც მოტეხილი მკლავით! ძალუძს ძირს დასცეს და მოკლას მოზრდილი მამაკაცი უკუნ ღამეში!

— ჰეკ, — მოულოდნელად შეაწყვეტინა ატიკუსმა, — ახლახან რომ ჯაყვა გეკავა, საიდანა გაქვს?

— ერთ მთვრალ კაცს წავართვი, — ცივად მიუგო მისტერ ტეიტმა.

შევეცადე, უკეთ აღმედგინა მესხიერებაში... — მისტერ იუველი დამეტაკა... მერე დაგორდა... ალბათ ჯემი თუ წამოდგა, ყოველ შემთხვევაში, მე მგონი...

— ჰეკ?

— ხომ გითხარით, ღამით ერთ მთვრალ კაცს ავართვი ქალაქში. ის სამზარეულოს დანა იუველმა ეტყობა ნაგავში გამოქექა, გალესა და ხელსაყრელ დროს დაელოდა. სწორედ, ხელსაყრელ შემთხვევას დაელოდა.

ატიკუსი საქანელასთან მივიდა და დაჯდა. ხელები უსიცოცხლოდ ჩამოეკიდა მუხლებს შორის; იატაკს დააშტერდა. ის ნელა — მოძრაობდა, როგორც იმ ღამეს, ციხის წინ, როცა მომეჩვენა, გაბეთის დაკეცვას და სკამზე დადებას საუკუნე მონადრომა-მეთქი.

მისტერ ტეიტი ნელა სცემდა ბოლთას აივანზე.

— გადაწყვეტილება თქვენ კი არა, მე უნდა მივიღო, მხოლოდ მე. გადაწყვეტილების მიღებაც და მთელი პასუხისმგებლობაც ჩემზეა. საქმე ისაა, რომ თუნდაც არ გჯეროდეთ ჩემი, მაინც ვერაფერს გააწყობთ; ხოლო თუ მაინც შეეცდებით, პირში გეტყვით, რომ ცრუობთ: თქვენს ბიჭს ბობ იუველისთვის დანა არ ჩაურტყამს, — თქვა მან ნელა, — აზრადაც არ მოსვლია ასეთი რამის ჩადენა, იცოდეთ ეს. ჯემი მართლ იმაზე ფიქრობდა, როგორ მივიღეთ მე და ჩემი და შინ მშვიდობიანად.

მისტერ ტეიტი შედგა. ატიკუსის წინ შეჩერდა, ზურგით ჩვენკენ.

— იქნებ არც ისეთი კარგი კაცი ვიყო, სერ. მაგრამ მეიკომის ოლქის შერიფი მე გახლავართ. მთელი ცხოვრება ამ ქალაქში გავატარე, მალე ორმოცდასამი წელი შემისრულდება და რაც აქ მომხდარა, ჩემს დაბადებამდეც კი, მშვენივრად ვიცი. ამას წინათ სრულიად უმიზნოდ დაილუპა შავკანიანი ბიჭი. ახლა კი ის კაციც მიჰყვა, ვის კისერზეც იყო იმ ბიჭის დალუპვა. მოდი, ამჯერად ვაცალოთ მკვდრებს თავიანთი მკვდრების დამარხვა, მისტერ ფინჩ.

მისტერ ტეიტი საქანელასკენ გაემართა და ქუდი აიღო, თმა უკან გადაიყარა და ქუდი დაიხურა.

— პირველად მესმის, რომ დანაშაულია, თუ ადამიანი ყველაფერს აკეთებს ბოროტმოქმედების ასაცილებლად. იმ ადამიანს კი სხვა არაფერი გაუკეთებია. იქნებ მითხრათ, რომ ჩემი მოვალეობაა, ეს ამბავი მთელ ქალაქს ვამცნო და არ მიფიქმალო? იცით, ამას რა მოჰყვება? ჩვენი მეიკომელი მანდილოსნები — ჩემი მეუღლის ჩათვლით — იმ კაცის კარს მიაწყდებიან და მოსვენებას აღარ მისცემენ თავისი „ღვთაებრივი“ ნამცხვრებით. მე ასე ვფიქრობ, მისტერ ფინჩ: ცოდვას დავიდებ კისერზე, თუ იმ თავმდაბალ, მორიდებულ კაცს, ვინც მთელ ჩვენს ქალაქს უდიდესი სამსახური გაუწია, საყოველთაო ყურადღების ცენტრში მოვაქცევ. ჩემი აზრით, ეს ცოდვაა და აზრადაც არ გავივლებ ასეთი რამის ჩადენას. სხვა რომ ყოფილიყო იმ კაცის ადგილზე, ნებისმიერი სხვა ადამიანი, მაშინ სხვაგვარად მოვიქცეოდი, მაგრამ ეს კაცი გამონაკლისია, მისტერ ფინჩ.

მისტერ ტეიტი ცდილობდა, რაღაც უნდა დასჯდომოდა, გაეხვრიტა იატაკი ჩექმის წვერით, მერე ცხვირზე წაიჭირა ხელი და მარცხენა მკლავი მოისრისა.

— იქნება დიდი ვინმე არცა ვარ, მაგრამ მეიკომის ოლქის შერიფობა ჯერჯერობით მე მაბარია, ასე რომ, დაისსომეთ — ბოზ იუველი საკუთარ დანას დაესო. ღამე მშვიდობისა, სერ.

მისტერ ტეიტი აივნიდან ძირს ჩავიდა და დიდი ნაბიჯებით გაიარა ეზო. მანქანის კარი გაიჯახუნა და მალე წავიდა კიდევ.

ატიკუსი კარგა ხანს იჯდა იატაკს მიშტერებული. ბოლოს თავი აიღო.

— ჭყიტა, — მითხრა მან, — მისტერ იუველი საკუთარ დანას დაესო. შეგიძლია ამის გაგება?

ატიკუსს ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა, ვიგრძენი, გამხნევება სჭირდებოდა. მამასთან მივირბინე, ხელები მოვხვიე და რაც ძალი და ღონე მქონდა, ვაკოცე.

— დიახ, სერ, მესმის, — დავარწმუნე მე, — მისტერ ტეიტმა მართალი თქვა.

ატიკუსმა თავი გაითავისუფლა ჩემი მკლავებისგან და შემომხედა.

— მაგით რისი თქმა გინდა?

— ასე თუ არ მოვიქცევით, ჯაფარას მოკვლა გამოგვივა, ხომ მართალია?

ატიკუსმა სახე თმაზე გამიხახუნა. ადგა და ისე გაიარა, როგორც საერთოდ სჩვეოდა — ახალგაზრდული ნაბიჯით. სანამ ოთახში გავიდოდა, რედლი-ბუას წინ შედგა და უთხრა:

— გმადლობთ, ჩემი შვილებისთვის, არტურ...

31

როდესაც რედლი-ბუა ძლივძლივობით ფეხზე წამოდგა, სასტუმრო ოთახიდან გამომავალი შუქი შუბლზე დაეცა. ისე გაუბედავად მოძრაობდა, თითქოს ეშინია, ფეხი ან ხელი უადგილო ადგილას არ მომიხვდესო. უცებ ისევ ის საშინელი, ხრინწიანი ხველა აუტყდა, მთელი ტანით აცახცახდა და იძულებული გახდა, ჩამომჯდარიყო. შარვლის ჯიბე მოიძია, ცხვირსახოცი ამოიღო, შიგ ჩაახველა და მერე შუბლი მოიწმინდა.

ბუას სიახლოვე იმდენად წარმოუდგენლად მიმაჩნდა, ვერც ვიჯერებდი, თუ ახლა ჩემ გვერდით იჯდა. მთელი იმ დროის განმავლობაში ხმა არ ამოუღია.

ცოტა ხანში ხელახლა წამოდგა, მომიბრუნდა და თავით კარისკენ მანიშნა.

— ალბათ გინდათ, ჯემს დაემშვიდობოთ, არა, მისტერ არტურ? აქეთ მობრძანდით.

დერეფნისკენ გავუძეხი.

— ჯემს სასთუმალთან მამიდა ალექსანდრა ეჯდა.

— მობრძანდით, არტურ, — უთხრა მამიდამ, — ისევ სძინავს, ექიმმა რეინოლდმა ძლიერი ძილის წამალი მისცა. ჯინ ლუიზა, მამაშენი მისაღებ ოთახშია?

— დიახ, მემ, იქ უნდა იყოს.

— ერთი წუთით გავალ, რაღაც მინდა ვუთხრა. ექიმმა რეინოლდსმა დატოვა რაღაც... — მისი ხმა მალე მიწყდა.

ბუა ოთახის კუთხისკენ წავიდა, თავი ასწია და ჯემს შორიდან შეხედა. მე ხელი ჩავკიდე: საოცარია, ეს მიტკვლისფერი ხელი რა თბილი აღმოჩნდა! ოდნავ მოვწიე და ისიც არ გამძალიანებია — ჯემის საწოლთან მიმყვა.

ექიმ რეინოლდს ჯემის ნატკენი მკლავის ირგვლივ რაღაც ჩარდახის-მაგვარი მოეწყო. ეტყობა, იმისთვის, რომ საბანი არ შეჭხებოდა. ბუა დაიხარა და დააკვირდა. ისეთი დაბნეული ცნობისმოყვარეობით დააცქერდა, თითქოს პატარა ბიჭი ცხოვრებაში არ ჰყავდა ნანახი. პირი ოდნავ დაეღო და ჯემს თავით ფეხამდე ათვალეერებდა. ერთხელ ხელიც ასწია, მაგრამ მერე დაუშვა.

— შეგიძლიათ მიეფეროთ, მისტერ არტურ, სძინავს. რომ ეღვიძოს, მაშინ კი არ მოგაფერებინებდათ... — დავუწყე ახსნა, — მიდით, მიეფერეთ.

ბუამ გაუბედავად შემართა ხელი და ჰაერში გაუშეშდა.

— ნუ გეშინიათ, სერ, სულერთია, სძინავს!

მაშინ ბუამ ჯემს თმაზე ნაზად დაუსვა ხელი. უკვე უსიტყვოდ ვხვდებოდი, რა სურდა. ხელი მაგრად მომიჭირა და მანიშნა — წასვლა მინდაო.

აივნისკენ გავუძეხი. კიბის თავზე შედგა, ხელს არ მიშვებდა და ვატყობ-დი — არც აპირებდა გაშვებას.

— მიმიყვან სახლამდე? — თითქმის ჩურჩულით მკითხა ბუამ სიბნელისაგან დამფრთხალი ბავშვის ხმით.

კიბის თავზე შევჩერდი და ბუას დაველოდე. ჩვენს ბინაში წინ მივუძღვებოდი, მაგრამ ქუჩაში ამას არასდიდებით არ გავაკეთებდი.

— მისტერ არტურ, თუ შეიძლება მკლავი, აი, ასე მოხარეთ; გმადლობთ, სერ.

ხელკავი გავუყარე. მართალია, მე რომ მივწვდენოდი, ბუა იძულებული გახდა ოდნავ მოხრილიყო; სამაგიეროდ, თუ მის სტეფანი გამოიხედავს თავის ფანჯარაში, დაინახავს, რომ არტურ რედლი ჭეშმარიტი ჯენტლმენი-ვით მიდგას მხარში!

ქუჩა კუთხემდე ჩავიარეთ და გავიფიქრე: ვინ იცის, დილი რამდენჯერ მდგარა აქ: მოხვევდა ხოლმე ხელებს შუქფარნის მსხვილ ბოძს და უთვალთვალებდა... ელოდა... იმედს არ კარგავდა... ვინ იცის, რამდენჯერ ჩაგვივლია აქ მე და ჯემსაც: მაგრამ რედლების ეზოს რაც შეეხება, ცხოვრებაში მეორედ მიწევდა შიგ ფეხის შედგმა. მე და ბუამ ერთად ავიარეთ სახლის კიბე. ბუამ კარის სახელური მოიძია, ფრთხილად მოიშორა ჩემი ხელი, კარი გააღო, სახლში შევიდა და კარი გაიხურა. მას მერე იგი აღარასოდეს მინახავს.

როცა ოჯახში ვიღაცა კვდება, მეზობლებს საჭმელი მოაქვთ, როცა ვინმე ავად ხდება — ყვავილები ან წვრილმანი საჩუქრები. ბუა ჩვენი მეზობელი იყო. მან ორი საპნის თოჯინა, ძეწკვზე დაკიდებული მწყობრიდან გამოსული საათი, ორი ჯადოსნური პენიანი და... სიცოცხლე გვაჩუქა. ოღონდ მეზობლები საჩუქარს საჩუქრით უპასუხებენ ხოლმე, ჩვენ კი სანაცვლოდ არაფერი ჩაგვიდია ფულუროში, ბუასთვის სიკეთე არ გადაგვიხდია. ამან გული ნაღველით ამივსო.

შინ წასასვლელად შემოვტრიალდი. მოციმციმე ნათურები ქუჩას ქალაქის ცენტრამდე მიუყვებოდნენ. ჩვენი უბანი იქიდან არასოდეს დამენახა, სადაც ახლა ვიდექი: აგერ მის მოდის, მის სტეფანისა და ჩვენი სახლები. ჩვენს აივანზე საქანელაც კი დავინახე; მის რეიჩელის სახლიც კარგად მოჩანს; აგერ, მისის დუბოუზის სახლიც...

ახლა უკან მივიხედე: ყავისფერი კარის მარცხნივ მაღალი, გადარბული ფანჯარაა. მივუახლოვდი, მის წინ დავდექი და პირი ქუჩისკენ ვიბრუნე; დღისით აქედან ალბათ ფოსტის კუთხესაც დაინახავს-მეთქი კაცი, გავიფიქრე...

დღისით... უცებ სიბნელე გაიფანტა და ჩვენი ქუჩა დღის სინათლეზე დამიდგა თვალწინ: შუადღეა, მეზობლები ფუსფუსებენ; აი, მის სტეფანი კროუფორდი ქუჩას კვეთს, რათა მის რეიჩელს ცხელ-ცხელი ტორები ამცნოს, ხოლო მის მოდი თავის იელებს დასტრიალებს თავს...

ზაფხულია: ბიჭი და გოგო კუნტრუმ-კუნტრუმით მიიჩქარიან მამაკაცისკენ, რომელიც შორის, ქუჩის კუთხეში მოჩანს. კაცი ხელს დაუქნევს, ბავშვები ადგილს მოსწყდებიან და მისკენ მიქრიან, ერთმანეთს ეჯიბრებიან, ვინ მიასწრებს პირველი...

ზაფხულია: ბავშვები ახლა უფრო ახლოს მოდიან; ბიჭი ლასლასით მიუყვება ქუჩას, გრძელი ანკვისის ბოლო მიწაზე დასთრევს, შორიახლო მამაკაცი დგას — ხელები ჯიბეებში ჩაუწყვია და ბიჭს ელოდება...

ზაფხულია: ბავშვები თავიანთ ეზოში მეგობარ ბიჭუნასთან ერთად უცნაურ პატარა პიესას დგამენ, რომელიც თავადვე შეუთხზავთ.

შემოდგომაა და მისი ბავშვები მისის დუბოუზის სახლის წინ ტროტუარზე ჩხუბობენ; ბიჭი გოგონას წამოაყენებს და შინისაკენ ერთად გასწევენ...

შემოდგომაა: მისი ბავშვები დღეში ორჯერ ცუნცულით აირბენენ და ჩაირბენენ ქუჩის მოსახვევს — სახეზე იმდღევანდელი წყენა თუ

სიხარული აღბეჭდვიათ... აი, მუხასთან შედგენ — აღტაცებულები, გაოცებულები, დაძაბული მოლოდინით აღსავსენი...

ზამთარია და მისი ბავშვები, სიცვიისაგან აკანკალებულები დგანან სახლის წინა ჭიშკართან და აღმოდებულ სახლს შესცქერიან. ზამთარია და მამაკაცი უკაცრიელ ქუჩაზე გამოდის, სათვალე დაუვარდება, თოფს მოიმარჯვებს და ძაღლს ერთი გასროლით კლავს.

ზაფხულია და მამა ხედავს, როგორ უტყდებათ გული მის შვილებს...

ისევე შემოდგომა დგება და ბუას ბავშვებს ბუას შველა დასჭირდათ...

ატიკუსი მართალია. ერთხელ გვითხრა, კაცს ვერასოდეს ბოლომდე ვერ გაიცნობ, თუ დროებით მის ტყავში არ ჩაძვრები და ისე არ გაივლ-გამოივლიო. სულ ცოტა ხნით შევდექი რედლების აივანზე და უკვე ყველაფერი სხვა თვალით დავინახე.

წამოწვიმა. წვიმის წვრილმა წვეთებმა მანდილივით შებურეს ქუჩის ნათურები. მე შინისაკენ გზას დავადექი და თავი უცებ დაბერებულად ვიგრძენი. ამ დროს ცხვირზე დავიხედე, ზედ ცვარივით წვრილი წვიმის წვეთების ასხმა ამიბრჭყვიალდა, თვალედაელმებული დავაკვირდი, თავბრუ დამეხვა და თვალი დავახამხამე. მივუყვებოდი გზას შინისაკენ და თან იმაზე ვფიქრობდი, თუ რა უნდა ვუთხრა ჯემს, როცა ხვალ დილით გამოედვიძება? ისე გაცოფდება, მთელ ამ ამბავს რომ გამოაკლდა, შეიძლება რამდენიმე დღე ხმაც არ გამოცეს... მივდიოდი ჩვენი სახლისკენ და ვფიქრობდი — რა თქმა უნდა, მე და ჯემი კიდევ გავიზრდებით, მაგრამ სწავლით ნეტა რაღა დავრჩა-მეთქი სასწავლი? იქნებ მართო აღგებრა?

კიბე ავირბინე და სახლში შევედი. მამიდა ალექსანდრა დაწოლილი დამხვდა. მამაჩემის ოთახში ბნელოდა.

— იქნებ ჯემმა გაიღვიძა? — გავიფიქრე, — წავალ, დავხედავ...

ატიკუსი ჯემის ოთახში საწოლთან იჯდა და წიგნს კითხულობდა.

— ჯერ არ გაუღვიძია?

— მშვიდად სძინავს. დილამდე აღარც გაიღვიძებს.

— ოოჰ! შენ ღამე უნდა გაუთიო?

— ერთ-ორ საათს ვიჯდები აქ, წადი, დაიძინე, ჭყიტა. დღეს მძიმე დღე გქონდა.

— ჰო, მაგრამ მირჩევნია, ცოტა ხანს შენთან ერთად დავრჩე, კარგი?

— როგორც გენებოს, — მომიგო მამამ. შუალამე გადასულიყო და გამიკვირდა, ასე იოლად რომ დამთანხმდა; თუმცა ატიკუსი ჩემზე შორსმჭვრეტელი გახლდათ: როგორც კი დავჯექი, ძილი მომერია.

— რას კითხულობ? — ვკითხე მამას.

ატიკუსმა წიგნის ყდას დახედა.

— ჯემის წიგნებიდან ავიღე. „რუხი აჩრდილი“ ჰქვია.

ერთბაშად გამოვფხიზლდი.

— რაღა მაინცადამაინც ეგ აირჩიე?

— რა ვიცი, გენაცვალე, იმ იშვიათ წიგნთაგანია, მე რომ არ წამიკითხავს, — მრავალმნიშვნელოვნად მითხრა მან.

— ხმამალლა წაიკითხე, რა, ატიკუს! გულის გასახეთქი რამეები წერია...

— არა, გულის გასახეთქი დღეისთვის საკმარისზე მეტი მოგივიდა, — მითხრა მამამ, — მეტი აღარ გვინდა...

— ატიკუს, მე არ შემშინებია.

მამამ წარბები აზიდა და მეც ავუხსენი:

— ყოველ შემთხვევაში იმ წუთამდე, სანამ მისტერ ტეიტს არ მოუყევი რაც მოხდა, მანამდე მართლა არ შემშინებია. ჯემსაც არ ეშინოდა. ვკითხე და მითხრა, არ მეშინიაო. საერთოდ, მართლა საშიში ამბები მართლ წიგნში ხდება.

ატიკუსმა ჯერ რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ შემდეგ გადაიფიქრა. ცერა თითი წიგნის შუაგულიდან ამოიღო და პირველ გვერდზე გადაიტანა. მე მამას უფრო ახლოს მივუჩოჩდი და თავი მუხლზე ჩამოვადე.

— ჰ-ჰმ, — დაიწყო მამამ, — სექატერი ჰოკინზი, „რუხი აჩრდილი“, თავი პირველი...

თავს ძალას ვატანდი, რომ არ ჩამძინებოდა, მაგრამ ისე ნაზად წვიმდა, ოთახში ისე სასიამოვნოდ თბილოდა და მამას ბოხი ხმა ისე ბუბუნებდა... და მის მუხლზე ისე მყუდროდ მედო თავი, რომ უმაღლესი ჩამეძინა.

ასე მეგონა, სულ რამდენიმე წამი გავიდა-მეთქი, როცა ვიგრძენი, როგორ წამკრა ატიკუსმა ხელი ნეკნებში, ფეხზე წამომამყენა და ჩემს ოთახში გამიყვანა.

არც ერთი სიტყვა არ გამომრჩენია-მეთქი, ჩავიბურტყუნე:

— საერთოდ არ ძმინებია... ეგ წიგნი რაღაც გემზე, სამთითა ფრედზე და იმ სტოუნერის შვილზეა...

ატიკუსმა შარვალი შემიხსნა, ტანზე მიმიყუდა და ისე გამხადა. მერე ცალი ხელით დამიჭირა, რომ არ წავექცეულიყავი, მეორე ხელით კი პიჯამას დასწვდა.

— ჰოდა, ყველას ეგონა — ჩვენს კლუბში ეგ სტოუნერის ბიჭი ურევს ყველაფერსო — მელანსაც ეგ ღვრის და ყველაფერსო და...

ატიკუსმა საწოლთან მიმიყვანა და დამსვა. ფეხები ამაწევიან და საბანი გადამახურა.

— ჰოდა, მერე ისინი დასდევდნენ, მაგრამ ვერაფრით ვერ დაიჭირეს, იმიტომ, რომ სახეზე არავინ არ იცნობდა. და ატიკუს, როცა ბოლოს როგორც იქნა, იპოვეს, აღმოჩნდა, რომ თურმე საერთოდ არაფერიც არ დაუშავებია... იცი, ატიკუს, სინამდვილეში ისეთი კარგი ვინმე ყოფილა...

ატიკუსმა საბანი ნიკაპამდე ამიწია და კარგად ჩამფუთნა, საბნის კიდებებიც შემომმიკვეცა.

— ადამიანების უმრავლესობა ასეთივე კარგია, როცა ახლოს გაცივრობ, ჭყიტა.

ატიკუსმა სინათლე ჩააქრო და ჯემის ოთახში გავიდა: მთელ ღამეს იქ გაატარებს. და დილით, როცა ჯემი გამოიღვიძებს, მამა ოთახში დახვდება.

სქოლიო

[1] როზეტის ქვა — 1779 წელს ნაპოლენონ ბონაპარტეს ეგვიპტეში ლაშქრობისას დაბა როზეტის მახლობლად აღმოჩნდა ძვ.წ. 196 წლით დათარიღებული ქვა ძველბერძნული და ძველეგვიპტური წარწერით. 1822 წელს ფრანგმა მეცნიერმა ფრანსუა შამპოლიონმა ეგვიპტური იეროგლიფები გაშიფრა და საფუძველი ჩაუყარა ძველეგვიპტური იეროგლიფური დამწერლობის შესწავლას.

[2] დევიზად გამოყენებული ლათინური ანდაზა: „ტანჯვიდან ვარსკვლავებამდე“.